MUZEUL
JUDEȚEAN
ARGEȘ

ARGESIS
XX

STUDII ŞI COMUNICĂRI

SERIA
ISTORIE

PITEŞTI - 2011

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ

ARGESIS

Studii şi comunicări
Seria Istorie
XX

EDITURA ORDESSOS
PITEŞTI
2011

ARGESIS	**ARGESIS**
Seria Istorie	History Series
Analele Muzeului Judeţean Argeş	Annals of the Argeş County Museum
Piteşti	Piteşti

EDITORI:
CONSILIUL JUDEŢEAN ARGEŞ
MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
Adresa redacţiei: Str. Armand Călinescu, nr. 44, 110047 Piteşti
tel./fax: 0248/212561
e-mail: muzeuarges@yahoo.com www.muzeul-judetean-arges.ro

EDITORS:
THE ARGEŞ COUNTY COUNCIL
THE ARGEŞ COUNTY MUSEUM
Editorial Office Address: Armand Călinescu Street, 44, 110047, Piteşti
Phone/Fax: 0248/212561
e-mail: muzeuarges@yahoo.com www.muzeul-judetean-arges.ro
PITEŞTI - ROMÂNIA

Culegere şi tehnoredactare computerizată: **Ionel DOBRE**
Traduceri în limba engleză: **Dan ZAVULOVICI**

I. S. S. N. 1453 - 2182

S U M A R

ARHEOLOGIE

ISTORIE MEDIEVALĂ

ISTORIE MODERNĂ ŞI CONTEMPORANĂ

ISTORIA CULTURII, PERSONALITĂŢI

RECENZII ŞI NOTE BIBLIOGRAFICE

C O N T E N T S • S O M M A I R E

ARCHAEOLOGY

MEDIEVAL HISTORY

MODERN AND CONTEMPORARY HISTORY

HISTORY OF CULTURE AND PERSONALITIES

REVIEWS AND BIBLIOGRAPHICAL NOTES

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

ARHEOLOGIE

CULTURA DUDEŞTI ÎN CÂMPIA ROMANAŢIULUI

MARIN NICA[*]
SABIN POPOVICI[**]
MARCELA NICA[*]

Câmpia Romanaţiului sau Câmpia Caracalului este situată în partea de sud-est a Câmpiei Olteniei, fiind una dintre cele trei subdiviziuni ale acesteia, numită de Petre Coteţ Câmpia Estică. Aceasta este cuprinsă între Olt şi Jiu (fig. 1).

Din punct de vedere geografic Câmpia Romanaţiului este situată la latitudinea de 44°06 şi longitudinea estică de 24°21 (Coteţ 1957, p. 28).

Primele descoperiri aparţinând neoliticului dezvoltat în Oltenia au fost efectuate în anii 60 în staţiunile de la Cleanov-Fiera şi Verbicioara şi au fost atribuite pe baza ceramicii descoperite aici fie culturii Vinča fie culturii Dudeşti (Berciu 1961, p. 62; Berciu 1966, p. 83; Comşa 1987, p. 65). Cercetările efectuate ulterior de către dr. Marin Nica în aşezările de la Leu, Padea, Cârcea - „Viaduct" etc. au relevat existenţa unui aspect mixt caracteristic văii Jiului, denumit Vinča-Dudeşti. Astfel, aşezările atribuite de către Dumitru Berciu culturii Vinča şi de către Eugen Comşa culturii Dudeşti sunt încadrate în noul aspect Vinča-Dudeşti (Nica, Niţă 1979, p. 31) Corespunzător acestuia, în câmpia Romanaţiului, ca de altfel pe toată valea Oltului a fost identificat, în principal prin cercetările de la Fărcaşele, aspectul cultural Dudeşti-Vădastra (Nica 1970, p. 50).

Câmpia Romanaţiului este o zonă foarte bogată în descoperiri neolitice, în stadiul actual al cercetărilor numărându-se peste 20 puncte cu descoperiri ce acoperă din punct de vedere cronologic întreaga epocă neo-eneolitică (fig. 2 a, b). Astfel, neo-eneoliticul a cunoscut în acest spaţiu, ca de altfel în întreaga zonă a Olteniei, o evoluţie neîntreruptă de la primele comunităţi neolitice de tip Cârcea-Grădinile şi Starcevo-Criş, la cele ale neoliticului dezvoltat de tip Dudeşti. Eneoliticul timpuriu este reprezentat de cultura Vădastra iar cel dezvoltat de cultura Sălcuţa (Nica 2001, p. 350).

Articolul de faţă îşi propune să prezinte stadiul cercetărilor culturii Dudeşti în câmpia Romanaţiului.

Din acest punct de vedere foarte importante sunt cercetările efectuate de dr. Marin Nica în întreg spaţiul Olteniei. Pentru perioada neoliticului dezvoltat, respectiv cultura Dudeşti, cercetătorul menţionat a efectuat ample campanii de săpături arheologice în perioada 1964-1990 (Nica 1968; Nica 1970; Nica 1971; Nica 1976;

[*] Craiova.
[**] Muzeul Romanaţiului, Caracal.

Nica, Zorzoliu 1992) În urma acestor cercetări s-au conturat două mari orizonturi culturale înrudite între ele: pentru teritoriul format din bazinul Jiului, Desnăţuiului şi Tesluiului s-a conturat ideea unui aspect mixt numit de către descoperitorul acestuia dr. Marin Nica, Dudeşti-Vinča. În acelaşi timp, în urma cercetărilor desfăşurate pe valea Oltului Inferior, în special în aşezarea de la Fărcaşele-Hotărani, dr. Marin Nica, ajunge la concluzia că, în această perioadă a neoliticului dezvoltat, cultura Dudeşti evoluează în aceeaşi manieră în aşezările situate pe ambele maluri ale Oltului, transformându-se în cultura Vădastra sub aceleaşi influenţe liniar-ceramice, din bazinul Oltului superior, ale culturii Boian, faza Giuleşti şi ale culturii Vinča (Nica 2004, p. 14).

Pe baza acestor cercetări cercetătorul oltean a stabilit legătura genetică dintre culturile Dudeşti şi Vădastra, precum şi sfârşitul acesteia din urmă ca urmare a presiunilor exercitate de comunităţile Boian V (Nica 1970, p. 50). Săpăturile întreprinse de cercetătorul menţionat în aşezarea neolitică de la Fărcaşele - punctul „Pe Coastă” (fig. 3) au relevat faptul că o aşezare de tip Vădastra se suprapunea direct peste o aşezare cu ceramică de tip Dudeşti (Nica 1970, p. 31-52; Nica 1976, p. 71-103). Aceleaşi rezultate au fost obţinute şi în alte aşezări de tip Dudeşti şi Vădastra, cum ar fi: Fărcaşu de Jos - „La cimitir” (fig. 4), Hotărani - „La Şcoală” (fig. 5), „La turn” (fig. 6), (Nica 1970, p. 48), Vlădila „La magazin”, Dobrosloveni „SMT” (fig. 7), Reşca (Romula) - „Villa Suburbana”, Celei.

În urma acestor rezultate dr. Marin Nica a concluzionat că este mai corect să vorbim de un complex cultural „Dudeşti-Vădastra” şi nu de două civilizaţii diferite Dudeşti şi Vădastra (Nica 2002-2003, p. 14). La Fărcaşele se cunoaşte evoluţia culturii Dudeşti fără întrerupere pe patru faze. Comunităţile Boian au avut un rol important la formarea aspectului cultural Dudeşti-Vădastra (Nica 1971, p. 101-102). Faza Giuleşti, de maximă întindere a acestei culturi, a determinat părăsirea temporară a aşezărilor Vădastra I de pe terasa dreaptă a Oltului. La începutul fazei a III-a, sub presiunea curentelor sudice de tip Karanovo IV şi Vinča C, comunităţile Boian-Vidra se retrag în centrul Munteniei şi populaţiile Vădastra revin la aşezările lor.

Pentru cronologia absolută dispunem de următoarele date C14: la Fărcaşu de Sus nivelul Dudeşti II-III a furnizat data de 4130 b.c (Mantu 1995, p. 216).

În ceea pe priveşte periodizarea internă a culturii Dudeşti, au fost propuse două scheme cronologice pentru Muntenia şi Oltenia, în funcţie de aspectele regionale ale culturii. Astfel, cercetătorul Eugen Comşa a împărţit cultura Dudeşti, pentru Muntenia în trei faze: Malu Roşu, Fundeni şi Cernica (Comşa 1971, p. 248). Pentru Oltenia dr. Marin Nica a împărţit cultura menţionată în patru faze (Dudeşti I-IV). Acestea sunt asociate cu culturile Vădastra şi Vinča în cadrul aspectelor de interferenţa de pe Olt şi Jiu (Nica 1976, p. 77-94). În ceea ce priveşte cronologia relativă faza I este contemporană cu ultima fază Starcevo-Criş (Mantu 1995, p. 215).

Dr. Marin Nica consideră zona răsăriteană a Olteniei, prin poziţia ei geografică, la contactul a două mari arii culturale Vinča şi Boian, un spaţiu de interferenţă al curentelor culturale estice, vestice şi sudice, deosebit de important la sincronizarea culturală şi cronologică a culturilor Dudeşti şi Vădastra (Nica 2002-2003, p. 13).

Cultura Dudeşti face parte din complexul cultural cu ceramică neagră, lustruită, canelată. Purtătorii acestei culturi au venit probabil din N-V Anatoliei, unde se cunoaşte aşezarea de la Demirci Huyuk, cu materiale ceramice asemănătoare celor

din faza Fundeni din Muntenia. Din Anatolia purtătorii acestei culturi au pătruns prin estul Bulgariei până la nordul Dunării. Noii veniţi au asimilat purtătorii comunităţilor Cârcea din Oltenia şi Starcevo-Criş din Muntenia, poate şi unele elemente tardenoisiene, ce ar explica prezenţa pieselor de silex microlitice în complexe Dudeşti (Dumitrescu 1983, p. 92-93).

Ceramica culturii Dudeşti este caracterizată de ornamente canelate fine, incizate şi un început de excizie ce va evolua în forme artistice desăvârşite în cadrul culturii Vădastra. Canelurile, numite şi pliseuri, sunt aşezate în registre, formând motive ca: zig-zaguri, linii piezişe sau arcuite. Inciziile sunt compuse din benzi paralele şi haşuri ce formează reţele de linii oblice. Sunt cunoscute şi motivele de benzi alternate în trepte, meandre, spirale (Dumitrescu 1974, p. 43). În privinţa formei vaselor se constată o evoluţie de la formele rigide ale fazei Dudeşti I la cele zvelte cu buza înaltă şi evazată în exterior ale fazelor Dudeşti IV şi Vădastra I.

Celor patru faze ale culturii Dudeşti, aşa cum au fost teoretizate de dr. Marin Nica pentru Oltenia, le corespund trei categorii ceramice: de uz comun, cu pleavă ca degresant; ceramică de calitate bună şi ceramică fină, cu nisip ca degresant. În faza Dudeşti II se constată un progres în ce priveşte tehnologia ceramicii şi evoluţia formelor şi a motivelor: mai mult nisip în pasta categoriei a II - creşterea părţii superioare a vaselor din ceramică fină. Faza Dudeşti III reprezintă maxima dezvoltare, când încep să se distanţeze elementele Vădastra. Ceramica din categoria a doua devine mai frecventă şi mai variată ca celelalte, iar cea fină evoluează ca forme şi decor. Faza Dudeşti IV este faza de sfârşit a culturii, cu forme mai echilibrate şi forme de decor mai bogate. Ca schimbări se remarcă prezenţa nisipului în pasta ceramicii de uz comun, a motivelor incizate şi încrustate cu alb în categoria ceramicii de bună calitate, utilizarea canelurii în cazul ceramicii fine. În etapa Dudeşti IV B apare tehnica inciziei lărgite şi primele încercări de excizie ce anunţă transformarea culturii Dudeşti într-una nouă, Vădastra (Nica 1976, p. 77-94).

Pe fond Dudeşti şi cu influenţe liniar ceramice, Karanovo şi Vinca au luat naştere în Câmpia Română aspectele de interferenţă Dudeşti-Vădastra, în bazinul inferior al Oltului şi Dudeşti-Vinca, în bazinul inferior al Jiului.

Aşezarea de la „Fărcaşu de Sus „Pe coastă” a furnizat un bogat material ceramic caracteristic pentru fazele Dudeşti-Cernica şi Vădastra II. Importanţa descoperirilor este că oferă argumente pentru a demonstra formarea culturii Vădastra pe fond Dudeşti. O evoluţie a materialului ceramic se constată pe cele trei nivele din aşezarea de la Fărcaşu de Sus (fig. 8) Astfel, în primul nivel se resimte tradiţia Criş în privinţa motivelor ornamentale, pe lângă cele lustruite sau canelate. Spre deosebire de materialul de la Dudeşti, ornamentele incizate de la Fărcasu de Sus sunt mai puţin variate şi dispuse pe suprafeţe restrânse. Ceramica nivelului II de la Fărcaşu de Sus corespunde fazei Cernica a culturii Dudeşti (fig. 9). Tradiţia Criş este acum absorbită şi îşi fac apariţia primele elemente ale culturii Vădastra (fig. 10).

În ultimul nivel ceramica evoluează spre forme ce vor caracteriza mai târziu civilizaţia Vădastra, astfel, tehnica inciziei fine lasă locul celei lărgite, care se va transforma în excizie (fig. 11). În acest punct ne aflăm în faza de trecere de la faza Vădastra I la Vădastra II (Nica 1970, p. 51-52). Evoluţia culturii Dudeşti în cele patru faze teoretizate de dr. Marin Nica, cât şi transformarea acesteia în cultura Vădastra poate fi surprinsă stratigrafic în toate aşezările situate pe terasele Oltului Inferior cum

ar fi Fărcaşu de Sus „Pe Coastă”(fig. 12, 13, 14, 15), Fărcasu de Jos „La Cimitir”, Hotărani „La Şcoală”, Hotărani „La Turn” (fig. 16), Romula - Reşca „Villa Suburbana”, Dobrosloveni „SMT”, Celei (fig. 17) (Nica, Zorzoliu 1992, p. 15) (fig. 18). Foarte important este că, în opinia descoperitorului dr. Marin Nica, cea mai timpurie prezenţă a complexului Dudeşti-Vădastra pe malul Dunării pare să fie la Celei - punctul „Malul Bălţii” (informaţie furnizată de dr. Marin Nica).

Concluziile preliminare ale cercetărilor arheologice întreprinse de dr. Radian Andreescu în situl de la Măgura Buduiasca, plasat pe terasa joasă a Teleormanului par a schiţa în ceea ce priveşte culturile Dudeşti şi Vădastra o situaţie asemănătoare celei din estul Olteniei , mai precis de pe valea Oltului Inferior. Evoluţia culturii Dudeşti de aici poate fi împărţită în două faze. Prima fază se caracterizează prin existenţa elementelor de tip Karanovo III alături de elemente Dudeşti în timp ce cea de a doua este relativ asemănătoare cu ceea ce convenţional se numeşte Cernica (Andreescu 2007, p. 54) Coroborate cu descoperirile din Oltenia, descoperirile din vestul Munteniei creionează o zonă, cea a văii Oltului Inferior, extrem de dinamică în această etapă a neoliticului.

Cercetările întreprinse în principal de dr. Marin Nica au dus la descoperirea unor importante aşezări aparţinând culturii Dudeşti în Câmpia Romanaţiului. De asemenea au fost lămurite unele aspecte cum ar fi legătura genetică dintre Cultura Dudeşti şi Cultura Vădastra, altele, cum ar fi unele aspecte legate de periodizare, sincronism cultural, etc. rămânând să fie clarificate de cercetări viitoare.

Într-o lucrare de sinteză privind cultura Dudeşti, Eugen Comşa a cartat şase puncte cu descoperiri de tip Dudeşti în Judeţul Olt (Comşa 1971, p. 199-200), dintre care cinci în câmpia Romanaţiului: Fărcaşele, Hotărani (Nica 1968, p. 1-19; Nica 1970, p. 50), Reşca [Romula] (Tătulea 1994, p. 16-17) şi Dobrosloveni (Nica 1972, p. 214), Celei.

Începând cu anul 2006 teritoriul Judeţului Olt a fost inclus în programul de cercetare „Începuturile Civilizaţiei Europene. Neo-Eneoliticul la Dunărea de Jos”, în cadrul proiectului „Valea Oltului în epoca neo-eneolitică” proiect coordonat de dr. Radian Andreescu. Acest proiect îşi propune ca obiective principale reevaluarea şi valorificarea vechilor cercetări precum şi noi cercetări arheologice care să ducă la lămurirea unor aspecte mai puţin clarificate în ceea ce priveşte neo-eneoliticul din zona menţionată.

Catalogul descoperirilor:

1. Dobrosloveni, jud. Olt, puncte „La SMT” şi Frăsinetul de Pădure - 1a. Amplasament punctul „La SMT”: terasa joasă a Tesluiului, la 300 m. de podul de peste Teslui, lângă vechea albie a acestuia.

1b. Amplasament punctul „Frăsinetul de Pădure”: în apropierea pădurii de la Frăsinet.

Istoricul Cercetării: cercetări dr. Marin Nica.

Stratigrafie: Starcevo-Criş IIB/III, Dudeşti (Dudeşti IV-Vădastra I-pt punctul „Frăsinetul de Pădure), Vădastra, Boian V, Sălcuţa.

Complexe: gropi menajere.

Bibliografie: Tătulea 1994, p. 15-16; Nica 1972, p. 214.

2. Celei, Jud. Olt, punctul „Malul Bălţii" (informaţii inedite furnizate de dr. Marin Nica - material documentar donat Muzeului Romanaţiului şi care se află în curs de inventariere).

Amplasament: la aproximativ 200 m de podul lui Constantin cel Mare din Celei, jud. Olt.

Istoricul cercetării: săpături sistematice dr. Marin Nica.

Stratigrafie: Dudeşti I, II, III, IV; Vădastra I, II.

Complexe: locuinţe sub formă de gropi.

O parte din materialul ceramic a fost donat de către descoperitor şi se află depozitat la Muzeul Romanaţiului Caracal.

3. Fărcaşele, jud. Olt.

2.a. punct „La cimitir"- Amplasament: Sat Fărcaşu de Jos pe terasa inferioară a Oltului, tăiată de valea Tesluiului, acolo terasa prezintă un pinten vizibil în lunca Oltului.

Istoricul cercetării: săpături sistematice dr. Marin Nica - începând cu 1966.

Stratigrafie: Dudeşti Cernica, Vădastra I şi II.

Complexe: gropi neolitice, majoritatea servind ca locuinţe.

Bibliografie: (Nica 1968,p. 1-19); Nica 1970, p. 31-52).

2.b. punct „Pe Coastă".

Amplasament: sat Fărcaşu de Sus, pe terasa inferioară a Oltului, tăiată de valea Tesluiului.

Istoricul cercetării: săpături sistematice dr. Marin Nica - începând cu 1966.

Stratigrafie: Dudeşti timpuriu, Dudeşti Cernica, Vădastra, epoca bronzului, epoca fierului, epoca feudală.

Complexe: 10 gropi neolitice, majoritatea servind ca locuinţe.

Bibliografie: (Nica 1968,p. 1-19); Nica 1970, p. 31-52)

2.c. punct Hotărani „La Şcoală"

Amplasament: Sat Hotărani, şcoala din localitate.

Istoricul cercetării : săpături sistematice dr. Marin Nica - începând din 1966.

Stratigrafie: Dudeşti Cernica, Vădastra, Boian V.

Bibliografie: (Nica 1968,p. 1-19); Nica 1971, p. 5-33).

3. Reşca (Romula), comuna Dobrosloveni, Jud. Olt. - punct „Villa Suburbana"

Amplasament: aşezarea este situată în partea de NE a satului Reşca.

Istoricul cercetării: cercetări sistematice Gh. Popilian (1970-1975).

Stratigrafie: Dudeşti IV, perioada romană sec. II-III en.

Complexe: gropi menajere.

Bibliografie: (Tătulea 1994, p. 15).

Bibliografie:

Andreescu 2007 - Radian Romus Andreescu, *Valea Teleormanulu. Consideraţii asupra plasticii antropomorfe*, Studii de preistorie, 4

Berciu 1961 - Dumitru Berciu, *Contribuţii la problemele neoliticului în lumina noilor cercetări*, Editura Academiei, Bucureşti

Berciu 1966 - Dumitru Berciu, *Zorile istoriei în Carpaţi şi la Dunăre*, Editura Academiei, Bucureşti

Comşa 1971 - Eugen Comşa, *Données sur la civilisation de Dudeşti,* Prähistorische

Zeitschrift, 46, 1971, 2
Comşa 1987 - Eugen Comşa, *Neoliticul pe teritoriul României, consideraţii*, Editura Academiei, Bucureşti
Coteţ 1957 - Petre Coteţ, *Câmpia Olteniei*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti,1957
Dumitrescu 1983 - Vladimir Dumitrescu, *Esquisse d'une préhistoire de la Roumanie* Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983
Dumitrescu 1974 - Vladimir Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, Editura Academiei, Bucureşti
Mantu 1995 - C. M. Mantu, *Câteva consideraţii privind cronologia absolută a neo-eneoliticului din România*, „SCIVA“, 46, 1995, 46, 3-4
Nica 1968 - Marin Nica, *Contribuţii asupra originii şi dezvoltării culturii Vădastra pe baza descoperirilor de la Fărcaşele* - Caracal, Centrul de istorie, filologie şi etnografie, Craiova, seria arheologie, 1968
Nica 1970 - Marin Nica, *Asupra originii şi dezvoltării culturii Vădastra de la Fărcaşele*, Olt, „Historica“, I, 1970
Nica 1971 - Marin Nica, *Evoluţia culturii Vădastra pe baza descoperirilor de la Hotărani-Fărcaşele*, jud. Olt, „Historica“, II, 1971
Nica 1972 - Marin Nica, *Cercetări arheologice de suprafaţă pe valea Tesluiului*, Contribuţii Istorice I, Craiova 1972
Nica 1976 - Marin Nica, *La culture Dudeşti en Olténie*, „Dacia“, XX, 1976
Nica, Niţă 1979 - Marin Nica, T. Niţă - *Les establissements neolithiques de Leu et Padea de la zone d"interference des cultures Dudeşti et Vinca. Un nouvel aspect du neolithique moyen d"Oltenie*, „Dacia“ XXIII, 1979
Nica, Ciucă 1986 - Marin Nica, Ion Ciucă, *Descoperiri arheologice pe teritoriul comunei Piatra Olt*, Arhivele Olteniei, 5,1986
Nica, Ciucă 1989 - Marin Nica, Ion Ciucă, *Aşezarea neolitică de la Piatra-Sat, Jud. Olt*, Arhivele Olteniei 6, 1989;
Nica, Zorzoliu 1992 - Marin Nica, Traian Zorzoliu, *Câteva date despre aşezarea neolitică de tip Dudeşti de la Drăgăneşti-Olt*, Arhivele Olteniei 7
Nica - 2001 - Marin Nica, *Die meso und neolithischen Kulturen Oltenieins im kontext der Kulturen Sűdost und Mitteleuropas*, Budapesta, 2001
Nica, Rădoiescu - 2002 - Marin Nica, Livian Rădoiescu - *Aşezări şi locuinţe neolitice descoperite pe teritoriul Olteniei*, Arhivele Olteniei 16
Nica 2002-2003 - Marin Nica, Problemele culturilor neoliticului mijlociu, târziu şi Trecerea la eneolitic în sud-estul Europei, Oltenia - *Studii şi Comunicări*, vol. XIV, Arheologie-Istorie, Craiova, 2002-2003
Nica - 2004 - *Unitate şi diversitate în culturile neolitice din Oltenia*, în Mariana Ioasifaru, Cristinel Fântâneanu - Expoziţia „Neoliticul Olteniei” Catalog, martie, 2004
Tătulea 1994 - Corneliu Mărgărit Tătulea, *Romula-Malva*, Editura Museion, Bucureşti, 1994

Lista figurilor:

4. Fărcaşu de Jos „La cimitir";
5. Hotărani „La Şcoală";
6. Hotărani „La Turn";
7. Dobrosloveni - „SMT";
8. Fărcaşu de Sus: 1-22 Ceramică din categoria C (Dudeşti III A-III B);
9. Fărcaşu de Sus: 1-17 Ceramică din Faza Dudeşti-Cernica-Vinca B2;
10. Fărcaşu de Sus - Pe Coastă: 1-4, 5, 10, 11, 13, 15 - Ceramică Dudeşti IVA, IV B, Vădastra I; Fărcaşu de Jos „La Cimitir: 6-9 - ceramică din faza Dudeşti IV B; Hotărani „La Şcoală": 12 - ceramică din faza Vădastra I;
11. Fărcaşu de Sus „Pe Coastă": 1-10 Ceramică din categoria C, Vădastra I;
12. Fărcaşu de Sus „Pe Coastă" 1972 - Planul şi profilul vestic al S III, 1967 - Profilul peretelui vestic al S I.;
13. Fărcaşu de Sus „Pe Coastă" 1971 Profilul şi planul SI;
    Fărcaşu de Sus „Pe Coastă" 1978 Profilul şi planul SI;
14. Fărcaşu de Sus „Pe Coastă" 1972 Profilul peretelui vestic al SIV, Fărcaşu de Sus „Pe Coastă" 1970 Plan şi profil;
15. Fărcaşu de Sus „Pe Coastă" 1970 Profilul peretelui nordic al S/IV, Fărcaşu de Sus „Pe Coastă" 1972 Profilul S/V;
16. Hotărani - Profilul peretelui estic III, Hotărani „La turn" SV C1;
17. Celei „Malul Bălţii" 1991 SI C1, Celei „Malul Bălţii 1988" plan şi profil;
18. 1-6 Ceramică Dudeşti şi Vădastra descoperită la Celei (2, 3, 4, 5), Dobrosloveni „SMT" - 1 şi Fărcaşu de Sus - 6.

THE DUDEŞTI CULTURE IN ROMANAŢIULUI FIELD

Abstract

The region of Romanaţiului field is a very important one for the neo-eneolithic period, as proved by the numerous sites discovered here, some of which being distinctive for some of the phases belonging to the mention period. Thus a continuous evolution was documented here, from the first communities of the early Neolithic belonging to Cârcea-Grădinile and Starcevo-Criş cultures to the Middle Neolithic belonging to Dudeşti culture and finally to the Eneolithic cultures of Gumelniţa and Sălcuţa.

The paper aims to present the archaeological research about Dudeşti culture from Romanaţiului field. Its territory is very rich in Dudeşti culture discoveries. Nowadays some of these sites are very important for the neo-eneolithic development from the region of Oltenia and not only because the Dudeşti culture represents a genetic link with the Vădastra culture.

Finally I should specify that almost all sites and artefacts were discovered by PhD. Marin Nica.

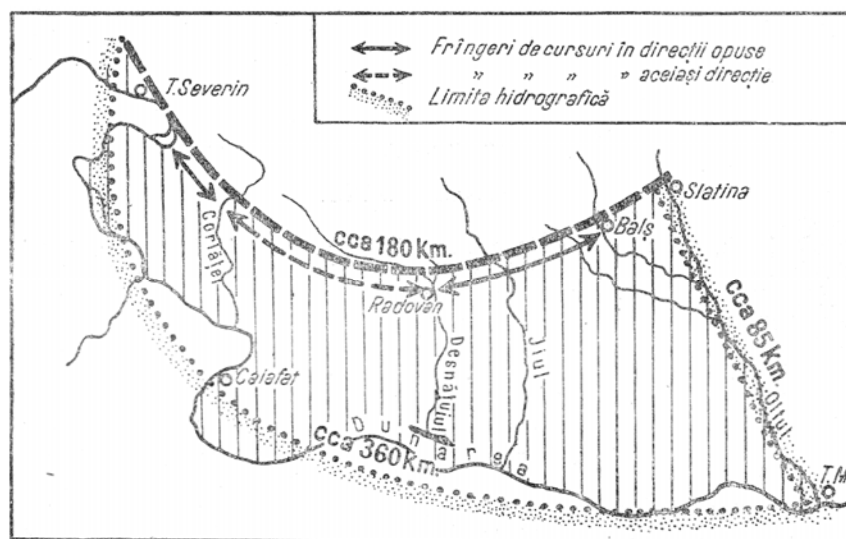

Fig. 1. Câmpia Română (cf. Petre Coteţ 1957, p. 28).

Fig. 2a. Harta aşezărilor şi culturilor neoliticului timpuriu şi dezvoltat din Oltenia (Nica 2001, p. 15; Nica, Rădoiescu 2002, p. 9).

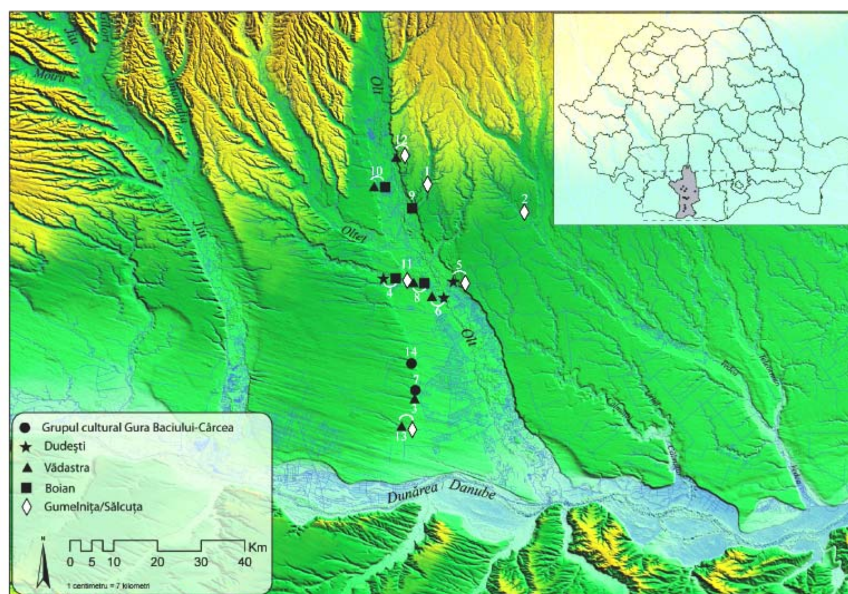

Fig. 2 b Harta siturilor arheologice din Judeţul Olt.

Fig. 3. Fărcaşu de Sus - „Pe Coastă“.

Fig. 4. Fărcaşu de Jos - „La cimitir“.

Fig. 5. Hotărani - „La Şcoală“.

Fig. 6. Hotărani - „La Turn“.

Fig. 7. Dobrosloveni „SMT“.

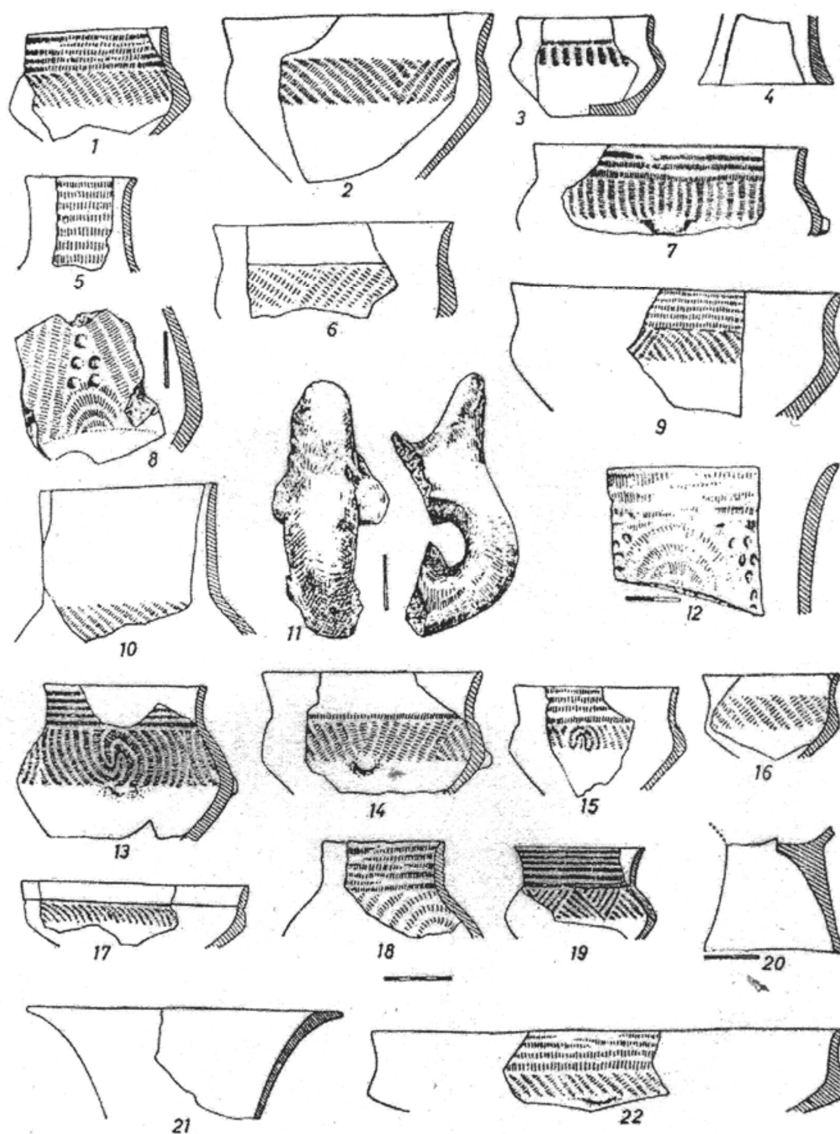

Fig. 8. Fărcaşu de Sus - „Pe Coastă“ - 1-22 Ceramică din categoria C (Dudeşti III A-IIIB) (Nica 1970, p. 31-52).

Fig. 9. Fărcaşu de Sus „Pe Coastă“: 1-17 Ceramică din faza Dudeşti-Cernica-Vinca B2 (Nica 1970, p. 41).

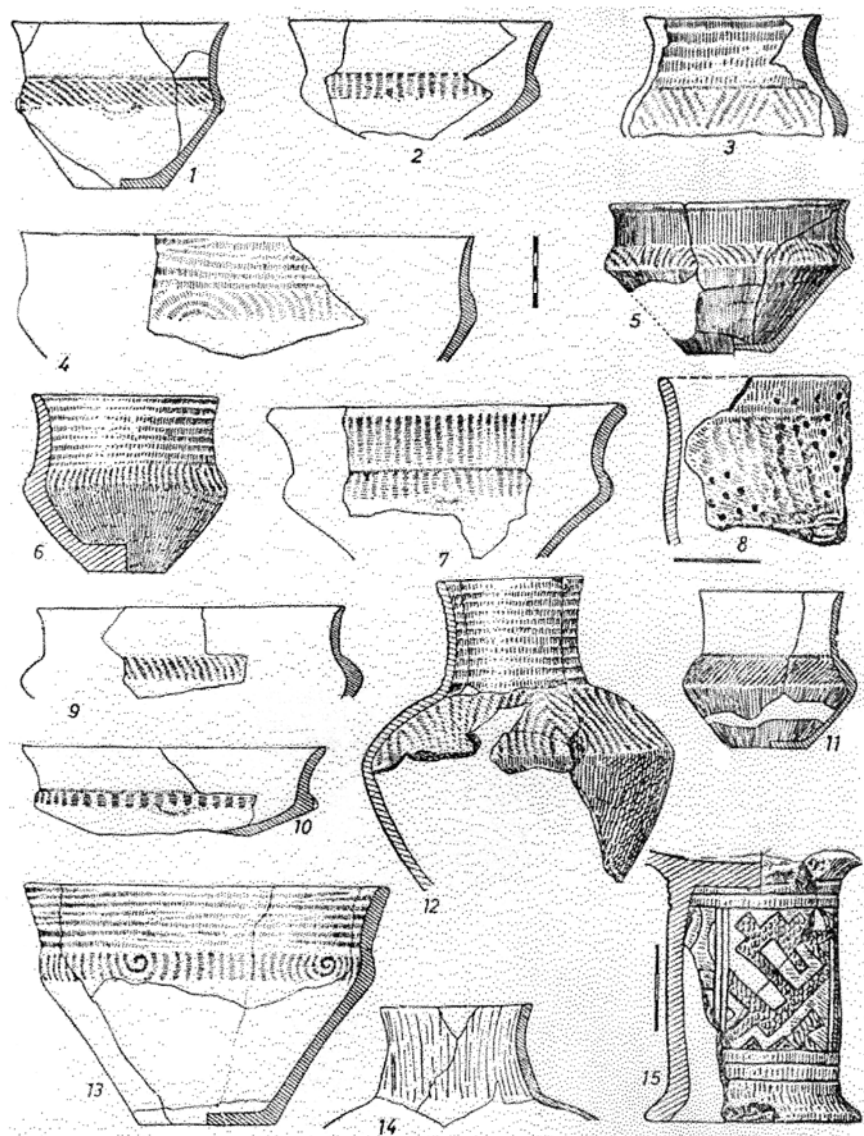

Fig. 10. 1-4 Fărcaşu de Sus Dudeşti IV-Vădastra I, Fărcaşu de Jos „La cimitir - 6-9 - Dudeşti IVB, 12 - Hotărani „La Şcoală“ - Vădastra I (Nica 1970 p. 42, fig. 6).

Fig. 11. Fărcaşu de Sus: 1-10 Ceramică din categoria C, Vădastra I (Nica 1970, p. 42, fig. 6).

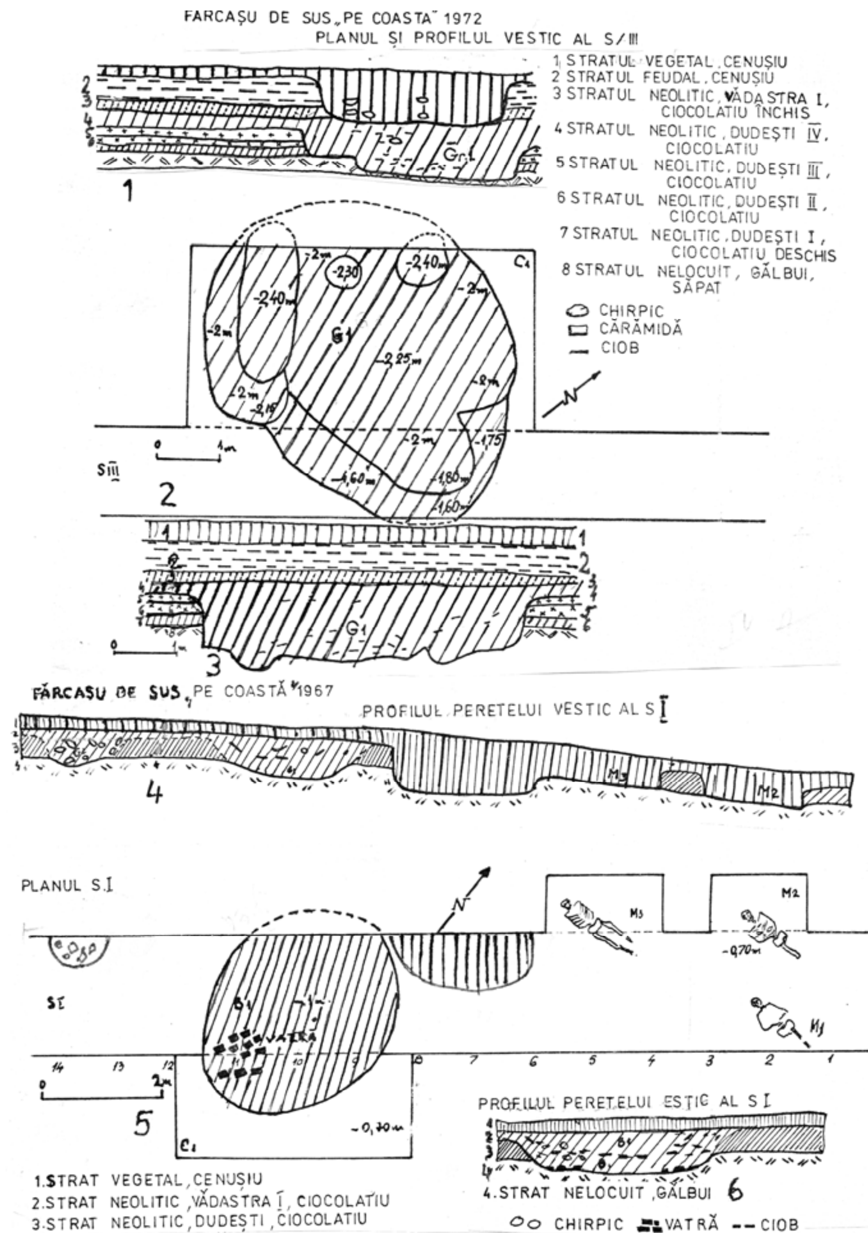

Fig. 12. Fărcaşu de Sus „Pe Coastă" 1972 - Planul şi profilul vestic al S III Fărcaşu de Sus „Pe Coastă" - Profilul peretelui vestic al S I (document inedit donat Muzeului Romanaţiului de dr. Marin Nica).

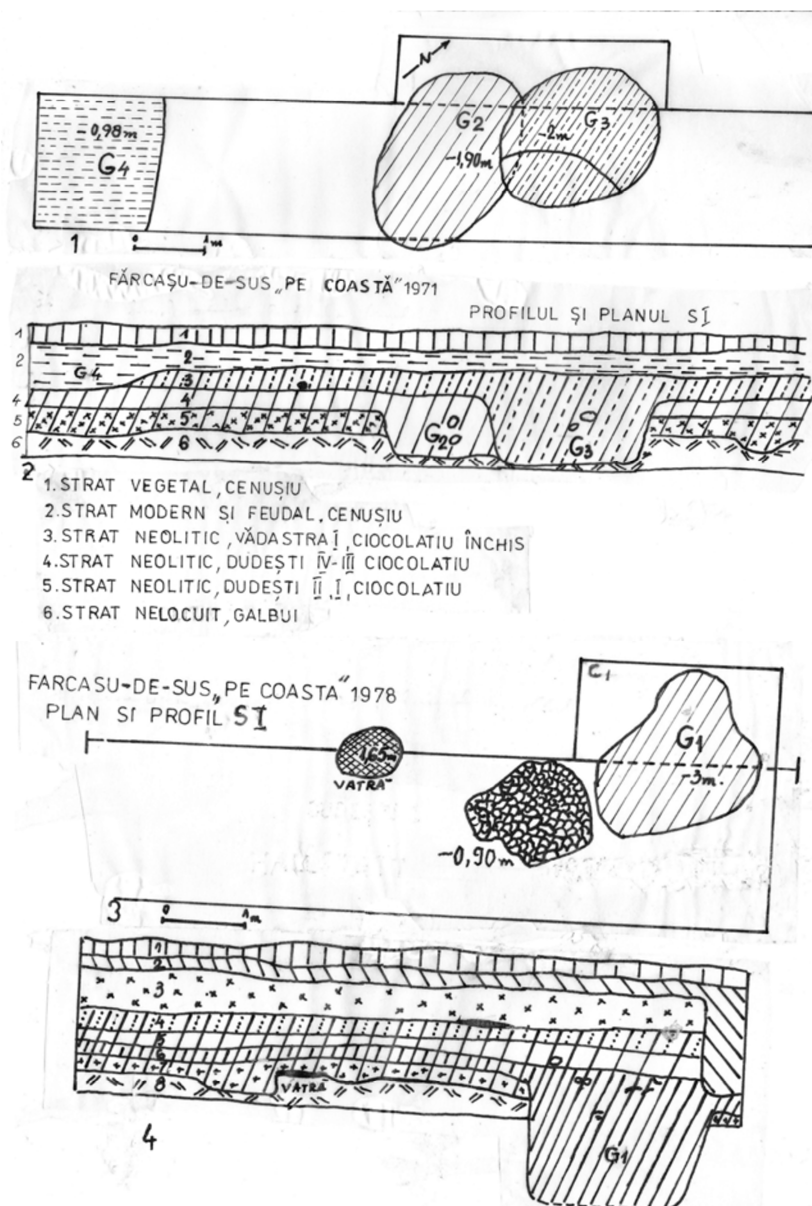

Fig. 13. Fărcaşu de Sus „Pe Coastă" 1971 Profilul şi planul SI Fărcaşu de Sus „Pe Coastă" 1978 Profilul şi planul SI (document inedit donat Muzeului Romanaţiului de dr. Marin Nica).

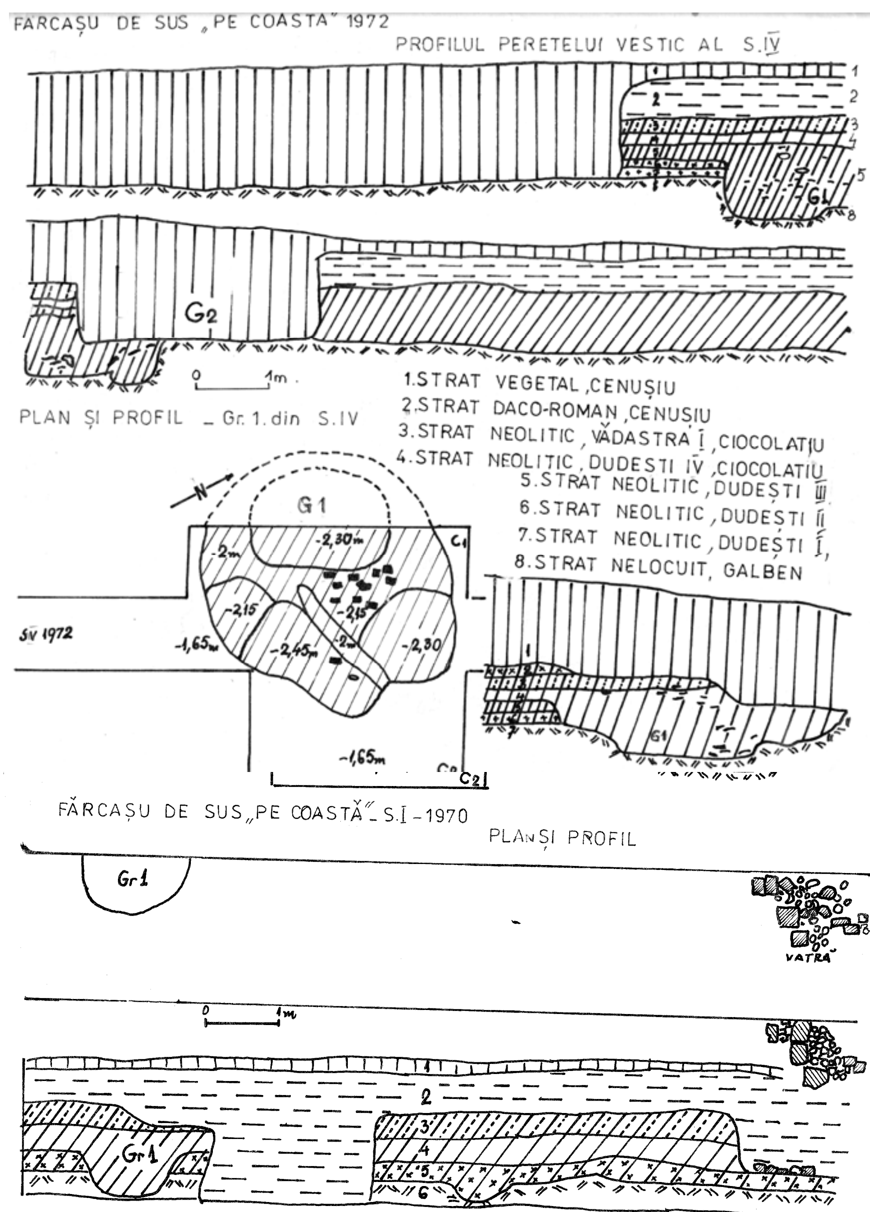

Fig. 14. Fărcaşu de Sus „Pe Coastă" 1972 Profilul peretelui vestic al SIV, Fărcaşu de Sus „Pe Coastă" 1970 Plan şi profil (document inedit donat Muzeului Romanaţiului de dr. Marin Nica).

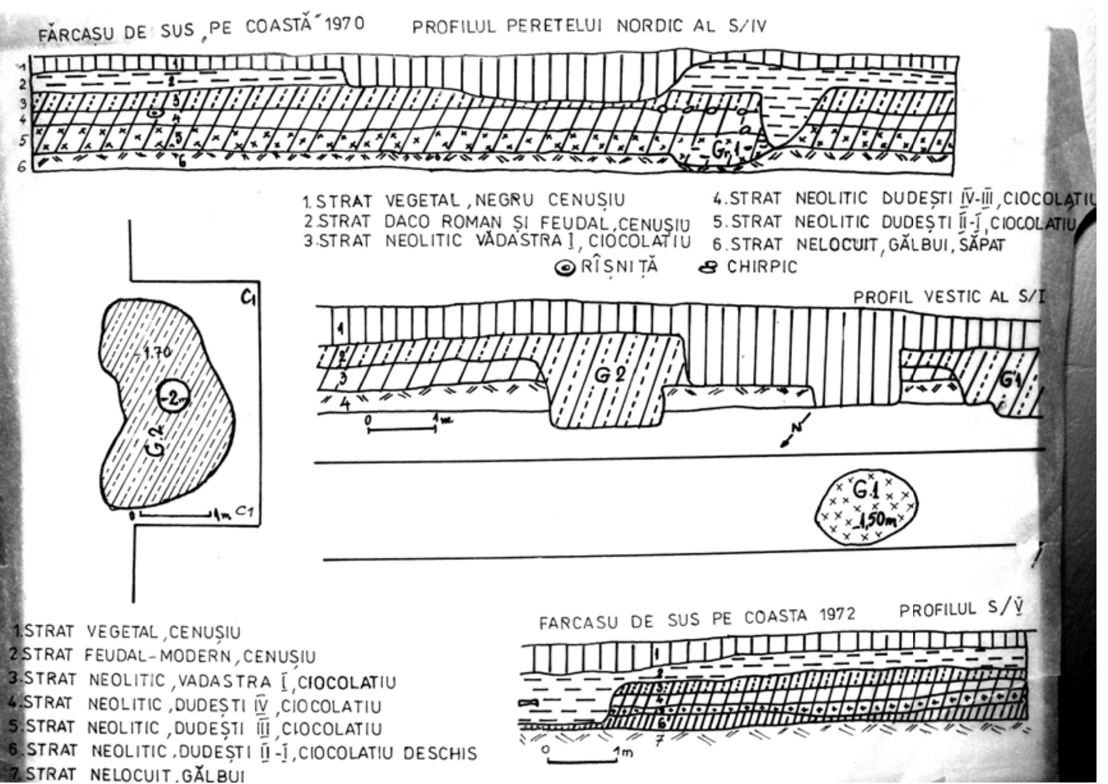

Fig. 15. Fărcaşu de Sus „Pe Coastă" 1970 Profilul peretelui nordic al S/IV, Fărcaşu de Sus „Pe Coastă" 1972 Profilul S/V; (document inedit donat Muzeului Romanaţiului de dr. Marin Nica).

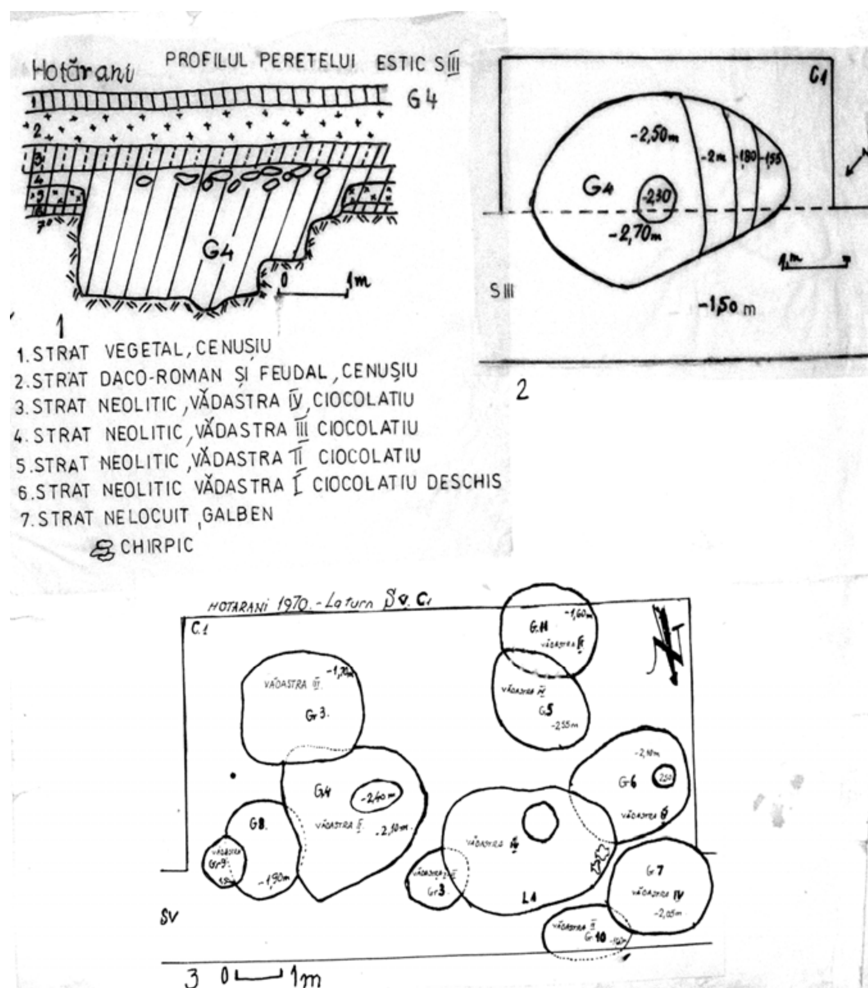

Fig. 16. Hotărani –Profilul peretelui estic III, Hotărani „La turn” SV C1 (document inedit donat Muzeului Romanaţiului de dr. Marin Nica).

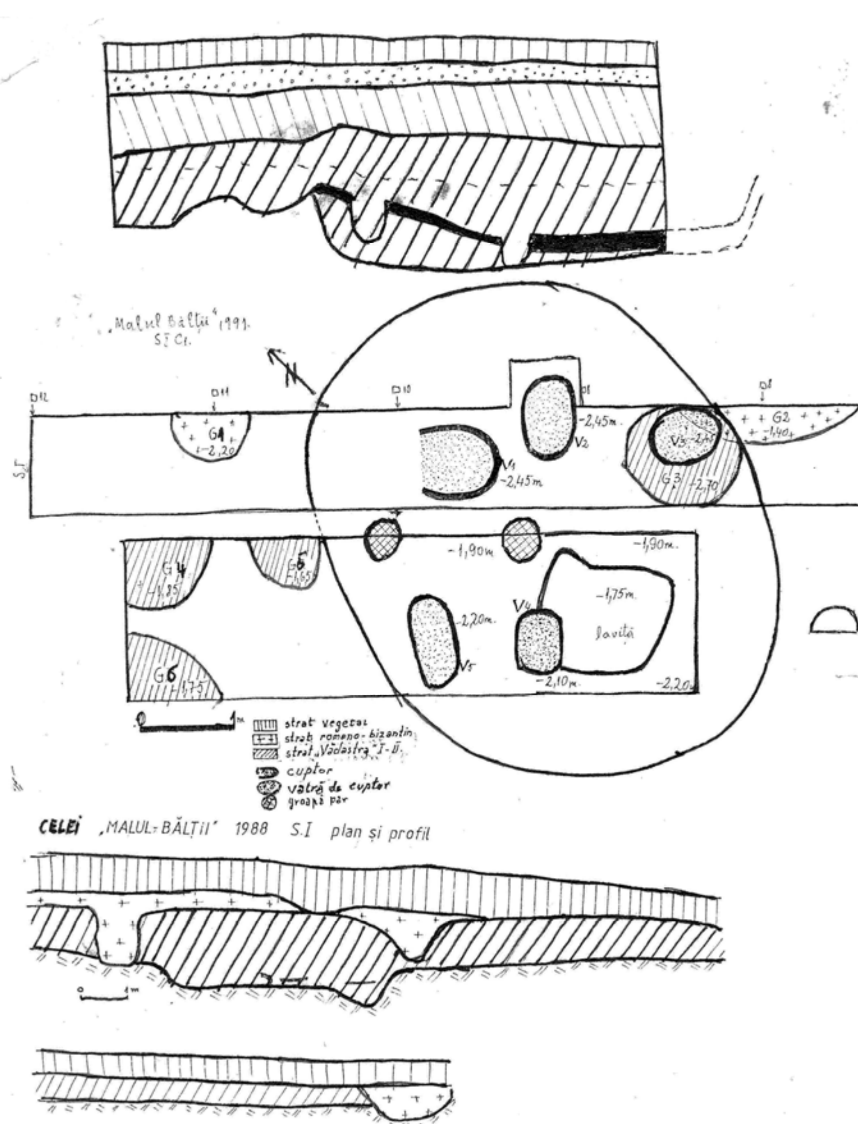
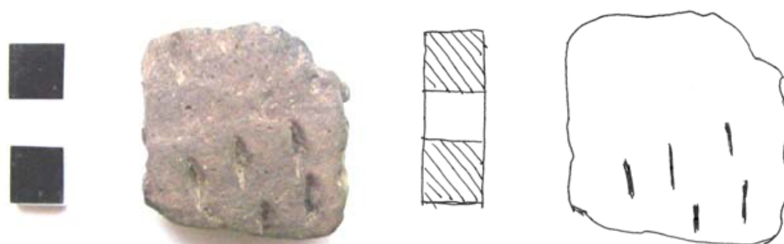
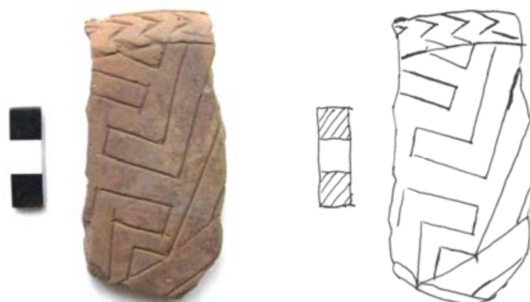

Fig. 17. Celei „Malul Bălţii „ 1991 SI C1, Celei „Malul Bălţii 1988" plan şi profil (document inedit donat Muzeului Romanaţiului de dr. Marin Nica).

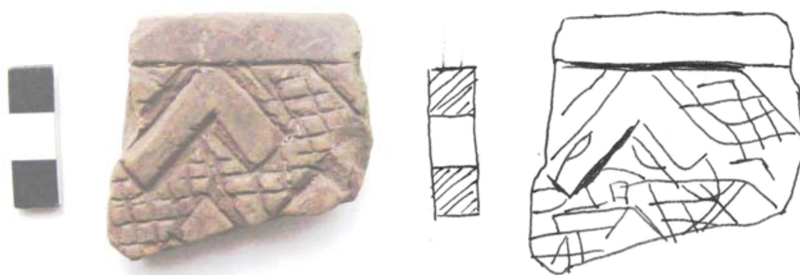
1. Dobrosloveni „SMT" – Ceramică Dudeşti I

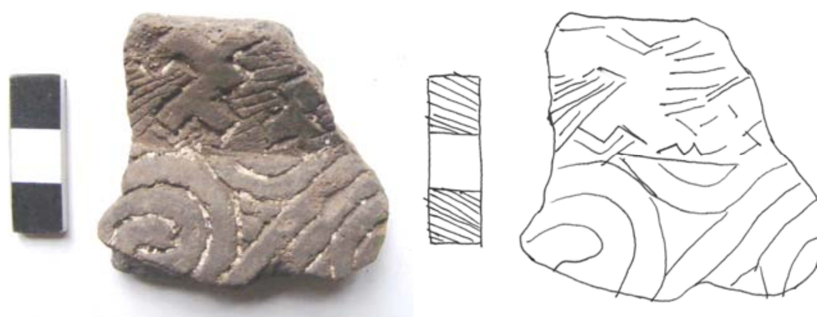
2. Celei – Ceramică Dudeşti II

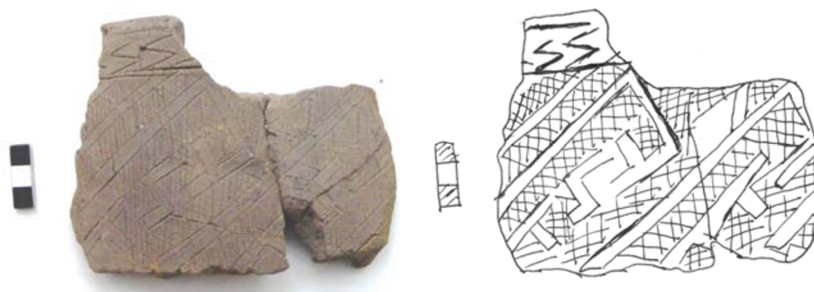
3. Celei – Ceramică Dudeşti III

1.
1. Celei - Ceramică Vădastra II

2. Celei - Ceramică Vădastra II

3. Fărcaşu de Sus - „Pe Coastă”Ceramică Dudeşti III

Fig. 18: 1-6 Ceramică Dudeşti şi Vădastra descoperită la Celei (2, 3, 4, 5), Dobrosloveni „SMT” - 1 şi Fărcaşu de Sus - 6 (fig. 1-6 - material ceramic inedit donat Muzeului Romanaţiului de dr. Marin Nica).

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

O IPOTEZĂ ÎN CEEA CE PRIVEŞTE IDENTIFICAREA PROPRIETARULUI *VILLA*-EI DIN CARTIERUL ARTIZANAL AL ROMULEI

SABIN POPOVICI*

În provincia romană Dacia au fost semnalate de-a lungul timpului mai multe *villae* romane (Tudor 1978, p. 68-72) - Redea, Caracal, Deveselu, Vlădila, Hotărani, Scărişoara), dintre care doar câteva au fost cercetate exhaustiv (Mitrofan 1973, passim - Ciumăfaia, com. Borşa, jud. Cluj). Despre proprietarii acestor *villae*, cu excepţia câtorva cazuri, se cunosc prea puţine lucruri (Mitrofan 1973, p. 133 - Aelius Iulianus şi P. Aelius Maximus, veterani, stăpâni ai *villa*-ei de la Ciumăfaia, comuna Borşa, jud. Cluj şi L.D.P - iniţialele unui proprietar de la Hobiţa, lângă Sarmizegetusa - Cf. O. Floca, 1953, p. 746). Acesta este şi motivul pentru care, în rândurile ce urmează, voi încerca identificarea proprietarului *villa*-ei din Cartierul Artizanal al Romulei, oraş situat în Dacia Inferior.

În anul 1970, în urma cercetărilor din partea de nord a zonei extra-muros a Romulei a fost semnalată o nouă *villa* al cărei plan a fost înregistrat în întregime. Munca de degajare a ei a durat până în 1974 şi a permis precizarea caracterului construcţiei, cronologia, durata de funcţionare şi planul ei. Villa a fost construită pe la jumătatea secolului II d.Hr., refăcută în primele decenii ale secolului III d.Hr şi distrusă, se pare de carpi, pe la 245-246 d.Hr. (fig. 1 - cf. Popilian 1976, fig. 1; Tătulea 1994, fig. 11).

Planul *villa*-ei este de formă rectangulară cu dimensiunile de 26,7 x 23 m iar zidăria ei este realizată din cărămizi legate cu mortar. Ea aparţine tipului greco-roman, având camerele aşezate în jurul unei curţi centrale. Aceasta are o formă rectangulară de 9,5 x 9 m, fiind pavată cu cărămizi. În mijlocul curţii se găsea un bazin adânc de 1 m, lung de 4 m şi lat de 0,8 m. Curtea centrală era înconjurată de un portic susţinut de perystil. Din cauza proastei conservări a edificiului nu putem cunoaşte numărul camerelor. Se presupune că ar fi fost în jur de trei pe fiecare latură. Într-una din camere s-au descoperit resturi de stucatură sau tencuială pictată ceea ce dovedeşte că unele din ele au avut pereţii pictaţi cu fresce. De asemenea, *villa* mai beneficia de un sistem de hypocaust, sistem care însă nu se întindea pe toată suprafaţa ei (fig. 2 - cf. Popilian 1976, fig. 14) Sistemul este comun pentru Dacia, analogii găsindu-se la: Slăveni, Romula, Copăceni. (Popilian 1976, p. 221-224).

* Muzeul Romanaţiului, Caracal.

De remarcat este faptul că în nici una dintre camerele *villa*-ei nu s-au descoperit indicaţii epigrafice privind proprietarul ei.

În anul 1973, când nu se încheiaseră cercetările de la *villa* menţionată, într-o zonă foarte apropiată de ea, în locul numit „La Poartă”, lucrările agricole au scos la iveală două fragmente dintr-o ţiglă de formă comună pentru Dacia în secolele II-III d.Hr. Ţigla a fost găsită de o locuitoare din satul Reşca, Joiţa Ruţă. De la ea a fost achiziţionată de prof. Ştefan Chiţu, fostul director al Muzeului din Caracal care a pus-o la dispoziţia lui Dumitru Tudor (Tudor 1980, p. 639) În prezent ţigla se găseşte la Muzeul din Caracal (Muzeul Romanaţiului), sub numărul de inventar 7775.

Dumitru Tudor a constatat că cele două fragmente de ţiglă fac parte din una şi aceeaşi ţiglă de următoarele dimensiuni: L: 0,485 m şi cu o grosime de 0,0055 m (Tudor 1980, p. 639).

În partea superioară a ţiglei se găseşte un text incizat cu un cui metalic în pasta deja arsă. Acest text este încadrat într-un cartuş de 0,39 x 0,07 m. Textul are trei rânduri şi este scris cu majuscule iar cuvintele sunt separate între ele de mici semne triunghiulare, puţin frecvente în inscripţiile latine El apare sub următoarea formă:

D.M.S.L ANNIVS. OCTAVIVS. VALERIANVS
EVASI. EFFUGI. GPES. ET. FORTVNA. VALETE
NIL. MIH. VOVICUM. EST. LUDIFIC.

Acest rext apare în transcriere astfel:

D(is) M(anibus) S(acrum) L(ucius) ANNIVS OCTAVIUS VALERIANVS
EVASI EFFUGI GPES ET FORTVNA VALETE
NI(hi)L MIH(i) VOVICUM EST LUDIFIC(ate alios) (Fig. 3 a, b) (Tudor 1980, planşele XI, XII) şi foto.

Inscripţia este puţin ştirbită la rândul al treilea însă acest lucru nu afectează prea mult textul.

În text apar unele greşeli de limbă pe care Dumitru Tudor le pune pe seama aceluia care a copiat textul (Tudor 1980, p. 640). Astfel, în loc de SPES în inscripţie apare GPES, iar în loc de VOBISCUM în text apare VOVICUM. I. I. Rusu a observat însă asemănarea textului nostru cu un altul de pe un sarcofag de la Roma. El a semnalat acest lucru lui Dumitru Tudor care a publicat şi acest text în LATOMUS în următoarea formă:

D(is) M (anibus) S(acrum) L(ucius) Annivs Octavius Valerianvs
Evasi Effugi Spes Et Fortuna Valete
Ni(hi)l mih(i) voviscum est Ludificate alios. (Tudor 1980, p. 639).

În studiul dedicat celor două inscripţii în revista LATOMUS Dumitru Tudor a demonstrat convingător că textele lor sunt identice. El a ajuns la concluzia că Lucius Annius Octavius Valerianus a fost un italic venit din Roma în Dacia şi că moartea l-ar fi surprins în Dacia, la Romula unde venea sezonier. Această constatare este confirmată şi de faptul că pe sarcofagul lui de la Roma apar mai multe scene de viaţă rurală (Tudor 1980, p. 640-644).

Publicând aceste două inscripţii identice Dumitru Tudor nu a stabilit o legătură între conţinutul lor şi locul descoperirii ţiglei mai sus menţionate şi nici între

această ultimă descoperire şi *villa* situată în imediata apropiere (Fig. 4 - cf., Popilian 1976, fig. 1; Tătulea 1994, fig. 8).

După părerea noastră este foarte probabilă identificarea *villae*-i de la Romula cu una dintre proprietăţile din Dacia (unde acesta venea sezonier) ale lui Lucius Annius Octavius Valerianus.

În sprijinul acestei ipoteze menţionez următoarele:

1. În primul rând nu mi se pare întâmplătoare descoperirea ţiglei în imediata apropiere a *villae*-i. Un argument suplimentar în acest sens este faptul că din concluziile descoperitorului acesteia Gh. Popilian rezultă fără nici un dubiu caracterul italic al acestui edificiu (curte interioară cu portic şi peristil, bazin, paviment din cărămizi, instalaţie de încălzire (Popilian 1976, passim);

2. Din punctul de vedere al prezenţei italicilor în Dacia este semnificativ faptul că membrii gintei Annia din care făcea parte şi personajul luat în discuţie sunt relativ frecvent semnalaţi în inscripţiile din Dacia. Astfel găsim o Annia Italica la Apulum, un Annius Saturninus la Potaissa etc. (Kereny 1901, p. 23);

3. Un alt argument ar fi acela că sarcofagul lui Lucius Annius Octavius Valerianus de la Roma nefiind finisat, el nu ar fi murit acolo şi că moartea l-ar fi surprins la Romula unde i s-ar fi depus la mormânt ţigla găsită. Rezultă de aici că Lucius Valerianus nu avea domiciliul stabil la Romula dar că venea aici sezonier;

4. Până în prezent în Dacia a fost identificat un singur dublet funerar. El se găseşte la Porolissum unde o ţiglă şi o dală de piatră sunt gravate cu texte funerare identice. Acest dublet funerar se constituie la rândul său într-un argument care susţine ipoteza noastră (Tudor 1980, p. 642-644).

Ţinând cont de aceste argumente rezultă că Lucius Annius Octavius Valerianus a fost cu o mare probabilitate proprietarul *villa*-ei din zona extra-muros a Romulei.

Coroborând informaţiile de natură epigrafică şi arheologică cu cele iconografice se poate preciza caracterul mixt al acestei villa. De altfel şi Dumitru Tudor este de părere că cea mai mare parte a *villae*-lor din Dacia au avut un caracter mixt (Tudor 1933, p. 3).

Caracterul mixt al *villa*-ei este dat de dubla funcţionalitate : economică şi de reşedinţă a stăpânului (Baumann 1983, p. 18).

În ceea ce priveşte *villa* menţionată caracterul agrar al acesteia este dat de scenele de viaţă rurală de pe sarcofagul lui Lucius Annius Octavius Valerianus iar cel meşteşugăresc este susţinut de Gheorghe Popilian şi argumentat de acesta cu descoperirea în aceeaşi zonă a mai multor cuptoare ceramice (Popilian 1976, passim).

În ceea ce priveşte caracterul agricol înfăţişat pe basoreliefurile sarcofagului posibilului proprietar acestea înfăţişează principalele momente ale muncilor agricole începând cu aratul, cultivarea plantelor, seceratul, transportul produselor, măcinatul, coptul pâinii şi scoaterea ei din cuptor (Tudor 1980, p. 641).

Basorelieful este împărţit în două registre: În primul registru a cărui lectură se face de la stânga la dreapta se disting un măslin cu un paner suspendat de o creangă, un om îmbrăcat într-o tunică scurtă care conduce doi boi cu un băţ, vine apoi un al doilea om ce pliveşte un câmp; un alt măslin şi două sclave secerătoare, apoi un personaj îmbrăcat într-o tunică scurtă care ţine în mână o cupă. Acesta vorbeşte stăpânului.

Stăpânul ţine două suluri în mâna stângă pentru ca, cu dreapta să ordone. (Fig. 5 a, - cf. Tudor 1980 planşa XIII).

Filmul celui de-al doilea registru care se derulează de la dreapta la stânga arată un car cu boi, probabil cu cereale, sub supravegherea a doi sclavi înarmaţi cu bastoane. Vine apoi scena măcinării unde apare o râşniţă manuală mânuită de doi sclavi. Filmul se termină cu scena în care se scoate pâinea din cuptor (Tudor 1980, p. 641-642) Fig. 5 b - cf. Tudor 1980 planşa XIV).

La mijlocul acestor două registre, mai precis între ele apare încă o dată silueta stăpânului. El este redat foarte înalt în raport cu ceilalţi şi domină prin prezenţa sa ambele registre. În mâna stângă ţine un rulou de papirus iar cu dreapta dă ordine. Este un bărbat cu fruntea dezgolită, îmbrăcat cu o tunică care-i cade până la genunchi. Privirea lui este încrezătoare, calmă, stăpânită (Tudor 1980, p. 641-642).

Analogii pentru scenele de pe aceste două registre sunt numeroase pe monumentele romane. Astfel scena aratului o întâlnim pe un monument de la Şeica Mică (Macrea 1969, p. 160). În ceea ce priveşte scena cu seceratul, un exemplu revelator ar fi scena CX de pe Columna lui Traian unde soldaţii romani seceră grâul în regiunea Olteniei în timpul celui de-al doilea război daco-roman (Cichorius 1896, p. 15). Pentru scena transportului găsim analogii pe Arcul lui Septimius Severus, Columna Aureliană şi Columna lui Traian (Reinach 1909, p. 146, 268, 323).

Din punctul nostru de vedere considerăm că *villa* de la Romula îşi găseşte analogii cu alte *villae* cu caracter mixt din Moesia Inferior şi în special cu cea de la Catalka, specializată atât în producţia de ceramică dar şi ca fermă agricolă (Dremisizova 1969, p. 512).

Descoperitorul *villa*-ei Gh. Popilian consideră că aceasta are numai un caracter meşteşugăresc (Popilian 1976, p. 230), opinie preluată şi de V. H. Baumann. Din punctul lor de vedere *villa* de la Romula îşi găseşte analogii cu cea de la Butovo din Bulgaria (Baumann 1983, p. 20).

În sfârşit monumentalitatea construcţiei *villa*-ei de la Romula şi elementele componente ale acestui edificiu pledează pentru caracterul rezidenţial (chiar dacă numai sezonier) al acesteia.

Din cele prezentate mai sus rezultă deci o foarte probabilă identificare, poate singura în momentul de faţă din Dacia Inferior a unei proprietăţi aparţinând unui italic.

În Dacia predomină proprietatea mijlocie, *villae*-le rusticae cunoscând o largă răspândire pe văile râurilor mari, fiind grupate în jurul localităţilor mai importante, a castrelor, în zonele pitoreşti, a căilor de comunicaţii etc.

Villa de la Romula pare a fi tocmai un asemenea tip. Ea este foarte aproape de zidul de incintă al oraşului şi de asemenea are acces direct la drumul ce merge la Acidava.

În urma acestor consideraţii putem afirma că problematica *villa*-ei de la Romula se încadrează şi în problematica exploatărilor agricole în general şi din teritoriul romulens în special.

Caracterul preponderent agricol al teritoriului romulens este subliniat de mulţimea de zeităţi cu atribute agreste adorate aici: Ceres, Flora, Abundentia (Petolescu, Florescu 1977, p. 15-30) etc. De asemenea, caracterul agricol este subliniat şi de multe descoperiri arheologice ca: râşniţe, pluguri, mortarii etc., în teritoriul romulens (Tudor 1978, p. 72).

Bibliografie

Baumann 1983 - V. H. Baumann - *Ferma romană din Dobrogea*, Tulcea.
Cichorius 1896 - C. Cichorius - *La Collone Trajane*, Berlin.
Dremisizova 1969 - C. Dremisizova - *Villa romaine en Bulgarie*, Sofia.
Floca 1953 - O. Floca - *Ferma din epoca sclavagistă romană*, Materiale Arheologice I.
Kereny 1901 - A. Kereny - *Die Personenamen von Dazien*, Budapest.
Macrea 1969 - M. Macrea - *Viaţa în Dacia Romană*, Bucureşti.
Mitrofan 1973 - M. Mitrofan - *Villae rusticae în Dacia Superior*, A.M.N. X.
Petolescu, Florescu 1977 - C. C. Petolescu, A. Florescu - *Inscripţiile Daciei Romane II*, Bucureşti.
Popilian 1976 - Gh. Popilian - *Un quartier artisanal a Romula*, Dacia N.S. X.
Reinach 1909 - S. Reinach - *Repertoire des reliefs grecs et romains*, vol. I, Paris.
Tătulea 1994 - Corneliu Mărgărit Tătulea - *Romula Malva*, Bucureşti.
Tudor 1933 - Dumitru Tudor - *Consideraţii economice despre S-E Olteniei în vremea romană*, Bucureşti.
Pippidi 1976 - D. M. Pippidi, *Dicţionar de istorie veche a României (Paleolitic-sec X)*, Bucureşti, 1976.
Tudor 1978 - Dumitru Tudor - *Oltenia romană*, ediţia a IV-a, Bucureşti.
Tudor 1980 - Dumitru Tudor - *Inscription funeraire identique mise au jour a Romula Malva et a Rome, Latomus*, Revue D Etudes Latines, Bruxelles, Tome XXXIX, Fasc. 3, Extrait

Abrevieri:

A.M.N - Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
Dacia: Dacia. Recherches et decouvertes archaeologiques en Roumanie, Bucureşti
Latomus: Latomus. Revue d'etudes latines, Bruxelles
Materiale Arheologice: Materiale şi cercetări arheologice. Bucureşti

Cuvinte cheie:

Dublet funerar - inscripţii cu caracter funerar, identice în ceea ce priveşte conţinutul, din care una serveşte drept model pentru cealaltă.
Porolissum - aşezare dacică, apoi oraş roman, situat pe teritoriul de astăzi al satului Moigrad com Mirşid. Jud. Sălaj), important centru militar şi civil la extremitatea de NV a provinciei Dacia (Pippidi 1976, p. 482).
Romula - oraş roman, capitală a Daciei Inferior, identificat pe teritoriul satului Reşca-(comuna Dobrosloveni, judeţul Olt) (Pippidi 1976, p. 510).
Sarcofag (din limba greacă-sarcofagos) - sicriu de lemn, metal, argilă sau piatră, în care erau depuse cadavrele sau cenuşa acestora după incinerare. Cunoscute atât în Orientul antic, cât şi în lumea egeeană şi greco-romană, forma tipică a sarcofagelor era cista (cutia), uneori ornamentată cu pilaştri, coloane, reliefuri şi picturi. (Pippidi 1976, p. 518).
Villa - (cuvânt latin) - casă situată la marginea oraşului (*villa* suburbana) sau ansamblu gospodăresc (fermă), constând din locuinţa proprietarului şi anexe, situată la ţară (*villa* rustica) (Pippidi 1976, p. 614).

Planşe:
1. Planul *villa*-ei din Cartierul Artizanal al Romulei
2. Villa din Cartierul Artizanal al Romulei - detalii
3. (a,b) Ţigla cu inscripţie descoperită la Romula
4. Hartă a Romulei cu locul unde a fost descoperită ţigla menţionată
5. (a,b) Sarcofagul lui Lucius Annius Octavius Valerianus de la Roma

Cuvinte cheie:
Dublet funerar - inscripţii cu caracter funerar, identice în ceea ce priveşte conţinutul, din care una serveşte drept model pentru cealaltă.
Un doublet funeraire ce sont des inscriptions doubles au caractere funeraire, identiques en ce qui concerne leurs contenu, dont l'une serve de modele pour l'autre.
Porolissum - aşezare dacică, apoi oraş roman, situat pe teritoriul de astăzi al satului Moigrad com. Mirşid. Jud. Sălaj), important centru militar şi civil la extremitatea de NV a provinciei Dacia (Pippidi 1976, p. 482).
C'est un etablissement dacique au commencement, puis une ville romaine, qui se trouve aujourd'hui sur le teritoire du village Moigrad, la commune Mirsid, dans le departement de Salaj; Porolissum a ete un important centre militaire et civile a l'extremite NV de la province romaine Dacia.
Romula - oraş roman, capitală a Daciei Inferior, identificat pe teritoriul satului Reşca (comuna Dobrosloveni, judeţul Olt) (Pippidi 1976, p. 510).
Ville romaine, la capitale de la Dacie Inferieure, identifiee sur le teritoire actuel du village de Resca, la commune Dobrosloveni, le departement d'Olt.
Sarcofag (din limba greacă-sarcofagos) - sicriu de lemn, metal, argilă sau piatră, în care erau depuse cadavrele sau cenuşa acestora după incinerare. Cunoscute atât în Orientul antic, cât şi în lumea egeeană şi greco-romană, forma tipică a sarcofagelor era cista(cutia), uneori ornamentată cu pilaştri, coloane, reliefuri şi picturi. (Pippidi 1976, p. 518).
Sarcophague, de la langue greque sarcofagos, c'est un .paralelipipede en bois, metal, argile ou pierre ou ont ete mis les cadavres ou les restes de l'incineration. Cette modalite d'enterrement ete connu meme dans l'Orient Antique, mais aussi dans le monde egeenne et greco-romaine; leur forme specifique etait la boite (cista), parfois ornee avec des peteites colonnes, des pilastres, des reliefs et des peintures.
Villa - (cuvânt latin) - casă situată la marginea oraşului (villa suburbana) sau ansamblu gospodăresc (fermă), constând din locuinţa proprietarului şi anexe, situată la ţară (villa rustica) (Pippidi 1976, p. 614).
Villa c'est un mot latin qui signifie maison situee a l'extremite d'une ville, la meme nommee Villa suburbana; y est compris aussi le sens d'ensemble d'habitation qui est constitue de la maison du proprietaire et ses anexes, ensemble situe a la campagne, villa rustica.

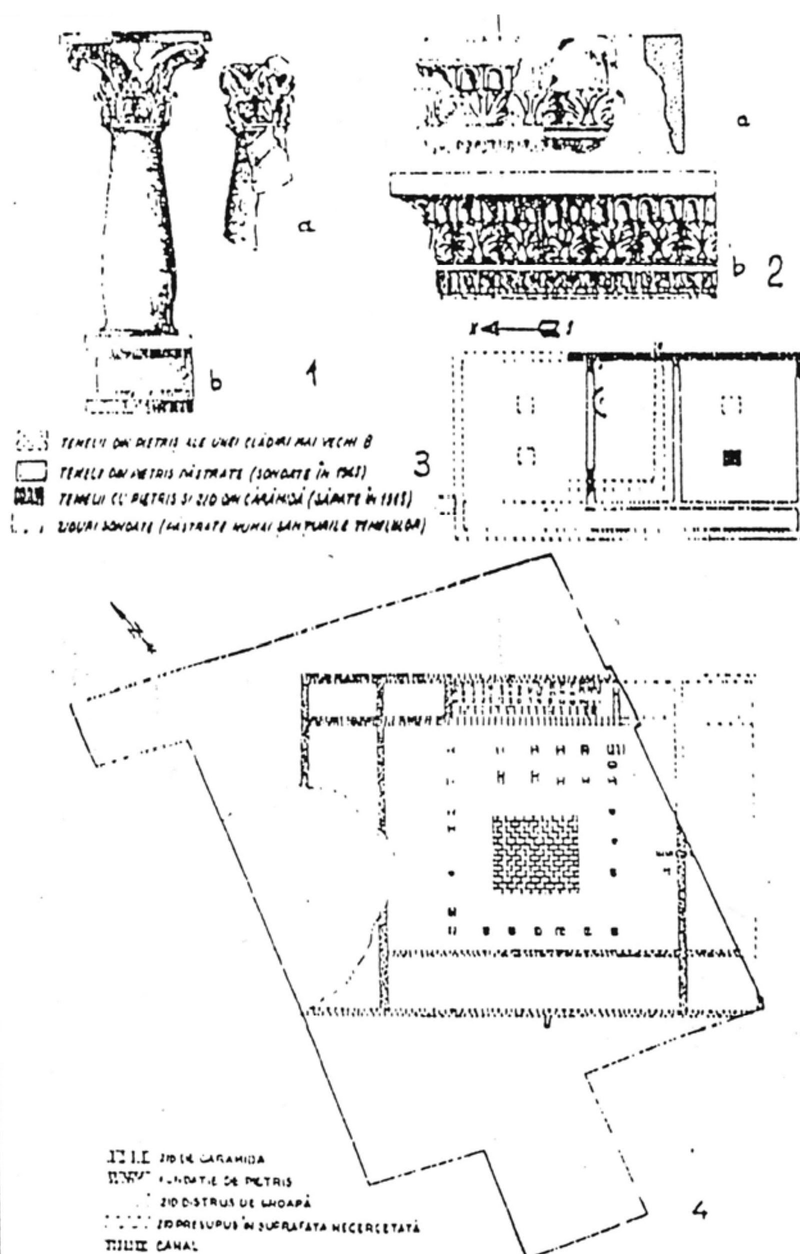

Fig. 1. Planul villa-ei din Cartierul Artizanal al Romulei. 1-3. Detalii arhitecturale şi planul curiei oraşului (după D. Tudor); 4. Planul villa-ei (după G. Popilian).

Fig. 2. Villa din Cartierul Artizanal al Romulei - detalii.

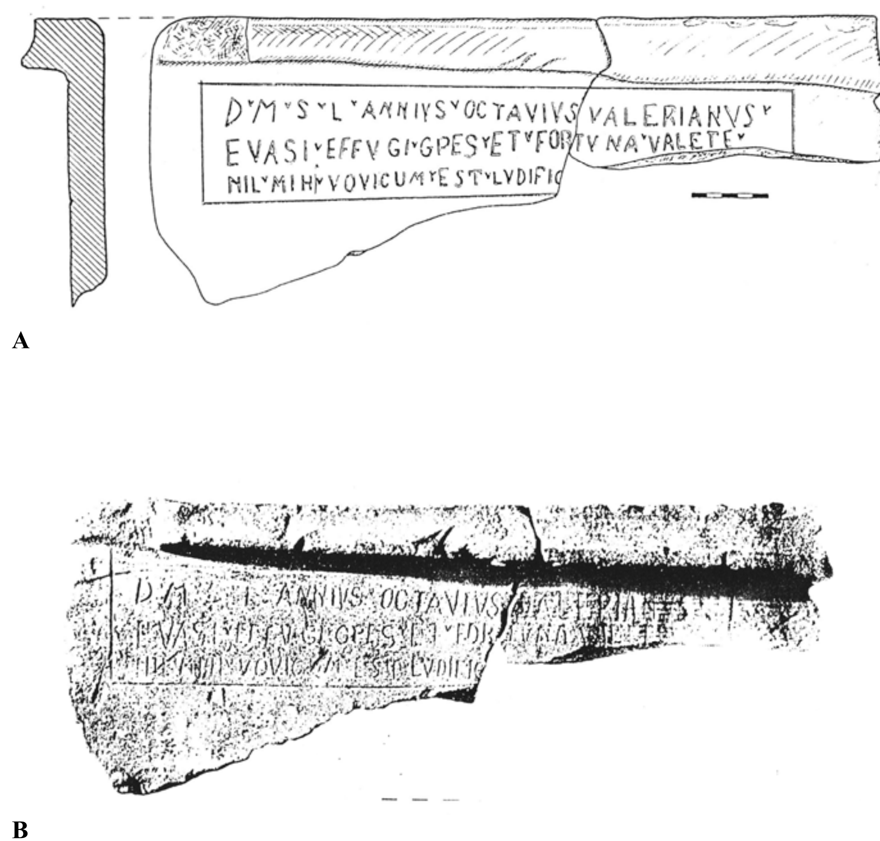

Fig. 3. (a,b) Ţigla cu inscripţie descoperită la Romula.

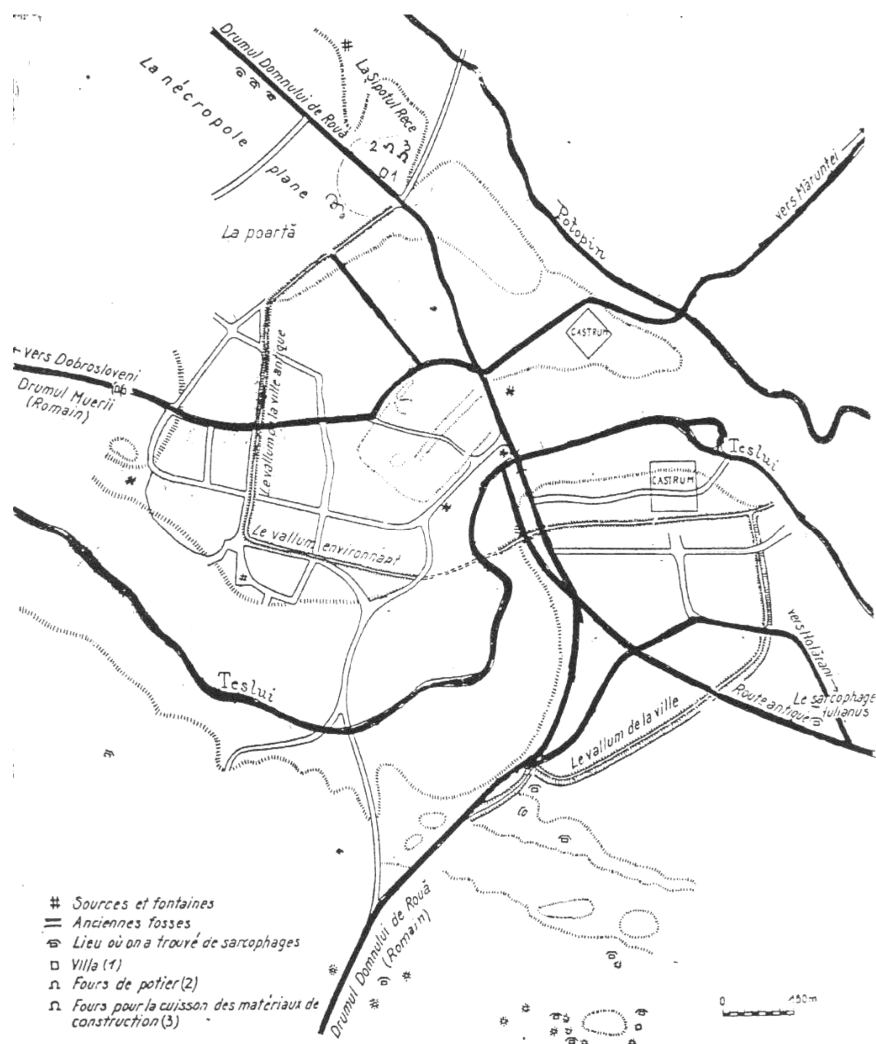

Fig. 4. Hartă a Romulei cu locul unde a fost descoperită ţigla menţionată.

A

B

Fig. 5. (a, b) Sarcofagul lui Lucius Annius Octavius Valerianus de la Roma.

UNE HYPOTHÈSE CONCERNANT LE PROPRIETAIRE D'IDENTIFICATION *VILLAE*-ROM DAN LE QUARTIER DE L'ARTISANAT DE ROMULA

Résume

Cet article c'est pas moins qu'un essaye d'identification d'un propriétaire d'une *villae* du Quartier Artisanal de Romula. C'est tout possible d'etre la seule identification d'un propriétaire de *villae* de Dacia Inferior. Notre hypothèse est fondue sur des plusieurs arguments dont ou mentionne:

La découverte d'une touille avec une inscription dans la toute proximité de la villa, une touille avec une inscription identique avec celle d'un sarcophage de Rome, le caractère italique de cette *villae*, la présence nombreuse des Italiques en Dacie (et dans un nombre significatif de ceux de la ginte d'Annia (Kereny 1901, p. 23), la découverte d'une doublet funéraire a Porolissum, mais aussi le fait que le sarcofaque de Lucius Annius Valerianus de Rome a été découverte sans être fini, fait qui soutient notre hypothèse que la propriétaire de la *villae* n'est pas été mort a Rome.

Celui qui a découvert la *villae*, Gh. Popilian soutient que notre hypothèse est base sur le fait que la touille a été découverte dans la proximité de la *villae* dans une nécropole des pauvres, mais l'état matériel du Lucius Annius Octavius Valerianus n'été pas permissive avec cet enterrement provisoire.

Dans l'opinion de Gheorghe Popilian la principale manque de notre hypothèse est celle qu'ou part du général vers le particulier, en choissant seulement quelque cas comme des analogies, mais les analogies ne peuvement pas en servir comme des arguments (opinion exprimée par le chercheur George Popilian).

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

VIZITA CONTELUI MARSIGLI LA CÂMPULUNG-„JIDOVA”. DATARE, CONTEXT, SEMNIFICAŢII[1]

DRAGOŞ MĂNDESCU[*]

„SIDOVA. Ad flumen Campo-longo dictum, peculiaris figurae fortalitium, utpote quadratium quidem & latera tria [a a a] è lateribus coctis & glareâ sunt extructa, quartum verò è terrâ [b]; sed quod idem ipsum intra ambitum suum parvum aliud fortalitium [c] figurae item quadratae & cujus duobus angulis [d d] duo item minora adhaerent, praeterea aggerem quadrilongam aream complectentem [e] includit; exterius antem fossa aliquantulum remotâ [f] tantùm non totum ambitur”[2].

Astfel descria Luigi Ferdinando de Marsigli (1658-1730) (Fig. 1), în cel de-al doilea volum al monumentalei sale opere, *Danubius Pannonico-Mysicus. Observationibus geographicis, astronomicis, hydrographicis, historicis, physicis perlustratus et in sex tomos digestus* (Haga, 1726), ruinele castrului de piatră de la „Jidova”, pe malul drept al Râului Târgului. O descriere succintă, dar destul de exactă, care nu lasă loc de îndoială asupra faptului că Marsigli chiar a vizitat castrul în teren şi nu a preluat informaţia din auzite. Contele bolognez însoţea paragraful respectiv cu o schiţă de amplasament, şi aceasta îndeajuns de precisă pentru a proba veridicitatea documentării autorului la faţa locului (Fig. 2). Era momentul de debut al vestigiilor romane de lângă Câmpulung în literatura arheologică europeană.

Tipărirea, în condiţii de lux, în 1726, a ediţiei princeps a *Danubius*-ului a fost mult întârziată din momentul definitivării manuscrisului (circa 1700). Cauzele acestei stagnări au fost multiple, printre cele mai importante numărându-se tribulaţiile carierei

---

[*] Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.

[1] Materialul de faţă a fost prezentat de autor în cadrul Sesiunii de comunicări ştiinţifice *Istoria şi cultura oraşului Câmpulung şi a zonei înconjurătoare*, Câmpulung, 29-30 septembrie 2011, organizată de Muzeul Municipal Câmpulung Muscel.

[2] Aloysio Ferdinando Com. Marsili, *Danubius Pannonico-Mysicus, Observationibus geographicis, astronomicis, hydrographicis, historicis, physicis perlustratus Et in sex Tomos digestus ab Aloysio Ferd. Com. Marsili Socio Regiarum Societatum Parisiensis, Londoniensis, Monspeliensis. Hagae Comitum, Apud P. Gosse, R. Chr. Alberts, P. de Hondt; Amstelodami, Apud Herm. Uytwerf & Franç. Changuion,* MDCCXXVI, Tomus Secundus, *De antiquitatibus romanorum ad Ripas Danubii*, p. 69, fig. XXXIX („Sidova. Fort de un aspect extraordinar lângă râuşorul Câmpulung. Este pătrat şi trei dintre laturile sale [a, a, a] sunt construite din pietriş şi cărămizi, iar a patra numai din pământ [b]. În această incintă se află un mic fort [c], de asemenea pătrat şi în ale cărui colţuri [d, d] se găsesc alte două mai mici. În incinta cea mare, se mai vede de asemenea o construcţie pătrată şi alungită [e]. Această construcţie are un şanţ înconjurător, dar care nu o închide complet [f]” – trad. apud D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. 1, Uniunea Fundaţiilor Culturale Regale – Secţia Istorică, Bucureşti, 1942, p. 229-230).

militare a autorului şi, desigur, costurile considerabile necesitate de extrem de pretenţioasa realizare editorială şi tipografică[3].

Cum Marsigli şi-a bazat documentarea pentru elaborarea acestei opere de mare însemnătate pentru începuturile ştiinţei moderne tocmai pe observaţiile directe şi pe datele culese din teren în timpul campaniilor militare din zona Dunării în timpul războiului austro-turc dintre anii 1683-1699, se ridică, firesc, întrebarea: când a fost castrul „Jidova" vizitat de contele italian aflat în serviciul Habsburgilor? Când şi în ce împrejurări s-a aflat acesta în faţa ruinelor ce străjuiau drumul Câmpulungului? Pentru că este evident faptul că monumentul a fost descoperit de Marsigli în timpul unei călătorii pe acest drum spre sau dinspre Transilvania[4].

Fig. 1. Luigi Ferdinando Marsigli (1658-1730). Pictură de A. Zanchi şi A. Calza (detaliu). Museo Marsigli, Bologna.

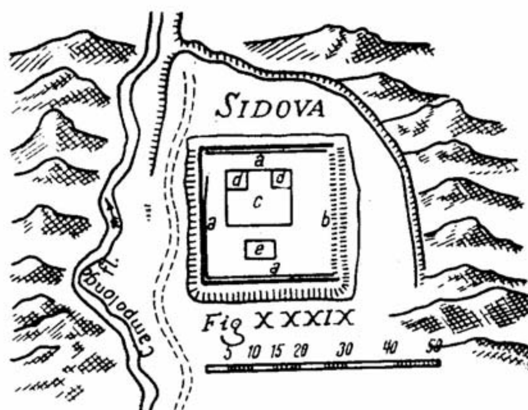

Fig. 2. Castrul de la Jidova reprezentat de Marsigli în Danubius Pannonico-Mysicus.

Este cunoscut faptul că pasiunea pentru vestigiile arheologice era manifestă în cazul lui Marsigli încă din 1688, când cerceta deja antichităţile romane de pe malul nordic al Dunării, o atenţie deosebită arătând podului lui Traian de la Drobeta[5]. De altfel, Marsigli este considerat astăzi descoperitorul din punct de vedere ştiinţific al

[3] John Stoye, *Marsigli's Europe, 1680-1730. The life and times of Luigi Ferdinado Marsigli, soldier and virtuoso*, Yale University Press, New Haven – London, 1994, p. 238-250; Deák Antal András, *Maps from Under the Shadow of the Crescent Moon*, Duna Múzeum, Esztergom, 2006, p. 20-21; Kisari Balla György, *Marsigli tábornok terkepei / La mappe del generale Marsigli*, Kanizsai Nyomda Kft., Budapest, 2005, p. 99-102, 137-142.

[4] D. Adameşteanu, *Il primo arheologo della Romania, L. F. Marsigli*, în „Roma", 21, 1942, Facsc. Dicembre, estratto, p. 9.

[5] *Călători străini despre Ţările Române*, VIII, redactor responsabil Maria Holban, Editura Academiei, Bucureşti, 1983 (mai departe: *Călători străini...*), p. 50; J. Stoye, *op. cit.*, p. 80.

acestui monument arheologic[6]. Cercetările sale iau amploare, motivate de ideea constituirii unei opere unitare, după iarna (sfârșitul anului 1689-începutul anului 1690) petrecută în insula Greben (probabil insula Poreci din dreptul Sviniței, la circa 1,5 km în aval de cataracta Greben) din mijlocul Dunării[7]. Volumul de muncă era impresionant, ajungând să folosească chiar și 100 de oameni pentru explorările ruinelor romane[8].

Trebuie spus că studiile de natură arheologică ale lui Marsigli aveau şi un deloc de neglijat caracter militar şi genistic, aşadar putem afirma că la originea lor nu a stat numaidecât şi exclusiv pasiunea autorului pentru antichităţile romane. La urma urmei, ruinele puteau fi oricând utilizate drept surse de piatră, de materie primă pentru drumuri şi pentru noi fortificaţii în folosul armatei imperiale habsburgice. Toată această căutare pe ambele maluri ale Dunării a ruinelor antice, a turnurilor ruinate, a colţurilor de ziduri, a urmelor de drumuri şi a resturilor de poduri pe care Marsigli o desfăşoară cu atâta zel şi acribie, nu poate fi considerată cu totul dezinteresată şi disociată de necesităţile militare strategice ale epocii[9]. Un drum bine executat şi rezistent, chiar dacă antic, putea fi exploatat, la nevoie, la fel de bine şi în mişcările de trupe ale armatei habsburgice în zonele de frontieră[10].

Cercetătorii care s-au ocupat de plasarea în timp a momentului vizitării ruinelor „Jidovei” de către Marsigli au propus date cuprinse într-un interval relativ scurt, de doi-trei ani: 1689[11], 1691[12], 1690-1692[13].

Desigur, armata austriacă este foarte prezentă în anii 1688-1690 în Muntenia şi Transilvania sud-estică (Ţara Bârsei), evenimentele succedându-se cu o repeziciune ameţitoare: trupele generalului Donat Johann Heissler von Heitersheim ocupau Bucureştiul la finalul anului 1689, pentru ca în ianuarie 1690 să se retragă spre munţi. În vara aceluiaşi an, la Zărneşti, însuși generalul imperial avea să cadă prizonier, înfrânt, în mâinile curuţilor lui Thököly Imre, toamna raporturile de forţe schimbându-se din nou, prin contraofensiva markgrafului Ludwig Wilhelm de Baden în Transilvania[14].

În acest context general, în decursul a nici doi ani de zile, din toamna lui 1688 până în vara lui 1691, Câmpulungul avea să sufere nu mai puţin de trei ocupații succesive austrice: în septembrie 1688 orașul a fost ocupat de trupele generalului

---

6 Carlotta Franceschelli şi Stefano Marbini, *Luigi Ferdinando Marsili (1658-1730): a pioneer in geomorphological and archaeological surveyng*, în vol. *The origins of geology in Italy*, Eds. Gian Battista Vai, W. Glen, E. Caldwell, The Geological Society of America – Special Paper 411, Boulder – Colorado, 2006, p. 135.

7 *Călători străini...*, p. 51; J. Stoye, *op. cit.*, p. 83-86.

8 *Călători străini...*, p. 50; C. Franceschelli şi S. Marbini, *op. cit.*, p. 131.

9 J. Stoye, *op. cit.*, p. 82.

10 C. Franceschelli şi S. Marbini, *op. cit.*, p. 136-137.

11 Dumitru Tudor, *Oltenia romană*, Uniunea Fundaţiilor Culturale Regale – Seria Istorică, Bucureşti, 1942, p. 15; Costin Croitoru, *Fortificaţii liniare romane în stânga Dunării de Jos (secolele I-IV p.Chr.)*, I, Editura Istros, Galaţi, 2004, p. 23.

12 Constantin C. Petolescu şi Teodor Cioflan, *Castrul roman de piatră de la Câmpulung (Pescăreasa, jud. Argeş). Cercetările din anii 1978-1989*, în „Argesis”, VII, 1995, p. 18; Dragoş Măndescu, *De la „Jidova” la „Jidava” şi înapoi sau despre avatarurile unui microtoponim arheologic*, în „Argesis”, XVII, 2008, p. 55.

13 D. Adameştanu, *op. cit.*, p. 2-3.

14 Paul Cernovodeanu, *Epoca lui Constantin Brâncoveanu*, în *Istoria românilor*, V, coord. V. Cândea, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, p. 259-260.

Federigo Veterani, în decembrie același an de armata generalului Donat Johann Heissler von Heitersheim, armată care va reveni în oraș în primăvara lui 1689, pentru ca un an mai târziu, în primăvara lui 1691, imperialii să-l ocupe pentru a patra oară[15].

Analizând fiecare an în parte, putem puncta un prim episod mai consistent al prezenței lui Marsigli în spațiul românesc sud-carpatic încă din lunile noiembrie-decembrie 1688, la începutul domniei lui Constantin Brâncoveanu, într-o misiune coordonată de Ludwig de Baden. Acest itinerar de la finalul anului 1688 a fost unul oltenesc (Porțile de Fier – Cerneți – Brâncoveni – Mănăstirea Bistrița), fără a trece mai departe spre est, în Muntenia[16].

Anul 1689 îi va prilejui lui Marsigli prezența în două rânduri în zona Câmpulungului și implicit a castrului de la „Jidova”. Primăvara, contele s-a aflat în suita markgrafului Ludwig de Baden, străbătând Țara Românească de la Dunăre la Carpați, drumul lor spre Transilvania trecând prin Câmpulung și apoi prin pasul Rucăr-Bran. La Rucăr s-au întâlnit cu generalul Heissler, trupele acestuia procedând apoi la o nouă ocupare a Câmpulungului[17]. În toamna aceluiași an[18], Marsigli va relua același drum, dar în sens invers, dinspre Transilvania, prin Câmpulung, spre Dunăre, iarna petrecând-o pe insula Greben (Poreci).

În toamna lui 1690, Marsigli se află la Brașov și în Țara Bârsei, întărind granița cu Țara Românească[19], dar și în Banat și Oltenia[20]; nu avem însă indicii că misiunile sale l-ar fi purtat și prin Muntenia.

În anul 1691, Marsigli străbate în patru rânduri Țara Românească, îndeplinind misiuni diplomatice şi de spionaj în Imperiul Otoman, cu staţionări şi la Bucureşti, la curtea lui Constantin Brâncoveanu[21], unde schimbă impresii şi informaţii atât cu domnul ţării cât şi cu stolnicul Constantin Cantacuzino. Bunele relaţii şi corespondenţa susţinută dintre Marsigli şi acesta din urmă[22] s-au întemeiat, cu siguranţă, şi pe faptul că ambii erau absolvenţi ai Universităţii din Padova[23]. Însă Marsigli nu şi-a limitat corespondenţa ştiinţifică relativă la Ţara Românească numai la stolnicul Cantacuzino, existând indicii pertinente conform cărora a întreţinut contacte şi legături şi cu alţi intelectuali români ai vremii[24]. Acestor consultări şi schimburi reciproce de informaţii li se datorează foarte probabil şi elementele comune de natură arheologică întâlnite pe

---

[15] Claudiu Neagoe *Ocupaţiile austriece şi maghiare la Câmpulung între 1688-1691*, în „Argesis”, IX, 2000, p. 248-251.

[16] *Călători străini...*, p. 51-52; J. Stoye, *op. cit.*, p. 81, 97.

[17] C. Neagoe, *op. cit.* p. 249.

[18] J. Stoye, *op. cit.*, p. 81.

[19] *Ibidem*, p. 96-97.

[20] *Călători străini...*, p. 53-54.

[21] Alexandru Marcu, *Date ce ne privesc în autobiografia contelui Marsili*, în vol. *Închinare lui Nicolae Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani*, coord. C. Marinescu, Cluj, 1931, p. 250, 252; P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 261.

[22] Ramiro Ortiz, *Per la storia della cultura italiana in Romania*, C, Sfetea, Bucureşti, 1916, p. 187-194; Bene Sándor, *Acta Pacis – Peace with the Muslims (Luigi Ferdinando Marsigli's plan for the publication of documents of the Karlowitz peace treaty)*, în „Camoena Hungaricae”, III, 2006, p. 132-133.

[23] J. Stoye, *op. cit.*, p. 113.

[24] Raffaella Padalino, *I manuscrito rumeno Marsigli 61: questioni grafiche e paternità dell testo*, în „Quaderni della casa Romena di Venezia”, II, 2002, p. 120-135.

hărțile lui Marsigli și Cantacuzino: drumul roman de pe linia Oltului corespunzător limesului alutan, podul lui Constantin de la Celei, ori cel al lui Traian de la Drobeta[25].

Deşi prezent de patru ori în Ţara Românească în 1691, străbătând-o de la un capăt la celălalt, de la Carpaţi la Dunăre şi înapoi, Marsigli nu a avut cum să întâlnească în itinerarul său castrul „Jidova”, rămas mult în afara traseului contelui. În prima călătorie din 1691, de la Viena la Istanbul şi înapoi, a ales ruta Sibiu – Turnu Roşu[26], la fel ca şi în cel de-al doilea periplu, Sibiu – Adrianopol şi retur. De altfel, drumul dintre Transilvania şi Ţara Românească prin pasul Turnu Roşu îi era familiar lui Marsigli, în 1691 preferând să nu se abată de la el, cum explicit mărturiseşte: „pe același drum pe care-l urmasem la venire”, „pe același drum pe care l-am pomenit de mai multe ori”, „apoi mi-am urmat drumul prin Transilvania, pe la Sibiu”[27].

Aşadar, la o analiză atentă a datelor de care dispunem şi pe care trebuie să le considerăm de primă mână, întrucât mărturisirile îi aparţin chiar lui Marsigli, 1691 nu mai poate fi considerat anul în care castrul a fost vizitat şi cercetat îndeaproape de acesta. Din datele expuse reiese că cel mai convenabil an pentru acest eveniment rămâne deocamdată 1689, primăvara sau toamna.

„Fruct al războiului”, explorarea ruinelor Jidovei de către Marsigli în contextul ocupaţiei Câmpulungului de către armatele habsurgice are o semnificaţie deosebită, consecinţa ei fiind lansarea în literatura arheologică europeană, încă de acum aproape trei secole, a celui mai important castru de pe limesul transalutan.

THE VISIT OF THE COUNT MARSIGLI TO CÂMPULUNG-”JIDOVA”. DATING, CONTEXT, SIGNIFICANCES

Abstract

The first archaeological pieces of information about the Stone Roman Camp from Câmpulung-”Jidova” were published by count Luigi Ferdinando de Marsigli (Fig. 1) in 1726, in the second volume of his impressive work *Danubius Pannonico-Mysicus* (Fig. 2). The documentation and the gathering of information in the field are much older. The present paper clarifies some problems in this regard. The author concludes that Marsigli visited the Roman ruins from ”Jidova” in 1689, when Câmpulung was occupied by the army of the Habsburg Empire, during the Austrian-Turkish war from 1683-1699.

[25] Ana Toşa Turdeanu, *Opera cartografică a lui Marsigli şi importanţa ei pentru ţara noastră*, în „Studii şi cercetări de bibliologie”, XIII, 1974, p. 226-227; R. Ortiz, *op. cit.*, p. 194-196.
[26] *Călători străini...*, p. 56.
[27] *Ibidem*, p. 59-60.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

ISTORIE MEDIEVALĂ

PUNCTE DE VEDERE - SAU OPINII ŞI NECESARE PUNERI LA PUNCT: (1) CENTRE REZIDENŢIALE ŞI SCAUNE DOMNEŞTI; (2) RESTAURĂRI ŞI DESTINE ALE UNOR MONUMENTE

NICOLAE CONSTANTINESCU*

/Mănăstirea Argeşului îl încântă pe vizitatorul obişnuit, dar:/
„…omul de ştiinţă, arheologul nu trece indiferent pe lângă biserica Domnească şi Sănnicoară”.-
„… /de ele/…n-ar trebui să se atingă mâna nepricepută”.
(Arh. Nicolae Gabrielescu, ***1888, 1889***)
(Subl. N. C.)

(1)

Cu ani în urmă, inclusiv în cadrul Sesiunilor anuale argeşene, şi chiar recent[1], am avut deseori prilejul să îmi exprim - cu consecvenţă - opiniile despre o anume realitate istorică din existenţa vieţii de stat medievale extra - carpatice, respectiv a Ţării Româneşti: **Domnie plurirezidenţială - dar o singură Cetate de Scaun, începând chiar cu starea de fapt din al XIV-lea veac**.

Nu aş fi revenit, totuşi, în discuţie şi încă (din obişnuinţă!) la modul ofensiv, adică de a-mi susţine cu hotărâre punctele de vedere (pe care le şi menţin integral în cele de faţă), dacă nu aş fi luat cunoştinţă despre comiterea unor demersuri de ultimă oră, chiar în această revistă – inclusiv în compania semnatarului de faţă, potrivit de altfel tematicii ultimei Sesiuni ştiinţifice a Muzeului Judeţean Argeş (***Reşedinţe domneşti*, Piteşti, 28-29 oct. 2010),** precum şi **Sumar**-ului din *„Argesis”***,** Istorie, 2010. Articole care îmi oferă şi pe această cale un prilej cât se poate de nimerit de a interveni, îndeosebi (ierte-mi-se cutezanţa) luând act nu doar de afirmaţii teziste, fără substanţă, pe alocuri complet aiuristice, dar constatând şi abateri de la o elementară probitate ştiinţifică, aşa cum voi demonstra îndată[2].

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan“, Bucureşti.
[1] Vezi N. Constantinescu (coordonator), Corneliu Ionescu, Petru Diaconescu, Venera Rădulescu, *Târgovişte. Reşedinţa voievodală 1400-1700* **(**Cercetări arheologice (1961-1986), Ed. Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2009, p. 31-44 (= cap. 2, *Reşedinţe şi Scaune Domneşti Sud-Carpatice – Circumstanţele Târgoviştei*).
[2] Spaţiul limitat al acestui articol mă obligă să citez în continuare doar autorii şi paginile – nu şi titlurile din *Argesis*, XIX /2010. Seria Istorie.

// *PROTEST*. Consideraţiile de mai sus şi cele următoare ar fi incomplete dacă nu aş exprima, pe această cale, un **dezacord fără echivoc, luând act de iniţiativa recentă a unor veleitari** (chipurile pe temeiuri de „actualitate ştiinţifică", demers care a şi fost sistat, oficial – iunie 2012) şi anume, **prelevându-se, din osemintele/rămăşiţe pământeşti ale lui Vladislav I Vv. (Vlaicu Vodă),** în a**bsenţa unui antropolog calificat (?), pretextându-se o ‚expertiză'-** *tip ADN.* Demers inacceptabil, mai cu seamă că îl priveşte pe Marele Voievod şi Domn al Ţării Româneşti – singurul care menţionează *expressis verbis* **existenţa Curţii Domneşti din Argeş pe durata veacurilor XIV-**XVI**:** *Datum in Argies in nostra residencia* (16 VII 1372)**.** În împrejurări pe care nu le cunosc, **s**-a comis, într-adevăr, **redeschiderea Mormântului** (notat în 1920-23) **Nr. 10** din Biserica Domnească Sf. Nicolae (vezi infra, **Addenda**). În afară de orice îndoială, respectiva şi oculta *„expertiză"* (care nu era prevăzută doar la Curtea de Argeş, ci şi la Cozia, Dealu ş.a.!!!) urmăreşte o ţintă precisă (prost disimulată):

În realitate, este vădită strânsa legătură între relativ recenta (şi parţiala) ‚expertiză' pe furiş realizată şi resuscitarea unui militantism istoriografic, promovat mai ales de mediul istoric maghiar (începând de cel puţin trei secole), interesat prin multiple mijloace (şi din raţiuni politice) să răspândească, în chip de adjuvant o teorie penetrată apoi cu prudenţă şi la noi; teorie astăzi clamată din răsputeri de o aripă istoriografică recent constituită! Am şi relevat/ cf. *„Argesis"*, XVIII, Istorie 2009/ ***mobilurile şi mai ales în ce fel, cu abilitate şi metodic mediatizată, a fost relansată teoria despre originea alogenă („cumană", pasămite) a casei domnitoare munteneşti*** (subl. N.C.). În alte cuvinte, se stăruie pe un canevas menit în chip deliberat să incite spiritele, redeschizând un imens câmp al controverselor în istoriografie[3].//

Mai previn cititorul şi din alt unghi – poate mai incitant şi chiar mai plin de învăţăminte, în anumite limite, întrucât priveşte direct o situaţie cu totul ieşită din comun, fiind vorba de adevărate peripeţii prin care a trecut (deşi nu s-a realizat, fie şi parţial) recunoaşterea oficială a **Rezervaţiei arheologice** din jurul fostei reşedinţe voievodale de la Curtea de Argeş, invocând aici, în premieră absolută, probe şi imagini de prim rang… Se va vedea, aşadar, în ce măsură ansamblul arhitectural de la Curtea Domnească este perceput „fixist" şi anacronic în raport cu probele de nedezminţit al investigaţiei arheologice întreprinse aici în anii 1967-1973… Dar să privim mai cu luare aminte la cele ce urmează. Mai întâi, ca principii de abordare şi de ancorare în temă:

1.1.- *„O capitală este un mare punct de* ***acord între cetăţi****, .../ şi, înainte de toate, simbolul de autoritate al statului…"* - astfel, prin metafora anume subliniată, un adânc şi sensibil cunoscător al patrimoniului naţional, **arh. George Matei Cantacuzino**, îşi dezvăluia gândurile şi opiniile[4].

1.2.- *„Existenţa unei capitale înseamnă maturitate politică. .../ Am avut noi, românii, această maturitate, această organizaţie înaintată în scara societăţilor omeneşti…?"* astfel se întreba relativ tânărul, de atunci, dar deja consacratul savant medievist **Petre P. Panaitescu –** constatând că Domnia, la Români, putea fi şi

[3] Informaţii din presă, inclusiv anunţul Ministerului Culturii despre sistarea ‚expertizei' de la Curtea de Argeş (iunie, 2012).
[4] *Izvoare şi popasuri* /*O capitală,* 1934/, ed. Adrian Rădulescu, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1977, p. 331.

itinerantă, că existau centre rezidenţiale (Curţi) în diverse locuri din Moldova /*„Suceava şi Iaşi, la Piatra, Vaslui, Bârlad”*), sau din Ţara Românească (*„Târgovişte şi Bucureşti, la Gherghiţa şi Râmnicul Vâlcea”*). *„Aceste deplasări /ale Domniei/ au făcut pe unii istorici să conchidă că noi n-am avut capitale stabile, că domnii noştri, întocmai ca regii patriarhali, se mutau din loc în loc. Nu sa observat, însă, că dintre curţile domneşti, un singură era adevăratul „scaun” al domniei /…/ Noi am avut* conceptul *unei* **Capitale** *din cele mai vechi timpuri”*[5] (Subl. P. P. P.).

1.2.1.- Consideraţii de substanţă, pertinente, care au şi o nemaipomenită acoperire documentară: în 1522, tânărul Domn, Theodosie Vv. a fost silit de pretendenţi să fugă pe malul Oltului şi, ca atare, se adresa în aceşti termeni braşovenilor: *„să nu credeţi cine ştie ce, fiindcă m-am dus în cea parte a ţării, la Slatina, m-am dus fiindcă ţara e mâncată de partea ceastălaltă de acei vrăjmaşi, precum ştiţi domnia voastră. Deci /…/ am pus pe boierii domniei mele, pe jupan Radul vornicul şi pe Boico pârcălabul, să păzească scaunul domniei mele. Astfel oamenii voştri ce vor avea vreo treabă să se ducă la Târgovişte, la acei boieri ai domniei mele şi să-şi isprăvească treaba”* (I. Bogdan, Relaţii*… /= Documente şi regeste privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească în secolul XV şi XVI /,* Buc., 1902, p. 161 - Subl. N. C.).

1.3.- În spaţiul românesc de dincoace de Carpaţi, **este de neînchipuit statutul de Capitală** /respectiv: **Scaun domnesc, Cetate de Scaun**, potrivit sumedeniilor de acte emise de cancelariile domneşti, ca şi pe baza altor izvoare/ **fără instituţia Înaltei Ierarhii bisericeşti - o Mitropolie, înainte de toate - instituţie specifică şi istoriceşte necesară, alăturată rosturilor seculare ale Domniei, dar separată teritorial, ca localizare, de vatra propriu-zisă a Curţii Domneşti**[6] (Subl. N. C.).

1.3.1.- Realităţi istorice din Moldova (Suceava, Iaşi /Marco Bandini, sub Vasile Lupu Vv., despre cea dintâi în raport cu cealaltă:*„Est secundaria Principum sedes, olim erat primaria…”,* v. ed. V. A. Urechia, AAR, II-XVI/1895, p. 75/, sau din Ţara Românească (Argeş, Târgovişte, apoi Bucureştii de pe Dâmboviţa) – toate, fără excepţie, vădesc astfel de indiscutabile, instituţional, realităţi şi dăinuiri istorice!

1.3.2.- Desigur, şi tot istoriceşte, se petrec şi inexplicabile anomalii, evidente şi de necontestat: timp de un veac (între 1392 şi 1494), în divanele Ţării Româneşti, sub Mircea cel Bătrân, Radu cel Frumos, Basarab cel Tânăr şi Vlad Călugărul, în abia cinci acte de cancelarie (din câteva sute) sunt menţionaţi doar patru mitropoliţi /**Antim, Iosif, Macarie -** de două ori şi **Ilarion** cf. *DRH*, B-I, s.v./ De asemenea, pe tot parcursul veacului XV a stat Scaunul târgoviştean fără lăcaş mitropolitan, iar cel din

---

[5] *Interpretări româneşti* /1947/, ed. S. Şt. Gorovei, Ed. Şt. şi Enciclopedică, Bucureşti, 1994, p. 161. Altminteri, în alt context istoric – de ordin economic însă, de amintit privilegiul acordat de Neagoe Basarab Vv. negustorilor braşoveni şi bârsani, la 17 mart. 1517: *„să târguiască unde este scaunul domniei mele, la Târgovişte şi la Câmpulung şi la Târgşor, în acceste trei scaune /**tri stola**/ să târguiască /…/ iar prin alte oraşe să nu fie slobozi a merge cu marfă nicăieri” (*I. Bogdan, Relaţii.., 1902, p. 152). Cert, Domnul Ţării Româneşti avea în vedere cele **trei locuri de vamă, principale, de pe drumul de comerţ care lega Transilvania cu Dunărea de Jos -** în frunte, cum era şi firesc, figurând vama din Scaunul real al ţării, Târgovişte. (Subl. N. C.; vezi în acelaşi context şi episodul - Theodosie Vv., 1522!).

[6] *Istoria Bisericii Române.* Manual pentru Institutele Teologice, vol. I (-1632), Ed. IBMO, Bucureşti, 1957 (autori: Pr. Gh. I. Moisescu, Pr Şt. Lupşa, Pr. prof, Alex. Filipaşcu), p. 151. Cf. Const. C. Giurescu, BOR, 72 (19599, p. 688-690; Gr. Ionescu, RMM, 1/1977, p. 43-44. Mai nou, /Arh./ Cristian Moisescu, *Arhitectura românească veche,* I, Ed. Meridiane, Buc. 2001, p. 116.

Bucureşti a trebuit să aştepte două veacuri închegate, până ce s-a învrednicit urmaşul lui Matei Basarab, ‚drăculescul' Constantin Şerban Vv. să ridice edificiul păstrat şi astăzi (anterior, sub Petru Vodă Cercel /1583-85/, iscoditorul **Franco Sivori**, un Apusean deprins cu alte realităţi constituite, putea afirma despre Bucureşti: „nu i-aş da numele de cetate pentru că nu are episcop /*non dandole il nome de cità puoiche non ha vescovado /"* – Şt. Pascu, Petru Cercel…, 1944, 169 (subl. N. C.).

Cu cele înfăţişate mai sus (şi s-ar cuveni de luat în seamă şi altele, de aceeaşi substanţă probatorie), constat şi consider la rându-mi următoarele cu privire la ce se afirmă şi se susţine în acest hăţiş tematic - altminteri vechi şi iscat potrivit izvoarelor endogene încă de-acum 5-6 secole.

a.- ***O ‚cetate de scaun' /‚capitală' a Ţării Româneşti, inexistentă la Câmpulung.*** Problemă perenă în istoriografia noastră, abordată pe cărări bătute şi răzbătute, nu rareori, trebuie spus răspicat: ‚rezolvată' expeditiv printr-o masivă doză de patriotism local. Pe alocuri, şi astăzi, se invocă forţat temeiuri documentare, dar acestea, riguros şi lucid privite, dezmint *in corpore* teoria curentă, chiar sprijinită pe savantlâcuri, subtilităţi – în scurt, pe o ineficientă dar evidentă ostentaţie intelectualistă (v. infra, n. **12**).

a.1.- Eşafodajul interpretativ referitor la Câmpulung şi la un statut de capitală (fie şi pasager, în secolul al XIV-lea) nu se susţine nicidecum. Până şi componenta necesară unui Scaun domnesc – reşedinţa voievodală (aici, **şi întâmplător, indiscutabil,** l-a ajuns moartea pe Basarab I, în 1351-52…, subl. N. C.) ni se prezintă, după mai bine de un veac de preocupare şi dispută, învăluită în ceaţă deplină.

Autorul ultimelor cercetări arheologice din acest important sit istoric încă se mai află în căutarea ei, dar abia reuşeşte să ne ofere - nu etape distincte, în chip necesar ilustrate şi grafic (care era configuraţia ansamblului în 1352, 1500, sau în 1618 de pildă?), ci doar crâmpeie disparate (care s-ar fi cuvenit măcar în parte să fie şi expresiv redate) despre vestigiile materiale, construcţii în speţă. Toate acestea, cât ar fi fost posibil, să stea în legătură organică, să oglindească, succesiv, starea de fapt a „reşedinţei" domneşti, aflată în preajma unui lăcaş de închinare, destinat să-l adăpostească pe Nicolae Alexandru Vv., după trecerea acestuia la cele veşnice (edificiu refăcut mai târziu cu trei veacuri în cadrul Mănăstirii cu hramul Uspeniei, sub Matei Basarab Vv.)[7].

a.1.1.- Rareori, şi numai în treacăt, pe alocuri cu reticenţă, se vorbeşte despre **sensul real al tradiţiei de *coloratură locală,*** ilustrată pregnant de monumente păstrate şi arhicunoscute (**Crucea Jurământului**, **Crucea pârgarilor** /1676, invocând privilegiile ***„bătrânilor oraşului"*** – ambele monumente preluând anul 1215 din inscripţia aşezată în 1636 de Matei Voievod)**[8]**. Într-adevăr: **aşezarea de pe Râul Târgului** (dominată de negustori şi îndeosebi de saşii catolici, care încă din al XIII-lea veac îşi aleseseră pe **greav**-ul lor, comitele Laurenţiu[9]) **are întâietate prin vechimea sa;** şi tocmai în sensul abia subliniat depune mărturie tot un monument cultural -

---

[7] Gh. I. Cantacuzino, *Argesis***,** XIX 2010, Istorie, p. 9-20 ; vezi Cr. Moisescu, *op.cit*., p. 62-63.

[8] N. Iorga, *Inscripţii din bisericile României,* I, Buc. 1905, p. 128; II, 1908, p. 103-104 (= *Studii şi documente,* XIV).

[9] Menţiuni, precum cele dinainte şi interpretări ale autorului cercetării, multe discutabile, în monografia recentă – vezi Gh. I. Cantacuzino, *Începuturile oraşului Câmpulung şi Curtea domnească. Aspecte al civilizaţiei urbane la Câmpulung,* Ed. Academiei, Buc. 2011, p. 17 şi urm.

Molitvelnicul tipărit la Câmpulung în 1635: ***„în primul oraş din cele care s-au aşezat în ţara noastră”***[10].

a.1.2.- Ca mesaj (şi realitate istorică, potrivit chiar tradiţiei despre închipuitul ‚descălecat' al miticului ‚Negru Vodă', care *„întâi a făcut oraşul…”*!) nu există vreun alt argument mai limpede exprimat şi ştiut din adâncă vechime! (Subl. N. C.). De altfel, chiar şi cei vechi au perceput aievea **o întâietate - istoriceşte reală:** în anul sfinţirii Mănăstirii (care va deveni mai apoi o ‚ctitorie' a lui ‚Negru Vodă'), Neagoe Basarab **Vv.**, care restaurase şi Curtea, **el însuşi găsea de cuviinţă să amintească, prin diacul său,** în finalul hrisovului solemn al M-rii Govora: ***„Şi eu, Florea, am scris în scaunul vechilor domni, în Curtea Argeşului”*** (30 X 1517- DRH, B-II, 315, 321, orig. slav. Subl. N. C.).

// **Addenda**, sau, în context cu cele de mai sus - un *P.S.* la articolul *„Basarab I şi Vladislav I la Argeş…”*, din acelaşi volum din „Argesis” (p. 21 şi urm.) de care mă ocup aici: inscripţia prezumată, în greaca /*non-clasică* / bizantină, cu lecţiuni ‚barbare', aferentă Tabloului ctitoricesc (votiv) de pe peretele de apus al naosului nu era deloc singulară în ansamblul pictural din Biserica Domnească; pierdută astăzi, e adevărat, dar cel puţin alte 32 de inscripţii greceşti se păstrează, inclusiv *„Inscripţia principală – şi cea mai lungă dintre cele religioase”*, respectiv *„Cuvine-se cu adevărat…/**Axion estin**/*” de sub icoana Maicii Domnului din altar (CDA, pl. III – toate corecte ca realizare grafică, dar cu abateri ortografice „barbare”, cf. P. P. Panaitescu, *Ibid*., p. 161 şi urm.) //

a.1.3.- Cu totul gratuit şi numai de dragul originalităţii, fără absolut nici o probă credibilă (cu omisiuni deliberate într-o înşirare bibliografică luxuriantă şi greu de crezut că a fost dibuită în întregime, necum şi realmente parcursă, adică şi consultată), se dovedeşte recenta încercare de a localiza Rovinele / în „1395” desigur…/ Mai exact: *„în preajma oraşului Câmpulung”*, pe locul ruinelor fostului **castrum** roman de la Jidava!! Demers inutil: autorul piteştean, profesor, uită că în afară de cronicarul care plasa bătălia (dubitativ ce-i drept) pe Ialomiţa – nimeni dintre cei vechi şi mai noi nu s-a referit vreodată la localizarea Rovinelor - fie pe Râul Târgului, fie pe Bratia chiar pe Dâmboviţa), deoarece înseşi sursele otomane ştiau, potrivit lui **Leunclavius,** că bătălia s-a purtat *„in loco quem Turci tam Arkas, tam Artzes nominant”*. Să identifice autorul nostru numele râului…, ca să ne lămurim la rându-ne dacă e cumva vorba de altceva decât confluenţa Argeşului cu Vâlsanul, cum am afirmat-o de atâtea ori… !/[11].

b.- ***Opinii, tipologii (pretins analitice!) – deontologic şubrede.*** În această privinţă ar fi multe de constatat, de lămurit şi, mai cu seamă, lesne de combătut cu argumente, de bună seamă, date fiind şirul afirmaţiilor gratuite, generalizările pripite (prin ignorarea detaliilor semnificative) etc.

b.1.- Un demers cu aparenţa unor linii directoare - ratat din start, prin refuzul obstinat de a menţiona măcar, dacă nu a recunoaşte şi altora, în materie de reşedinţe voievodale, contribuţii solide şi validate ca atare de cei avizaţi. Frapează, astfel, atenţia distributivă, citările atent selectate, alternând cu autocitări copioase, conţinând veritabile *„fixisme”* şi lucruri comune proclamate cu aer sacerdotal, neselectate – culminând cu enormitatea afirmaţiei/ p. 44, n. 12 /*„În momentul de faţă /* adică în anul

[10] A. Sacerdoţeanu, *Predosloviile cărţilor româneşti*, I, Bucureşti, 1938, p. 69.
[11] Ionel Cl. Dumitrescu, *Argesis,* XIX, 2010, p. 49 şi urm.

de graţie 2010, n. N. C. / *este imposibil de stabilit raportul de anterioritate între cele două localităţi Câmpulung Muscel şi Curtea de Argeş"*. Prin poziţiile subiectiviste, omisiunile discriminatorii vizibile pentru oricine, ni se dezvăluie aroganţa nemăsurată a unui autor (fost cândva modest muzeograf între Dunăre şi Mare, ajuns pe trepte universitare), nevoit să amintească, tot selectiv, că purta cândva şi alt nume, mai neaoş – cât, mai cu seamă, suficienţa demersurilor sale: în a lua act de realităţile istorice abordate, dar mai ales în a oferi soluţii constructive în materie de controverse. Este neavenită, aşadar, pretenţia de a contribui pozitiv la explicarea unui fenomen istoric, adică naşterea şi existenţa acestor structuri specifice, feudale locuinţele /reşedinţele voievodale/, iar pe cale de consecinţă, configurarea şi rolul (în succesiune) al Scaunelor domneşti[12] (Subl. N. C.).

b.2.- O încercare de a situa pe un plan mai adecvat titlului propus, fie şi cu o mărturisită precauţie (*„consideraţii de caracter preliminar"*…) e datorată tânărului universitar gălăţean Cristian N. Apetrei – autor al unei Teze de doctorat deja publicate, tratând însă tematica locuinţelor boiereşti, dar urmând cu fidelitate cărări deja bătute[13]. Un experiment, desigur, menit să-l îndreptăţească pe autor să urce ştacheta, abordând şi domeniul mai pretenţios, acela al reşedinţelor domneşti moldo-valahe – folosind criterii tipologice[14]. Eşec pe linie, trebuie spus clar şi apăsat.

b.2.1 Înainte de toate, pe lângă faptul că locuinţele domneşti avute în vedere nu sunt înfăţişate cu o minimă acurateţe (descriere, ilustraţie adecvată şi nu înecare în planuri generale – gen Curtea de Argeş, Târgovişte ş.a.). Dovadă că autorul nu e deplin familiarizat **asupra inventarului de referinţă** (necum să fi analizat la faţa locului, eventual să şi măsurat detalii de construcţii…). Articolul (fie şi în stadiul „preliminar") alunecă în generalităţi, dar preluând, servil, clasificări anterioare cu pretenţii de tipologie (ale Corinei Nicolescu, de pildă) Mai mult, e limpede că autorul recent nu

---

[12] Radu Şt. Vergati /Ciobanu/, *Argesis*, XIX, 2010, p. 43 şi urm.. (Autorul, atât de pretenţios în citări exacte şi nefăcând parte dintre *„oamenii dornici de senzaţional" /Argesis* XVIII, 2009, p. 80, n. 45, cum mă consideră/, ar fi trebuit să afle că în actul din 1324 /diploma pentru Martin, comite de Sălaj, cu solii la Basarab/ nici vorbă despre voievod drept *„fiul lui Thocomerius (Thocomery)"*, cum stă scris în *Argesis,* XVII, 2008, p. 79 /n. 33. Această filiaţie e menţionată mai târziu şi o singură dată în istoriografie: **26 nov. 1332** !, v. DRH, D-I, nr. 25, p. 49-52… În fine, dar nu şi în ultimul rând, nu am vreo cunoştinţă despre faptul că R. Şt. V ar fi răspuns, după cuviinţă, delicatului reproş din partea unui regretat, azi, istoric şi numismat - cu referire la un articol /scris de R. Ciobanu/ apărut în ***Pontica*, 3/1970**, p. 297-329 (textual şi neechivoc: *„autorul se foloseşte pe larg de lucrarea noastră Localizarea vechiului Licostomo al cărei manuscris i-a fost pus la dispoziţie tocmai spre a nu mai identifica Licostomo cu Chilia. Numai că, probabil din lipsă de experienţă, R. Ciobanu a înţeles să integreze în propria sa operă întreaga argumentare cu privire la tema tratată aici, ba uneori, reproduce aidoma note bibliografice şi fraze care ne aparţin în întregime…"*! – cf. Oct. Iliescu, *„Localizarea vechiului Licostomo,* ***Studii RdI***, 25 /1972, 3, p. 459-60, Notă adiţională 3…). Q.e.d.

[13] Cr. N. Apetrei, *Reşedinţele boiereşti din Ţara Românească şi Moldova în secolele XIV-XVI,* Muzeul Brăilei - Ed. Istros, Brăila, 2009. Observaţie: autorul ar fi trebuit să ţină seama că un edificiu mănăstiresc denumit ***clisiarniţă*** era doar în chip excepţional destinat şi locuirii – cum rezultă şi din definiţia: *„clădire caracteristică ansamblurilor mănăstireşti destinată să păstreze vestmintele, odoarele şi inventarul bisericesc de sărbătoare; folosită uneori şi pentru cazarea temporară a monahilor conduşi de marele clisiarh /.../. Mai rar,* ***c****. este tratată ca o amplă construcţie de sine stătătoare, cu mai multe încăperi, rostul de reşedinţă temporară fiind clar exprimat..."* (un exemplu: Moldoviţa) – cf. Vasile Drăguţ, *Dicţionar enciclopedic de artă medievală românească,* Ed. Şt. Şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 100, s.v.

[14] Cristian Nicolae Apetrei, *Argesis,* XIX, 2010, 65 şi urm. (La p. 72, n. 67 citează totuşi articolul subsemnatului despre Târgşor…).

este deplin informat nici în materie de bibliografie /ignoră un precept formulat cândva de savantul istoric Constantin C. Giurescu: un autor într-o temă dată îşi exprimă opiniile **în ultima lucrare**/ **ediţie publicată şi *aceasta* trebuie, cu precădere, citată**: cazul regretatului arh. Cristian Moisescu - subl. N. C.; /iar în plus, părând a nu cunoaşte analizele/ consideraţiile unor specialişti avizaţi (Tereza Sinigalia, arh. Relu Octavian Gheorghiu, arh. Anca Brătuleanu, arh. Cornel Ionescu ş.a.).

b.2.1.2. Inadvertenţe şi confuzii în plan analitic /ilustrativ. E jenant să afirm aici că planul Curţii Domneşti din Argeş îmi aparţine (nu Corinei Nicolescu), dar releveul a fost realizat de regretatul Eusebiu Mironescu (desenator la Institutul de Arheologie, Bucureşti – cum am specificat de atâtea ori). La fel, şi în cazul Târgşorului!, citat de autor - p. 83, fig. 17 - drept *„Curtea domnească. După Corina Nicolescu, 1979”,* în realitate fiind vorba şi într-un caz şi în cel de care mă ocup aici de planul subsemnatului publicat în SCIV, 20 /1969, 1, **cu referire, însă la fosta Mănăstire Turnu, lovită şi ea prin secularizarea lui Cuza Vodă!!** şi despre care voi reveni ceva mai departe….De asemenea, în ce priveşte planul general al Curţii Domneşti din Târgovişte, care a fost publicat de subsemnatul şi de arh. C. Ionescu, specificând cu claritate ***„Ridicare topo C. Stănescu; releveu de arhitectură – arh. C. Ionescu”*** / SCIVA, 31, 1980, 1; cu precizări ulterioare: ***„Releveu şi actualizări /1986: Op. Stoicescu, arh. C. Ionescu. Grila ortogonală şi realizarea grafică N. Constantinescu”***.– cf. **Târgovişte**…, **2009, fig. 17**. *Suum cuique…!!*

b.3..- Un caz aparte, dacă nu chiar straniu în toate privinţele ne este oferit de un articol semnat de Petru Diaconescu şi colab., cu referire chiar la fosta Curte din Târgovişte, material menit, s-ar zice, să valorifice nişte cercetări arheologice recente[15]. Ciudăţenia acestui demers e vizibilă de la primele rânduri şi de la primele două note de subsol (în prima, este citată, greşit, însăşi lucrarea colectivă la care a participat şi Petru D.; coautor certat – se vede din a doua notă de subsol!! – atât cu memoria, cât şi cu înregistrarea doctă şi exactă, nominal şi pe contribuţii distincte, a celor care realmente s-au ostenit să desluşească realităţile arheologice din vatra fostei Curţi voievodale[16]).

b.3.1. - Pretenţiile de revizuire a unor observaţii în teren, precum şi a unor concluzii, îndeosebi de ordin cronologic - total neavenite. Altminteri, avem proba unui derapaj cât se poate de evident, decupat de la sine, întrucât P. D. se dezice de cele afirmate în Teza sa de doctorat (în care, ce-i drept, accepta interpretările şi determinările cronologice ale subsemnatului şi ale arh. Cornel Ionescu), Teză nejustificat publicată recent, dar fragmentar (!!!)[17]. Dar târgovişteanul nostru preia în

[15] Petru Diaconescu şi colab., *Argesis*, XIX, 2010, p. 109 şi urm.

[16] *Târgovişte. Reşedinţă voievodală…*(p. 109, n. 1, reieşind că lucrarea comună tratează îndeosebi despre **oraşul de pe Ialomiţa…;** titlul exact l-am redat supra, n. 1). Greşeli inadmisibile în n. 2 de pe aceeaşi pagină: în colectivele succesive de cercetare, conduse/coordonate, de subsemnatul, nicicând nu au participat, ca atare, R. Gioglovan, Oct. Iliescu, Constanţa Ştirbu, R. Theodorescu, şi nici măcar arh. Cr. Moisescu, sau ultimii trei, menţionaţi de P. D. /a fost omis Petre Drăguţoiu, 1976/. Notă formulată neatent, ba chiar cu o crasă neglijenţă, inducând în eroare cititorul neavizat.

[17] Petru Virgil Diaconescu, *Arheologia habitatului urban târgoviştean, secolele XIV-XVIII,* Ed. Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2009. Doar trei capitole din Teza de doctorat (susţinută la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, 27 mai 2009), al cărei conducător ştiinţific – nimeni altul decât subsemnatul, cum se şi precizează în Introducere, p. 9-10! Totuşi, lucrarea editată, pe verso-ul paginii de titlu îmi acordă şi calitatea de „Referent ştiinţific” (**sic!!**) – ceea ce nu s-a întâmplat vreodată (şi cu atât mai puţin remunerat…). O indelicateţe dublată de o inexactitate în plus!

lucrarea citată (supra, n. 15) un plan general, corect atribuit arh. Cornel Ionescu numai că grila ortogonală (şi nu „octogonală" la P.D., totuşi posibilă greşeală de tipar), nu datează nicidecum din *„1986"*, cum indică (greşit) P.D., ci din jurul anilor 2006-2008, ea aparţinându-mi, atât ca proiect, cât şi ca realizare grafică, aşa cum am specificat mai sus). Culmea inadvertenţelor ‚revizioniste' străluce în alt loc: P. Diaconescu preia şi **planul Curţii Vechi din Târgovişte din timpul lui Vlad Dracul Vv. /= faza 2, c. 1440/ -** op.cit., fig. 50, cu menţiunea: *„plan de situaţie ipotetic"*/**,** prezentat însă în articol (p. 126, Planşa. 7) incalificabil: **„***Marele şanţ de apărare. c. 1400. Plan.",* în care aflăm şi locul unui *„Sondaj 2009",* menit chipurile să verifice latura apuseană a acestei fortificaţii impresionante, care nu are nimic de-a face cu anul „1400". Atrag în chip special atenţia: în lucrarea noastră comună am prezentat anume un traseu al acestui impozant element de fortificaţie (dispărut sub Petru Vodă Cercel), notat în scriptele de şantier sub sigla **SAP 1** – respectiv *„varianta în zig- zag",* în care absolut toate punctele de cotitură sunt marcate, succesiv, pe ambele laturi ale şanţului, dar fiecare punct a fost fixat şi măsurat în raport cu aliniamente ale vechilor construcţii (cf. Târgovişte…, 2009, fig. 41).

Alte comentarii – de prisos, dar îmi îngădui să reamintesc aici faptul că, **arheologic**, deplin şi cu maximă limpezime s-a demonstrat: **cine a transformat un *patrulater*, adică *turla/clopotniţă* a bisericii-paraclis (clădită de Mircea cel Bătrân după 1400) realizând probabil ceva nemaivăzut altundeva: un cilindru, respectiv *un turn de apărare* /=** Chindia de astăzi/ - **este unul şi acelaşi constructor al *casei mari domneşti* de alături, păstrată în ruină şi astăzi, totodată şi al Marelui şanţ de apărare aferent** (**SAP 1**), **nimeni altul decât fiul lui Mircea – Vlad Dracul Vv /c.1440/.** (Subl. N. C.). La Târgovişte, de altfel, am constatat personal că noile interpretări de ordin istoric/cronologic şi-au găsit locul cuvenit chiar pe indicatoarele circuitului turistic din interiorul ansamblului arhitectural. De înţeles, percepţia acestora întâmpină încă rezistenţă.

(2)

În cele următoare, cum am şi anticipat, **se impune aproape de la sine o necesară întoarcere la Curtea de Argeş, mai exact: în perimetrul fostei Curţi Domneşti** – şi nu printr-o procedură de rutină (ca informaţie propriu-zisă), ci pur şi simplu axând în chip deliberat prezentarea celor de faţă în jurul unor probleme care nu mai pot fi ocolite.

2.0. Nimeni, într-adevăr, nu mai poate rămâne insensibil, constatând deopotrivă imobilismul manifest în ce priveşte prezentarea şi semnificaţia, în plan istoric/diacronic, real, a vestigiilor arhitecturale (am vestejit de multe ori acest aspect, care denotă şi altceva decât banalul dezinteres), precum şi faţete ale incuriei desăvârşite, văzând că de câţiva ani deja împliniţi latura de vest a Curţii Domneşti stă prăvălită, iar pe mijlocul cele răsăritene, pe unde, începând cu Basarab I intrau şi ieşeau Marii voievozi şi Domni ai Ţării Româneşti sare în ochi astăzi ceva masiv şi retezat, neîmplinit, bruscând privirea: un corp zidit din cărămizi care vrea să ne amintească de un Turn de intrare mai nou, iar pe faţada dinspre parcarea alăturată (un tur de forţă al fostului primar Mohanu) – culmea!, o mică plăcuţă de marmură nu evocă istoria şi data

Turnului, ci existenţa unei Fundaţii de după ’89…Voi reveni, dar dictonul *O, tempora!,* s-ar potrivi în speţă…

2.0.1. Ni se dezvăluie astfel, aproape repetitiv şi în profunzime o parte din astfel de ***realităţi româneşti, dintre cele mai bizare şi mai devastatoare ca impact socio-cultural, căci ele se raportează nemijlocit la soarta şi existenţa monumentelor noastre istorice la statutul oficial al acestora***. Mai mult, cele abia amintite duc mai departe o stare de fapt, cu antecedente în anii ’80, deci nu pot fi debranşate, ca să zic astfel, de soarta ce i se hărăzea fostei Curţi, ***ambianţei acesteia*, **în acei anii din secolul trecut. Probele ce urmează sunt altminteri indubitabile şi merită a fi înfăţişate celor de azi. (Subl. N. C.).

Le prezint fără reticenţă la lumina zilei – în ordinea lor cronologică, pe etape de desfăşurare – dar cu o precizare: cele petrecute în vatra şi în vecinătatea imediată a fostului aşezământ domnesc decurgea aproape de la sine din sistemul totalitar ; adică se încadrau firesc în normele regimului trecut, care, de sus în jos, isca, planifica şi decidea aproape totul, rar justificând şi faptul împlinit – şi mai rar încurajând selectiv, pe eşaloane de execuţie şi iniţiative (argumentate până în pânzele albe) ale autorităţilor locale. Este, în ultima privinţă chiar cazul unui insolit dosar - proiect imobiliar din Curtea de Argeş: intervenise o comandă (cerinţe locale, sugestii privind implantarea construcţiilor /PUZ/, asigurarea fondurilor, etc.) adresată unei instituţii specializate: IPJ-Argeş (nu cunosc detalii, dar proiectanţi ca atare au fost **arhitecţii Alexandru şi Maria Mulţescu**). Drept urmare:

2.1.- Cu aprobările de rigoare, absolut obligatorii, un cvartal - segment al unui veritabil şi întins brâu de clădiri proiectate (infra, ***Anexe***) urma să apară şi pe actuala str. Lascăr Catargiu (fostă Râului), prevăzându-se, după demolările din spaţiul locuibil existent, un şir de blocuri-standard (parter şi trei etaje). **Indiscutabil, era periclitată şi chiar s-ar fi nimicit în parte o microzonă de interes arheologic major, fiind situată imediat la V de fosta Curte.** (Subl. N.C.; vezi infra, n 18.**)**. Întrucât în ultima privinţă legea cerea şi un aviz al forurilor de specialitate – un demers al IPJ-Argeş (27 X 1982) a primit imediat un aviz (în întregime **prohibitiv**, trebuie evidenţiat) din partea Institutului de Arheologie din Bucureşti şi a Muzeului Judeţean Argeş: delimitare în teritoriu /era anexat şi un plan de situaţie explicit trasat; acest plan coincide cu cel redat chiar în ultimul număr al revistei, cf. *Argesis*, XIX, 2010, p. 34/. În scurt, era preconizată şi fixată în teren „***Rezervaţia arheologică din jurul incintei Curţii domneşti din Curtea de Argeş*** (act oficial din 29 X 1982, semnat de regretaţii dispăruţi, directorii: dr. Const. Preda şi respectiv dr. Radu Stancu – reprodus în Fig. **1**, cu luare aminte asupra clauzei prohibitive de sub nr. 3).

2.2.- Act oficial, aşadar, în temeiul legii în vigoare – totuşi considerat formal, într-adins nebăgat în seamă de autorii proiectului imobiliar argeşean Aceştia şi-au văzut în continuare de treabă…, iar în plan local se şi profila deja faza-execuţie. Cu toate acestea, pe parcurs, asupra proiectului s-au ivit şi explicabile opinii divergente – ba chiar o făţişă opoziţie, de unde şi sesizarea forurilor cele mai înalte de partid şi de stat. Nu este cazul să dau aici nume şi referinţe, dar un rezultat semnificativ al acestor demersuri dezaprobatoare a fost şi faptul reunirii unei insolite Comisii chiar la faţa locului!.

2.2.1. Într-adevăr, în luna februarie 1983, la Curtea Domnească, s-a întrunit o ‚Comisie multiplă’ ad-hoc (intrau în componenţa ei un Înalt prelat, reprezentanţi ai

forurilor de partid şi de stat, activişti - dar şi specialişti în ştiinţă şi mai ales în domeniul monumentelor, inclusiv arhitecţi de renume, adversari redutabili ai proiectului imobiliar argeşean, Fig. **2**/1, **3**/1). Acolo, în ambianţa evocatoare şi parcă întrebătoare a ansamblului voievodal s-au împletit opinii, gânduri şi argumente toate, în final, conducând la un posibil consens: **proiectul trebuie sistat** /în pofida semnăturii lui N. Ceauşescu! aşa cum îmi argumenta, cu vădită spaimă, viceprimarul Panea/. (Altminteri, nu cunosc amănunte, nici despre faptul cum şi când au deliberat şi decis participanţii menţionaţi).

2.2.2..- Faptele s-au precipitat însă în plan local, căci au devenit realitate prin demararea primelor lucrări în teren, localizate – deloc întâmplător – în str. Lascăr Catargiu, nr. 31 (proprietatea fostului coleg de facultate şi de Institut, prof. Trifu Martinovici, oponent, se înţelege, al proiectului imobiliar de unde şi luarea sa în vizor de către autorităţi): i s-a demolat în mare grabă casa bătrânească, iar pe locul acesteia săpându-se fundaţia unui bloc de locuinţe, depistându-se astfel semnificative şi numeroase relicte materiale de ordin arheologic, în parte distruse.

2.3. - **Urmarea urmărilor**: în vara aceluiaşi an, 1983, continuând apoi în 1984, au fost întreprinse **cercetări arheologice de salvare**, respectiv în microzona situată la V de Curtea Domnească **(notată de pe atunci cu siglele EMV /*extra muros vest*), având şansa să înregistrăm un nivel de locuire din sec. XIII.-XIV, distrus cândva, operaţii în teren legate de ridicare incintei lui Basarab I /c. 1340, un cuptor de ars oale /COL 1/ din vremea lui Mircea cel Bătrân – în scurt: în premieră absolută, rezultate cu totul excepţionale**[18]**.** (Subl. N. C.).

2.4.- Abia în vara acelor ani 1983-84 (în două reprize, când cercetarea noastră arheologică era în plină desfăşurare – semnal evident că stoparea proiectului imobiliar şi peisagistic încă era în cumpănă decizională…), am avut posibilitatea să asist la expunerea în aer liber, lângă Biserica Domnească a machetei lansate de arh. Alex. şi Maria Mulţescu, înregistrând-o şi fotografic: vezi Fig. **2**/2, **3**/2, **4**/1-2 (subl. N. C.).

2.5.- De privit cu atenţie secvenţele redate în această **machetă-document de epocă!** (expusă în aer liber, SV de Bis. Domnească, vara anului 1984 ; în fundal /Fig. **3**/2/, peisajul către Sân Nicoară deja „reînnoit" – urmare demolării mai multor spaţii locative…; de asemenea, tot în microzona Sân Nicoară, era prevăzut un viaduct pe direcţia S, către Valea Doamnei…). **ne dezvăluie în chip neasemuit şi cu acurateţe în ce fel se gândea şi mai ales cum se plănuia realizarea unui proiect de o asemenea anvergură şi complexitate !** Indiscutabil, autorii proiectului argeşean, de recunoscut, au încercat să răspundă cerinţelor vremii - în plan imobiliar, cum au crezut de cuviinţă; dar au supralicitat ceva în materie de monumente, întrucât s-au gândit şi la ‚asezonarea' noilor construcţii cu ilustrul ansamblu arhitectural voievodal preexistent: acesta, fără doar şi poate ni se prezintă, realmente, **‚restaurat'**, cel puţin ca intenţie!!

2.5.1. Într-adevăr, /Fig. **4**/2/, la scară miniaturală, întreaga incintă e refăcută (cu metereze –guri de tragere, iar la cele patru colţuri chiar cu turnuri!![19]), inclusiv

[18] Vezi N. Constantinescu, Sp. Cristocea, Romeo Mascheo, *Săpături de salvare la Curtea de Argeş*, *Argesis,* XII, 2003, p. 165-176. La cercetări au mai participat: N. Moisescu., iar temporar şi prof. Trifu Martinovici., precum şi – în calitate de consultanţi – arh. Cornel Ionescu şi arh. Ene Miron, ambii de la IPJ Târgovişte.

[19] La prima expunere (din vara anului 1983), observând prezenţa în machetă turnurilor de colţ şi a meterezelor – am obiectat, arătând că fosta Curte Domnească nu era deloc dotată cu elemente de apărare, nici măcar cu un şanţ înconjurător ; mi s-a răspuns: *„ nu mai trăim în epocă romantică…"* (Azi, din nefericire,

ambele case domneşti. Dar şochează proporţiile: Biserica Domnească mai redusă în înălţime decât Turnul de intrare de pe latura E /o construcţie mică – cândva improvizată – se vede lipită de latura N a Turnului, închipuit detaliu şi amplasament despre care se va reveni îndată/.

2.5.2. Mai atrag atenţia asupra unui fapt de importanţă majoră: pe mijlocul machetei, pe direcţia N – S, se vede şi actuala arteră principală de circulaţie a oraşului (str. Negru Vodă) - **cale de acces inexistentă,** de pildă în 1840, când artistul-călător francez, Michel Bouquet, reda o splendidă panoramă asupra aşezării (privind, către Episcopie, cam din zona înaltă a actualului cimitir, vizavi de Sân Nicoară). **Artera actuală e datorată primarului de mai târziu, Dobrescu-Argeş.** În vechime, neîndoielnic, **accesul către şi dinspre Curte** era mai aproape de malul Râului Argeş (v. supra, str. Râului…), **era ocolitor** /mai mult: acareturi aferente Curţii se situau cu certitudine chiar în microzona în discuţie/, iar macheta, aproape fără voie, prin simpla înşirare a blocurilor planificate la V şi N de incinta domnească ne sugerează chiar un segment din vechiul traseu… /Fig. **4**/2./. (Subl. N. C.).

2.6. - Să readucem acum, în plin plan, problema Turnului răsăritean de intrare (o vreme servind şi de clopotniţă, dărâmată probabil în urma cutremurului din 1829, cum atestă o însemnare din 1830, iar îndată după câţiva ani şi literatul - călător Nicolae Pelimon[20]).

2.6.1.- Mai târziu, în fosta Curte ruinată, unde au dat buzna târgoveţii, ridicându-se felurite construcţii (între care şi una de mari dimensiuni, *casa Vilara*, menită să adăpostească pelerinii care veneau să se închine moaştelor Sf. Filofteia, clădire ulterior transformată în Şcoală publică[21]); Peste tronsonul de N al Turnului răsăritean, ruinat şi acesta, s-a ridicat mai târziu o pitorească şi trainică locuinţă, după un model rustic /pivniţă, cerdac/, care a dăinuit şi în decursul anilor '70 trecuţi (a fost demontată şi refăcută în colţul de SE al incintei din iniţiativa regretatului Iulian Rizea, pe care îl şi vedem în fotografiile din Fig. **2-3**).

2.6.2.- Dar ce vedem azi la faţa locului – o construcţie masivă din cărămizi şi colţare de piatră aşezate după model bizantin, în registre, străbătută de un gang boltit şi protejată de un acoperiş în patru ape, în colţul NV deschizându-se o uşiţă indicând accesul spre un ipotetic etaj (Fig. **5**) - pare mai degrabă o casă solidă decât partea inferioară (baza) unui fost Turn, ce-i drept, cândva impozant. De fapt, după 1989 (şi la iniţiativa cuiva care a încălcat indiscutabil norme şi proceduri legale) ne-am trezit cu ***o***

consemnăm cu tristeţe că Arh. Maria Mulţescu a trecut la cele veşnice). În articolul recent apărut, autorul principal al machetei îşi menţine părerea, cel puţin despre „drumul de strajă" - mai mult, închipuindu-şi ca existând cândva şi un detaliu constructiv/funcţional cu totul inexistent: *„din Curtea Domnească se accedea la biserică pe o pasarelă care unea drumul de strajă al incintei cu încăperea de peste pronaos, dintre cele două turle, sacrificată la restaurarea din 1911…"*, cf. *Argesis*, XIX, 2010, p. 193 şi urm. (citat din p. 197; altminteri, un articol fără bibliografie, fără un plan al oraşului Curtea de Argeş – ca subiect principal, cu pretenţie de evoluţie istorică / nimic despre Dobrescu-Argeş, deşi se vorbeşte repetat de str. Negru Vodă etc. etc./, preluări ne-critice din teoriile (false!) despre „Mitropolia" clădită în 1439 /!!/ de Vlad dracul ş.a.).

[20] *Impresiuni de kalatoria in Romaniea*, Bucureşti, 1858 (detalii în monografia *Curtea de Argeş, 1200-1400*, 1984, p. 35, 36-38).

[21] Cf. Dumitru Udrescu, *Contribuţii la istoricul şcoalelor din Curtea de Argeş,* Bucureşti, 1938, p. 57-61 (un plan al clădirii, p. 58; o vedere panoramică a fostei Curţi în fotografia realizată de Franz Duschek, c. 1890 – vezi Academia Română, *Stampe,* F III 7285; o reproducere şi la P. Chihaia, *Cetăţi de Scaun*, 1974, fig. 162).

‚restaurare' insolită, ba chiar cu un specimen din domeniul falsurilor operate asupra unor monumente istorice, (Subl. N. C.).

2.6.3. - În ce constă falsificarea de la Curtea Domnească ? Răspuns limpede: ani de zile am stăruit în preajma acestui loc de acces, din vechime, în fostul aşezământ voievodal (prima secţiune arheologică, din 1967, a pornit, de reţinut, chiar din gangul acestui Turn, urmată de o adevărată reţea). Astfel, s-a constatat că pe acelaşi loc, sub Basarab I /= faza c. 1340/ a existat un alt Turn de intrare, notat cu nr. 1 (Fig. **6**, haşuri dese)[22], iar în privinţa celui de care mă ocup aici, notat cu nr. 2, o mică săpătură, anume practicată (suprafaţa **b -68)** a permis observaţia: ca plan, din fundaţie, spre colţul interior, de NV, aliniamentul construcţiei prezenta o retragere (decroş) de o, 70 m, după care zidăria continua cu 1, 60 m, cum rezultă din Fig. **6**/ haşuri rare şi din detaliile redate în Fig. **7.** Cu alte cuvinte – *summa summarum* - rezultă cu claritate că, în plan şi în elevaţie tronsonul de N al Turnului nr 2 de intrare măsura în grosime peste 5 m – faţă de cel opus, de S, de numai 3, 30 m. Grosimea mai mare şi decroşul menţionat sunt detalii de construcţie, originare, adică exact ceea ce lipsesc, în chip inexplicabil dar desăvârşit, din grămada de zidărie pretins ‚restaurată' în zilele noastre! Tocmai astfel de detalii, omise de ‚restaurator', ne dezvăluie simplul fapt, că **vechea scară de acces**, în grosimea laturii de N – **acolo era** /şi însăşi decroşarea laturii de V ne indică prezenţa treptelor din faţa intrării în Turn!/**, aşadar nicidecum unde ni se sugerează astăzi**. Falsul de la Curtea Domnească a Argeşului a fost astfel probat cu prisosinţă. (Subl. N. C./.

//Asemenea fenomene degradante în materie de restaurări nu sunt singulare. Un alt gen, mult mai complicat, e în legătură cu amintita ‚Curte' de la Târgşor. Nu intru în amănunte, nici în antecedente şi cu atât mai puţin în retorică. Fapt nemaipomenit: şi fosta ctitorie din 1670 a lui Antonie Vodă din Popeşti, biserica Sf. Arhangheli din Mănăstirea denumită *Turnu,* căreia, anterior încă secularizării lui Cuza Vodă i se retezase pridvorul (din pricina unei turle ce *„aducea greotate"*) – a suferit şi ea o ‚operaţie reparatorie – adică restaurată' în anii din urmă, rămânând tot fără pridvor, aşa cum o lăsase veacul al XIX-lea; în pofida evidenţei din teren, probată şi aici prin cercetarea arheologică din anii '60 trecuţi[23] (Fig. **8)**//.

---

[22] Supra, n. 20 (plan g-l, fig. 4, realizare grafică Marin Ionescu).

[23] Vezi N. Constantinescu, *„Note arheologice şi istorice asupra Curţii feudale de la Târgşor (secolele XV-XVII)"*, SCIV, 20 (1969), 1, p. 83-100, fig. 1-2, 3/4 şi 6. Precizez anume: proiectantul – arh. Călin Hoinărescu, altminteri cu scrieri valoroase – a luat act de obiecţiile şi probele de necontestat ale subsemnatului, la Sesiunea naţională de Rapoarte arheologice, Timişoara, mart. 1987, dar, se vede, fără nici un ecou…!

//***Notă.-*** Tehno-procesarea ilustraţiilor din prezentul articol a fost realizată, cu aleasă bunăvoinţă, de colegii ***Dr. Oana Damian, Mihai Vasile, Adrian Doboş, Alexandru Morintz,*** cărora le exprim şi aici binemeritate mulţumiri//.

UNIVERSITATEA BUCUREŞTI
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE
BUCUREŞTI
Str.I.C.Frimu nr.11
Nr. 91 /29.X.1982

COMITETUL JUDEŢEAN PENTRU
CULTURĂ ŞI EDUCAŢIE SOCIALISTĂ
ARGEŞ
MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
Nr. ________/29.X.1982

Către,

INSTITUTUL DE PROIECTARE AL
JUDEŢULUI ARGEŞ

La adresa Dv.nr.10427/27.X.1982, prin care ne solicitaţi să vă indicăm întinderea pe plan a zonei de interes arheologic din jurul incintei Curţii Domneşti din Curtea de Argeş, vă comunicăm următoarele:

Pe baza amplelor cercetări arheologice efectuate în cuprinsul incintei voevodale (inclusiv în zona ambiantă de est, nord şi sud), în zona incintei ruinei Sîn-Nicoară, ca şi pe baza cercetărilor de teren din jurul acestor valoroase monumente istorice şi a descoperirilor recente din zona străzii Lascăr Catargiu, precizăm că zona de interes arheologic ce trebuie rezervată, numită în continuare Rezervaţie arheologică, este delimitată de următoarele repere marcate cu linie roşie pe planul înaintat de Dv.:

1. La sud, str.Lascăr Catargiu de la colţ cu str.Episcop Ghenadie pînă la colţ cu str.Decebal; în continuare str.Decebal (respectiv malul drept al Pîrîului Doamnei), traversînd str.Negru Vodă (incluzînd şi zona construită "Magazinul Vidraru" pînă în str.Sîn-Nicoară nou proiectată; în est, str.Sîn-Nicoară incluzînd ruina Sîn-Nicoară şi zona înconjurătoare, în continuare se coboară pe actuala str.Sîn-Nicoară, cu o deviere spre nord pentru a include sediul actual al Muzeului orăşenesc, pe un aliniament pînă în str.Negru Vodă; în continuare, o deviere spre nord pentru a include şi perimetrul actualei Policlinici de adulţi, apoi o deviere spre vest pînă în str.Episcop Ghenadie, în continuare de-a lungul str.Episcop Ghenadie pînă în colţ cu str.Lascăr Catargiu.

2. Această zonă de Rezervaţie arheologică, prezintă un deosebit interes pentru istoria naţională şi urmează să fie investigată pe cale arheologică în viitor.

3. In consecinţă, orice plan de sistematizare a oraşului Curtea de Argeş (inclusiv proiectarea de noi construcţii şi străzi) va trebui să ţină seama de delimitarea Rezervaţiei arheologice "Curtea Domnească" pentru care propunem să se întocmească un proiect special de valorificare ştiinţifică, peisagistică şi cultural-educativă, conform prevederilor Legii nr.63/1974 pentru ocrotirea patrimoniului cultural naţional.

INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE
BUCUREŞTI
D I R E C T O R,
Const. Preda
prof.dr.Constantin Preda

MUZEUL JUDEŢEAN
ARGEŞ
D I R E C T O R,
Dr.Radu Stanciu

Redactat de:
Dr. R. Stanciu
Dr. N. Constantinescu

Fig. ***1.*** *Act oficial: Propuneri privind „Rezervaţia arheologică" şi perimetrul acesteia din Curtea de Argeş, cu privire la fosta Curte Domnească (29 X 1982).*

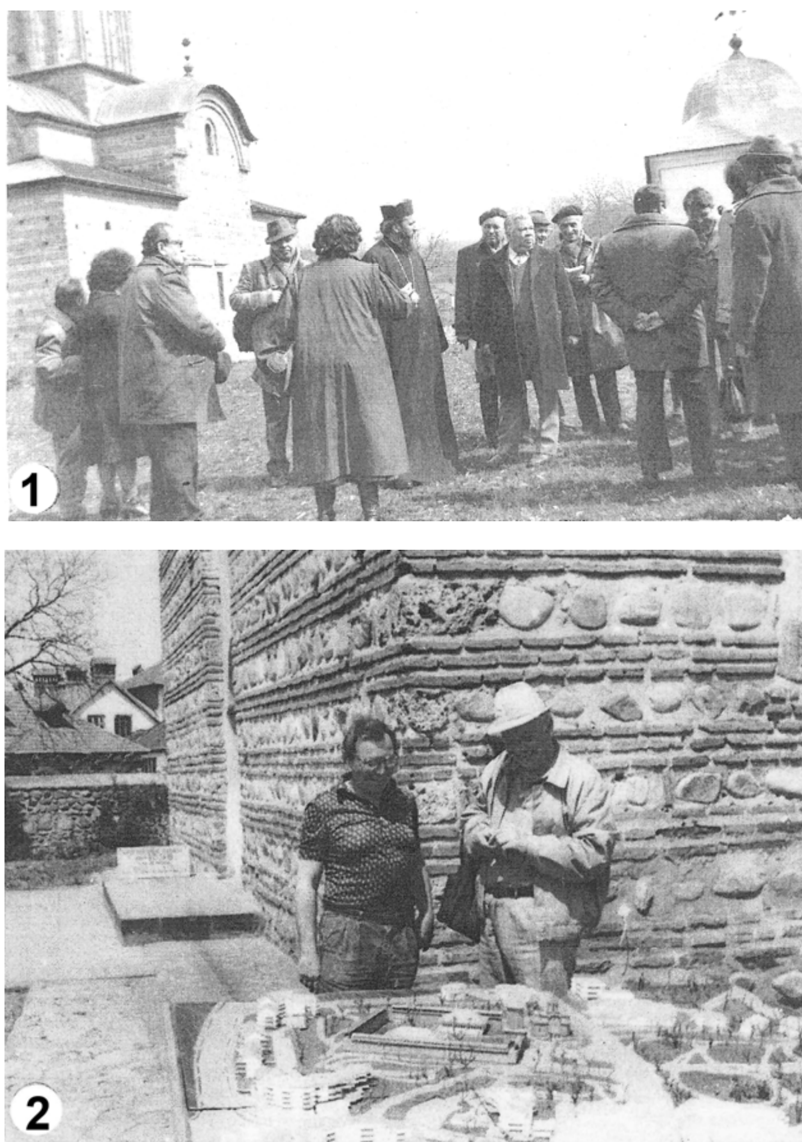

Fig. ***2.*** *Anchetă oficială: 1) Comisia ad-hoc (autorităţi şi specialişti), dezbate la faţa locului oportunitatea proiectului imobiliar (febr. 1983) - Fotografie de arh. Cristian Moisescu; 2) Macheta proiectului imobiliar expusă în aer liber lângă Biserica Domnească (o privesc - autorul ei, arh. Alex. Mulţescu şi semnatarul de faţă; vara 1983).*

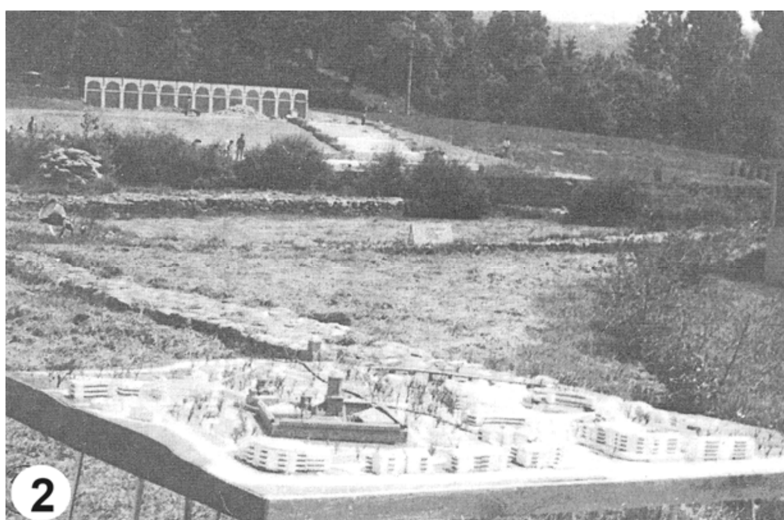

Fig. ***3.*** *1) Aceeaşi Comisie în altă ipostază. (Semnatarul de faţă argumentează ministrului Tamara Dobrin – alături ascultând şi IPS Calinic, iar în prim plan, dreapta - Iulian Rizea şi Directorul Inst. de Arheologie, Dr. Const. Preda) – Fotografie de arh. Cristian Moisescu; 2) Macheta proiectului imobiliar revine în aer liber, dar în vara anului 1984! De reţinut fundalul din imagine: deja erau demolate toate clădirile şi locuinţele de la poalele colinei Sân Nicoară…*

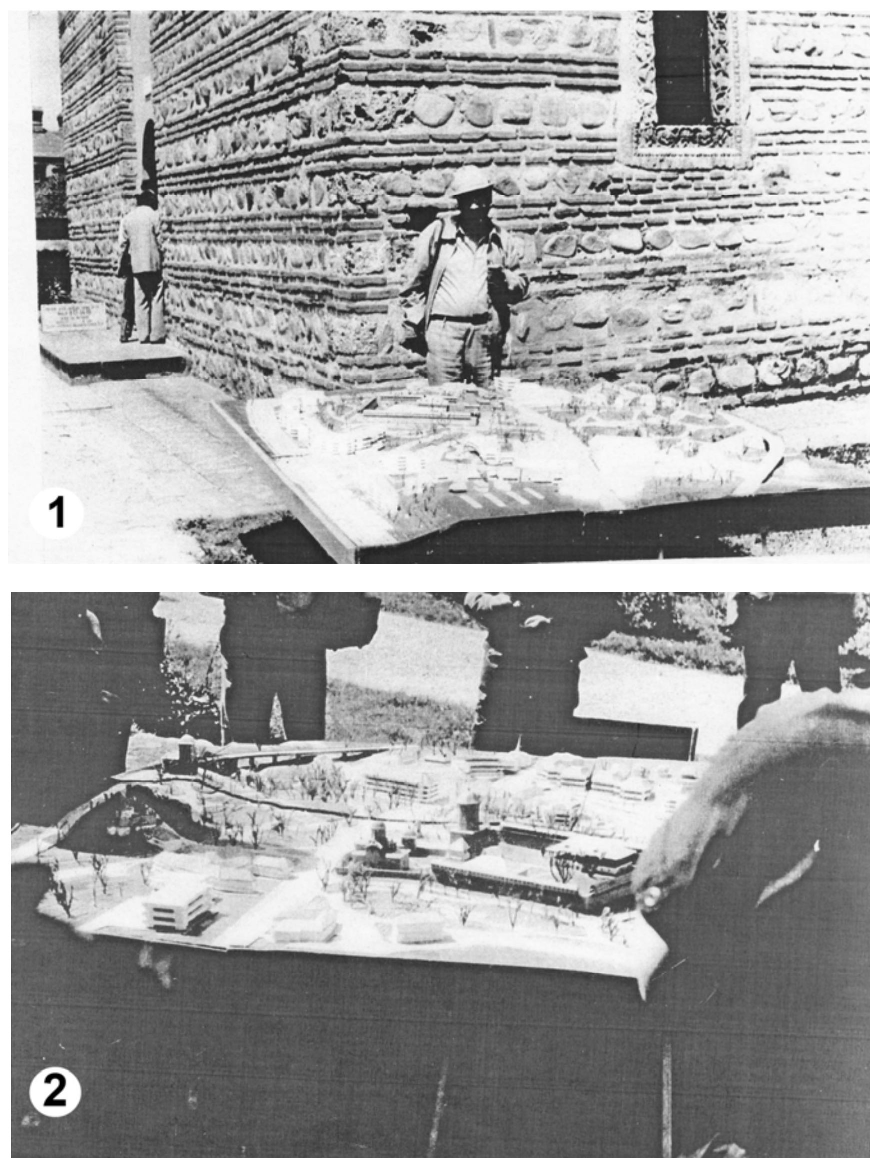

Fig. ***4.*** *Din nou despre macheta imobiliară: 1) Observată cu atenţie (prima expunere în aer liber, vara anului 1983); 2) inclusiv de colectivul de cercetare arheologică (a doua expunere în aer liber, vara anului 1984).*

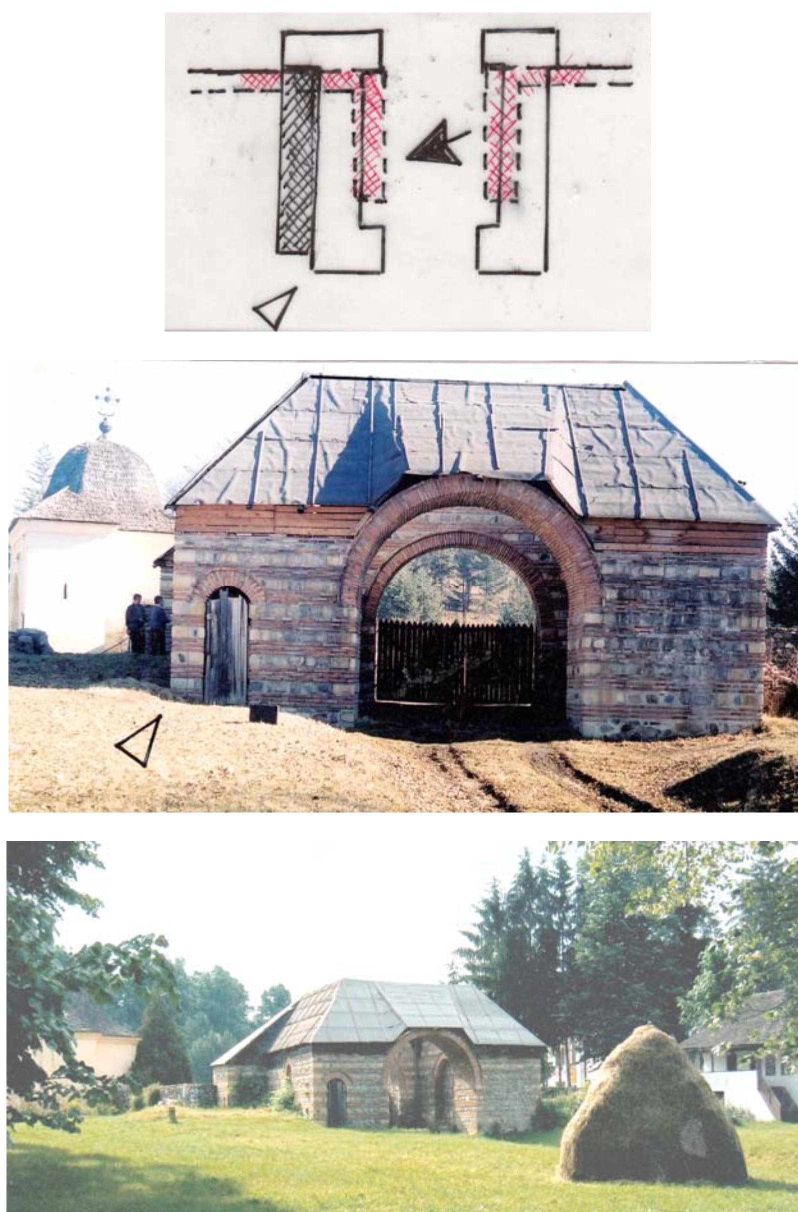

Fig. ***5.*** *Curtea Domnească. Schiţă de plan şi vedere din interior: Turnul de intrare (nr. 2, c. 1517) parţial ,restaurat' -* <u>starea actuală.</u> *(Foto Voichiţa Constantinescu, 2005).*

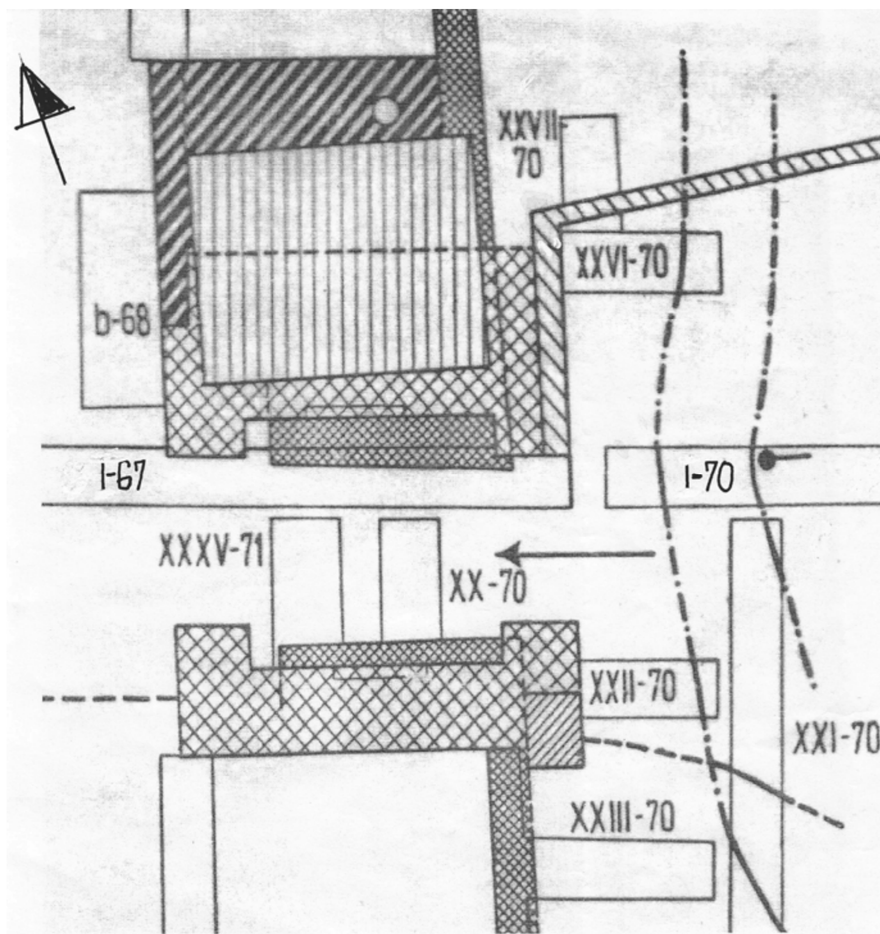

*Fig. **6**. Curtea domnească, 1967-1971. Cercetări arheologice în microzona de E (Turn de intrare nr. 1 /c. 1340, haşuri dese/ şi nr. 2 /c. 1517, haşuri rare/. De reţinut anume: localizarea săpăturii notate **b-68.** (Detaliu din Planul săpăturilor, 1967-1973 din monografia Curtea de Argeş 1200-1400**,** Buc. 1986, Fig. 4).*

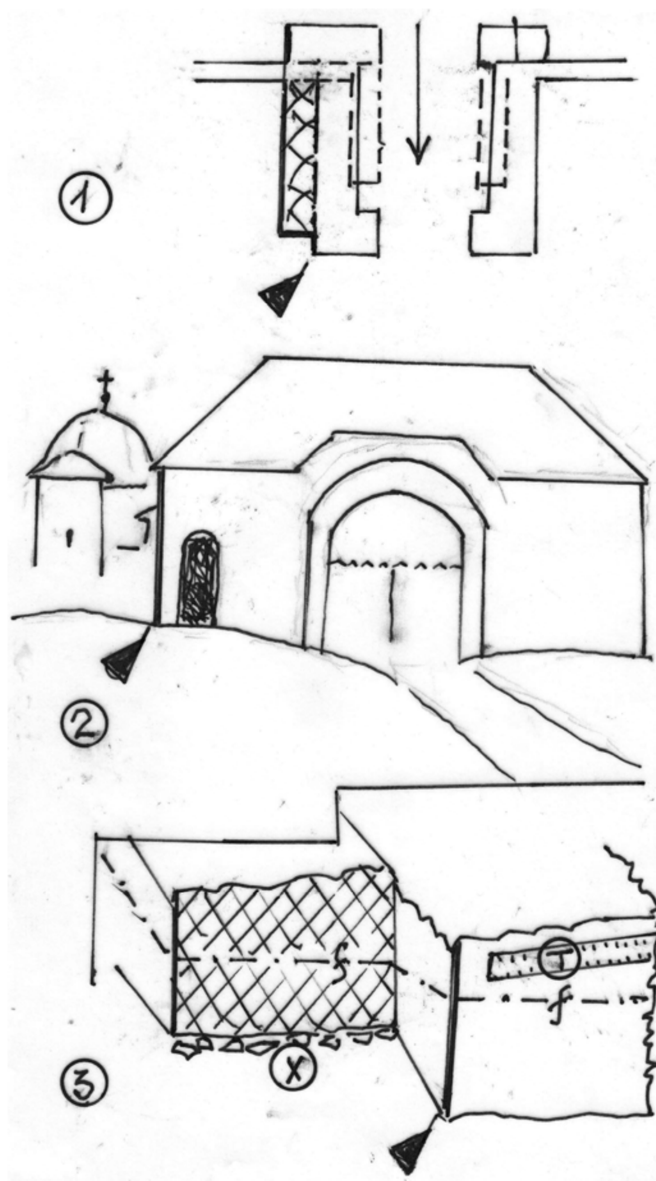

Fig. 7. Turnul de intrare nr. 2 /c. 1517/. 1-3): schiţă de plan, plasament şi imagine contur dinspre V, decroşarea din colţul NV (tocmai partea rar haşurată, localizată şi prin micile triunghiuri pline) lipsind cu totul din ‚restaurarea' recentă!; se mai indică: f, nivel de fundare, T, tirant, c. 1517; x, nivel pavaj, c. 1340).

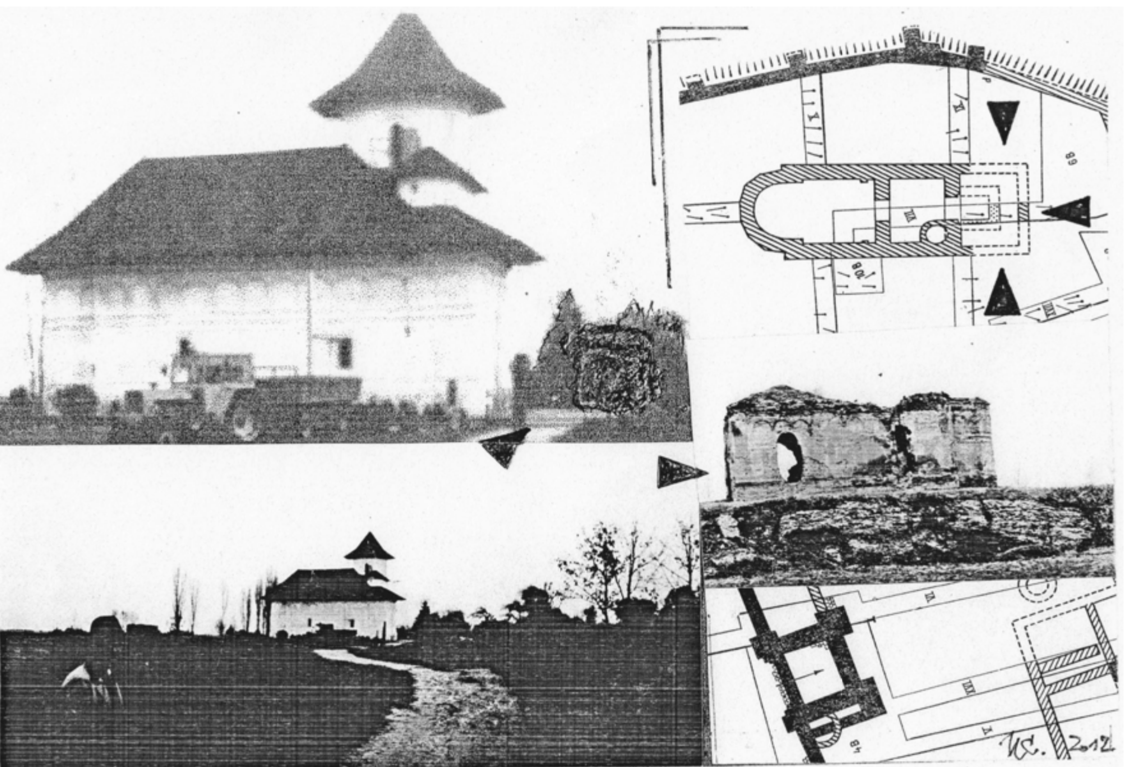

Fig. ***8***. *Un alt caz de ‚restaurare' schilodită: biserica fostei Mănăstiri Turnu (1670) de la Târgşor-Prahova: nu i s-a restituit şi pridvorul (documentat arheologic!). Plan de situaţie, ap. SCIV, 2O /1969, 1.(Fotografii la date diferite – N.C./ în stânga, jos, regretatul Dan Lichiardopol).*

POINTS OF VIEW - OR OPINIONS AND NECESSARY UPDATES:
(1) RESIDENTIAL CENTRES AND THE CAPITAL CITIES;
(2) RESTORATIONS AND DESTINIES OF SOME MONUMENTS

Abstract

Opinions, points of view, observations regarding themes that belong both to history and to geographical history of the Romanian space from outside the Carpathians, especially about Walachia – that of the capital cities, all of them also represented by a *Princely Court*. A *conflict of interests* is evoked, i.e. an estate project from Curtea de Argeş, started in the protection area of the Princely Court, and was cancelled after the special inquiry performed in situ (Fig. 1-4). In the second part of the article – an evidence based on archaeological basis of a fake in the domain of architectural restoration in Curtea de Argeş: The Tower from the entrance /c.1517 / of the ex Princely Court is presented partially ”restored” (Fig. 5); an important construction detail archaeologically proved is ignored, i.e. the fact that the staircase leading to the up-floor was situated in a different part, not were the present ”restoration” placed it (Fig. 6-7). Another fake item, although of a different type, was recorded in Târgşor, where a church from 1670 was ”restored” without its porch (destroyed in the 19-th century; in the 1960s the archaeological researches proved its existence (Fig. 8).

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

LA O ANIVERSARE A SCRIERII ROMÂNE: 490 DE ANI DE LA REDACTAREA SCRISORII LUI NEACŞU DIN CÂMPULUNG

RADU OPREA*

La sfârşitul veacului al XIX-lea, Academia Română anunţa publicarea, în curând, a celui mai vechi text scris în limba română care s-a păstrat, *Scrisoarea lui Neacşu din Câmpulung,* document atunci descoperit în Arhiva oraşului Braşov (Fig. 1). Dar cum editarea volumului anunţat s-a tot tărăgănat, tânărul istoric Nicolae Iorga a publicat acest important document în cuprinsul volumului XI al colecţiei Hurmuzaki, apărut în anul 1900[1].

Fig. 1. Casa Sfatului, fostul sediu al Arhivelor Oraşului Braşov.

* Direcţia pentru Cultură şi Patrimoniul Naţional a Judeţului Argeş.

[1] N. Iorga-Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor,* vol. XI, Bucureşti, 1900, p. 843, nota 1.

În ciuda opiniei larg răspândite şi susţinute chiar şi azi de unii istorici literari - după care Nicolae Iorga ar fi cel care a descoperit epistola lui Neacşu în fondurile arhivei braşovene - trebuie să precizăm că omul care a făcut accesibil acest document important pentru cercetarea istorică a fost un destoinic şi pasionat arhivar, pe numele său Friedrich Wilhelm Stenner (Fig. 2), licenţiat în drept al universităţilor din Graz şi Budapesta, cu călătorii de studii întreprinse la Graz, Salzburg, München şi Viena, cel care avea să coordoneze activitatea Arhivei oraşului Braşov timp de un sfert de veac, între 1878 şi 1903, perioadă în care instituţia a fost organizată pe principii moderne, organizare de bază care s-a păstrat în linii mari până în prezent[2].

Friedrich Wilhelm Stenner (1851-1924)

Friedrich Stenner a arătat vechile documente slavone şi româneşti, printre care şi Scrisoarea lui Neacşu, în anul 1894, istoricilor români Ioan Bogdan şi Grigore Tocilescu, tot el fiind acela care a copiat pentru Academia Română foarte multe documente privitoare la istoria românilor, valorificate apoi de către tânărul profesor universitar Nicolae Iorga în volumul XV al colecţiei Hurmuzaki[3].

Pe lângă colecţiile de documente (Privilegii, Fronius şi Schnell) deja existente în Arhiva Braşovului (Fig. 3), Stenner a întocmit, din diferite lăzi şi rafturi, colecţia de documente astăzi binecunoscută sub numele de „Colecţia Stenner”, compusă din două serii, din care seria slavo-română este constituită din peste 700 de documente slavone sau româneşti scrise în chirilică, din anii 1410-1782. Actele sunt aşezate în cinci mape: Scrisoarea lui Neacşu din Câmpulung se află păstrată în mapa IV şi poartă numărul 472[4].

Epistola negustorului braşovean nu reprezintă doar cel mai vechi text scris care s-a păstrat în limba română, ci este, totodată, un important document istoric, care ne furnizează informaţii valoroase privind evenimentele epocii. Scrisoarea îi este adresată lui Johannes Benkner, judele Braşovului, căruia Neacşu îi comunica o serie de date referitoare la debutul campaniei militare întreprinse de otomani împotriva Ungariei: plecarea sultanului Soliman Magnificul din Sofia, îndreptându-se pe Dunăre în sus, faptul că pentru corăbiile armatei au fost mobilizaţi câte 50 de oameni din fiecare localitate, trecerea corăbiilor prin Porţile de Fier, făcută cu ajutorul unor meşteri din Ţarigrad (Istanbul) şi, în sfârşit, „slobozia” acordată de sultanul otoman lui Mehmed-beg, paşa de Nicopole, de a trece prin Ţara Românească, veste care a provocat îngrijorarea voievodului Neagoe Basarab. Foarte probabil că tocmai această ultimă ştire obţinută de la nişte „boiari ce sunt megiiaş” şi de la ginerele său, Negre, l-a

[2] Gernot Nussbächer, *Preţuitori ai arhivelor*: *Friedrich Stenner,* în „ Revista Arhivelor*”,* anul LV, vol. XL, nr. 2, 1978, p. 204-205; idem, *Din cronici şi hrisoave. Contribuţii la istoria Transilvaniei,,* Bucureşti, 1987, p. 79-80.

[3] *Ibidem*, p. 80.

[4] Tiberiu Coliban, *Colecţiile de documente întocmite în trecut în arhivele braşovene*, în „ Cumidava”. Culegere de studii şi cercetări a Muzeului Judeţean Braşov, IV, 1970, p. 551; Gernot Nussbächer, *Preţuitori ai arhivelor*, p. 205.

determinat pe Neacşu să-i scrie lui Johannes Benkner, întrucât oştile lui Mehmed-beg traversau teritoriul Munteniei pentru a ajunge în Transilvania, constituind deci un real pericol şi pentru braşoveni, ceea ce presupunea măsuri urgente de apărare care vor fi luate însă pe ascuns[5]. Acel „Mahamet-beg", menţionat în textul scrisorii, a fost Mehmed Mihaloglu-beg, paşa turc din Nicopole, un fiu al lui Ali-Beg Mihaloglu, care încă în anul 1479 condusese o invazie turcească în Transilvania, terminată cu înfrângerea otomanilor în bătălia de la Câmpia Pâinii[6].

Fig. 3. Bastionul Fierarilor, actualul sediu al Arhivelor Braşov.

Scrisoarea nu este datată, dar marele istoric Nicolae Iorga a constatat, încă din anul 1900, că documentul se referă la campania sultanului Soliman Magnificul (1520-1566) pentru cucerirea Belgradului. După moartea lui Selim I (28 septembrie 1520) - care fusese un excelent conducător de oşti, administrator integru şi eficient, dar şi un om cu o vastă cultură - lăsând ca moştenire un imperiu imens, întins pe trei continente, ce se va menţine astfel timp de patru secole, tânărul prinţ Soliman I, pe care facţiunile politice de la Poartă îl credeau lipsit de experienţă şi de voinţă, nebănuind că el va fi cel supranumit Magnificul sau Kanunî (Legislatorul); acestui tânăr sultan, aşadar, Ungaria a refuzat să-i plătească un tribut anual pentru menţinerea păcii. Trimisul Porţii, ceauşul Behram, care venise la Buda pentru a primi tributul, a fost mai întâi încarcerat şi după aceea trimis înapoi cu nasul şi urechile tăiate. Faţă de această ofensă, Soliman a pornit,

[5] *Documenta Romaniae Historica*, vol. II, Bucureşti, 1972, doc. 209, p. 402-403; Ion Gheţie, Al. Mareş, *De când se scrie româneşte?,* Bucureşti, 2001, p. 61; Dan Pavalache, *Cronică de Braşov,* ed. a II-a, rev., Ghimbav, 2008, p. 102.

[6] Gustav Gündisch, *Siebenbürgen in der Türkenabwehr 1395-1526,* în „ Revue Roumaine d'Histoire", XIII, nr. 3, 1974, p. 434, 441; Gernot Nussbächer, *Din cronici şi hrisoave,* p. 76.

în primăvara anului 1521, o campanie de răzbunare şi pedeapsă împotriva Ungariei[7]. Obiectivul - frontiera ungară - nu a fost dezvăluit decât după ce Soliman a părăsit Istanbulul pe 18 mai 1521[8].

O datare mai precisă a scrisorii a fost realizată de istoricul Matei Cazacu, care a adus în discuţie două informaţii noi: plecarea sultanului din Sofia, petrecută pe 22 iunie 1521, şi separarea câteva zile mai târziu, pe 27 iunie, a oastei turceşti în două corpuri de armată, dintre care unul condus de Mehmed-beg. Între acest ultim eveniment şi redactarea scrisorii se poate presupune un decalaj de două, trei zile, astfel că epistola datează cu mare probabilitate din 29 sau 30 iunie 1521. Ea nu a putut fi scrisă mai târziu de 30 iunie, dată la care regele Ungariei, Ludovic al II-lea, ştia că oastea munteană s-a unit cu cea turcească, Neacşu neavând cunoştinţă despre această ultimă acţiune[9].

Urmările aflării ştirilor din scrisoare n-au întârziat să apară, concretizate fiind în măsurile adoptate de conducerea oraşului Braşov: convocarea, la 12 iulie, a adunării Ţării Bârsei pentru pregătirea planului de apărare, trimiterea unei informări către vicevoievodul Transilvaniei, strecurarea unei iscoade în Ţara Românească, transportul unor puşcaşi la Bran, paza în munţi efectuată de locuitorii din Baciu în pasul Timiş[10].

Dar cea mai însemnată urmare a Scrisorii lui Neacşu (Fig. 4) a fost faptul că însuşi Johannes Benkner, judele primar al Braşovului, împreună cu senatorul Johann Beer, au venit la curtea lui Neagoe Basarab, pentru a se înţelege asupra celor ce se petreceau[11].

Aflat pe patul de suferinţă, chinuit de o boală necruţătoare pe atunci, probabil lungoare (tuberculoză) - se presupune aceeaşi maladie ce secerase şi vieţile tinerelor vlăstare domneşti (Anghelina, Ioan şi Petru), cu puţin timp în urmă - voievodul Neagoe Basarab nu mai părăsise reşedinţa domnească de la Târgovişte de doi ani încheiaţi, aşa cum ne indică locul de emitere a actelor ieşite din cancelaria sa. S-ar putea ca tocmai această indisponibilitate fizică să-l fi determinat pe Neagoe să se folosească de legăturile directe şi eficiente pe care le avea supusul său, Neacşu din Câmpulung, cu negustorii şi magistratul din Braşov, pentru a transmite un mesaj urgent despre iminentul atac otoman. Numai astfel s-ar putea interpreta referirea negustorului muscelean, în epistola sa, la „frica mare” pe care o are „Băsărab de acel lotru de Mahamet-beg”.

Emitentul scrisorii a fost o persoană oarecum cunoscută în epocă. Cumulând dublul statut de mare negustor şi, se pare, de autoritate oficială a comunităţii locale, în calitatea lui de jude al oraşului[12], Neacşu din Câmpulung a intrat în relaţii de afaceri,

[7] Gernot Nussbächer, *op. cit*., p. 75-76; Robert Mantran (coord.), *Istoria Imperiului Otoman*, trad. de Cristina Bârsan, Bucureşti, 2001, p. 121, 126-128; Pál Engel, *Regatul Sfântului Ştefan. Istoria Ungariei medievale 895-1526*, trad. din limba maghiară de Aurora Moga, ed. îngrijită de Adrian Andrei Rusu şi Ioan Drăgan, Cluj-Napoca, 2006, p. 382.
[8] Robert Mantran (coord.), *op. cit*., p. 128.
[9] Matei Cazacu, în „ Revue des Études Sud-Est Européennes”, Tome VI, 1968, nr. 3, p. 525-528; Ion Gheţie, Al. Mareş, *op. cit.,* p. 61-62.
[10] *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen* (se va cita: *Quellen Kronstadt),* Kronstadt, vol. I,1886*,* p. 345-347; Gernot Nussbächer, *Din cronici şi hrisoave*, p. 77.
[11] *Quellen Kronstadt*, p. 347-348; Gernot Nussbächer, *op. cit*.
[12] Flaminiu Mârţu, *Cu privire la identificarea lui Neacşu, emitentul primei scrisori, cunoscute, în limba română,* în „Studii şi Comunicări”. Muzeul din Piteşti, V, 1980, p. 245-251; idem, *Problematica*

dar şi de prietenie şi colaborare amiabilă, cu persoane influente ce făceau parte din categoria patriciatului braşovean, încă de la începutul secolului al XVI-lea (din anul 1503)[13] şi până aproape de jumătatea celui de-al treilea deceniu al acestui veac, ultima menţiune cunoscută a lui aflându-se în registrul de socoteli al castelanilor cetăţii Bran pe anul 1534[14].

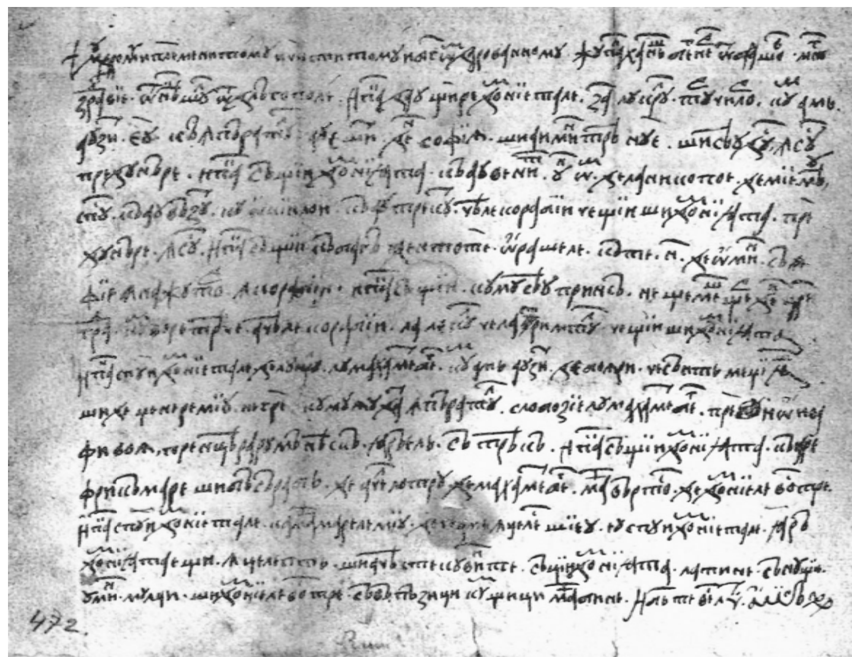

Fig. 4. Scrisoarea lui Neacşu din Câmpulung.

Johannes Benkner, adresantul scrisorii lui Neacşu, ne este prezentat în documentele braşovene dintre 1494 şi până puţin dincolo de primul sfert al veacului XVI ca ocupând diverse demnităţi locale până la cea de jude primar al Braşovului, funcţie pe care avea să o deţină, cu mici întreruperi, în perioada 1511-1526[15].

---

documentului din 1521 al lui Neacşu din Câmpulung, în „Studii şi Comunicări”. Muzeul Câmpulung Muscel, 1981, p. 31-36.

[13] E posibil ca Neacşu să fi activat pe piaţa Braşovului chiar înainte de anul 1503, însă nu s-au păstrat înregistrări vamale anterioare acestui an (cf. Dan Pavalache, *op. cit*., p. 95). În schimb, la Sibiu, un anume „Nangschul de Compolong” sau „Nangschwul de Compolong” este menţionat în registrul vigesimal din anul 1500 (7 iulie) ca exportând peşte în bazarul local, mai ales crap şi somn, pentru care a plătit o vamă de 1 florin, 66 de denari, respectiv, 1 florin, 48 de denari (cf. *Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt und der sächsischen Nation,*I, Band, von c. 1380-1516, Hermannstadt, 1880, p. 292.

[14] *Quellen Kronstadt,* II, p. 477.

[15] *Ibidem*, I, p. 151, 197, 210, 219, 317, 519, 625, 636.

În anul 1528, Johannes Benkner a făcut parte din delegaţia aflată sub conducerea judelui primar Lukas Hirscher, care s-a dus la Viena, la Ferdinand de Habsburg, pentru confirmarea vechilor privilegii ale oraşului Braşov. La întoarcere, delegaţia a fost atacată lângă Baia de Criş, la 22 iulie 1528, de nişte tâlhari, şi Johannes Benkner a fost ucis[16].

Fiul omonim al lui Johannes Benkner a fost, de asemenea, mare negustor şi a devenit mai târziu jude primar al Braşovului. De numele său este legată întemeierea morii de hârtie din Braşov, precum şi sprijinirea activităţii diaconului Coresi, cel mai însemnat tipograf român din secolul al XVI-lea[17].

Alte personaje importante din elita braşoveană, cu care Neacşu din Câmpulung a avut strânse relaţii comerciale, în prima parte a veacului al XVI-lea, au fost Johannes Kylhaw, Lukas Hirscher (Cel Mic) şi Lucas Czeresch[18], menţionaţi în scrisorile voievozilor sau dregătorilor munteni către magistratul oraşului Braşov pentru a-l sprijini pe negustorul muscelean în a-şi recupera datoriile avute la el de partenerii săi de afaceri din centrul comercial transilvan.

Revenind însă la scrisoarea lui Neacşu din Câmpulung şi la importanţa acestui document pentru istoria noastră culturală, nu putem să nu amintim cuvintele marelui istoric Nicolae Iorga care scria: „Cetind răvaşul câmpulungeanului Neacşu, negustor pentru sine, spion de ştiri turceşti, ca şi pentru mulţi alţii… se miră cineva de ce formă sigură şi mlădioasă, de ce ortografie reflexivă, «învăţată», se întrebuinţează pe acest petec de hârtie scris cu atâta pricepere de caligrafie. Boierii, vlădicii, câte un mare negustor, ba chiar şi câte un turc, se trudeau să scrie jupânilor de peste munte, în ce slavonă ştiau, nu ei, desigur, ci diecii, localnici sau pripăşiţi, după cufundarea statelor slavone de peste Dunăre, pe cari-i aveau la îndemână. Dar nu se poate crede că, în relaţiile interne ale unui comerţ atât de dezvoltat, cu cărăuşii cari duceau de la noi atâta peşte de Brăila şi de Chilia, poate şi de Celei, şi atâta lână pentru postăvarii saşi, pe lângă scumpe produse de stofe orientale, pe lângă piper, scorţişoară, tămâie, mirodenii, «spiţerii» (*spezie, épices)* aducând de la dânşii fierărie, stofe de purtat şi până şi pălării, să nu se fi schimbat necontenit comenzi şi răspunsuri, explicaţii şi discuţii, care nu se puteau face decât în limba pe care o ştia toată lumea: altfel nici nu s-ar fi păstrat aşa de sigur tot capitalul de cuvinte privitor la această activitate omenească. Socotelile se făceau, desigur, româneşte"[19].

Căci nu ar trebui să uităm, nicio clipă, că atât Neacşu, întreprinzătorul negustor din Câmpulung, cât şi voievodul său, Neagoe Basarab, iniţiatorul mândrei ctitorii de la Argeş şi al înţeleptelor *Învăţături către fiul său Theodosie,* au fost contemporani cu marile spirite ale epocii Renaşterii (Nicolaus Copernic, Erasmus din

---

[16] cf. Gernot Nussbäacher, *Lukas Hirscher*, în vol. *Taten und Gestalten, Bilder aus der Vergangenheit der Rumäniendeutschen,* ed. Dieter Drotleff, vol. I, Cluj-Napoca, 1983, p. 52-56; Gernot Nussbäacher, *Din cronici şi hrisoave*, p. 78-79.

[17] Gernot Nussbäacher, *Johann Benkner*, în vol. *Taten und Gestalten,* p. 85-90; idem, *Din cronici şi hrisoave*, p. 79.

[18] Konrad G. Gündisch, *Das Patriziat siebebürgischer Städte im Mittelalter.* Köln, Weimar, Wien: 1993, p. 262; Maja Philippi, *Structura socială a Braşovului în Evul Mediu,* în vol. *Transilvania şi saşii ardeleni în istoriografie. Din publicaţiile Asociaţiei de Studii Transilvane Heidelberg*, Sibiu, 2001, p. 155-156.

[19] N. Iorga, *Istoria Românilor, vol. IV. Cavalerii*, volum îngrijit de Stela Cheptea şi Vasile Neamţu, Bucureşti, 1996, p. 317.

Rotterdam, Thomas Morus, Niccolo Machiavelli, Albrecht Dürer, Michelangelo şi Tizian), în timp ce Leonardo da Vinci se stinsese cu numai doi ani în urmă. Pentru că, deşi se contestă - poate pe bună dreptate - existenţa unei adevărate Renaşteri culturale pe aceste meleaguri, totuşi, nu putem să nu admitem măcar influenţa unor ecouri renascentiste la noi, în acest tumultuos secol XVI.

AN ANNIVERSARY OF THE ROMANIAN WRITING: 490 YEARS SINCE THE LETTER OF NEACŞU FROM CÂMPULUNG HAS BEEN WRITTEN

Abstract

The author introduces the context that led to the discovery in the archives of Braşov of the letter written by Neacşu from Câmpulung in 1521 by the Saxon archivist Friedrich Wilhelm Stenner at the end of the 19-th century (1894). Then he talks about the importance of the document for our cultural history, and about the great merchants belonging to the upper classes of the society of Braşov who were the business partners of Neacşu's in the first half of the 16-th century.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

O HOTĂRÂRE DOMNEASCĂ DIN 1654, ÎN PRICINA DE MOŞTENIRE A AVERII BOIERILOR DRĂGOEŞTI

RADU OPREA*

Cu o lună şi câteva zile înainte de tumultuosul său sfârşit, într-o atmosferă de crâncenă încordare şi permanente tulburări, bătrânul voievod Matei Basarab îşi mai aflǎ timp să judece şi pricina dintre boierii Buzeşti şi Vlad logofăt Bârsescu pentru averea mişcătoare şi nemişcătoare rămasă de pe urma boierilor Drăgoeşti.

Domnul, împreună cu dregătorii marelui Divan - ce încă-l mai slujeau cu credinţă - divan în fruntea cărora se afla şi vornicul Preda Brâncoveanu, nepotul său din spiţa verilor - au hotărât ca întreaga moştenire în cauză să revină lui Vlad logofăt de vistierie, fiul clucerului Preda Bârsescu, el fiind cea mai apropiată rudă a Drăgoeştilor.

Hotărârea domnului şi a sfetnicilor săi, aflată în cuprinsul hrisovului din 15 martie 1654, se întemeia pe descendenţa recunoscută a lui Preda Bârsescu din neamul boierilor Drăgoeşti, fapt menţionat chiar în preambulul actului citat unde ne este arătat a fi chiar „fiul jupaniţei Dumitra Drăgoiasa”[1], pe când Buzeştii se trăgeau din ramura cepturoaiană a trunchiului izvorând din marele-vornic Dan Durduca, din veacul al XV-lea[2], descendenţă care n-avea nicio legătură directă de rudenie cu Drăgoeştii.

Adevărul e că Buzeştii vizaseră, încă mai demult, ca posibilă ţintă a cotropirii lor averea boierilor Drăgoeşti, cam din vremea în care neamul acestora începuse să se stingă încet, încet. Aşa că prima tentativă a atacului a avut loc într-o perioadă delicată, după aprilie 1585, când voievodul Petru Cercel – ruda prin alianţă a Drăgoeştilor - fuge peste munte, în Transilvania, iar aceştia, câţi mai rămăseseră din stirpea lor, l-au însoţit în pribegie vreme de doi ani[3]. Tocmai din această perioadă grea, de lipsuri şi nevoi, este şi actul din 13 august 1586, prin care voievodul Mihnea Turcitul întăreşte lui Gherghe

---

* Direcţia pentru Cultură şi Patrimoniul Naţional a Judeţului Argeş.

[1] I. Ionaşcu, *Documente inedite din perioada 1517-1774*, în „Studii. Revistă de istorie”, VIII, 1955, nr. 4, p. 107; *Documenta Romaniae Historica (*se va cita*:DRH),* B, Ţara Românească, vol. XXXIX (1654), Bucureşti, 2010, doc. 63, p. 66 (text slavon).

[2] Ion-Radu Mircea, U*n neam de ctitori olteni. Boierii Drăgoeşti,* extras din „ Revista de istorie bisericească”, nr. 3, octombrie-decembrie, 1943, p. 8; Nicolae Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV-XVII),* Bucureşti, 1971, p. 19-20, 35, 98; „Genealogia Buzeştilor”, întocmită de Ştefan I. Ştefănescu (revăzută şi completată de Dan Pleşia), planşă anexă la vol. IV din *Istoria Românilor,* Bucureşti, 2001; Radu Oprea, *Cu privire la genealogia unui însemnat boier muntean din veacul al XV-lea*, în „Argesis. Studii şi comunicări. Seria Istorie”, Muzeul Judeţean Argeş, tom XIX, Piteşti, 2010, p. 177-181; Mihai Dim. Sturdza (coord.), *Familiile boiereşti din Moldova şi Ţara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică şi biografică*, vol. II (Boian-Buzescu), Bucureşti, 2011, p. 645-646.

[3] Ion-Radu Mircea, *op. cit*., p. 30.

logofăt, fratele jupanului Dobromir fost mare-ban, satul Voinigeştii de la Jiu cumpărat în timpul lui Alexandru Mircea de către Dobromir banul de la jupaniţa Neacşa, soţia răposatului mare-logofăt Radu din Drăgoeşti, şi de la Radul Bidiviul, nepotul acesteia, pentru 60.000 de aspri gata.

„Iar după aceia - spune documentul - , boierul domniei mele Gherghe logofăt a avut pâră cu Buzeştii înaintea domniei mele pentru acest mai sus-zis sat, cu Radul armaş şi cu Preda şi cu Stroe. Şi aşa pârau Buzeştii pe Gherghe logofăt… că mai sus-zisul sat a fost al lor de moştenire"[4]. Dar domnul judecă şi vede că satul este al Drăgoeştilor, drept şi vechi, rămânând Buzeştii de judecată înaintea lui Mihnea voievod[5]. E cazul să facem precizarea că obiectul primului atac de cotropire, satul Voinigeştii de lângă Târgul Jiului, era o fostă moştenire a Neacşei logofeteasa, jupaniţa lui Radu din Drăgoeşti, sat ce probabil făcuse parte din întinsul domeniu al marelui vornic Drăghici Vintilescu din Floreşti, tatăl Neacşei[6], primit de aceasta ca avere zestrală.

Radu Bidiviul îşi află sfârşitul în 1591, odată cu domnia lui Mihnea-Vodă. După puţin timp şi fratele său Socol se stinge fără urmaşi. Tulpina neamului lor se subţiază şi din el nu mai rămâne decât o fată nevârstnică, născută pe la 1583-1585, purtând numele străbunicii Neacşa. În stăpânirea ei şi a mamei sale Maria se află satele din patrimoniul Drăgoeştilor. Jupaniţa Maria, bolnavă şi sărăcită, este împresurată de puternicii fraţi Buzeşti, care se consideră moştenitori de drept ai Drăgoeştilor, şi de Radu comis Florescu, ruda după bunica Bidiviului, în vremea lui Mihai Viteazul. Căsătorită a doua oară cu boierul Cârstea, postelnic-al doilea la curtea lui Mihai-Vodă, ea găseşte un sprijin în el contra cotropitorilor. Însuşi domnul dovedeşte cu judecată „că nu au fost Buzeştii nicio rudă cu acei boieri" şi în acest fel le înapoiază satele. Dar hotărârea domnească nu au ţinut-o Buzeştii „ca nişte oameni ce erau atunci vlastelini" şi o trag din nou pe văduva Bidiviului, jupâneasa Maria, la judecată în faţa mitropolitului Eftimie, silind-o ca şi pe soţul ei de-al doilea să le lase moşiile la mână. Pribeagă în Moldova cu Simion Movilă, jupaniţa Maria şi cu Cârstea trăiesc aci opt ani, neîntorcându-se la moşiile lor până la întâia domnie a lui Radu Mihnea, care dă lui Cârstea marea spătărie. Însă prin ţări străine îşi găsise sfârşitul, în Moldova, şi ultimul scoborâtor al Drăgoeştilor, jupaniţa Neacşa[7].

Acesta credem că este momentul în care logofătul Vlad Bârsescu revendică şi obţine averea Drăgoeştilor pe care o stăpâneşte o scurtă perioadă, până în zilele lui Radu Şerban voievod, când „s-au ridicat Buzeştii din Cepturoaia de au cotropit şi au luat în puterea lor toatele satele şi ţiganii Drăgoeştilor de la mâna lui Preda clucer, părintele lui Vlad logofătul Bârsescul, zicând cum că li se cuvine lor a stăpâni, căci sunt rudenii mai apropiate ale acestor boieri din Drăgoeşti decât Preda clucer Bârsescul. Şi au tot stăpânit ei aceste moşii în putere şi fără dreptate, neavând nicio treabă"[8]. Dar boierul din Bârseştii Vâlcii, Preda clucer, nu se dă bătut cu una, cu două şi se judecă în aceeaşi pricină în faţa lui Leon Tomşa voievod, cu urmaşul boierilor din

[4] *Documente privind Istoria României (*se va cita: *DIR)*, B, Ţara Românească, veacul XVI, vol. V (1581-1590), Bucureşti, 1952, doc. 271, p. 260.
[5] *Ibidem*.
[6] Ion-Radu Mircea, *op. cit*., p. 39; Nicolae Stoicescu, *op. cit*., p. 55-56, 82.
[7] *DIR*, V, doc. 129, p. 126-129; Ion-Radu Mircea, *op. cit*., p. 31.
[8] I. Ionaşcu, *op. cit*., p. 107; *DRH,* B, XXXIX, doc. 63, p. 70.

Cepturoaia, cu postelnicul Radu Buzescu, obţinând o sentinţă favorabilă, prin care i se restituiau toate moşiile şi ţiganii ce aparţinuseră odinioară rudeniilor sale din Drăgoeşti. „Iar Radu ban, văzând aşa, el s-a dus în ascuns la Hrizea fost mare-ban de a dat mită… două sate, Prundenii şi Buciumenii din judeţul Vâlcea, şi încă şi pe la alţi boieri a dat bani mită şi acei boieri toţi au stat potrivnici lui Preda clucer şi îndată s-a întors judecata în voia lui Radul ban. Şi încă a trimis om domnesc de a luat în silnicie şi fără dreptate de la Preda clucer toate cărţile câte le-au avut peste acele moşii”[9].

Abia acum revenim în zilele lui Matei-Vodă Basarab, când pricina ce se judecă între Vlad Bârsescu şi Radu ban Buzescu primeşte din partea domnului şase boieri-adeveritori, megiaşi din partea locului, care dovedesc că Vlad este rudă mai apropiată şi de sânge a Drăgoeştilor decât urmaşul Buzeştilor, şi, prin urmare, lui i se cuvin averile în cauză. Ba, mai mult, până şi nepotul lui Radu ban, Preda spătar, care stăpânea şi el jumătate din satele şi ţiganii Drăgoeştilor, a mărturisit înaintea sfetnicilor domneşti „cum a auzit el din gura părintelui său cum sunt boierii din Bârseşti rude mai apropiate ale acestor boieri din Drăgoeşti, iar Buzeştii n-au nicio treabă cu acele moşii, ci le-au stăpânit în sila lor”[10].

Nemulţumit de hotărârea celor şase martori, Radu ban Buzescu vine înaintea domniei a doua oară, zicând că martorii sus-pomeniţi „i-au făcut lui făţărie”. Matei-Vodă judecă pricina a doua oară, nominalizând de această dată şase boieri mari din Divanul domnesc, care să mărturisească, cu sufletele lor, de a cui parte este dreptatea. Dar şi de această dată, văzând că boierii-martori înclină spre o hotărâre asemănătoare celei dintâi, Radu ban „nicicum n-a voit să lase după aceşti mai sus-scrişi boieri, ci a mers în taină la Vladul logofăt cu vicleşug ca să se împace cu el şi i-a dat lui bani gata 300 ughi şi l-a rugat pe el cum să tacă de acum înainte, să nu ridice pâră pentru partea lui din acele dedine. Şi a făcut Vladul logofăt şi un zapis la mâna Radului ban, cum ca mai mult să nu poată pârî, ci să fie în pace”.

Văzând însă vicleşugul pe care l-a pus la cale urmaşul Buzeştilor, pentru a-şi apropia hotărârea dorită în această pricină, Vlad Bârsescu arată în marele divan cei 300 de ughi primiţi de la Radu ban Buzescu, ca mită pentru tăcerea sa, jeluind totodată domnului pentru strâmbătate şi pentru cotropirea moştenirii Drăgoeştilor.

În cele din urmă, ţinând seama de toate cele petrecute şi ascultând cu atenţie mărturia marilor dregători desemnaţi să judece în cauză, domnul hotărăşte „cum este Vladul logofăt rudă mai apropiată a acestor boieri Drăgoeşti, iar Buzeştii nu au avut nicio treabă şi numai i-au cotropit în putere şi fără dreptate”[11], întărind lui Vlad Bârsescu toate moşiile şi ţiganii Drăgoeştilor, în timp ce Radu ban Buzescu rămâne de lege şi de judecată în marele Divan, ca de fiecare dată.

Totul e bine când se termină cu bine, spune titlul unei savuroase comedii engleze, aparţinând unui autor de geniu prea bine cunoscut. Din păcate, nu este şi cazul finalizării celor petrecute în situaţia de faţă. Căci, după stingerea bătrânului Matei Vodă şi a urmaşului boierilor din Cepturoaia, Elina, soţia acestuia, şi fiica lui Papa Greceanu mare-vornic[12], readuce în faţa Divanului domnesc al lui Constantin Şerban pricina

---

[9] *Ibidem*.
[10] *Ibidem*, p. 108; *ibidem*, p. 71.
[11] *Ibidem*.
[12] Nicolae Stoicescu, *op. cit*., p. 132.

moştenirii averilor mai înainte amintite. Dar de această dată, hotărârea Sfatului este net în favoarea moştenitoarei Buzeştilor, căreia îi întăreşte, prin marele hrisov din 10 iunie 1656, stăpânirea peste 120 şi mai bine de sate şi alte averi mişcătoare şi nemişcătoare (vii, bălţi, mori, ţigani etc.), ce le aveau parte rămase de moştenire de la moşi, de la strămoşi, parte cumpărate, iar cu unele din ele se înzestraseră în timp mănăstirile şi schiturile întemeiate de Buzeşti[13].

Nu ar fi prea greu să ghicim motivele pentru care, în ciuda celor semnalate în rândurile de mai sus, hotărârea domnească anterioară a suferit o reformă atât de radicală, având în vedere îndeosebi statutul emitentului, cât şi pe cel al beneficiarului actului sus-amintit.

În primul caz, voievodul Constantin Şerban va fi avut, probabil, anumite resentimente faţă de predecesorul său, neuitând faptul că Matei Basarab îl însemnase la nas pentru a-i opri ascensiunea spre tronul domnesc, spunându-se că acest lucru s-a petrecut tocmai în urma unei altercaţii între Diicu Buicescu, mare-spătar, nepotul lui Matei-Vodă, şi Constantin Şerban, mare-serdar pe atunci, destituit apoi de domn, în urma acestui conflict[14]. În acelaşi timp, Constantin din Dobreni, supranumit şi Cârnul, fiul natural al lui Radu Şerban voievod, instalat ca nou domn în scaun, nu va fi uitat statutul pe care l-au avut cei trei fraţi Buzeşti în vremea tatălui său, pe care îl ajutaseră din plin să obţină domnia, beneficiarul răsplătindu-le cu vârf şi îndesat sprijinul iniţial acordat. Prin urmare, fiul său natural nu putea să se dezică de exemplul şi faptele înaintaşului, oferindu-le urmaşilor din spiţa boierilor Buzeşti toată gratitudinea şi mila domnească, concretizate prin întărirea - din ultima parte a marelui hrisov (din 10 iunie 1656) - a întregii averi rămase de pe urma Drăgoeştilor, respectiv 36 de sate întregi, trei jumătăţi de sate şi alte patru părţi de sat, împreună cu o mulţime de sălaşe de ţigani şi alte bunuri. Patrimoniul acesta constituia, desigur, o parte însemnată din moştenirea Buzeştilor, moştenire ce însă nu va dăinui întreagă, cu timpul, în mâinile cotropitorilor.

A LORDLY DECISION FROM 1654 REGARDIG THE INHERITANCE OF THE DRĂGOEŞTI BOYARS' FORTUNE

Abstract

The author reveals the stepS done by the Buzeşti boyars - in a non honest manner - to gain the estate of the old family boyars from Walachia, Drăgoescu, by pretending that they belonged to the same family, being relatives.

Their action begins at the end of the 16-th century and ends after the death of the old voivode Matei Basarab, when the Buzeşti won as a consequence of a decision of Constantin Şerban, because he was in debt with the respective boyars who previously helped him to become a voivode

[13] Gr. G. Tocilescu, *Documente inedite privitoare la Istoria Română: Chrisovul Buzescilor,* în Revista „Tinerimea Română", vol. I, fasc. I, Bucuresci, 1898, p. 89-127 (foto-text şi traducere); *Catalogul documentelor Ţării Româneşti din Arhivele Naţionale*, vol. VIII (1654-1656), întocmit de Marcel-Dumitru Ciucă, Dragoş Şesan, Silvia Vătafu-Găitan, Mirela Comănescu, Bucureşti, 2006, doc. 989, p. 444-455 (aici, p. 453).

[14] *Călători străini despre ţările române,* vol. VI, îngrijit de M. M. Alexandrescu - Dersca Bulgaru şi Mustafa Ali Mehmet, Bucureşti, 1976, p. 133; Nicolae Stoicescu, *Constantin Şerban*, Bucureşti, 1990, p. 11.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

ADĂUGIRI LA GENEALOGIA BOIERILOR POENARI. POENARII DE LA ALMĂJ-DOLJ ŞI DOBRA-MEHEDINŢI

DINICĂ CIOBOTEA*
AURELIA FLORESCU**

Despre familia Poenaru s-au publicat câteva studii care îi atestă existenţa din veacuri trecute[1]. Şi toate au ca referinţă istoria acestui neam, datată 1819, purtând titlul *Condica Poenarilor Almăjeni*. Autorul era Dionisie Eclesiarhul. A fost publicată la 110 ani de la realizarea manuscrisului[2].

Numele Poenaru derivă de la domeniul pe care îl aveau în hotarul satului Poiana judeţul Gorj.

Marcând această zonă, Lahovary sublinia în jurul anului 1900 că se păstrau ziduri vechi. Erau urmele unui palat despre care localnici trecându-l în legendă îl atribuiau lui „jupan Barbu Craiovescul ce-i zice şi Poenarul"[3]. Documentele scrise îl atestă a fi trăit în secolul al XV-lea.

În anul 1522 satul Poiana de pe Jaleş aparţinea lui Manea al lui Mogoş. Documentul de atunci s-a păstrat într-o copie din anul 1579 care reprezenta atribuirea satului lui Dobromir marele ban. Îl revendica pentru dreptul de moştenire. Şi Manea al lui Mogoş îl pretinsese ca moştenire de la străbunii săi, în întregime. În 1522 satul intrase, pe nedrept, în posesia lui Bilţu care se alăturase lui Drăgan Purcariul, pretendent la domnie după moartea lui Neagoe Basarab. Radu de la Afumaţi, preluând domnia Ţării Româneşti, l-a restituit lui Manea[4].

Documentele citate reprezintă şi dovada că familia numită mai târziu Poenaru era urmaşa lui Manea al lui Mogoş pe care l-a moştenit. Dan Pleşia îl prezintă pe Dobromir marele ban cu doi fraţi şi surori. Unul din fraţi este dovedit a fi Gheorghe din

---

* Universitatea din Craiova.
** Muzeul Olteniei, Craiova.

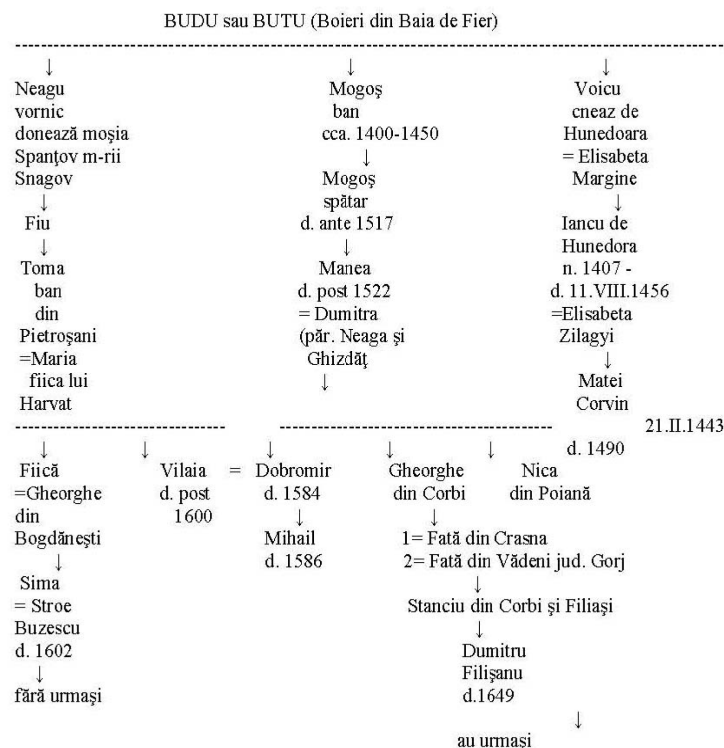
[1] Octavian George Lecca, *Familiile boiereşti române*, Bucureşti, 1900; Alexandru Ştefulescu, *Gorjul istoric şi pitoresc*, Târgu Jiu, 1904; Liviu Poenaru, *Eminescu în Oltenia*, Craiova, [2005]

[2] I. C. Filitti, *Condica Poenarilor Almăjeni*, în „Arhivele Olteniei", 1929, p. 1-16; 264-308.

[3] O. G. Lecca, *op. cit.*, p. 392-395; George I. Lahovary, *Marele dicţionar geografic al României*, vol. V, Bucureşti, 1902, p. 25-26.

[4] Ion Donat, *Domeniul domnesc în Ţara Românească (sec. XIV-XVI)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1996, p. 45, 49; Dan Pleşia, *Marele ban Dobromir*, în „Arhiva genealogică", IV (X), 1997, nr. 1-2, Iaşi, Editura Academiei Române, p. 181; Alexandru Ştefulescu, *Documente slavo-române privitoare la Gorj*, p. 207; St. Nicolaescu, *Documente slavo-române*, p. 278. Documentul se păstrează în original la Craiova (DJAN Dolj, *Colecţia Documente*, pachet I, 3, 1579 mai 16). Dan Pleşia menţionează, în studiul citat, că Pomelnicul ce ar putea conţine date asupra ascendenţilor lui Dobromir i-a fost inaccesibil.

Corbi, bunicul Filişanilor. Al doilea este numit Calotă sub rezerva că nici un document, din cele cunoscute ca fiind atestate nu-i menţiona gradul de înrudire şi nici o alăturare întâmplătoare în documente. Studiul despre familia Poenaru îl aduce în prim plan pe Nica din Poiana ca fiind cel de-al doilea frate. Schema alăturată îl prezintă prin linie întreruptă, sesizând continuarea cercetării în acest sens.

Înrudirea familiei lui Mogoş cu cea a Corvineştilor este atestată prin documente scrise. Unele au fost citate în studiile despre Corvin[5]. În diploma lui Ion Corvin de Huniade datată 20 octombrie 1444 este menţionat „şi pe Jaleş Arcanii"[6] situat în judeţul Gorj. În Cronica despre Radu de la Afumaţi este menţionat numele lui Negru Vodă în relaţie cu legenda despre Corbul săgetat pentru că luase în cioc inelul pierdut de un copil. De la legendă s-a ajuns la identificarea lui Negru Vodă cu persoana care a pierdut inelul şi care ar fi fost Ion Corvin de Hunedoara[7]. Adevărul legendei este

[5] O. G. Lecca, *op. cit.*, p. 584-585; Şt. Bezdechi, *Nicolaus Olahus, primul umanist de origine română*, Aninoasa-Gorj, *Editura Ram, f.a.*(în jurul anului 1935).
[6] Al. Ştefulescu, *op. cit.*, p. 247.
[7] Petru D. Popescu, *Basarab I*, Bucureşti, Editura Militară, 1975, p. 46.

marcat prin blazonul nobiliar al familiei Corvin care avea drept emblemă un corb cu aripile uşor desfăcute şi un inel în cioc[8]. Documentele atestă că moşia şi satul Corbi jud. Gorj aparţinea în secolul al XVI-lea lui Gheorghe fratele marelui ban Dobromir şi bunicul lui Dumitru Filişanu. Fiica acestuia, Ilinca, a fost căsătorită cu Preda Brătăşanu şi au avut urmaşi prin fiul lor Şerban[9]. În secolul al XIX-lea este atestată la Craiova o familie numită Corvin. *Registrele de stare civilă* ale Craiovei înregistrau decesul, la 19 ianuarie 1889, a persoanei numită Alexandru Corvin[10]. Avea 78 de ani şi se născuse în oraşul „Carlsburg din Transilvania". Locuia pe str. Părului suburbia Băşica. Fiul său Gheorghe Corvin, cu grad de căpitan în armată, născut la Iaşi, în anul 1854, îşi oficia căsătoria, în Craiova, la data de 29 aprilie 1884. Cea care îi devenea soţie se numea Brătăşanu Ecaterina[11]. Se născuse în satul Şopârliţa jud. Olt, în anul 1863. Genealogia familiei Brătăşanu o atestă a fi urmaşa Ilincăi fiica lui Dumitru Filişanu şi a lui Preda Brătăşanu[12]. George Corvin absolvise Facultatea de drept din Bucureşti[13]. În anul 1910 era atestat cu gradul general în armată, devenise tutore pentru copilul Ion Pangal care rămăsese orfan şi cu care se înrudea prin familia Brătăşanu[14]. Avea o soră numită Maria I. Atanasiu care primise, ca dotă, la căsătorie, casa mamei lor din Bucureşti, strada Chimistului nr. 4. cel care urma să-i devină soţ se numea Henri A. Tenkhoff[15].

Schema prezentată cu referire la neamul lui Mogoş subliniază că „Vilaia băneasa, nepoata lui Manea al lui Mogoş, stăpână în Poiana de pe Jaleş, Tămăşeşti şi Hodoreni"[16] era menţionată cu aceste moşii şi pentru că era soţia lui Dobromir, fiul lui Manea al lui Mogoş. După decesul soţului ei, la 1584 şi al fiului lor Mihail, la 1586, Vilaia n-a rămas cu moşia Poiana de pe Jaleş. Aceasta a trecut în proprietatea urmaşilor din ramura dată de Mogoş din care se trăgea marele ban. Între ei sunt atestaţi, chiar prin determinativul prenumelor, Nica, Iana şi Barbu „din Poiană", cu raportul de înrudire, respectiv tatăl, fiu sau fiică şi nepot.

Documentul referitor la moşia Spanţov pretinsă de Dobromir de la mănăstirea Snagov îl prezintă pe donatorul Neagoe a fi fost frate cu Mogoş banul şi, în acelaşi timp, străbun al Vilaiei. Acesta formase o altă ramură a familiei[17].

*

*   *

Boierii din Poiana secolului al XVI-lea au format neamul cunoscut sub numele de Poenaru.

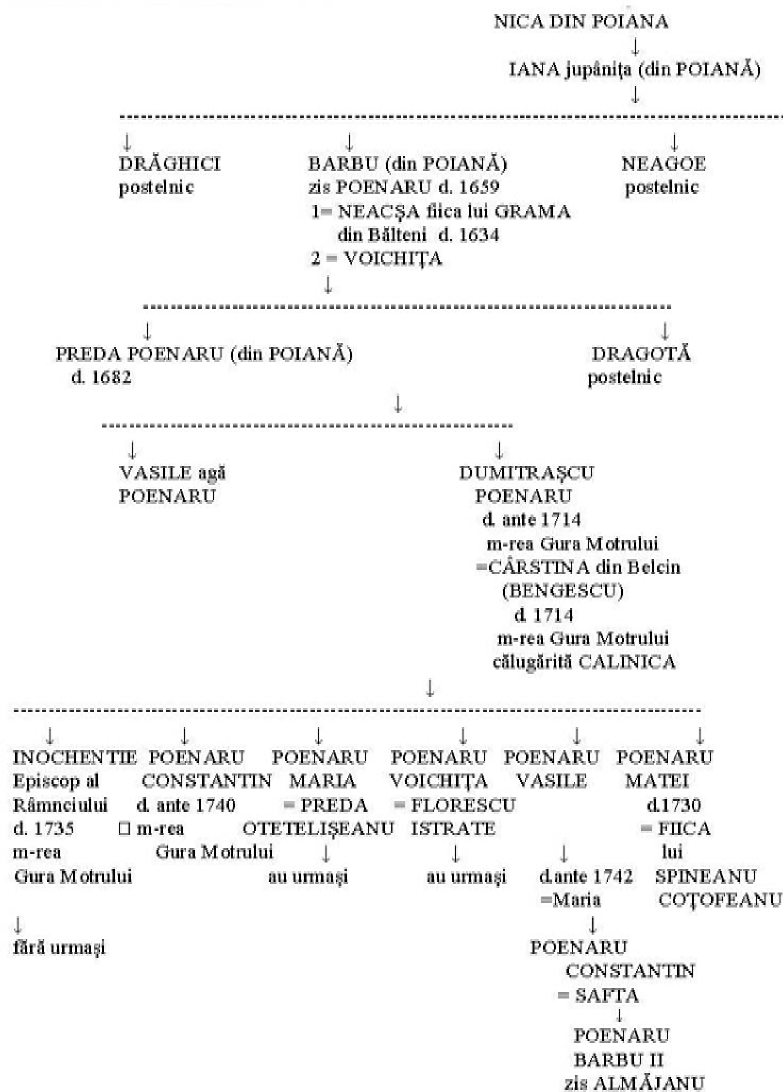
Barbu din Poiana a devenit refrerinţa pentru urmaşii care s-au răspândit în multe localităţi ale ţărilor române pe parcursul celor trei secole care au trecut.

Barbu din Poiana, postelnic, clucer, căpitan de dorobanţi între anii 1624-1638,

---

[8] Camil Mureşan, *Iancu de Hunedoara*, Bucureşti, Editura Militară, 1976.
[9] N. Stoicescu, *Dicţionarul marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova, sec. XIV-XVII*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1971, p. 122-124.
[10] DJAN Dolj, R.S.C. Craiova, inv. 2803.
[11] *Ibidem*, inv. 2733.
[12] Publicată la Tipografia I. Barat Caracal; O. G. Lecca, *Genealogia a 100 de case din Ţara Românească şi Moldova*, Bucureşti, 1911, pl. 87.
[13] *Bibliografia românească modernă*, vol. I, Bucureşti, 1885, p. 825-826.
[14] DJAN Dolj, Colecţia Tribunalul judeţului Dolj, act autentic nr. 1951 din 15 octombrie 1910.
[15] *Ibidem*, act autentic nr. 2171 din 7 noiembrie 1890.
[16] Dan Pleşia, *art. cit.*, p. 188.
[17] *Ibidem*; Cf. DIR, XVI, vol. 3, p. 349, document datat 23 martie 1570.

a ajuns între marii dregători ai ţării: mare ban, între 1644-1645 şi 1655; mare stolnic între 1650-1652, 1658; mare vornic între 1658-1659. A fost pribeag, alături de Matei Basarab pe care l-a sprijinit pe parcursul întregii domnii[18]. Familia sa este prezentată în schiţa alăturată.

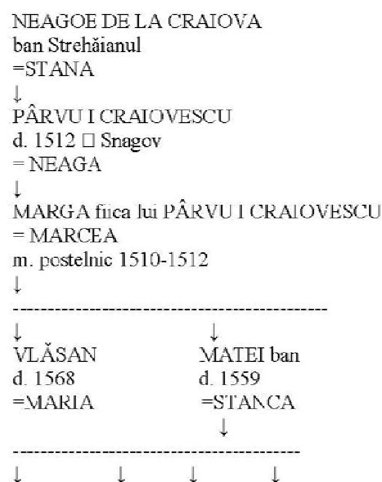

[18] N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 227-228

Se cunoaşte că „începătorul neamului boierilor Poenari din Oltenia"[19] numit Barbu a intrat în posesia moşiei Almăj jud. Dolj prin căsătoria cu Neacşa, fiica lui Grama din Bălteni. Aceasta o primise, ca zestre, de la părinţi care o cumpăraseră în jurul anilor 1599-1600.

Moşia Almăj aparţinuse Craioveştilor[20] şi, în anii citaţi, era în proprietatea lui Radu Şerban, urmaş din ramura lui Radu I. Actele de vânzare ale moşiei au fost prezentate ca fiind pierdute. Ele sunt citate într-un act încadrat cronologic între anii 1611-1616, perioadă care atestă domnia lui Radu Vodă fiul lui Mihnea Vodă prin care se întăreşte moşia în proprietatea lui Grama din Bălteni. După venirea lui Gavril Movilă la tronul Ţării Româneşti locuitorii care au avut drept de cumpărătură au contestat vânzările de la Almăj. Între cei contestaţi ar fi putut fi şi Grama care n-ar fi beneficiat de dreptul de protimisis ca înrudire sau vecinătate. După căsătoria Neacşei cu Barbu din Poiana moşia Almăj a rămas în proprietatea lor putând fi susţinută de soţ care era cunoscut ca rudă a Craioveştilor.

Modalitatea eronată de redactare a actelor sesizată de Dionisie Eclesiarhul şi, apoi, de I. C. Filitti sugerează că moşia Almăj ar fi putut fi supusă confiscării şi vândută ulterior. Analogia cu alte acte redactate în aceeaşi perioadă determină afirmaţia că şi boierii din Almăj au suportat urgia anului 1611 preluată drept „complotul lui Bărcan". Dovada certă a acestei afirmaţii o prezintă actele ce au fost întocmite după condamnarea lui Vodă ban şi confiscarea averii sale. El este persoana atestată ca fiind înrudită cu familia Poenaru şi urmaşă a Craioveştilor[21], conform schiţei.

[19] I. C. Filitti, *art. cit.*, p. 1-16.
[20] Dinică Ciobotea, Liviu Ilie, *Structuri sociale pe Valea Drincei-Mehedinţi*, Craiova, 2003, p. 61.
[21] *Acte judiciare din Ţara Românească. 1775-1781*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1973, p. 284-285; Doc. 266 din 13 februarie 1777. Lupu ar fi putut fi căsătorit cu Iana din Poiana, apărând ca moş pentru Preda Poenaru sau un frate al său căsătorit cu o soră a lui Radu.

↓ ↓ ↓ ↓
RADU VELICA MARGA CAPLEA
postel. =IVAN =OXOTIE
=MARIA postel. aga
fiica lui
STEPAN
m. clucer
↓

↓ ↓
VODĂ ban MARIA
d. 1611 = MALCOCI
zis SOCOTEANU din
= VELICA Căpreni
fiica lui ↓
DUMITRU
din Lăcusteni ↓ ↓ ↓ ↓ VERI
↓ DIMA DONA MIHAI LENA ←
fără copii =VELICA zis sau
fiica lui MILEA LECA
HAMZA
(BENGESCU)

NICA
din POIANĂ
↓
IANA
din POIANĂ
↓
BARBU
din POIANĂ
zis
POENARU
1= **NEACȘA**
2= **VOICHIȚA**
↓
POENARU
PREDA
stolnic 1627
↓
POENARU
DUMITRAȘCU
= **CÂRSTINA**
BENGESCU

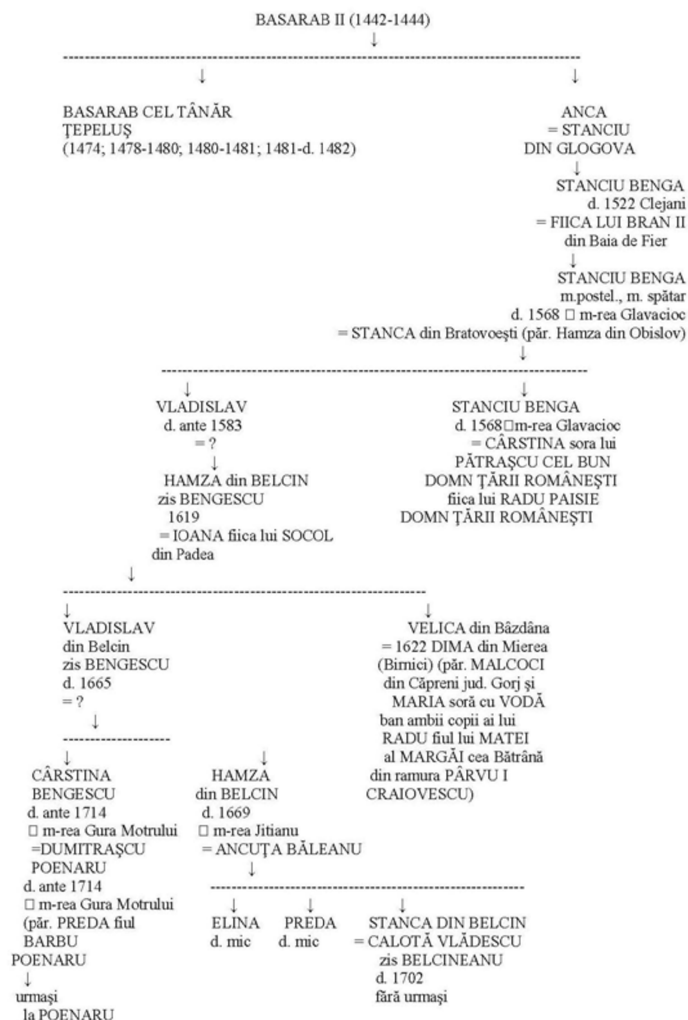
*
* *

?
↓
LUPU[22] din SOCOTENI
ante 1611
↓
are nepot pe PREDA POENARU care este văr cu DIMA şi DONA

Familia lui Barbu Poenaru ar fi putut avea mai mulţi copii. Documentele publicate atestă şi alte persoane în Poiana fără a prezenta şi gradul de înrudire dintre ele. Între ei s-a făcut cunoscut Preda Poenaru fiul lui Barbu prin dregătoria de stolnic, în 1642 şi mare stolnic[23] între anii 1662-1664; 1672-1674; 1680-1682. În anul 1669 „Preda biv vel stolnic ot Poiana"[24] era desemnat ca, împreună cu alţi boieri, să stabilească hotarele unor moşii ce fuseseră ale lui Dumitru I Filişanu, moştenite de fiul acestuia Barbu paharnic. Se cunosc puţine informaţii despre copii lui Preda. Unul dintre ei, numit Dumitru Poenaru a avut rangurile de clucer, logofăt, vistier. Între anii 1686-1689 era menţionat ca mare pitar iar între anii 1693-1694, ca ispravnic al Craiovei[25]. A fost căsătorit cu Cârstina Bengescu fiica lui Vladislav din Belcin. Era urmaşa lui Basarab II (1442-1444) de la fiica acestuia, Anca, menţionaţi în planşa

[22] Mihai Dim. Sturdza, *Familiile boiereşti din Moldova şi Ţara Românească*, vol. I, Bucureşti, 2004, p. 431 (Dumitraşcu Preda apare ca nepot al lui Dima).
[23] N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 227-228
[24] DJAN Dolj, Colecţia Documente, pachet CVI, 6, 1669 iunie 23
[25] N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 227-228

alăturată[26]. Cârstina călugăriţă Calinica după decesul soţului a dat danie la mănăstirea Gura Motrului cerând să fie îngropată acolo şi să se aducă în acelaşi loc şi rămăşiţele soţului său[27]. Între copii lor trebuie menţionat şi Inochentie Epicopul Râmnicului care îşi atestă această filiaţie prin diata în care se menţiona că lasă moşiile sale Dobra şi Zlaşoma mănăstirii Gura Motrului, unde probabil a fost înmormântat. Preciza că era frate cu Matei Poenaru[28]. Probabil era în anul 1735.

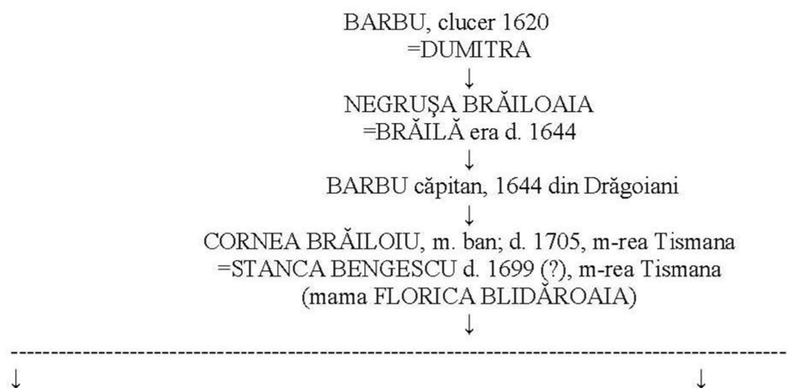

[26] Mihai Dim. Sturdza, *Familiile boiereşti din Moldova şi Ţara Românească*, vol. I, Bucureşti, 2004, p. 431
[27] DJAN Dolj, Condica mănăstirii Gura Motrului, Manuscris, p. 196-197
[28] *Ibidem*, p. 213

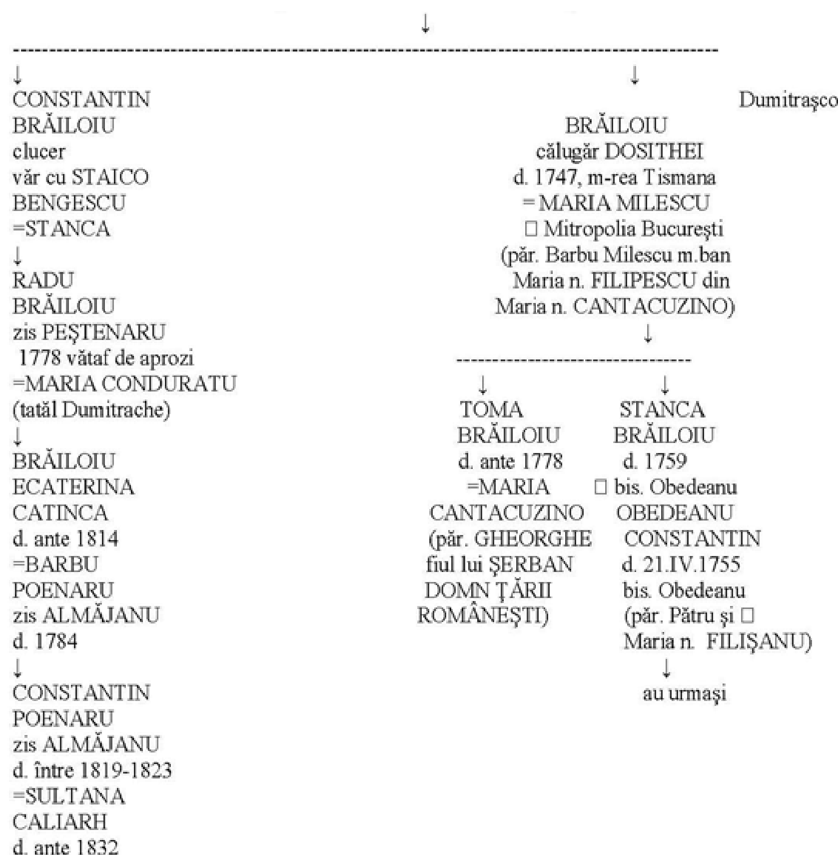
Prin fiul Vasile, soţii Dumitraşcu şi Cârstina Poenaru au avut cei mai mulţi urmaşi. Nepotul acestuia, Barbu II Poenaru de la fiul său Constantin a fost identificat treptat şi prin determinativul Almăjanu. Moştenise de la părinţii săi părţi din moşiile Poiana şi Almăj. Acestea aparţinuseră lui Barbu I Poenaru confirmat prin hrisovul datat 15 august 7142 (1634) de către Matei Basarab domnul Ţării Româneşti[29].

În anul 1751 Barbu II Poenaru avea în moşia Almăj şapte părţi din opt posibile. El preciza că „rămânând copil mic, sărac de părinţi şi cu multă datorie...am vândut nişte petecele moşie... numai ce am rămas cu moşia Almăju în care am căscioare şi viişoare şi chipul de iconomie aici îmi este... Şi într-această moşie Halmăju sunt ale mele 7 părţi şi a dumnealui Gheorghiţă Poenaru şi cu toţi fraţii dumnealui o parte. Acum s-au sculat Dumitraşco fratele lui Gheorghiţă şi vine să-şi facă casă pe această moşie...în seliştea mea, lângă casa mea”[30]. Între anii 1771 şi 1778 Barbu II Poenaru a cumpărat şi celelalte părţi din moşia Almăj iar în Poiana nu mai avea nici o parte. În anul 1786 Barbu II Poenaru era decdat iar soţia sa Catinca era necăjită pentru că i s-a încălcat moşia de cei care profitau de situaţia ei de văduvă[31]. Ea a continuat să-şi apere moşia, i-a făcut hotărnicia şi a mai cumpărat părţi de la moşneni. Catinca era fiica lui Radu Brăiloiu, nepotul marelui ban Cornea de la fiul său Constantin. O schiţă a acestei ramuri din familia Brăiloiu este prezentată alăturat.

Ei sunt consideraţi noii ctitori ai bisericii cu hramul Sf. Îngeri şi Sf. Nicolae din Almăj, ale căror chipuri sunt zugrăvite pe pereţi[32].

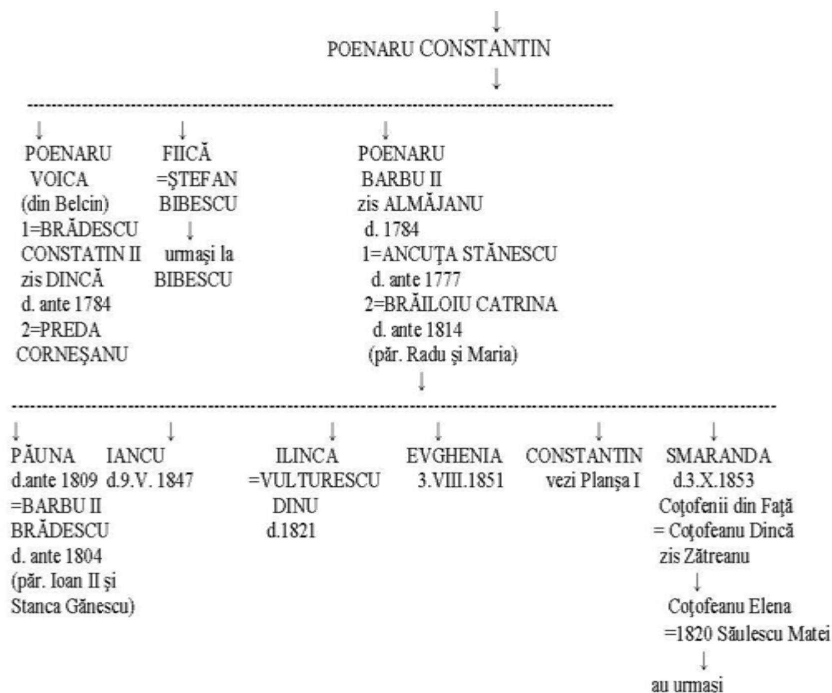
[29] I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 1-16
[30] *Ibidem*
[31] *Ibidem*
[32] Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România* I *Ţara Românească (Muntenia, Oltenia şi Dobrogea)*, vol. I, Craiova, Editura Mitropolia Olteniei, 1970, p. 30

Numele Negruşei care apare ca bunică a marelui ban Cornea Brăiloiu este întâlnit şi la Almăj, atestat prin Condica Poenarilor Almăjeni[33]. Poate fi o coincidenţă de nume. Dar, încadrarea cronologică a numelui marchează că au trăit în aceeaşi perioadă. Numele este întâlnit rar în documente. Dar, prezentarea chipurilor din familia Brăiloiu, ca străbuni ai Catincăi, determină ipoteza că familia Brăiloiu ar fi fost prezentă la Almăj cu mult înainte de zugrăvirea bisericii. În această situaţie Negruşa ar fi o singură persoană. Ea era cunoscută ca fiind Brăiloaia, cu alte cuvinte, ar fi fost căsătorită cu o persoană numită Brăilă[34] şi care a dat numele familiei Brăiloiu. Presupunerea noastră este că numele soţului Negruşei ar fi fost altul. Cel de Brăilă i s-ar fi atribuit pe ideea că soţul ei ar fi avut o dregătorie la marginea Ţării Româneşti, cu reşedinţa în oraşul Brăila. După ce oraşul a fost transformat în raia, soţul Negruşei s-a întors la locurile natale şi era identificat prin bărbatul care se întorsese de la Brăila.

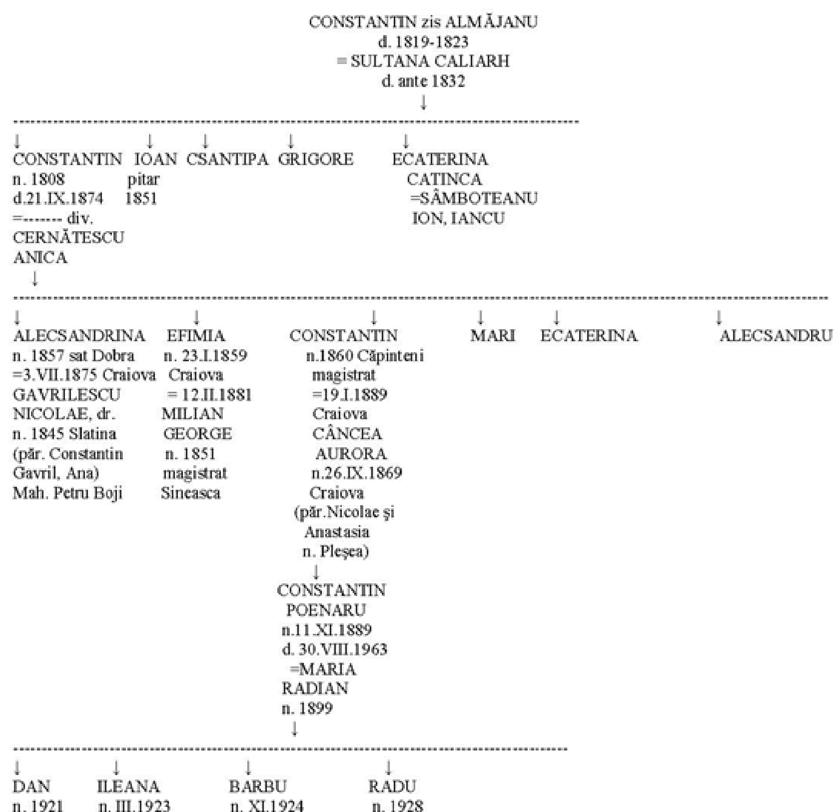
[33] I. C. Filitti, *art. cit.*, p. 1-16
[34] Mihai Sorin Rădulescu, *Elita liberală românească (1866-1900)*, Bucureşti, Editura All, 1998, p. 46-55

Relaţia dintre Brăiloiu şi Poenaru aduce în discuţie şi posibila înrudire cu familia Filişanu. Gheorghe din Corbi, bunicul lui Dumitru I Filişanu, atestat că a trăit în secolul al XVI-lea, a fost căsătorit şi cu o fată din Vădeni[35]. Având în vedere poziţiile pe care le aveau în societatea de atunci familiile citate, soţia lui Gheorghe din Corbi ar fi fost din neamul Brăiloiu. Moşia Vădeni este recunoscută ca reşedinţa familiei Brăiloiu[36]. Se alătură o schemă a urmaşilor lui Barbu II Poenaru.

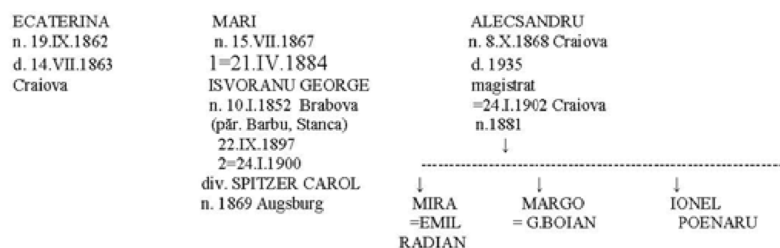

[35] Dan Pleșia, *art. cit.*, planșa şi p. 192
[36] M. S. Rădulescu, *op. cit.*, p. 46-55

PLANŞA I

Planşa II

Urmaşii lui Barbu II Poenaru-Almăjanu s-au afirmat în multiple direcţii marcând evoluţia societăţii româneşti în trecerea la o nouă perioadă în istorie când „Europa întreagă era la o răscruce de mari transformări în toate domeniile social-economice şi politice”[37].

Informaţiile de cursus honorum referitoare la familia Poenaru din perioada secolelor al XIX-lea şi al XX-lea îi atestă cu specializări în educaţie şi învăţământ, în medicină, în agricultură, în ştiinţă şi tehnică, în probleme de economie şi adminsitraţie, în magistratură ca şi în politică.

*

* *

Poenarii de la Dobra. Satul Căpităneni din jud. Gorj, încadrat în jurul anului 1800 la judeţul Dolj era menţionat ca un „cămin părintesc”[38] al familiei POENARU. Afirmaţia era făcută de Maria Milescu soţia lui Răducan fiul lui Dumitraşcu Poenaru care aveau parte în moşia din hotarul satului rămasă de la Matei Poenaru, tatăl şi bunicul lor[39]. În anul 1763 Dumitraşcu Poenaru zălogise fratelui său numit Gheorghiţă partea sa de moşie pentru 200 taleri ce trebuia să-i plătească unui turc cu care era în relaţii de negoţ. A reuşit s-o răscumpere dar n-a intrat în posesia ei întrucât ambii fraţi decedaseră. Răducan fiul lui Dumitraşcu Poenaru a întreprins demersuri pentru preluarea moşiei de la vărul lui, Nicolae, fiul lui Gheorghiţă Poenaru dar între 1800-1812 ambii decedaseră. Soţia lui Răducan numită Maria, fiica lui Gheorghiţă Socoteanu se judeca, după anii citaţi, cu Bărbuceanu fiul lui Nicolae şi nepot lui Gheorghiţă Poenaru, pentru preluarea moşiei, justificând necesitatea ca fiind „văduvă şi cu trei fete mari de măritat şi cu un copil nevârstnic”[40].

Documentul citat relevă existenţa unei ramuri a familiei POENARI identificată cu numele MILESCU. Acest determinativ a fost preluat de Dumitraşcu Poenaru fiul lui Matei după căsătoria, încadrată în anul 1752, cu Maria fiica lui Matei şi Maria Milescu[41]. Aceasta rămăsese unica moştenitoare a părinţilor săi care aveau moşia Mileşti, după decesul fratelui ei numit Dumitraşcu Milescu, din anul 1752.

În anul 1831 moşia Căpităneni aparţinea, de-a valma, lui Barbu Poenaru, Costandin Poenaru şi Manolache Poenaru[42]. După aproape un secol ajunsese în proprietatea lui Alexandru C. Poenaru atestat în ramura Almăjanu[43]. Acesta a vândut-o

---

[37] George Potra, *Petrache Poenaru, ctitor al învăţământului în ţara noastră*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1963, p. 4

[38] S.J.A.N. Dolj, *Colecţia Documente,* Pachet XXXIX, 17, 1813 februarie 11.

[39] Dumitru Bălaşa, *Sate şi oameni din judeţul Mehedinţi în 1727,* în „Mehedinţi. Cultură şi civilizaţie”, Drobeta Turnu Severin, 1982, p. 68.

[40] S.J.A.N. Dolj, *Colecţia Documente,* Pachet XXXIX, 17, 1813 februarie 11, *Ibidem,* 18, 1813 mai 29.

[41] S.J.A.N. Dolj, *Colecţia Documente,* Pachet XXXVIII, 5, 1729 aprilie 23; *Ibidem,* 17, 1752 (7260) iunie 16.

[42] Ion Donat, Ion Pătroiu, Dinică Ciobotea, *Catagrafia obştească a Ţării Româneşti din 1831,* Craiova, Editura Helios, 1999, p. 53. un document din anul 1580 atestă că moşia Căpinteanii aparţinuse lui Frăcea din Clănic şi o vânduse. (*Documente privitoare la Creţeşti şi Brădeşti* comunicate de George D. Florescu şi Marcel Romanescu, în A.O., 1943, p. 98-99). Un alt document, din anul 1654 îl atestă pe Peia la Căpinteni. Numele s-a reţinut în sec. al XVII-lea ca fiind soţul Neacşei, fiica lui Harvat. (*Filiaşi. Istorie şi cultură pe Valea Jiului*, p. 151).

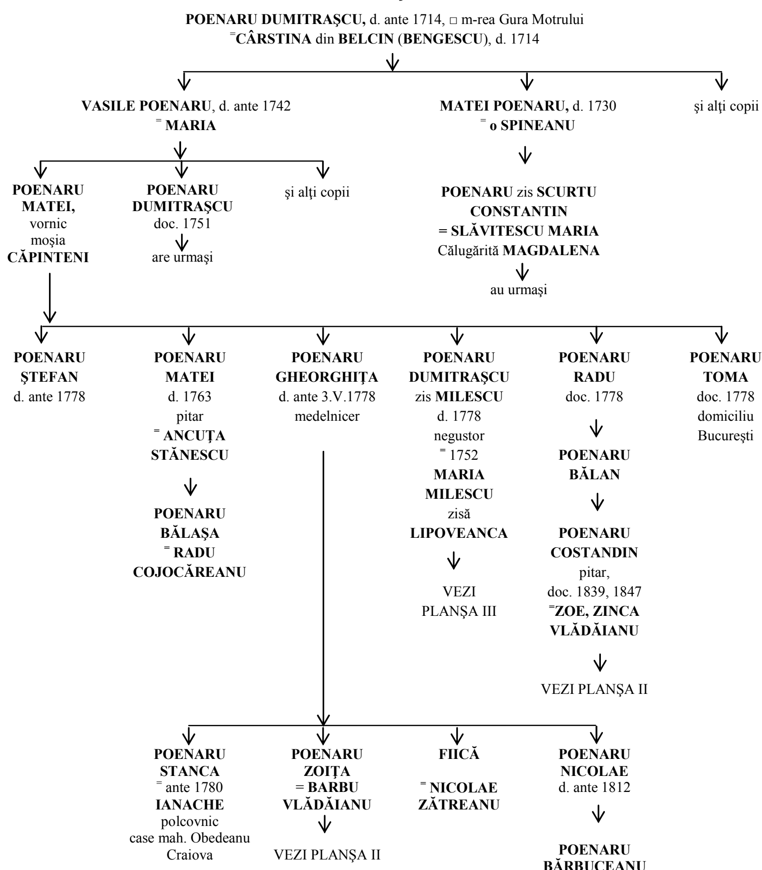
[43] *Ibidem*, p. 230.

lui Ionel G. Izvoranu care era nepotul său de la sora numită Maria[44].

Întrucât documentele atestă mai multe persoane cu prenumele Matei din familia Poenaru, urmaşi ai lui Barbu de la Poiana, identificarea s-a făcut prin încadrarea cronologică şi relaţiile date de căsătorii şi copii. Un Matei Poenaru, atestat la sfârşitul secolului al XVII-lea era fiul lui Dumitraşcu şi al Cârstinei născută Bengescu. Acesta a fost căsătorit cu o fată descendentă din Dumitraşcu Spineanu fiul lui Preda Ţânţăreanu[45]. Fratele acestuia numit Vasile Poenaru a avut şi un fiu numit Matei care, între cei şase copii ai săi, a avut şi un fiu, numit Matei, căsătorit cu Ancuţa Stănescu[46].

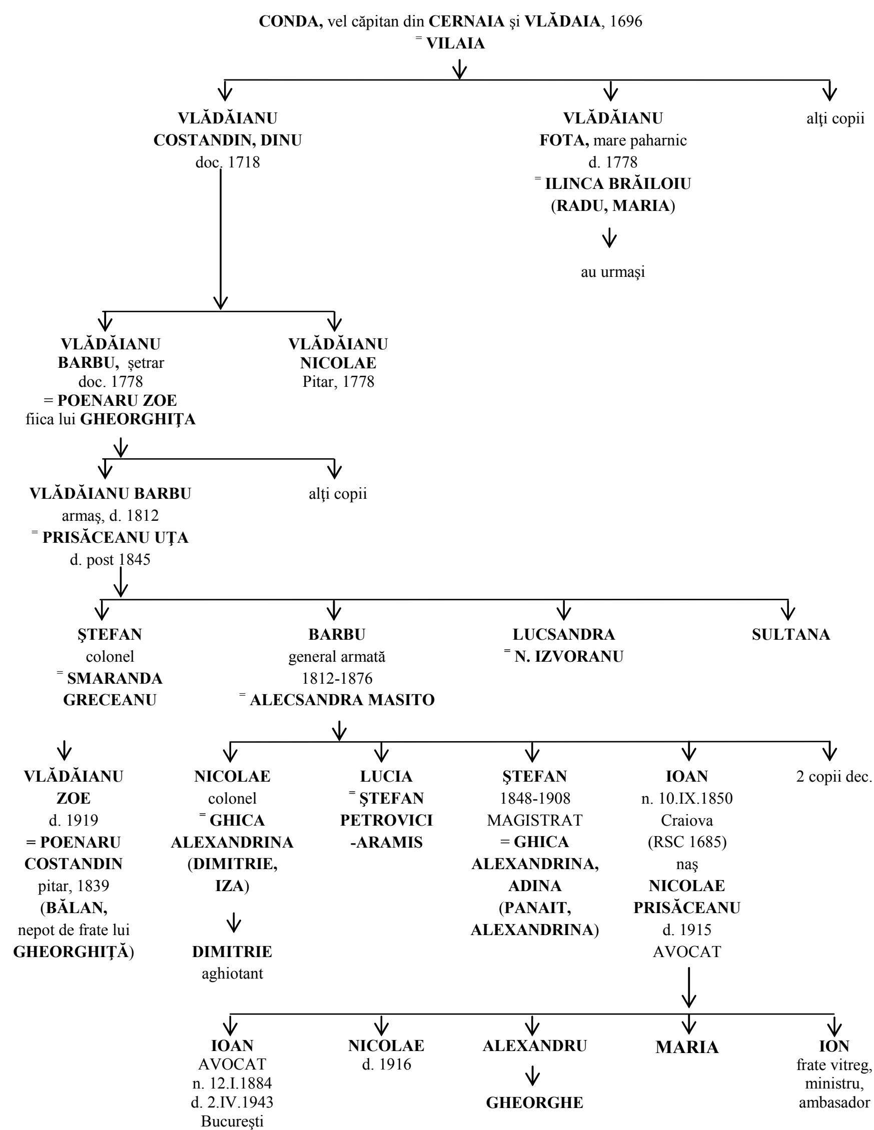
Vezi planşa alăturată.

PLANŞA I

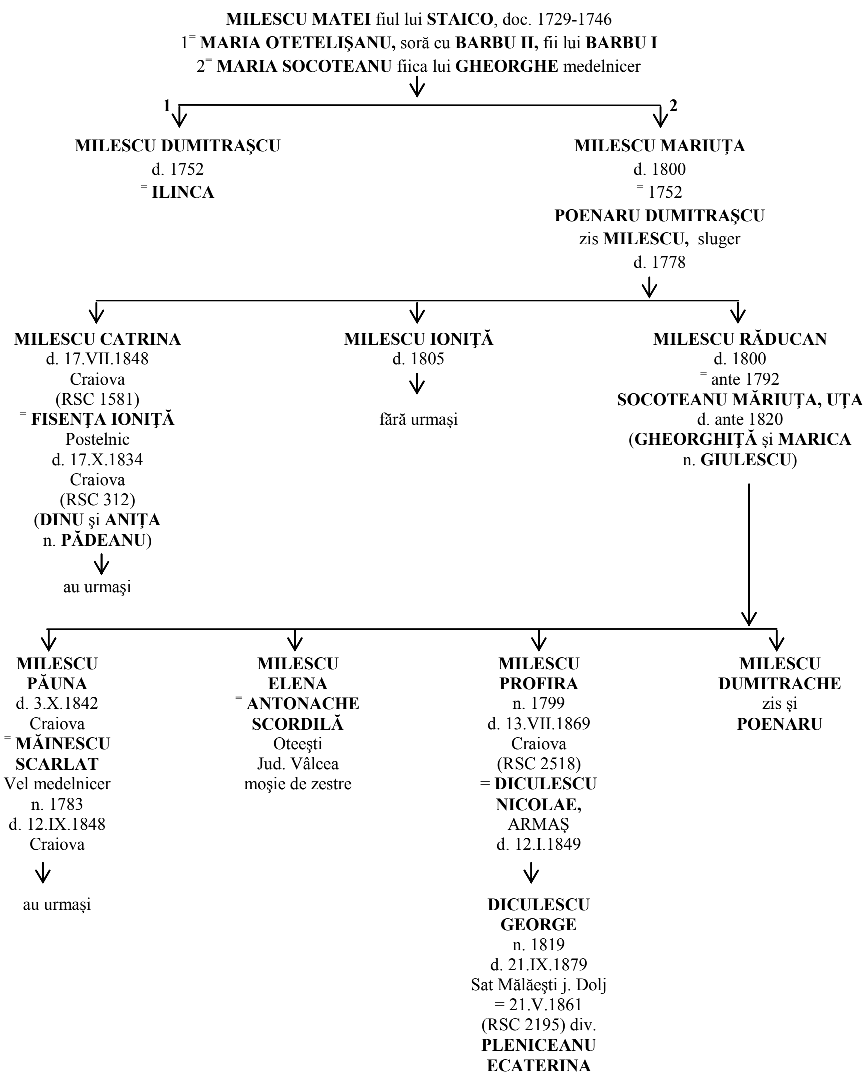

[44] S.J.A.N. Dolj, *Tribunalul jud. Dolj,* act autentic nr. 9288 din 18 decembrie 1922.
[45] *Filiaşi,* p. 141, 223.
[46] *Acte judiciare din Ţara Românească, 1775-1781,* Bucureşti, Editura Academiei Române, 1973, p. 622-624; doc. 563 din 5 iunie 1778.

PLANŞA II

CONDA, vel căpitan din CERNAIA şi VLĂDAIA, 1696
= VILAIA
VLĂDĂIANU
COSTANDIN, DINU
doc. 1718
VLĂDĂIANU
FOTA, mare paharnic
d. 1778
= ILINCA BRĂILOIU
(RADU, MARIA)
au urmaşi
alţi copii
VLĂDĂIANU
BARBU, şetrar
doc. 1778
= POENARU ZOE
fiica lui GHEORGHIŢA
VLĂDĂIANU
NICOLAE
Pitar, 1778
VLĂDĂIANU BARBU
armaş, d. 1812
= PRISĂCEANU UŢA
d. post 1845
alţi copii
ŞTEFAN
colonel
= SMARANDA
GRECEANU
BARBU
general armată
1812-1876
= ALECSANDRA MASITO
LUCSANDRA
= N. IZVORANU
SULTANA
VLĂDĂIANU
ZOE
d. 1919
= POENARU
COSTANDIN
pitar, 1839
(BĂLAN,
nepot de frate lui
GHEORGHIŢĂ)
NICOLAE
colonel
= GHICA
ALEXANDRINA
(DIMITRIE,
IZA)
DIMITRIE
aghiotant
LUCIA
= ŞTEFAN
PETROVICI
-ARAMIS
ŞTEFAN
1848-1908
MAGISTRAT
= GHICA
ALEXANDRINA,
ADINA
(PANAIT,
ALEXANDRINA)
IOAN
n. 10.IX.1850
Craiova
(RSC 1685)
naş
NICOLAE
PRISĂCEANU
d. 1915
AVOCAT
2 copii dec.
IOAN
AVOCAT
n. 12.I.1884
d. 2.IV.1943
Bucureşti
NICOLAE
d. 1916
ALEXANDRU
GHEORGHE
MARIA
ION
frate vitreg,
ministru,
ambasador

PLANŞA III

MILESCU MATEI fiul lui STAICO, doc. 1729-1746
1= MARIA OTETELIŞANU, soră cu BARBU II, fii lui BARBU I
2= MARIA SOCOTEANU fiica lui GHEORGHE medelnicer
1
2
MILESCU DUMITRAŞCU
d. 1752
= ILINCA
MILESCU MARIUŢA
d. 1800
= 1752
POENARU DUMITRAŞCU
zis MILESCU, sluger
d. 1778
MILESCU CATRINA
d. 17.VII.1848
Craiova
(RSC 1581)
= FISENŢA IONIŢĂ
Postelnic
d. 17.X.1834
Craiova
(RSC 312)
(DINU şi ANIŢA
n. PĂDEANU)
au urmaşi
MILESCU IONIŢĂ
d. 1805
fără urmaşi
MILESCU RĂDUCAN
d. 1800
= ante 1792
SOCOTEANU MĂRIUŢA, UŢA
d. ante 1820
(GHEORGHIŢĂ şi MARICA
n. GIULESCU)
MILESCU
PĂUNA
d. 3.X.1842
Craiova
= MĂINESCU
SCARLAT
Vel medelnicer
n. 1783
d. 12.IX.1848
Craiova
au urmaşi
MILESCU
ELENA
= ANTONACHE
SCORDILĂ
Oteeşti
Jud. Vâlcea
moşie de zestre
MILESCU
PROFIRA
n. 1799
d. 13.VII.1869
Craiova
(RSC 2518)
= DICULESCU
NICOLAE,
ARMAŞ
d. 12.I.1849
DICULESCU
GEORGE
n. 1819
d. 21.IX.1879
Sat Mălăeşti j. Dolj
= 21.V.1861
(RSC 2195) div.
PLENICEANU
ECATERINA
MILESCU
DUMITRACHE
zis şi
POENARU

În relaţia dată de fiii săi, Matei fiul lui Vasile Poenaru este menţionat cu dregătoria de vornic. Pe lângă moşia Căpinteni mai avea, ca proprietate părţi în moşiile Dobra, Zlaşoma, Scorila şi Ascunsa.[47] Moşiile Scorila şi Ascunsa au rămas în proprietatea Ancuţei recăsătorită Stănescu după decesul primului ei soţ, Matei-fiul lui Matei Poenaru, cu care avea o fiică numită Bălaşa[48]. Mai târziu a vândut aceste moşii lui Ştefan Bibescu[49]. Ancuţa Stănescu avea, ca zestre, casă situată în Valea Vlăicii din Craiova pe care a vândut-o stolnicului Ştirbei, iar acesta, lui Andrei Vrusin, ginerele Aniţei Oteteleşanu[50].

Gheorghiţă fiul vornicului Matei Poenaru era cunoscut ca medelnicer. Alte documente îl prezintă cu dregătoria de vel sluger[51]. În anul 1742 era atestat ca hotarnic, alături de alţi boieri, realizând hotărnicia moşiei Cotoruia care aparţinea boierilor Cernăieni[52]. Pe lângă părţile de moşie de la Căpinteni, mai deţinea şi a opta parte din moşia Almăj pentru care se judeca în anul 1749. Acestea erau vândute în anul 1771 şi au ajuns în posesia ramurii Almăjanu a familiei Poenaru[53]. Între timp reuşise să cumpere a opta parte dintr-o jumătate a moşiei Dobra de la verii tatălui său[54]. Mai avusese şi a opta parte din moşia Scorila, citată într-o hotărnicie din anul 1779, în care cumnata sa Ancuţa Stănescu avea trei părţi[55]. Decesul său fusese constatat anterior datei de 3 mai 1778, în timpul judecăţii cu văduva fratelui său Matei care decedase în anul 1763 la Dii (Vidin)[56].

Din documentele cercetate rezultă că Gheorghiţă Poenaru a avut patru copii. Numele soţiei sale încă nu se cunoaşte. Una din fiice, numită Stanca a primit, ca zestre, la căsătoria cu Ianache polcovnic un loc situat în Craiova, zona mânăstirii Obedeanu. Soţul instalase baia şi o prăvălie pe drumul cel vechi, cedând trei stânjini pentru amenajarea unui alt drum, devenit strada comună. Apoi a vândut locul rămas lui Kir

---

[47] *Acte judiciare,* p. 622-624; doc. 563 din 5 iunie 1778; S.J.A.N. Dolj, *Colecţia Manuscrise, Condica mănăstirii Gura Motrului*, p. 219-222. Moşiile Zlaşoma, Scorila şi Ascunsa au aparţinut lui Preda Buzescu, ban din Cepturoaia trecute în proprietatea fiicei căsătorită cu Teodosie Corbeanu fost mare ban, moştenite de fiul lor, Preda Spătar. În anii 1635-1636 le-au vândut lui Barbu clucer din Poiana. (*D.R.H.*, XVII, Vol. 25, p. 135-136, doc. 122 din <1635> septembrie 1; *Catalogul documentelor Ţării Româneşti din Arhivele Naţionale*, vol. V, p. 394, doc. 914 din 16 ianuarie 1643). Un document datat 3 mai 1742 (7250) atestă că vornicul Matei Poenaru a zălogit a patra parte din moşiile ce i se cuveneau, Salcia, Ascunsa şi Vraţa. Nereuşind să plătească datoria, părţile de moşie au rămas vărului său, Costandin Poenaru, fiul lui Matei Poenaru, frate cu tatăl său. Mama acestui Costandin Poenaru era fiica lui Dumitraşcu Spineanu, căpitan. (*Acte judiciare*, p. 135-137, doc. din iulie <1776>).

[48] *Acte judiciare,* p. 622-624; doc. 563 din 5 iunie 1778.

[49] I.C. Filitti, *Condica Poenarilor Almăjeni,* în A.O., 1929, p. 297, 298, doc. din 9 septembrie 1778.

[50] *Acte judiciare,* p. 449-452, doc. 408 din 27.XI.1777; actul o prezintă pe Ancuţa Stănescu a fi cumnată cu Fota Vlădăianu, ca fiică a lui Radu Brăiloiu.

[51] Th. Rădulescu, *Sfatul domnesc şi alţi mari dregători ai Ţării Româneşti din sec. al XVIII-lea. Liste cronologice şi cursus honorum,* în „Revista Arhivelor", Bucureşti, 1972, nr. III, p. 444; mai este menţionat şi ca şetrar în alte documente.

[52] Ion Vlădăianu, *Tot despre Vlădăeni şi Cernăieni,* în A.O., 1941, p. 44-47.

[53] I.C. Filitti, *Condica Poenarilor Almăjeni,* p. 1-16.

[54] S.J.A.N., *Condica mânăstirii Gura Motrului,* p. 219-222.

[55] S.J.A.N. Dolj, *Colecţia Hotărnicii*, inv. 486 din anul 1888.

[56] *Acte judiciare*, p. 622-624, doc. 563 din 5 iunie 1778.

Nicola Babolu, de la care l-a răscumpărat Corniţă Brăiloiu[57]. El invoca dreptul de protimisis, în baza înrudirii cu familia Poenaru. Preciza că soţia lui era vară primară cu soţia lui Ianache polcovnic, fiica lui Gheorghiţă Poenaru. Actul era semnat de ambii soţi şi de Nicolae Poenaru, ca martor[58]. Acesta din urmă a fost identificat ca fiu al lui Gheorghiţă, având, la rândul său un fiu numit Bărbuceanu Poenaru[59]. Două fiice ale lui Gheorghiţă Poenaru au fost semnalate prin soţii lor numiţi „ginerii răposatului medelnicer"[60] cu prilejul judecăţii ce viza moştenitorii răposatului Matei Poenaru. Ei se numeau Barbu Vlădăianu şi Neculae Zătreanu. Acesta din urmă era atestat între boierii orânduiţi judecători la Craiova[61] cu data de 13 martie 1779.

Încadrarea cronologică a vieţii lui Nicolae Zătreanu permite afirmaţia că este aceeaşi persoană cu proprietarul unei părţi din moşia Mierea Birnici situată în jud. Gorj. Prenumele soţiei, fiica lui Gheorghiţă Poenaru încă este necunoscut. Au avut o fiică numită Ana căsătorită cu Nicolae Şuţu[62]. Erau înrudiţi cu familiile Pârâianu, Băbeanu, Bălăcioiu, Gârbea ş.a.[63].

Despre celălalt ginere al lui Gheorghiţă Poenaru, numit Barbu Vlădăianu, se cunoaşte că a fost căsătorit cu Zoiţa. Informaţia este prezentată într-o lucrare, rămasă manuscris, referitoare la istoria familiei Vlădăianu. Autorul, urmaş al acestei familii, era magistratul Ion C. Paladă[64], din Craiova.

Barbu şetrar Vlădăianu, nepotul lui Conda vel căpitan de al fiul Costandin zis Dinu, se încadra în marea familie al cărei cămin părintesc era considerat satul Vlădaia din judeţul Mehedinţi[65]. Prin urmaşii lor, Barbu Vlădăianu şi soţia sa Zoiţa născută Poenaru, s-au înscris în istoria Ţării Româneşti, cu contribuţii valoroase în toate domeniile - sociale, economice şi politice - marcând o evoluţie benefică[66]. Fiul lor Barbu armaş, prin căsătoria cu Uţa Prisăceanu se înrudea cu familia domnitorului Ţării

[57] *Filiaşi*, p. 242.
[58] S.J.A.N. Dolj, *Colecţia Documente,* Pachet LX, 1785 iunie 2.
[59] *Ibidem,* Pachet XXXIX, 1813 februarie 11.
[60] *Acte judiciare,*p. 622-624; doc. 563 din 5 iunie 1778.
[61] *Ibidem,* p. 294, doc. 848 din 1780 august 1. La 10.II.1781 Nicolae Zătreanu făcea cercetări la scitul Valea Boului din jud. Dolj constatând că „diiata dă la moartea răposatului (Partenie Lambu) împreună cu alte haine şi cărţi, în răzmiriţă le-au luat hoţii dintr-o ladă".) I. Popescu-Cilieni, *Schituri oltene necunoscute,* în „Mitropolia Olteniei", 1956. nr. 1-3, p. 114-127).
[62] Dinică Ciobotea, Vladimir Osiac, *Tudor Vladimirescu. Studii şi documente,* Bucureşti, Editura Sitech, 2011, p. 122-129; S.J.A.N. Dolj, *Colecţia Hotărnicii,* inv. 65 din 6.III.1868.
[63] Gheorghe Lazăr, *Neamul boierilor Zătreanu (secolele XVII-XVIII),* în „Arhiva Genealogică", Iaşi, 1999, nr. 1-4, p. 211-228.
[64] Ion C. Palada, *Plimbare prin veacurile trecute,* Craiova, f.a., ms., păstrată în colecţia Olgăi Angelescu din Craiova, urmaşă a familiei.
[65] Ion Donat, *Domeniul domnesc în Ţara Româneaască (sec.XIV-XVI),* Bucureşti, Editura enciclopedică, 1996, p. 172, 190, 235; fost al Craioveştilor, cumpărat de Mihai Viteazul; Dinică Ciobotea, Liviu Marius Ilie, *Structuri sociale pe Valea Drincei-Mehedinţi*, p. 68-70, 75.
[66] Ioan I. Vlădăianu, *Despre moşia Vlădaia din judeţul Mehedinţi,* în A.O., 1938, p. 32-41; Ion Vlădăianu, *Tot despre Vlădăieni şi Cernăieni,* în A.O., 1941, p. 44-47; Alexandru Isvoranu, Dinică Ciobotea, Ioachim Iulian Voica, *Bisericile Craiovei I. Biserica Sf. Spiridon,* Craiova, Editura Universitaria, 2008, 172 p. Şetrarul Barbu Vlădăianu a cumpărat, în anul 1730, de la Hrizea căpitan şi fiul său casele cu tot locul lor situate în mahalaoa Sf. Spiridon, vecine cu casele familiei Păianu. În ele au locuit şi urmaşii săi. (Ion Vlădăianu, *Documente despre Vlădăeni şi Cernăieni,* în A.O., 1941, p. 89-91; doc. din 24 iunie 1790 care citează pe cel de la 24 iunie 1730).

Româneşti Constantin Brâncoveanu[67]. Încadrarea cronologică a vieţii Uţei Prisăceanu şi locuinţa de pe str. Negru Duce a Craiovei o atestă ca posibilă soră a lui Barbu Prisăceanu, soţul Ecaterinei Bălăceanu, cunoscută ca urmaşă a Ancuţei Brâncoveanu, fiica domnitorului[68]. Nicolae Prisăceanu era menţionat, în anul 1850, ca naş de botez al lui Ioan, fiul lui Barbu Vlădăianu, cunoscut ca general în armată, din părinţi Barbu armaş şi Uţa născută Prisăceanu[69]. Fiul acestui Ioan Vlădăianu, care a purtat prenumele tatălui este cunoscut ca istoricul Ioan I. Vlădăianu[70].

Soţiile altor doi fii ai generalului de armată Barbu Vlădăianu erau din familia Ghica. Părinţii lor erau fraţii Dimitrie şi Panait, ambii fii ai domnitorului Grigore Ghica (1822-1828). Soţii lor se numeau Nicolae, colonel în armată şi Ştefan, magistrat[71].

Principala sursă de venituri ale familiei Vlădăianu proveneau din moşia Vlădaia. În anul 1845, Uţa Prisăceanu soţia armaşului Barbu Vlădăianu, rămasă văduvă, a luat iniţiativa împărţirii acestei moşii între urmaşii care formau cinci ramuri prin cei cinci fii ai lui Conda vel căpitan din Cernaia şi Vlădaia[72]. Hotărnicia realizată de Nicolae Carada a stabilit câte o cincime pentru fiecare.

Uţa Vlădăianca armăşoaia avea parte şi în moşia Lipov jud. Dolj[73], atestată în anii 1828 şi 1831. După decesul nepotului ei Ioan de la fiul Barbu generalul de armată şi această moşie s-a împărţit între cei cinci copii ai săi[74]. Mai avea parte în moşia Urecheşti com. Mischii jud. Dolj.[75] În anul 1875 erau atestaţi ca proprietari ai părţii din

---

[67] Dan Berindei, *Urmaşii lui Constantin Brâncoveanu şi locul lor în societatea românească. Genealogie şi istorie,* în Constantin Brâncoveanu, Bucureşti, 1989, tabel poz. 244 VII, 13.8.VIII.

[68] Barbu Prisăceanu a decedat la Craiova, în data de 6. IX. 1878, avea vârsta de 82 de ani (S.J.A.N. Dolj, *R.S.C. Craiova,* inv. 2654); fraţii Nicolae Prisăceanu, agă, de 67 ani şi Barbu Prisăceanu, paharnic, de 63 ani, figurau împreună în cererea de înscriere în lista electorală, având moşia Prisaca, evaluată la peste 15.000 galbeni şi case în Craiova. (S.J.A.N. Dolj, *Prefectura jud. Dolj,* inv. 105 din 1858, p. 213) actul de deces menţionează că locuia pe str. Negru Duce din mahalaoa Sf. Gheorghe Vechi. soţia lui Barbu Prisăceanu, numită Ecaterina a decedat la Craiova în data de 23.I.1897. Părinţii săi erau Nicolae Bălăceanu şi Ecaterina fiica lui Ioan Slătineanu. Şi actul ei de deces preciza că locuia pe str. Negru Duce. (Se păstrează la arhiva de *Stare civilă a Primăriei Craiova).* Fratele lui Barbu Prisăceanu, numit Nicolae, agă, a decedat la Craiova în data de 28 august 1859 (S.J.A.N. Dolj, *RSC Craiova,* inv. 2117)- el era considerat ctitorul bisericii din satul Urecheşti com. Mischii jud. Dolj.

[69] S.J.A.N. Dolj, *R.S.C. Craiova,* inv. 1685 din 10.IX.1850. generalul Barbu Vlădăianu era comandantul oştirii şi primar al oraşului Bucureşti. (Mihai Sorin Rădulescu, *Elita liberală românească (1866-1900),* Bucureşti, Editura All, 1998, p. 33; *Documente ale unirii (1600-1918),* Bucureşti, Editura Militară, 1984, p. 230-231).

[70] *Ioan I. Vlădăianu,* în A.O., 1943, p. 364-365.

[71] Dan Berindei, *Op. cit.* poz. VIII, 107; *Istoria românilor,* Vol.VI, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2002, planşa 3(2).

[72] Ioan I. Vlădăianu, *Despre moşia Vlădaia,* în A.O., 1938, p. 32-41.

[73] *Dicţionarul istoric al localităţilor din judeţul Dolj,* D-M, Craiova, Editura Alma, 2004, p. 272, 275; I. Donat, I. Pătroiu, D. Ciobotea, *Catagrafia obştească din 1831,* p. 42.

[74] Ioan I. Vlădoianu, *Despre moşia Vlădaia,* în A.O., 1938, p. 32-41; Ştefan B. Vlădăianu ipotecase moşia Lipova de Sus, pentru un împrumut de bani, Emiliei soţia căpitanului Măinescu (S.J.A.N. Dolj, *Tribunalul jud. Dolj,* act autentic nr. 1097 din 19 martie 1901). Relaţia dată de proprietatea moşiei Lipov şi familia Măinescu se poate datora înrudirii cu familia Milescu ai căror ultimi urmaşi erau descendenţi din Dumitraşcu Poenaru fratele lui Gheorghiţă Poenaru. Moşia Lipov aparţinuse în sec. al XVII-lea marelui ban Barbu Milescu Pârâianu. (Dragoş P. Petroşanu, *Schtul Lipov din judeţul Dolj,* în „Revista Arhivelor", Bucureşti, 1936-1937, p. 366-375).

[75] *Dicţionar al localităţilor din jud. Dolj, D-M,* p. 351; I. Donat, I. Pătroiu, D. Ciobotea, *Catagrafia obştească din 1831,* p..48.

Urecheşti fraţii Ştefan şi Barbu fiii Uţei Vlădăianu[76].

Numele ramurii MILESCU a familiei POENARU s-a conturat treptat, după căsătoria lui Dumitraşcu fiul vornicului Matei Poenaru cu Maria fiica lui Matei Milescu[77]. Urmaşii lor au purtat numele MILESCU după moşia Mileşti, considerată căminul părintesc al acestei familii. Matei Milescu era fiul lui Staico şi nepot de fiu lui Pătru şi Ilinca Milescu Pârâianu. Iar Ilinca era fiica lui Paraschiva Cocorăscu zis Buzescu şi a Cherei, nepoata marelui ban Preda Buzescu de la fiica acestuia Maria, căsătorită cu marele ban Teodosie Corbeanu[78]. Pătru Milescu era frate cu Barbu Milescu Pârâianu, mare postelnic, ambii fiii lui Danciu Pârâianu[79], mare postelnic.

Maria Milescu soţia lui Dumitraşcu Poenaru a moştenit întreaga avere a părinţilor săi constând din tot hotarul moşiei Mileşti cu casele din sat, cu pivniţa, beciuri şi heleşteul, via de lângă casă şi de peste râul Amaradia, moara de la Mileşti, moşia Oteeşti din judeţul Vâlcea, cu moara şi munţii şi averea mişcătoare[80]. După decesul lor averea a trecut în posesia celor trei copii. Fiica numită Catrina Milescu a primit ca zestre moşia Vraţa care fusese a tatălui ei, Dumitraşcu Poenaru. Partea moştenită de mama ei, Maria născută Milescu s-a împărţit, în mod egal, la cei doi fii ai acesteia, fraţii Catrinei. Unul din fii, Ioniţă Milescu, nu a fost căsătorit şi l-a adoptat, ca fecior de suflet pe fiul Catrinei căsătorită cu Ioniţă Fisenţa[81], numit Răducan Fisenţa. Acesta l-a moştenit pe Ioniţă Milescu, decedat la 1805, care îl lăsase clironom prin diată[82]. Celălalt fiu, Răducan Milescu, a primit jumătate din proprietăţile părinţilor săi care au rămas soţiei sale şi celor patru copii, el fiind decedat când s-au stabilit părţile ce li se cuveneau[83].

---

[76] S.J.A.N: Dolj, *Colecţia Hotărnicii,* inv. 318 din anul 1875.

[77] *Ibidem, Colecţia Documente,* Pachet XXXVIII, 17, 16.VI.1752; *Ibidem,* 19, 4.X.1754; *IB.*, 21, 28.III.1755; *Ib.,* 22, 30.III.1755.

[78] *Ibidem,* Pachet XXXVIII, 3, 20.VIII.1715; *Ib.,* 4, 23.XII.1718; *Ib.,*14, 7.IX.1745; *Ib.,* 15, 19.IV.1746; *Istoria românilor,* Vol. IV, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2001, *genealogia* întocmită de Ştefan I. Ştefănescu, revăzută şi completată de Dan Pleşia. (BUZESCU); Nicolae Stoicescu, *Dicţionarul marilor dregători,* p. 34-39, 81; 132, 133.

[79] N. Stoicescu, *Dicţionarul marilor dregători,* p. 224-225; Const. V. Obedeanu, *Danciu Pârârianu,* în A.O., 1928, p. 118-120.

[80] S.J.A.N. Dolj, *Colecţia Documente,* Pachet XXXVIII, 17, 16.VI.1752; *Ibidem,* 21, 28.III.1755. este posibil ca Maria soţia lui Dumitraşcu Poenaru să fi recuperat, după decesul soţului ei, la 1778, partea numită Ţuţuroaiele de la Lipovu de Sus, care fusese a strămoşilor ei, întrucât numai ei i se putea spune LIPOVEANCA (Dragoş P. Petroşanu, *Art. cit.,*p. 366-75). Satele Mileştii de Sus şi Mileştii de Jos sunt atestate într-un document datat 29.I.1546. Aparţinuseră lui Negoit şi, parţial, Ancăi, care le vânduse lui Toader şi Căzan (*D.I.R.,* B., XVI, II, p. 335). La 19 mai 1608 Radu Şerban Voievod întărea lui Preda Buzescu, mare ban, stăpânirea peste satul Mileşti, „tot cu tot hotarul şi cu toţi vecinii şi cu tot venitul." (Dinică Ciobotea, Vladimir Osida, *Din istoria unor sate de pe Valea Amaradiei,* în „Arhivele Olteniei, Serie nouă, Craiova, 1999, nr. 13, p. 71-73). Precizarea din documentul datat 9.I.1566, că moşia Mileşti fusese „hotărnicită chiar de Pârvul banul" permite afirmaţia că aparţinuse familiei CRAIOVEŞTILOR.(*Dicţionarul localităţilor jud. Dolj, N-V*, p. 226); *Acte judiciare,* p. 622-624.

[81] Aurelia Florescu, *Familia Fisenţa şi proprietăţile sale din judeţul Dolj.* În „Oltenia. Studii. Documente. Culegeri", Seria a III-a, Craiova, Editura MJM, 2004, nr. 2, p. 93-113. S.J.A.N. Dolj, *Colecţia Documente,* Pachet XXXIX, 6, 1803.II.14; *Ibidem,* 16, 1812.IX.23; *Ibidem,* 18, 1813.V.29. Familia Ioniţă şi Catrina Fisenţa aveau ca proprietate şi moşia din hotarul satului Adâncata com. Goeşti. (I. Donat, I. Pătroiu, D. Ciobotea, *Catagrafia obştească din 1831,* p. 48). Moşia Vraţa aparţinuse lui Matei fiul lui Vasile Poenaru, vistier. (*Acte judiciare,* p. 182-186, doc. 126 din anul <1775>).

[82] S.J.A.N. Dolj, *Colecţia Documente,* Pachet XXXIX, 13, 1807.VII.12.

[83] *Ibidem,* Pachet XXXIX, 15, 1808.IX.4; *Ibidem,* 17, 1813.II.11.

Răducan Fisenţa fiul Catrinei a decedat în jurul anului 1814, fiind copil. Partea moştenită de la unchiul său, Ioniţă Milescu a întrat sub îngrijirea lui Ştefan Zătreanu, soţul surorii sale Zmaranda, şi deci ginerele Catrinei Fisenţa[84].

După judecata ce a avut loc între urmaşii lui Răducan Milescu şi cei ai surorii sale Catrina Fisenţa, partea moştenită de decedatul ei fiu Răducan Fisenţa a intrat în posesia fiicei sale Zmaranda căsătorită cu Ştefan Zătreanu. Documentul care atestă această hotărâre este reprezentat prin cererea de înscriere în listele de alegători ale Craiovei din anul 1858, semnată Dimitrie Zătreanu. Acesta era în vârstă de 36 ani, cu rangul de pitar, posesor al moşiilor „Mileştii de Sud, Socoteni, a treia parte dintr-înşii, asemenea şi în hotaru Negovani şi parte din hotaru Veleşti precum şi jumătate din moşia Oteeşti”[85]. Dimitrie Zătreanu era fiul lui Ştefan Zătreanu şi al Zmarandei născută Fisenţa[86], şi moştenise parte din Mileştii de Sus. Cartea numită *Psaltire* imprimată la Bucureşti în anul 1820 a reţinut însemnarea făcută de Dimitrie Zătreanu că „la anul 1842 noiemvrie în zece la opt ceasuri şi jumătate au murit răposatul tată mieu Ştefan Zătreanu, fiind bolnav...”[87]. Hotărnicia moşiei Mileştii de Sus realizată în anul 1902 de către ing. D. Giormăneanu, citând pe cele mai vechi, din anul 1808, 1841, 1874, îl atesta pe Lazăr Dimitriu „succesorul lui Zătreanu”[88]. După decesul său şi al soţiei sale Ecaterina, neavând urmaşi moşia Mileştii de Sus a rămas fratelui soţiei şi la două surori, Caliopi N. Braneţu şi Maria I. Petrescu[89].

Măriuţa zisă şi Uţa, soţia lui Răducan Milescu era fiica postelnicului Gheorghiţă Socoteanu şi a Maricăi născută Giulescu[90]. În anul 1802, Măriuţa Milescu era numită văduva lui Răducan şi avea patru copii mici[91]. Fiind nevoită, a întreprins măsuri pentru împărţirea proprietăţilor rămase de la părinţii soţului ei. Aceste

[84] *Ibidem,* Pachet XXXIX, 19, 1814.IX.10. Catagrafia realizată de Drăghici Băbeanu asupra bunurilor rămase după decesul lui Ioniţă Milescu, preciza că acesta, înainte de a muri a trimis 2376 taleri lui Kir-Băluţă Colţaşu din Craiova. Banii proveneau din vânzarea unor râmători iar Kir Băluţă confirmase în scris de primirea lor. (S.J.A.N. Dolj, Pachet XXXIX, 10, 1806.III.20). Kir Băluţă este identificat în slujerul Băluţă, epitropul bisericii Madona Dudu din Craiova, cu moşie la Mălăeşti, vecină cu Mileşti jud. Dolj (Dinică Ciobotea, Aurelia Florescu, *Biserica Sf. Gheorghe Nou din Craiova, ctitoria Stoeneştilor,* Craiova, Editura de Sud, 2011, p. 75-105.

[85] S.J.A.N. Dolj, *Prefectura jud. Dolj,* inv. 105 din 1858, f. 206.

[86] *Ibidem, R.S.C. Craiova,* inv. 2610 din 21 mai 1875, reprezentând actul său de deces. Avea vârsta de 52 de ani şi locuia în Craiova str. Valea Episcopiei mahalaoa Sf. Spiridon. La 16.I.1849 era menţionat ca boier într-un act de căsătorie a doi tineri din Mileşti pe care îi cununa (S.J.A.N. Dolj, *R.S.C. Sat Mileşti).*

[87] Aurelia Florecu, *Tezaur. Carte veche românească. 1557-1830,* Craiova, Aius, 2000, p. 484. data este confirmată, cu precizarea că Ştefan Zătreanu a fost vtori vistier şi serdar (Paul Cernovodeanu, Iraina Gavrilă, *Arhondologiile Ţării Româneşti de la 1837,* Brăila, Editura Istros, f.a., p.172.)

[88] S.J.A.N, Dolj, *Colecţia Hotărnicii,* inv. 648. Lazăr Dimitriu a decedat la 21.X.1886 iar Ecaterina, soţia sa, a decedat la 13.III.1890 în Craiova, aveau casa pe str. Copertari mah. Sf. Ilie. (S.J.A.N. Dolj, *R..C. Craiova).*

[89] Fratele lor se numea Coicea P. Vasile (S.J.A.N. Dolj, *Colecţia Hotărnicii,*inv. 648 din 1902; inv.376 din 1910; Dinică Ciobotea, Vladimir Osiac, *Din istoria unor sate de pe Valea Amaradiei,* p.71-90.

[90] S.J.A.N. Dolj, *Colecţia Documente,* PachetXXXIX, 4, 1794.I.26. Marica era fiica lui Matei şi Stancăi Giulescu şi mai fusese căsătorită cu Ioniţă Străchinescu având cu acesta un fiu numit tot Ioniţă Străchinescu. După decesul soţului, fiul a fost crescut de bunicii după mamă. Rămasă văduvă s-a recăsătorit cu Gheorghiţă Socoteanu. Familia Străchinescu era urmaşa lui Hagi Gheorghe, cunoscutul ctitor al bisericii Madona Dudu din Craiova. Ioniţă Străchinescu, fratele după mamă al Măruţie căsătorită Milescu, îi spunea nepot slugerului Băluţă, epitropul numitei biserici căruia îi scria revendicând drepturi ca urmaş de ctitor. (S.J.A.N. Dolj, *Colecţia Documente,* Pachet CXCVIII, 6, 1812.III.31). S.J.A.N. Dolj, *Colecţia Documente,* Pachet XXXIX, 3, 1793 iunie 13, document care o atestă pe Stanca Giulescu, bunica Măriuţei Milescu.

[91] *Ibidem,* Pachet XXXIX, 11, 1806.IV.20.

demersuri o atestă la Craiova în momentul când „noaptea, călcând turcii Craiova, au fugit toţi în toate părţile”[92], În urma judecăţii cu sora lui Răducan Milescu, numită Catrina Fisenţa, prin căsătorie, văduva Măriuţa Milescu, împreună cu cei patru copii, a rămas cu jumătate din averea moştenită, din Mileştii de Jos. Motivaţia hotărârii sublinia că în acea parte era şi „biserica strămoşească şi să cheamă căminu... iar copiii Mariei Mileascăi, după o adevărată sclitadă a neamului lor, să numesc Mileşti”[93]. În anul 1816. Măriuţa Milescu, bolnavă, în urma împrejurărilor grele prin care a trecut, şi-a redactat diata. Lăsa clironom pe fiul său Dumitrache Milescu şi pe două fiice în grja lui, ca frate, pentru a le înzestra[94]. A treia fiică, numită Păuna, era căsătorită cu Scarlat Măinescu. Acest ginere, împreună cu un frate al Măriuţei Milescu, numit la fel cu tatăl său, Gheorghiţă Socoteanu, şi el medelnicer, erau investiţi ca epitropi ai averii, copii fiind minori[95]. În anul 1819 Mariuţa Milescu oferea, ca zestre, o jumătate din moşia Oteeşti jud. Vâlcea fiicei sale Elena, la căsătoria cu Antonache Scordilă. În anul 1820 trecuse la cele veşnice[96].

O plângere adresată de către Andronache Scordilă Divanului Craiovei, atesta faptul că el poseda la Oteeşti şi un heleşteu cu peşte şi că fusese încălcat „în vremea apostasiei”[97], producându-i-se nenumărate pagube.

Cealaltă fiică, Profira Milescu, a fost căsătorită cu Nicolae Diculescu, fiul lui Alecu, medelnicer[98]. În anul 1821 armaşul Nicolae Diculescu solicită cumnatului său, Dumitrache Milescu, să-i stabilească prin sineturi zestrea soţiei sale, Profira. Din plângerea adresată Căimăcămiei Valahiei Mici se deduce că Dumitrache Milescu nu s-a prezentat la data fixată[99]. Profira şi Nicolae Diculescu au avut un singur fiu, numit George[100]. A fost căsătorit cu Ecaterina fiica lui Dumitrache Pleniceanu, de care a divorţat, fără urmaşi[101]. George Diculescu a moştenit de la părinţi 500 pogoane în moşia Mileştii de Jos[102]. Menţiunea era marcată în listele electorale din anul 1857 pentru plasa Amărăzii jud. Dolj. Alături de el figurau cu câte 250 pogoane în aceeaşi moşie porucicul Iorgu Măinescu în vârstă 60 de ani şi Petrache Măinescu, praporgic de 50 ani. Este de reţinut că Dumitrache Milescu nu figura cu părţi în moşia Mileştii de Jos. Iar la Mileştii de Sus era menţionat, ca proprietar, pitarul Dimitrie Zătreanu cu 650 pogoane şi Alecu Vulturescu, având 30 pogoane[103].

---

[92] *Ibidem,* 13, 1807 iulie 12.
[93] *Ibidem,* 15, 1808 septembrie 4.
[94] *Ibidem,* 20, 1816 decembrie 24.
[95] S.J.A.N. Dolj, *Colecţia Documente,* Pachet XXXIX, 20, 1816.XII.24.
[96] *Ibiem,* 21, 1822 august 21.
[97] *Ibidem.*
[98] S.J.A.N. Dolj, *R.S.C. Craiova,* inv.2518, 13.VII.1869, act de deces al Profirei Diculescu; *Ibidem, R.S.C. Mileşti,* 12.I.1849, act de deces al lui Nicolae Diculescu, cunoscut ca pitar şi serdar, cf. P. Cernovodeanu, I. Gavrilă, *Op. Cit.,* p. 86;Golescu Maria, *Biserica din Budeşti (Băbeni, Olteţ, jud. Vâlcea)*, în A.O., 1939, p. 91-96,; este considerată ctitoria boierilor Diculeşti, atestaţi documentar în sec. al XVII-lea.
[99] S.J.A.N. Dolj, *Colecţia Documente,* Pachet XXX, 19, 1821 decembrie 13.
[100] *Ibidem, R.S.C. com. Mălăeşti sat Mileşti,* act de deces din 21 septembrie 1879.
[101] *Ibidem, R.S.C. Craiova,* inv. 2195 din 21.V.1861.
[102] *Ibidem, Prefectura jud. Dolj,* inv. 89 din 1857, f. 348, inv. 106 din 1858, f. 22.
[103] S.J.A.N. Dolj, *Prefectura jud. Dolj,* inv. 89 din 1857, f. 348. Dumitrache Milescu este prezentat ca proprietar al moşiei Mileşti din plasa Amaradiei şi Gilort, într-o catagrafie din anul 1837. (T.G. Bulat,

Scarlat şi Păuna Măinescu s-au unit într-o familie anterior anului 1800, moment în care Păuna a primit ca zestre de la bunica ei dinspre tată, 40 de stânjeni în hotarul moşiei Mileşti[104]. După împărţirea moşiei între urmaşii lui Răducanu şi Mariţa Milescu, părinţii Păunei au primit şi alte părţi în moşia citată[105]. Părţile de moşie foste ale lui Petrache Măinescu şi Iorgu Măinescu, neavând urmaşi, au rămas în proprietatea lui Dimitrie zis Tache, fiul lui Scarlat şi Păuna Măinescu. După decesul lui Dimitrie Măinescu, de moşie se ocupa soţia sa Sevastiţa recăsătorită Logadi[106]. A fost moştenită de unica sa fiică, rămasă în viaţă, Agripina căsătorită cu generalul de armată Iliescu Dimitrie[107].

Familia Măinescu era cunoscută în Craiova, având case în mahalaua Brânduşa[108]. Fuseseră moştenite de fraţii Scarlat şi Marcu fiii lui Radu Măinescu. Îşi formaseră numele după moşia din hotarul satului Măineşti, devenit apoi cătun al actualului oraş Balş din jud. Olt[109].

Vezi planşa alăturată.

Diviziunea proprietăţii rurale în Oltenia la 1837, în A.O., 1925, p. 302). Aceeaşi Catagrafie îl prezintă ca proprietar al moşiei Căpităneni, pe slugeru Marcu, persoană care poate fi identificată în Marcu Măinescu, frate cu Scarlat, fii lui Radu Măinescu (*Ibidem,* p. 303).

[104] *Ibidem, Colecţia Documente,* Pachet XXXIX, 13, 1807.VII.12; *Ibidem,* 20, 1816 decembrie 24.

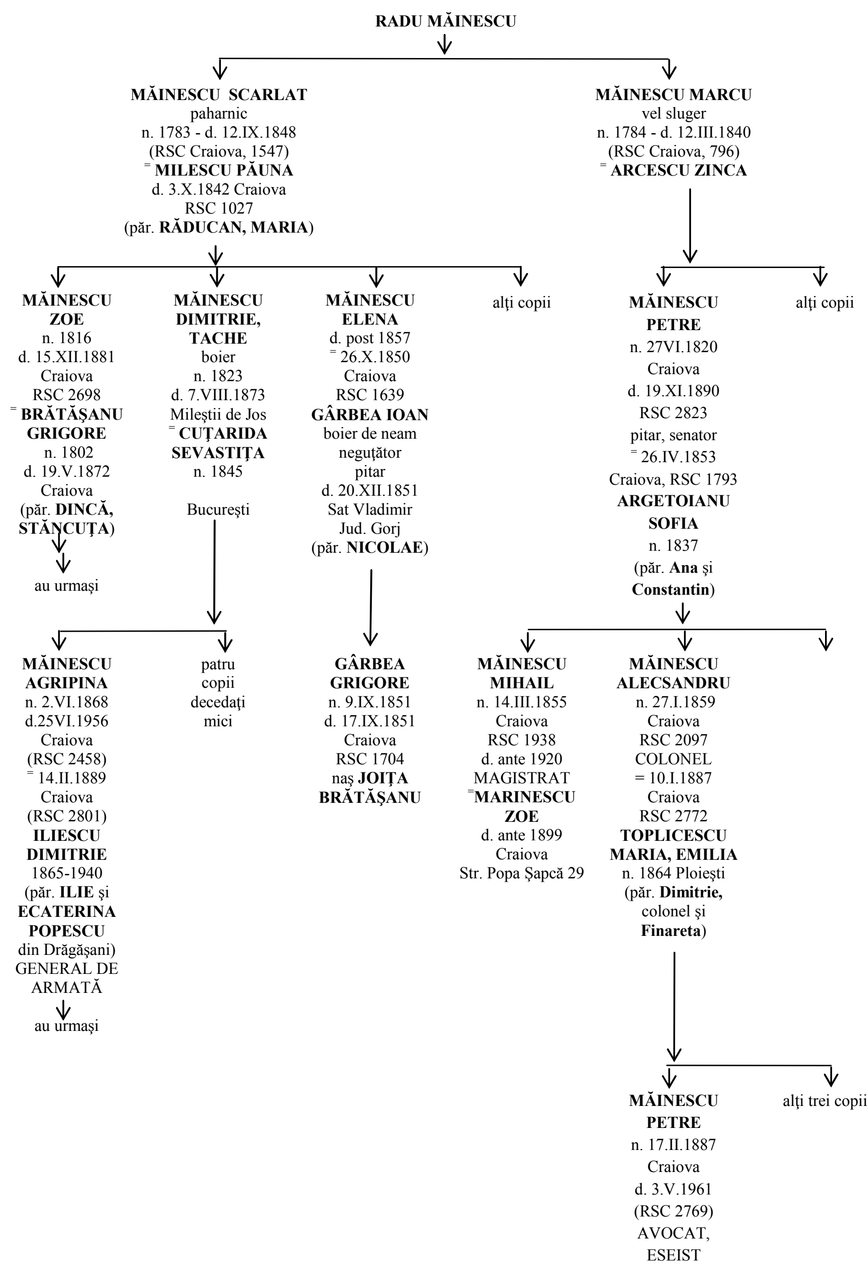
[105] *Ibidem, Colecţia Hotărnicii,* inv. 100 din 1899, citează hotărnicia realizată în anul 1808 de ing. Băbeanu D.; inv. 648 din anul 1899, hotărnicie care precizează că partea lui George Diculescu ajuns în proprietatea Aşezământului bisericii Sf. Treime din Craiova. Dumitrache Milescu este prezentat ca proprietar al moşiei Mileşti din plasa Amaradiei şi Gilort, *Diviziunea proprietăţii rurale în Oltenia la 1837,* în A.O., 1925, p. 302). Aceeaşi Catagrafie îl prezintă ca proprietar al moşiei Căpinteni, pe slugeru Marcu, persoană care poate fi identificată în Marcu Măinescu, frate cu Scarlat, fiii lui Radu Măinescu (*Ibidem,* p. 303).

[106] *Ibidem, Colecţia Hotărnicii,* inv. 652 din anul 1888. Sevastiţa Marinescu născută Cuţarida, după decesul lui Dimitrie Măinescu s-a recăsătorit cu colonelul Ioan Logadi, fost senator şi prefect de Dolj. Acesta era văduv, după decesul, din 1873, al soţiei sale Paulina născută Greceanu, urmaşă a slugerului Băluţă. (D. Ciobotea, A. Florescu, *Biserica Sf. Gheorghe Nou din Craiova,* p. 77, 93).

[107] *Ibidem, Tribunalul jd. Dolj,* transcripţiuni, act nr. 2260 din 7 martie 1923. în anul 1899 avea parte în moşia Mileşti şi căpitanul Alecsandru Măinescu, fiul lui Petrache şi Sofia născută Argetoianu. (S.J.A.N. Dolj, *Tribunalul jud. Dolj,* act autentic nr. 1557 din 26 martie 1899.)

[108] S.J.A.N. Dolj, *Colecţia Documente,* Pachet CL, 39, 1870 iunie 25; *Ibidem,* 40, 1871 aprilie 1.

[109] Aurelia Florescu, *Familia Măinescu,* în „Oltenia. Studii. Documente. Culegeri”, Craiova, Editura Helios, 2003, nr. 1-2, p. 101-119; Dumitru Bălaşa, Schitul Măineşti (Raionul Balş, Regiunea Craiova), în M.O., 1957, nr. 3-4, p. 161.

RADU MĂINESCU
MĂINESCU SCARLAT
paharnic
n. 1783 - d. 12.IX.1848
(RSC Craiova, 1547)
= MILESCU PĂUNA
d. 3.X.1842 Craiova
RSC 1027
(păr. RĂDUCAN, MARIA)
MĂINESCU MARCU
vel sluger
n. 1784 - d. 12.III.1840
(RSC Craiova, 796)
= ARCESCU ZINCA
MĂINESCU ZOE
n. 1816
d. 15.XII.1881
Craiova
RSC 2698
= BRĂTĂŞANU GRIGORE
n. 1802
d. 19.V.1872
Craiova
(păr. DINCĂ, STĂNCUŢA)
au urmaşi
MĂINESCU DIMITRIE, TACHE
boier
n. 1823
d. 7.VIII.1873
Mileştii de Jos
= CUŢARIDA SEVASTIŢA
n. 1845
Bucureşti
MĂINESCU ELENA
d. post 1857
= 26.X.1850
Craiova
RSC 1639
GÂRBEA IOAN
boier de neam
neguţător
pitar
d. 20.XII.1851
Sat Vladimir
Jud. Gorj
(păr. NICOLAE)
alţi copii
MĂINESCU PETRE
n. 27VI.1820
Craiova
d. 19.XI.1890
RSC 2823
pitar, senator
= 26.IV.1853
Craiova, RSC 1793
ARGETOIANU SOFIA
n. 1837
(păr. Ana şi Constantin)
alţi copii
MĂINESCU AGRIPINA
n. 2.VI.1868
d.25VI.1956
Craiova
(RSC 2458)
= 14.II.1889
Craiova
(RSC 2801)
ILIESCU DIMITRIE
1865-1940
(păr. ILIE şi ECATERINA POPESCU din Drăgăşani)
GENERAL DE ARMATĂ
au urmaşi
patru copii decedaţi mici
GÂRBEA GRIGORE
n. 9.IX.1851
d. 17.IX.1851
Craiova
RSC 1704
naş JOIŢA BRĂTĂŞANU
MĂINESCU MIHAIL
n. 14.III.1855
Craiova
RSC 1938
d. ante 1920
MAGISTRAT
= MARINESCU ZOE
d. ante 1899
Craiova
Str. Popa Şapcă 29
MĂINESCU ALECSANDRU
n. 27.I.1859
Craiova
RSC 2097
COLONEL
= 10.I.1887
Craiova
RSC 2772
TOPLICESCU MARIA, EMILIA
n. 1864 Ploieşti
(păr. Dimitrie, colonel şi Finareta)
MĂINESCU PETRE
n. 17.II.1887
Craiova
d. 3.V.1961
(RSC 2769)
AVOCAT, ESEIST
alţi trei copii

„Radul Poenarul feciorul dumnealui vornicului Matei Poenarul... (a) avut o moşie de moştenire de la părinţi, anume Dobra."[110] Citatul îl atestă ca autor chiar pe Radu Poenaru care, obligat să plătească o datorie, reprezentând 800 taleri, în locul fratelui său, Matei, decedat[111], s-a hotărât să vândă o parte din moşia citată. O jumătate din moşia Dobra ajunsese în proprietatea mănăstirii Gura Motrului ca „danie de la boierii Poenari, ctitorii mănăstirii"[112]. Ca atare, în anul 1763, Radu Poenaru şi egumenul mănăstirii au hotărât să stabilească semne de hotar între cele două părţi ale moşiei Dobra. Au fost stabiliţi ca hotarnici Barbu Portărescu şi Dumitraşco Vlădăianu. Negăsind cumpărători, Radu Poenaru a fost nevoit să vândă jumătatea sa din moşia Dobra, aceleiaşi mănăstiri care i-a putut oferi banii necesari[113]. Fraţii Poenari, fiii vornicului Matei au fost nevoiţi să vândă şi moşia Căpinteni, căminul părintesc. La răscumpărarea ei Radu Poenaru a dat 30 taleri[114].

Acţiunile întreprinse în anul 1778 pentru clarificarea averii moştenite de la părinţi îl atestă pe Radu Poenaru alături de Măriuţa Milescu văduva fratelui său Dumitraşcu Poenaru, căreia i se spunea Lipoveanca. După Matei şi Dumitraşcu decedaseră şi ceilalţi trei fraţi Poenari, Gheorghiţă, Ştefan şi Toma[115]. Numele soţiei lui Radu Poenaru încă nu se cunoaşte.

În anul 1839 pitarul Constantin zis Dincă Poenaru nepotul de fiu al lui Radu Poenaru a reuşit să intre în posesia părţii de moşie Dobra şi Zlaşoma care fusese moştenită de bunicul său, preluând-o de la mănăstirea Gura Motrului[116]. A mai obţinut şi a opta parte din jumătatea de moşie a mănăstirii, care aparţinea lui Gheorghiţă Poenaru, fratele moşului său. Aceasta era considerată zestrea soţiei sale care era nepoata lui Gheorghiţă. Era numită „pităreasa Zinca Poenăreasa născută Vlădăiancă"[117].

Posesia moşiei Dobra din jud. Mehedinţi şi calitatea de ctitori ai mânăstirii Gura Motrului atestă că familia POENARU era înrudită cu familia BASARABILOR-CRAIOVEŞTI[118].

---

[110] S.J.A.N. Dolj, *Colecţia Manuscrise. Condica mănăstirii Gura Motrului,* p. 215. Mai este atestat ca proprietar al moşiei Giormani jud. Dolj, unde erau şi bălţi cu peşte. Un document datat 25 iunie 1777 îl prezintă pe Radu Poenaru din sud Muscel solicitând aprobarea pentru încasarea unor taxe de la persoanele care pescuiau în bălţile lui, conform vechiului obicei. (*Acte judiciare,* p. 410-411)

[111] Matei Poenaru, făcând negoţ cu turcii, ar fi putut fi tâlhărit şi omorât în drumul spre Dii, în anul 1863, şi, ca atare, n-a reuşit să achite obligaţiile faţă de neguţătorii turci. (*Acte judiciare,* p. 622-624).

[112] S.J.A.N. Dolj *Condica mănăstirii Gura Motrului*, p. 217-218.

[113] *Ibidem,* p. 215.

[114] *Acte judiciare,* p. 622-624.

[115] *Acte judiciare,* p. 622-624.

[116] S.J.A.N. Dolj, *Colecţia Documente,* Pachet CCVI, 38, 1847 noiembrie 20.

[117] *Ibidem.* Hotărnicia de la 1847 a fost realizată de inginer Nicolae Carada; *Ibidem,* Pachet XXIII, 32, 1842 ianuarie 14; *Ibidem,* Pachet CCVI 41, 1851.VIII.22. *Ibidem*, Pachet XXIII, 1740.VII.11; *Ibidem,* Pachet XXIII, 2, 1763 august 13.

[118] Ion Donat, *Domeniul domnesc,* p. 129, 172, 187, 188. Mihai Viteazul a cumpărat moşie la Dobra de la megieşi când era bănişor de Mehedinţi. A dăruit-o lui Lupu paharnicu Mehedinţeanu. (*Ibidem,* p. 213); *Filiaşi,* p. 249-262.

ADDING TO THE GENEALOGY OF THE POENARI BOYARS.
THE POENARS FROM ALMĂJ-DOLJ AND DOBRA-MEHEDINŢI

Abstract

Using a lot of edited and especially inedited written historical springs, the authors reveal the Poenari boyars genealogy, from the village Poiana, Gorj County, focusing their attention on two less known branches of the family tree related with the one of the Basarabs: the Poenars from Almăj, Dolj County and the ones from Dobra, Mehedinţi County.

Based on a huge documentation from the County Service of the National Archives, the study includes numerous references to the role the two branches played in the political and social and cultural life of Oltenia, especially during the 18-th – the 19-th.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

STOLNICUL CONSTANTIN CANTACUZINO, BOIER - CĂRTURAR

RADU ŞTEFAN VERGATTI[*]

Stolnicul Constantin Cantacuzino s-a născut în anul 1639, în orașul Târgoviște[1], fiind al treilea fiu și al cincilea copil[2] al marelui postelnic Constantin Cantacuzino, descendentul din basileul Ioan VI[3] și al Elinei, fiica domnului Radu Șerban (1601, 1602-1610; 1611)[4]. Din copilărie a fost educat în spiritul respectului față de carte. A învățat primele buchii la școala mitropoliei din Târgoviște[5], pentru a continua apoi în același oraș la „schola graeca et latina”, sub îndrumarea eruditilor profesori greci Ignație Petriţis și Pantelimon Ligaridis[6] și la Brașov, sub cea a

---

[*] Universitatea „Valahia“, Târgovişte.

[1] Pentru datarea naşterii, precizarea locului ei, precum şi pentru viaţa şi munca stolnicului Constantin Cantacuzino, v. R. Şt. Vergatti (Ciobanu), *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, ed. cit., p. 54-55 şi urm., passim. Conacul de la Mărgineni era moştenirea comună a fetelor fostului domn Radu Şerban. Postelnicul Constantin Cantacuzino era însurat cu fiica mezină, Elina, care folosea mai des acea locuinţă. După numirea soţului ei ca vel postelnic, a locuit aproape de el, lângă curtea domnească din Târgovişte. Deci ipoteza naşterii copiilor ei, după 1632, la Mărgineni sau la Filipeştii de Târg nu se justifică (cf. Ion Mihai Cantacuzino, *O mie de ani în Balcani. O cronică a Cantacuzinilor în vâltoarea secolelor*, Bucureşti, 1996, p. 145); de altfel, conacul de la Mărgineni era şi destul de departe de Târgovişte, la distanţă de cel puţin o zi. Nu se poate pune problema naşterii în conacul de la Filipeştii de Târg, deoarece acesta nu era terminat în anul când s-a născut viitorul stolnic.

[2] În ordine, până la naşterea lui Constantin Cantacuzino, a avut următorii copii: Drăghici, Stanca, Şerban, Maria.

[3] Pentru stabilirea filiaţiei directe dintre basileul Ioan VI Cantacuzino (1341-1354) şi Cantacuzinii din ţările române, a se consulta Vitalien Laurent, *Le Vaticanus Latinus 4789. Histoire et alliances des Cantacuzènes aux XIVe-XVe siècles. IV. Alliances et filiations des Cantacuzènes au Xve siècle*, în R.E.B., 9, 1951, p. 64-105; a se vedea şi D. M. Nicol, *The Byzantine Family of Kantakouzenos (Cantacuzenus), cca. 1100-1460. A Genealogical and Prosopographical Study*, Washington, 1968, passim; R. Şt. Ciobanu (Vergatti), *op. cit.*, p. 24-36.

[4] Elina era fiica mezină a lui Radu Şerban vodă; ea era născută în anul 1612 la Viena; şi-a început educaţia în capitala Imperiului Habsburgic.

[5] Cf. Victor Papacostea, *O şcoală de limba şi cultura slavonă la Târgovişte în timpul domniei lui Matei Basarab*, în idem, *Civilizaţie românească şi civilizaţie balcanică*, Bucureşti, 1983 p. 247-258; Radu Ştefan Ciobanu (Vergatti), *op. cit.*, p. 59-60.

[6] Întemeierea Schola graeca e latina s-a datorat iniţiativei marelui postelnic Constantin Cantacuzino. El l-a folosit pe eruditul grec Pantelimon Ligaridis. Acesta din urmă a motivat într-o scrisoare către Oficiul De Propaganda Fidae că a venit în Târgovişte datorită persecuţiilor patriarhului Partenie al II-lea. A ales Ţara Românească „dove con la Dio gratia fo schola greca e latina insegnando a I primi del paese (subl. ns.)” (cf. George Călinescu, *Altre notizie sui missionari catolici nei paesi romeni*, în *Diplomatarium Italicum*, vol. II, Roma, 1930, p. 378-379, doc. nr. XXVI, 3 noiembrie 1649; a se vedea şi Victor Papacostea, *Originile învăţământului superior în Ţara Românească*, în Studii, XIV, (1961), 5; idem, în „RESEE“, I, (1963), nr. 1-2, p. 23-24; idem, *Civilizaţie românească şi civilizaţie balcanică*, Bucureşti, 1983, p. 259-282; Şt.

profesorului sas Martin Albrich[7]. În fine, şi-a încheiat studiile între anii 1667-1669 la Edirne[8], la Istanbul[9] şi la universitatea din Padova[10].

Format intelectual, la revenirea acasă a început să se integreze în viaţa politică din Ţara Românească aşa cum i-o cerea statutul său de mare boier[11]. S-a remarcat în acest domeniu în anii domniilor fratelui, nepotului şi fiului său - Şerban Cantacuzino (1678-1688), Constantin Brâncoveanu (1688-1714), Ştefan Cantacuzino (1714-1716) - când a reorganizat statutul cancelariei ţării[12].

Dar inima şi mintea sa l-au chemat constant spre lucrul cu şi în slujba cărţii. La revenirea în ţară de la Padova, Constantin, viitorul stolnic, a adus cu el circa 100 cărţi. Privind titlurile şi conţinutul lor nu le pot exagera valoarea[13], ci mă simt obligat ca, în mod realist, să mă asociez opiniei lui Mario Ruffini, afirmând că acele cărţi au reprezentat începutul bibliotecii unui student[14]. Pornind de la aceste cărţi şi de la cele moştenite de la tatăl său[15], Constantin a mărit constant fondul bibliotecii familiei ce se găsea în clădirile Mănăstirii Mărgineni[16]. Numărul cărţilor s-a mărit prin cumpărări, căci Cantacuzinul era bogat şi, ca atare, putea achiziţiona ce dorea. El nu a fost obligat să se limiteze la citirea operelor unor filosofi de rang secundar, aşa cum a făcut Dimitrie Cantemir, care s-a mărginit la citirea lui van Helmont[17]. Stolnicul a ajuns să aibă în biblioteca lui peste 3.000 exemplare[18]. Între ele erau cărţi cu subiecte de teologie, de istorie, de geografie, de filologie, de filosofie, de medicină etc.[19]. Alături de acestea se găseau pe rafturi ziare în limbile italiană şi latină, în care citea curent

---

Bârsănescu, *Schola greca e latina din Târgovişte*, Bucureşti, 1966; R. Şt. Ciobanu (Vergatti), *Pe urmele stolnicului,* ed. cit., p. 59-63.

7 R. Şt. Ciobanu (Vergatti), *Pe urmele stolnicului,* ed. cit., p. 67-70.

8 Cf. Lucia Rosetti, *Constantin Cantacuzino studente rumeno a Padova*, Padova, 1968, passim; G. Plumidis, *Les matricules des étudiants (scolari) greques à l'Universite de Padoue (I. Artisti, 1634-1782)*, în *Epithiris this Etterias Byzantinon spodon*, Athena, XXXVII (1969-1970), p. 1; *idem*, *Gli scolari oltramarini a Padova nei secoli XVI a XVII*, în RESEE, X/1972, nr. 2, p. 257-270; Florica Dimitrescu, *Stolnicul Constantin Cantacuzino: Însemnările de călătorie şi de studii la Constantinopol, Veneţia şi Padova (1665-1669),* în idem, *Contribuţii la istoria limbii române vechi*, Bucureşti, 1973, p. 106-120.

9 *Ibidem*.

10 *Ibidem*.

11 Constantin a primit prima sa dregătorie la vârsta de 18 ani, în 1663, când a fost numit vtori postelnic; apoi a urcat pe scara ierarhiei sociale, fiind între 28 februarie 1665 şi 1672 postelnic; la 10 mai 1672 hrisoavele l-au pomenit în calitate de membru al sfatului, fără titlu; între 22 ianuarie 1675 şi 30 decembrie 1677 a fost mare stolnic, în fine, între 20 mai 1678 şi 1716 în documente a fost amintit ca vel stolnic sau biv vel stolnic şi protosebastor (R. Şt. Ciobanu (Vergatti), *op. cit.*, p. 112 şi urm.).

12 Pentru rolul lui în reorganizarea cancelariei şi stabilirea de relaţii internaţionale, v. *ibidem*, p. 233-240.

13 Cf. Corneliu Dima-Drăgan, Livia Bacâru, *Constantin Cantacuzino stolnicul, un umanist român*, Bucureşti, 1970, p. 142 şi urm.

14 Cf. Mario Ruffini, *Biblioteca stolnicului Constantin Cantacuzino*, trad. din lb. italiană de D. D. Panaitescu şi T. Pârvulescu, Bucureşti, 1973, p. 121 şi urm.

15 Cf. R. Şt. Ciobanu (Vergatti), *op. cit.*, p. 89; Dan Simonescu, Victor Petrescu, *Târgovişte – vechi centru tipografic românesc: studiu monografic cu repertoriul cărţilor vechi tipărite la Târgovişte şi catalogul Muzeului „Carte românească veche"*, Târgovişte, Muzeul Judeţean Dâmboviţa, 1972, passim.

16 Moşiile din jurul Mănăstirii Mărgineni au făcut parte din zestrea soţiei marelui postelnic, domniţa Elina (a se vedea nota nr. 1).

17 Cf. R. Şt. Ciobanu (Vergatti), *op. cit.*, p. 149 şi urm., 165, 166; V. Cândea, *Stolnicul între contemporani*, Bucureşti, 1971, p. 66; Ştefan Lemny, *Cantemireştii. Aventura europeană a unei familii princiare din secolul al XVIII-lea*, trad. din lb. franceză de Magda Jeanrenaud, Bucureşti-Iaşi, Polirom, 2010, p. 70.

18 Cf. R. Şt. Ciobanu (Vergatti), *op. cit.*, p. 149 şi urm.

19 *Ibidem*.

stolnicul. Dintre ele țin să amintesc „La Galleria” din Minerva apărut în anul 1697, la Veneția. A fost primul periodic anual cu informații biobibliografice serioase, de referință[20]. Era foarte important căci de acolo stolnicul putea culege informații asupra evenimentelor politice și personalităților europene. Cărțile de geografie și atlasele din biblioteca stolnicului au adus în fața cititorilor primele știri concrete despre noul continent, America[21].

Între lectorii care au profitat de pe urma acestor informații s-a înscris și faimosul pictor Pârvu Mutu Zugravul[22]. De la început, biblioteca a fost organizată după principii umaniste, având un caracter deschis. În ea puteau intra și ieși neîntrerupt publicații în funcție de cererea proprietarului și a cititorilor.

În vederea unei ușoare manipulări și pentru a se facilita găsirea cu rapiditate a cărților, acestea au fost aranjate după conținut și după dimensiuni. Rolul principal în clasarea cărților l-a avut Niccolo da Porta. Acesta era bibliotecar și secretar al stolnicului, special instruit în acest domeniu[23]. A fost meritul lui Constantin Cantacuzino stolnicul de a fi știut să găsească și să folosească un asemenea om.

Interesul stolnicului pentru lucrul cu cartea l-a făcut pe fratele său Șerban vodă ca, de la începutul domniei să-i acorde titlul onorific de *prothocathedra*. El îi conferea dreptul de a lua loc în sfat și a-și expune punctul de vedere, chiar dacă nu deținea o dregătorie anume. Ulterior va mai primi acest titlu învățatul profesor grec Sevastos Kiminites, mult apreciat de Constantin Brâncoveanu.

Concomitent cu augmentarea bibliotecii, care l-a preocupat întreaga viață, stolnicul s-a interesat de readucerea tiparului în București și punerea în circulație a cărții. După ce în anul 1680, cu ajutorul reîntronatului mitropolit Teodosie

---

[20] În biblioteca stolnicului au fost aduse exemplarele acestui anuar dintre anii 1697-1703 (*ibidem*).

[21] *Ibidem*, p. 158-159.

[22] *Ibidem*, p. 37-39; provenit dintr-o familie de preoți musceleni, născut la 12 octombrie 1657, Pârvu Mutu Zugravul a învățat arta picturii murale, pentru biserici și icoane în cursul a șase ani din tinerețea sa, câtă vreme a stat în Moldova; Nașul lui Pârvu Mutu a fost boierul Pârvu Vlădescu, ucis în anul 1658 din porunca lui Mihnea vodă al III-lea, în urma luptei de la Gura Teleajenului; fiul acestuia, boierul Tudoran Vlădescu, l-a ocrotit la rândul său pe Pârvu Mutu și l-a trimis în Moldova pentru a învăța arta picturii bisericești. Apoi pictorul s-a impus și s-a afirmat prin talentul său, care i-a determinat pe Cantacuzini să-l angajeze. A excelat mai ales în redarea figurii umane, pictând numeroase fresce de familii extinse, dintre care cele mai cunoscute sunt la Cotroceni, Filipeștii de Pădure, Măgureni, Sinaia, Colțea, Fundenii Doamnei, Sf. Gheorghe Nou. Munca lui a fost un model pentru contemporani, având și accente inedite, cum ar fi de exemplu bestiarul exotic de pe plafonul pridvorului bisericii din Filipești. La începutul secolului al XVIII-lea, după ce s-a stabilit în București, în casa lui din mahalaua Slobozia (cf. Paul Cernovodeanu, *Casa zugravului Pârvu Mutu din București*, în „S.C.I.A.“, 1960-62, p. 195-198; contractul de vânzare-cumpărare al casei, datat 9 mai 1709, București, a fost semnat de Pârvu Mutu și de un alt zugrav, Trifan, adăugând la nume, rangul de „boiari” (*idem*, p. 196-197); acest detaliu al rangului, este foarte însemnat deoarece arată poziția socială, recunoscută, la care putea ridica talentul o persoană de condiție obișnuită); cu ajutorul fraților Constantin și Mihai Cantacuzino, se pare că a deschis o „școală” pentru a forma ucenici. Între cei care au învățat și au lucrat alături de Pârvu Mutu au fost și Stancu și Radu (Autoportretul din anul 1706 al lui Radu se găsește în nișa care veghează masa proscomidiei din Biserica Stelea din Târgoviște; cf. Cristian Moisescu, Gh. I. Cantacuzino, *Biserica Stelea*, București, 1968, fig. 14), Și zugravii Marin și Nicolae apar alături ca semnatari și ei, ai frescei de la Filipeștii de Pădure (Cf. Teodora Voinescu, *Pârvu Mutu Zugravu,* București, 1968, reproduceri, prima filă); autoportretul lui Pârvu Mutu se regăsea și în fresca de la Bordești, biserica însă a fost demantelată, iar această frescă-autoportret al lui Pârvu Mutu se păstrează la Muzeul Național de Artă.

[23] Cf. R. Șt. Vergatti (Ciobanu), *Pe urmele stolnicului...*, ed. cit., p. 164; *idem*, *Aspecte ale vieții spirituale în epoca lui Constantin –Vodă Brâncoveanu prin prisma relațiilor cu Cantacuzinii,* în *Constantin Brâncoveanu,* red. coord. Paul Cernovodeanu, Florin Constantiniu, București, 1989, p. 229.

Veştemeanul[24] și, desigur, cu ajutorul fratelui său, Șerban vodă Cantacuzino, stolnicul a readus tipografia în Bucureşti, la Mitropolie, unde a tipărit mai multe cărți folosind prioritar limba română[25]. Acolo a trecut la lucrul pregătirii traducerii Bibliei în limba română. Era o operă umanistă de prim rang. Se transpunea opera creștină fundamentală din limba sacrosanctă, elina, în limba vernaculară vorbită de români. S-a pornit de la traducerea dată a Vechiului Testament a spătarului Nicolae Milescu[26]. Ea a fost completată și corijată de erudiții greci Ion Cariofil, Sevastos Kiminites, Ghermanos Loco din Nyssis și de stolnic însuși[27]. Textul românesc a fost pus la punct de frații Radu și Șerban Greceanu. În fine, Predoslovia, un adevărat manifest politic, a fost scrisă de stolnic, care aici a dat dovadă de miopie politică[28].

Textul finit a fost încredințat pentru supravegherea tipăririi tânărului ispravnic Constantin Brâncoveanu. Alături de acea tălmăcire a Bibliei, devenită text sinodal[29], neegalat de celelalte traduceri anterioare, stolnicul a contribuit și la susținerea publicării altor cărți. Pentru cazul de față, amintesc două. Prima este *Manualul* tipărit în 1699 la Snagov de către Antim Ivireanul. El a fost scris de stolnic împreună cu Ion Cariofil și Sevastos Kiminites pentru a-i răspunde patriarhului Ierusalimului, Dosithei Nottaras; a fost o carte de profundă înțelepciune în interpretarea dogmei[30]. A doua a fost *Praschinatarul Ierusalimului și a toată Palestina.* Aceasta a tipărită în anul 1700 de Antim Ivireanul, la Snagov. Ea a reprezentat cea dintâi operă tipărită, apărută în limba turcă, folosind alfabetul otoman. Publicarea aici, în Valahia, când tiparul era interzis în Sublima Poartă[31] a fost un act de curaj din partea stolnicului care a susținut imprimarea unei asemenea lucrări. Astfel se sprijinea răspândirea pe teritoriile sultanului a cuvântului tipărit, scris într-o formă care putea fi înțeleasă de mase și circula mai repede, la un preț mai mic. Procesul de apariție și difuzare a cărții se impunea în pofida interdicțiilor religioase.

Tipărirea cărților cu ajutorul stolnicului a sprijinit și dezvoltarea învățământului superior românesc. În anul 1683 funcționa Academia Domnească de la

[24] Mitropolitul Teodosie Veștemeanul era omul familiei Cantacuzino; pentru evoluția lui ca ierarh, v. Ioan Lupaş, *Mitropolitul Teodosie Veştemeanu,* Sibiu, 1943, passim; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, ed. I, Bucureşti, 1981, p. 126-143.

[25] Cf. R. Şt. Vergatti (Ciobanu), *Pe urmele stolnicului*..., ed. cit., p. 177-189.

[26] Manuscrisul atribuit lui Nicolae Milescu spătarul se păstrează la B.A.R., filiala Cluj, Manuscrise româneşti, ms. Nr. 45 şi la B.A.R., Bucureşti, Ms. Rom. 4389; pentru comentarii, v. Virgil Cândea, *Rațiunea dominantă. Contribuții la istoria umanismului românesc,* Cluj-Napoca, 1979, p. 106-107 şi urm. şi notele aferente.

[27] Cf. R. Şt. Vergatti (Ciobanu), *Pe urmele stolnicului*..., ed. cit., p. 179-189.

[28] Consider că din partea stolnicului a fost o gândire politică anacronică, deoarece în rândurile scrise de el a cerut refacerea Imperiului Bizantin și reîntronarea Cantacuzinilor, urmașii basileului uzurpator Ion VI. Cererile puteau arăta exclusiv iluzii politice.

[29] Am numit acest text sinodal, deoarece și astăzi este folosit în biserică, la slujbe, depășind celelalte traduceri ale Bibliei, cum ar fi, spre pildă, textul semnat de Gala Galaction; cf. Bartolomeu Valeriu Anania, *Biblia lui Şerban, Monument de limbă teologică şi literară românească*, în „Text și discurs religios", nr. 1/2009, p. 25-35.

[30] Acest *Manual*... a trezit furia patriarhului Dosithei Nottaras, care-i scrisese lui Constantin Brâncoveanu: „„legile (creştine) nu s-au întocmit pe munţii Ţării Româneşti, nici de domnii Ţării Româneşti, ci în Constantinopol de către împăraţi şi sinoade" (Cf. N. Chiţescu, *O dispută dogmatică din veacul al XVI-lea la care au luat parte Dositei al Ierusalimului, Constantin Brâncoveanu şi Antim Ivireanu*, în BOR, LXIII (1945), nr. 7-8, p. 341).

[31] Cf. C. C. Giurescu, *Livres turcs imprimés à Bucarest (1701-1768)*, în „RIR", III, 1945, p. 278.

Sf. Sava din Bucureşti. Îmi întemeiez datarea conjugând opiniile anterioare[32] pe o însemnare de pe un miscelaneu grec unde un spudeu mulţumea lui „Kir Sevastos Kiminites” că l-a ajutat să înţeleagă versurile de aur ale lui Pitagora[33], pe o scrisoare din iulie 1688 adresată de Sevastos Kiminites lui Mihai Cantacuzino spătarul[34] şi pe un „enkomion” rostit de acelaşi erudit grec în decembrie 1688, în Bucureşti[35].

Pentru organizarea Academiei Domneşti de la Sf. Sava stolnicul a lucrat împreună cu alţi doi foşti studenţi padovani, Sevastos Kiminites, numit primul ei director şi Ion Cariofil. Au reuşit să organizeze o instituţie de învăţământ superior corespunzătoare cerinţelor domnului Şerban vodă Cantacuzino, care dorea să-şi educe fiul, Gheorghe, aşa cum fusese instruit el din iniţiativa tatălui său la „schola graeca e latina” din Târgovişte. Noua Academie Domnească a semănat, din prima clipă, cu Facultatea Artelor Universităţii din Padova[36]. Marile asemănări, chiar identităţi, sunt cu *Atheneum Patavinum* şi *Heleno Museion*, părţi ale Universităţii din Padova[37]. A rezistat în această formă până în vara anului 1707. Atunci a fost reorganizată de patriarhul Hrisant Nottaras, la cererea lui Constantin vodă Brâncoveanu[38], ajuns în conflict cu unchiul său, stolnicul.

În paralel, stolnicul s-a preocupat şi de alcătuirea primei hărţi a Ţării Româneşti. Executată cu multă acribie, harta a fost tipărită în anul 1700, de fiul său Răducanu Cantacuzino şi de Hrisant Nottaras. Cei toi tineri, aflaţi într-o călătorie de

[32] În legătură cu datarea întemeierii Academiei Domneşti de la Mănăstirea Sf. Sava – Bucureşti au fost emise mai multe păreri, care sunt trecute în revistă de Cronţ Gheorghe, *Începuturile Academiei din Bucureşti*, în SMIMED, IV, 1966, p. 21-22; datele incorect susţinute se găsesc şi la I. Ionaşcu, *Cu privire la data întemeierii Academiei Domneşti de la Sfântu Sava din Bucureşti*, în Studii, XVII, 1964, 6, p. 1253-1271 (care susţine că anul ar fi fost 1694), ulterior articolului lui G. Cront şi la C. Bălan, în *Istoria Românilor, vol. V. O epocă de înnoiri în spirit european (1601-1711/1716),* coord. Acad. Virgil Cândea, secr. ştiinţific Constantin Rezachevici, Bucureşti, 2003, vol. V, p. 876 (care consideră că anul ar fi fost 1680); atrag atenţia asupra faptului că autorii menţionaţi mai sus şi emulii lor folosesc aceleaşi documente greceşti ca şi Ariadna Camariano-Cioran, dar necunoaşterea limbii greceşti i-a împiedicat să le citească şi să le cunoască esenţa. Ariadna Camariano-Cioran a lămurit datarea datorită bunei cunoaşteri a limbii medio-greacă (cf. Ariadna Camariano-Cioran, *Academiile domneşti din Bucureşti şi Iaşi*, Bucureşti, 1971, p. 23 şi urm.).

[33] Cf. Ariadna Camariano-Cioran, *op.cit.*, p. 23 şi urm.

[34] În această epistolă, profesorul grec se adresează spătarului deoarece el avea legătura directă cu Academia; i-a atras atenţia că o instituţie de învăţământ superior nu se poate limita la cheltuielile făcute cu salariile profesorilor şi că este necesar să fie făcute investiţii mult mai mari (*Ibidem*).

[35] Ibidem; prin acest Enkomion dedicat de curând decedatului Şerban vodă Cantacuzino, profesorul Sevastos Kiminites a mulţumit acestui mare dispărut pentru crearea Academiei.

[36] Cf. Radu Ştefan Ciobanu (Vergatti), *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*..., ed. cit., p. 174-177.

[37] Lucia Rosetti, *Constantin Cantacuzino studente rumeno a Padova*, Padova, 1968, passim; G. Plumidis, *Les matricules des étudiants (scolari) greques à l'Universite de Padoue (I. Artisti, 1634-1782*), în *Epithiris this Etterias Byzantinon spodon*, Athena, XXXVII (1969-1970), p. 1; idem, *Gli scolari oltramarini a Padova nei secoli XVI a XVII*, în RESEE, X/1972, nr. 2, p. 257-270. Lucia Rosetti, *Constantin Cantacuzino studente rumeno a Padova*, Padova, 1968, passim; G. Plumidis, *Les matricules des étudiants (scolari) greques à l'Universite de Padoue (I. Artisti, 1634-1782*), în *Epithiris this Etterias Byzantinon spodon*, Athena, XXXVII (1969-1970), p. 1; idem, *Gli scolari oltramarini a Padova nei secoli XVI a XVII*, în RESEE, X/1972, nr. 2, p. 257-270.

[38] *Ibidem*; Gheorghe Cronţ, *Începuturile Academiei din Bucureşti*, în SMIMED, IV, 1966, p. 21-22. Niciodată Academia Domnească nu a funcţionat după tot programul alcătuit şi propus de patriarhul Hrisant Nottaras. În acelaşi timp, în primăvara anului 1707, domnul Constantin Brâncoveanu a primit din partea profesorului H. W. Ludolf oferta de a angaja la Academia Domnească profesori din Halle; din păcate, domnul nu a dat curs ofertei, căci profesorii, excelenţi profesionişti, erau de confesiune luterană (N. Vătămanu, *De la începuturile medicinei*, Bucureşti, 1966, p. 233).

studii în Europa, au ales tipografia Ordinului Iezuit din Padova, deoarece era cea mai indicată pentru reproducerea unei hărți. Într-adevăr, harta păstrată în original, în colecțiile British Museum din Londra[39], se prezintă ca un exemplar impecabil redat[40]. Pe ea stolnicul a marcat cele 23 așezări socotite orașe în epocă. Este un element important, deoarece contribuie la stabilirea definiției orașului medieval, încă neprecizată[41]. Pe hartă mai sunt marcate monumente istorice ca „valul lui Traian", sau locul unde se găsesc bogății naturale, cum ar fi ocnele de sare[42]. Din păcate, această hartă a fost practic necunoscută și nepusă în circulație în lumea românească[43].

O altă realizare a stolnicului în domeniul cartografiei a fost planul luptei de la Petrovaradin. Acolo s-au redat exact pozițiile trupelor otomane, de mare interes pentru austriaci[44]. În acest mod, stolnicul ajuta imperialii în lupta antiotomană. Practic, planul era o formă de spionaj, de transmitere a informațiilor către dușmanii Sublimei Porți, puterea suzerană a Țării Românești.

Desigur, cele două lucrări din domeniul cartografiei arată formația și cunoștințele stolnicului, contribuind și la întărirea legăturilor cu imperialii și, prin ei, cu Europa occidentală. În acest context, el l-a trimis și pe al doilea fiu al său, Ștefan Cantacuzino, viitorul domn, să învețe la Oxford[45].

O preocupare perenă a stolnicului a fost aceea de a scrie o istorie a țării sale. Motivul care l-a determinat s-o facă a fost exprimat de el însuși în Introducerea la a sa *Istorie a Țării Româneşti*[46]. Stolnicul consideră că până la el nu a fost nimeni să se opună „nici cu palma, nici cu condeiul" denigratorilor trecutului poporului român[47]. Ca

---

[39] Pentru descrierea hărții, a se vedea C. C. Giurescu, *Harta stolnicului Constantin Cantacuzino. O descriere a Munteniei la 1700*, în RIR, XIII (1943), p. 1-28; R. Șt. Ciobanu (Vergatti), *op. cit.*, p. 189-196; Ion Ciortan, *Un izvor cartographic din epoca brâncovenească*, în *Constantin Basarab Brâncoveanu*…, ed. cit., p. 114-122.

[40] *Ibidem*. O fotocopie a hărții se găseşte la B.A.R.

[41] *Cf. T. V. Poncea, Geneza oraşului medieval românesc în spaţiul extracarpatic. Sec. X-XIV*, Bucureşti, 1999, passim.

[42] R. Șt. Ciobanu (Vergatti), *op. cit.*, p. 189-196.

[43] *Ibidem*. În schimba, harta a fost amintită mult mai târziu, chiar de patriarhul Hrisant Nottaras, în lucrarea sa *Introductio ad Geographiam et Spheram*, Paris, 1716; George Șt. Andonie, *Istoria matematicii în România*, vol. I, Bucureşti, 1965, p. 39; Magda Stavinschi, *Astronomy and the Cultural Heritage*, în „Journal of Istanbul Kültür University", 2005/3, p. 36; cartea are titlul bilingv, în limba latină şi în limba medio-greacă, iar textul este scris în limba medio-greacă; cartea a fost dedicată primului domn Mavrocordat de pe tronul Țării Româneşti şi fiului său.

[44] Cf. Paul Cernovodeanu, *Un croquis du siège de la fortresse de Petrovaradin (1694) appartenant au sénéchal Constantin Cantacuzène*, în R.E.E.S.E., 1976, nr. 4, p. 591-601 + un plan.

[45] Ștefan Cantacuzino a ajuns și a învățat la Oxford în cadrul Colegiului grecesc pe cheltuială proprie, deci nu s-a bucurat de o bursă acordată de Constantin Brâncoveanu. Tânărul Cantacuzin a fost însoțit la Oxford de macedoromânul Dionisie din Ianina (Andrei Pippidi, *Putere şi cultură în epoca lui Brâncoveanu*, în A.I.I.A.I., 25, 1988, 2, p. 361-367).

[46] „*Ci dar cu greu şi cu nămar iaste a da zic, neştine începătură celor ce mai despre toate părţile întuneric iaste, precum şi mie acum să întâmplă a veni vrând la fel cum am pomenit mai sus a istori ale ţării ce-i zicem noi astăzi Rumâneşti. Cu greu, zic, foarte-mi iaste de vreme ce nu aflu eu pănă acuma măcar cât am ostenit, cât am cercat, cât am întrebat şi de ştiuţi şi de bătrâni, domiriţi şi înţelepţi şi în tot chipul m-am trudit şi pentr' alte părţi şi cu cheltuială am nevoit...*"; pentru textul de față am folosit lucrarea stolnicului Constantin Cantacuzino, *Istoria Tării Româneşti între care se cuprinde numele cel dintâi şi cine au fost lăcuitorii ei atunci, publicată de pe un manuscript necunoscut*, îngrijită de N. Cartojan și D. Simonescu, Craiova, 1944; autorii au folosit pentru ediția lor mss. 3433 de la Biblioteca Academiei Române, Secția Manuscrise.

[47] „*Măcar că unii dintr-acei ce scriu de dânsa (Țara Românească, n.n.) ca nişte străini şi sunt şi voitori de*

atare, el și-a asumat această sarcină[48]. S-a bazat pe o documentație amplă, pe care a putut-o crea datorită educației sale umaniste și, mai ales, legăturilor pe care le avea[49].

El s-a ridicat împotriva „basnei” lui Simion Dascălul și a emulilor lui, a lui Laurentius Toppeltinus[50] etc. A arătat clar că aceștia se găseau în slujba cancelarilor unor state vecine cu tendințe expansioniste. El putea s-o scrie mai bine ca oricine, căci crease cancelaria modernă a Țării Românești prin care-și asigura informații[51].

Stolnicul a fost cel care a introdus în istoriografie critica umanistă pozitivă a complexității izvoarelor istorice. Astfel a putut aborda problema etnogenezei românilor de pe baze noi. A pus în discuție simbioza dintre daci și romani. Pentru întărirea izvoarelor scrise s-a folosit de cele arheologice, etnografice etc. Astfel a ajuns să extindă aria românilor la cei din sudul Dunării, pe care-i numește cuțovlahi[52].

Din păcate, nu a reușit să-și termine lucrarea. A ajuns până la migratorii de neam germanic. Însă, din fericire, metoda folosită de el, acceptată de o bună parte a confraților lui oameni de cultură, a rămas și este folosită până astăzi[53].

Pe aceeași linie de apărare a intereselor românilor, de data aceasta a celor transilvăneni, s-a înscris și acțiunea de viguroasă opoziție la crearea uniunii cu Biserica Catolică a unei părți a Bisericii Ortodoxe[54]. Episcopul Atanase Anghel, care a avut o

---

rău unii, nu adevărul scriu, ci micșorează lucrurile și pe lăcuitorii ei rău îi defaimă și multe hule le găsesc. Și pot avea și dreptate, zic, a face așa dacă aceia alt mai bine nici știu, nici pot face. Și pentru că în stepena ce astăzi se află (măcar că oareșicând așa să trage) în calea ticăloasă și jalnică iaste cine cum îi iaste voia, poate și zice și scrie, căci nu iaste nimeni nici cu condeiul, nici cu palma a-i sta împotrivă și a-i răspunde”.

[48] Îmi sprijin afirmația pe corespondența cu Luigi Ferdinando Marsigli și cu Francesco Lagasi (cf. R. Șt. Ciobanu (Vergatti), *op. cit.*, p. 198).

[49] *Ibidem*.

[50] *Ibidem*, p. 208.

[51] *Ibidem*, p. 233-240.

[52] „Cum și atunce acelui Galien sau altui măcar împărat să va fi întâmplat, de va fi trimis și aici de va fi rădicat ostași, ca să meargă să scoață pe acei goți ce călca și împresura cele ținuturi ce s-au zis, în Elada și Misia. Care de crezut iaste că și de aici oaste s-au dus, și pe unii doară ca să-i și așaze acolo, însă carii mai sprinteni și de așezat vor fi fost. Că ce iată și semnu chiar avem pe acei coțovlahi, cum le zic grecii, ce vede că și până astăzi se află și sunt, însă puțini acum rămași, pentru carii viind cuvântul, gândiiu că nu fără cale va fi a mai întinde de ei voroava, ca să se știe ce sunt. Sunt dară acești coțovlahi, cum ne spun vecinii lor și încă și cu dintr-înșii am vorbit, oameni nu mai osebiți, nici în chip, nici în obicine, nici în tăriia și făptura trupului, decât rumânii, ceștea și limba lor rumânească ca acestora, numai mai stricată și mai amestecată cu de ceastă proastă grecească și cu turcească, pentru că foarte puțini, cum s-au zis, au rămas la niște munți trăgându-se de lăcuiesc. Carii se tind în lung de lângă Ianina Ipirului până spre arbănași lângă Elbasan, în sate numai lăcuind, săvai că și mari unele sate. Zic că sunt și oameni cu putére în hrana lor, de carii și mare minune, iaste, cum și până astăzi să află păzindu-și limba, și niște obicéie ale lor. Aceștea dară și limba s-au mai stricat, și ei s-au împuținat, derept că și ei desăvârșit supt jugul turcescu cu acei greci dupre acolo s-au supus, unde și stăpânire, și blagorodnia, și tot ș-au pierdut (...) și locurile lor cu greu de hrană fiind, pentru multa piatră și munți ce sunt de lăcuiescu, să împrăștie și să duc mai mulți pen céle orașe mari turcești de să hrănescu; și pe acolo mai mulți amestecându-se, și limba, cum am zis, foartes-au stricat și ei puțin au rămas. Zic și aceasta că de-i întreabă pre ei neștine: Ce ești? El zice: vlahos, adecăte rumân; și locurile lor unde lăcuiesc le zic Vlahia [cea mare] Pare-mi-să, zic, că ei grăind, mai mult îi înțeleg ceștia rumâni decât ceștea grăind ceia să înțeleagă; însă și unii și alții cu puținea vréme într-un loc aflându-se și vorbind adése, pe lesne pot înțelege. De crezut iaste că și acei coțovlahi, dintr-acești rumâni sunt și să trag; și într-acele vremi ce Galian au alt împărat, au rădicat o seamă dintr-înșii de aici și i-au așezat pe acolo, au rămas și până acum.”

[53] *Istoria României*, vol. I, București, 1960, p. 775-809.

[54] Cf. R. Șt. Ciobanu (Vergatti), *op. cit.*, p. 252; Cronicarul Radu Tempea notează în scrierea lui cum mitropolitul Teodosie Veștemeanul a caterisit trei preoți din Șcheii Brașovului, aderenți la uniație, precum și întrevederile la care au participat delegații preoților români din Transilvania, veniți la București, unde au fost

atitudine duplicitară, a fost blamat permanent în corespondenţa stolnicului, care l-a numit „Satanasie Anghel”[55]. Apărând Biserica Ortodoxă Română din Transilvania, stolnicul se ridica întru stăvilirea atacului contra românilor din acea zonă. El îşi dădea seama că sub haina misionarismului catolic şi al prozelitismului calvin se urmărea distrugerea fiinţei etnice a românilor.

În concluzie, pot să afirm că stolnicul a fost una dintre marile figuri ale boierilor cărturari români. El s-a afirmat în perioada naşterii şi propagandei umanismului românesc, fiind unul dintre cei care l-au răspândit. Crearea bibliotecii, a Academiei Domneşti, participarea la pregătirea Bibliei, întocmirea hărţii Ţării Româneşti, întemeierea istoriografiei moderne arată clar cât de mult s-au datorat acestea şi se datorează boierimii iubitoare de neam şi de ţară.

THE HIGH-STEWARD CONSTANTIN CANTACUZINO, A SCHOLAR-BOYAR

Abstract

The High-Steward Constantin Cantacuzino was born in 1639, in Târgovişte, as a member of one of the newest and strongest families from Walachia and the Balkans. Since his adolescence he loved books. He was both an intellectual and a politician. Due to him the number of books of the library of his family from Mărgineni Monastery increased considerably. He brought there over 3.000 books. He also brought to Walachia the first atlases with information about America and about the culture of the 17-th century. As a cartograph he drew one of the best maps of Walachia in 1700. He sustained the progress of the printing in Walachia. In 1688 he was one of those who helped the publishing of the Bible in the Romanian language. In 1683, he and his brother, the prince Şerban Cantacuzino, contributed to the opening of the Lordly Academy in Bucharest, which was the first institution situated at the same level with the Fine Arts Faculty from the Western Europe. His work *Istoria Ţării Româneşti*, brought a new working method in the Romanian historiography, i.e. that of the positive reading of the historical sources. Thus he was the first person who rose against the unfriendly writings regarding the Romanian people. Due to all these things, the High-Steward Constantin Cantacuzino contributed to the progress of the spirituality and the acknowledgement of the Romanian humanism in Europe.

primiţi de stolnicul Constantin Cantacuzino, de spătarul Mihai Cantacuzino şi de nepotul lor, Constantin Brâncoveanu (cf. Radu Tempea, *Istoria sfintei beserici a Şcheilor Braşovului*, publ. de O. Şchiau, L. Bot, Bucureşti, 1969, p. 73).

[55] La 25 septembrie 1702 îi scria lui David Corbea, solul Ţării Româneşti la Moscova: „Nu voi ca să-ţi mai scriu doar ca să-ţi fac inimă rea de câine[le] viclean nevlădica Satanasie dă Ardeal, că nu să mai stâmpără, nici să satură a nu mai face reale şi goană împotriva bisearicii lor, cât şi bieţilor preoţi de la Făgăraş ce le-a făcut, judece-l dreptul Dumnezeu pre dânsul şi pre cei ce-l sprijineau, îl ţiu şi-asmuţă. (...) mai pre larg îţi voi scrie şi-ţi voi trimite şi nişte izvoade şi scrisori ale celor fără de leage vrăjmaşi, ficleni şi nebuni oameni” (C. Şerban, *Contribuţii la repertoriul corespondenţei stolnicului Constantin Cantacuzino*, în „Studii. Revistă de istorie”, tom XIX (1966), 4, Anexă, p. 701).

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

MARELE SPĂTAR IORDACHE CANTACUZINO (1651-1692)

MARIA-VENERA RĂDULESCU*

Intrigile politice ale marii boierimi şi tinereţea nefericită a lui Iordache Cantacuzino. Anii care au urmat după uciderea în decembrie 1663 a postelnicului Constantin Cantacuzino, la Mănăstirea Snagov, în timpul domniei lui Grigore Ghica (1660-1664), aveau să aducă pentru cei şase fii ai săi (Drăghici, Şerban, Constantin, Mihai, Matei şi Iordache - Fig. 1, 2) un şir neîntrerupt de triste episoade. Drăghici, spătarul, primul dintre fiii postelnicului, va fi următoarea victimă, otrăvit la Ţarigrad în 1667, în timpul domniei lui Radu Leon (1664-1669), cel pe care, de altfel, Drăghici se ostenise a-l aduce pe scaunul voievodal.

Fig. 1. Boierii Cantacuzini, frescă, biserica M-rii Hurez (fotografii Marius Păduraru).

* Bucureşti.

Fig. 2. Iordache Cantacuzino (detaliu)

Cronica ţării ne oferă informaţii precum vornicul Stroe Leurdeanu, Dumitraşco, Gherghe Băleanu, Hrizea vistierul, Staico spătarul, Radu Ştirbeiu şi alţi câţiva boier, *o ceată spurcată*, ţeseau cu mult meşteşug intrigi la urechile voievozilor ţării, urmărind îndepărtarea membrilor familiei Cantacuzino de pe scena politică a epocii[1]. Dacă Antonie Vodă din Popeşti (1669-1672) încercase a face dreptate Cantacuzinilor, după mazilirea sa, boierii hicleni, aflaţi la Adrianopol, susţin revenirea lui Grigore Ghica pe scaunul Valahiei (1672-1673). Reîncep intrigile în dorinţa de răzbunare împotriva fiilor postelnicului: „făcură sfat drăcesc către turci de prinseră pe Mareş banul, i Gheorghe dvornicul, i Radul logofătul Creţulescul, i Mihai Cantacuzino spătarul, i Gheţea clucerul, i Stoian comisul. Iar Şărban Cantacuzino spătarul au scăpat din mijlocul lor. Şi aciiaşi porunci Gligorie vodă cu ai săi răi boiari ai lui la Gherghe dvorvicul Băleanul de au prins pre toţi fraţii lui Şărban spătarul: Costandin stolnicul, i Matei aga, i Iordachie postelnicul (subl. ns.)“[2].

Partida boierilor ostili Cantacuzinilor va recurge la mijloace extreme pentru eliminarea fizică a acestei familii, a rudelor şi a apropiaţilor lor politici. Aduşi la ţară, patru dintre fiii postelnicului Constantin Cantacuzino şi anume Costandin, Mihai, Matei şi Iordache au fost puşi „la opreală mare, în turnul clopotniţii“[3].

În timp ce domnul era plecat, împreună cu sultanul Mehmet, împotriva Ţării Leşeşti, iar în ţară rămăseseră ca ispravnici Bălăceanu, Stroe dvornicul şi Hrizea vistierul, aceştia „ca nişte răi tirani, fără ştirea domnului, dederă învăţătură Drosului armaşului Mehedinţul, răul spurcat, de-i scotea din turn pre aceşti boiari, ce scriu mai sus şi-i ducea afară den cetate, înaintea temniţii, de-i bătea în toate zilele pre talpele picioarelor şi-i spânzura de mâini cu sfoară, şi-i muncea în tot felul, tărându-i pre pământ şi pedepsindu-i cum le era voia“ [4]. Şerban, rămas în libertate, intervine la Înalta Poartă pentru a-şi elibera fraţii din închisoare.

Mihai, Matei şi Iordache, împreună cu mama lor, doamna Elena vor fi duşi la Ţarigrad iar Şerban şi Constantin ţinuţi sub supraveghere turcească la sud de Dunăre. Mazilirea lui Grigorie Ghica în toamna anului 1673 a fost urmată de urcarea pe tron a lui Gheorghe Duca (1673-1678) şi revenirea în ţară a celor cinci fraţi Cantacuzini. Intrigile boiereşti ţesute la urechea noului domn vor avea ca urmare un alt trist episod pentru Cantacuzini. Şerban logofătul va fi prins în casele lui de la Drăgăneşti şi dus la mănăstirea Snagov pentru a fi ucis. Stolnicul Constantin era prins la Cocăreşti.

La Mărgineni, Iordache reuşeşte să fugă iar Mihai spătarul să scape de ostaşii

---

[1] *Istoria Ţării Româneşti 1290-1690, Letopiseţul Cantacuzinesc* (ed. C. Grecescu şi D. Simonescu), Bucureşti, 1960, p. 163 ş. c. l.

[2] *Ibidem*, p. 164. Letopiseţul pomeneşte prima dregătorie pe care a deţinut-o Iordache Cantacuzino, aceea de postelnic, în timpul domniei lui Antonie Vodă din Popeşti (1669-1672).

[3] *Ibidem*, p. 166.

[4] *Ibidem.*

care îl prinseseră. Înainte să ajungă la Drăgăneşti, avertizat, scapă şi Matei aga. Planul urzit împotriva Cantacuzinilor nu reuşise iar Duca Vodă îi va slobozit pe cei prinşi. Intrigile se ţes în continuare, în special împotriva lui Şerban. Acesta se plânge vizirului Kara Mustafa, la Adrianopol. La sfârşitul anului 1678 Şerban Cantacuzino era numit domn în Ţara Românească iar Gheorghe Duca mutat pe tronul Moldovei[5]. Tragediile din familie şi nesiguranţa vieţii pe care Iordache le cunoscuse încă din adolescenţă trebuie să-i fi rănit mult sufletul.

Sub domnia lui Şerban Cantacuzino (1678-1688), mezinul familiei va fi integrat, prin dregătorii, în viaţa politică a ţării[6]. Ca mare spătar[7], el va conduce oştile valahe, obligate să fie alături de cele otomane în luptele împotriva Habsburgilor, la Seghedin, în decembrie 1686: „Într-acel război fost-au şi Iordache Cantacuzino vel spătarul, trimis de frate-său Şerban Vodă, însă din porunca vizirului“[8].

Ţara Românească între Imperiul Habsburgic şi Imperiul Otoman. În vara anului 1683 Şerban Cantacuzino, domnul Ţării Româneşti, precum şi Gheorghe Duca, domnul Moldovei, fuseseră obligaţi să participe, alături de turci, la asediul Vienei[9]. Legăturile secrete pe care domnii români le întreţinuseră cu asediaţii, furnizându-le informaţii despre armata otomană, adusese în final victoria Imperiului Habsburgic.

Victoria de la Viena a oferit împăratului Leopold prilejul de a-şi subordona Transilvania. La 26 iunie 1686 se încheia la Viena tratatul *hallerian* prin care Transilvania accepta protecţia împăratului, acesta recunoscându-l ca principe pe Mihai Apafi. Garnizoane imperiale urmau să fie instalate la Cluj şi Deva. Încercând să scape ţara de dorinţele habsburgice de expansiune dar şi de o eventuală invazie otomană, Şerban Cantacuzino trimisese în 1686, la Turnu Severin, o delegaţie de boieri condusă de marele logofăt Constantin Brâncoveanu, pentru a-l convinge pe generalul Frederic Veterani să oprească înaintarea trupelor sale pe teritoriul Valahiei.

Letopiseţul Cantacuzinesc ne informează că „Atunci Veteranie, gheneraleşul, înţelegând de aceasta, numaidecât s-au ridicat de acolo cu toată oastea lui, de au venit pre supt munte până la Câmpul Lung. Şărban Vodă iar au trimis pe frate-său Mihai Cantacuzino, biv vel spătarul şi pre gineri-său, Constantin Bălăceanul vel agă, de s-au întâmpinat cu dânşii la Câmpul Lung, fiind şi Brâncoveanul acolo, tot cu ei, făcând multă rugăciune, până s-au ridicat de acolo, de au trecut la Braşov şi s-au aşezat acolo cu toate oştile, să erneze (...). Şi aşa, cu înţelepciunea lui toate le-au potolit“[10].

Corespondenţa pe care Cantacuzinii o întreţineau în aceşti ani cu Mihail Teleki, cancelarul Transilvaniei, pun în lumină buna vecinătate pe care Ţara Românească intenţiona să o păstreze cu Ardealul. Astfel, într-o scrisoare trimisă de marele logofăt Constantin Brâncoveanu cancelarului amintit, la 14 decembrie 1686, pe

---

[5] Vezi şi *Istoria Românilor*, vol. V, Bucureşti, 2003, p. 209-223.
[6] Pentru dregătoriile deţinute de Iordache Cantacuzino, vezi: N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova, sec. XIV-XVII*, Bucureşti, 1971, p. 142-143.
[7] Despre atribuţiile dregătoriei de spătar vezi: N. Stoicescu, *Sfatul domnesc şi marii dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV-XVII)*, Bucureşti, 1968, p. 244.
[8] Vezi nota 1, p. 180.
[9] Despre obligaţiile Ţării Româneşti faţă de sultan vezi: Paul Ricaut, *Histoire de l'état présent de l'Empire Ottoman*, Paris, MDCLXX, p. 572: "*Les Tartares, les Valaches, les Moldaves & les Transylvains sont obligez de fournir des gens de guerre au Grand Seigneur, toutes les fois qu'il leur commande*".
[10] Vezi nota 1, p. 187-188.

lângă ştirile de ordin politic, îi transmitea salutări din partea lui Constantin şi Iordache Cantacuzino, adăugând că acesta din urmă sosise de curând de la vizir, unde fusese chemat[11]. La 2 iulie 1687, într-o scrisoare trimisă cancelarului Teleki, Constantin Cantacuzino îi transmitea din tabăra de la Copăceni că voievodul valah trimisese pe Pârvu Cantacuzino în solie la principele Apafi şi îl asigura totodată de bunăvoinţa sa şi a fraţilor săi Mihail şi Iordache: „Întâmplându-se să fie aici în tabără domnii fraţii mei mai mici, Mihai şi Iordache Kantacuzenu, salută cu mare cinste pe Domnia Ta prin mine“ [12]. În tabără se afla însuşi voievodul Şerban Cantacuzino care coresponda la 16 septembrie 1687 cu principele Mihai Apafi, înştiinţându-l despre plecarea marelui vizir la Poartă, după ce a expediat mai întâi acasă, pe tătari [13].

La 27 octombrie 1687, prin Tratatul de la Blaj, 12 oraşe şi cetăţi transilvănene erau puse la dispoziţia trupelor imperiale. Principatul avea obligaţia de a plăti imperialilor suma de 700 000 florini. Un an mai târziu, la 9 mai 1688, Mihai Apafi era silit să cedeze cetăţile Chioar, Hust, Gurghiu şi Braşov[14].

Pentru a-şi asigura integritatea teritorială, Ţara Românească, aflată între dominatoarea putere otomană şi dorinţele habsburgice de expansiune, va fi silită, în anii care au urmat, să adopte o abilă politică diplomatică şi o cumpănită acţiune militară[15]. Domnul valah dorea însă să pecetluiască o înţelegere cu împăratul Leopold, înţelegere care să-i asigure recunoaşterea independenţei ţării, domnie ereditară, autoritate absolută în interior. În acest scop hotărăşte să trimită la Curtea de la Viena o delegaţie formată din patru mari boieri: marele spătar Iordache Cantacuzino - fratele cel mai mic a lui Şerban Vodă, marele agă Constantin Bălăceanul - ginerele domnului, Şerban Cantacuzino - nepotul domnului, feciorul lui Drăghici şi Şerban Vlădescu, marele comis. Înainte ca solia valahă să ajungă la Viena intervine moartea subită a lui Şerban Cantacuzino şi ridicarea pe tron a lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714)[16].

Ştirea provoacă la început derută iar apoi neînţelegeri între boierii delegaţiei: „Iordachie spătarul şi cu Şărban căpitanul Cantacuzino zicea că nu s-au căzut să lipsească domnia de la mâna Cantacuzinilor şi altele zicea împotriva domnului. Bălăceanul aga, ginerele lui Şărban Vodă, zicea: Drept ce n-au pus domn pe cumnată-său, feciorul lui Şerban Vodă şi altele“[17]. Referitor la aceste evenimente, banul Mihai Cantacuzino relata un secol mai târziu: „Şerban Voevod, la moartea sa, a lăsat cuvânt ca să ridice boierii Domn în locul lui pe cel mai mic frate, Iordache; dar, aflându-se el atunci la Viena, cum mai sus se arată şi socotind ceilalţi doi fraţi Cantacuzini (stolnicul Constantin şi spătarul Mihai n. ns.) că până a veni fratele lor Iordache de la Viena, poate, auzind Poarta de moartea lui Şerban Voievod, să orânduiască alt Domn, şi cu aceasta să iasă Domnia din mâna lor, pentru una ca aceasta

---

[11] A. Veress, *Documente privitoare la Istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. XI, *Acte şi scrisori (1661-1690)*, Bucureşti, 1939, nr. 160, p. 243-246.
[12] *Ibidem*, nr. 171, p. 272-274.
[13] *Ibidem*, nr. 177, p. 282-283.
[14] Braşovenii vor protesta, refuzând venirea garnizoanelor imperiale. Rezistenţa lor a fost înfrântă, oraşul incendiat iar conducătorii mişcării executaţi.
[15] Vezi şi Johann Filstich, *Încercare de istorie românească* (ed. Adolf Armbruster), Bucureşti, 1979, p. 217.
[16] Vezi nota 1, p. 188; Radu Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu Voievod (1688-1714)*,Bucureşti, 1970, p. 55-58.
[17] *Istoria Ţării Româneşti de la octombrie 1688 până în martie 1717. Cronica anonimă*, Bucureşti, 1959, p. 12-13; vezi şi Nicolo de Porta, în *Călători străini despre Ţările Române*, vol. VIII, Bucureşti, 1983, p. 144.

au ridicat ei Domn pe Vel-Logofătul Costandin Brâncoveanu, ce era nepot de soră al numiţilor Cantacuzini (...)“[18].

Moartea lui Şerban Cantacuzino va deschide calea intrigilor pe care Constantin Bălăceanu le va ţese la Viena împotriva lui Iordache. Împăratul Leopold aprobase parţial cererile delegaţiei valahe şi trimisese cu răspuns la domnul Ţării Româneşti pe groful Csáky László, „şi cu el au slobozit şi doi soli rumâneşti: pă Şărban comisul Vlădescu şi pă Costandin Bălăceanu, aga, să vie în ţară, iar acolo la Beci au oprit pă cealalţi doi soli, pă Iordachie Spătarul şi pă Şărban căpitanul. Şi viind până la Braşov, acel Ciachi Laslo cu acei doi soli, iar Costandin aga s-au oprit şi n-au vrut să între în ţară, numai ce au venit Şărban comisul cu Ciachi. Pentru care lucru toţi s-au mirat, cum s-au oprit acel boeariu fără nici o pricină ivită despre domnul şi despre ţară“[19]. Cronica aminteşte în continuare uneltirile ţesute la Viena de Bălăceanu împotriva lui Iordache Cantacuzino: „Unii vrea unile, alţii vrea altele şi mai vârtos că Iordachie Cantacozinul batjocoriea pre toţi cum vrea, dintru care batjocură s-au născut vrajbă şi încă şi altă pricină, că bănuea Iordachie spătarul şi Şărban căpitanul oprirea lor la Beci, precum ar fi umblat ceealalţi doi, soţii ale lor, Vlădescul şi Bălăceanul, într-ascuns la curtea înpărătească de au făcut pe cei mari de au slobozit pre ei şi pre ceealalţi au oprit; care lucru au scris şi în ţară la Costandin Vodă şi la ceealalţi Cantacozini de întâmplarea ce au avut; de care, cum unii zicea, temându-să Bălăceanu, n-au cutezat să vie în ţară“[20].

Întâlnirea de la Palatul Mogoşoaia dintre Constantin Brâncoveanu şi trimisul imperial, trebuie să fi avut ca subiect, printre altele, şi eliberarea celor doi membri ai delegaţiei valahe opriţi la Viena.

Orientarea prohabsburgică şi antiotomană a lui Constantin Bălăceanu, generată mai mult de opoziţia acestuia faţă de alegerea la cârma ţării a lui Constantin Brâncoveanu, va avea urmări dintre cele mai nefericite pentru ţară. Nenumăratele încercări ale voievodului valah de a opri intrarea în ţară a armatei austriece conduse de generalul Heissler nu dau rezultate[21]. În acest timp, la Dunăre, reizbucnesc confruntările austro-turce. La 29 octombrie şi 19 noiembrie 1689 Ludovic W. de Baden raporta împăratului Leopold I despre ocuparea cetăţii Vidin de către trupele austriece şi îl înştiinţa că întâmpină greutăţi din partea lui Constantin Brâncoveanu care nu permitea ostaşilor imperiali să ierneze în Valahia[22]. El va trece cu oştile ce le conducea în Ardeal. După aproximativ o lună, la 25 decembrie, generalul Donat Heissler raporta împăratului Leopold I că în urma învoirii făcute cu Constantin Brâncoveanu regimentele sale au fost aşezate la Câmpulung şi Târgovişte. Acesta adăuga că lăcaşurile nefiind îndestulătoare pentru încartiruirea armatei, el a plecat cu trupele spre Bucureşti ca să le facă acolo adăposturi cuvenite şi pe de altă parte să silească pe Brâncoveanu să respecte tratatul încheiat şi să plătească suma de 700 mii de florini

---

[18] Mihai Cantacuzino banul, *Genealogia Cantacuzinilor*, publicată şi adnotată de N. Iorga, Bucureşti, 1902, p. 248.

[19] *Istoria Ţării Româneşti de la octombrie 1688 până în martie 1717. Cronica anonimă* (ed. C. Grecescu), Bucureşti, 1959, p. 16.

[20] *Ibidem*, p. 17.

[21] *Ibidem*, p. 22.

[22] Veress, *op. cit.*, nr. 241, p. 383-386, nr. 242, p. 386-387.

pentru întreţinerea armatei[23]. Brâncoveanu împreună cu familia şi cu toată Curtea se va retrage temporar din cetatea de scaun. Despre consecinţele acestei acţiuni, Cronica ţării relatează că ostaşii generalului Heissler, avându-l alături pe Bălăceanu, vor ajunge la Bucureşti, unde, „şăzând o lună de zile, jafurile ce au făcut de pâine şi de dobitoace, nu poate om să le spue"[24]. Strivit între două puteri expansioniste rivale, Brâncoveanu încerca cu mari eforturi să salveze teritoriul ţării sale de invaziile armatelor străine. Negocierile pe care voievodul român le va duce la Drăgăneşti cu generalul Heissler îl vor convinge pe acesta din urmă să se retragă în Ardeal, la 15 februarie aflându-se deja la Sibiu[25].

Întors la scaunul său din Bucureşti, Brâncoveanu rămâne neliniştit ştiind că Bălăceanu putea din nou să-l determine pe Heissler să intre în ţară. Derularea evenimentelor va duce la mutarea zonelor de conflict spre partea de nord a Valahiei, la graniţa cu Ardealul. La moartea principelui Transilvaniei Mihail Apafi I, la 15 aprilie 1690, proaustriac, dieta îl va proclama principe pe fiul său Mihai Apafi II. Poarta îl va numi în aceeaşi demnitate pe Emeric Thököly. Constantin Brâncoveanu îl va sprijini pe acesta din urmă, grof ungur, care se remarcase prin politica sa antiaustriacă. Armata valahă condusă de voievod, împreună cu turcii şi tătarii ce-l însoţeau pe Thököly vor câştiga la 11 august 1690 lupta de la Tohani-Zărneşti şi vor intra în Ardeal: „Constantin Vodă având oameni ai muntelui, despre Rucăr şi Dragoslavele, care-i ştiea plaiurile, au purces către Ardeal"[26]. În timpul luptelor, atât Mihail Teleki cât şi Constandin Bălăceanu vor fi omorâţi iar generalul Heissler luat prizonier. Dieta convocată la Cristian îl va proclamat pe Thököly principe al Transilvaniei. La puţin timp, în octombrie acelaşi an, armata margrafului de Baden reocupă Transilvania iar Emeric Thököly, retrăgându-se în sudul Dunării, va face mare prăpăd în Valahia: „şi multe jafuri şi răotăţi au făcut în ţară, dintru care au intrat vrajbă între Constandin Vodă şi între dânsul (E. Thököly n.ns.)"[27]. Conflictele dintre austrieci şi turci reizbucnesc iar în primăvara anului următor sultanul îi cerea domnului valah să păzească trecătorile spre Transilvania: „şi domnului i-au venit poruncă ca să meargă să păzească bohazurile de către Ardeal, şi aşa au făcut"[28].

La 4 decembrie 1691, prin Diploma Leopoldină, principatul Transilvaniei era subordonat direct împăratului.

Evenimentele din vara şi toamna anului 1690, din zona oraşului Câmpulung, important punct strategic în desfăşurarea operaţiunilor militare, au provocat, pentru locuitorii urbei, nesiguranţa traiului, multă dezordine în relaţiile sociale. În acest context, hoţiile şi jafurile se iveau lesne. Un document din 2 decembrie [c. 1690], trimis de *dvornicii* oraşului, Iordachi Coconul şi Preda Paladi, către birăul din Bistriţa, menţionează că în oraş avusese loc un furt de vite şi de alte obiecte, hoţii fiind doi câmpulungeni fugiţi la Bistriţa. În lista obiectelor furate erau menţionate: „cergi", „bezmine da căr(ă)", „pilcial(e)", „cămeş bărbăteşti", „cămeş femiiaeşti", „zăbranec(e)", „şlicia", „meneştergur(i) cu bumbac", „brăe vărstate cu mătas(ă)",

[23] *Ibidem*, nr. 246, p. 391-393.
[24] *Cronica anonimă*, p. 28.
[25] Veress, *op. cit.*, nr. 254, p. 403.
[26] *Cronica anonimă*, p. 30.
[27] *Ibidem* , p. 33.
[28] *Ibidem*, p. 33-34.

„fote“, „ineli “, „zgardă“, „1 perech(e) de sărji“, „1 părechi de cercei“, „gulere cusute“, „năfrămi de brău“, „năfrămi femeiaşti“, „3 perechi de altiţă“, „20 coţi de pândză“, „2 părechi de ciorici“, „3 pările de mitupuş“ (sic!), „2 torturi“, „3 părechi de ciubote“, „1 părechi de cuţite“, „1 polă de iconă“, „12 bilciali“, „2 fiaţi de maasă“, „1 faţă de piarilă“ (sic), „1 zăbranic“, „1 şlic roşu cu jder“, „2 părechi de mănuş“, „1 părichi de ciubote galbene fămeiaşti“, „8 părechi de cioreč“, „2 părichi di colţuni“, „urşinic de un şlic“, „3 părechi de altiţă cusute“, „2 orţi sărmă“, „4 costande mătasă “, „2 şişpace bunbac albastru“, „2 frămi (sic!) femeiaşti“, „1 năframă bărbătească “, „2 părechi desagi“, „2 inele“[29]. Documentul trezeşte interes etnografic prin inserarea unor piese de port popular.

Evangheliarul tipărit la Bucureşti în 1682. Cultura românească cunoaşte o deosebită înflorire în timpul Cantacuzinilor. Arhitectura, pictura, sculptura dar şi artele minore îşi definesc un stil rafinat, propriu epocii. Voievodul Şerban Cantacuzino va arăta, în acelaşi timp, o grijă deosebită pentru tipăriturile religioase, traduse din greceşte în limba română, pe înţelesul poporului. În 1682, sub oblăduirea voievodului, se tipărea la Bucureşti, în atelierele de la mitropolie, *Sfânta şi Dumnezeiasca Evanghelie* (Fig. 3). Ispravnicul lucrării era Theodosie, mitropolitul ţării. Prima filă a Evangheliei cuprinde, pe verso, stema voievodului, asociată cu stema ţării şi zece versuri referitoare la aceste steme. Pe fila a doua, în prefaţă, voievodul arată necesitatea traducerii sfintei cărţi, *folositoare sufletelor* şi menţionează că pentru aceasta „*poruncit-amu fratelui nostru Iordachie Cantacozino, vel stolnicu, de o au îndreptatu şi o au aşăzatu precumu umblă ce ellinescă, şi întru toate asemene, după rânduială Beserecii Răsăritului, alcătuindu-se şi*

Fig. 3. Evanghelia, 1682, Bucureşti (arhiva Muzeului Naţional Cotroceni).

[29] Eudoxiu Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria românilor*, XV, partea a 2-a, nr. MMDCL, p. 1434; originalul în Arhiva oraşului Bistriţa, vezi şi N. Iorga, *Documente româneşti din arhivele Bistriţei*, Bucureşti, 1899-1900, vol. II, p. 95-96, nr. CCCLV.

svintele cuvinte, spre mai alesă înţelegere a limbii Rumăneşti“ [30]. Prefaţa ne lămureşte că la 1682, Iordache, pe atunci mare stolnic, bun cunoscător al limbii greceşti se îngrijea de traducere sfintei Evanghelii în limba română.

Întoarcerea în ţară şi moartea marelui spătar Iordache. Cronica timpului descrie ultima perioadă din viaţa marelui spătar Iordache Cantacuzino. Întors de la Viena, unde fusese oprit trei ani de către împărat, Iordache se stinge din viaţă la 8 iunie 1692, încă tânăr, lăsând în urmă multă tristeţe: „Iar când au fost iarna dăspre postul cel mare (1691, n.ns.), venit-au şi boiarii de la Beci, solii care fusese trimişi de răposatul Şărban vodă şi-i oprise chesariul acolo, anume Iordache Spătariul i Şărban căpitanul, carii 3 ani au fost opriţi acolo pentru pricinile ce s-au zis mai sus. Iar când au fost primăvara, căzut-au Iordache Spătariul în grea boală şi nu mult l-au lungit, fără cât o săptămână şi ş-au dat obşteasca datorie, lăsând în urmă multă tânguire şi jale, nu numai pentru îndelungata lui înstrăinare ce fusese, (...) ci mai vârtos pentru cea tânără a lui vârstă şi multă vrednicie ce avea, de care nu numai fraţilor şi domnului pagubă s-au făcut, ci tocma şi ţărăi, că ales boiariul de cinste şi de treabă era“[31].

Mănăstirea Cotroceni. Ctitorie a voievodului Şerban Cantacuzino, Mănăstirea Cotroceni, zidită între anii 1679-1681, a fost înzestrată încă de la început cu o serie de danii domneşti. În 1680, la 10 mai (7188) mănăstirea era miluită cu a treia partea din vama Oraşului de Floci[32], la 15 mai era miluită cu vinăriciul din dealul Ţigăneştilor[33] şi în aceeaşi zi un alt hrisov îi dădea milă de sare la Ocna Telega[34]; la 5 iunie voievodul dăruia mănăstirii moşia Găojanii din judeţul Vlaşca[35], la 27 septembrie un hrisov domnesc întărea mănăstirii stăpânirea peste satul Cârstineşti[36], la 10 decembrie îi era întărită stăpânirea peste moşia Clanţa[37], iar la 18 decembrie un alt hrisov domnesc îi întărea stăpânirea peste satul Pietrile dinspre baltă, din judeţul Vlaşca[38]. Daniile domneşti continuă şi în anii următori.

La 20 iunie 1682 (7190) voievodul miluia mănăstirea cu vinăriciul din dealul Bucureştilor[39] iar în iulie, f. z., 1684 (7192), mănăstirii îi era întărită stăpânirea peste moşiile Ulmuleştii Zimnicele şi altele[40]. Sunt doar câteva exemple din ceea ce însemna starea economică a locaşului de cult la finele secolului al XVII-lea. În biserica mănăstirii, marele spătar îşi va găsi odihna de veci, alături de fraţii săi Matei şi Şerban. Inscripţia săpată pe lespedea de mormânt a lui Iordache Cantacuzino glăsuieşte: „†Supt această marmură zace ţerăna lui jupan Iordachie Cantacozino, vel spătariul, feciorul bătrânului Costandin Cantacuzino biv vel postelnic, carele cu cinste, cu bune faceri şi cu toate cĕle căzute, ce unul bl(a)gorodn(ic), şi de mare neam ca aceluia s-au cuvenit, toată viiaţa lui au trăit. Deci sosindu-i ceasul ş-au plătit şi el datoria cea de obşte la anul

[30] Ion Bianu şi Nerva Hodoş, *Bibliografia Românească Veche 1508 - 1830,* vol. I (1508- 1716), Bucureşti, 1903, nr. 74, p. 246-250.
[31] Radu Greceanu, *op. cit.*, p. 90-91.
[32] D. A. N. I. C., Mănăstirea Cotroceni, XXXIII/1.
[33] *Ibidem*, XXXIII/2.
[34] *Ibidem*, XXXIII/3.
[35] *Ibidem*, LXXI/2.
[36] *Ibidem*, XC/21.
[37] *Ibidem*, XC/25.
[38] *Ibidem*, XCIII/1.
[39] *Ibidem*, XXXIII/4.
[40] *Ibidem*, XX/2.

de la spăseniia lumii 1692 iun(ie) 8, umplănd vărstă de ani 41 şi răpăosănd în zilele nepotul(ui) său de soră, Io Costandin Băsărabŭ voevodŭ, aice la mănăstirea Cotrocĕnilor aducăndu-(s)e, s-au astrucatŭ la anul de la zidirea lumii 7200, mĕseţa iunie 8“ [41].

Fig. 4. Piatra de mormânt a lui Iordache Cantacuzino, fost mare spătar, 1651-1692,biserica M-rii Cotroceni (arhiva Muzeului Naţional Cotroceni).

Fig. 5. Detaliu, stema marelui Spătar Iordache Cantacuzino.

Deasupra inscripţiei este cioplită stema lui Iordache Cantacuzino: într-un medalion circular, ornat cu o ghirlandă de frunze se află acvila bicefală cu capetele încoronate. Între capete, o coroană deschisă; pe piept o inimă cu o cruce în centru. Pasărea ţine în gheara dreaptă o spadă iar în gheara stângă doi boboci de lalea, în suită. Era o sinteză a acestui spirit Cantacuzin ce-şi petrecuse viaţa ţinând într-o mână spada iar în alta puritatea florilor. În inimă se afla credinţa creştină care îi călăuzise faptele. Perimetral, lespedea funerară este înconjurată de un chenar fitomorf, desfăşurat într-un motiv *rinceau* (Fig. 4, 5).

Un important document de danie pentru mănăstirea Cotroceni poartă data de 8 iunie 1710 (7218). Maria[42], fata lui Iordache Cantacuzino, biv Vel Spătar, făcea danie acestei mănăstiri, unde îi era îngropat tatăl iar mai apoi şi sora sa Casandra, şapte

[41] Inscripţiile medievale ale României, vol. I - Oraşul Bucureşti (1395-1800), Bucureşti 1965, nr. 86, p. 236; N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, Bucureşti, 1902, p. 332.
[42] Vezi Mihai Cantacuzino, banul, *Genealogia Cantacuzinilor*, publicată şi adnotată de N. Iorga, Bucureşti, 1902, p. 358-359.

pogoane şi jumătate în dealul Sărăţii[43]. De remarcat că ziua şi luna de emitere a documentului corespunzând cu cele în care fostul mare spătar trecuse la cele veşnice; avusese loc desigur o pomenire a lui Iordache, la 18 ani de la moartea sa. Documentul poartă semnătura Mariei Cantacuzino, sigiliul său oval, în câmp cu vulturul bicefal flancat de iniţialele numelui. Ca martori semnau stolnicul Costandin Cantacuzino, Mihai Cantacuzino, spătar, Toma Cantacuzino, vel spătar, Ştefan Cantacuzino, postelnic (Fig. 6).

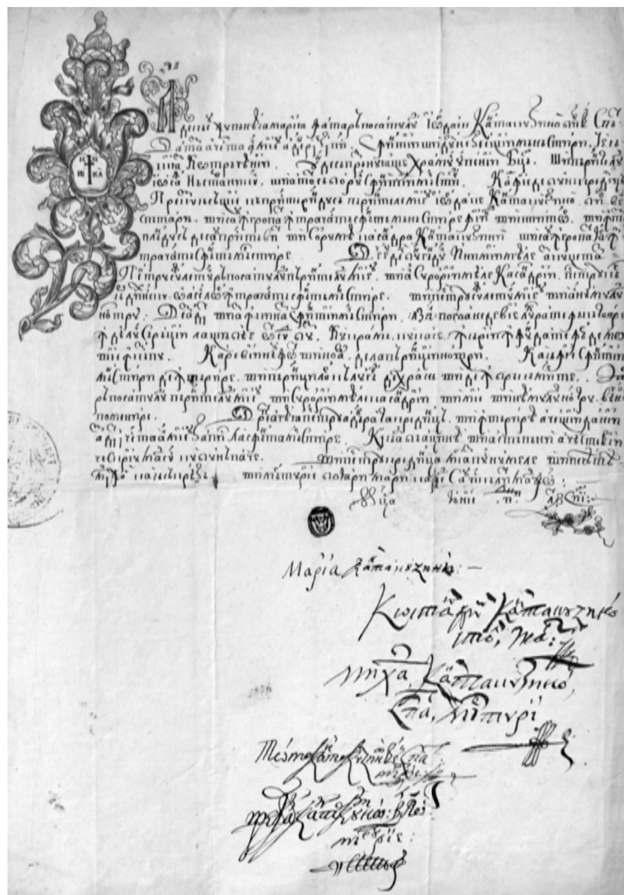

Fig. 6 Hrisovul Mariei Cantacuzino, fiica biv Vel spătarului Iordache, prin care face danii Mănăstirii Cotroceni, 8 iunie 1710 (7218).

[43] D.A.N.I.C., Mănăstirea Cotroceni, LV/ 56; N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, Bucureşti, 1902, doc. nr. XXII, p. 249-250 (cu anul socotit greşit 1709 în loc de 1710).

Iordache Cantacuzino cunoscuse în scurta sa viaţă cruzimea intrigilor boiereşti, expansiunea marilor imperii învecinate dar se dedicase spiritual educării sufletelor românilor spre cele sfinte prin traducerea Evangheliei în limba poporului.

LISTA FIGURILOR

Fig. 1. Boierii Cantacuzini, frescă, biserica M-rii Hurez (fotografii Marius Păduraru).

Fig. 2. Iordache Cantacuzino (detaliu).

Fig. 3. Evanghelia, 1682, Bucureşti (arhiva Muzeului Naţional Cotroceni).

Fig. 4. Piatra de mormânt a lui Iordache Cantacuzino, fost mare spătar, 1651-1692, biserica M-rii Cotroceni (arhiva Muzeului Naţional Cotroceni).

Fig. 5. Detaliu, stema marelui spătar Iordache Cantacuzino.

Fig. 6. Hrisovul Mariei Cantacuzino, fiica biv Vel spătarului Iordache, prin care face danii Mănăstirii Cotroceni, 8 iunie 1710 (7218).

THE HIGH SPATHARUS IORDACHE CANTACUZINO (1651-1692)

Abstract

During the last two decades of the 17th century, Europe was confronted with military conflicts between the Habsburg and the Ottoman Empires.

In these political circumstances, the princes of UngroWallachia, Serban Cantacuzino (1678-1688) and Constantin Brancoveanu (1688-1714), adopted a diplomatic position in order to ensure the territorial unity of their country.

However, internal intrigues between major political groups were frequent. In this context, the Cantacuzino family went through a very traumatic period.

This historical period is outstanding, however, due to its flourishing culture. Iordache Cantacuzino, the youngest of his family, translated from Greek into Romanian, in an easy to understand language, The Four Gospels printed in Bucharest in 1682.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

REŞEDINŢE („SCAUNE") DOMNEŞTI ALE VOIEVOZILOR PĂTRAŞCU VODĂ ŞI MIHAI VITEAZUL DESCOPERITE ÎN VECHIUL ORAŞ MEDIEVAL GHERGHIŢA, JUD. PRAHOVA

ŞTEFAN OLTEANU*

Menţionat pentru prima oară în izvoare la 20 ianuarie 1431, oraşul medieval Gherghiţa, jud. Prahova, perceput astăzi ca unul dintre cele mai importante oraşe ale Ţării Româneşti din secolele XV-XVI, s-a impus în atenţia istoricilor începând din secolul al XIX-lea, în funcţie de documentele scrise avute atunci la îndemână[1].

Două măsuri organizatorice de mare importanţă, luate de către Academia Română la mijlocul secolului XX, aveau să contribuie la sporirea considerabilă a bazei de informaţie istorică referitoare la trecutul oraşului amintit: este vorba de editarea documentelor medievale în celebrele colecţii de *Documente privind istoria României* (D.I.R.), şi Documenta Romaniae Historica, (D.R.H.), pe de o parte, iar pe de alta, organizarea unor şantiere arheologice asupra unor obiective istorice de mare importanţă, precum cel al începuturilor vieţii urbane pe teritoriul Ţărilor Române extracarpatice, zonă în care a fost cuprinsă şi cercetarea sistematică a istoriei Gherghiţei medievale. Acestea au constituit punctele de plecare în cercetarea aşezării urbane de la confluenţa celor două râuri Teleajenul şi Prahova, informaţia istorică cuprinsă în documentele celor două colecţii de izvoare menţionate reprezentând mobilul direct care ne-a condus la analiza unor instituţii medievale menţionate în izvoare, specifice etapei de consolidare a statului medieval dintr-o anumită secvenţă cronologică a evului mediu în general; este vorba de reşedinţele temporare ale domniei denumite în documente cu numele slavon de стол= SCAUNE, edificate la nivelul Ţării Româneşti în cele mai dezvoltate arii urbane corespunzătoare judeţelor secolelor XV-XVI.

În condiţiile evului mediu, organizarea unor asemenea instituţii teritorial-administrative cu competenţe judiciare asupra comunităţilor săteşti mai cu seamă, a fost cauzată de lipsa unor drumuri, căi de comunicaţii în general etc. care să permită deplasarea celor implicaţi în rezolvarea unor litigii privind mersul proprietăţilor în general, şi nu numai, la sediul puterii centrale (în Bucureşti şi Târgovişte) pentru consumarea actului juridic. În acest scop, teritoriul Ţării Româneşti a fost împărţit în

* Universitatea Creştină „Dimitrie Cantemir", Bucureşti.

[1] Revista Istorică, Nr. 1, 1995; Gheorghe Pătraşcu-Sava (Zagoriţ), *Târguri şi oraşe dintre Buzău, Târgovişte şi Bucureşti*, 1937; A. Sacerdoţeanu, *Începuturile oraşului Gherghiţa în File din trecutul istoric al jud. Prahova*, 1980.

circumscripţii judiciare corespunzătoare, în general, judeţelor şi ţinuturilor (în Moldova), şi care îşi aveau sediul într-unul din oraşele mai dezvoltate ale ţărilor respective, fiind deservite de dregători domneşti cu atribuţii judiciare. Asemenea centre teritorial-administrative în care se desfăşura activitatea jurisdicţională cu participarea unor membri ai sfatului domnesc, şi, de multe ori, chiar a voievodului însuşi, au fost numite în documentele slave SCAUNE, adică reşedinţe, nu numai ale organelor locale, ci şi ale domniei care rezida în ele în timpul consumării actului juridic din circumscripţia respectivă. Asemenea scaune existau, potrivit documentelor, şi în alte oraşe, precum Piteşti, Craiova, Brăila, Caracal, alături de cele din Bucureşti şi Târgovişte, dar şi în unele centre episcopale, precum Târgşor, Buzău, Curtea de Argeş şi Câmpulung cu care Gherghiţa a avut relaţii de colaborare economică, deşi Câmpulungul era arondat la scaunul Târgoviştei[2]. O evidenţă, aproximativă, arată că jurisdicţia sau circumscripţia Gherghiţei avea în sec. XVI competenţă juridică asupra judeţului Prahova, Buzăului şi Săcuienilor cu extindere parţială şi asupra Ilfovului, iar numărul comunităţilor săteşti care intrau sub această jurisdicţie ajungea la, circa, 20 de sate.

Primul document cunoscut publicat în D.R.H., în care apare scaunul-reşedinţă al oraşului Gherghiţa datează de la mijlocul secolului XVI. La 17 iulie 1554, Pătraşcu Vodă, tatăl lui Mihai Viteazul, emite din Gherghiţa un act juridic în care diacul domnesc menţionează că el a fost scris „… în scaunul de la Gherghiţa (în slavoneşte: …βȣ стоλNИ от Герȣица”[3]. Alte acte ulterioare, emise, de asemenea, din acelaşi oraş cu participarea aceluiaşi Pătraşcu Vodă şi dregătorii însărcinaţi cu rezolvarea problemelor litigioase, menţionează acelaşi sediu: Scaunul voievodal din Gherghiţa.

Mihai Viteazul, fiul lui Pătraşcu Vodă are o prezenţă aproape permanentă la Gherghiţa de unde se emit, zi de zi şi săptămână de săptămână, timp de o lună de zile, acte cu caracter administrativ-jurisdicţional privind mersul proprietăţilor din zonă şi rezolvarea litigiilor obşteşti nesoluţionate la prima instanţă: cea a judeţului şi pârgarilor locali cu reprezentanţii obştii oraşului[4].

În lumina acestor consideraţii istorico-documentare, se impune acum o abordare practică a fenomenelor prezentate referitoare la prezenţa scaunelor-reşedinţă voievodală temporară, în baza rezultatelor cercetărilor arheologice de la Gherghiţa, cercetare care s-a desfăşurat în decursul unui deceniu, între 1999 şi 2011[5].

Investigaţia de teren de la Gherghiţa s-a desfăşurat, până în prezent, în opt puncte de pe teritoriul actual al aşezării în care s-au cercetat aspecte ale comunităţii medievale; locuinţe, amenajări interioare (cuptoare de uz casnic, de ars ceramica), unelte agricole şi meşteşugăreşti, vestigii ale activităţii de obţinere a fierului din minereu etc. În privinţa construcţiei de locuinţe, acestea se realizau în totalitate din

[2] Cea mai recentă lucrare consacrată istoriei Gherghiţei aparţine lui Ştefan Al. Minea, *Gherghiţa. Târg, oraş şi reşedinţă domnească,* în trecutul istoric al Ţării Româneşti, Iaşi, 2008, o lucrare de toată lauda.
[3] DIR, B, Ţara Românească, veac XVI, vol. III, p. 24 (orig. slav).
[4] Mihai Viteazul este prezent la scaunul Gherghiţei, împreună cu dregători din sfatul domnesc în cursul anului 1596: ianuarie 6-7; februarie 16-19; aprilie 10, 14, 16; mai 4, 14, 15, 27, 28; iunie 3, 15, 19, 20, 23; iulie 18-19, 24, etc. (DRH, B, Ţara Românească, veac XVI, vol. XI, doc. nr. 10, 137, 145, 147, 148, 151, 153, 154, 158, 159, 161, 162, 164, 165, 167, 169-171, 173, 176-179, 182-185, 203, 205, 237).
[5] Cercetările arheologice s-au desfăşurat timp de un deceniu, între 1999 şi 2011; rezultatele au fost prezentate în colecţia *Materiale şi cercetări arheologice* pe anii respectivi.

paiantă până la mijlocul sec. XVII, cu două excepţii: un lăcaş de cult ortodox, necunoscut până acum, datând de la finele sec. XV şi refăcut la mijlocul sec. XVI de către un mare dregător domnesc în relaţii matrimoniale cu Pătraşcu Vodă: Iancu, mare portar din Slătioara, înmormântat în pridvorul bisericii cu un fastuos inventar de piese în aur şi argint (inedit) şi reşedinţele din piatră ale celor doi domnitori români: Pătraşcu cel Bun şi Mihai Viteazul despre care va fi vorba în continuare. Acestea din urmă au fost descoperite în curtea Şcolii Generale din localitate unde, Regalitatea, în baza evocării actului unirii lui Mihai Viteazul a ţărilor române la finele sec. XVI, şi-a construit în cadrul domeniilor regale un mic palat ce se păstrează şi astăzi.

Din Scaunul-reşedinţă a lui Pătraşcu cel Bun, au fost descoperite fundaţiile de piatră şi cărămidă legată cu mortar, fundaţii care s-au adâncit la 1,50 m faţă de nivelul de călcare al vremii, grosimea zidului măsurând, pe alocuri, 1,25 m, dimensiuni care presupun existenţa parterului şi a unui etaj, dovadă fiind fragmentele de cărămidă fasonată descoperite printre resturile de la demantelare. Construcţia avea o formă rectangulară cu laturile de aproximativ 7 x 7 m, o veritabilă construcţie aulică. Întreaga construcţie a fost amplasată pe o necropolă creştină, unul dintre decedaţi având la mână un aspru turcesc, monedă care a început să circule în ţările române după mijlocul sec. XV şi până către mijlocul secolului următor.

Potrivit observaţiilor din timpul cercetării, această construcţie a fost, după moartea lui Pătraşcu Vodă din decembrie 1557, demolată, piatra şi cărămida fiind luate, resturile de la demantelare fiind depozitate în şanţul de fundaţie, peste stratul iniţial de piatră de 0,20 m. încă nedislocată de pe fundul şanţului de fundaţie. Această sălbatică demantelare pare a fi consecinţa raporturilor inamicale dintre Pătraşcu cel Bun şi noul domn Mircea Ciobanul, raporturi care au determinat fuga întregului sfat domnesc al lui Pătraşcu în Transilvania. Locul fostei reşedinţe-scaun a fost refolosit ca necropolă în perioada care a urmat a domniilor lui Mircea Ciobanul, Petru cel Tânăr şi Alexandru Mircea, dovadă fiind continuarea înmormântărilor peste ruinele fostei reşedinţe, a decedaţilor dataţi cu monede ale regatului Ungariei din perioada anilor 1576 şi următorii, emisiuni ale lui Rudolf II de Habsburg şi ale altora.

La finele sec. XVI, fiul lui Pătraşcu cel Bun, Mihai Viteazul reactualizează instituţia Scaunului-reşedinţă domnească de la Gherghiţa potrivit şi intereselor personale, el având în această zonă administrativ-teritorială o serie de proprietăţi, unele moştenite de la tatăl său. Construieşte o nouă reşedinţă domnească după ce, în prealabil, efectuează o nivelare generală a zonei unde fusese scaunul tatălui său, turnând o şapă de martor peste vechile ruine în vederea consolidării terenului. Noua reşedinţă de la Gherghiţa este de dimensiuni mai modeste, zidurile de fundaţie fiind inferioare celor ale reşedinţei tatălui său: adâncimea de 0,60 m, iar grosimea de 0,50 m, fapt ce arată o construcţie mai restrânsă, din care s-a conservat doar o singură încăpere, vestul sudic al construcţiei fiind interceptată de clădirea CAP-ului din secolul trecut. Încăperea conservată, având o formă rectangulară, are, ca dimensiune, o suprafaţă de 5 x 6 m, restul construcţiei intrând sub incidenţa construcţiei moderne amintite. Ea păstrează aceiaşi orientare paralelă cu cea a tatălui său, fără a o intercepta într-o formă sau alta. În funcţie de dimensiunile fundaţiei zidurilor, se pare că nu prezenta o structură etajată! Noutatea edificării acestei reşedinţe, faţă de cea a tatălui său consta în realizarea pe latura nordică a unei construcţii de tipul foişorului care asigura, în acelaşi timp, şi intrarea în reşedinţă. Această interpretare este dată de descoperirea pe latura

nordică a două baze de coloane din care se mai păstrează fundaţia acestora sub formă rectangulară (60 x 60 cm) cu o adâncime de circa 50 cm din mortar extrem de dur; la nivelul de călcare al vremii, se mai păstrează încă „pornirea” coloanelor realizate din rânduri de cărămizi de bună calitate legate cu mortar foarte dur. Fiind demantelate, nu se cunoaşte înălţimea la care să fi fost înălţate. Distanţa dintre aceste două baze de coloane este de 3,50 m, iar distanţa până la zidul reşedinţei era de 3,20 m. Aşadar, între zidul nordic al reşedinţei şi cele două coloane orientate pe mijlocul zidului nordic, se crea o mică terasă înconjurată de cele două coloane şi ieşită din linia faţadei zidului nordic, realizându-se, totodată, şi intrarea în reşedinţă. Am avea, în această privinţă, cea mai veche formă de foişor , tradiţională în arhitectura noastră medievală, aşa cum se prezintă ea în secolele XVIII-XIX la casele boiereşti şi alte structuri arhitecturale din capitala Ţării Româneşti.

Dimensiunea importanţei politico-judiciară şi administrativă a oraşului Gherghiţa, în cei 9 ani de domnie a realizatorului primei uniri politice a ţărilor române, poate fi apreciată şi în funcţie de rolul jucat de Scaunul-Reşedinţă temporară a lui Mihai Viteazul în activitatea teritorial-administrativă pe întreaga circumscripţie jurisdicţională. O dovedeşte prezenţa aici a voievodului, în acest sediu rezidenţial, împreună cu sfatul domnesc, aproape permanent în anumite perioade ale anului, potrivit emiterii actelor de justiţie pentru soluţionarea diferitelor procese civile şi penale ale comunităţilor din circumscripţie. Domnul însuşi cu dregători ai sfatului domnesc sunt prezenţi, în multe cazuri, zi de zi, precum în cursul anului 1596: ianuarie 6-7; februarie 16-19; aprilie 10, 14, 16; mai: 4, 14, 15, 27, 28; iunie: 3, 15, 19, 20, 23; iulie: 18, 19, 24 etc. Este lesne de înţeles că această prezenţă masivă a domnului şi a dregătorilor săi presupune, fără îndoială, „cazarea” acestor autorităţi în frunte cu marele voievod în spaţiile puse la dispoziţie de complexul arhitectural al Reşedinţe-Scaun. În cursul anilor 1595-1596 sunt emise din Scaunul Gherghiţei 27 de acte cu menţiunea: „… s-au scris în Scaunul oraşului domniei mele Gherghiţa („βȢ стоʌNҺ грАΔ ГосМоΔсТВАМI Gherghiţa”)[6].

După consumarea tristelor evenimente de la finele sec. XVI şi începutul secolului următor, construcţia rezidenţială a lui Mihai Viteazul este demolată sălbatic: piatra a fost scoasă până aproape de ultimul nivel al fundaţiei, resturile acestei demolări fiind depuse în şanţul de fundaţie, păstrându-se până astăzi. Cu excepţia câtorva acte încă emise în Gherghiţa, nu se mai emite în continuare, nici un act din Gherghiţa, ceea ce înseamnă dispariţia funcţiei de Scaun de reşedinţă jurisdicţională a Gherghiţei. De altfel, secolul al XVII-lea aduce, totodată, şi începutul decăderii oraşului la nivelul aşezării rurale, aşa cum îl vom cunoaşte în sec. XVIII-XIX. Dacă la această decădere a contribuit şi pierderea funcţiei sus amintite, pierderea sprijinului autorităţii centrale, rămâne o problemă de rezolvat în viitor.

[6] Vezi nota 5.

PRINCELY COURTS („SCAUNE") OF THE VOIVODES PĂTRAŞCU VODĂ AND MIHAI VITEAZUL DISCOVERED IN THE OLD MEDIEVAL TOWN GHERGHIŢA, PRAHOVA COUNTY

Abstract

The medieval town Gherghiţa, Prahova County, was firstly mentioned in historical springs on the 20-th of January 1431. It is considered today as one of the most important towns of Walachia in the 15-th – the 16-th centuries, due to the almost permanent presence here of the voivode Mihai Viteazul and his council, in order to solve the civil and penal trials of the communities from the constituency.

After the events from the end of the 16-th century and the beginning of the 17-th century the princely court of Mihai Viteazul is demolished. What has left after the demolition was put in the foundation ditch and preserved till today.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

DATE NOI DESPRE URMAŞII LUI ANTONIE VODĂ DIN POPEŞTI

CONSTANTIN REZACHEVICI[*]

Un conflict cu iz parcă medieval din 2007 între Arhiepiscopia Bucureştilor şi Muzeul Judeţean de Istorie şi Arheologie din Ploieşti, pentru dreptul de posesie asupra unei interesante lespezi funerare, cunoscută cel puţin înainte de 1968[1], dar înregistrată la muzeul amintit în 2004[2], descoperită lângă biserica lui Antonie vodă din Popeşti de la Târgşor, conflict în care am fost solicitat ca expert, mi-a adus în atenţie un izvor epigrafic ce pune în discuţie problema urmaşilor lui Antonie vodă şi, indirect, chiar soarta rămăşiţelor pământeşti ale acestuia.

Piesa, îngrijit lucrată, purtând două inscripţii chirilice realizate la date diferite în alto-relief, ceea ce presupune comanditari cu dare de mână, se referă la două persoane din familia lui Antonie vodă, una cu totul necunoscută până acum. Lespedea a cărei inscripţii le public şi le analizez în contextul rezultatelor preliminare ale sondajului arheologic efectuat în martie 2007 în pronaosul bisericii lui Antonie vodă de la Târgşor[3], şi al mărturiilor lui N. Iorga din urmă cu peste o sută de ani, despre frescele înfăţişând familia lui Antonie vodă din epoca brâncovenească, ce se mai păstrau pe atunci (trecute însă ulterior cu vederea), aduce date noi despre fiul şi nepoata lui Antonie vodă din Popeşti.

*
*   *

Pentru a evidenţia tocmai informaţiile noi aduse de inscripţiile lespezii amintite, trec peste datele cunoscute despre originea şi cariera lui Antonie vodă din Popeşti şi Negoieşti, judeţul Prahova, boier de stare mijlocie, membru al clanului boieresc al „Cantacuzinilor“, implicat în lupta politică pentru putere cu gruparea boierească adversă a „Leurdenilor“, condusă de Stroe Leurdeanu[4]. Nu voi aminti aici

---

[*] Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“, Bucureşti.

[1] O reproducere fotografică a acestei lespezi tombale, având legenda: „Piatra de mormânt a lui Neagu Postelnicul, din Mănăstirea Târgşorul, zidită în 1671 de Antonie vodă din Popeştii Prahovei“, apare doar ca ilustraţie fără legătură cu textul, în articolul lui Ion Ionaşcu, *Evenimentele care au dus la domnia lui Antonie vodă din Popeştii Prahovei*, în „Studii şi materiale privitoare la trecutul istoric al judeţului Prahova“, Ploieşti, I (1968), p. 61. Această fotografie este mai nouă decât cea pe care o reproduc în lucrarea de faţă, pentru că în ea partea de jos a lespezii apare mai deteriorată.

[2] Fişa analitică de evidenţă a piesei este din 26 iunie 2004.

[3] Sondajul a fost efectuat de un colectiv de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan“ din Bucureşti.

[4] Ion Ionaşcu, *Mănăstirea Târgşor, un fost metoh al Spitalului Pantelimon*, Bucureşti, 1938, p. 5-17; idem, *Evenimentele care au dus la domnia lui Antonie vodă*, p. 65-67; George Potra, *Din Bucureştii de altădată*,

nici condiţiile luării domniei de către Antonie, încercările sale de a media între cele două grupări boiereşti rivale pentru liniştea internă a ţării şi nici despre împrejurările dramatice ale îndepărtării sale din scaun, de care mă ocup pe larg în altă parte[5].

Biserica lui Antonie-Vodă de la Târgşor, foto 2011.

Pornesc aşadar, de la dispariţia lui Antonie din atenţia izvoarelor, după mazilirea sa care l-a aflat la Poartă la începutul anului 1672. „Iar Antonie vodă au rămas la Ţarigrad şi acolo s-au pristăvit" - notează concis *Letopiseţul Cantacuzinesc*[6], de unde rezultă că a murit la Constantinopol, dar nu şi că a fost înmormântat acolo. Iar despre fiul său Neagu voievod, care i-a fost mereu în preajmă, însoţindu-l şi la Poartă,

Bucureşti, 1942, p. 35-37; idem, *Biserica Ienei*, în „Gazeta Municipală", XI (1942), nr. 528, 5 iulie, p. 1-2; Constantin Rezachevici, *Fenomene de criză social-politică în Ţara Românească în veacul al XVII-lea (Partea a II-a: A doua jumătate a secolului al XVII-lea)*, în „Studii şi materiale de istorie medie", XIV (1996), p. 105 şi urm.; idem, în *Istoria românilor*, V, Bucureşti, 2003, p. 214 şi urm.; Gheorghe Lazăr, *«De la boutique à la terre». Les marchands «grecs» et leurs stratégies d'insertion sociale (Valachie, XVIIe siècle)*, în „Studii şi materiale de istorie medie", XXVI (2008), p. 57; idem, *În umbra puterii. Negustori „prieteni ai domniei" şi destinul lor (Ţara Românească, secolul al XVII-lea)*, în *Vocaţia istoriei. Prinos Profesorului Şerban Papacostea*, Brăila, 2008, p. 606-609. Pentru Ştefan D. Grecianu, cf. mai jos, nota 20.

[5] Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Ţara Românească şi Moldova a. 1324-1881*, II, secolul XVII (în pregătire pentru tipar).

[6] *Istoria Ţării Româneşti 1290-1690. Letopiseţul Cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu, D. Simonescu, Bucureşti, 1960, p. 164.

nu se mai ştie nimic decât că fiica sa Maria (Marica) a devenit soţia lui Constantin Brâncoveanu şi ctitoră a bisericii bucureştene Dintr-o zi[7].

Iată însă că piatra de mormânt de la Târgşor aducea ştiri noi. Prima inscripţie care înconjură în chenar faţa lespezii, arată că Neagu s-a întors în Ţara Românească şi oricum a murit peste opt ani, la 10 octombrie 1680, cu dregătoria, desigur onorifică, cum se obişnuia pentru un fiu de voievod, de postelnic.

Cea de-a doua inscripţie de pe faţa centrală a pietrei, lucrată de un alt meşter, arată că peste circa zece ani, în acelaşi mormânt a fost depusă o fiică deja măritată, a lui Neagu, Ioana, altfel *necunoscută*, precizează vârsta la care a murit Neagu, arată cu cine a fost căsătorită această fiică şi sub ce egumen s-a făcut înmormântarea în mănăstire.

Neagu, unicul fiu al lui Antonie vodă din Popeşti, foarte apropiat de acesta, a murit, aşadar, la doar 32 de ani, în 1690, fiind deci născut la 1658, astfel că în timpul domniei tatălui său, între 1669 şi 1672, a avut vârsta de la 11 la 14 ani, ca atare fiind cam prea tânăr pentru a-l sprijini pe acesta în politica de echilibru între cele două grupări boiereşti rivale care dominau viaţa politică a ţării. În aceste condiţii este ciudată afirmaţia cronicarului Radu Popescu, din gruparea adversă tatălui său, care afirmă că acesta din urmă îl trimetea pe Neagu în târg să cumpere vin, cerându-i să plătească mai mult deoarece „*are doamnă şi coconi*“[8], ceea ce e greu de crezut pentru un adolescent de 11-14 ani. Probabil cronicarul înregistra un zvon răuvoitor, referindu-se la gruparea adversă a Cantacuzinilor, care-l obliga, chipurile, pe Antonie şi pe fiul său, pe care-i tutelau, asigurându-le cele necesare cu zgârcenie, să-şi cumpere singuri vinul pentru masă. Oricum, aceste amănunte picante au făcut o lungă carieră în istoriografia românească, de la I. Neculce, până în zilele noastre.

Cât despre fiica lui Neagu, Ioana, născută, desigur, după revenirea tatălui său de la Constantinopol, ea a fost măritată de copilă, după obiceiul vremii, cu un obscur boernaş, Neagu din Dăduleşti, murind şi ea foarte tânără, probabil fără urmaşi.

Importantă este însă precizarea că decesele tatălui şi al fiicei au avut loc în vremea când egumenul mănăstirii, unde s-a aflat mormântul lor acoperit de lespedea de care mă ocup acum, era un anume Paisie, cel care a construit clopotniţa (la care ducea scara interioară ce pornea din partea stângă a pronaosului), deci gropniţa comună a celor doi s-a aflat în biserica unei mănăstiri, care nu putea fi alta decât cea a cărei biserică a fost înălţată de Antonie vodă din Popeşti, în apropierea căreia am fost informat că a fost găsită lespedea pe care o reproduc în lucrarea de faţă.

Fiul unui bogat negustor din Târgşor, încă din 1662 Antonie vornicul începuse cu aprobarea domniei, demolarea bisericii domneşti ridicată de Vlad Ţepeş la 1461 în cadrul curţii domneşti din centrul Târgşorului. După decăderea localităţii, pe unde în Evul Mediu treceau toate drumurile comerciale care se îndreptau din nord spre Bucureşti, ca urmare a ridicării Ploieştilor, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, în locul curţii domneşti se instalează o mănăstire, cunoscută de obicei sub numele de Turnu, după turnul intrării de est a incintei (zisă „cea mică“), ale cărei urme se văd şi astăzi.

[7] Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din Bucureşti*, ‹Bucureşti, 1961›, p. 200.
[8] Radu Popescu, *Istoriile domnilor Ţării Româneşti*, ed. C. Grecescu, Bucureşti, 1963, p. 143.

Antonie-Vodă şi fiul său Neagu, după fresca bisericii din Băjeşti, jud. Argeş.

Chiar pe temeliile bisericii lui Vlad Ţepeş, care astfel dispare cu totul şi nici nu am fi ştiut de ea dacă nu i s-ar fi găsit pisania foarte explicită într-o localitate apropiată, Antonie, între timp ajuns domn al Ţării Româneşti (1669-1672), ridică biserica sa, fără însă a apuca să o zugrăvească[9]. De abia în 1708, peste mai bine de trei decenii, cealaltă fiică a lui Neagu, Maria (Marica), devenită soţia lui Constantin Brâncoveanu, în calitate de nepoată directă a ctitorului, patronează „*prefacerea*“ şi zugrăvirea lăcaşului, cu banii „*poporenilor*“ din Târgşorul Vechi. Ulterior, în urma cutremurelor din 1829 şi 1838 au loc noi reparaţii, însă cu timpul, distrugându-se acoperişul, biserica se ruinează[10], iar ploile spală chiar după primul deceniu al secolului XX pictura brâncovenească, din care astăzi se mai păstrează doar urme, greu de depistat, de frescă în pronaos (pictura bisericii refăcută după repararea lăcaşului, în ultimele decenii, fiind actuală)[11].

[9] Biserica lui Antonie avea hramul Sfinţii Apostoli; pentru aceasta, cu bibliografia problemei, cf. Constantin Rezachevici, *Vlad Ţepeş şi Biserica*, în vol. *Izvoare istorice. Artă, cultură şi societate. În memoria lui Constantin Bălan (1928-2005)*, Bucureşti, 2010, p. 116-119.
[10] Fotografii ale bisericii ruinate şi fără acoperiş la Ion Ionaşcu, *Evenimentele care au dus la domnia lui Antonie vodă din Popeşti*, p. 55, 59.
[11] Constantin Rezachevici, *op. cit.,* p. 118-119.

Lespedea masivă (1,76 x 0,76 m, cu grosimea de 0,25 m) care acoperise cândva cripta mormântului fiului şi nepoatei lui Antonie vodă din Popeşti a fost aflată la sud-est de mica ridicătură de pământ pe care se afla mănăstirea Turnu cu biserica lui Antonie, în zona rămăşiţelor termelor castrului legiunii a XI-a Claudia şi a Bisericii Negustorilor sau Biserica Albă (nu a fost niciodată pictată), datând din prima jumătate a secolului al XVI-lea[12]. Evident fusese scoasă din lăcaşul lui Antonie vodă. În legătură cu aceasta, la sondajul efectuat în partea dreaptă a pronaosului în 2007[13], au fost descoperite trei cripte din cărămidă, cea mai veche fiind cea apropiată de axul încăperii (cripta nr. 1), celelalte două (criptele 2 şi 3) fiind săpate ulterior între prima şi zidul de sud al bisericii[14]. În astfel de situaţii (de pildă, mormintele domneşti ale celor doi fraţi Movileşti, Ieremia şi Simion de la mănăstirea Suceviţa) este vorba de mormântul ctitorului şi de cele adăugate ale unor persoane apropiate din familia acestuia. Este foarte posibil, aşadar, ca în cripta nr. 1, cea mai mare şi apropiată de axul pronaosului, pe locul destinat înmormântării ctitorului, să-şi fi aflat locul rămăşiţele lui Antonie vodă aduse de la Constantinopol odată cu întoarcerea fiului său Neagu, sau măcar mormântul să fi fost doar pregătit pentru a adăposti trupul acestuia (ca în cazul gropniţei destinate lui Brâncoveanu de la Hurez), celelalte două cripte săpate succesiv fiind destinate unor membri ai familiei ctitorului.

Cum Neagu postelnic a murit la doar opt ani după tatăl său, este probabil ca cea de-a doua criptă să-i fi adăpostit rămăşiţele, la care s-au adăugat ulterior cele ale fiicei sale Ioana, sub lespedea funerară de care ne ocupăm. Însă nu este exclus ca în cazul în care osemintele lui Antonie vodă nu au fost aduse de la Poartă, fiul şi nepoata să-şi fi aflat odihna în cripta nr. 1 destinată ctitorului şi atunci lespedea respectivă ar fi acoperit acest loc de veci[15].

Din nefericire, în cele trei cripte s-au făcut înmormântări succesive, cel puţin până în secolul al XVIII-lea, în ele aflându-se osemintele a 10-14 persoane, amestecate, niciodată în poziţie firească, în plus, toate mormintele fiind jefuite şi deranjate de-a lungul vremii, astfel că inventarul lor este extrem de sărac, dar resturile „de haine din mătase ţesute cu fir din argint şi aur şi cu încheietori din bronz“, alături de „8 aplici florale realizate din tablă de bronz“[16], găsite în criptele nr. 1 şi 2, indică rămăşiţele unor persoane de rang boieresc. Menţionez că în şanţul de vest al fostei curţi domneşti am văzut în 2008 aruncate numeroase oseminte omeneşti.

În pictura din 1708 a pronaosului, aşa cum o înregistrează N. Iorga în preajma anului 1908, înainte de a fi spălată de apa ploilor care pătrundeau prin acoperişul spart, nu apar decât câteva personaje înrudite cu ctitora de atunci, doamna Marica nepoata lui Antonie vodă şi soţia lui Constantin Brâncoveanu, tatăl acesteia Neagu voievod, însă nu şi mama acesteia, Neacşa (Necşuţa), apoi, bunica dinspre tată, Ilinca doamna lui Antonie vodă din Popeşti, nu însă şi acesta din urmă, o jupânească Safta şi un personaj

---

[12] *Ibidem*, p. 119.
[13] Cercetările arheologice au fot efectuate de un colectiv de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan“ al Academiei Române. Cf. şi nota 3.
[14] Datele despre sondajul din pronaosul bisericii lui Antonie vodă din luna martie, 2007 mi-au fost puse la dispoziţie de Arhiepiscopia Bucureştilor.
[15] Oricum, lespedea lui Neagu postelnic şi a Ioanei a fost acum plasată deasupra acestei cripte (nr. 1).
[16] Din datele sondajului efectuat în martie 2007. Cf. şi nota 16.

Lespedea funerară a lui Neagu postelnic şi a fiicei sale Ioana din biserica lui Antonie de la Târgşor.

masculin, al cărui nume nedescifrat a fost completat arbitrar de N. Iorga. În sfârşit, doi băieţaşi şi o fetiţă, Maria, care nu îşi dezvăluie identitatea[17].

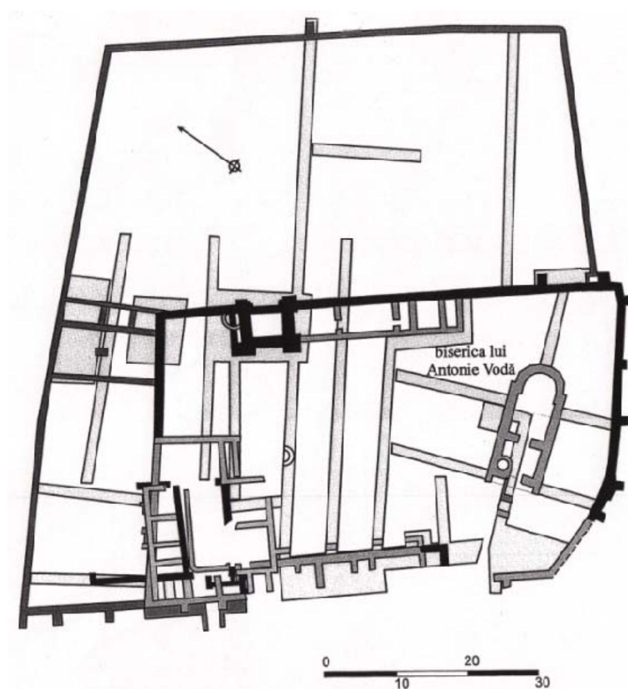
† Suptu aciastă piatră odihnéşte robul lui Dumnezeu Niagul post‹elnic› […] Antonie voiuvod v leat 7189 (1680), m‹ese›ţa oc‹tom›v‹rie› 10.
† Iară după petrecania Ne‹a›gului po‹stelnic› în cursul ani‹lor› 32, 7198 (1690) […] la 28, răposat-au fii-sa Ioana, care o au ţinut Negoia Dădulescu, şi o au adus de o îngrupat în mormântul tătine-său. Şi la petrecanie cestor boeri a fost iegumen Paisie care au făcut clopotniţa.

*
* *

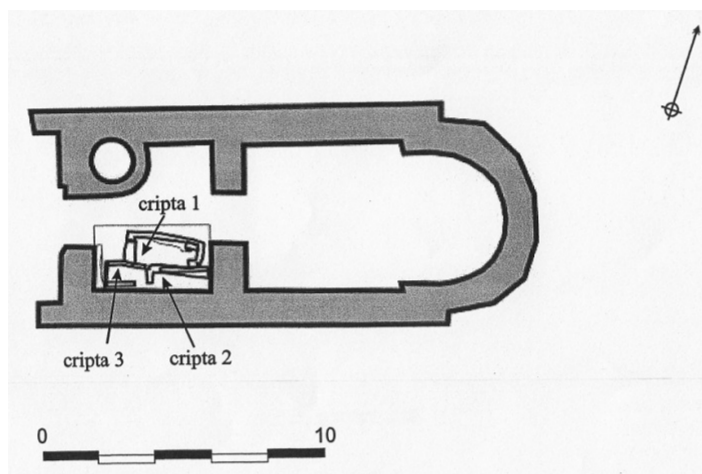
Nici studiul monografic, temeinic documentat, chiar dacă nu lipsit de erori al lui Ştefan D. Grecianu despre neamul doamnei Marica a lui Constantin Brâncoveanu, fiica lui Neagu şi nepoata lui Antonie vodă[18], nu ne aduce vreo ştire despre Ioana, cealaltă fiică, necunoscută, a lui Neagu, sau despre mormântul celor doi din biserica de la Târgşor.

Ca atare, lespedea funerară a lui Neagu postelnic şi a fiicei sale Ioana completează în chip fericit preţioasele date cunoscute despre soarta urmaşilor direcţi ai lui Antonie din Popeşti, domnul Ţării Româneşti de la 1669 la 1672.

[17] N. Iorga, *Inscripţii din bisericile României*, II, Bucureşti, 1908 (*Studii şi documente cu privire la istoria românilor*), p. 4-5 (schiţă genealogică cu erori).
[18] Ştefan D. Grecianu, *Doamna Marica şi neamul ei «boierii ot Negoieşti»*, în *Note şi anexe* la *Viaţa lui Costandin vodă Brâncoveanu de Radu vel logofăt Grecianu*, Bucureşti, 1906, p. 328-355, cu arbore genealogic.

Planul curţii domneşti din Târgşor.
Săpăturile lui N. Constantinescu din anii '60 ai sec. XX.

Planul criptelor din pronaosul bisericii lui Antonie din Popeşti
descoperite prin săpăturile din martie 2007.

FURTHER DATA REGARDING THE DESCENDANTS
OF ANTONIE VODĂ FROM POPEŞTI

Abstract

Starting from two inscriptions on a tomb stone found in the patrimony of the History and Archaeology County Museum from Ploieşti, which was discovered next to the church of Antonie vodă from Popeşti situated in Târgşor, the author contributes through this paper to the completion of the voivode's biography as well as of that of his son Neagoe, and also of one of his nieces, Ioana, who was unknown till nowadays.

Although, at least before 1968, the tomb stone was already in the scientific circuit, the transcription of the texts preserved on it had not been affected till now.
Corroborating the results of the archaeological researches and the texts of the two inscriptions, the author concludes that the son Neagu - died in 1680 when he was 32 years old - and his daughter, Ioana - died in 1690 -, were buried in the foundation of their family from Târgşor under the above mentioned tomb stone. He does not exclude the possibilities that the remains of their ancestor, Antonie vodă from Popeşti, were brought from Constantinopol and buried here after 1680.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

DESPRE UN MANUSCRIS INEDIT, *CONDICA DE MOŞII* A VISTIERULUI ŞTEFAN BELLU

TEODOR DINA*

Familia Bellu, al cărui nume derivă de la oraşul Pella, era originară din Macedonia[1].

George Bellu, care trăia în Macedonia pe la începutul secolului al XVIII-lea, a avut doi băieţi: Ion Bellu, decedat fără urmaşi, şi Dumitru Bellu, căsătorit cu Despa, cu care a avut trei băieţi. George, Ştefan şi Costache.

Costache Bellu, care a venit cel dintâi dintre fraţii Bellu în Ţara Românească, a stat puţin în Bucureşti, după care a plecat la Viena unde a şi decedat fără urmaşi. Pentru unele servicii aduse imperiului austriac, împăratul Francisc I l-a investit cu titlul de baron, în anul 1817, titlu care a fost preluat şi de către nepoţii săi colaterali.

Fratele său Ştefan Bellu, născut în oraşul Pella la 9 martie 1767, a fost adus în Ţara Românească în jurul anului 1780, de către unchiul său Zicho, fost egumen al mânăstirii Colţea, ctitoria Cantacuzinilor. S-a căsătorit la Craiova, la 9 noiembrie 1885 cu Elena, născută Bălăceanu (decedată în 1826) şi au avut împreună 10 (zece) copii, din care au trăit doar şase, respectiv trei băieţi şi trei fete.

La începutul secolului al XIX-lea revine în Bucureşti, în suita domnitorului Ion George Caragea (1812-1818) fiind investit de către acesta cu diverse dregătorii: clucer în 1812, mai apoi mare vistier şi mare logofăt al Dreptăţii.

Profitând de haosul care domnea în administraţie, şi cu sprijinul nemijlocit al „patronului" său, domnitorul Ion George Caragea, în scurt timp Ştefan Bellu ajunge beneficiarul unei averi imense, dobândită prin „cumpărarea" a zeci de moşii, multe dintre ele în cuprinsul fostului judeţ Muscel. În satul Piscani, în calitate de cumpărător al unei părţi însemnate din moşia moşnenilor locali, îl găsim pe marele vistier al lui Caragea vodă, pentru prima dată, a data de 16 martie 1816, când, prin intermediarul său, Mihai Popescu din Piteşti, cumpără 80 de stânjeni de moşie[2]. Un an mai târziu, la 6 februarie 1817, „Zosima monahia, stareţa schitului Valea Mare-Podgoria, schimbă cu Ştefan Bellu moşia Piscani a bisericii de acolo, pentru şapte pogoane de vie pe Valea Izvoranilor, un han în dreptul satului Prundu, precum şi o ogradă cu 500 de pruni daţi

---

* Piscani, judeţul Argeş.
[1] Lecca Octav George – Familiile boiereşti române, Bucureşti, 1899, pag. 387.
[2] Arhivele Naţionale Bucureşti, Condica de moşii Ştefan Bellu (mss. 683) fila 91.

pe rod...” facilitând prin aceasta pătrunderea influentului boier în moşia Piscanilor, precum şi acapararea, în scurt timp, de către acesta a întregului domeniu piscănean[3].

Se repeta acum, după 300 de ani, tragedia din 1532, când, jumătate din moşia Piscanilor „şi din a doua parte, a şasa parte” a intrat în stăpânirea lui Vlaicu clucer, şi după el, în cea a mânăstirii Valea (Ţiţeşti-Argeş) pentru 240 de ani, până la „secularizarea” averilor mânăstireşti, în 1863. Documentele acestor proprietăţi funciare ale marelui demnitar din „vremea lui Caragea vodă” acte de vânzare-cumpărare sau de schimb, au fost transcrise de către secretarul său, Chiriţă dascălul, pentru a nu se deteriora, într-o Condică de moşii, pe filele căreia şi-a înscris numele fiind aplicată şi pecetea Marii Logofeţii, instituţie suficient de credibilă pentru confirmarea tuturor cumpărăturilor acestuia.

Pe fila de gardă a condicii respective este consemnat antetul: „Condica de moşii Băjeşti, Negreni, Piscani, Tămăşeşti, Petreşti, Valea Nandrii şi Jupâneşti, Judeţul Muscel, ale dlui biv vel logofăt de Ţara de Sus.

Pe verso, pe timbrul aplicat: dep. part. Baron B. Bellu; Cf. orig. înreg. la nr. 259/ 27 mai 1913[4].

Foaia de folosire era semnată până la data de 10 ianuarie 1982 de: 1. Lăzărescu E. -1956 febr. 14; 2. Pârnuţă Gh. - 1962 iunie 16; 3. Duţulescu Ion- 1962 iunie 19; 4. Andreescu Şt - 1965 oct. 29; 5. Leonăchescu Nicolae - 1969 mai 28; 6. Sorescu Gh - 1970 apr. 3; 7. Şucu Ion - 1975 martie 2; 8. Dina Teodor - 1977 nov. 13; 9. Dumitrescu Ion - 1978 iunie 10; 10. Leonăchescu Nic - 1978 sept. 11; 11. Şucu Ion - 1981 iulie 8; 12. Dina Teodor - 1981 dec. 24; 13. Dina Polixenia - 1981 decembrie 24; 14. Dina Teodor - 1982 ianuarie 10“.

Începând cu fila 1 a acestui important manuscris este consemnat rezumatul celor peste 300 de documente, pe sate şi moşii, scrise cu tuş negru, foarte citeţ, cu chirilice şi cu multe neologisme, dascălul Chiriţă dovedindu-se a fi un bun scriitor de zapise.

Pentru Moşia Piscani au fost transcrise 15 documente, primul dintre acestea fiind un „Izvod după foiţa de împărţeală a moşiei Piscanilor între fraţi” din data de 30 septembrie 1759, iar ultimul „Zapisul Mariuţei cu soţul său, Nicolae Rusin, vtori comis, şi cu tatăl său, Anghel biv polcovnic, prin care vând logofătului Ştefan Bellu 221 stânjeni de moşie în hotarul Piscanilor”.

Este ultima menţiune documentară a lui Anghel polcovnicul (colonelul) în Piscani, după ctitorirea bisericii „Sf. Voievozi” din Negreni, urmată de retragerea sa la Câmpulung unde, probabil a şi decedat. Casa cu cârciumă şi cu vad de moară de la Piscani au intrat, mai târziu, în stăpânirea boierului grec Constantin Hagi Nicolau, iar de la acesta în cea a boierului Crasan.

Documentele moşiei Negreni, în număr de 18, începe cu „Anafora veliţilor boieri către Măria Sa domnul Mavrogheni, pentru prigonirea ce a avut Anghel polcovnicul, stăpânitorul moşiei Negreni, cu moşnenii Tămăşeşti, pentru împresurare”, din data de 19 decembrie 1786, şi se încheie cu „Zapisul lui Nicolae Ţăcălie, din 10 decembrie 1824, prin care vinde logofătului Ştefan Bellu moşie în Negreni”.

[3] Ibidem, pag. 92.
[4] Arhivele Naţionale, filiala Argeş, Condica de moşii a logofătului Ştefan Bellu, manuscris, vol. X 1982, fondul Teodor Dina

Se ştie despre acesta că era originar din Piteşti, ascendenţii săi fiind ctitori ai bisericii „Sf. Ioan, din Gura Trăvălii”, iar soţia sa fiind piscăneancă, fiica Dinii Davideasca.

Pentru hotarele acestor proprietăţi moşnenii piscăneni, Safta Piscanca şi Dina Davideasca se vor judeca, între 1826-1828, până la Înaltul Divan cu vistierul Ştefan Bellu, din păcate fără rezultate spectaculoase.

Documentele moşiei Tămăşeşti (Dârmăneşti-Argeş) în număr de 24, începe cu „Zapisul lui Zamfir Brătianu, cu soţia sa Maria, din 1 ianuarie 1805,prin care vinde medelnicerului Ioniţă Socolescu din Piteşti o casă în satul Tămăşeşti, cu tot cuprinsul ei” şi se încheie cu „Zapisul lui Constantin Zamfir din Mioveni pentru schimb de moşie cu boierii Stâlpeni”

Din conţinutul acestor valoroase documente cunoaştem numele moşnenilor Ciupagi, din Tămăşeşti, ctitori ai bisericii vechi din acest sat, care timp de peste un deceniu s-au judecat pentru hotare cu Anghel polcovnicul până la Înaltul Divan, divergenţele dintre ei culminând cu „răzmeriţa” din anul 1793. De reţinut este faptul că au reuşit, în condiţii aproape dramatice să păstreze moşia intactă până dincolo de anul 1820, când, prin ieşirea din indiviziune, aceasta a intrat succesiv în stăpânirea vistierului Ştefan Bellu.

Documentele moşiei Valea Nandrii, în număr de 24, începe cu „Zapisul lui moş Stan Vâlceleanu, din 6 ianuarie 1807, prin care vinde lui Gheorghe Şelu (Gealapul) moşie 20 stânjeni în Valea Nandrii” şi se încheie cu „Zapisul diaconului Dinu, din 23 martie 1818, prin care vinde biv vistierului Ştefan Bellu stânjeni 6 de moşie în Valea Nandrii”

Pentru a putea lucra, cu randament maxim, aceste proprietăţi funciare din Piscani şi Negreni, după catastrofala ciumă din 1814, când numărul populaţiei apte de muncă scăzuse la cote minime, administratorii moşiei vistierului Bellu au adus în satele noastre locuitori şi din alte zone ale judeţelor Argeş şi Muscel, acordându-le căminuri pentru case şi grădini, materiale de construcţie etc. facilitând prin aceasta stabilirea lor în aceste sate.

Aşa se explică faptul că numărul familiilor din Piscani a crescut în numai 17 ani (între anii 1814-1831) de la 30 la 72, ajungând la 107, în 1838, când au fost adăugate şi cele 35 de familii de „ţigani rudari ai statului-aurari” de pe moşia mânăstirii Valea.

La rândul său, Ştefan Bellu s-a arătat receptiv la nevoile clăcaşilor de pe moşie, la cererea lor continuând lucrările la clădirea bisericii „Sf. Voievozi” din Negreni (începute de Anghel polcovnicul în 1798) pe care o termină în anul 1818. Asemenea, se ocupă de reparaţia bisericii de la Piscani, de închiderea cu gard a cimitirului, de înzestrarea cu cărţi de cult şi cu veşminte pentru preoţi, cum rezultă din documentul din 10 februarie 1827.

Acelaşi lucru l-a dovedit şi nepotul său de fiu, Barbu Bellu, care în 1858 a ctitorit biserica din satul Valea Nandrii.

În decursul timpului, când au apărut şi unele „legiuiri”, altele decât „obiceiul pământului”, în ceea ce priveşte relaţiile dintre stăpânii de moşii şi clăcaşi, respectiv „Codicile lui Caragea,” în 1818, şi Regulamentul organic, în 1831, când la numărul zilelor de clacă (12 zile pe an) au mai fost adăugate şi alte obligaţii, au apărut, cum era şi firesc, unele tensiuni între clăcaşii locali, nemulţumiţi, şi arendaşi, mai ales, în preajma reformei agrare din 1864, când Barbu Bellu a dispus „izgonirea” de pe moşie a

42 de familii de clăcaşi, din Negreni şi Băjeşti, cu scopul ca aceştia să nu poată fi împroprietăriţi.

Replica locuitorilor din Negreni nu s-a lăsat aşteptată: arendaşii, ca şi clăcaşii înlocuitori, aduşi din satul Băjeşti, fiind izgoniţi, momentul fiind cunoscut în istorie sub denumirea de „Răscoala clăcaşilor din Negreni”[5].

La începutul anului 1865, după intrarea în vigoare a legii pentru reformă agrară, promulgată de către domnitorul Alexandru Ioan Cuza, la 14 august 1864, pe moşia Barbu Bellu au fost împroprietărite 99 de familii de clăcaşi din satele Piscani şi Negreni, în funcţie de numărul vitelor de muncă pe care aceştia le aveau în gospodărie: 3 familii cu 4 boi, cu câte 11 pogoane, 86 familii cu 2 boi, cu câte 7 pogoane, şi 10 familii cu braţele, cu câte 4 pogoane[6].

Condica de moşii a biv vel vistierului Ştefan Bellu, din 1817, ne dezvăluie, în filele ei îngălbenite de trecerea timpului, momente importante din istoria satelor noastre.

ABOUT AN INEDITED MANUSCRPT: *THE REGISTER OF THE ESTATES* OF THE TREASURER ŞTEFAN BELLU

Abstract

Ştefan Bellu, born in Pella on 9 March 1767, was brought in Walachia by his uncle Zicho, ex Superior of Colţea Monastery, built by the Cantacuzins in 1780.

Because of the chaos in of the administration and helped by his”employer”, the voivode Ion George Caragea, Ştefan Bellu became the owner of a huge fortune, after having ”bought” a lot of estates, many of them in the Muscel County.

The register of the estates of the treasurer Ştefan Bellu, from 1817, reveals important moments of the history of our villages.

[5] Istoria României, Editura Academiei R.P.R. Bucureşti, vol. IV. p. 375.
[6] Arhivele Naţionale, filiala Argeş, Prefectura Muscel, dosar nr. 128/ 1865, fila 20-25.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

CATAGRAFIILE DIN SECOLELE XVIII-XIX ALE MĂNĂSTIRILOR ARGEŞENE, IZVOARE IMPORTANTE PENTRU CUNOAŞTEREA UNOR PAGINI DIN ISTORIA ACESTEI ZONE

SPIRIDON CRISTOCEA[*]

Derivând din neogrecescul „katagrafo“, catagrafierea constă din inventarierea „averii mişcătoare şi nemişcătoare“ a schiturilor şi mănăstirilor, operaţiune care se face, de obicei, la numirea unui nou egumen, ca urmare a morţii celui precedent sau la schimbarea acestuia din diferite motive. Din averea „nemişcătoare“ consemnată în catagrafie menţionăm clădirile acesteia, începând cu biserica şi terminând cu toate edificiile aflate în incintă, materialul din care au fost zidite şi la unele anul construirii, destinaţia şi dispunerea lor, detalii de arhitectură, ca şi bolniţele, morile, dârstele ş. a. Unele catagrafii conţin date importante privind anumite evenimente ce s-au desfăşurat la aceste ansambluri, ne furnizează informaţii despre boieri, mai puţin cunoscuţi, care au făcut danii acestor lăcaşuri monahale, despre moaştele unor sfinţi ş.a.

Din păcate, puţine din aceste catagrafii, care se păstrează la Arhivele Naţionale şi la Biblioteca Academiei Române, au fost publicate. În afară de faptul că până în 1989 aceste catagrafii nu se puteau publica decât în revistele Patriarhiei Române ce se refereau la zona actualului judeţ Argeş (*Glasul bisericii*, *Mitropolia Olteniei*, *Biserica ortodoxă Română*), un alt motiv pentru care nu s-au publicat a fost acela că ele sunt scrise în română cu alfabet chirilic, iar cercetătorii, puţini la număr, care stăpâneau bine paleografia chirilică, aveau alte preocupări.

Răzmeriţe. Cercetând catagrafiile schiturilor şi mănăstirilor argeşene am constatat că unele din ele conţin date ce se referă la „răzvrătiri“ sau la „răzmeriţe“. Derivând din slavul „razmirica”, substantivul românesc „răzmeriţa” reprezintă, potrivit dicţionarelor, o răscoală sau o răzvrătire[1] Ca în cazul tuturor „răzmeriţelor”, în timpul acestora, datorită intervenţiei unor forţe militare străine, dar şi datorită faptului că evenimentele n-au mai putut fi controlate chiar de cei care le-au declanşat, s-au produs incendieri ale clădirilor, jafuri ale bunurilor materiale şi culturale ş.a.

Despre prima „răzmeriţă“ consemnată aflăm din catagrafia schitului Brătăşeşti, întocmită la 26 ianuarie 1795, iscălită de arhimandritul Parthenie, episcop de Argeş. Consemnând „cărţi i odăjdii i alte lucruri date de mine arh<imandritul> la schitul cel nou Brătăşeşti”, catagrafia menţionează şi 12 minee „lunovnice“ (de lună

---

[*] Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.
[1] *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Al. Rosetti”, Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2009, p. 922.

n.n.) româneşti care fuseseră „date de pomană de răposatul părintele Rafail iermonah igumenul Hurezeanul“ dar care, „din pricina răzmeriţii, s-au fost strămutat şi le-au răscumpărat alt părinte, Bogoslav ier<o>m<on>h, numai opt, şi le-au dat schitului, iar patru s-au dat de mine arh<imand>r<<it> din care cumpărasem la Sf. Episc<opie> şi prisosea”[2]. Consemnarea fiind lacunară, nu putem şti despre ce „răzmeriţă“[3] este vorba şi nici unde au fost strămutate mineele.

Chiar dacă astăzi este considerată „revoluţie“[4], acţiunea lui Tudor Vladimrescu din 1821 este numită în documentele contemporane „răzmeriţă“. Prima catagrafie care consemnează pierderile materiale şi culturale produse în timpul „răzmeriţei” din 1821 este cea a Episcopiei Argeş din 1823. Catagrafia, întocmită ca urmare a poruncii domnului dată, la 27 februarie 1823, marelui logofăt al Ţării de Sus, Constandin Bălăceanu, a fost semnată la 9 aprilie 1823 de către arhimandritul Dositheu, de Iosif vechilul iconomiei, de Ioniţă vtori vistier şi de un logofăt de divan[5]. Din catagrafie reiese că de teama arnăuţilor şi a turcilor au fost trimise la Sibiu, dar şi la schitul Brătăşeşti, o serie de obiecte, iar apoi „părinţii“ au fugit din mănăstire. La întoarcerea în mănăstire, „părinţii“ au constatat că o parte din bunuri lipseau, fiind luate fie de arnăuţi sau turci, fie de alte persoane: „Toate aceste lucruri, care să văd scrise într-această catagrafie, din pricina răzvrătirii ce au fost, unile s-au luat de apostaţi, iar altele de turci, după arătarea ce s-au făcut de oamenii sfintei Episcopii de adevărul“.

Prevăzând ce-o să se întâmple, pentru a le pune la adăpost, multe lucruri au fost trimise la Sibiu, dar unele s-au pierdut. Astfel, în catagrafie se menţionează despre „1 păreche paftale nepoleite, arată părintele arhimandrit Dorothei că în pripa strângerii odoarălor, când s-au trimis la Sibiu, nu să ştie ce s-au făcut“. Tot în catagrafie este menţionat „1 sipet de nuc gol, în care să păstra hrisoavele, care hrisoave acum sânt la Sibiiu“, ca şi „2 procoveţe, unul de atlaz, alt de stofă, de la strângerea odoarălor, când s-au trimis la Sibiu, nu să ştie ce să v(ă) fi făcut“.

Cele mai multe din lucrurile Episcopiei au dispărut cu ocazia venirii arnăuţilor şi turcilor, după ce „părinţii“ au fugit. Astfel, la capitolul „argintării“ din catagrafie se menţionează: „1 tiplotă, ce au fost pă preastol, în biserica cea mare, când au venit turcii în Episcopie, pă urma apostaţilor, s-au luat“.

Din „alămurile bisericii i alte mărunţişuri“ au dispărut: **„**2 sfeşnice mici de alamă, pentru sfânt preastol, 1 cădelniţă de alamă, 2 ibrice de aramă, 1 ibric bărbieresc, ce au fost la umivalniţă, 1 tăviţă mică de Lipsca, 1 anaforniţă, 1 cutie de alamă, 1 discos mic de cositor-în lipsa părinţilor de apostaţi şi turci, când au venit nu s-au găsit“.

Din „sfinte antimise şi altele“ au dispărut: „2 antimise de atlaz, 1 masă de calemcheriu galben, 1 masă de cit roşu. *Din epetrahile.* 1 epetrahil de belacoasă roşie, vechi. *Din orare.* 1 orar de belacoasă. *Din alte lucruri bisericeşti***.** 2 perdele de calemcheri, ce era în paraclisul vechi, 2 ipac perdele de calemcheri, 1 poală de pafta, cusută pe la colţuri, 1 prosop, cusut iarăş pă la colţuri, 1 postav albastru, de la jăţu arhieresc, din paraclisul nou, 4 mese, 2 de cit şi 2 de carton, pentru sfânt preastol, din

[2] Direcţia Arhivelor Naţionale Istorice Centrale (în continuare: DANIC), fond Episcopia Argeş, LXVIII/10.
[3] La 24 august 1787 izbucneşte războiul ruso-turc, când ţările române devin teatrul operaţiunilor militare, şi, probabil, această încleştare a fost considerată „răzmeriţă“.
[4] *Istoria românilor*, Academia Română, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, vol. VII, tom. I, p. 21.
[5] DANIC, Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice (în continuare: MCIP), dos. 1/1823, f 3 r - 15 v.

paraclisul vechi-acestea toate, fiind fugiţi părinţii din Episcopie, pă vremea arnăuţilor şi a turcilor, când au venit, nu le-au găsit*“*.

Pierderi s-au înregistrat şi la *„cărţile rumâneşti ale bisericii.* 1 Minei pă iunie, de Buda. *Din cărţile greceşti ale bisericii.* 2 Engolpie. *Din cărţile rumâneşti* a răp<osa>t<u>lui episcop Iosif. 2 Pendicostare, 1 Bogorodicină, 1 Tâlc al antifranilor, scris de mână, 1 Tâlc, ipac al antifranilor, tipărit, 3 Ohtoice, din 17, ce au fost de Râmnic, legate. *Din cărţile greceşti, tot ale răp<osa>t<u>lui episcop Iosif.* 1 Filadă, cu slujba sfântului Ioan Zlataust, 1 a sfântului Sevastiian de la Trapezunda, 1 a sfântului Iosif Filosoful, 1 Ceaslov sârbesc, 1 Filadă, cu rugăciunile Duminicii, 4 tomuri, însă noemv., avgt., iulie, din cele cu Vieţile Sfinţilor pă Larg“.

Catagrafia consemnează şi alte pierderi: „*Din arămuri*. 5 tingiri din 28, cu un căzănel s-au dres tingirile, 19 sahane şi 10 bolduri. *Din cele de la chelărie*. 12 saci de lână, 3 procoave, 3 casmale, 2 razuri de her lungi, 1 sapă, 1 tacâm ocale de tinichea, 7 seceri, 2 topoară de cuhnie-tot când au fost fugiţi părinţii din Episcupie de arnăuţi şi turci, când au venit nu le-au găsit. *Tot din cele de la chelărie.* 1 frigare de her, 2 funii de cânipă, pentru slobozitul buţilor. *Din scule, din casa arhierească.* 1 masă, cu 14 şervete de pânză nemţească, 1 ipac, cu 18 şervete, pânză de ţară, 1 prosop cusut, 2 năstrupi, cu capacele lor de cleştar, 1 velinţă, noă, 2 macaturi, cu 12 perne de pânză rosească, 2 saltele de cit nou, cu 7 perne, 5 perdele, 2 de pânză nemţească şi 3 de stambă, 7 perne de pânză nemţească, ce au fost umplute cu lână, 2 sălteluţe de chitaică neagră, cu 4 perne, 1 scoarţă mare, ce au fost scrisă în rand cu cadrele, 3 macaturi, cu 19 perne, din 3 case de musafiri de sus, de pânză nemţească, ce au fost cu lână, 9 perdele de pânză pafta, de 9 ferestri ale acestor 3 case, 1 scaun de lumânări, stricat, 1 strai turcesc, 1 hram albastru de lână, 6 perne, 3 de pânză rosească şi 3 de stambă. *Din tacâmurile mesii.* 2 mese de pânză, ce au fost sus în casa arhierească, 8 şervete de pânză din 34, 28 talere farfurii, 5 castroane farfurii, 10 tipsii farfurii, 7 perechi cuţite proste, cu lingurile lor, 19 caramfile de sticlă proaste, cu 11 păhr. tot de sticlă, 1 ibric rusesc de alamă, de părete, 3 sfeşnice de alamă, cu mucările lor. *Tot din tacâmul mesii.* 3 sfeşnice de tinichea de părete, 2 rogojini de paie pentru masă“. La toate acestea se menţionează că au dispărut „tot când au fost fugiţi părinţii din Episcopie, de arnăuţi şi turci, când au venit nu le-au găsit“.

S-au înregistrat pierderi şi din rândul animalelor Episcopiei: „din telegari**.** 3 cai, însă 2 albi i-au luat arnăuţii, iar 1 vânăt l-au luat un turc giurgiuvean“.

Un pasaj important al catagrafiei se referă la „sculile met<o>hului Anthimul din Bucureşti“, scrise în catagrafia din 1820, aflate, probabil, la Episcopia Argeş. „La vremea răzvrătirii, prea sfinţiia sa, proin episcop Ilarion, le-au fost trimis la mănăstirea Mărgineni şi de acolo le-au luat Ipsilant la Coziia, de unde, căzând în mâna turcilor, le-au răscumpărat sfinţiia sa părintele arhimandritu Dorothei, în drept t<a>l<eri> 2700, care bani îi cere de la sfânt<a> Episcopiie a i să da“.

Metoh al Episcopiei Argeş, schitul Brătăşeşti[6], prin poziţia sa geografică, aflat la circa 15 km de Curtea de Argeş, oferea mai multă siguranţă pentru depozitarea unor bunuri culturale, el nefiind în calea invadatorilor. Cu toate acestea, multe din bunurile adăpostite acolo au dispărut, fără să ştim care au fost autorii adevăraţi. Astfel, în

[6] Schitul Brătăşeşti, existând din secolul al XVIII-lea, se află pe teritoriul satului Brăteşti, com. Albeştii de Argeş, jud. Argeş.

catagrafie sunt menţionate „2 policandre de madem albu de Rosiia, însă unul mare, cu 24 sfeşnice, din care lipseşte un scaun în care aşază sfeşnicele, care scaun s-au furat de la schitu Brătăşestii, de unde era duse în păstrare, iar cel mic policandru este cu 12 sfeşnice“.

Printre alte lucruri care au fost depozitate acolo se mai menţionează: „1 rotocol de 8 sfeşnice, dintr-un policandru de 24 de sfeşnice, care au fost înpreunat cu alt policandru de madem, 1 drug de alt policandru, cu 18 sfeşnice de alamă galbenă, cu oul cel de jos de alamă, 1 tochiţă mică de her de la paraclis“, dar care „s-au furat de la schitu Brătăşeştii, de unde era duse în păstrare de arhimandritu Dorothei“.

În afară de pierderile înregistrate la Episcopia Argeş s-au produs daune şi la metoacele acestia. Astfel la metohul Episcopiei de la Piteşti, unde exista „1 păreche case de zid, cu 1 paraclis cu 4 icoane, iar preastolul stricat de turci“, iar la „Ioneştii, sud Vlaşca, ... 1 casă, cu 2 odăi mari, cu 2 cămări mici, dărăpănate din răzvrătire“.

O altă catagrafie întocmită tot ca urmare a poruncii domnului, dată la 27 februarie 1823 aceluiaşi Constantin Bălăceanu, menţionează lucrurile scrise în catagrafia din 1820 care „acum lipsesc şi sânt duse la Sibiiu, la Cămara înpărătească, pentru care are luată şi reghie părintele Meletie, iconomul Episcopii, după arătarea ce acum au arătat sfinţiia sa părintele arhimandritu Dorothei, îngrijitor lucrurilor bisericeşti al Episcopii”[7].

În catagrafia Episcopiei Argeş, întocmită în 1845, se menţionează despre anvonul din faţa bisericii „pă 4 stâlpi de marmură şi boltit numai de piatră, cu raze de piatră de jur înprejur, bolta zugrăvită, un stâlp stricat din pricina răzmiriţii şi legat cu cercuri de fier, dintr-a căruia slăbiciune stă amvonul puţin cam povârnit“[8]

O catagrafie întocmită la 12 nov 1850, mult mai târziu după „răzmeriţa” din 1821, cu ocazia aşezării părintelui Climent la conducerea Eparhiei Argeş[9], menţionează, ca şi cea din 1845, că în faţa bisericii „să află un anvon, pe patru stâlpi de marmură, din care unul stricat din pricina răzmeriţii şi legat cu cercuri de fier”.

Cu ocazia încetării din viaţă a episcopului, se întocmeşte, în octombrie 1862, o altă catagrafie, în care se consemnează că anvonul din faţa bisericii „este pe patru stâlpi de piatră … un stâlpu stricat din pricina răzmiriţi şi legat cu cercuri de fier şi din slăbiciunea lui se vede amvonul puţin cam povârnit”[10].

Stâlpul stricat în 1821 nu era reparat nici la 21 nov 1862, când se întocmeşte o nouă catagrafie, cu ocazia orânduirii arhiereului Edesis D. Neofit cu girarea afacerilor Episcopiei Argeş, dar nu se mai menţionează că din cauza „răzmeriţii”: „dinnaintea biserici este un anvon de peatră, boltit pe 4 stâlpi, tot de peatră, din care unul, fiind stricat, se aflǎ legat cu fier şi din care înprejurare se şi vede acest anvon cam povârnit”[11].

Tot despre această „răzmeriţă“ aflăm din catagrafia mănăstirii Vieroş, din 1855, care s-a făcut cu ocazia orânduirii ca egumen a arhimandritului Ghermano. Catagrafia consemnează: „Sineturile mănăstiri se aflǎ prăpădite încă din răzvrătirea

[7] DANIC, fond MCIP, Ms 1/1823, f. 18 r.
[8] DANIC, fond MCIP, dos. 65/1845.
[9] Biblioteca Academiei Române (în continuare: BAR), Ms 717, f. 62 - r.
[10] DANIC, fond MCIP, dos. 503/1862, f. 89r - 111v.
[11] BAR, Ms 717, f. 112 r - 132 v.

urmată la l<ea>t 1821, afară numai de patru condicuţe în care se află copiate hrisoavele moşiilor aceştii mănăstiri“.[12]

Staţionarea unor trupe străine. Un alt eveniment consemnat de catagrafii este venirea şi staţionarea în Piteşti a trupelor ruseşti după revoluţia din 1848, care au fost încartiruite la schitul Buliga. Descriind una din clădirile aflate în incinta schitului Buliga se menţionează despre „pardoseala săliţi, cărămidă veche spartă, care toate aceste case, fiind lăcuite de şcoala muzici oştiri înpărăteşti ruseşti, se pot socoti în ce stare se află”[13].

Tot despre pagubele provocate de oştile otomane şi ruseşti menţionează catagrafia Eparhiei Argeş, din 12 nov 1850. Descriind starea Seminarului Sf. Episcopii, catagrafia menţionează despre trapezăria şi spălătoria „pardosite şi tăvănite cu scânduri, cu ferestrele lor bune ..., uşile cu broaştele lor stricate, sobele asemenea vechi şi stricate, încă din vremea şederii întrânsele a oştirilor otomană şi roseşti”[14].

Şi la mănăstirea Negru Vodă din Câmpulung turcii şi-au făcut simţită prezenţa. Astfel catagrafia din 31 martie 1850, întocmită cu ocazia orânduirii ca egumen a arhimandritului Ioanichie, în locul arhimandritului Ioachim, consemnează lucrurile ce lipseau, faţă de catagrafia din 1844: „pereche rucaviţe de stofă, cu flori mari de fir şi mătase, cu câmpul alb, şireturile pe la căpătâe de bumbac; 1 poală de tabaniţă galbenă; 1 aer de stambă alb; 3 candele de madem, 1 poală de cit, 1 potir de cositor, 4 procoveţe, 1 stihar, 1 epetrafir, 1 sfită, 2 epetrafire, unul de mătăsărie şi altu de cit, 1 pereche cununii, 1 masă de pânză, 1 idem, de lână, 1 perdea, de la uşa împărătească - de la biserica Bolniţii, arătând fostul egumen că s-au furat de turci, în anul 1849[15].

La 23 aprilie 1823 se întocmeşte o catagrafie cu „cele ce s-au jefuit pe vremea apostaţilor de la sfânta mănăstire Aninoasa“, din judeţul Muscel[16]. Astfel, se menţionează că „s-au loat de turci“ următoarele obiecte: „7 candele de argint, ca şi dram<uri> 70; 1 cădelniţă de argint, de dr<amuri> 100; 1 potiri de argint, suflat cu aor; 1 discos, iar de argint, suflat; 1 zveară, tot asemenea; 1 linguriţă de argint; 1 copiia, iar de argint; 3 coroane mari, de argint, argintu după o icoană Maica Domnului, după iconostas; 2 sfite de stanbă; 1 stihari de carton; 8 capete de cai“. De asemenea, s-au „loat ciontolac, când au plecat la Braşov“, nu ştim de către cine, următoarele: „1 candelă de argint; 40 capete boi, vaci; tacâmurile de aramă ale cucnii, toate“.

Danii boiereşti. În afară de distrugerile şi pierderile întâmplate în timpul acestor „răzmeriţe“, catagrafiile consemnează pe cei care au donat bunuri mănăstirilor, unii dintre ei fiind boieri, membri ai unor familii boiereşti cunoscute. Dintre aceşti boierii consemnaţi în catagrafii amintim pe Maria Golescu, care făcea parte, fără îndoială, din renumita familie muscelană, altfel n-ar fi fost înmormântată în biserica mănăstirii Negru Vodă din Câmpulung. În catagrafia acestei mănăstiri, din 29 august 1809, făcută cu ocazia orânduirii ca egumen a arhimanditului Dositheu, se menţionează, printre obiectele aflate în biserică: „1 candelă de argint, cu hierul ei, la

---

[12] DANIC, fond MCIP, dos. 509/1855.
[13] BAR Ms 718, f. 135 r - 150 v.
[14] BAR, Ms. 717, f. 62 r - 78 r.
[15] DANIC, fond MCIP , dos. 272/1850.
[16] DANIC, Mitropolia Ţării Româneşti, CCLXXXIX/62.

mormîntul răposatei Marii Golescăi, ce au răposat la leat 1800“[17]. Întocmită la puţin timp după catagrafia din 29 august 1809, cea din 6 noiembrie 1810 consemnează acelaşi lucru:„1 candelă de argint, cu fiierul ei, şi cu lacăt, la mormântul răposatei Mariii Goleasa, ce au răposat la leat 1800“[18]. Candela, care la 29 august 1809 se afla la mormântul Mariei Golescu, a dispărut cu timpul, pentru că printre lucrurile ce lipseau, potrivit catagrafiei din iunie 1837, se afla şi „O candelă de argint, cu fiierul ei, de la mormântul răposatei Marii Goleaschi“[19]. În afară de apartenenţa la famila Golescu, pentru îngroparea ei în biserica din Câmpulung a contribuit şi faptul că, potrivit catagrafiei din 6 noiembrie 1810, întocmită cu ocazia orânduirii ca egumen al mănăstirii Negru Vodă a arhimanditului Pimen, în locul arhimanditului Dositheu, ea a donat şi „1 sfită atlaz roşu, cu flori de mătase galbene, sângif ghelmesut galben, căptuşala bogasiu galben, spălăcită, dreasă la piept cu ghelemesit roşu spălăcit, dată de răposata Mariia Goleasca, ot leat 1800“[20]. Maria Golescu a dăruit această sfită cu puţin timp înainte de a muri, în 1800, şi de a fi înmormântată în biserica mănăstirii Negru Vodă.

Nu ştim dacă făcea parte din cunoscuta familie de oameni politici Brătianu, care în secolul XIX şi XX a dat pe Ion C. Brătianu şi pe fiul acestuia Ion I. C Brătianu, dar catagrafiile mănăstirii Negru Vodă, din iunie 1837 şi 7 aprilie 1844, menţionează un boier din Câmpulung, clucerul Nicolae Brătianu, care-şi avea casa lângă mănăstire şi care a cotropit din terenul acesteia. Astfel, în iunie 1837, printre „locurile ce s-au găsit înstreinate de la mănăstire de către părintele arhiereu Apamias pe la unii alţii, cu embatichiu şi supt alte numiri“, catagrafia menţionează: „Tot într-aceasta Ţigăniie au fost din vechime o cârciumă a mănăstiri, în rândul acestui hanu, învecinată cu casele dum<nea>lui clucerului Nicolae Brătiianu, unde prin măsurătoarea ce s-au făcut să văzu că numitul boeru s-au întins în locu mănăstiri, unde au fost cârciuma, cu patru stânjeni şi jumătate în lat şi dooă în lung, clădind bina pă chear zidul acei cârciumi din faţă, băgând toată cârciuma în curtea dumisale, precum asemenea şi grajdul de la poartă … l-au scos tot pă locul mănăstiri, în liniia zidului cârciumii“[21]. Catagrafia din 7 aprilie 1844, ca şi cea din 31 martie 1850, menţionează: „În Ţigăniia mănăstiri au fost din vechime pă locul ei o cîrciumă a mănăstiri învecinată cu casile dumnealui clucerului Nicolae Brătianu şi s-au cutrupit de dumnealui patru stânjini şi jumătate în lat şi dooă zeci în lung“.

Cele două catagrafii, cea din iunie 1837[22] şi 7 aprilie 1844[23], ca şi a mănăstirii Valea, din 19 aprilie 1835, menţionează că unii din ţiganii acestor mănăstirii fuseseră luaţi de către Nicolae Brătianu

Moaşte de sfinţi. Unele catagrafii menţionează existenţa în unele biserici a moaştelor unor sfinţi. Astfel, catagrafia Episcopiei Argeş, din februarie 1823, consemnează: „Sfintele moaşte. 1 sfântă mâna a sfântului Nifon, patriiarh Ţarigradului, în cutie de argint, poleită, aşăzată în altă cutiie de argint, cu broschiţă, care zice

[17] BAR, Ms. 720, f. 223 v-255 v.
[18] BAR, Ms. 720, f. 223 v-255 v.
[19] DANIC, fond MCIP, dos. 56/1834.
[20] BAR, Ms. 720, f. 256 r-280 r.
[21] DANIC, fond MCIP, dos. 56/1834.
[22] DANIC, fond MCIP, dos. 56/1834.
[23] DANIC, fond MCIP, dos. 56/1834.

părintele arhimandritu Dorothei că au fost scrisă la Bucureşti în catagrafiia priimirii părintelui episcop Ilarion, iar acum de protosinghelul Vlasie să află adusă aici“[24]. Dacă în 1823 la Argeş se afla numai mâna patriarhului Nifon, la 29 ianuarie 1845 în biserica mănăstirii se aflau: „1 sicriu de lemn, săpat peste tot, jugrăvit şi poleit cu aur, pus în tocul său cu picioare şi poleit cu aur, în care toc să află sfintele moaşte şi anume: „1 chipul sfântului Nifon, patriiarhul Ţarigradului, în toc de argint, poleit cu aur, 1 mâna cea dreaptă, tot a sf. Nifon, înbrăcată cu argint şi cu pietre şi poleită peste tot cu aur şi pusă în cutiie de argint sadea, 2 capete ale sfinţilor Mucenici Serghiie şi Vach, fiiecare în cutiie de argint şi poleite cu aur; 1 capu sfintei muceniţe Tatiiana, într-asemenea cu totu pus, care aceste capete sânt pecetluite, lângă care sicriu să află un sfeşnic, mic, poleit cu aur, pentru mai multe făclii“[25], moaşte care se aflau consemnate şi de catagrafia din octombrie 1862[26].

Moaşte de sfinţi existau şi la mănăstirea Negru Vodă din Câmpulung, dar, potrivit catagrafiei din iunie 1837, acestea lipseau, deşi în august 1832, când s-a făcut catagrafia, ele erau: „moaştele sf<ân>tului Mercuriie, ce au fost puse în cutiia dă argint, cu celelalte sf-te moaşte; jumătate din sf<ân>tul lemn, ce este în crucea cea de aur şi pusă în cutiia cu sf<in>tele moaşte“[27].

Divanul lui Neagoe Vodă. Catagrafiile descriu clădirile aflate atunci n incinta acestor ansambluri monahale, unele din ele nemaipăstrându-se astăzi, informaţii care pot fi utile arheologilor, în cazul efectuării unor cercetări, arhitecţilor, în eventualitatea întocmirii unor proiecte de restaurare, ca şi celor ce întocmesc studii privind evoluţia arhitecturii şi artei feudale.

Astfel, catagrafia Episcopiei Argeş, din 29 ianuarie 1845, ne furnizează o informaţie destul de interesantă privind Divanul lui Neagoe Basarab: „1 divanul lui Neagoie vv., destul de mare, o zidire prea frumoasă, cu bolţi de zid, lucrate în ştocatoriie, cu un stâlp de zid în mijloc. Acest Divan să zice că au fost judecând Neagoie vv. întrânsul, iar acum să află jirniţă, cu dooă hambare de lemn întrânsul, pentu pus bucate“[28]. Şi următoarele catagrafii, cum ar fi cea din 12 noiembrie 1850, întocmită la „aşezarea prea sfinţii sale părintelui Climent într-acea Eparhie Argeşu“, menţionează despre: „Divanul numit lui Neagoe Vodă destul de mare şi cu o zidire frumoasă, cu bolţi şi cu stâlpi de zid pân mijloc, însă bolta surpată la un loc, în care Divan se zice că au fost judecând Neagoe vvd“[29]. Această menţiune se repetă în catagrafiile din octombrie 1862: „Divanul lui Neagoe vodă, mare, boltit cu zid, are un stâlp, bolta la un loc crăpată. Acest Divan, se zice că au fost judecând Neagoe vodă întrânsul, dar astăzi este transformat în magazie, în care se păstrează gergiuvele de ale Seminarului nou, ce se începuse la anul 1847 a se clădi...“[30] sau cea din 21 noiembrie 1862: „1 idem, care se zice că a fost Divanul unde judeca Neagoe Vodă dupe un stâlp

[24] DANIC, fond MCIP, Ms 1/1823.
[25] DANIC, fond MCIP, Ms 1/1823.
[26] DANIC, fond MCIP, Ms 1/1823.
[27] DANIC, fond MCIP, dos. 56/1834.
[28] DANIC, fond MCIP, dos. 65/1845.
[29] BAR, Ms. 717, f. 62 r-78 r.
[30] DANIC, fond MCIP, dos. 503/1862.

de zid ce este în mijloc, această odae este boltită şi bolta la un loc crăpată, astăzi însă este transformată în magazie, cu două despărţiri ...“[31].

„Zborul“ de Sf. Ilie. Despre clădirile unde se făcea în Câmpulung, lângă mănăstirea Negru-Vodă, „zborul“ de Sf. Ilie aflăm dint catagrafia din 10 noiembrie 1810, care consemnează că lângă Bolniţă erau „ 10 chilii, cu un foişor de zid, toate învălite cu şindrilă de brad, cam veche învălitoarea, şi să numeşte curtea unde să face bâlciul mănăstiri, la zioa sfântului Iliie Proorocul“ [32]. Informaţii mai ample ne dă catagrafia mănăstirii Negru Vodă din 23 iunie 1837: „La spatele acestor odăi de mai sus, despre miiazănoapte, tot pă moşiia mănăstirii, să face, în toţi ani, târgu la zioa Sf-tului Iliie, unde este dooă şandramale lungi şi altele mai mici de îşi adăpostesc neguţători mărfurile la vremea târgului şi la capul acestora, un foişor vechiu dă zid, în stâlpi, cu boltă pă dedesupt, pă unde întră în târgu, învălitoarea proastă de şindrilă şi prăpădită“[33]. Despre acest târg se menţionează şi în catagrafia din 31 martie 1850: „În ocolul acestora, despre miazănoapte, pă moşiea mănăstirii, se face, în toţi anii, târg la zioa Sfântului Ilie, unde este doă şandramale lungi şi altele mai mici, de îşi adăpostesc neguţătorii mărfurile şi care plătesc, la mănăstire, havaet. În capul acestora, despre râu, este un foişor vechiu, de zid, în stâlpi, cu gang pă dedesupt, învelitoarea veche şi spartă şi bolta căzută. Alături, sunt 9 odăiţe într-un înveliş, proaste de tot, acoperişul lor şiţă veche“[34].

Închisoare lângă mănăstirea Negru-Vodă. Catagrafia mănăstirii Negru-Vodă, din 7 aprilie 1844, ca şi cea din 31 martie 1850[35], consemnează despre construirea unei închisori la Câmpulung: „Tot în Ţigăniie, lângă zidul mănăstiri, pă loc ei, doi stânjini în faţa uliţi şi în lung şatesprezece, s-au făcut închisoare pentru vinovaţi, fără vreo învoire cu mănăstirea“.

Incendii. Unele catagrafii menţionează incendiile care s-au produs în decursul anilor la diferite ansambluri monahale. Astfel catagrafia schitului Buliga din Piteşti din anul... consemnează: „Casile igumeneşti, arzând, s-au făcut la l<ea>t 839 de prea sfinţia sa părintele Sinadon chir Samoil, însă: 1 departament de 6 odăi, dooă cămări şi o cuhniie pă pivniţă şi sală cu pridvor, supt care este dooă beciuri de zid, în dooă cărămizi, însă 2 odăi ş-un iatac, în partea despre răsărit, cu tavanurele de var, duşumelile de scânduri, cu 8 ferestre, cu cercevelile, fiarăle şi geamurile îndoite, cu dooă sobe, cu câte 6 stâlpi, cu trei uşi de scânduri de anin în tablii, cu broaşte nemţeşti, cu trei paturi de scânduri, 2 odăi, spre amiază zi, asemenea întru toate, 1 idem, asemenea, cu o fereastră şi uşă, sobă muscălească, 1 cuhniie, tavanul scânduri de brad, pardosită cu ărămidă, cu 2 ferestre, cu geamuri şi uşa de scânduri, cu verigă“[36].

Catagrafia mănăstirii Negru Vodă, din 7 aprilie 1844, consemnează că biserica: „la anul 7246 (1737), arzându-să de turci, s-au prenoit, a 3-lea oară, de răposatul prea cuviosul arhimandrit Nicodim, egumenul aceştii mănăstiri, tot la anul 7246 (1737), în zilile domnului Constandin Vodă Mavrocordat“[37].

[31] BAR, Ms. 717, f. 112 r-132 v.
[32] BAR, Ms. 720, f. 256 r-280.
[33] DANIC, fond MCIP, dos. 56/1834.
[34] DANIC, fond MCIP, dos. 2275/1850.
[35] DANIC, fond MCIP, dos. 272/1850
[36] BAR, Ms 718, f. 135 r-141 v.
[37] DANIC, fond MCIP, dos. 62/1844.

Catagrafiile mănăstirilor şi schiturilor argeşene conţin multe date interesante despre istoria Argeşului, de aceea se impune publicarea lor spre a oferi celor interesaţi de această zonă şi care nu au acces la izvoare scrise în limba română cu alfabet chirilic să le folosească potrivit preocupărilor fiecăruia.

THE CENSUSES OF THE MONASTERIES FROM ARGEŞ FROM THE 18-TH – 19-TH CENTURIES, IMPORTANT SPRINGS FOR KNOWING THE HISTORY OF THE AREA

Abstract

Beside ”the mobile and immobile fortune” of a monastery, certain censuses include important data regarding the historical events from Argeş area, such as “the riot” of Tudor Vladimirescu and the presence of some foreign troupes, a fire, and ”the flight” from ST. Elijah from Câmpulung.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

ASPECTE ALE CIRCULAŢIEI MONETARE ÎN ZONA CRAIOVEI DIN ULTIMELE DOUĂ DECENII ALE SECOLULUI AL XVIII-lea ŞI PÂNĂ ÎN PRIMUL SFERT AL SECOLULUI AL XIX-lea REFLECTATE ÎN COMPONENŢA A PATRU TEZAURE MONETARE INEDITE

TOMA RĂDULESCU*

Tezaurele pe care le prezentăm acum fac parte din colecţiile Muzeului Olteniei în care au intrat în ultimii 60 de ani ca urmare a unor achiziţii (tezaurul de la fostul „Târg de afară", azi str. Împăratul Traian şi tezaurul de pe Calea Brestii) sau prin transfer de către organele M.A.I. sau a unor reprezentanţi ai armatei descoperite întâmplător în perimetrul lor de activitate (tezaurele din cartierele actuale ale Craiovei „Gherceştii Noi - Poligon" şi „Plaiul Vulcăneşti").

Primul tezaur, împreună cu alt lot de monede medievale, a fost achiziţionat în anul 1962 de la Maria Dăbuleanu care făcea parte dintr-o familie veche boierească - Viişoreanu şi care locuia în imediata vecinătate a bisericii „Sfinţii Apostoli" în perimetrul unde săptămânal în ziua de vineri de la sfârşitul secolului al XVIII-lea funcţiona „Târgul de afară" al oraşului Craiova, situat în partea de nord a sa în vecinătatea drumului Bucureştilor. Biserica amintită mai sus, ca şi mahalaua unde erau case de boieri şi negustori, înainte de a fi numită „Biserica Popii Hristea", ridicată de către acesta probabil tot în anii ascunderii tezaurului, şi închinată metoh Episcopiei Râmnicului pe la 1784, funcţiona mai de mult şi se numea „Târgul de Afară"[1]. După investigaţiile personale făcute de mine la urmaşii acesteia şi prin investigaţii în arhivele Muzeului Olteniei rezultă că primul tezaur prezentat de noi a fost descoperit în perioada interbelică cu prilejul lucrărilor efectuate pentru construirea unor anexe la casa magistratului Gheorghe Petrescu, fiul pictorului paşoptist Costache Petrescu.

Al doilea tezaur a fost achiziţionat în anul 1961, împreună cu un lot numeros de monede antice şi medievale, de la fostul colonel Gheorghe Constantinescu care locuia pe Calea Brestii, situată în partea sudică a Craiovei. Tot ca urmare a investigaţiilor noastre de acum patru decenii şi a cercetărilor în arhivele Muzeului Olteniei, rezultă că cel de al doilea tezaur face parte dintr-un lot mult mai mare descoperit şi acesta în grădina casei col. Gh. Constantinescu prin anii 1950-1955 din

---

* Craiova.

[1] Gheorghe N. Dinculescu, *Bisericile Craiovei (însemnări istorice),* „Oltenia", seria veche, cartea a III-a, 1941, pp. 90-91; Gh. Mil Demetrescu, *Din istoria Craiovei. Vechi denumiri de mahalale şi suburbii,* „Arhivele Olteniei", seria veche, V, nr. 24, martie-aprilie 1926, p. 95 şi următoarele.

care o parte fuseseră înstrăinate de descoperitor pentru a-şi asigura traiul zilnic în condiţiile terorii epocii staliniste.

Al treilea tezaur care-l prezentăm a fost descoperit de către militarii care făceau o serie de lucrări la poligonul din Gherceştii Noi în anul 1972 şi la momentul venirii noastre în Muzeul Olteniei (1974) se găsea depozitat într-o pungă cu o notiţă aferentă împrejurărilor recuperării acestui lot monetar, posibil complet. După conservarea sa de către Florica Constantinescu, pe atunci restaurator la Muzeul Olteniei, am reuşit să le identificăm conform normelor actuale.

Al patrulea tezaur craiovean a fost recuperat în anul 1973 de la conducătorii de atunci ai întreprinderii de distribuirea gazului metan de către arheologul Corneliu Mărgărit Tătulea. Tezaurul a fost descoperit cu prilejul lucrărilor de la depozitul pentru încărcarea buteliilor de aragaz de la „Plaiul Vulcăneşti" situat la câţiva km de Craiova istorică pe drumul Bucureştilor, deci la periferie în partea de nord a oraşului actual.

1. Tezaurul de la Craiova - „Târgul de afară"

Lotul monetar aflat în colecţiile Muzeului Olteniei este alcătuit din 50 de monede de argint, dintre care 49 încadrate la emisiunile grele de argint ale Imperiului Otoman (47 monede) şi ale oraşului Ragusa (2 ducatoni din anii 1768 şi 1777) distribuite cronologic între anul 3 (1759/1760) al domniei sultanului Mustafa III (1757-1774) şi anul 8 (1780/1781) al domniei sultanului Abdülhamid I (1774-1789), la care adăugăm un triplugroş al oraşului baltic Riga din anul 1598.

În continuare vom face câteva consideraţii asupra emisiunilor monetare din alcătuirea tezaurului.

Pentru Imperiul Otoman remarcăm distribuirea cronologică a monedelor care corespunde în totalitate cu perioada de posibilă acumulare a tezaurului (deceniile 7-8 şi primii doi ani ai deceniului 9 ale secolului al XVIII-lea), deşi considerăm că mai de grabă ne aflăm în faţa unui lot monetar aflat pe piaţă la debutul ultimului deceniu al secolului al XVIII-lea. Este vorba de două nominale grele de argint - altmişlik şi kuruş repartizate astfel: emisiuni din timpul domniei sultanului Mustafa III - 27 monede şi anume 4 exemplare altmişlik din anii 5, 7, (11) 80, (11) 82 şi 23 kuruşi din anii 3, 4, (11) 80, (11) 83, (11) 84, (11) 85, (11) 86, (11) 87 ai domniei acestuia; emisiuni din timpul sultanului Abdülhamid I - 20 monede şi anume 4 exemplare altmişlik din anii 4, 6, 8 şi indescifrabil şi 16 kuruşi din anii 1, 2, 3, 4, 7, 8 ai domniei acestuia.

Altmişlik sau dublu zolta (zolota) avea valoare de 60 de parale (un kuruş şi jumătate) şi a fost emis pentru prima dată la începutul domniei sultanului Mustafa III (1757-1774), atunci când în sistemul monetar otoman a revenit un numerar mijlociu de argint în valoare de 30 parale, anume zolta sau zolota şi de ½ zolta sau zolota (15 parale). Prezenţa acestui nominal, izolat sau în tezaure, denotă recepţionarea acestei specii monetare în economia Ţării Româneşti chiar din timpul domniei sultanului amintit mai sus. Astfel în tezaurul craiovean de la „Târgul de afară" întâlnim opt altmişlik-uri - câte patru de la sultanii Mustafa III şi Abdülhamid I. Şi în tezaurul nostru nominalele mari ale sultanului Abdülhamid I au sigle de emisiune reprezentate prin amplasarea unei steluţe sau ornament cordiform lateral de obicei în dreapta sus, lucru analizat cu multă competenţă într-un studiu semnat de Aurel Vâlcu cu câţiva ani

în urmă, unde într-un tabel prezintă grupele şi variantele de emisiuni pentru piesele de 60 de parale[2].

Kuruşul sau „guruşul" desemna iniţial nominalele europene grele de argint numite turceşte guruş (tam guruş pentru cei austrieci sau esedî guruş pentru cei olandezi)[3], după reforma monetară înfăptuită în anul 1687 de către sultanul Mehmed IV (1648-1687), desemna piastrul - cea mai importantă monedă otomană de argint care era echivalentă talerilor apuseni şi era realizată cu scopul de a relansa economia Imperiului Otoman aflată în plină criză. El a fost emis la mijlocul domniei sultanului Ahmed III (1703-1730) şi era echivalent cu 40 de parale[4]. Însă economia înapoiată a Imperiului Otoman nu a permis oprirea deprecierii acestui nominal greu de argint. În anul 1718 marele vizir otoman Ibrahim (mare vizir între 10 mai 1718 şi 30 septembrie 1730, adică aproape într-o bună parte din domnia sultanului Ahmed III) a introdus un nou piastru care a fost depreciat şi în anul 1720, iar de la mijlocul secolului al XVIII-lea, după reforma monetară din 1756 a Mariei Therezia, a suferit o depreciere rapidă[5] ajungând la o greutate de 18 g la finalul domniei sultanului Abdülhamid I. Această devalorizare este cea mai mare din întreg secolul al XVIII-lea, factor reflectat şi în raportul cu monedele de aur mai ales către sfârşitul deceniului opt cu efect direct şi asupra submultiplilor săi care au suferit acelaşi proces[6]. În raport cu principala monedă de aur otomană - findik-ul, care şi el a suferit deprecieri ale titlului metalului fin de la 970‰ în anul 1757, la 800‰ în 1789, cursul de schimb creşte de la 4 kuruşi în 1768, la 5 kuruşi în 1788[7]. Element determinant în pătrunderea acestei specii monetare, ca şi a submultiplilor săi (onluk, beşlik, para) în Oltenia a fost comerţul cu veche tradiţie desfăşurat de o parte şi alta a Dunării indiferent de statutul politic al acestora. Aşadar, nu este decât în limita firescului masa enormă de emisiuni monetare otomane atât de frecventă în toate descoperirile monetare ce privesc secolul al XVIII-lea şi primul sfert al secolului al XIX-lea. Emisiunile mari de argint ale sultanului Mustafa III (1757-1774) sunt întâlnite în aproape toate tezaurele din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Amintim pentru întărirea afirmaţiei noastre tezaurele descoperite la Radovan „Motara" şi Radovan „Punctul Dealul Radovanului"[8], Dobreşti - Dolj[9], Râmnicu

---

[2] Aurel Vâlcu, *Observaţii asupra emisiunilor otomane de 60 parale (altmişlik) din timpul sultanulului Abdülhamid I,* Simpozion de numismatică, Chişinău 2001, Editura Enciclopedică, Buc, 2002, pp. 221

[3] Mihai Maxim, *O luptă monetară în sec. al XVI-lea: padişahî contra aspru,* CN, 5, 1983, p. 131.

[4] Aurel Vâlcu, *La pénétration des monnaies ottomanes dans les Pays Roumains aux XVII-e - XVIII-e siècles*, în „Bulletin du Cercle d`Études Numismatiques de Bruxelles", 43, nr. 3, 2006, pp. 276-279.

[5] Dragoş Ungureanu, *Monede aflate în circulaţie în Ţara Românească în prima jumătate a secolului al XVIII-lea - putere de achiziţie şi cursuri de schimb,* în cercetări numismatice, IX-XI, 2003-2005, Editura „Cetatea de Scaun", Târgovişte, p. 459

[6] M.N. Popa, *La circulation monétaire et l´évolution de sa prix en Valachie (1774-1831*), Bucureşti, 1978, p. 43, tabelul 11.

[7] Aurel Vâlcu şi Ana Dicu, *Monede de aur otomane din colecţia Muzeului judeţean Buzău,* BSNR, XCII-XCVII (1998-2003), p. 420.

[8] Toma Rădulescu, *Tezaurele monetare de la Odaia - Turnu Măgurele şiRadovan - judeţul Dolj şi unele consideraţii preocupărilor de numismatică ale lui Constantin S. Nicolăescu - Plopşor,* în Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopşor", II/2000, Editura „Aius", Craiova, 2000, pp. 90-91, nr. 1, kuruş Mahmud I, şi nr. 4, kuruş Abdülhamid I, altmişlik - uri, nr. 2 - 3 Mustafa III şi nr. 5 - 14 Abdülhamid I pentru punctul „Motara"; altmişlik - uri Abdülhamid I (nr. 9, 12-13) pentru punctul „Dealul Radovanului".

Vâlcea[10], Câmpulung Muscel - Argeş[11], Băiculeşti - Argeş[12], Dobrotineţ - Olt[13], Drăgăneşti - Vlaşca[14], Frăsinet - Teleorman[15], Odobeşti şi Dobra din judeţul Dâmboviţa[16], Frumuşani - Călăraşi[17], Roşeţi - Călăraşi[18], Ciochina - Ialomiţa[19], Nişcov-Buzău[20] Pentru Dobrogea amintim printre altele tezaurul de la Mihail Kogălniceanu-Tulcea[21].

Altmişlik-ul şi kuruşul din timpul domniei sultanului Abdülhamid I (1774-1789) se întâlnesc frecvent şi în alte descoperiri monetare de la Dobreşti - Dolj[22], Sadova - Dolj[23], Craiova - str. Nicolae Bălcescu[24], Dobrotineţ - Olt[25], Schitu - Olt[26],

---

[9] Toma Rădulescu, *Tezaurul monetar din secolele XVI-XVIII descoperit la Dobreşti-Dolj,* în Oltenia. Studii şi Comunicări, 12, 2000, pp. 103-104, kuruş nr. 142, altmişlik-uri nr. 123, 153 emisiuni Abdülhamid I.

[10] Aurel Dumitraşcu, *Un tezaur monetar din sec. XVII-XVIII descoperit la Râmnicu Vâlcea,* „Buridava". Studii şi Materiale, 2, 1972, pp. 101-106.

[11] Aurică Smaranda, Ştefan Trâmbaciu, *Un tezaur din secolul al XVIII-lea descoperit la Câmpulung, jud. Argeş*, în BSNR, 77-79 (1983-1985), pp. 329-330, kuruşi Mustafa III, nr. 5-8, altmişlik-uri, nr. 5 - 32; kuruşi nr. 33 - 52 Abdülhamid I.

[12] Aurel Vâlcu, *Două tezaure monetare din secolul al XVIII-lea descoperite la Roşu, jud. Ilfov şi Băiculeşti, jud. Argeş,* în CN, 8, 2002, p. 359, nr. 6, altmişlik şi nr. 7 - 9, kuruşi.

[13] Toma Rădulescu, Denisa Guţică - Florescu, *Două tezaure monetare din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea descoperite în judeţul Olt, la Dobrotineţ şi Schitu,* în „Revista de istorie a Muscelului". Studii şi Comunicări, Câmpulung - Muscel, 3-5, Editura Universităţii din Piteşti, 2008, pp. 72-73, altmişlik -uri Mustafa III, nr. 3-9.

[14] Veronica Predoi, Anişoara Bălan, *Al doilea tezaur de la Drăgăneşti - Vlaşca* (*a doua jum. a sec. XVIII),* în Oltenia, Studii şi Comunicări, 15, Craiova, 2004, pp. 52-53, altmişlik-uri nr. 4, 7- 19, 21, kuruşi nr. 5-6, 10-11, 20, 23-25, 28-33, 36-47 Mustafa III; altmişlik-uri, nr. 63, 102-109, 114-116, 130-135, 138, kuruşi nr. 64-73, 80-98, 110-113, 117-127, 136 Abdülhamid I.

[15] Toma Rădulescu, Veronica Predoi, *Tezaurul monetar de la Frăsinet - Teleorman (sec. XVII-XVIII),* în Oltenia. Studii şi Comunicări, 15, 2004, pp. 52-58 - cuprinde pe lângă kuruşi şi yarim kuruş emisiuni ale sultanilor Süleiman II (1687-1691), Ahmed III (1703-1730) şi Mahmud I (1730-1754) - altmişlik (nr. 54) Mustafa III.

[16] Valentin Drob, *Două tezaure monetare otomane de la sfârşitul secolului al XVIII-lea descoperite în judeţul Dâmboviţa,* CN, VII, 1996, pp. 209-210, nr. 6 pentru Odobeşti şi nr. 1 pentru Dobra - kuruş Mustafa III.

[17] Aurel Vâlcu, Emil Păunescu, *Noi informaţii despre tezaurul de monede otomane de la Frumuşani, jud. Călăraşi,* în vol. „Simpozion Numismatic Chişinău", 2002, Editura „Enciclopedică", Buc. 2003, p. 232, 10 altmişlik-uri Abdülhamid I.

[18] Aurel Vâlcu, *Tezaure monetare din secolele XVIII-XIX descoperite la Roşeţi, jud. Călăraşi, şi Stejaru, jud. Ialomiţa,* în BSNR, 92-97, (1998-2003), p. 416, altmişlik-uri Mustafa III, nr. 1-4.

[19] Corneliu Matache, *Un tezaur din vremea sultanului Abdülhamid I*, *descoperit la Ciochina, jud. Ialomiţa*, SCN, XII, 1985, p. 185, nr. 1 - kuruş.

[20] Aurel Vâlcu, Gabriel Stăicuţ, *Observaţii asupra sistemului monetar otoman din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în lumina tezaurului descoperit la Nişcov, jud. Buzău,* SCN, I (XII), serie nouă, 2010, Editura Academie Române, Buc., 2011., p. 151, nr. 1-2, altmişlik-uri.

[21] G. Simion, *Observaţii asupra unor probleme numismatice şi economice la Dunărea de Jos în lumina unor tezaure monetare de la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea,* Peuce, II, 1971, Tulcea, p. 294, altmişlik Mustafa III.

[22] Toma Rădulescu, *Tezaurul monetar... Dobreşti Dolj,* pp. 103-104, nr. 123, an 6 şi 16 - altmişlik-uri şi nr. 142, kuruş, an 13.

[23] Maria Rădulescu, Florea Bîciu, *Un tezaur din timpul lui Pasvanoglu descoperit la Sadova - Dolj (sf. sec. XVIII- început sec. XIX),* în rev. „Oltenia", s. III, 6, 2002, nr. 1-2, p. 53, altmişlik an 8 al domniei sultanului Abdülhamid I (nr. 1).

[24] Maria Rădulescu, *Tezaurul monetar de la Craiova - str. N. Bălcescu (sec. XVII-XVIII),* în rev. „Oltenia", s. III, 3, 1999, nr. 2, p. 67.

[25] Toma Rădulescu, Denisa Guţică - Florescu, *op. cit,* pp. 73-75 altmişlik-uri Abdülhamid I, nr. 11, 13 - 16, 18 - 21, 23.

[26] *Op. cit,* pp. 78 - 80, altmişlik-uri Abdülhamid I, nr. 1-14.

Turnu Măgurele - Cartier Odaia (Teleorman)[27], Drăgăneşti - Vlaşca[28], Ciuperceni - Teleorman[29], Segarcea Vale - Teleorman[30], Crângeni - Teleorman[31], Ocnele Mari - Vâlcea[32], Râmnicu Vâlcea[33], Câmpulung Muscel - Argeş[34], Mozăceni - Argeş[35], Odobeşti - Dâmboviţa[36], Tamaşi, comuna Corbeanca - Ilfov[37], Colibaşi - Ilfov[38], Frumuşani - Giurgiu[39], Româneşti, com. Bărcăneşti - Prahova[40], Ciochina - Ialomiţa[41], Stejaru - Ialomiţa[42], Nişcov - Buzău[43], Roşioru - Buzău[44], Jirlău - Brăila[45], Lişcoteanca-Brăila[46]. Pentru Dobrogea amintim tezaurul de la Visterna-Tulcea[47].

Tot în acelaşi tezaur mai întâlnim doi taleri raguzani (ducatoni) emisiuni din anii 1768 şi 1777. Pe aici după anul 1580 pe ruta Sevilla-Genova s-a produs invazia aurului, dar mai ales a argintului, sub forma unor monede mari de argint europene[48]. Un taler era echivalent cu 60 grosetti, adică un ducat şi jumătate. Pe avers grosetti

[27] Toma Rădulescu, *Tezaure....Odaia....,* p. 84, nr. 1 - altmişlik.
[28] Veronica Predoi, Anişoara Bălan, *Al doilea tezaur de la Drăgăneşti - Vlaşca* (*a doua jum. a sec. XVIII),* în „Oltenia”, Studii şi Comunicări, Muzeul Olteniei, 15, Craiova, 2004, p. 53, nr. 63, 102-109, 114-116, 130-135, 138 - altmişlik-uri, nr. 64-73, 80-98, 117-127, 136 - kuruşi.
[29] Veronica Predoi, Maria Rădulescu, *Tezaurul monetar de la Ciuperceni, Teleorman,* în „Oltenia”, Studii şi Comunicări, Muzeul Olteniei, 15, Craiova, 2004, pp. 59-60, nr. 1-5 - altmişlik-uri.
[30] Veronica Predoi, Maria Rădulescu, *Tezaurul monetar de la Segarcea Vale - Teleorman,* în „Oltenia”, Studii şi Comunicări, Muzeul Olteniei, 15, Craiova, 2004, p. 61, nr. 1 - altmişlik.
[31] A. Vâlcu, *Tezaur... Frumuşani ...* pp. 225 şi 228, nota nr. 21.
[32] Aurel Vâlcu, Oltea Dudău, *Tezaurul de monede otomane de la Ocnele Mari, jud. Vâlcea (secolul al XVIII-lea)*, în vol. „Simpozion de Numismatică Chişinău 2004”, Editura Enciclopedică, Buc. 2007, pp. 232-233 nr. 10 - 69, altmişlik-uri şi nr. 70-74 kuruşi Abdülhamid I.
[33] A. Vâlcu, *Tezaur.... Frumuşani...* p. 226; Aurel Dumitraşcu, *Un tezaur monetar din secolele XVII-XVIII descoperit la Râmnicu Vâlcea,* Buridava, 2, 1976, pp. 101-106.
[34] Aurică Smaranda, Ştefan Trâmbaciu, *Un tezaur din secolul al XVIII-lea descoperit la Câmpulung, jud. Argeş*, în BSNR, 77-79 (1983-1985), pp. 329-330, nr. 9-32 - altmişlik-uri şi nr. 33-52 - kuruşi.
[35] Ion Nania, Romeo Maschio, *Monete turceşti descoperite pe teritoriul comunei Mozăceni şi pe Mozacu,* „Argessis”, Studii şi comunicări, seria Istorie, X, 2001, p. 135, nr. 3-4 - altmişlik-uri Abdülhamid I.
[36] Valentin Drob, *Două tezaure monetare otomane de la sfârşitul secolului al XVIII-lea descoperite în judeţul Dâmboviţa,* în CN, 7, 1996, p. 209, nr. 9 - altmişlik şi nr. 10 -11 - kuruşi Abdülhamid I; Paraschiva Stancu, George Trohani, *Un tezaur monetar de la sfârşitul secolului al XVIII-lea descoperit în comuna Dobra, jud. Dâmboviţa,* în CN, 2, 1980, pp. 117-118.
[37] Aurel Vâlcu, Paraschiva Stancu, *Tezaurul de monede otomane descoperit la Tamaşi, jud. Ilfov,* în CN, 9-11, 1998-2000, pp. 471-472, nr. 1-9 - altmişlik-uri.
[38] George Trohani, Done Şerbănescu, *Un tezaur monetar din secolele XVIII şi XIX descoperit la Colibaşi (jud. Ilfov),* în BSNR, 67-69 (1973-1975), p. 185.
[39] Aurel Vâlcu, *Tezaurul…. Frumuşani*, pp. 227-228; Aurel Vâlcu, Emil Păunescu, *Noi informaţii despre tezaurul de monede otomane de la Frumuşani, jud. Giurgiu,* în vol. „Simpozion de Numismatică Chişinău”, 2002, Editura „Enciclopedică”, Buc. 2003, pp. 225-229.
[40] A. Vâlcu, *Tezaur..... Frumuşani.....* pp. 225 şi 228, nota nr. 9.
[41] Corneliu Matache, *op. cit.*, pp. 185- 186, nr. 2 -11; 10 altmişlik-uri.
[42] Aurel Vâlcu, *Tezaure monetare din secolele XVIII-XIX descoperite la Roşeţi, jud. Călăraşi şi Stejaru jud. Ialomiţa,* în BSNR, 92-97, (1998-2003), p. 41.
[43] A. Vâlcu, G. Stăicuţ, *op. cit.,* p. 152, nr. 3-6, altmişlik-uri, Abdülhamid I.
[44] Aurel Vâlcu, *Observaţii asupra emisiunilor otomane de 60 parale (altmişlik) din timpul sultanului Abdülhamid I,* în Simpozion de numismatică, Chişinău, 2002, Editura „Enciclopedică”, Buc., 2002, pp. 222-223.
[45] *Ibidem*, pp. 223 şi 224, nota 8-9.
[46] A. Vâlcu, *Tezaur.... Frumuşani...* pp. 225 şi 228, nota 16 - publicat de Ionel Cândea în „Istros”, I, Brăila, 1980, pp. 375-399.
[47] G. Simion, *op. cit.,* p. 495- 9 altmîşlik-uri.
[48] Mihai Maxim, *op. cit.,* p. 131.

purtau imaginea Sf. Biagio, patronul oraşului. Ele au circulat intens în Ţara Românească mai ales şi se întâlnesc asociate cu monede otomane în tezaure sau izolat în diferite necropole. Cei doi taleri raguzani sunt întâlniţi cu denumirea talleri vecchi sau vizlin şi valorau 60 grosetti, adică un ducat şi jumătate. Monetăria oraşului Ragusa a început baterea acestui tip de nominal greu de argint din anul 1725 când s-a stabilit să aibă reprezentat bustul Sf. Biagio - patronul spiritual al oraşului, iar din anul 1743 până în anul 1779 la avers este reprezentat bustul rectorului, iar la revers scutul cu armele oraşului[49].

De asemenea le întâlnim asociate cu emisiuni otomane în diverse tezaure monetare din care amintim cele descoperite la Craiova - cartier Gherceştii Noi[50], Drăgăneşti - Vlaşca[51], Frăsinet - Teleorman[52], Dobrotineţ - Olt[53], Câmpulung - Muscel[54], Băiculeşti - Argeş[55], Roseţi - Călăraşi[56].

Prezenţa triplului groş pentru Riga din anul 1598 (nr. 50) într-un tezaur de la sfârşitul secolului al XVIII-lea este normală deoarece acest tip monetar este întâlnit şi în alte tezaure contemporane descoperite chiar pe teritoriul Craiovei, aşa cum putem remarca din componenţa tezaurului craiovean din zona Universităţii aflat în colecţiile Muzeului Olteniei (un triplu groş din 1582), sau în cuprinsul tezaurului de la Dobreşti - Dolj[57].

În totalitate lotul monetar este echivalent cu circa 2165 parale sau circa 54 lei nominali sumă relativ importantă pentru acele timpuri. La 1781 în satul doljean Bârza un stânjen de pământ se vindea cu un taler[58]. Un loc de casă din mahalaua „Sfeti Ilie"din Craiova era vândut de Dima băcanul în septembrie 1779 pentru 90 taleri[59]. 10 chile de orz[60] la 1780 se vindeau cu 2 taleri şi 90 de bani[61], pe la 1775 - 1777 un bou putea fi cumpărat cu 500 parale, o vacă cu 520 parale, un cal cu 2000 parale, iar un porc cu 180 parale, ocaua de pâine se vindea cu 73 parale, de cafea cu 90 parale, de săpun cu 10 parale, iar vadra de vin cu 70 parale[62]. În primii ani ai domniei lui

---

[49] Adriana Moglan, Mădălin - Cornel Văleanu, Viorel M. Butnariu, *Un tezaur monetar din secolul al XVIII-lea descoperit la Iaşi,* SCN, I (XIII), serie nouă, 2010, Editura Academiei Române, Buc., 2011, p. 125 şi p. 129, nr. 62 - 87 taleri din anii 1753, 1757 - 1767.

[50] Maria Rădulescu, *Un tezaur de la jumătatea secolului al XVIII-lea descoperit la Craiova - cartier Gherceştii Noi,* **„**Oltenia". Studii. Documente. Culegeri, seria a III-a, V, 2001, ne. 1-2, p. 105, nr. 24 din anul 1763.

[51] Veronica Predoi, Anişoara Bălan, *op. cit.,* p. 52, nr. 1-3 emisiuni din anii 1753, 1773 - 1777.

[52] Toma Rădulescu, Veronica Predoi, *Tezaur... Frăsinet,* p. 57, nr. 112-115 emisiuni din anii 1756, 1762, 1764, 1765.

[53] Toma Rădulescu, Denisa Guţică - Florescu, *op. cit*. p. 75, nr. 24 din anul 1762.

[54] Aurică Smaranda, Ştefan Trâmbaciu, o*p.cit.,* p. 330, nr. 60 din anul 1760.

[55] Aurel Vâlcu, *Două tezaure... Băiculeşti...,* p. 359, nr. 3- 5, emisiuni din anii 1762, 1766 şi 1767.

[56] Aurel Vâlcu, *Tezaure monetare... Roseţi... Stejaru,* p. 416, nr. 5-6, emisiuni din anii 1763 şi 1777.

[57] Toma Rădulescu, *op. cit.,* p. 105, nr. 258 - piesă de trei groşi pentru Polonia din anul 1589.

[58] Arhivele Naţionale, filiala Dolj, pachet CIX/3, doc. din 10 martie 1781.

[59] *Meşteşugari şi neguţători din trecutul Craiovei. Documente (1666-1865),* întocmită de Al. Bălintescu şi Ion Popescu Cilieni, Buc., 1957, p. 62, doc. nr. 14 din 24 septembrie 1779.

[60] O oca era echivalentă cu 1,287 kg, iar kila de Ţara Românească cu 400 ocale, conform *Călători străini despre Ţările Române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. IV, Editura Academiei Române, Buc., 2007, p. 331.

[61] *Documente privind relaţiile agrare în secolul al XVIII-lea*, vol. I, Ţara Românească, Editura Academiei R.P.R., Buc. 1961, editori V. Mihordea, Ş. Papacostea, Fl. Constantiniu, p. 531.

[62] Conform Aurel Vâlcu, *Două tezaure... Băiculeşti...,* p. 358.

Alexandru Ipsilanti (1774-1782), la Craiova, conform cronicii lui Dionisie Ecleziarhul „era şi peştele berechet: morunul proaspăt la Dunăre ocaoa 4 parale, la târg la scaune ocaoa 8 parale; crapu, somnu, 5 parale şi 4 ocaoa; cosacu şi alt peşte măruntu era o para ocaoa şi nici îl lua cineva; raci 20 de para; icre tescuite de morun 30 parale ocaoa, de cele proaspete 20 parale ocaoa"[63]. Un triod tipărit la Râmnic în anul 1777 se vindea cu 12 taleri în 1783[64]. Remarcăm că tezaurul descoperit în zona Târgului de Afară reprezenta o sumă destul de consistentă pentru debutul deceniului 9 al secolului al XVIII-lea.

Momentul ascunderii tezaurului poate fi fixat în anii 1781-1782, când, ca urmare a nevoii imperioase de mărirea târgului, târgul de săptămână s-a mutat lângă Drumul Bucureştilor[65] şi s-a ridicat un nou lăcaş de zid, cel vechi probabil de lemn şi care a fost afectat de o serie de frământări sociale generate de abuzurile Porţii otomane. Că această probabilitate nu poate fi exclusă o demonstrează senedul sultanului Abdülhamid I din 28 decembrie 1782 - 8 ianuarie 1783 care stabilea printre altele ca toate furniturile destinate Porţii să fie plătite, iar supuşii otomani nu mai aveau voie să pătrundă în Ţara Românească şi Moldova dacă nu posedau firmane speciale[66].

Nu putem omite dezordinea provocată, ca de fiecare dată, în anul 1782 când domnitorul Ţării Româneşti Alexandru Ipsilanti (1774-1782) a fost mazilit datorită fugii celor doi fii minori în Apus[67].

Tezaurul prezentat de noi aduce noi contribuţii la o mai bună cunoaştere a circulaţiei monetare în oraşele Ţării Româneşti în deceniul opt şi debutul deceniului nouă al secolului al XVIII-lea, adică înaintea declanşării războiului austro-turc din anii 1787-1792.

TEZAURUL DE LA CRAIOVA - „TÂRGUL DE AFARĂ" (sec. XVI-XVIII)

I. IMPERIUL OTOMAN

Mustafa III (1757-1774)

Islâmbol
1. Kuruş (40 parale)
Av. Tuğra de tip II.
Rv. (3) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 635, anul 3=1759/1760
18,34 g, M.O (Muzeul Olteniei), inv. 3810/1

Avers / Revers

[63] Dionisie Eclesiarhul, *Cronograful Ţerei Rumâneşti,* editor C.S. Nicolăescu-Plopşor, Râmnicu Vâlcea, 1934, p. 166.
[64] Dorin Teodorescu, *Consideraţii asupra preţului cărţii vechi româneşti din judeţul Olt,* „ Revista muzeelor", 1989, nr. 7, p. 79.
[65] Detalii vezi *Meşteşugari....*, pp. 3-42 - Târgul Craiovei.
[66] *Politica externă a României. Dicţionar cronologic,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Buc., 1986, p. 93.
[67] Ştefan Ştefănescu, *Istoria românilor în secolul al XVIII-lea - între tradiţie şi modernitate,* Editura Universităţii din Bucureşti, 1999, pp. 48-49.

2. Kuruş (40 parale)
Av. Tuğra de tip II.
Rv. (4) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 635, anul 4=1760/1761
17,04 g, M.O., inv. 3810/2

Avers / Revers

3. Ciftezolta=altmişlik (60 parale)
Av. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (5) essultan
Rv. Essultan Mustafa bin Ahmed han dame műlkűhű duribe fi Islâmbol 1171.
Nuri Pere, nr. 632, anul 5=1761/1762.
27,45 g, M.O., inv. 3810/3

Avers / Revers

4. Ciftezolta=altmişlik (60 parale)
Av. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (7) essultan
Rv. Essultan Mustafa bin Ahmed han dame műlkűhű duribe fi Islâmbol 1171.
Nuri Pere, M.O., nr. 632, anul 7=1763/1764.
26,88 g, inv. 3810/4

Avers / Revers

5-6. Ciftezolta=altmişlik (60 parale)
Av. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (80) essultan
Rv. Essultan Mustafa bin Ahmed han dame műlkűhű duribe fi Islâmbol 1171.
Nuri Pere, nr. 632, anul (11)80=1766/1767.
27,46 g; 28,06 g; M.O., inv. 3810/5-6

Avers / Revers

7. Kuruş (40 parale)
Av. Tuğra de tip II.
Rv. (80) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Per, nr. 635, anul (11) 80=1766/1767
17,54 g, M.O., inv. 3810/7

8. Ciftezolta=altmişlik (60 parale)
Av. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (82) essultan
Rv. Essultan Mustafa bin Ahmed han dame műlkűhű duribe fi Islâmbol 1171.
Nuri Pere, nr. 632, anul (11)82=1768/1769.
26,22 g, M.O., inv. 3810/8

Avers / Revers

9. Kuruş (40 parale)
Av. Tuğra de tip II.
Rv. (83) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 635, anul (11) 83=1769/1770
17,53 g; M.O., inv. 3810/9

Avers / Revers

10-13. Kuruşi (40 parale)
Av. Tuğra de tip II.
Rv. (84) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 635, anul (11) 84=1770/1771
17,41 g; 17.73 g; 17.78 g; 18,72 g; M.O., inv. 3810/10-13

Avers / Revers

14-18. Kuruşi (40 parale)
Av. Tuğra de tip II.
Rv. (85) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 635, anul (11) 85=1771/1772
17,29 g; 17,43 g; 17,90 g; 17,95 g; 18,67 g; M.O., inv. 3810/14-18

Avers / Revers

19-23. Kuruşi (40 parale)
Av. Tuğra de tip II.
Rv. (86) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 635, anul (11) 86=1772/1773
17,54 g; 17,70 g; 17,82 g; 18,09 g; 19,12 g; M.O., inv. 3810/19-23

Avers / Revers

24-27. Kuruşi (40 parale)
Av. Tuğra de tip II.
Rv. (87) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 635, anul (11) 87=1773/1774
17,59 g; 18,14 g; 18,17 g; 18,61 g; M.O., inv. 3810/24-27

Avers / Revers

Abdűlhamid I (1774-1789)

28-31. Kuruşi (40 parale)
Kostantiniye
Av. Tuğra; azze nasrűhű duribe fi Kostantiniye 1187: Ornament floral în dreapta tuğralei.
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (1) essultan. Stea pe rândul al doilea deasupra iniţialei cuvântului hakan.

Nuri Pere, nr. 675 an 1=1774/1775.
16,98 g; 17,40 g; 17,94 g; 18,44 g, M.O., inv. 3810/28-31

32-35. Kuruşi (40 parale)
Av. Tuğra; azze nasrűhű duribe fi Kostantiniye 1187: Ornament floral în dreapta tuğralei.
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (2) essultan. Stea pe rândul al doilea deasupra iniţialei cuvântului hakan.
Nuri Pere 675 an 2=1775/1776.
17,40 g; 17,50 g; 18,34 g; 18,40 g; M.O., inv. 3810/32-35

36-38. Kuruşi (40 parale)
Av. Tuğra; azze nasrűhű duribe fi Kostantiniye 1187: Ornament floral în dreapta tuğralei.
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (3) essultan. Stea pe rândul al doilea deasupra iniţialei cuvântului hakan.
Nuri Pere, nr. 675 an 3=1776/1777.
17,94 g; 18,19 g; 18,47 g; M.O., inv. 3810/36-38

39. Ciftezolta=altmişlik (60 parale)
Av. Essultan Abdűlhamid bin Ahmed han dame műlkűhű duribe fi Kostantiniye 1187. Stea pe rândul doi.
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (4) essultan.
Aurel Vâlcu, Observaţii asupra emisiunilor otomane de 60 parale (altmişlik) din timpul sultanului Abdűlhamid I, în Simpozion de numismatică, Chişinău 13-15 mai, 2001, Ed. Enciclopedică, Buc. 2002, p. 221, grupa A.
Nuri Pere, nr. 674 an 4=1777/1778
27,11 g; M.O., inv. 3810/39

40-41. Kuruşi (40 parale)
Av. Tuğra; azze nasrűhű duribe fi Kostantiniye 1187: Ornament floral în dreapta tuğralei.
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (4) essultan. Stea pe rândul al doilea deasupra iniţialei cuvântului hakan.
Nuri Pere, nr. 675 an 4=1777/1778.
17,43 g; 18,99 g; M.O., inv. 3810/40-41.

42. Ciftezolta=altmişlik (60 parale)
Av. Essultan Abdűlhamid bin Ahmed han dame műlkűhű duribe fi Kostantiniye 1187. Stea pe rândul doi.
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (6) essultan.
Aurel Vâlcu, Observaţii asupra emisiunilor otomane de 60 parale (altmişlik) din timpul sultanului Abdűlhamid I, în Simpozion de numismatică, Chişinău 13-15 mai, 2001, Ed. Enciclopedică, Buc. 2002, p. 221, grupa A.
Nuri Pere 674, nr. an 6=1779/1780.
26,80 g; M.O., inv. 3810/42

43. Kuruş (40 parale)
Av. Tuğra; azze nasrűhű duribe fi Kostantiniye 1187: Ornament floral în dreapta tuğralei.
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (7) essultan. Stea pe rândul al doilea deasupra iniţialei cuvântului hakan.
Nuri Pere, nr. 675 an 7=1779/1780.
17,50 g; M.O., inv. 3810/43.

44. Ciftezolta=altmişlik (60 parale)
Av. Essultan Abdűlhamid bin Ahmed han dame műlkűhű duribe fi Kostantiniye 1187. Stea pe rândul doi.
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (8) essultan.
Aurel Vâlcu, Observaţii asupra emisiunilor otomane de 60 parale (altmişlik) din timpul sultanului Abdűlhamid I, în Simpozion de numismatică, Chişinău 13-15 mai, 2001, Ed. Enciclopedică, Buc. 2002, p. 221, grupa B.
Nuri Pere, nr. 674 an 8=1780/1781.
26,38 g; M.O., inv. 3810/44

45-46. Kuruşi (40 parale)
Av. Tuğra; azze nasrűhű duribe fi Kostantiniye 1187: Ornament floral în dreapta tuğralei.
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (8) essultan. Stea pe rândul al doilea deasupra iniţialei cuvântului hakan.
Nuri Pere, nr. 675 an 8=1780/1781.
16,51 g; 18,00 g; M.O., inv. 3810/45-46.

47. Ciftezolta=altmişlik (60 parale)
Av. Essultan Abdűlhamid bin Ahmed han dame műlkűhű duribe fi Kostantiniye 1187. Stea pe rândul doi.
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (...) essultan.
Aurel Vâlcu, Observaţii asupra emisiunilor otomane de 60 parale (altmişlik) din timpul sultanului Abdűlhamid I, în Simpozion de numismatică, Chişinău 13-15 mai, 2001, Ed. Enciclopedică, Buc. 2002, p. 221, grupa B.
Nuri Pere, nr. 674 an indescifrabil.
25,93 g; M.O., inv. 3810/47

II. RAGUSA

48. Ducaton
Av. RECTOR. REI(pulicae).- RHACVSIN; sigle C-B. Legendă semicirculară de o parte şi de alta a bustului conducătorului Ragusei, în profil spre stânga.
Rv. DVCAT(us). ET. SEM(per).- REIP(ublice). RAC(usini). 1768. Legendă semicirculară despărţită de un scut drapat şi încoronat, cu armele oraşului Ragusa (azi Dubrovnik).
28,12 g; M.O., inv. 3.812; nr. vechi 14.738/2.

Avers / Revers

49. Ducaton
Av. RECTOR. REI(pulicae).- RHACVSIN; sigle C-A. Legendă semicirculară de o parte şi de alta a bustului conducătorului Ragusei, în profil spre stânga.
Rv. DVCAT(us). ET. SEM(per).- REIP(ublice). RAC(usini). 1777. Legendă semicirculară despărţită de un scut drapat şi încoronat, cu armele oraşului Ragusa (azi Dubrovnik).
27,18 g; inv. 3.813; nr. vechi 14.738/3.

Avers / Revers

III. RIGA
Sigismund III (1587-1632)

50. 3 groşi, 1598
Av. SIG(imundus). III. D(ei). G(ratia)- x REX x PO(loniae) x D(ux) x LI(tuaniae). Legenda semicirculară de o parte şi de alta a bustului regelui Sigismund III în profil spre dreapta, cu coroană şi însemnele regale. C.p.e.
Rv. x III x/ 15-98/GR-OS/ ARG(enteus) x TRIP(lex)/ CIVI(tati). RI(gensis)/ x GE, floare de crin. Legenda pe şase rânduri al doilea şi al treilea despărţite de armele oraşului Riga. C.p.e.
M. Gumowski, nr. 1454
2,29 g; M.O., inv. 3.811, nr. vechi 14.738/1

Avers / Revers

2. Tezaurul monetar de la Craiova - Calea Brestii (sec. XVIII)

Al doilea tezaur monetar, din care au fost recuperate 9 exemplare, este specific deceniului ultim al secolului al XVIII-lea când ca urmare a devalorizării accentuate a paralei otomane şi a încercărilor de reformă ale sultanului Selim III (1789-1807) sunt preferate de multe ori nominalele grele de argint.

Monedele cu valoarea cea mai mare din tezaurul descoperit pe Calea Brestii sunt cele trei piese de 100 parale (yüzlük), la care adăugăm alte şase piese de 80 parale (ikilik), toate emise în numele sultanului Selim III în anii 1, 2, 3, 4, 7, 10 şi 11 ai domniei sale, adică între 21 ianuarie 1789 şi 4 iunie 1799. În total sunt 780 de parale, sau 19,50 lei nominali, sau aproape 8 taleri.

Yüzlük-ul era echivalent cu doi kuruşi şi jumătate şi a fost emis pentru prima dată chiar de la începutul domniei sultanului Selim III, adică post ianuarie 1789 cu o greutate de 32,50 grame. Cele trei monede din tezaur îşi menţin pentru început greutatea iniţială (32,22 g, 31,24 g, 32,19 g după conservarea lor), 32 grame, ulterior suferind o scădere semnificativă a greutăţii brute ajungând mai târziu până la 25,01 grame post finalul ascunderii tezaurului.

Ikilik-ul, echivalent cu doi kuruşi, a fost pus în circulaţie pentru prima dată către sfârşitul domniei sultanului Abdülhamid I în anul 16 al domniei (13.X.1787-

I.X.1788), cântărea 9 carate, pentru ca în 1791 să fie devalorizat la 8 carate.[68] În tezaurul nostru cele şase monede (echivalente cu 480 parale) cronologic se suprapun cu perioada acumulării întregului lot.

Aceste tipuri de numerar le întâlnim în alcătuirea tezaurelor descoperite pe teritoriul Craiovei la „Farmacia Arabă”[69], „Universitate”[70], Sadova - Dolj[71], Segarcea - Dolj[72], Prigoria - Gorj[73], Goanţa - Mehedinţi[74], Cioponeşti, com. Stăneşti - Vâlcea[75], Schitu-Olt[76], Câmpulung Muscel[77], Mozăceni-Argeş[78], Deagu, com. Recea-Argeş[79], Odobeşti - Dâmboviţa[80], Dobra - Dâmboviţa[81], Colibaşi şi Iepureşti - Giurgiu, Româneşti, com. Bărcăneşti - jud. Prahova, Turnu Măgurele - Odaia (Teleorman)[82], Crângeni, jud. Teleorman[83], Ciuperceni-Teleorman[84], SegarceaVale-jud. Teleorman[85], Călugăru-Vlaşca şi Vedea-Giurgiu[86], Colibaşi-Ilfov[87], Tamaşi - Ilfov[88], Netezeşti - Nuci (Ilfov)[89], Roşu, com. Chiajna - jud. Ilfov[90], Bucureşti - Străuleşti[91], Frumuşani-Călăraşi[92], Stejaru-Ialomiţa[93], Nişcov-Buzău[94], Vispeşti-Buzău[95], Maxenu- Buzău[96],

---

[68] H. Dj. Siruni, *Monedele turceşti în Ţările Române,* Buc., 1944, p.57; Aurel Vâlcu şi Paraschiva Stancu, *Tezaurul de monede otomane din secolul al XVIII-lea descoperit la Tamaşi, jud. Ilfov,* CN, 9-11, 2003-2005, p. 471.
[69] Tezaur din colecţiile Muzeului Olteniei în curs de publicare - 2 ikilik-uri din 1789.
[70] Tezaur din colecţiile Muzeului Olteniei în curs de publicare - ikilik din 1789/1790.
[71] Maria Rădulescu, Florea Bâciu, *op. cit.,* pp. 53-55, nr. 2-42 - yüzlük-uri.
[72] Toma Rădulescu, *Tezaurul monetar de la Segarcea - Dolj (sec. XVIII-XIX),* Studii şi Comunicări. Arheologie -Istorie, XII, Craiova, 2000, pp. 108-109, nr. 2-45 - yüzlük-uri.
[73] Aurel Vâlcu, Gabriel Stăicuţ, *op. cit.,* p. 154.
[74] Vasile Ciucă, Ion Lupu, Constantin Păun, *Un tezaur de monede feudale de la sfârşitul secolului al XVIII-lea descoperit la Goanţa - Branişte, jud. Mehedinţi,* Drobeta, 5, 1982, pp. 207-210.
[75] Aurel Dumitraşcu, *Depozitul monetar de la sfârşitul secolului al XVIII-lea descoperit la Ciopăneşti, comuna Stăneşti judeţul Vâlcea,* Studii vâlcene, I, (VIII), 2003, Editura Almarom, Râmnicu Vâlcea, 2003, pp. 204-205, nr. 1-9 - yüzlük-uri.
[76] Toma Rădulescu, Denisa Guţică-Florescu, *op. cit.,* p. 80 - 82, nr. 15-25 - ikilik-uri.
[77] Aurică Smaranda, Ştefan Trâmbaciu, *op. cit.,* p. 330, nr. 59 - yüzlük.
[78] Ion Nania, Romeo Maschio, *op. cit.* pp. 135-136, nr. 5-7 - ikilik-uri.
[79] Romeo Maschio, *Tezaurul monetar descoperit la Deagu, com. Recea, jud. Argeş (sec. XVIII-XIX),* Argesis, XI, seria istorie, Piteşti, 2002, pp. 235-242, nr. 1-253 - yüzlük-uri şi nr. 254-290 - ikilik-uri.
[80] Valentin Drob, *op. cit.,* p. 209, nr. 12 - yüzlük.
[81] *Ibidem,* p. 210, nr. 3 - yüzlük şi nr. 2, 6-7 - ikilik-uri.
[82] Toma Rădulescu, *op. cit.* pp. 84-86, nr. 2-8, 10-14, 21-26, 32-36, 45-52, 58-62, 67, 71-76, 79-86, 93-95, 110-114, 118-120, 124-127 şi 128-129 pentru yüzlük-uri, iar restul numerelor pentru ikilik-uri.
[83] Aurel Vâlcu, *Tezaurul de monede otomane de la Frumuşani, jud. Călăraşi (începutul sec. XIX)* în „Simpozion de Numismatică Chişinău”, 2001, Editura „Enciclopedică”, Buc. 2002, p. 226.
[84] Veronica Predoi, Maria Rădulescu, *Tezaurul monetar de la Ciuperceni, Teleorman,* în „Oltenia”, Studii şi Comunicări, Muzeul Olteniei, 15, Craiova, 2004, p. 60.
[85] Veronica Predoi, Maria Rădulescu, *Tezaurul monetar de la Segarcea Vale - Teleorman,* în „Oltenia”, Studii şi Comunicări, Muzeul Olteniei, 15, Craiova, 2004, p. 62.
[86] Aurel Vâlcu, Gabriel Stăicuţ, *op. cit.,* p. 154, notele 20-21.
[87] George Trohani, Done Şerbănescu, *op. cit.,* p. 185, 32 exemplare - yüzlük-uri şi 12 exemplare ikilik-uri.
[88] Aurel Vâlcu, Paraschiva Stancu, *op. cit.,* p. 472, nr. 10-21 pentru yüzlük-uri şi 22-23 pentru ikilik-uri
[89] George Trohani, Done Şerbănescu, *Tezaurul monetar turcesc din Netezeşti - Nuci, jud. Ilfov,* CN, I, 1978, p. 84 - 16 yüzlük-uri.
[90] Aurel Vâlcu, *Două tezaure......Roşu....,* p. 356, nr. 44 - yüzlük.
[91] Constanţa Ştirbu, *Noi tezaure monetare intrare în patrimoniul Muzeului de istorie al R.S.România,* CN, I, 1978, p. 90, nr. 5.
[92] Aurel Vâlcu, Emil Păunescu, *op. cit.,* p. 232, yüzlük-uri, 44 ikilik-uri.
[93] Aurel Vâlcu, *Tezaure ....., Roseţi şi Stejaru,* p. 416-417, nr. 7-29 - yüzlük-uri şi nr. 1-6 - ikilik-uri.

Roşioru - Buzău[97], Ţibăneşti, comuna Tufeşti şi Gemenele, ambele în judeţul Brăila. Pentru Dobrogea semnalăm tezaurele descoperite la Lanurile-jud. Constanţa[98], Mihail Kogălniceanu-jud. Tulcea[99], Visterna-Tulcea[100].

Tezaurul este echivalent, aşa cum am arătat, cu 780 de parale, sumă relativ modestă pentru acele timpuri. Astfel două vii la Fântâna Episcopului din Craiova la 1797 se vindeau cu 170 taleri, iar un stânjen de pământ la Coşoveni nu departe de Craiova cu 75 parale[101]. În anul 1795 o pâine costa 10-12 parale, 100 ocale de făină de grâu 29 kuruşi, o chilă de mălai 8 parale, iar peste trei ani în 1798 un bou se vindea cu 10-12 lei, iar o vacă cu 4-5 lei[102], o oca de vopsele se vindea cu 15 lei şi 15 bani[103]. Preţul legării unei psaltire de către logofătul Matei din Morunglavi (Romanaţi) se ridica la 3 taleri pe la 1791[104]. Deci cu această sumă se putea cumpăra un bou şi o vacă, sau 10-11 stânjeni de pământ, sau aproape 100 chile de mălai, etc.

Asupra motivelor ascunderii tezaurului facem câteva precizări. La începutul anului 1798 renumitul Pasvan Oglu, originar din Bosnia, ajuns paşă la Vidin, controla teritoriile de la Dunăre până în Balcani şi de la Belgrad până la Varna. În primăvara aceluiaşi an sultanul Selim III a trimis o armată de 100.000 oameni ca să asedieze cetatea de peste Dunăre din dreptul Calafatului, fără succes[105]. În martie 1798 domnitorul Constantin Hangerli a plecat cu un corp de oaste la Craiova pentru a lupta împotriva paşei de Vidin. Această stare de nesiguranţă s-a repercutat direct asupra oraşului Craiova şi pentru întreaga Oltenie. Considerăm că ascunderea acestei mici comori a avut loc fie în a doua parte a anului 1799 când „a venit Cara Mustafa cu o sumă de turci şi a călcat oraşul prădând şi jăfuind prăvălii şi pe negustori şi casele boiereşti şi pe toţi orăşanii şi pe cine-i prindea, spărgând pimniţile şi prăvăliile şi prăda bani şi mărfuri, iar oamenii orăşeni, îşi lăsa totul şi fugea toţi în toate părţile" nota un martor ocular, fie ca urmare a pătrunderii în decembrie 1800 chiar prin Calea Brestii din direcţia mănăstirii Coşuna-Bucovăţu Vechi a trupelor paşei de Vidin, Pasvan-oglu, când „au aprins oraşul den toate părţile, de a ars până la faţa pământului"[106]. Dionisie Fotino descrie astfel atacul lui Kara Mustafa cu 1000 călăreţi aupra Craiovei, care avea

---

[94] Aurel Vâlcu, Gabriel Stăicuţ, *op. cit.,* p. 152, nr. 7 -15 - yüzlük-uri şi nr. 16 - 24 - ikilik-uri.
[95] *Ibidem*, p. 154, nota 12.
[96] Aurel Vâlcu, Ana Dicu, *Un tezaur monetar descoperit la Maxenu, comuna Ţinteşti, jud. Buzău,* Mousaios, VI, 2001, pp. 473-476.
[97] Aurel Vâlcu, Gabriel Stăicuţ, *op. cit.,* p. 154, nota 17
[98] Al. Popeea, Gabriel Custurea, *Tezaurul monetar din secolul al XVIII-lea de la Lanurile (jud. Constanţa),* BSNR, LXX-LXXIV, 1976-1980, Buc., 1981, pp. 392-393- nr. 14-16, 19-22, 24-27, 29, 33, 36-41, 46-50, 53 - yüzlük-uri şi nr. 4-6, 10-13, 17-18, 23, 28, 30-32, 34-35, 42-45, 51-52 - ikilik-uri.
[99] G. Simion, *op. cit.,* pp.294-295, 86 yüzlük-uri şi 30 ikilik-uri Selim III.
[100] *Ibidem,* p. 496, 84 yüzlük-uri şi 7 ikilik-uri Selim III.
[101] Arhivele Naţionale Dolj, Documente istorice, pachet CVIII, nr. 3 şi 4, doc. din 14 februarie 1797 şi 7 iunie 1798.
[102] Alexandru Papiu-Ilarian, *Tesauru de monumente istorice pentru România,* II, Buc., 1863, p. 196.
[103] Al. Popeea, Gabriel Custurea, *op. cit.* p. 391.
[104] Pr. Dumitru Bălaşa, *O însemnare despre moartea lui Nicolae Petru Mavrogheni Voevod (1786-1790),* Oltenia, serie veche, I, 1940, nr. 11, pp. 172-173.
[105] Detalii vezi la Barbara Jelavich, *Istoria Balcanilor secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea,* Institutul european, vol. I, Buc., 2000, p. 119 şi Ştefan Ionescu, *Bucureştii în vremea Fanarioţilor,* Editura Dacia, Cluj, 1974, pp. 242-243.
[106] Dionisie Eclesiarhul, *op. cit.,* pp. 116-117.

circa 7000 case, din care au mai rămas 300: „Lumina zilei se întunecase de fum, aerul răsufla numai flăcări şi scântei, iar în atmosferă răsunau numai ţipete şi vaiete. În scurt, spectacolul era atât de dureros şi înspăimântător încât nu e mână care să-l poată descrie”[107].

Prezentarea acestui mic tezaur craiovean contribuie la completarea unei imagini mai exacte a circulaţiei monetare de la sfârşitul secolului al XVIII-lea în mediul urban, nu mult diferit de cel rural.

TEZAUR CRAIOVA - CALEA BRESTII (sec. XVI-XVIII)

Selim III (1789-1807)

Islâmbol
1. Ikilik (80 parale)
Av. Tuğra de tip II, cu ornamente romboidale în stânga şi în dreapta.
Rv. Duribe fi Islâmbol 1203; sus, anul 1 de domnie.
Nuri Pere, nr. 706, an 1=21.I.1789-20.IX.1789.
25,52 g; M.O., inv. 3.810/1; nr. vechi 14.357/1.

2. Yűzlűk (100 parale)
Av. Tuğra de tip II. Duribe fi Islâmbol 1203
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (2) essultan.
Nuri Pere, nr. 705, an 2=21.IX.1789-9.IX.1790.
32,22 g; M.O., inv. 3.810/2; nr. vechi 14.357/2.

3. Ikilik (80 parale)
Av. Tuğra de tip II, cu ornamente romboidale în stânga şi în dreapta.
Rv. Duribe fi Islâmbol 1203; sus, anul 2 de domnie.
Nuri Pere, nr. 706, an 2=21.IX.1789-9.IX.1790.
24,98 g; M.O., inv. 3.810/3; nr. vechi 14.357/3.

4. Ikilik (80 parale)
Av. Tuğra de tip II, cu ornamente romboidale în stânga şi în dreapta.
Rv. Duribe fi Islâmbol 1203; sus, anul 3 de domnie.
Nuri Pere, nr. 706, an 3=10.IX.1790-30.VIII.1791.
25,39 g; inv. 3.810/4; nr. vechi 14.357/4.

5. Yűzlűk (100 parale)
Av. Tuğra de tip II. Duribe fi Islâmbol 1203
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (4) essultan.
Nuri Pere, nr. 705, an 4=31.VIII.1791-18.VIII.1792.
31,24 g; M.O., inv. 3.810/5; nr. vechi 14.357/5.

6. Yűzlűk (100 parale)
Av. Tuğra de tip II. Duribe fi Islâmbol 1203

[107] Apud Ştefan Ionescu, *op. cit.,* p. 254.

Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (7) essultan.
Nuri Pere, nr. 705, an 7=29.VII.1794-17.VII.1795.
32,19 g; M.O., inv. 3.810/6; nr. vechi 14.357/6.

7. Ikilik (80 parale)
Av. Tuğra de tip II, cu ornamente romboidale în stânga şi în dreapta.
Rv. Duribe fi Islâmbol 1203; sus, anul 7 de domnie.
Nuri Pere, nr. 706, an 7=29.VII.1794-17.VII.1795.
24,81 g; M.O., inv. 3.810/7; nr. vechi 14.357/7.

8. Ikilik (80 parale)
Av. Tuğra de tip II, cu ornamente romboidale în stânga şi în dreapta.
Rv. Duribe fi Islâmbol 1203; sus, anul 10 de domnie.
Nuri Pere, nr. 706, an 10=26.VI.1797-14.VI.1798.
25,06 g; inv. 3.810/8; nr. vechi 14.357/8.

9. Ikilik (80 parale)
Av. Tuğra de tip II, cu ornamente romboidale în stânga şi în dreapta.
Rv. Duribe fi Islâmbol 1203; sus, anul 11 de domnie.
Nuri Pere, nr. 706, an 11=15.VI.1798-4.VI.1799.
24,83 g; M.O., inv. 3.810/9; nr. vechi 14.357/9.

3. Tezaur Craiova - Gherceştii Noi (poligon) - sec. XVIII

În anul 1974 Muzeul Olteniei primea în custodie din partea organelor M.A.I. un tezaur monetar descoperit în luna mai a aceluiaşi an de un grup de militari care efectuau o serie de lucrări la poligonul de tragere din cartierul de nord al Craiovei - Gherceştii Noi.

După operaţiunile de conservare efectuate de Florica Constantinescu, restauratorul de atunci al secţiei de istorie pentru metale şi ceramică, s-a constatat că este vorba de un tezaur monetar alcătuit din 194 piese, toate emisiuni ale Imperiului Otoman, şi cu acelaşi nominal - para. Paraua este o monedă de origine egipteană care a fost preluată de Imperiul Otoman după cucerirea statului mameluc de către sultanul Selim I (1512-1520). La început moneda era de argint şi în timp s-a devalorizat în raport cu akçe: la 1564 era echivalentă cu 1,5 akçele, la 1618 cu 3 akçele, pentru ca ulterior să scadă la 2 akçele.

Pe teritoriul românesc paralele sânt semnalate documentar şi prin descoperiri monetare, izolate sau în tezaure, din sec. al XVIII-lea şi s-au menţinut în circulaţie până la introducerea sistemului monetar naţional în anul 1867. Paraua era subdiviziune a leului de calcul - 40 de parale egal un leu, raport care fusese stabilit prin reforma monetară a Porţii din anul 1687. Banul era echivalent cu akçe şi 120 bani valorau un leu nominal[108].

Paralele otomane din tezaurul de la „Gherceştii Noi (poligon)" sunt emisiuni eşalonate cronologic între anii circa 1703/1730 (nr. 1-3) şi 1802/1803 (nr. 149) din două monetării şi anume cea de la Kostantiniye sau Islâmbol şi Misir (Cairo).

[108] Dragoş Ungureanu, *op. cit.,* p. 460.

Pe emitenţi şi monetării reprezentarea lotului monetar este: Ahmed III (1703-1730) - 3 parale (2 ex. Kostantiniye şi un ex. Misir); Mahmud I (1730-1754) - 19 parale (12 ex. Kostantiniye, 7 ex. Misir); Osman III (1754-1757) - 5 parale (2 ex. Kostantiniye, 3 ex. Misir); Mustafa III (1757-1774) - 48 parale (21 ex. Islâmbol, 27 ex. Misir); Abdülhamid I (1774-1789) - 66 parale (17 ex. Kostantiniye, 49 ex. Misir); Selim III (1789-1807) - 41 parale (11 ex. Islâmbol, 30 ex. Misir), iar 12 parale au emitentul indescifrabil fie datorită unor erori din batere, fie stării lor de conservare (şterse sau fragmentare).

Din analiza paralelor pe emitenţi şi ateliere monetare observăm o constantă degradare a finului metalului preţios şi mai ales a greutăţii fiecărei piese în parte, generată de criza totală şi de lipsa unei politici economice coerente a Imperiului Otoman. Calitatea paralelor emise în numele lui Ahmed III au determinat păstrarea lor în circulaţie chiar şi în primele două decenii ale sec. XIX, şi cvasitotal pentru tezaurele monetare din ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea (vezi tezaurele descoperite chiar pe teritoriul Craiovei sau în împrejurimi la „Farmacia Arabă", în zona Universităţii, pe str. Nicolae Bălcescu la „Hanul Ceauşului"[109], la Dobreşti - Dolj[110], Radovan, punctul „Dealul Radovanului"- Dolj[111], etc.).

Dacă analizăm componenţa pe ateliere monetare a emisiunilor monetare mărunte aflate în circulaţie constatăm că până la domnia sultanului Mustafa III (1757-1774) domină monetăria din capitala imperiului, pentru ca apoi, probabil ca urmare a liberalizării comerţului în zona balcanică după pacea de la Kuciuk - Kainargi să se impună monetăria egipteană. De remarcat că monetăria de la Cairo emite parale a căror medie a greutăţii este mai mică decât cea din atelierele de la Kostantiniye - Islâmbol şi se prezintă cu mai multe erori de redare a legendei avers şi revers, întâlnind cazuri de parale cu aceiaşi legendă pe ambele feţe (în special avers), alte parale incuse sau cu legenda mult în afara flanului, ceea ce a determinat imposibilitatea stabilirii anului emiterii şi uneori chiar a emitentului (vezi spre exemplu paralele cu nr. 173-194).

Îngroparea micii comori s-a făcut probabil prin anii 1802-1803, ani de instabilitate determinată de numeroasele raiduri ale turcilor din raialele de la Dunăre, în special de la Vidin sau Turnu, acesta fiind principala cale de pătrundere dinspre nord înspre Craiova.

Cele 194 de parale sunt echivalente cu aproape 5 lei, sau 3 kuruşi şi 34 parale. Pentru a avea o imagine mai exactă a valorii micii comori dăm câteva preţuri practicate în aceiaşi perioadă cu cea a îngropării sale. Astfel în 16 octombrie 1802 o vie în Dealul Prisăcii (deci în apropiere de locul îngropării tezaurului monetar) îngrădită cu şanţ şi cu ţelina ei şi având şi pădure se vindea cu 40 taleri[112].

Prezenţa monedei mărunte în spaţiul rural, deoarece în momentul îngropării tezaurului zona era relativ depărtată de oraşul Craiova, este normală pentru că

---

[109] Maria Rădulescu, *op. cit.,* p. 67, nr. 3-224, 227-562, 579-951, parale emise de sultanii Ahmed III, Mahmud I, Osman III, Mustafa III şi Abdülhamid I.

[110] Toma Rădulescu, *op. cit.,* pp. 102-105, nr. 1-48, 50, 122, 124, 141, 143-219, 221-222, 227-228, 231-234, 236-253, parale emise de sultanii Ahmed III, Mahmud I, Osman III, Mustafa III, Abdülhamid I şi Selim III.

[111] Toma Rădulescu, *op. cit,* p. 90, nr. 1-6, 10-11, 14 emisiuni ale sultanilor Mahmud I, Mustafa III şi Abdülhamid I.

[112] Maria Petrescu, *Vânzări de vie în plaiurile Prisaca şi Smărdăşteţul de lângă Craiova,* „Oltenia", I, serie veche, Documente. Cercetări. Culegeri, Craiova, 1940, p. 39.

avuseseră loc numeroase confruntări militare între diverse trupe de ocupaţie - otomane, ruse sau austriece - vezi războiul ruso-turc declanşat la 24 august 1787, încheiat cu pacea de la Şiştov (24 iulie 1791) la care locuitorii Olteniei suferiseră din plin, datorită abuzurilor şi necesităţii de a întreţine pe invadatori. La aceasta adăugăm anul dramatic 1798 pentru toţi contribuabilii, când domnul Ţării Româneşti, Constantin Hangerli dublează oieritul, dijmăritul, tutunăritul (dări specifice sistemului fiscal de atunci), reintroduce văcăritul şi desfiinţează scutirea de dări pentru subalternii marilor boieri. În mediul rural, dar şi în cel urban, era o stare de tensiune apropiată declanşării unei răscoale generale pentru că încasarea birurilor se realiza prin mijloace de o violenţă rar întâlnită chiar pentru acele timpuri în care existau victime torturate sau asasinate.

Ascunderea tezaurului poate fi explicată prin starea politică de instabilitate marcată de executarea la 18 februarie 1799 în Bucureşti la ordinul sultanului Selim III (1789-1807), interesat în siguranţa graniţelor Imperiului Otoman în condiţiile unei Europei pline de confruntările militare ce au urmat revoluţiei franceze din 1789, a domnului abuziv Constantin Hangerli. Atunci sunt semnalate în documente numeroase tulburări în Craiova şi Dolj legate de schimbarea vechii administraţii cu alta nouă, ades întovărăşită de efective ale trupelor turceşti.

Componenţa lotului monetar este specifică tezaurelor monetare descoperite pe teritoriul Olteniei al cărui moment al ascunderii de către proprietar se plasează la sfârşitul secolului al XVIII-lea, mai precis în anii 1798-1799, şi ne îndreptăţeşte să-l considerăm ca un lot aflat în circulaţie, nu ca rezultatul unei acumulări mai îndelungate.

Regulile specifice tuturor tezaurelor medievale şi moderne se respectă şi în cazul nostru - perioada de început este prezentă cu mai puţine exemplare, la fel ca şi finalul. 49 parale sânt neperforate (cele 3 de început şi o parte din emisiunile lui Selim III formează majoritatea), iar celelalte 146 parale sânt perforate, fapt care s-ar putea explica prin legarea lor în loturi de 2, 5 sau 10 parale aşa cum s-a observat în multe situaţii asemănătoare cu prilejul conservării acestora.

Asupra puterii de cumpărare a lotului monetar din tezaurul de la Gherceştii Noi (poligon) este necesar a da câteva preţuri orientative din epocă.

Pe la 1787 un ţigănuş se vindea cu 10 taleri, la 1794 un ţigan putea valora 40 taleri, la 1794-1795 o pereche de boi costa 42 taleri şi 60 bani, o vacă 1,90 taleri, un porc 1,30 taleri, un cal 21,60 taleri, 35 de vaci şi boi mari şi mici ajungeau şi la 435 taleri, 15 taleri o puşcă, 25 taleri 15 ocale de lână vopsită, 10 taleri două piei de bou sau un antereu, etc.[113].

Tezaurul descoperit în cartierul Gherceştii Noi, situat în nordul Craiovei, reflectă prin compoziţia sa unitară - numai parale (nominale mici de argint) starea economică de fapt în acele vremuri de cumplite nenorociri şi implicit puterea de cumpărare a locuitorilor din vecinătatea Cetăţii Băniei.

[113] Ligia Livadă - Cadeschi, Laurenţiu Vlad, *Departamentul de cremenalion,* Editura Nemira, Buc. 2002, pp. 66,76, 126, 137, 166

TEZAUR CRAIOVA - GHERCEŞTII NOI (poligon) - sec. XVIII

I. IMPERIUL OTOMAN

Ahmed III (1703-1730)
Kostantiniye
1-2 . Parale
Av. Tuğra
Rv. Duribe fi Kostantiniye 1115
Nuri Pere, nr. 528
M.O., inv. 3792/1-2; 0,20 g; 0,35 g;

Misir
3. para
Av. Tuğra
Rv. Duribe fi Misir sene 1115
Nuri Pere, nr. 528
M.O., inv. 3792/3; 0,38 g

Mahmud I (1730-1754)
Kostantiniye
4-15. Parale
Av. Tuğra
Rv. Duribe fi Kostantiniye 1143
Nuri Pere, nr. 578
M.O., inv. 3.792/4-15; 0,15 g (fragment), 0,18 g (lipsă o parte), 0,19 g (lipsă o parte), 0,20 g (p), 0,24 g(p), 0,27 g - 2 ex. (p), 0,28 g (p), 0,29 g (p), 0,36 g (p), 0,37 g (p), 0,44 g (p).

Misir
16-22 . Parale
Av. Tuğra
Rv. Duribe fi Misir sene 1143
Nuri Pere, nr. 580
M.O., inv. 3.792/16-22; 0,17 g(p), 0,18 g(p), 0,20 g, 0,22 g(p), 0,28 g- 2 ex. (1 ex. p., 1 ex. lipsă o parte), 0,45 g (p)

Osman III (1754-1757)
Kostantiniye
23 - 24. Parale
Av. Tuğra
Rv. Duribe fi Kostantiniye 1168
Nuri Pere, nr. 602
M.O., inv. 3.792/23-24; 0,21 g(fragment), 0,29 g(lipsă o parte)

Misir
25 - 27. Parale
Av. Tuğra
Rv. Duribe fi Misir sene 1168
Nuri Pere, nr. 604
M.O., inv. 3.792/25-27; 0,19 g(p), 0,27 g; 0,29 g(p).

Mustafa III (1757-1774)

Islâmbol
28. Para
Av. Tuğra
Rv. (1) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639; an 1=1757-1758
M.O., inv. 3.792/28, 0,21 g(lipsă o parte)

29. Para
Av. Tuğra
Rv. (2) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639; an 2=4.IX.1758-1759
M.O., inv. 3.792/29; 0,35 g(p).

29-31. Parale
Av. Tuğra
Rv. (5) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639; an 5=1761-1762
M.O., inv. 3.792/30-31; 0,18 g(p), 0,28 g(p).

32. para
Av. Tuğra
Rv. (7) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639; an 7=1763-1764
M.O., inv. 3.792/32; 0,22 g(p).

33-37. Parale
Av. Tuğra
Rv. (81) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639; an (11) 81=1767/1768
M.O., inv. 3.792/33-37; 0,24 g, 0,26 g(p), 0,28 g(p), 0,31 g(p), 0,35 g(p).

38-39. Parale
Av. Tuğra
Rv. (82) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639; an (11) 82=1768/1769
M.O., inv. 3.792/38, 194; 0,21 g(p), 0,30 g.

40-43. Parale
Av. Tuğra
Rv. (83) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639; an (11) 83=1769/1770
M.O., inv. 3.792/39-42; 0,13 g(fragment), 0,27 g(p), 0,39 g(p), 0,40 g(p).

44. Para
Av. Tuğra
Rv. (86) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639; an (11) 86=1772/1773
M.O., inv. 3.792/44; 0,31 g(p).

45. Para
Av. Tuğra
Rv. (87) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639; an (11) 87=1773/1774
M.O., inv. 3.792/43; 0,20 g(p).

46-48. Parale
Av. Tuğra
Rv. (......) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639; an indescifrabil
M.O., inv. 3.792/45-46, 138; 0,28 g(p), 0,29 g(p), 0,30 g(două fragmente)

Misir
49. Para
Av. Tuğra
Rv.(1) Duribe fi Misir sene 1171
Nuri Pere, nr. 643, an 1=1757-1758
M.O., inv. 3.792/47; 0,30 g(lipsă o parte)

50. para
Av. Tuğra
Rv.(2) Duribe fi Misir sene 1171
Nuri Pere, nr. 643, an 2=1758-1759
M.O., inv. 3.792/134; 0,14 g(p)

51-53. Parale
Av. Tuğra
Rv.(4) Duribe fi Misir sene 1171
Nuri Pere, nr. 643, an 4=1760-1761
M.O.,. inv. 3.792/48-50; 0,14 g, 0,17 g(p), 0,26 g

54. Para
Av. Tuğra
Rv.(7) Duribe fi Misir sene 1171

Nuri Pere, nr. 643, an 7=1763-1764
M.O., inv. 3.792/52, 0,29 g

55-57. Parale
Av. Tuğra
Rv.(82) Duribe fi Misir sene 1171
Nuri Pere, nr. 643, an (11)82=1767-1768
M.o., inv. 3.792/54-55, 61; 0,17 g(fragment), 0,18 g, 0,23 g(p).

58. Para
Av. Tuğra
Rv.(83) Duribe fi Misir sene 1171
Nuri Pere, nr. 643, an (11) 83=1768-1769
M.O., inv. 3.792/53; 0,23 g(p).

59-60. Parale
Av. Tuğra
Rv.(86) Duribe fi Misir sene 1171
Nuri Pere, nr. 643, an (11) 86=1772-1773
M.O., inv. 3.792/57, 162; 0,09 g(fragment), 0,28 g(p).

61-63. Parale
Av. Tuğra
Rv.(87) Duribe fi Misir sene 1171
Nuri Pere, nr. 643, an (11) 87=1773-1774
M.O., inv. 3.792/51, 56; 141; 0,14 g(p), 0,18 g(p), 0,20 g(p).

64-75. parale
Av. Tuğra
Rv.(.....) Duribe fi Misir sene 1171
Nuri Pere, nr. 643, an indescifrabil
M.O., inv. 3.792/58-60, 62-66, 139-140, 144; 0,10 g(fragment), 0,12 g(fragment), 0,14 g- 2ex (1 ex. fragment, 1 ex. p.), 0,19 g(p), 0,21 g, 0,23 g - 2 ex. (p), 0,27 g; 0,29 g -2 ex. (p).

Abdűlhamid I (1774-1789)

Kostantiniye
76. Para
Av. Tuğra
Rv. (1) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 1=1774
M.O., inv. 3.792/67; 0,22 g(p).

Kostantiniye
77. Para
Av. Tuğra

Rv. (2) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 2=14.II.1774-3.III.1775
M.O., inv. 3.792/69; 0,40 g(p).

78-79. Parale
Av. Tuğra
Rv. (3) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 3=4.III.1775-20.II.1776
M.O., inv. 3.792/70-71; 0,29 g(p), 0,30 g(p).

80. Para
Av. Tuğra
Rv. (4) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 4=21.II.1776/1777
m.O., inv. 3.792/68; 0,26 g(p).

81. Para
Av. Tuğra
Rv. (5) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 5=1777/1778
M.O., inv. 3.792/72; 0,33 g(p).

82. Para
Av. Tuğra
Rv. (7) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 7=1779/1780
M.O. inv. 3.792/73; 0,36 g(p)

83-85. Parale
Av. Tuğra
Rv. (8) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 8=1780/1781
M.O., inv. 3.792/74-75; 142; 0,22 g(p), 0,25 g, 0,26 g(p).

86. Para
Av. Tuğra
Rv. (9) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 9=1781/1782
M.O., inv. 3.792/76; 0,38 g(p).

87. Para
Av. Tuğra
Rv. (10) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 10=1782/1783
M.O., inv. 3.792/77; 0,33 g(p)

88. Para
Av. Tuğra
Rv. (11) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 11=1783/1784
M.O., inv. 3.792/135; 0,21 g(p).

89. Para
Av. Tuğra
Rv. (12) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 12=1784/1785
M.O. inv. 3.792/78; 0,29 g(p).

90. Para
Av. Tuğra
Rv. (14) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 14=1786/1787
M.O., inv. 3.792/79; 0,34 g(p)

91. Para
Av. Tuğra
Rv. (16) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 16=1788/1789
M.O., inv. 3.792/80; 0,45 g(p)

92-93 Parale
Av. Tuğra
Rv. (...... Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681
Nr. inv. 3.792/81-82; 0,22 g(p), 0,30 g(p).

Misir
94-97. Parale
Av. Tuğra
Rv. (1) Duribe fi Misir sene 1187
Nuri Pere, nr. 683, anul 1=1774
M.O., inv. 3.792/113, 115-117; 0,19 g, 0,22 g, 0,26 g -2 ex.(p).

98-106. Parale
Av. Tuğra
Rv. (2) Duribe fi Misir sene 1187
Nuri Pere, nr. 683, anul 2=14.II.1774-3.III.1775
M.O., inv. 3.792/94-95; 97, 118-122, 145; 0,09 g(fragment), 0,15 g, 0,16 g -2 ex (p), 0,18 g(p), 0,20 g(p), 0,23 g(p), 0,24 g(p), 0,30 g(p).

107. Para
Rv. (4) Duribe fi Misir sene 1187
Nuri Pere, nr. 683, anul 4=21.II.1776/1777
M.O., inv. 3.792/123; 0,24 g(p).

108. Para
Rv. (5) Duribe fi Misir sene 1187
Nuri Pere, nr. 683, anul 5=1777-1778
M.O., inv. 3.792/125; 0,23 g

109. Para
Av. Tuğra
Rv. (7) Duribe fi Misir sene 1187
Nuri Pere, nr. 683, anul 7=1779/1780
M.O., 3.792/93; 0,21 g(p)

110-116. Parale.
Av. Tuğra
Rv. (8) Duribe fi Misir sene 1187
Nuri Pere, nr. 683, anul 8=1780/1781
M.O., inv. 3.792/127-133; 0,14 g(fragment); 0,19 g- 2ex.(p); 0,20 g(p); 0,21 g; 0,26 g(p); 0,28 g(p).

117-141. Parale
Av. Tuğra
Rv. (.....) Duribe fi Misir sene 1187
Nuri Pere, nr. 683
M.O., inv. 3.792/83-92, 96, 98-112, 114, 124, 126, 136-137, 139-140, 146, 150.
0,08 g(fragment); 0,11 g - 2ex. (fragmente); 0,14 g - 4ex (3ex. p.); 0,15 g - 2ex (p); 0,16 g - 5 ex.(3ex.p.); 0,17 g(fragment); 0,18 g(p.); 0,19 g; 0,20 g(p); 0,22 g - 3ex.(p.); 0,23 g - 6 ex.(5ex.p.); 0,25 g- 2ex.(1ex.p.); 0,29 g - 2ex.; 0,34 g(p); 0,34 g.

Selim III (1789-1807)

Islâmbol
142. Para
Av. Tuğra
Rv. (1) Duribe fi Islâmbol 1203
Nuri Pere, nr. 713, anul 1=1789/1790
M.O., inv. 3.792/152; 0,18 g

143. Para
Av. Tuğra
Rv. (2) Duribe fi Islâmbol 1203
Nuri Pere, nr. 713, anul 2=1790/1791
M.O., inv. 3.792/153; 0,22 g

144. Para
Av. Tuğra
Rv. (4) Duribe fi Islâmbol 1203
Nuri Pere, nr. 713, anul 4=1792/1793
M.O., inv. 3.792/154; 0,15 g(lipsă o parte)

145. Para
Av. Tuğra
Rv. (5) Duribe fi Islâmbol 1203
Nuri Pere, nr. 713, anul 5=1793/1794
M.O., inv. 3.792/155; 0,15 g

146-147. Parale
Av. Tuğra
Rv. (7) Duribe fi Islâmbol 1203
Nuri Pere, nr. 713, anul 7=1796/1797
M.O., inv. 3.792/156-157; 0,18 g(p), 0,20 g

148. Para
Av. Tuğra
Rv. (9) Duribe fi Islâmbol 1203
Nuri Pere, nr, 713, anul 9=1798/1799
M.O., inv. 3.792/158; 0,19 g(p).

149. Para
Av. Tuğra
Rv. (13) Duribe fi Islâmbol 1203
Nuri Pere, nr. 713, anul 13=1802/1803
M.O., inv. 3.792/155; 0,15 g

150-152. Parale
Av. Tuğra
Rv. (.....) Duribe fi Islâmbol 1203
Nuri Pere, nr. 713
M.O., inv. 3.792/151, 159-160; 0,11 g(fragilizată), 0,19 g(p), 0,21 g(p).

Misir
153 - 157. Parale
Av. Tuğra
Rv. (1) Duribe fi Misir 1203
Nuri Pere, nr. 717, anul 1 =21.I.1789-20.IX.1789.
M.O., inv. 3.792/166, 176-179; 0,13 g(p), 0,15 g- 2ex., 0,18 g, 0,30 g(p).

158-159. Parale
Av. Tuğra
Rv. (2) Duribe fi Misir 1203

Nuri Pere, nr. 717, anul 2 =1789/1790.
M.O., inv. 3.792/180-181; 0,15 g(p), 0,18 g(p).

160-162. Parale
Av. Tuğra
Rv. (3) Duribe fi Misir 1203
Nuri Pere, nr. 717, anul 3 =1790/1791.
M.O., inv. 3.792/182-184; 0,16 g, 0,17 g, 0,21 g(p).

Misir
163-164. Parale
Av. Tuğra
Rv. (4) Duribe fi Misir 1203
Nuri Pere, nr. 717, anul 4 =31.VIII.1791-18.VIII.1792.
M.O., inv. 3.792/185-186; 0,18 g(p), 0,22 g

165 - 170. Parale
Av. Tuğra
Rv. (7) Duribe fi Misir 1203
Nuri Pere, nr. 717, anul 7=29.VII.1794-17.VII.1795.
M.O., inv. 3.792/163, 165, 187-190; 0,11 g(p), 0,13 g, 0,15 g, 0,17 g, 0,19 g - 2 ex. (1 ex.p).

171. Para
Av. Tuğra
Rv. (9) Duribe fi Misir 1203
Nuri Pere, nr. 717, anul 9=7.VII.1796-1797.
M. O., inv. 3.792/191; 0,21 g(p).

172. Para
Av. Tuğra
Rv. (10) Duribe fi Misir 1203
Nuri Pere, nr. 717, anul 10=1797/1798.
M.O., inv. 3.792/193; 0,30 g(p).

173-182. Prale
Av. Tuğra
Rv. (....) Duribe fi Misir 1203
Nuri Pere, nr. 717
M.O. inv. 3.792/164, 167-175; 0,10 g(fragment), 0,13 g, 0,14 g, 0,16 g - 2ex.(1 ex. lipsă o parte, 1 ex. p.), 0,19 g(p), 0,21 g, 0,23 g, 0,25 g, 0,26 g.

183-186. Parale, tuğra dublă
M.O., inv. 3.792/143, 148-149, 192; 0,12 g(p), 0,15 g, 0,19 g(p), 0,27 g

187-194. Parale emitent sec. XVIII
M.O., inv. 3.792/147; 0,07 g; 0,08 g 2 ex, 0,09g, 0,10 g , 0,11g, 0,12g- 2 ex.,(fragmente)

4. Tezaur Craiova - „Plaiul Vulcăneşti" (sec. XVI-XIX)

Cel de al patrulea tezaur a fost descoperit pe vechiul drum al muntenilor de pe dealul Vulcăneştilor de pe lângă şoseaua Bucureşti-Craiova din partea de nord a oraşului[114]. Prof. Anastase Georgescu de la Colegiul Naţional „Carol I" din Craiova, nota pe la 1930: „....la răsărit de vatra oraşului, un drum străvechi de transhumanţă- „Drumul Muntenilor"- se îndreaptă spre Miază-Noapte şi de la actuala comună Motocii, urcă pe culmea dealului Vâlcăneştilor"[115]. În anii când a fost îngropat tezaurul, ca şi cu secole mai înainte, aici se afla un plai cu vii care aparţineau în bună parte craiovenilor, printre care amintim şi pe cunoscutul negustor şi ctitor de biserici şi şcoală Hagi Stan Jianu[116], aşa cum rezultă din numeroasele documente ale timpului păstrate în colecţiile publice româneşti.

Tezaurul de la Plaiul Vulcăneşti este alcătuit din emisiuni care aparţin la două sisteme monetare diferite - cel otoman (628 parale) şi cel central european (7 monede de diverse valori pentru Ungaria, Niederösterreich, Stiria, Silezia, Brandenburg-Anspach) - impus în principal de Imperiul Habsburgic. Nominalurile sunt toate din argint, în majoritate monedă măruntă, cu câteva excepţii unde mai apar şi multiplii ai creiţarului (de 3, 6, 12 şi 20 creiţari), dar şi accidental un dinar unguresc din 1571. Componenţa tezaurului monetar subliniază starea materială precară a posesorului său. El este alcătuit din: 628 parale eşalonate între anii 1703/1730- 1823/1824 şi 7 monede de argint de valoare mică şi mijlocie, desigur păstrate pentru valoarea lor relativ mai ridicată.

Din examinarea tezaurului rezultă că cea mai veche monedă este dinarul unguresc emis în anul 1571 de către Maximilian I, desigur rămas în circulaţie pentru mai bine de două secole datorită calităţii argintului şi constantei ponderale. Cele mai recente monede sânt două paralele emise la Constantinopol sau Cairo (nr. 112 şi 339) în anul al 17-lea (1823/1824) al domniei sultanului Mahmud II (1808-1839). Nu putem fi siguri dacă tezaurul este rezultatul unei acumulări în timp. Noi considerăm că monedele din cuprinsul depozitului monetar de la Craiova - „Plaiul Vulcăneşti" se aflau în circulaţie, iar posesorul micii comori o folosea pentru tranzacţii curente.

Din punct de vedere al numerarului depozitul monetar este specific altor tezaure contemporane în care alternează în principal moneda măruntă otomană (para sau akçe) cu subdiviziuni în special din zona Europei Centrale (dinar unguresc, 3 piese de 3 kreuzer emisiuni pentru episcopatul Olomouc, Silezia şi Stiria o piesă de 6 kreuzer şi alta de 12 kreuzer pentru Niederösterreih şi o piesă de 20 kreuzer pentru Brandemburg).

Pentru emisiunile otomane constatăm că aparţin celor două ateliere monetare: Kostantiniye sau Islîmbol - 53 parale şi Misir - Egipt (Cairo) - 80 parale, restul de 93

[114] Detalii vezi Ilie Purcaru, *Ţara Banilor*, Editura „Scrisul Românesc", Craiova, 1973, p. 275.
[115] Anastase Georgescu, *Craiova-Cercetări istorice,* Craiova, 1930,
[116] E. Limona, D. Limona, *Aspecte ale comerţului braşovean în veacul al XVIII-lea. Negustorul aromân Mihail Ţumbru,* SMIM, IV, 1960, p. 530.

parale emitentul şi atelierul neputând fi identificaţi datorită stării de conservare (perforate, fragmentare, şterse) sau unor erori frecvente ca urmare a unor bateri neglijente din atelierele monetare amintite mai sus. Preponderenţa monetăriei de la Misir reflectă o stare de fapt - pe piaţa din Ţara Românească paralele de aici sânt mai devalorizate şi mai numeroase. Un argument în acest sens îl constituie inventarul monetar din unele necropole, cum este cazul celei de la Tunari din judeţul Ilfov, din jurul bisericii „Sfântul Nicolae"[117]. Perforarea unora din monede este specifică epocii de la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi din prima jumătate a secolului al XIX-lea când accentuata devalorizare a principalei monede otomane aflate în circulaţie impunea adunarea acestora în valori acceptabile de 5, 10, 20 etc. parale pentru plata unor bunuri curente cu valoare de piaţă modestă, care se făcea cu ajutorul unui fir de cânepă, remarcat cu prilejul conservării tezaurului. Numărul mai mare al paralelor emise în Egipt este specifică tuturor tezaurelor de acest tip şi reflectă tendinţa de impunere pe piaţa românească a unor emisiuni monetare devalorizate chiar şi pentru provinciile aflate sub stăpânirea directă a Porţii otomane.

Emisiunile monetare pentru Europa Centrală, se întâlnesc curent în Transilvania, dar şi în Ţările Române extracarpatice şi în sudul Dunării, şi reflectă parţial legăturile economice cu această zonă, dar şi păstrarea acestora de către proprietar o perioadă de timp îndelungată, posibil aflate şi pe piaţa internă, datorită calităţii mai ridicate a metalului preţios, în cazul nostru argintul.

Ţinând cont de faptul că majoritatea emisiunilor sunt parale putem considera pe baza unui calcul sumar că tezaurul este alcătuit din 628 parale, la care adăugăm 48 de creiţari (1 creiţar = două parale), deci în total circa 725 parale. Cursul timpului era echivalent 40 parale sau 120 bani - 1 leu nominal. Deci depozitul monetar poate fi echivalat la momentul anilor 1822 - 1825 la 13 lei şi circa 5 parale, sumă relativ modestă chiar şi pentru acele grele timpuri.

Asupra puterii de cumpărare a lotului monetar din tezaurul de la Plaiul Vulcăneşti este necesar a da câteva preţuri orientative din epocă. Biserica „Toţi Sfinţii" (Hagi Enuş) din Craiova la 1 aprilie 1824 primea chirie pentru prăvăliile ce se aflau pe locul său de la diverşi meseriaşi şi negustori de 9, 12, 20 sau chiar 50 taleri în funcţie de suprafaţa ocupată.[118] Un bou putea fi achiziţionat cu 10 ruble[119], iar un cal în 1822 se vindea cu 61 lei. Pe la 1822 preţurile grânelor aveau fluctuaţii mari de valori în funcţie de sezon şi de inflaţie, dar şi de solicitările celor din jur determinate de secetă sau alte calamităţi naturale. Dacă înainte de 1821 kila de grâu era echivalată cu 15 lei în anii 1822-1827 urcă la 28 lei[120]. Unele alimente se vindeau astfel: o oca de zahăr la 1823 costa 1 leu şi 10 parale, o oca de cafea la 1820 - 8 lei şi 10 parale, la 1821 o vadră de vin 1 leu şi 30 de parale[121]. Dacă ţinem cont că nu era o regulă stabilită de stat în

---

117 Aurel Vâlcu, *Monede otomane descoperite la Tunari-Biserică,* în vol. *Comuna Tunari, jud. Ilfov. Cercetări istorice şi arheologice. Secolele XVI-XIX.* Editura AGIR, Buc. 2011, pp. 249-278.

119 Ilie Vulpe, *Divanul Craiovei,* Ed. „Scrisul Românesc", Craiova, 2002, p. 27.
120 Elena Isăcescu, *Contribuţii la studiul circulaţiei monetare în oraşul Galaţi în secolul al XVIII-lea şi la începutul secolului al XIX-lea (Tezaurul din str. Republicii)*, în rev. „Danubius", IV, Galaţi, 1979, p.19
121 Vezi tabelul VII privind fluctuaţia preţurilor din a doua jumătate a secolului al VIII-lea - primul sfert al secolului al XIX-lea în vol. *Comuna Tunari, jud, Ilfov. Cercetări istorice şi arheologice secolele XVI - XIX,* ed. „Agir", Buc. 2011, pp. 218-220 şi 253.

privinţa raportului între aur şi argint, aşa cum se va stabili puţin mai târziu conform Regulamentului Organic constatăm că s-a produs o creştere inflaţionistă a preţului produselor calculate în lei nominali (1 leu = 40 parale).

Îngroparea lotului monetar prezentat de noi poate fi legată de tulburările politice şi militare care au marcat domnia lui Grigore IV Ghica (iunie 1822- 29 aprilie 1828) în Ţara Românească. Este în principal vorba de răscoala din Oltenia din 1826 condusă de Simion Mehedinţeanu şi Ghiţă Cuţui, foşti căpitani în oastea lui Tudor Vladimirescu, care reluaseră principiile revoluţiei de la 1821 şi la care au aderat şi o bună parte din locuitorii de atunci ai Doljului. Aşa cum bine se cunoaşte represiunea a fost dură, soldată cu numeroase jafuri şi crime care au creat o stare de nesiguranţă pentru oamenii de rând. Cei doi căpitani amintiţi mai sus în ziua de 26 august 1826 au fost executaţi în public în Târgul de Afară.

Tezaurul craiovean de la „Plaiul Vulcăneşti" dă o imagine mai exactă a ceea ce însemna prezenţa nominalurilor uşoare de argint folosite curent pe piaţa românească după revoluţia lui Tudor Vladimirescu, la care adăugăm ca noutate pentru Oltenia semnalarea unei piese austriece de 12 creiţari din anul 1795 (nr. 632).

4. TEZAUR CRAIOVA- „PLAIUL VULCĂNEŞTI" (sec. XVI - XIX)

I . IMPERIUL OTOMAN

Ahmed III (1703-1730)

Misir
1. Para
Av. Tuğra
Rv. Duribe fi Misir sene 1115
Nuri Pere, nr. 528
M.O, inv. 3.549/373; 0,32 g.

Mahmud I (1730-1754)

Misir
2. Para
Av. Tuğra
Rv. Duribe fi Misir sene 1143
Nuri Pere, nr. 580
M.O., inv. 3.549/1; 0,36 g (p. - perforată)

Mustafa III (1757-1774)

Islâmbol
3. Para
Av. Tuğra
Rv. (2) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639; an 2=4.IX.1758-1759
M.O., inv. 3.549/42; 0,36 g.

4. Para
Av. Tuğra
Rv. (81) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639; an (11) 81=1767/1768
M.O., 3.549/46; 0,20 g(p).

Misir
5. Para
Av. Tuğra
Rv.(80) Duribe fi Misir sene 1171
Nuri Pere, nr. 643, an (11)80=1766-1767
M.O., inv. 3.549/244; 0,34g.

Misir
6-8. Parale
Av. Tuğra
Rv. Duribe fi Misir sene 1171
Nuri Pere, nr. 643
M.O. inv. 3.549/2-4; 0,14 g(lipsă o parte); 0,17 g(fragilizată); 0,24 g(lipsă o parte)

Abdűlhamid I (1774-1789)
Kostantiniye
9. Para
Av. Tuğra
Rv. (...) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul ilizibil
M.O., inv. 3.549/8; 0,33 g(p)

Misir
10. para
Av. Tuğra
Rv. (2) Duribe fi Misir sene 1187
Nuri Pere, nr. 683, anul 2=14.II.1774-3.III.1775
M.O., inv. 3.549/10; 0,22 g

11. Para
Av. Tuğra
Rv. (3) Duribe fi Misir sene 1187
Nuri Pere, nr. 683, anul 3=4.III.1775-20:II.1776
M.O., inv. 3.549/7; 0,32 g(p)

12-13. Parale
Av. Tuğra
Rv. (8) Duribe fi Misir sene 1187
Nuri Pere, nr. 683, anul 8=8.II.1780-27.XII.1780
M.O., inv. 3.549/6; 0,23g, 0,23 g - 2ex.(1ex.lipsă o parte; 1ex. lipsă din perforare) .

14-22. Parale
Av. Tuğra
Rv. (...) Duribe fi Misir sene 1187
Nuri Pere, nr. 683, anul ilizibil sau lipsă din omisiune din batere
M.O., inv. 3.549/5, 9, 26, 27, 28, 47, 280, 613, 619; 0,14 g(fragilizată); 0,15 g(lipsă o parte); 0,16 g(fragilizată); 0,17 g - 2x.(fragilizate); 0,18 g(p); 0,22 g(p); 0,23 g - 2ex.(1ex. lipsă din perforare, 1ex. p,)

Selim III (1789-1807)

Islâmbol
23. Para
Av. Tuğra
Rv. (4) Duribe fi Islâmbol 1203
Nuri Pere, nr. 713, anul 4=31.VIII.1791-18.VIII1792.
M.O., 3.549/13; 0,22 g (p)

24-25. Parale
Av. Tuğra
Rv. (8) Duribe fi Islâmbol 1203
Nuri Pere, nr. 713, anul 8=18.VII.1795-6.VI1.1796.
M.O., inv. 3.549/424, 616; 0,10 g (fragilizată); 0,18 g.

26. Para
Av. Tuğra
Rv. (12) Duribe fi Islâmbol 1203
Nuri Pere, nr. 713, anul 12=5.VI.1799-24.VI.1800.
M.O.; inv. 3.549/624; 0,24 g(p).

27- Para
Av. Tuğra
Rv. (15) Duribe fi Islâmbol 1203
Nuri Pere, nr. 713, anul 15=4.V.1802-22.IV.1803.
M.O., inv. 3.549/297; 0,15 g

28-29. Parale
Av. Tuğra
Rv. (17) Duribe fi Islâmbol 1203
Nuri Pere, nr. 713, anul 17=12.V.1804-1805.
M.O., inv. 3.549/297, 591; 0,15 g - 2ex.(1ex.p).

30-35. Parale
Av. Tuğra
Rv. (...) Duribe fi Islâmbol 1203
Nuri Pere, nr. 713, anul ilizibil.
M.O., inv. 3.549/11-12, 74, 512, 583, 602; 0,10 g(fragilizată); 0,14 g; 0,15 g; 0,20 g(lipsă o parte); 0,25 g(p); 0,26 g.

Misir
36-39. Parale
Av. Tuğra
Rv. (1) Duribe fi Misir 1203
Nuri Pere, nr. 717, anul 1 =21.I.1789-20.IX.1789.
M.O., inv. 3.549/257; 349; 0,23 g; 0,25 g(p).

Misir
40-41. Parale
Av. Tuğra
Rv. (4) Duribe fi Misir 1203
Nuri Pere, nr. 717, anul 4 =31.VIII.1791-18.VIII.1792.
M.O., inv. 3.549/22; 62; 0,10 g ; 0,20 g(lipsă o parte).

42. Para
Av. Tuğra
Rv. (6) Duribe fi Misir 1203
Nuri Pere, nr. 717, anul 6=8.VIII.1793-28.VII.1794.
M.O., inv. 3.549/25; 0,22 g.

43-44. Parale
Av. Tuğra
Rv. (7) Duribe fi Misir 1203
Nuri Pere, nr. 717, anul 7=29.VII.1794-17.VII.1795.
M.O.; inv. 3.549/19, 24; 0,14 g(lipsă din perforare); 0,21 g(p).

45-49. Parale
Av. Tuğra
Rv. (8) Duribe fi Misir 1203
Nuri Pere, nr. 717, anul 8=18.VII.1795-6.VII.1796.
M. O., 3.549/15, 219, 404, 587, 601; 0,12 g; 0,15 g; 0,16 g; 0,19 g(p); 0,21 g.

50-52. Parale
Av. Tuğra
Rv. (11) Duribe fi Misir 1203
Nuri Pere, nr. 717, anul 11=15.VI.1798-4.VI.1799.
M.O., inv. 3.549/18, 270, 600; 0,20 g(p); 0,21 g; 0,22 g.

53. Parale
Av. Tuğra
Rv. (13) Duribe fi Misir 1203
Nuri Pere, nr. 717, an 13=25.V.1800-13.V.1801.
M.O., inv. 3.549/88; 0,07 g(fragment).

54-55. Parale
Av. Tuğra

Rv. (14) Duribe fi Misir 1203
Nuri Pere, nr. 717, an 14=14.V.1801-3.V.1802.
M.O., inv. 3.549/16, 40; 0,10 g(lipsă o parte); 0,14 g(p)

56. Para
Av. Tuğra
Rv. (16) Duribe fi Misir 1203
Nuri Pere, nr. 717, an 16=23.IV.1803-11.V.1804.
M.O., inv. 3.549/61; 0,17 g.

57-58. Parale
Av. Tuğra
Rv. (17) Duribe fi Misir 1203
Nuri Pere, nr. 717, an 17=12.V.1804-1805.
M.O., inv. 3.549/190, 235; 0,10 g(p); 0,21 g.

59. para
Av. Tuğra
Rv. (18) Duribe fi Misir 1203
Nuri Pere, nr. 717, an 18=1805/1806.
M.O.; inv. 3.549/240; 0,25 g

60. Para
Av. Tuğra
Rv. (21) Duribe fi Misir 1203
Nuri Pere, nr. 717, an 21=1807.
M.O., inv. 3.549/263; 0,25 g(p)

61-86. Parale
Av. Tuğra
Rv. (.....) Duribe fi Misir 1203
Nuri Pere, nr. 717, anul ilizibil.
M.O., inv. 3.549/14; 17, 59; 127, 131, 215; 227-228; 262; 265-266; 269; 288; 293; 315; 324, 363, 376, 385, 423, 511, 528, 607-608, 614, 622
0,09 g(fragment), 0,10 g, 0,11 g=2ex. (1ex. lipsă o parte); (1 ex. fragilizat), 0,12 g, 0,13g= 3ex. (1 ex lipsă o parte), (1 ex fragilizat), 0,14 g=2ex. (1 ex. lipsă o parte), 0,15 g (p), 0,16 g, 0,17 g (p), 0,18 g=2ex. (p), 0,19 g =2 ex. (p), 0,20 g (p), 0,21 g, 0,22 g (p), 0,25= 2ex. (1ex. p), 0,26 g =2ex. (1 ex.p), 0,27 g=2ex. (1 ex. lipsă o parte)

Mustafa IV (1807-1808)
Kostantiniye
87-90. Parale
Av. Tuğra
Rv. (1) Duribe fi Kostantiniye 1222.
Nuri Pere, nr. 736, anul 1=1807/1808
M. O., inv. 3.549/210, 212, 584, 626; 0,12 g; 0,13 g(p); 0,17 g(p); 0,19 g(fragment)

Misir
91-101. Parale
Av. Tuğra
Rv. (1) Duribe fi Misir 1222.
Nuri Pere, nr. 737, anul 1=1807/1808
M.O., inv. 3.549/20, 84, 142, 168, 191, 198, 202, 213, 216, 340, 580; 0,10 g; 0,15 g - 3ex(1ex.p.); 0,16 g(p); 0,17 g; 0,18 g - 2ex.(1ex.p.); 0,19 g; 0,21 g; 0,28 g(p)

Mahmud II (1808-1839)

Kostantiniye
102. Para
Av. Tuğra
Rv. (2) Duribe fi Kostantiniye 1223.
Nuri Pere, nr. 831, anul 2=1809/1810
M.O., inv. 3.549/211; 0,18 g

103. Para
Av. Tuğra
Rv. (4) Duribe fi Kostantiniye 1223.
Nuri Pere, nr. 831, anul 4=1811/1812
M.O., inv. 3.549/21; 0,17 g(lipsă o parte)

104-105. Parale
Av. Tuğra
Rv. (8) Duribe fi Kostantiniye 1223.
Nuri Pere, nr. 831, anul 8=18.VII.1795-6.VII.1796
M.O., inv. 3.549/434-435; 0,11 g; 0,17 g (lipsă o parte)
106-108. Parale
Av. Tuğra
Rv. (10) Duribe fi Kostantiniye 1223.
Nuri Pere, nr. 831, anul 10=1816/1817
M. O., inv. 3.549/250, 383, 432; 0,13 g(p); 0,14 g -2ex(1ex.p.)

109-110. Parale
Av. Tuğra
Rv. (11) Duribe fi Kostantiniye 1223.
Nuri Pere, nr. 831, anul 11=1817/1818
M.O., inv. 3.549/411, 433; 0,12 g; 0,19 g

111. Para
Av. Tuğra
Rv. (15 Duribe fi Kostantiniye 1223.
Nuri Pere, nr. 831, anul 15=1821/1822
M.O., inv. 3.549/422; 0,14 g

112. Para
Av. Tuğra
Rv. (17) Duribe fi Kostantiniye 1223.
Nuri Pere, nr. 831, anul 17=1823/1824
M.O., inv. 3.549/413; 0,16 g

113-119. Parale
Av. Tuğra
Rv. (...) Duribe fi Kostantiniye 1223.
Nuri Pere, nr. 831, an ilizibil
M.O., inv. 3.549/41, 214, 256, 300, 362, 407, 515; 0,08 g - 2 ex.(1 ex. lipsă o parte, 1 ex. fragilizat); 0,09 g; 0,11 g(p); 0,13 g; 0,18 g; 0,19 g.

Misir
120-137. Parale
Av. Tuğra
Rv. (1) Duribe fi Misir, 1223
Nuri Pere, nr. 844, anul 1=1808/1809
M.O., inv. 3.549/83, 102, 106, 112, 120, 156, 164, 166, 171, 173, 447, 463, 519, 568, 51.903, 3.549/572, 594-595; 0,09 g - 2 ex.(1 ex. lipsă o parte); 0,11 g - 2 ex.(1 ex. lipsă o parte); 0,12 g; 0,13 g - 3 ex, 0,14 g - 2 ex.;0,15 g; 0,16 g - 2 ex.(1 ex p.); 0,19 g; 0,20 g; 0,22 g; 0,25 g; 0,29 g.

138-150. Parale
Av. Tuğra
Rv. (2) Duribe fi Misir, 1223
Nuri Pere, nr. 844, anul 2=1809/1810
M.O., inv. 3.549/85, 86, 89, 111, 184, 331, 341, 403, 451, 466-467, 531, 550; 0,09 g; 0,12 g; 0,14 g; 0,15 g; 0,16 g; 0,18 g - 2 ex (1 ex p.); 0,20 g - 2 ex (1ex.p.); 0,27 g; 0,30 g; 0,34 g; 0,35 g.

151-159. Parale
Av. Tuğra
Rv. (3) Duribe fi Misir, 1223
Nuri Pere, nr. 844, anul 3=1810/1811
M.O., inv. 3.549/283, 405, 461, 464, 465, 530, 545-546, 618, 0,10 g(p); 0,12 g; 0,13 g - 2ex(1ex.p.); 0,14 g; 0,18 g - 2ex.(1ex.p.); 0,25 g; 0,38 g.

160-163. Parale
Av. Tuğra
Rv. (4) Duribe fi Misir, 1223
Nuri Pere, nr. 844, anul 4=1811/1812
M. o., inv. 3.549/203; 282; 325, 409 ;0,14 g; 0,15 g; 0,17 g; 0,20 g.

164-173. Parale
Av. Tuğra

Rv. (5) Duribe fi Misir, 1223
Nuri Pere, nr. 844, anul 5=1812/1813
M.O., inv. 3.549/49; 50; 182; 292; 312; 319; 323, 419, 470, 558; 0,12 g; 0,14 g - 3ex.; 0,15 g - 2ex.; 0,16 g(p); 0,17 g; 0,18 g - 2ex.

174-180. Parale
Av. Tuğra
Rv. (6) Duribe fi Misir, 1223
Nuri Pere, nr. 844, anul 6=1813/1814
M. O., inv. 3.549/103, 146, 154, 267, 401, 414, 606; 0,11 g; 0,14 g; 0,15 g - 2ex.; 0,17 g; 0,20 g; 0,28 g(p).

181-191. Parale
Av. Tuğra
Rv. (7) Duribe fi Misir, 1223
Nuri Pere, nr. 844, anul 7=1813/1814
M. O., inv. 3.549/60, 113, 397, 399, 416, 491-493, 516, 529, 603; 0,09 g; 0,11 g(p); 0,12 g; 0,14 g - 2 ex.(p); 0,21 g - 2ex.(1ex.p.); 0,22 g; 0,25 g; 0,27 g (lipsă o parte); 0,28 g.

192-211. Parale
Av. Tuğra
Rv. (8) Duribe fi Misir, 1223
Nuri Pere, nr. 844, an 8=1814/1815
M.O., inv. 3.549/55; 69; 72; 77; 90; 109-110; 114; 135, 148; 176, 179, 239, 281, 320, 352, 387, 468-469, 615; 0,09 g - 2ex.(1 ex. fragilizat); 0,11 g - 3ex.(1 ex. lipsă o parte); 0,12 g(p); 0,13 g - 4. ex. (2 ex.p.); 0,14 g - 5 ex.; 0,15 g; 0,16 g; 0,18 g(p); 0,19 g; 0,25 g.

212-219. Parale
Av. Tuğra
Rv. (9) Duribe fi Misir, 1223
Nuri Pere, nr. 844, an 9=1815/1816
M.O., inv. 3.549/99, 155, 189, 231, 400, 429, 437, 471; 0,13 g; 0,19 g; 0,20 g; 0,22 g; 0,23 g - 2ex.(1 ex p.); 0,24 g; 0,27 g(p)

220-235. Parale
Av. Tuğra
Rv. (10) Duribe fi Misir, 1223
Nuri Pere, nr. 844, an 10=1816/1817
M.O., inv. 3.549/52; 159; 232, 249; 279; 314; 317; 354; 367, 386, 472-474, 575, 604, 612; 0,10 g - 2ex.; 0,12 g - 2ex.(1ex.p.); 0,13 g; 0,14 g - 3 ex.; 0,15 g; 0,16 g - 2 ex.(1ex.p.); 0,17 g - 2ex.; 0,19 g; 0,22 g.

236-265. Parale
Av. Tuğra

Rv. (11) Duribe fi Misir, 1223
Nuri Pere, nr. 844, an 11=1817/1818
M.O., inv. 3.549/71, 82, 193, 197, 233, 251, 295; 348, 379, 389, 425-426, 428, 436, 438-439, 444, 449, 452, 475-480, 542, 560; 576, 578, 625; 0,10 g; 0,11 g - 2 ex (1 ex. fragment); 0,12 g - 2 ex.; 0,13 g - 7 ex.; 0,14 g - 3 ex.; 0,15 g - 3 ex.; 0,16 g - 2 ex.; 0,17 g - 2 ex.; 0,18 g; 0,19 g - 2 ex (1 ex p.); 0,22 g - 2 ex.; 0,23 g - 2 ex.(1 ex. p.); 0,28 g.

266-306. Parale
Av. Tuğra
Rv. (12) Duribe fi Misir, 1223
Nuri Pere, nr. 844, anul 12=1818/1819
M.O., inv. 3.549/44, 48, 54, 70, 134, 140, 153, 172, 196, 243, 246, 247; 289, 328, 370, 375, 378, 396, 418, 420, 421, 427, 430, 440, 446, 450, 454-457, 462, 481-490; 0,09 g; 0,10 g; 0,11 g; 0,12 g - 4 ex (1 ex p.); 0,13 g - 5 ex.; 0,14 g - 8 ex.(1 ex p.); 0,15 g - 6 ex(1 ex p); 0,16 g - 2 ex; 0,17 g - 3 ex.; 0,18 g -5 ex.; 0,19 g - 2 ex.; 0,20 g(p.); 0,25 g - 2 ex.

307-324. Parale
Av. Tuğra
Rv. (13) Duribe fi Misir, 1223
Nuri Pere, nr. 844, anul 13=1819/1820
M.O., inv. 3.549/64-65; 67-68; 104, 139; 204; 291, 441, 445, 448, 458-459, 494-495; 547, 571, 593; 0,10 g; 0,12 g - 2 ex.; 0,14 g; 0,15 g - 4 ex (1 ex lipsă o parte); 0,16 g - 3 ex.; 0,17 g - 2 ex.; 0,18 g; 0,19 g; 0,22 g; 0,24 g; 0,26 g.

325-326. Parale
Av. Tuğra
Rv. (14) Duribe fi Misir, 1223
Nuri Pere, nr. 844, anul 14=1820/1821
M.O., inv. 3.549/453. 502; 0,11 g(p); 0,16 g.

327-330. Parale
Av. Tuğra
Rv. (15) Duribe fi Misir, 1223
Nuri Pere, nr. 844, anul 15=1821/1822
M.O., inv. 3.549/163, 201, 497, 623; 0,15 g ; 0,16 g; 0,20 g; 0,23 g.

331-338. Parale
Av. Tuğra
Rv. (16) Duribe fi Misir, 1223
Nuri Pere, nr. 844, anul 16=1822/1823
M.O., inv. 3.549/161, 408, 442-443, 460, 498-500; 0,10 g; 0,11 g; 0,14 g - 2 ex.(1 ex. p.); 0,15 g - 2 ex.; 0,16 g -2 ex.

339. Para
Av. Tuğra
Rv. (17) Duribe fi Misir, 1223
Nuri Pere, nr. 844, anul 17=1823/1824
Nr. inv. 3.549/496; 0,14 g

340-534. Parale
Av. Tuğra
Rv.(...) Duribe fi Misir, 1223
Nuri Pere, nr. 844 an ilizibil
M.O., inv. 3.549/36; 37; 38; 43; 45; 51; 53; 56-58; 63; 66; 75; 78-81; 91-94; 96-98; 100-101; 105; 107-108; 115-118; 121-123, 125, 130, 133, 138, 141, 147, 149-150; 152, 160; 162, 167, 170, 174-175, 177, 181, 186-188, 192, 194, 199, 205, 218, 220-225; 229-230; 234; 238; 242; 245; 248; 254-255; 259-260; 268; 271; 275-276; 278; 284-286; 290; 294; 298; 313; 316; 321; 327; 330; 332-334; 336-337; 339; 342; 345-347; 353; 355-356, 364-365, 368-369, 372, 377, 282, 388, 390-395, 398, 402, 406, 410, 412, 415, 417, 431, 501, 503-510, 513-514, 517-518, 520, 521-527, 532-541, 543-544, 548-549, 551-557, 559, 561-564, 569-570, 3.549/573-574, 578, 579, 590, 592, 596, 605, 609-610, 617, 620-621, 51.899-51.902; 0,06 g (fragment), 0,07 g, 0,08 g 3 ex. (1 ex. fragilizat), 0,09 g 8 ex. (2 ex. p, 1 ex. fragilizat), 0,10 g 5 ex (1 ex. lipsă o parte), 0,11 g 21 ex(4 ex. p, 1 ex. lipsă o parte, 1 ex. fragment), 0,12 g 13 ex. (1 ex. p), 0,13 g 11 ex. (2 ex. lipsă o parte), 0,14 g 23 ex.(5 ex. p, 1 ex. lipsă o parte), 0,15 g 19 ex. (2 ex. p, 1 ex. lipsă o parte), 0,16 g 18 ex. (4 ex. p, 2 ex. lipsă o parte), 0,17 g 15 ex. (3 ex. p), 0,18 g 19 ex. (3 ex. p., 1 ex. lipsă o parte), 0,19 g 7 ex., 0,20 g 5 ex., 0,21 g 10 ex. (1 ex. p.), 0,22 g 3 ex. (1 ex. p), 0,23 g,
0,24 g 3 ex (1 ex. p), 0,25 g 3 ex., 0,26 g 2 ex., 0,28 g 2 ex., 0,29 g, 0,34 g.

535. Av. şi Rv. Misir
M.O., inv. 3.549/200, 0,12 g(lipsă o parte)

Emitent neprecizat din secolul XVIII-XIX

536-579. Parale
M.O., inv. 3.549/39, 73, 76, 124, 128, 129, 136-137, 143, 157-158, 169, 178, 180, 237, 252, 261, 264, 272, 277, 303, 307, 318, 322, 326, 335, 338, 343, 351, 358, 361, 381, 51.904; 581, 582, 585, 588-589, 597-599, 611, 627-628; 0,07 g (lipsă o parte); 0,09 g, ,10 g 5 ex.(1 ex. fargilizat, 1 ex. fragment), 0,11 g (lipsă o parte), 0,12 g 6 ex. (1 ex. p), 0,13 g 6 ex. (3 ex. p, 1 ex. fragment), 0,14 g 4 ex (1 ex. fragment), 0,15 g 5 ex (1 ex. p), 0,16 g 4 ex. (2 ex. p, 1 ex. lipsă o parte), 0,17 g 3 ex., 0,18 g 3 ex. (1 ex.p), 0,19 g 2 ex., 0,22 g. (lipsă o parte), 0,23 g (p)

580-628. Emitent neprecizat tuğra av şi rv.
M. O., inv. 3.549/87, 95, 119; 126, 132, 144-145, 151, 165, 183, 185, 195, 206-208, 217, 226, 236, 241, 253, 258, 273-274, 287, 296, 299, 301-302, 304-306, 308-311, 329, 344, 350, 357, 359, 350, 360, 366, 371, 374, 380, 384, 565-567, 586, 0,09 g, 0,10 g 2 ex, 0,11 g 8 ex. (2 ex. p, 1 ex. lipsă o parte, 1 ex. fragilizat), 0,12 g 3 ex., 0,13 g 5 ex.,

0,14 g 6 ex. (2 ex. p), 0,15 g 5 ex. (2 ex. p., 1 ex. lipsă o parte), 0,16 g 5 ex. (3 ex. p), 0,17 g 6 ex. (1 ex. p.), 0,18 g 3 ex., 0,19 g (p), 0,20 g, 0,21 g 2 ex., 0,22 g, 0,25 g (p).

II. OLOMOUC
Carol v. Lichtenstein u. Castelcorn (1664-1695)

629. Groschen/3 kreuzer 1670
Av. **CAROLVS . D**(ei)**: G**(ratia)**. EP**(iscop)**VS (3) OLOMVCENSIS**, totul între două cercuri perlate. Bustul episcopului Carol, cu păr lung şi veşmânt eclesiastic (talar), spre dreapta.
Rv. **PRINCEPS REG**(iae): (două conuri cu vârful în sus) **CA**(pellae). **BO**(hemiae) **COM**(es) **-1670**, legenda între două cercuri, despărţite de scutul cu armele episcopatului de Olomouc care poartă mitra episcopală şi o coroană princiară. Scut mare împărţit în patru câmpuri şi un scut central. În cele patru câmpuri armele episcopatului Olomouc: 6, respectiv 4, conuri cu vârful în sus în câmpurile I şi IV; vultur în câmpurile II-III; în scutul central patru compartimente având în fiecare un leu, iar în centru un con cu vârful în jos. Acestea reprezintă armele familiei episcopului Carol. Deasupra scutului mare o mitră episcopală şi o coroană de principe, încadrate, în stânga, de o cârje episcopală şi, în dreapta, de o sabie, din care se vede mânerul cizelat.
M.O. inv. 3.549/29, 1,61 g.

III. UNGARIA
MAXIMILIAN II (1564-1576)

630. Denar, 1571.
Atelier Kremnitz (Kremniça)
Av. ....**HV**(ngariae)**. B**(ohemiae) **R....,** legendă între două cercuri, în câmp scut cartelat cu armele regatului Ungariei, având în centru un alt scut cu armele Austriei (bandă orizontală); deasupra scutului anul de emisie **1571**.
Rv. **[PAT]RONA HVNGAR[IAE]**, în câmp Madona cu pruncul în braţe.
U. II, nr. 766(a).
M.O., inv. 3.549/30, 0,18 g (lipsă o parte)

IV. NIEDERŐSTERREICH
Leopold I (1657-1705)

631. 6 kreuzer, 1682
Monetăria Viena
Av. **[LEOP]OLDVS. D**(ei)**. G**(ratia)**. R**(omanorum). (Imperator) . (Semper). **(VI) A**(ugustus)**. G**(ermaniae)**. H**(ungariae)**. B**(ohemiae)**. REX**. Legenda între două cercuri perlate, cel interior întrerupt de bustul împăratului Leopold I, cu păr lung, lauri, cuirasă, spre dreapta, la gât poartă ordinul Lâna de aur. Cifra VI se referă la valoarea piesei: şase creiţari.
Rv. **·ARCH**(idux)**. AVS**(triae)**. (M.W.). DVX· B**(urgundiae). **CO**(mes)**. TYR**(olis) **·16-82**. Legenda între două cercuri perlate, cel interior întrerupt de coroana de la vulturul bicefal habsburgic, care poartă pe piept un scut cu armele Austriei (bandă orizontală) şi ale Burgundiei(trei benzi oblice de la stânga la dreapta).
Herinek I, nr. 1142.
M.O., inv. 3.549/31, 2,46 g (perforată)

Francisc I (1792-1835)

632. 12 kreuzer, 1795
Av. **12/KREŰTZER/1795**- pe trei rânduri orizontale, în partea de jos două ramuri de lauri.
Rv. **KAI. KŐN.....NDISTHE. SCHEID. MŰNZ**, vultur bicefal habsburgic cu coroană având pe piept înconjurat cu ordinul Lâna de aur şi armele Austriei.
M.O., inv. 3.549/34, 4,37 g (perforată)

V. SILEZIA
Carol VI (1711-1740)

633. Groshen/3 kreuzer, 1715
Monetăria Wroclaw (Breslau)
Av. **CAROLVS. VI. D**(ei)**. G**(ratia)**. R**(omanorum) - **I**(mperator) **S**(emper)**. A**(ugustus). **G**(ermaniae)**. HI**(erusa)**. H**(ungariae)**. B**(ohemiae)**. R**(ex) . Bustul împăratului Carol VI, cu păr lung, lauri, cuirasă în profil spre dreapta, la gât poartă ordinul Lânia de aur.
Rv. **ARCHID**(ux)**·AVSTRIÆ. (3). D**(ux)**·BVR**(gundiae)**. S**(tiriae) **1715**, legenda este întreruptă de coroana acvilei bicefale habsburgice care poartă pe piept scut cu vulturul silezian.
M.O., inv. 3.549/32, 1,30 g.

VI. STIRIA
Leopold I (1657-1705)

634. Groschen/3 kreuzer, ...(fragment)
Monetăria Graz
Av. **[LEOPO]LDUS D**(ei)**: G**(ratia)**. R**(omanorum)**. I**(mperator) **(3). S**(emper). [Augustus. Germaniae: Hungariae. Bohemiae. **REX**]. Legenda între două cercuri perlate, cel interior întrerupt de bustul împăratului Leopold I, cu păr lung, lauri, cuirasă, spre dreapta, la gât poartă ordinul Lânii de aur. Cifra 3 se referă la valoarea piesei: trei creiţari.
Rv. **·ARCHID**(ux)**: AUS**(triae)**: DUX· BUR**(gundiae)**: ST(YRIAE).....** Legenda între două cercuri perlate, trei scuturi dispuse în formă de treflă din care se observă două: unul cu vulturul bicefal habsburgic, altul cu armele Stiriei: grifon pe picioarele dinapoi, spre stânga. Între scuturi câte un ornament.
Herinek I, nr. 1359, 1363, 1368 etc.
M.O., inv. 3.549/35; 0,42 g (fragment)

VII. BRANDENBURG - ANSPACH
Alexander (1757 - 1791)

635. 20 kreuzer, 1762
Monetăria Schwabach.
Av. **ALEXANDER. D**(ei). **G**(ratia).-**MARCH**(io)**: BRAND**(enburgensis)**:**. Legenda în cerc de perle. Bustul din profil spre dreapta a lui Alexander, cu perucă cu coadă şi panglică, între două ramuri de palmier.
Rv. **LX ST**(ück)**: EINE - FEINE MARK**. Legenda în cerc de perle. În exergă, într-un chenar oval, **S.** Deasupra literei **S**, într-un chenar cifra **20** (valoarea monedei). Scut

rotund încadrat de lauri, cu vulturul de Brandemburg poartă pe piept un scut cu armele Hohenzollernilor: scut împărţit în patru câmpuri (câmpurile I şi IV negre, II şi III albe, câmpurile albe sunt redate prin suprafeţe de carouri). Deasupra scutului mare o coroană de elector, în câmp anul emisiunii 17-62.
M.O., inv. 3.549/33; 6,43 g.

*Identificarea monedelor din cele patru tezaure s-a făcut cu următoarele cataloage:
Marian Gumowski (Thorn), *Handbuch der polnischen numismatik, Graz,* 1960= M. Gumowski, nr.
Ludwig Herinek - Österreichische münzpragungen von 1657-1740, Wien, 1972= Herinek, I, sau II, nr.
Nuri Pere, Osmanlilarda madenî paralar, Istanbul, 1968 = Nuri Pere, nr.
Emil Unger, Magyar éremhatározó, Budapest, 1976= U. II, nr.

ASPECTS OF THE MONETARY CIRCULATION IN THE CRAIOVA AREA - FROM THE LAST TWO DECADES OF THE 18-TH CENTURY TO THE FIRST QUARTER OF THE 19-TH CENTURY - REFLECTED IN THE COMPOSITION OF FOUR INEDITED MONETARY TREASURES

Abstract

In this study the author presents and analyses four monetary treasures bought by the city of Craiova, or discovered in this locality in 1950-1955, 1961, 1962 and 1973:

1. The treasure from Craiova – „Târgul de afară”. The monetary lot found in the collection of the Oltenia's Museum is formed of 50 silver coins, 49 of which are included in the Ottoman Empire silver issue (47 coins) and in those of the city of Ragusa (2 ducats from 1768 and 1777) chronologically distributed between the third year of reign (1759/1760) of the sultan Mustafa III (1757-1774) and the 8-th year of reign (1780/1781) of the sultan Abdülhamid I (1774-1789), and one triple-groschen from Riga, dated 1598.

This treasure offers a better understanding of the monetary circulation in the towns of Walachia in the 8-th and the 9-th decades of the 18-th century.

2. The small monetary treasure of Craiovean discovered in Calea Brestii (three pieces of 100 Ottoman coins – yüzlük – and six pieces of 80 Ottoman coins – ikilik –, all of them emitted during the reign of the sultan Selim III), offer a better understanding about the monetary circulation at the end of the 18-th century in the urban world, which was not very different of the rural one.

3. The treasure discovered in the neighborhood Gherceştii Noi, situated in the north of Craiova, shows, due to its unitary composition the economic situation of those hard times.

4. The treasure from "Plaiul Vulcăneşti" includes 628 Ottoman coins and 7 silver coins of various values from Hungary, Niederösterreich, Stiria, Silesia, Brandenburg-Anspach; small coins in its majority, issued between 1571 (Hungarian dinar from Maximilian I) and 1823/1824, representing the 17-th year of reign of the sultan Mahmud II (1808-1839). The treasure offers a more exact image of the silver coins from Walachia after the revolution of Tudor Vladimirescu. An Austrian item of 12 Kreutzer from 1795 (nr. 632) represents a novelty for Oltenia.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

ŢIGANII DIN PISCANI - FILE DIN TRECUTUL LOR MULTISECULAR

ROXANA DOROBANŢU-DINA*

Studierea istoriei, originii şi modului de viaţă al ţiganilor a constituit şi constituie preocuparea unor cercetători - fie ei şi de ocazie! - atât din ţară cât şi din străinătate.

Profesorul Ion Chelcea (1902-1991) din Botenii Muscelului, un remarcabil cercetător şi bun cunoscător al limbii *romanes,* preocupat de istoria acestei etnii, stabilite pe plaiurile noastre mioritice, înainte chiar de întemeierea statelor feudale româneşti, a publicat în anul 1944 un studiu intitulat *Ţiganii din România,* o monografie etnografică, care cuprinde date deosebit de interesante cu privire la istoria ţiganilor, originea, portul şi ocupaţiile lor[1].

El respinge punctul de vedere al unor cercetători remarcabili ai timpului său, cu privire la originea ţiganilor, considerând că analiza pur istorică a acestora, neglijează analiza etnografică a acestei etnii. Pornind de la asemănarea limbii *romanes* cu a unor populaţii din India, pe afecţiunea lor pentru vestimentaţia colorată în roşu şi galben intens, pe dansurile pline de graţie ale femeilor şi fetelor ţigănci, pe îndeletnicirea cu ghicitul în ghioc şi prepararea leacurilor pentru însănătoşirea bolnavilor din plante medicinale şi prin descântece, autorul (Ion Chelcea) susţine că ţiganii sunt originari din India.

Din punctul său de vedere ţiganii puteau fi încadraţi (în 1944) în următoarele categorii: „1. Ţigani aşezaţi - fierari, lăutari, salahori, văcsuitori (lustragii) birjari, spoitori, vânzători de haine vechi, bijuterii, flori etc.; 2. Rudari (în Ardeal li se mai spun şi lăieşi) îşi păstrează trăsăturile caracteristice rasei ţiganilor într-o nuanţă specifică. Au ocupaţie lucrul în lemn, de unde şi numele de „lingurari"; Ei lucrează albii, fuse, mături de nuiele, coşuri şi alte obiecte din lemn; 3. Ţiganii nomazi, categorie (acum inexistentă în România, n. n.) ce şi-a păstrat în totalitate însuşirile caracteristice rasei. Locuiesc în corturi (în 1944) şi îşi păstrează ocupaţia şi celelalte însuşiri caracteristice rasei lor. Au portul lor specific, făcut din straie cumpărate de la târg; Îşi păstrează limba. Au mare înclinaţie pentru furt, înşelăciune, combinaţii necinstite de târguială. Femeile se ocupă cu ghicitul, descântecele şi prezicerile false[2]; 4. Ţiganii aurari - (menţionaţi şi la Piscani, în „catagrafia" din 1838, n.ns.) în privinţa

* Şcoala generală Ţiţeşti, judeţul Argeş.
[1] Ion Chelcea, *Ţiganii din România*, Editura Institutului Central de Statistică, Bucureşti, 1944. p. 20.
[2] *Ibidem*, p. 45.

cărora nu se poate stabili cu certitudine dacă sunt, cu adevărat, ţigani aurari sau sunt, de fapt,rudari. Inconvenientul rezultă de la faptul că spălarea aurului a decăzut în ultima vreme şi se poate spune că suntem în faţa unei vechi îndeletniciri, acum stinse. Nu mai demult decât la începutul secolului al XIX-lea spălatul aurului se bucura de multă vază în ţările locuite de români. Aceasta se datoreşte, în primul rând, structurii geologice a pământului românesc în care se află aur. În trecut, râurile purtătoare de nisipuri aurifere, la noi, au fost relativ numeroase. La Dragoslavele-Muscel, se văd şi acum (în 1944) pietre în care strălucesc firişoare de aur…”.

Istoricul şi folcloristul Constantin Rădulescu-Codin ne asigură şi el că „în secolul XVII nisipurile aurifere de pe valea Rudarilor (în Vişoi-Câmpulung) şi de prin alte părţi, vecine Câmpulungului: Argeşel, Dâmboviţa, Râul Târgului, erau izvoare de venituri domneşti. Se cunosc încă sate în Muscel unde se spală nisipul pentru aur. Paul de Alep vorbeşte în „Călătoriile” sale despre aceste izvoare din care atunci se exploata aurul, cu spălarea nisipului aurifer îndeletnicindu-se cete de ţigani, zişi de atunci şi rudari, fiindcă această denumire provine de la „rudă”, adică, de la groapa în care se spală nisipul aurifer[3].

Istoricul şi marele om politic Mihail Kogălniceanu, face şi el o prezentare a ţiganilor din secolul al XIX-lea, împărţindu-i în patru categorii: 1. Ţigani domneşti, care erau cei mai mulţi şi aduceau un mare venit la bugetul statului; 2. Ţigani mânăstireşti, stabiliţi pe moşiile acestora, care prestau servicii pentru trebuinţele zilnice ale acestor aşezăminte religioase. 3. Ţigani boiereşti, care constituiau personalul de serviciu în curţile boiereşti ca: bucătari, vizitii, rândaşi, feciori de casă, slujnice, croitori, fierari, lăutari etc.; 4. Ţigani particulari, care au purtat „lanţurile sclaviei” mult timp după dezrobirea celorlalţi confraţi ai lor, la 11 iunie 1848; Analizând modul de viaţă al ţiganilor din timpul său, Mihail Kogălniceau scria într-o lucrare apărută în secolul al XIX-lea că „ţiganii reprezintă un nenorocit popor de sclavi”[4].

Acţiunea de desfiinţare a robiei ţiganilor, proclamarea egalităţii în drepturi şi îndatoriri pentru toate clasele sociale, respectiv pentru întreaga naţiune română, a început în anul 1838.

Din păcate, în timp ce în toate statele din Europa sclavia era abolită, la mijlocul secolului al XIX-lea, în Rusia şi în România ea încă nu dispăruse. Stăpânii aveau dreptul de a vinde pe ţigani, tratându-i mai rău decât pe animalele din gospodărie.

„Soarta nenorociţilor de ţigani - scria Mihail Kogălniceanu - fiinţe purtate în lanţuri la mâini sau la picioare… Femeia luată de lângă bărbatul său, fata răpită de la părinţi, copiii luaţi de la sânul mamelor, erau vânduţi ca vitele…”[5].

Tot în această lucrare, a distinsului istoric şi om politic, găsim şi informaţia că unii boieri (cam puţini, din păcate!) înainte de moarte dezrobeau ţiganii. Alţi boieri, tineri, au pornit de timpuriu la eliberarea ţiganilor. Aşa, de exemplu, în 1834, Ion Câmpineanu, unul dintre marii luptători politici pentru înălţarea neamului românesc, „slobozeşte din robie toţi ţiganii pe care îi moştenise de la părinţi” el fiind primul şi

---

[3] C. Rădulescu-Codin, *Câmpulung Muscel, istoric şi legendar*, 1925, p. 161.
[4] Mihail Kogălniceanu, *Dezrobirea ţiganilor. Ştergerea privilegiilor boiereşti. Emanciparea ţăranilor*, Bucureşti, 1891, p. 8.
[5] *Ibidem*, p. 14.

singurul boier care şi-a eliberat ţiganii în vremea aceea de început a punerii în aplicare a Regulamentului organic[6].

Legea cu privire la *emanciparea* ţiganilor mânăstireşti şi cei ai statului a fost promulgată în Moldova la 31 ianuarie 1844, iar în Ţara Românească în anul 1845.

Dezrobirea ţiganilor le-a dat posibilitatea să-şi aleagă singuri satul sau oraşul unde doreau să trăiască în libertate. Fireşte, nu toţi ţiganii s-au stabilit într-un loc anume după *eliberare* ca meseriaşi sau ca agricultori. Mulţi dintre ei, în dorul lor de libertate, au pornit să colinde ţara în lung şi în lat, cu căruţele lor trase de cai şi catâri, stabilindu-şi corturile zdrenţuite şi pline de fum, la marginea satelor şi oraşelor.

Aceşti ţigani nomazi, care au *hălăduit* şi pe meleagurile noastre, până prin anii '60 ai secolului abia trecut, îndată ce se opreau într-un loc, îşi aşezau corturile, deshămau caii şi catârii şi-i dădeau la păscut, după care începeau lucrul în ritmul loviturilor de ciocane pe nicovale.

Cei mai mulţi bărbaţi confecţionau căldări şi cazane din cupru, tigăi, făraşe, cârlige, cuie şi alte obiecte din tablă sau material feros. Femeile spălau şi cârpeau cămăşi, pantaloni sau alte componente din vestimentaţia bărbaţilor şi copiilor. Unele ţigănci începeau să colinde satul, de la un capăt la altul, oferind spre vânzare diferite obiecte de uz casnic, sau pentru a ghicii în ghioc.

Tot în acelaşi timp, când în satele noastre *hălăduiau* sporadic, pentru scurt timp, ţiganii nomazi, ne vizitau şi ţiganii ursari. Aceştia, originari din satul Jupâneşti (comuna Coşeşti-Argeş) se ocupau cu creşterea puilor de urs, pe care îi dresau să *joace* pe vatra încălzită la foc domol, după care porneau cu ei prin sate. Mai fiecare familie primea ursarul cu ursul, fie să *joace*, spre deliciul copiilor, care se bucurau mult de aceste *„spectacole”* în aer liber, fie pentru a se lăsa *călcaţi* de urs pentru *vindecarea* de anumite boli reumatice.

Preocuparea domniei, (a statului, deci) faţă de această etnie a ţiganilor era evidentă fiindcă, prin specificul muncii lor ca: fierari, potcovari, căldărari, spoitori, muzicanţi etc. aceştia deveniseră, în decursul timpului indispensabili.

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea - cităm dintr-o lucrare veche - „În toată Ţara Românească se află o mulţime de ţigani, sclavi domneşti, mânăstireşti şi boiereşti. 700 sunt aurari sau rudari, 100 sunt băieşi aurari, 1.000 sunt ursari pământeni, 800 sunt lingurari, 700 sunt lăieşi fierari, toţi ţigani domneşti. Alături de aceştia mai sunt 20.000 de ţigani vătraşi, boiereşti şi mânăstireşti”[7].

Etnicii din Piscani, „ţigani-rudari ai statului, aurari” în 1838, aveau un statut aparte, nefiind *birnici* către stat, ci doar *aşezaţi* (în 1820) pe moşia mânăstirii Valea şi pe cea a vistierului Mihai Popescu (în 1838) pe care au fost şi împroprietăriţi în 1864.

Atestarea lor documentară în Piscani aparţine secolului al XVI-lea, când sunt menţionaţi ca proprietate a boierului Vlaicu clucer, la 29 decembrie 1532, dar e sigur că au *vieţuit* pe aceste locuri şi mai înainte[8].

După moartea boierilor vlăiculeşti, când averile acestora au intrat în stăpânirea mânăstirii Valea (Ţiţeşti-Argeş) ţiganii din Piscani au fost *preluaţi* şi ei de către acest aşezământ monahal devenind proprietatea a acesteia.

---

[6] George Potra, *Contribuţii la istoricul ţiganilor din România*, Bucureşti, 1939, p. 109.
[7] Dionisie Fotino, *Istoria Daciei*, traducere de George Sion, Bucureşti, 1859, vol. III, p. 186.
[8] *Documente privind istoria României* (*D.I.R.*) B, sec. XVI. vol. II. p. 115-118.

Spre deosebire de alţi ţigani, robi boiereşti sau mânăstireşti, care constituiau un *bun* al acestora, de care puteau dispune liber, „ţiganii-rudari ai statului, aurari” din Piscani s-au bucurat de un statut special cu mult înainte de emanciparea lor.

În anul 1820 erau *aşezaţi* pe moşia mânăstirii Valea şi datorau acesteia câte patru zile clacă de familie, cum cităm din documentul care urmează: „Adică noi, rudarii din Piscani, care mai jos ne vom şi iscăli, dăm acest zapis al nostrum la mâna sf. sale părintele Zosima Văleanu, precum ca să se ştie că ne-am chezăşuit cu sf. sa ca să facem şi noi câte patru zile clacă la sfânta mânăstire. Iar nefăcând aceste zile să avem a-i plăti ziua cu taleri 1, adică 1 leu.

Şi pentru mai adevărată credinţă am dat acest zapis sf. sale punându-ne şi degetele în loc de pecete”[9].

1820 ianuarie 16. (Urmează numele a 14 ţigani)

Aducerea ţiganilor de pe moşia mânăstirii Valea pe actuala *vatră* în care sunt stabiliţi în prezent, pe *Coasta Piscului,* s-a realizat în timpul Regulamentului organic, odată cu aducerea *la linie* a tuturor caselor răzleţe. Tot atunci a fost readusă la linie şi partea de est a satului, (formată din clăcaşii mânăstirii Valea) cunoscută sub denumirea de *Piscanii de sus, ai Iudei*, înfiinţându-se actualul sector *Linia Mânăstirii*[10].

Primele familii din Piscani readuse la linie, în perioada 1835-1837, au fost sigur cele ale „ţiganilor rudari ai statului”, care, având un statut special, fiind *aurari* nu erau clăcaşi pe nici o moşie şi, deci, nici un proprietar nu voia să le asigure căminele necesare pentru case.

Aşezarea *la linie* a ţiganilor, pe *Coasta Piscului*, în nordul moşiei vistierului Mihai Popescu, pe care au devenit clăcaşi, s-a făcut haotic, din cauza configuraţiei terenului *sălbatic* pe care au fost stabiliţi, situaţie care s-a perpetuat până în zilele noastre. Nici acum, după mai bine de 170 de ani, această *parte* a satului Piscani nu beneficiază de o cale de acces sigură, situaţie care îngreunează pătrunderea cu mijloace de transport grele.

Deşi ocârmuirea (prefectura) Muscel preciza asupra „regularisirii satelor (…) că bordeiele vor lipsi cu totul de locuinţă (subl. ns.) fiind învederat că întotdeauna locuinţa încăperii clădite deasupra pământului este mult mai priincioasă la obşteasca sănătate…”, cele 32 de familii de ţigani rudari: Stanciu Clipici, Stan sin Şerban, Niţă sin Ion Zuzulitu, Dobre sin Din Orbu, Iordache sin Stancu, Stan sin Stancu, Stan Brănică, Ion sin Dumitru, Stancu sin Ştefan, Radu sin Stanciu, Dumitru sin Oprea, Oprea sin Iorga, Vasile sin Şerban, Stan sin Lixandru, Crăciun sin Geamănu, Dobre sin Din Turbatu, Din sin Dobre, Tudora lui Din, Cârstea sin Tudor, Ion sin Din, Din sin Stancu, Stan sin Din, Radu sin Ion Ţuţulan, Ilinca văduca, Barbu Lunescu, Dumitru sin Oprea, Crăciun sin Din, Radu Turbatu, Vasile sin Ion, Stan Lunescu, Niţa lui Stan şi Stanciu vătaful, locuiau în anul 1839, la puţin timp după stabilirea *la linie* în condiţii extreme de rudimentare, respectiv în 25 de *case* monocamere, din nuiele lipite cu pământ, şi în şapte bordeie. Lipsa materialului lemnos de esenţă tare (stejar, salcâm) folosit în genere la construcţia locuinţelor, în perioada respectivă, care nu se putea procura decât din pădurea mânăstirii Valea, de pe moşia căreia ţiganii au fost alungaţi,

---

[9] Teodor Dina, *Să cunoaştem satul Piscani, judeţul Argeş*, 2009, p. 108.
[10] Teodor Dina, *Satul Piscani-Argeş în perioada readucerii la linie a caselor răzleţe*, în „Argesis“ XVI, Studii şi comunicări, Muzeul Judeţean Argeş, 2007, p. 290-295.

fiind *strămutaţi* pe *Coasta Piscului*, i-a obligat pe aceştia să-şi construiască locuinţe şi anexe foarte sărăcăcioase, din nuiele lipite cu pământ şi acoperite cu papură şi şovar.

Acelaşi lucru s-a întâmplat şi cu clăcaşii moşiei Bellu, din *Piscanii de jos, ai luncii* stabiliţi pe *Linia Belului* încă de când aceasta era în stăpânirea moşnenilor piscăneni, care, locuind în partea de *jos* a satului, în apropiere de luncile celor două râuri care încadrează satul, şi-au construit locuinţele tot din material de esenţă slabă (anine, salcie) din laţi cu pământ, sau din nuiele împletite, lipite cu pământ, dar acoperite cu şindrilă, pe care şi-o confecţionau singuri.

De menţionat că situaţia economică a ţiganilor-rudari din Piscani, oglindită în *Catagrafia din 1838*, nu era cu nimic deosebită faţă de cea a clăcaşilor români din acest sat.

Fiind şi ei (în parte) clăcaşi pe moşia vistierului Mihai Popescu aveau în folosinţă 50 de pogoane teren agricol, pentru arătură şi fâneţe, iar în proprietate aveau un total de 30 de boi, 12 vaci, trei cai, doi porci şi 120 de pruni[11].

Trăind în condiţii relativ bune, în comparaţie cu alţi ţigani cu *statut* de robi boiereşti sau mânăstireşti, ţiganii din Piscani *ai statului* s-au înmulţit în ritm ascendent, prin căsătorii exogene, aici găsindu-şi loc de refugiu ţigani din alte localităţi „robi ai marelui Brâncoveanu, ai marelui agă Alecu Belu”, cum citām din *mitricile* pentru cununii ale bisericii din Piscani.

Mulţi dintre cei veniţi *din alte părţi* practicau meserii de fierari, căldărari sau cărămidari, dar printre ei erau şi lăutari vestiţi; cobzari, viorişti, rapsozi populari, ai căror urmaşi au practicat aceste meserii nobile până în zilele noastre.

În ultimele decenii urmaşii foştilor „ţigani-rudari ai statului, aurari” din Piscani au parcurs un proces de transformare radicală din punct de vedere economic şi social. Şi-au construit case noi, din cărămidă şi beton armat şi au în curţi maşini moderne care demonstrează nivelul de trai foarte ridicat în care trăiesc împreună cu familiile lor.

THE GIPSIES FROM PISCANI - MOMENTS OF THEIR PAST

Abstract

The study of gypsies’ history and origins and the way of life represents the goal of many scholars, both in our country and abroad.

The present study, after a succinct presentation of some works on the theme written by notorious authors brings further information - gathered after reading documents from the archives - about the gypsies from Piscani, from their attestation to the present times.

[11] Arhivele Naţionale Bucureşti, Catagrafii. Nr. 55, p. 117-134.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

ŞTIRI DESPRE OAMENI, ÎNTÂMPLĂRI ŞI VREMI DE ALTĂDATĂ IZVODITE DIN CĂRŢI DE CULT, DE LA BISERICILE VECHI ALE PROTOPOPIATULUI PITEŞTI

CONSTANTIN DEJAN[*]

Îngălbenite de vreme, cu filele tocite de mânuirea lor îndelungată, după ce au fost lăsate din generaţie în generaţie ca o scumpă moştenire şi închizând parcă ceva din mireasma slujbelor de veacuri, la care au fost folosite, însemnările din cărţile bisericeşti reînvia o floare uitată de la daniile nu ştiu cărui leat, alături de picăturile de ceară ale veghilor nenumărate şi cucernice pe care le-au însufleţit.

Cărţile vechi de cult reprezintă monumente preţioase ale trecutului bisericesc şi naţional. Pe lângă importanţa pe care o au prin ele însele, ca monumente ale limbii noastre literare vorbite în alte veacuri, cărţile vechi de cult reprezintă adesea adevărate arhive de o mare bogăţie de informaţii asupra împrejurărilor de viaţă de altădată, asupra oamenilor care le-au dăruit, sau le-au folosit, asupra întâmplărilor petrecute cu aceştia, sau cu obştiile în care aceste cărţi şi-au împlinit menirea lor. Dar nu numai aceste ştiri despre fapte ce au izbit mai mult simţirea scriitorilor, ce au făcut asemenea însemnări, se cuprind pe filele acestor cărţi, ci uneori chiar producţii folclorice necunoscute, care, pentru istoria noastră literară şi culturală, îşi au de asemenea însemnătatea lor.

Cercetând timp de trei decenii, cu prilejul unor îndatoriri oficiale, bisericile din Protopopiatul Piteşti, m-am aplecat cu pietate asupra acestor preţioase moşteniri a trecutului, care sunt cărţile vechi de cult, străduindu-mă cu grijă şi respect, să dezgrop din această arhivă, încă nu îndeajuns exploatată, aceste însemnări, ca o neînsemnată contribuţie pentru valorificarea trecutului nostru naţional şi cunoaşterea împrejurărilor de viaţă din trecutul zbuciumat al înaintaşilor. Astfel:

Pe un mineiu pe luna septembrie, tipărit la Buda la anul 1804, deţinut de biserica din Glâmboc - Valea Ursului, începând de la prima pagină a predosloviei în josul filei, s-a consemnat: „S-a cutremurat pământul în luna lui noiembrie în zilele 14 la 12 ceasuri din noapte, la leat 1829 când erau muscalii în ţară veniţi de un an şi jumătate v-am scris eu diaconul Anghel, să se ştie de când s-a născut fiul meu Ion în luna lui august în zilele 12 în vremea muscalului la un an şi trei luni şi a fost un cutremur mare foarte, cât ne sperease de moarte în luna lui noiembrie în 14 zile, leat 1829 - leat 7336. Şi am scris eu şi cu popa Hristea ot Gura Bascovului, pentru rugăciunile”.La sfârşitul cărţii, în josul paginilor începând de la fila 102: „Acest miniat ce este pe luna lui

[*] Fost protopop de Piteşti.

Septevre este de la biserica din Glâmboc din judeţul Argeşului plasa Piteştilor ce se prăsnuieşte hramul Adormirii Precistei". La sfârşit: „Să se ştie că am scris eu Anghel în cartea aceasta ce se cheamă minei".

Pe un minei pe luna iunie, tipărit la Buda în 1805: „Aceste 12 minee s-au cumpărat de robii lui Dumnezeu dumnealor Ioniţă Ungurelu şi de frate său Iordache Bivcăpitan Zadorobanţi şi de surorile dumnealor Joiţa şi Catinca şi s-au dat Sf. Biserici din Gura Bascovului unde se prăsnuieşte hramul sf. Marelui Mucenic Gheorghe care s-au făcut de unchiul nostru Martin Buliga Sluger"; Pe mineiul pe luna iulie, tipărit la Buda la 1805: „Aceste 12 mineie de luni s-au cumpărat de noi robii lui Dumnezeu şi s-au dat la Sf. Biserică a Moşului nostru sluger Martin Buliga din Gura Bascovului, ce se prăznuieşte hramul Marelui Mucenic Gheorghe cumpărători mineielor sunt aceştia: Ioniţă Ungurelu Vistier Iordache Ungurelu Biv Căpitan Zadorobanţi şi surorile dumnealor Zoiţa şi Catinca" Pe un minei pe luna octombrie, tipărit la Buda la 1805: „Aceste 12 mineie de luni s-au dat la Sf. Biserici din Gura Bascovului, unde se prăsnuieşte hramul Sf. Marelui Mucenic Gheorghe de dumnealor boieri Ungureii Vasile, Ioniţă şi de Bif Căpitan Zadorobanţi Iordache fratele domniei sale şi de surorile dumnealor Joiţa şi Catinca. Oiasca, - 1814 iulie 6. Ungureii".

Într-un ceaslov de la Prislop: „Acest ceaslov s-au dăruit de mine Hagi Ioniţă Dumitru Turtar, Sfântului Nicolae, să nu se fure, nici să se vânză de preotul nici de dascăl că nu-i plăcut lui Dumnezeu vânzătorul de cele sfinte - 1844".

Tot la biserica din Prislop, pe un epitaf: „Această sfântă plaştaniţă s-au făcut prin cheltuiala lui Costandin ot valea Glâmboc - leat 1838 - Voicu zugravu". Pe un alt epitaf: „Această sfântă plaştaniţă este dăruită bisericii Sf. Adormire a Maicii Domnului din cătunul Prislop de către subsemnatul arendaş al moşiei şi pădurei Doamnei Z. Condiasca, 1876, Dec. 6 - P. S. Crăciun".

Într-un catavasier tipărit în 1793 de Dimitrie Petrovici la Bucureşti, la fila 83 scrie: „Acest catavasier este cumpărat de Popa Păun ot satul Drăganului", iar la fila 165 scris de o altă mână: „Acest catavasier e cumpărat de Popa Păun în parale 60".

Pe un octoih tipărit la Râmnic la 1811 de Episcopul Iosif s-a scris: „Acest oftoil de la biserica Bunceşti ot satul Cuca este cumpărat di taleri două zeci şi opt şi aceşti bani au dat moş Popa Nicolae sin moş Ioan taleri patru spre zece şi moş Popa Radu polecrea Caloian iarăşi taleri patru spre zece şi de când s-au cumpărat văleatul s-au aflat 7326 (1818) şi după spusele prioţilor eu am scris de cine este cumpărată această carte eu Ioan Diaconul Shiteanul zapciul prioţilor ot plasa Cucii".

La Săpunari, pe un penticostar tipărit la Bucureşti la 1800 de Stanciul Tomovici scrie: „Să se ştie că această sfântă carte ce se cheamă Penticostar s-au cumpărat de titorii sfintei biserici din Vede de la satul Bărbăteşti Cotmeni de la părintele protopopu în taleri 16 - şi au dat Muşat taleri trei, Stroe Dvinet taleri doi, Gheorghe Stoilescu taleri unu, Dumitru Uplosan şase taleri, Gheorghe Muşat şase parale, Tudor Tomuleci taleri unu, Ilie şase parale, Rizea parale 10, Mihai Rotar şase parale, Milea Ungureanu şase parale, Jupân Pătru taleri unu, Pătraşcu Cosmescu taleri doi, popa Radu din Vitomireşti taleri, Stan Dădălescu şase parale". Şi tot la Săpunari pe o cazanie fără început: „Să se ştie, această sfântă cazanie că s-au cumpărat de titorii sfintei biserici de la Săpunari, care mai jos ne vom iscăli: în taleri 16 de la popa Ştefan; de Ivan e de Radu Muşat şi au dat şi Nicolae patru taleri 4, Dumitru Bunea cu Dumitru Murărescu taleri unu, Gheorghe Stângă taleri unu, Neacşu Dedulescu taleri unu,

Uncheaşu Oprea din Cotmeniţa opt parale şi au rămas Ivan taleri patru şi Neacşa cu taleri trei şi popa Nae taleri doi - la leat 7352 (1844)”.

La Drăguţeşti pe o evanghelie tipărită la Buda la 1812: „Această Sf. Evanghelie este a bisericii din Cotmeniţa ce s-a făcut de Drăguţ şi cu alţi tovarăşi noriaşi şi am însemnat ca să se ştie, ca întâmplându-se să se înstrăineze să se poată găsi. 1817 iulie 20 - Dinu sin Drăguţ”.

Pe un molitfelnic: „1816 Ghenarie 28, Popa Ioan de la Cotmeniţa - La anul 1811 s-au născut fiul meu Petrache la Martie 26 - Ioan ereu ot Cotmeniţa - S-au născut fimea Ilinca în zilele prea luminatului domn Io Ioan Caragea voevodu veleatul era 1813 şi am scris eu Ioan Ereu ot Cotmeniţa“. Pe o altă filă: „Să se ştie că am cumpărat acest Molitfelnic eu Popa Pătraşcu sin Neagoe , soţia mea Maria şi am avut trei fete Ioana, Voica, Maria şi am dat taleri 10 Eu Pătraşcu Popa şi am scris adică eu popa Pătraşcu, Preda, Neagoe, Ioana şi am avut şi un copil Stanciu, Voica, Maria şi am cumpărat în zilele luminatului Domn Ioan Alexandru Moruz voevod - în zilele Domnului nostru Gheorghe Ipsilant”.

Pe un penticostar tipărit la Blaj în 1808: „acest sfânt şi dumnezeiesc penticostar este al Sf. Biserici ce - i nouă de la Piscu Calului şi am scris eu Deaconu Apostol cu mână de ţărână şi condeiu de găină. Mâna va putrezi, iar slovele se vor pomeni - 1839”. Pe o altă carte veche, un apostol tipărit la Blaj în 1802: „acest Sf. Apostol l-am cumpărat şi l-am dăruit Sf. Biserici din Piscul Calului, din piscul Calului (*sic!*) eu Costandin sin Drăguţ” şi mai departe: „acest sf. şi Dumnezeiesc apostol este al Bisericii din Piscul Calului ot Morăreşti” iar pe scoarţa din spate: „acest sfânt şi Dumnezeiesc apostol este al Sf. Bis. Piscu Calului şi s-au cumpărat de Tănase Cruceru şi tot neamu lui, bani taleri opt, 1832 ghenarie 23”.

Pe un liturghier fără început: „această Sfântă şi Dumnezeiască leturghier să se ştie că iaste cumpărată de Stan sin Soare ot Dăduleşti cu taleri opt 5 lei şi am dăruit-o la Biserica Uda făcută de popa Ion Buletean pentru pomenire”.

Pe un minei pe luna martie tipărit la Neamţ în anul 1831: „acest minei este al Sf. Biserici din cătunul Piscu Calului comuna Deduleşti cu hramul Sf. Treimi, 1865 martie”.

Pe un minei pe luna aprilie tipărit la Neamţ 1831 de la biserica Piscu Calului s-a scris: „astăzi mă călătoresc la părintele ceresc la oraşul cel frumos, unde mă cheamă Hristos şi sufletul mi-e voios“.

Pe un minei pe luna octombrie tipărit la Râmnic de Chesarie, fără început: „acest sfânt şi dumnezeiesc minei ce l-am cumpărat de la Bucureşti din mănăstirea Kalatia şi am dat taleri 8 şi am rânduit-o bisericii Căzăneşti Vărzaru la 1845“.

Pe un alt minei pe luna noiembrie tipărit la Râmnic de Chesarie - 1778 -: „acest minei e cumpărat de Din Blidaru sin Ion i de Ene i de Ion, i de Niculaie, în taleri opt şi s-au dăruit la biserica Dăduleştilor de pomană ca să ne pomenească pomelnicu la titorie“.

Pe un minei pe luna octombrie tipărit la Râmnic în anul 1786: „acest sfânt şi Dumnezeiesc minei s-au dăruit de noi lui Tănase Crucer, Apostol Deaconu, Tănase Deaconu din satul Piscu Calului, am dăruit la Biserica Maicilor schitului şi am scris eu Diaconul Apostol cu mână de ţărână şi cu condei de găină. Mâna va putrezi iar slovele se vor pomeni, unde se prăsnuieşte hramul Intrarea în biserică - leat 1838 -”.

Pe un apostol fără început: „să se ştie că acest sfânt apostol este al popii Stroei ot Voroveni şi iaste cumpărat în taleri patru 4" - în dosul paginilor începând de la fila 13 -. La fila 25: „Să se ştie când s-a pristusit mumă - mea în luna lui Genarie în 14 zile la anul de la zidire 7314 (1806)". La fila 117: „Să se ştie de când au venit potopul în luna iunie şi au înecat toată lumea la leatul 1825".

Pe un octoih, sau un paraclitichi, tipărit la Râmnic la anul 1811, începând de la fila 1: „Acest octoih l-am cumpărat eu nevrednicul robu lui Dumnezeu Constantin Vlădescu, din tipografia Sfintei Episcopii Râmnic şi s-au legat la oraşu Câmpulung la anul de la mântuirea lumii 1818 Dec. 6 şi l-am închinat sf. Biserici ot Voroveni spre lauda şi cinstirea Sf. Troiţe şi a tuturor sfinţilor ce se laudă în acest octoih. Deci ori ce se va sluji cu dânsul să se roage pre milostivul neîncetat pentru ertarea păcatelor mele că sunt multe foarte". La sfârşitul octoihului „Să se ştie de când s-au legat această sfântă carte de Neculaie Monahu legătoru de cărţi în taleri 10 la leat 1832 Gheonare 10 şi am scris eu priotul Enache".

Pe un liturghier tipărit în întâia domnie a lui Ioan Gheorghe Caragea, la Râmnic în anul 1816, la sfârşit scrie: „Preot Sima satul Fureşti".

La Drăghiceşti pe un mineiu pe luna aprilie, tipărit de Filaret - episcopul Râmnicului - la anul 1780: „Această carte ce se numeşte mineiul lui iulie s-au cumpărat de ipitropul sfintei acestei biserici Domniţa Bălaşa în zilele măriei sale Domnului Ioan Alexandru Costadin Moruz Voevod la leat 1760 iar paraclisier este robul lui Dumnezeu Ioan".

La Dumbrăveşti pe un penticostar tipărit la Neamţu de către Veniamin Costachi la anul 1834, la fila 2 s-a însemnat despre „zaveră la leatul 1821". Pe un triodion, tipărit la Neamţu la anul 1833, de către Veniamin Costachi: „am scris eu Ioan Guţă ce am fost dascăl". Pe un apostol - fără început -: „acest apostol ce este al Sf. Bis. Satul Bascovelul este de la Părintele Râureanu Pârvu sin Radu satul Bascovelul". Pe un mineiu pe luna ianuarie tipărit la Neamţu la anul 1830 de către Veniamin Costachi: „acest minei al lunii lui martie este cumpărat den Târgu Râureni de tictorii Sf. Biserici Bascovul prin osârdia şi cheltuiala sfinţiei sale părintelui popii lui Constandin şi al lui Stan Ganţă tictor şi s-au ales de mine robul lui Dumnezeu cel mai jos iscălit şi am scris eu cu mâna mea şi ceva… slova va rămâne iar mâna va putrezi la leat 18… Noiembrie la 10"; „Să se ştie când s-a cutremurat pământul la leat 1838 ghenarie 16 Marţi spre Miercuri la 4 ceasuri din noapte, cutremur mare cât s-a crăpat pământul pă deal şi pă văi - 1838 - Scris eu ce m-am iscălit Ioan Guţă"; „Această carte ce se cheamă mineiul lui Ghenare luat de la leat 1834 -".

Pe un mineiu pe luna februarie tipărit la Neamţ în anul 1831: „Dintru această ştiinţă ce se lasă de la mine că s-au aşezat această sfântă slujbă a mineiului şi Trăodului să pune în lucrarea lor cu cântările întru tot sfântul şi marele post". Şi pe altă filă: „La leat 1838 iunie 13 am intrat în Şcoala Naţională Domnească de am învăţat acest condei şi am şăzut până în octombrie în 31 tot leat 1838. Pentru aceasta am însemnat aici Ioan Guţă satul Bascovelul".

Pe un mineiu tipărit la Neamţu în 1831: „această sfântă şi dumnezeiască carte ce se cheamă mineiu al lunei lui martie ce s-au cumpărat sfintei biserici satul Bascovelul ce se numeşte Intrarea în biserică al Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu o am cumpărat de la Sfinţia sa părintele popa Constantin sin Mihai Schiteanu din satul Bascovelul prin toată osârdia şi cheltuiala sfinţiei lui la anul 1834 Septembrie în 8 şi s-

au sfinţit sfânta Biserică la leat 1834 Noiembrie 11 de sfinţia sa părintele protopop Ioan şi am scris eu cel iscălit cu mână de ţărână mâna va putrezi iar slova va rămâne şi s-au adus această carte tot de mine robul lui Dumnezeu Ioan Guţă din Bascovel. Şi s-au cumpărat din târgul Râureni pentru ca să fie şi pă sine şi de tictor care eu am şi numit aici la Sfânta biserică câtăva vreme şi am lăsat şi în ştiinţă ca să ştie slujba ca la mânăstire însă drept să nu rămâie vreun cuvânt necetit. Deci de va lăsa aicea ceva îl va vedea tot binele ce l-am făcut către Dumnezeu , Ioan scriitor din Bascov şi dascăl".

În satul Racoviţa, pe o evanghelie tipărită la Sibiu în anul 1806, tipografia Ioan Bart, în zilele împăratului Franţiscus al doilea, pe fila de început: „Pre această sfântă şi dumnezeiască evanghelie ce să numeşte Noul Testament al Preavoslaviei noastre credinţe o am afierosit-o la biserica din satul Racoviţa din sud Muşcel unde se prăsnuieşte hramul sfinţilor apostoli Petru şi Pavel i hramul Sf. Ierarh Nicolae, spre pomenirea răposaţilor părinţi ai miei Gheorghe, Maria şi a tot neamul lor cel răposat. Drept aceea să pohtesc preoţii slujitori altarului acestui lăcaş dumnezeesc ca cât va ţinea această evanghelie la acest sfânt şi dumnezeiesc lăcaş să pomenească la toate liturghiile aceşti de sus răposaţi ai miei părinţi, iară care din preoţi din nebăgare de seamă nu va urma a să pomeni va da seamă la a doua venire a domnului nostru Iisus Hristos: Iară care va urma a să pomeni să fie blagoslovit amin. 1824 iulie 14. Smeritul arhiereu Filaret Apomias Beldiman de patria sa moldovean, năstavnicul Sf. Mânăstiri Câmpulungului". Pe contra pagină: „Astăzi 1821 februarie 22 am dat de s-au spălat evanghelia şi cu cădelniţa şi am plătit galbeni 2, care fac lei vechi 64. Şi schimbând catifeaua şi legând evanghelia din nou am dat un galben - Gr. Racoviceanu -".

Pe o carte „Vieţile Sfinţilor", pe luna ianuarie, tipărită în 1808 la Neamţ, aparţinând bisericii Jupâneşti: „La leat 1849 nu s-au făcut iordănitori la mahalaua de la Vale că se ţin măreţi". „Această sfântă carte este cumpărată de robul lui Dumnezeu Popa Ioan Duhovnicul din satul Jupâneşti de la robul lui Dumnezeu Popa Mihai ot satul Petreşti şi cu tocmeală bună ce-au tocmit unul cu altul amândoi preoţi şi duhovnici bătrâni fiind şi tocmeala l-au îndatorat să slujească un sărindari fiindcă era foarte dezlegată şi nu să ţinea foaie cu foaie; iar preotul Ioan au dat-o fiiu său lui Din Dascălu şi au legat-o el singur cu a sa cheltuială ţiind şi pă acel dascăl legători de cărţi în casa sa până s-a săvârşit lucru şi şi-au luat plata după tocmeală: doo ruibiele ferecate şi s-au dus acesta - 1832 decembre 7 - Şi am scris eu Costandin ţărcovnic sin Popa Ioan Duhovnicul din satul Jupâneşti cu singură mâna mea, care la vreme după voia lui Dumnezeu am să putrezesc iar slovile să rămâie însemnate pe această sfântă carte ce să cuprinde întru ea vieţile sfinţilor ce sunt pă luna lui ianuarie; aceşi sfinţi să să roage lui Dumnezeu pentru tot norodul creştinesc şi blagocistiv şi să să roage lui Dumnezeu şi pentru noi păcătoşii ostenitori întru rugăciunile lor".

„Eu Popa Ioanu Duho. Ot Jupâneşti adeverezu - In anul 1838 în unsprezece zile ale lunii lui ianuarie, într-o marţi seara târziu culcaţi fiind oamenii au fost cutremur mare şi ne-am speriat foarte de frică şi sculându-ne ne-am închinat Domnului şi n-a ţinut mult cutremurul şi s-au însemnat întru această carte de robul lui Dumnezeu Constandin Ţircovnicul în doosprezece zile ale lunii lui ianuarie în ziua pomenirii a muceniţii Tatianii să nu se uite aceasta -". „Însemnai întru - această sfântă carte de când a adormit părintele nostru preotu Ion Duhovnicu întru sfânta duminică pă la prânz la anu 1838 dechembrie 18 şi s-au îngropat la dechembrie în doozeci de zile în zioa de sfântu sfinţitu mucenic Ignatâe în tinda bisericii dă la Vale de mulţi preoţi care au fost

la număr 18 adică optsprezece preoţi, toţi îmbrăcaţi în sfiloane şi diaconi patru aşişderea îmbrăcaţi ţi am scris eu Costandin sin numitu preotu cu mâna mea în 20 de zile ale lunii lui dechembrie -”.

După un manuscris cu litere chirilice, datat 1840 - de la biserica din Davideşti - descântec pentru sporul oilor: „Iai lână după nouă oi şi faci aţă şi faci nouă ochiuri; şi iai apă neîncepută, torni întâi de nouă ori şi când bagi aţa în apă (zici): Nu dezleg aţa asta şi dezleg sporu şi porneala oilor, sângele şi carnea şi inimile şi rinichii, dezleg şi pişătorile oilor şi drumurile şi potecile oilor şi izvoarele. Cum să trag apele de frumos, aşa să să tragă oile estea de frumos; cum se întorc apele estea de frumos aşa să să întoarcă apele de frumos. Cum se întâlnesc apele de frumos, aşa să să întâlnească oile estea de frumos pă loc; cum rămân apele curăţele, aşa să rămâie oile dă curăţele, cu mândreaţele lor şi frumuseaţea lor şi sporul lor la locul lor”. În continuarea aceluiaşi manuscris argeşean este notat şi un alt descântec de sporul oilor: „Să ia apă din izvor de nouă ori cu un vas şi se azvârle la vale şi faci nouă cruci cu cuţitu în apă şi să închină şi să ia apă şi zice vorbele de mai jos de nouă ori şi dă la nouă oi în gură şi stropeşte pă toate: - cum merge soarele mai înainte - şi face trei cruci în trei urechi la trei oi zicând vorbele de trei ori. Prinzi oaia dinainte şi-i faci cruce în urechea dreaptă şi zici: Cine mi-o fi gândit mie rău, să se întoarcă răul asupra lui; rău şi stricatu şi paguba şi toate răotăţile după oile estea. El mi-a dat cu cinci deşte uscate, eu le întorc cu zece deşte verzi, cu vârv şi îndesate. Cum se întorc norii aşa să să întoarcă sporu oilor; Cum să întorc apele, aşa să să întoarcă sporul oilor şi porneala şi sângele şi mergerea lor. Nu întorc oile estea, ci întorc făcăturile, cu îndoiturile şi întăriturile şi vârfuiturile şi necăutăturile, nepăscăturile şi încuieturile. Oile estea să fie bune şi vânoase şi cărnoase şi vânoase şi cu gând bun şi porneală bună. Să iasă rău din oile estea, din inimi, din bojogi, din rinichi, din sâni, din picioare, de su picioare, de su pinteni, de su urechi, de su ochi, din creierii capului, din zgârciu nasului, din faţa obrazului, să iasă rău, să saie în pârău, să saie în lac, să saie în vad, să să ducă toate răotăţile din oile estea cui mi le-a dat. Să să întoarcă rău şi stricatu şi orăcăitu şi cufuritu şi stârcitu şi paguba şi toate răotăţile după oile estea. Cum rămân apele curăţele, aşa să rămâie oile estea curăţele, cu mândreţele lor şi sporu lor la locu lor”.

Pe un minei pe luna septembrie, fără început: „acest minei este al bisericii de sub dealul Piteşti, hramul Sf. Dumitru 1785 ce iaste zidită din temelie de preotul Partenie arhimandritul Argeş”. Pe o altă filă: „Acest minei este al bisericii ce poartă hramul Sf. Dumitru şi sunt 12 mineuri pă toate lunile câte un mineu şi s-au scris de mine rob al lui Dumnezeu la anul 1841 fiind şi eu de ani trecuţi la rusalii ce va veni 28, iar eu am scris acum e anul 1841 februarie 15 - preot Nicolae sin Ioan Târgu Dealului”.

Pe o evanghelie tipărită la Bucureşti în 1760 la biserica Târgu Dealului: „având cuget curat a face Sfânta Biserică după Izvorani şi care s-au zidit cu cheltuiala mia şi a fratelui mieu şi cu alţii ce s-au milostivit aşa văzând şi această Sfântă Evanghelie că s-a dărăpănat de totul s-a preînoit cu cheltuiala mia ce-mi zice Gamiloiu - 1838”. Pe verso a unei icoane prasnicare: „Acest Sfânt Prasnicar împreună cu iconostasul s-au făcut cu cheltuiala lui Marin şi Popa Mihaiu şi s-au terminat spre a fi pomenit cu robul lui Dumnezeu Marin Popescu - anul 1857 -”.

Însemnarea pe o cazanie tipărită la Râmnic, fără început: „Cazania easte a sfintei şi dumnezeieştei beserici din Gura Văii Ştefăneşti sud Muşcel unde prăsnuieşte şi să cinsteşte hramul Sfântului şi marelui mucenic Dimitrie izvorâtorul de mir, care

cazanie s-au cumpărat de aceştia ce s-au scris de aici înainte: Ilarion dascălul dat taleri şase; Pătru Kalfiagii Ţeni taleri doi; Ivan Sârbul cârciumariul taleri 3; Ilarion dascălul ot Argeş taleri şase şi alţi neguţători din Bucureşti la anul 1796 noiembrie 26 -".

Pe un penticostar tipărit la Râmnic la anul 1785: „Acest sfânt Penticostar l-am cumpărat de mine nevrednicul şi mult păcătosul… besericii de sub dealul Piteşti cu hramul Sfântului Dumitru Izvorâtorul de Mir ca să fie besericii de Slujbă şi mie de pomenire, iar cine s-ar ispiti a o înstrăina de la această Sfântă besearică să naibă iertăciune a muri curând până nu-l va aduce iar la această Sfântă berearică ce iaste zidită din temelie de răposatul Partenie arhimandritul şi eu am fost isprăvnicel până am isprăvit şi am târnosit-o şi s-a început a să sluji sfânta liturghie şi am cumpărat la anul 1799 februarie 10 Ilarion monah dascăl din episcopia Argeşului". La sfârşitul acestei cărţi: „acest sfânt Penticostar l-am vândut eu Popa Calciu ot oraş Argeş sin Popa Ştefănel călugărul Sfinţiei Sale Părintelui Ilarion dascălul de la Sfânta episcopia Argeşului în bani gata taleri 12, Eu Popa Calciu adeverez 1799 Febr. 10".

Pe un minei pe luna septembrie tipărit la Râmnic fără început: „Acest minei este al besericii Sfântu Dumitru Târgu Dealului însă minee pă luna septembrie deosebit, că sunt pe toate lunile minee însă pe multe luni sunt întrunul".

Pe un epitaf: „acest Sfânt Epitaf s-au dăruit Bisericii din comuna Izvorani jud. Muşcel de D-na. Elisabeta Spiropolu 1893 Martie 20 -".

Pe o cazanie veche: „Ion Lepătaru - 1859 -".

Pe octoihul mare: „Gheorghe Ştefan Gavrilescu - cântăreţ 1897, intrat la 1888 când a mâncat filoxera viile".

Pe o cazanie din 1877 Noiembrie 20 este semnat cu litere chirilice „Preot Stancu Dragomirescu".

Pe o evanghelie bilingvă din 1693, Teodosie, în josul paginilor începând de la fila 7 inclusiv: „Această Sfântă Evanghelie iaste dată sfintei biserici din Izvorani, metoh sfintei mânăstiri Câmpulung, de părintele Iosif Eromonah Hagiu" - toate cărţile vechi de mai sus au aparţinut bisericii din Izvorani.

La biserica din Budeasa pe o evanghelie tipărită la 1688 se găseşte această însemnare: „Această Sfântă Evanghelie e dată de Dumneaei Cucoana Mirica a lui Hagi Constantin".

(n.a. - Mirica era din familia Budişteanu) Mormântul din biserica Budeasa poartă inscripţia: „Intru numele domnului Iisus Hristos a pristăvitu-s-a robul lui Dumnezeu Mirea vtori pitar sin Stanciu ispravnicul ot Brâncoveni şi s-a pristăvit din ucidere de om în zilele domnului Constantin Voevod 7252 (1744) şi s-au îngropat sub această piatră dumnealui şi coconii dumnealui Constantin, Ene, Păuna, Ion. Au înfrumuseţat această piatră jupâneasa dumnealui Maria şi s-au aşezat la leat 7257 (1749)".

Încredințând aceste însemnări publicării avem convingerea nestrămutată că rechemând întâmplări uitate ele vor face ca chipul scriitorilor din veacuri apuse să fie cunoscut, redându-se cititorilor de astăzi putinţa de a măsura mai uşor uriaşul drum străbătut de poporul nostru în ultimele două secole. Dezvăluim din taina filelor îngălbenite şi mucede întâmplări, oameni şi fapte care pot lumina colţuri şi vremuri din trecutul de suferinţă, din zbuciumul împrejurărilor vitrege, luminate de nădejdia unor vremi mai bune pentru urmaşi şi este firesc ca pe aceste file să fie însemnate şi întâmplări nedorite, ca norii negri ce au acoperit cerul existenţei lor.

INFORMATION ABOUT PEOPLE AND FACTS AND OLDER TIMES AS THEY ARE PRESENTED IN THE CULT BOOKS OF THE OLD CHURCHES OF THE PITEŞTI RANK

Abstract

In this paper the author presents information from old church books through which he wanted to offer an image of the Romanian people during the last two centuries.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

ISTORIE MODERNĂ ŞI CONTEMPORANĂ

NOI DOCUMENTE DESPRE RECONSTRUIREA, ÎN PRIMA JUMĂTATE A SEC. AL XIX-lea, A BISERICILOR DE LA MĂNĂSTIRILE MUSCELENE NEGRU-VODĂ ŞI VIEROŞ

SPIRIDON CRISTOCEA*

Trecerea timpului, răutăţile oamenilor şi ale vremurilor (incendii, răzmeriţe, invazii ş.a.), şi mai ales cutremurele, au făcut ca multe din edificiile laice sau ecleziastice (biserici, mănăstiri, curţi domneşti şi boiereşti ş.a.) din judeţul Argeş, ca şi din ţară, să nu se mai păstreze, unele dispărând cu totul, iar multe din cele ce se păstrează astăzi fiind reconstruite. În această situaţie se află şi mănăstirile Negru-Vodă din Câmpulung şi Vieroş ale căror construcţii au avut de suferit de pe urma cutremurelor, dar şi a incendiilor, printre acestea aflându-se şi biserica.

Aşa cum se menţionează în pisania de la Negru-Vodă, prima biserică, ridicată de Basarabii întemeietori de ţară, la începutul secolului al XIV-lea, „în zilele creştinului Alexandru voevod Iliaş… când au fost cursul anilor de la Adam 7136 (1628)… se-au surpat“, fiind reconstruită de domnul Matei Basarab, între 1635 şi 1636. Peste aproape 100 de ani, la 29 iulie 1737, oştirile turceşti, după ce au alungat catanele şi nemţii din Câmpulung, „au dat foc atât sfintei monastiri, cât şi oraşului, de au ars cu mare groază“. După arderea oraşului, domnul Constantin Mavrocordat a trimes dregători „şi cu mulţime de slujitori, de au sfărâmat toate zidiurile mănăstirii şi chiliile de prin prejur şi s-au prădat monastirea, atât de odoară cât şi de cele mişcătoare“. Numit egumen la 20 octombrie 1737, arhimandritul Nicodim a „făcut mănăstirea… atât sfânta biserică pe dinlăuntru înpodobită… cât şi afară chiliile şi cu zidurile… şi toate clopotile“[1].

Arderea mănăstirii este menţionată şi în catagrafia din 7 aprilie 1844: „la anul 7246 (1737), arzându-să de turci, s-au prenoit, a 3-lea oară, de răposatul, prea cuviosul arhimandrit Nicodim, egumenul aceştii mănăstiri, tot la anul 7246 (1737), în zilile domnului Constandin Vodă Mavrocordat“[2]. Această „prenoire“ a constat din repararea bisericii, care a fost incendiată şi jefuită de către turci, şi de refacerea chiliilor şi zidurilor de incintă.

După trecerea a încă două sute de ani, timp în care clădirile mănăstirii au fost zdruncinate de alte cutremure, clădirea bisericii s-a deteriorat, fiind nevoie de o

* Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.

[1] Spiridon Cristocea, *Pomelnicul mănăstirii Negru Vodă din Câmpulung-Muscel,* în „Glasul bisericii“, anul XLVI, nr. 3, mai-iunie 1987, p. 60-61.

[2] DANIC, fond MCIP, dos. 62/1844.

rezidire. Datorită faptului că mănăstirea Câmpulungului se afla „în proastă stare şi dărăpănare“, domnul a poruncit, la 30 mai 1825, să se facă „cuviincioasa chibzuire“ pentru a se vedea „cu ce mijloc s-ar putea să să aducă toate acele dărăpănate lucruri iarăşi în bună stare şi fiinţă“. Pentru a vedea starea bisericii este trimis la faţa locului „arhitectorul Fraivalt“, astfel că la 25 aprilie 1826 mitropolitul Grigore al Ungrovlahiei, marele ban Constantin Bălăceanu şi marele logofăt Nestor trimit domnului anaforaua prin care-i făcea cunoscut că „până nu să va dărâma până în pământ şi să să zidească de iznoavă nu poate să fiie întemeiată“. De asemenea „arhitectorul“ Frai Valt, care cercetase mănăstirea la faţa locului, într-un zapis, din 25 aprilie 1826, prezintă egumenului Filaret Apamias 12 „ponturi“ privind reclădirea bisericii. Nici din anafora, nici din zapis nu aflăm mai multe date despre acest Fraivalt, pe care Ioan Răuţecu îl numeşte „Frantz Walet“, fără să indice sursa din care a luat acest nume[3]. Fără îndoială că acest „arhitector“ era de origine germană, numele lui fiind ortografiat în chirilica românească sub forma „Fraivalt“.

Întrucât anaforaua şi zapisul lui „Fraivalt“, din 25 aprilie 1826[4], conţin date interesante privind reconstruirea, între 1827 şi 1831, a celei de a treia biserici de la Negru-Vodă, le prezentăm integral, fără a face vreun comentariu pe marginea lor, dând posibilitatea celor interesaţi să le folosească conform preocupărilor lor.

Cealaltă mănăstire, Vieroş, situată în localitatea Făget, din oraşul Mioveni, a fost construită în 1572-1573 de marele vornic Ivaşcu Golescu, în biserică fiind înmormântat, în 1574, fratele său, marele clucer Albu Golescu, mort în lupta de la Jilişte împotriva lui Ioan Vodă al Moldovei. Deteriorarea în decursul timpului a primei biserici a dus la demolarea ei şi reconstruirea celei ce se păstrează şi astăzi. Reconstruirea bisericii, între 1827 şi 1834, nu a fost un lucru uşor, pentru că egumenul de atunci al mănăstirii, Parthenie Vieroşanu, fiind bolnav nu s-a putut ocupa eficient de această operaţiune, lucru care reiese şi din cele două documente pe care le prezentăm la Anexe, nr. 3 şi 4.

ANEXE

1

1826 aprilie 25.

Zapisul „arhitectorului“ Frai Valt dat lui Filaret Apamias, egumenul mănăstirii Negru Vodă din Câmpulung, referitor la reconstruirea celei de a treia biserici.

Încredinţez cu acest zapis al mieu la mâna prea sfiinţii sale părintelui Apamias chir Filaret, năstavnic mănăstirii Câmpulungu, ca să fie ştiut că mănăstirea Câmpulungu, ajungând la proastă stare şi dărăpănare din cutremure, ca o zidire veche de mulţi ani, pentru care aceasta înştiinţându-să Măria Sa Vodă s-au dat în cercetarea prea osfinţii sale părintelui mitropolitu şi a dumnealui vel ban Costandin Bălăcean i a dumnealui vel log<ofă>t de Ţara de Jos, Nestor, pentru care au urmat trebuinţa de a se

[3] Preot Ioan Răuţescu, *Câmpulung-Muscel Monografie istorică,* Tipografia Gh. Gh. Vlădescu-Câmpulung Muscel, 1943, p. 70.

[4] DANIC, Ms. 142, f. 117 r -118.

face cunoscut prin vedere la faţa locului stricăciunea mănăstiri, unde şi mergând, după pliroforiia ce am dat Măriei sale lui Vodă şi la prea sf. părintele mitr<opolit> i la orânduiţi boeri, s-au făcut cunoscut că această zidire, până nu să va dărâma de tot şi să să facă zidurile noaoă din temeliie, nu să face lucru temeinic. Şi puindu-mă de am făcut şi plan închipuitor de resmul ce iaste să să facă biserica, am făcut tocmeală ca dup(ă) aceste ponturi, ce la vale mă leg, să fac biserica întocmai, adică.

1. Să să dărâme biserica până în faţa pământului şi toată materiia zidului celui vechiu să să lepede afară, numai cărămida ce va fi întreagă să să puie pă unde va fi trebuinţă, iar zidirea noaoă să să înceapă din faţa pământului, pă temeliia cea veche.

2. Amvonul, ce iaste arătat în plan, să-l fac din trupul bisericii afară, cu patru stîlpi de piiatră întregi, cu başlicurile lor i cu legături trebuincioase la toţi stâlpii, precum iaste la Sf. Mitropoliie, şi cu bolţi, iar înnălţimea stâlpilor să fiie după preporţiie.

3. Pietrile, cele după faţa zidului, ce au fost aşăzate la zidirea veche a acestii biserici, să fiu dator a le pune la zidul cel nou, iarăşi precum au fost, cu asemenea legături şi meşteşug şi înlăuntru şi afară şi câte pietri vor lipsi sau să vor strica la dărâmarea zidului vechiu să le puiu din nou, ca să să înplinească şi să căptuşască cu pietri peste tot.

4. Înlăuntru, în biserică, să să puie patru stâlpi de piiatră dintreg, precum să arată în plan, înălţimea şi grosimea stâlpilor să fiie după măsura binalii, cu legături de fier în toate părţile, pă la locurile unde să cuvine, iar bolţile i chimirurile să să facă după cum să arată în plan. Şi la mijlocul bisericii, unde are să fiie pandocrator, să să facă o turlă mare largă, înaltă, după măsurile din plan, de zid într-o cărămidă şi jumătate, cu opt muchi, şi căptuşită cu piiatră, precum iaste trupul bisericii. Altă turlă, mai mică, să să facă dasupra oltarului, iar cea de al treilea turlă, tot de o potrivă cu cea de la oltar, să să facă pă uşa bisericii de zid, iarăşi într-o cărămidă şi jumătate, în opt muchi, dar necăptuşită cu piiatră.

5. La acoperământ să să puie cherestea bună, precum să cuvine, şi să să învălească straşina de jos cu ţiglă zmănţuită verde, iar turlele toate să să învălească cu tinichea albă, la care acest acoperământ de jur înprejur să să facă şi jghiaburi de tinichea de fier văpsite, cum şi ştreşinile să fiie cu tavan, după modă.

6. Ferestrile acestii biserici să să facă largi şi lungi, încât să aducă lumină potrivită după reforma zidirii, şi cercevelele ferestrilor să să facă de piatră noaă, să să puie şi înpletituri în ochiuri de fier groase i cu geamurile lor deosebit pă cercevele de lemn.

7. Pardoseala bisericii să fie naltă din pământ de doaă palme şi cu lespezi de piiatră noi, iar pietrile cele vechi, care vor fi zdravene, să să preînnoiască şi să să aşaze atât în oltar, cât şi în amvon.

8. Tencuiala, atât înlăuntru, cât şi pe afară, oriunde va trebui, să să facă pentru zugrăvit.

9. Ori câte jăţuri va trebui înlăuntru în biserică să să facă bune, întocmai ca cele de la Sărindar[5].

[5] Biserică în Bucureşti.

10. Uşa bisericii, cea din afară, să să facă de scânduri de stejar groasă şi căptuşită cu fier peste tot, iar stâlpii care intră în zid să fie de piatră, care uşă să să facă cu legături groase de fier i cu broască mare, temeinică, întocmai ca cea de la Sărindar.

11. Tot lucrul aceştii biserici să să facă în doi ani, adică: în următorul l<ea>t 826 să să dărâme zidirea veche şi, tot într-acest an, să să facă şi gătirea materii şi în l<ea>t 827 să să înceapă lucru, să să facă de roşu, şi să să şi acopere, iar de nu să va putea isprăvi după şart, iar nu cu pripă, cusurul ce va mai rămânea să să facă până în leat 828 iunie 30 şi să să isprăvească desăvârşit, ca să fie vreme să să zugrăvească, la care zugrăvire eu nu am a mă amesteca, ci mănăstirea o va face cu osebită cheltuială.

12. Lungimea, lărgimea şi înnălţimea acestii biserici să să facă după măsurile ce sânt aşternute în plan, iar grosimea zidului trupului bisericii să să facă întocmai, precum au fost cel vechiu zid, şi să să facă şi brâu de piiatră pă dinafara bisericii, de jur înprejur.

Pentru care aceste mai sus arătate ponturi că le voiu păzi şi le voiu urma întocmai, după legăturile ce să arată mai sus, dau acest zapis la mănăstire, supt a mea iscălitură, iar pentru orice chelt<ueli> va întra la acest lucru, cât şi orice materiialuri, va trebui până să va săvârşi, cum şi chelt<uiala> dărămatului bisericii i rădicarea molozului, ne-am învoit a mi să da t<a>l<eri> 50.000, adică cincizeci de mii, care bani să mi să răspunză în cinci câştiuri de către dumnealui paharnic Antonache Theohari, fiind că dumnealui iaste chezaş pentru facerea aceştii biserici, adică: t<a>l<eri> 10.000, acum la iscălitu contracturilor, i t<a>l<eri> zece mii la începutu zidiri, i t<a>l<eri> zece mii după ce să va ridica zidirea până la ferestri, i t<a>l<eri> zece mii după ce să vor ridica turlele, câte trele, şi t<a>l<eri> cinci mii după ce să va isprăvi acoperământul bisericii, iar t<a>l<eri> cinci mii să mi să răspunză când să va săvârşi tot lucrul bisericii şi vom da cheia în mâna prea sfinţii sale, făr de a mai fi supărată mănăstirea peste suma tocmelii de mai sus întru nimic la cea mai mică cheltuială, ori cu cerere de salahori sau mâncarea lor şi cu un cuvânt, măcar la cel mai mic lucru, mănăstirea să nu supere, ci toate să să facă de la sinem.

Pentru care această învoire s-au făcut doaă asemenea contracturi, unul din partea mănăstiri către mine, iar acesta, iscălindu-l însum şi adeverindu-l şi de cinstita Aghenţie, l-am dat la mănăstire, 1826 apr. 25, Fraivalt arhitector.

Asemenea zapis s-au dat şi din partea prea sfinţii sale, părintelui Filaret Apamiias, năstavnic sfintei mănăstiri Câmpulungu, la mâna lui Frai Valt[6].

2

1826 aprilie 25.

Anaforaua înaintată domnului de către mitropolitul Grigore al Unglovlahii, marele ban Costandin Bălăceanu, şi marele logofăt Nestor privind reconstruirea celei de a treia biserici de la mănăstirea Negru Vodă din Câmpulung.

Prea Înălţate Doamne

După luminată porunca Mării Tale, ce prin pitac ni s-au dat de la 30 ale trecutului maiu, din l<ea>t 1825, spre a face cuviincioasa chibzuire pentru mănăstirea

[6] Acest zapis nu există însă în manuscris.

Câmpulungului, din sud Muşcel, aflându-să în proastă stare şi dărăpănare, cu ce mijloc s-ar putea să să aducă toate acele dărăpănate lucruri iarăşi în bună stare şi fiinţă, să arătăm Măriei Tale prin anafora.

Următori fiind am făcut cercetare, atât aici, cât şi cu vedere la faţa locului prin arhitectorul Fraivalt, şi-am luat pliroforiie, întâi că zidirea bisericii aceştii mănăstiri, fiind veche şi zmăcinată din locul ei din cutremure ca o zidire veche, până nu să va dărâma până în pământ şi să să zidească de iznoavă nu poate să fiie întemeiată.

Al doilea, că prea sfinţiia sa, arhiereul Filaret Apamiias, au avut luoată prin contract mănăstirea aceasta, cu veniturile înpreună, cu soroc de zece ani, începându-să anii de la l<ea>t 1817 apr. 23 şi să înplinesc la viitorul l<ea>t 1827 apr. 23

În diiastimă de noaoă ani din parte-i au păzit până acum ponturile din contract, au plătit-o şi de datorii vechi, iar legătura pontului al treilea, prin care să îndatorează a acoperi biserica de iznoavă, nu l-au făcut, din pricina vechi zidiri şi cheltuiala urma să meargă în zadar. Dar, în locul acestui învăliş al bisericii, au acoperit de iznoavă casele şi odăiţele dă jur înprejur ale mănăstirii, pentru trecere de mulţi ani, iar de către stăpânire i s-au luat, pă seama ţării, din veniturile de şase ani, adică din patru ani, de la l<ea>t 823 şi până la viitorul l<ea>t 827, la casa datoriilor ţării, iar din l<ea>t 821 şi 822 s-au luat în cheltuelile oştirilor înpărăteşti din veniturile acestor ani prin tahvilurile ce ne-au arătat să aducă răspunşi în sumă de t<a>l<eri> 38564, lângă care, adăugându-să dobânda lor t<a>l<eri 12460, po t<a>l <eri> cinci pungă la pungă, din vremea numărătorii şi până la l<ea>t 827, când i să înplineşte sorocul contractului, să adună această sumă a luoării t<a>l<e>r<i> 51.024, dar peste această sumă de bani, după tocmeala ce prin contract s-au făcut cu numitul arhitector Fraivalt, ca să zidească biserica din pământ, tot pă temeliia veche, şi după forma ce este arătată în plan, care s-au văzut de înălţimea ta, mai făcând trebuinţă, încă de t<a>l<eri> cincizeci dă mii ca să o facă dă roşu şi înlăuntru să o tencuiască, bez zugrăvitul şi tâmpla, la care urmează osebită cheltuială şi pentru care s-au făcut socoteală ca să să iconomisească deocamdată acum cu cheltuiala de vreoă t<a>l<e>r<i> trei mii, făcându-să dă zid, să alege toată suma t<a>l<e>r<i> 104.024, pentru care aceşti arătaţi bani, de să va găsi cu cale şi de înălţimea ta, noi am făcut chibzuirea aceasta, fiincă veniturile aceştii mănăstiri să urcă până la t<a>l<eri> 18.610, din care urmează a să răspunde şi a să cheltui pă tot anul bani cutii şi ai şcoalelor i cheltuiala mănăstiri şi hrana prea prea sfinţii sale.

Pentru care aceste dări şi cheltuieli să ştirbeşte din venit pă fiecare an peste t<a>l<eri> 8.600 şi rămâne venitul cel nezmintit numai de t<a>l<eri> 10.000.

Aşadar, suma de t<a>l<e>r<i> 104.024, analoghisându-să pă suma de t<a>l<eri> 10.000 ai venitului ce rămân pă fieşcare an, să încheie mai mult de zece ani, dar prea sfinţiia sa s-au mulţumit numai pă zece ani a o mai avea mănăstirea, adică de la l<ea>t 827 apr. înnainte, până la l<ea>t 837.

Pentru care, dă chezaş pă paharnic Antonache Theohari că va urma acestu cu răspunderea banilor facerii bisericii, după coprinderea contractului arhitectorului Fraivalt, cât şi cu răspunderea cutii şi ai şcoalilor şi la l<ea>t 1837 va lăsa mănăstirea cu metoaşile ei i acareturile slobode, fără un ban datoare la nimenea şi zestrea ei toată în păr, cerând şi chezaşul ca peste bani cutii şi ai şcoalilor să nu fiie mănăstirea supusă la alte dări ale pământului, cum şi arenzile moşiilor să fie slobod de a le vinde, pă ani câţi ani va putea, să le dea în prothezmiia legăturii anilor, rămâind însă atâtea arenzi de

moşii pă mai mulţi ani, câte vor fi trebuincioase pentru suma cheltuielilor cea du peste an.

Sau când înpotrivă să va întâmpla să moară prea sfinţiia sa, să rămâie chezaşul întocmai, ca când ar trăi prea sfinţiia sa, iar stăpânirea să rânduiască atunci un călugăr la mănăstire, ca să fie purtător de grijă a să păzi rânduiala bisericii, cu răspunderea din partea chezaşului a cheltuielilor ce mai sus s-au arătat, fără de nici o scădere, precum asemenea şi de să va întâmpla să moară mai nainte chezaşul să fie îndatoraţi clironomii săi să păzească întocmai cele orânduite, ca când ar trăi şi însuşi.

Părerea noastră aceasta este, iar hotărârea cea desăvârşit rămâne la Măriia Ta, 826 apr. 25.

Grigore al Unglovlahii, Costandin Bălăceanu, Vel log<o>f<ă>t Nestor

3

1827 iulie 25.

Scrisoarea lui Filaret Apamias, egumenul mănăstirii Negru-Vodă din Câmpulung, trimisă mitropolitului Ţării Romîneşti referitoare la reconstruirea bisericii de la mănăstirea Vieroş

Prea osfinţite stăpâne,

Stăpâneasca porunca prea osfinţiilor voastre priimind am văzut şi ceale ce mi se porunceşte, ca să mergu la sf. mănăstire Vieroşul şi să cercetez pentru biserica cea mare, în ce stare să află cu grătirea materii şi de s-au făcut vreo mişcare pentru zidirea. Asăminea să mergu şi la Piteşti să mă întâlnescu cu sf. părintele Parthenie, igumenul mănăstirii aceştie, ca să-i zic ceale din partea prea osfv. poruncite, cum să văz şi pentru starea minţi întru care să află. La care, următor fiind, am venit la sfânta mănăstirea şi n-am aflat pă dum<nea>l<ui> medelnicer Grigorie Leurdeanu la mănăstire, ce au fost dus la Piteşti, zicându-mi că părintele Parthenie să află foarte tare bolnav.

A doa zi m-am dus însumi la Piteşti şi l-am aflat cu adevărat în cumpină mare, pătimind de stanosis şi după a omenirii pot zice că nădejde de scăpare nu iaste, fiind foarte slab, încât abiia vorbeşte. Cu toate aceste i-am făcut cunoscut sfinţii sale toate aceale din partea prea osfinţiilor voastre şi sfinţiea-sa me-au arătat că cât din partea sf. au făcut toată gătirea materii, după putarea mănăstirii, cu toată boala sfinţii sale, însă şi această gătire iarăşi prin dumnealui medelnicer Grigorie Leurdeanu de la carele m-au şi orânduit ca să-mi dea toată pliroforie pentru toate, nefiind în stare sfinţie sa a da pliroforie. Apoi, scoţând pre toţi din casă dă mi-au vorovit duhovniceşte aceste de jos arătate.

Cât pentru facerea bisericii, de i să va întâmpla sfârşitul vieţii, acum în boala aceasta, cu lacrămi vă roagă ca această legătură a hrisovului său să să strice, cu a să rândui alt igumenu, fiind că dum<nealui> med<elni>c<e>r Grigore Leurdeanu iaste unul din cei dintâi ctitori a strămoşului său neam, care au făcut începere zidirii aceştii mănăstiri şi o au înzăstrat-o şi l-au cunoscut om cu frica lui Dumnezeu şi pre carele l-au avut de când i s-au încredinţat mănăstirea purtători de griji să să rânduiască de către stăpânire pă dum<nea>lui, însă pă câţi ani să vor socoti că vor ajunge di irat ? ca să să facă toată şarţurile şi cu toate ceale trebuinţi, adecă cu strane, catapeteazmă i cealelante următoare. Aceasta o voeşte sfinţie sa, pentru că, deşi i să va întâmpla sfârşitul, să să

socotească ca când ar şi trăi. Iar deaca Dumnezeu îi va dărui viaţa şi va trăi să va urma hrisovului.

După aceasta, cercetând pă dumn<ea>lui med<elni>c<e>r (după ce ne-am întorsu iarăşi la Vieroş) mi-au dat această foae de toa<tă> materie câtă iaste gata curată şi câtă iaste să să aducă în vara aceasta, pre care o am bericlisesc prea osfv. Şi aşa, cu ajutorul lui D<u>m<ne>z<eu> şi cu blag<oslovenia> prea osfinţiilor voastre, astăzi, luni, s-au început la şanţuri a să săpa şi până să va isprăvi şanţul să să triimiţă după rânduială pecetluitul prea osfv. către protopopul ca să vie la mănăstire să pue temelie, după rânduiala bisericească.

Prea sf. stăpâne. Părintele Parthenie şi de să va scula din boala aceasta, după starea minţii sfinţii sale, nu iaste nădejde de a să săvârşi biserica curând, căci cele ce decuseari hotăraşte a doa zi le schimbă. Pentru că şi vrâsta şi patimile i-au prefăcut minte şi uită foarte de grabă şi din pricina aceasta şi din moşiile vândute s-au întâmplat de au făcut doă vânzări la doi, tot aceaeş moşie, din pricină că uită. Ci de veţi socoti prea osfv, de să va îndrepta din boală să i să poruncească ca, în câtă vreme va fi lucru bisericii până să va face, să nu să amestece la venit, cum nici bani să priimească, ci să să adune de către dum<nea>l<ui> med<elni>c<e>r şi să să însărcineze dum<nea>l<ui> a purta toată grija, cheltuindu-se prin dum<nea>l<ui> ca un ctitor şi râvnitor ce iaste.

Şi aşa, cu astfel de rânduială, crez şi eu că să va face biserica, făr vreo înpiedecare sau prelungire, şi nu lipsescu a înştiinţa preaosfinţiilor voastre, iar eu cu toată savas ? 827 iulie 25

Al preaosfinţiilor voastre plecată slugă, Filaret Apamias

Peste câteva zile, isprăvind şi eu materie bisericii Câmpulungului, voiu veni la Bucureşti şi atunci vă voiu arăta mai pre largu în pricina m<ănăstirii> Vieroşului. Zidirea m<ănăstirii> Câmpulungului au ajunsu la chenarurile ceale mari şi am şi început, numai lipsa pietrilor celor mari ne stinghereşte, din pricini că nu s-au făcut de cu iarnă, căci putea să să şi acopere până în toamnă[7]

4

1827 august 2.

Scrisoarea trimisă de egumenul mănăstirii Vieroş, Parthenie Vieroşanu, mitropolitului Ţării Româneşti, Grigorie, referitoare la reconstruirea bisericii de la această mănăstire.

Cu plec<ă>c<iune>, mă închin pra sfinţii tale[8]

Prin plecată scrisoare înştiinţez prea sfinţii tale, pentru că eu, aflându-mă tot bolnav de patima cea ştiută, de sânt patru ani trecuţi, şi prinzând patima putere acum, de sânt doaă săptămâni trecute, m-au surpat la aşternut. Dar, cu nemărginită mila lui Dumzeu şi cu blagosloveniia prea sfinţi, de sânt dooă trei zile, m-am învârtejit spre mai bine. Rog pe Maica Domnului să fiie rugătoare către milostivul Dumnezeu pentru tot folosul creştinesc şi pentru mine păcătosul.

[7] DANIC, fond m-rea Vieroş, XXIV/8.
[8] DANIC, fond m-rea Vieroş, XXIV/9.

Către aceasta prea sfinţ. părinte, deosebit de plata datori ţări şi plata datoriilor mănăstirii vechi şi noaoă i alte cheltuieli ce s-au urmat în trebile casii, care plată de datorii şi cheltuieli, de când sânt însărcinat cu purtarea de grijă a sfinti mănăstiri, sânt trecute în condică, supt a mea iscălitură, pentru care socotelile când să vor vedea. Mă rog a să întări şi de către prea sfinţi şi cu toate greotăţile arătatelor cheltuieli, pre cât am putut, m-am silit de am făcut şi gătire pentru prefacerea sfinti mănăstiri.

Şi rog pre Domnul ca să facă începere la zidire, ci fiind că este a să mai lungi cu un stânj<e>n şi a să mai lărgi cu un stânj<e>n a fi 2, după cuviinţă, prea strimtă fiind cea veche. Urmează a să face de iznoavă temeliie, la care am pus de am făcut şi şanţurile, rămâind numai să înceapă a zidi

Mă rog prea sfinţ. să să trimiţă pecetluit către părintele prot<opo>p Elefteriie, sud Muşcl, să viie a da blagoslovenie la începerea temelii. Şi cu toate că eu sânt bolnav, precum arăt, dar asupra lucrului la sfânta mănăstire am însărcinat pe dumnlui med<elni>c<e>r Grigoriie Leurdean, ce să află şăzător înlăuntru în mănăstire, care este însărcinat şi cu celelalte trebi ale casii, ca să fiie dânceput până la săvârşirea lucrului, fiind că m-am încredinţat că va fi cu deosebită silinţă şi dorire ca un neam ce să trage din neamul fericiţilor ctitori şi nădăjduesc cu ajutorul prea curatei Fecioarei şi cu blagosloveniia prea sfinţ. încet, încet va lua lucrul săvârşire, precum va fi plăcut Maicii Domnului şi omenirii.

De aceaia, nu lipsii a înştiinţa şi cu toată plecăciunea sânt, al prea sfinţ. plecată slugă, Parthenie Vieroşan[9]
827 avg<us>t 2

GLOSAR.

Analoghisi, analoghisesc	**-** a împărţi proporţional, a repartiza **(1)**
Başlic	**-** căpătâiul crestat al stâlpilor unei case ţărăneşti numit şi căciulă **(2)**
Câşti, câştiuri	**-** sumă de bani plătită cuiva la date fixe şi care reprezintă de obicei o rată din arenda unei moşii **(1)**
Clironom, oamă, clironomi, oame	**-** moştenitor al unui bun, al unui drept; moştean **(1)**
Diastimă	**-** interval de timp, distanţă de timp **(1)**
Pliroforie, pliroforii	**-** desluşire, informaţie, lămurire; veste, ştire; situaţie informativă, lămuritoare (**1**)
Şart, şarturi	**-** 1. rânduială, uzanţă; tradiţie, datină 2. rost, socoteală, tâlc, noimă 3. în ordine, pe rând, metodic 4. dispoziţie, hotărâre; stipulaţie; convenţie, învoială **(1)**

Bibliografie glosar.

BULGĂRE, Gh., CONSTANTINESCU-DOBRIDOR, Gh., *Dicţionar de arhaisme şi regionalisme,* vol. I-II, Editura Saeculum vizual, Bucureşti, 2003 **(1)**

ŞĂINEANU, Lazăr, *Dicţionar universal al limbei române,* A şaptea ediţiune, Revăzut şi adăogit la Ediţia VI-a, Editura Scrisul românesc S.A., Fost Samitca **(2)**

[9] Semnătură autografă.

NEW DOCUMENTS REGARDING THE CONSTRUCTION OF THE THIRD CHURCH FROM THE NEGRU VODĂ MONASTERY CÂMPULUNG

Abstract

The second church of Negru Vodă Monastery was reconstructed by Matei Basarab between 1635 and 1636 and then renovated between 1827 and 1831. Two documents from the 25-th of April 1826 give further information about this church which can be seen even today.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

TREI DOCUMENTE INEDITE DIN DECENIUL CINCI AL SECOLULUI AL XIX-lea, PRIVITOARE LA FOSTUL SAT CĂCĂREZENI (ASTĂZI COTMEANA, COMUNA STOLNICI)

MARIUS PĂDURARU*
ILIE CIOCAN**

În urma investigaţiilor noastre, în mod obiectiv neexhaustive, cercetând volumele de documente publicate, nu am depistat niciun act care să amintească satul Căcărezeni[1], până în 1656, anul cel mai avansat – la data publicării acestui material – al unei colecţii de documente pentru Ţara Românească[2]. Aceasta nu înseamnă că el nu a existat. Lipsa documentelor poate fi pusă, ca şi în alte cazuri, pe caracterul megieşesc al acestui sat, în care oamenii îşi duceau traiul liniştit după legi vechi, nescrise. Cu totul altfel ar fi stat lucrurile dacă localitatea ar fi făcut parte dintr-un domeniu boieresc, mănăstiresc ori domnesc, sau dacă ar fi intrat în conflict cu o altă categorie socială.

În această situaţie, după ştiinţa noastră, cea dintâi menţionare[3] scrisă a localităţii situate în judeţul Teleorman, de-a lungul râului Cotmeana, rămân, deocamdată, „Memoriile" generalului Bawer: „Cucureseni village & terroir avec une église"[4]. Publicate la Leipzig în 1778, ele au în vedere intervalul 1773-1774, când, în contextul războiului ruso-turc (1768-1774), s-a făcut cercetarea în teren.

---

* Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.
** Piteşti.

[1] Denumirea sa a rămas neschimbată, până în anul 1968, când, odată cu formarea actualului judeţ Argeş, a fost înglobat comunei Stolnici, sub numele de Cotmeana.

[2] *Catalogul documentelor Ţării Româneşti din Arhivele Naţionale*, vol. VIII (1654-1656), întocmit de Marcel-Dumitru Ciucă, Silvia Vătafu-Găitan, Dragoş Sesan, Mirela Comănescu, Bucureşti, 2006; cf. şi Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România, I – Ţara Românească (Muntenia, Oltenia şi Dobrogea)*, vol. 1: A-L, Craiova, 1970, p. 127, unde nu se indică atestarea documentară a satului. O cercetare aproape exhaustivă ar presupune investigarea tuturor documentelor din arhive, biblioteci şi muzee, pentru anii 1657-1700, la care dacă ar trebui adăugat şi secolul al XVIII-lea, ar fi o întreprindere practic imposibilă, din cauza numărului mare al actelor, de ordinul zecilor de mii.

[3] La 24 iulie 1747, mitropolitul Neofit Cretanul, deşi a călătorit în zonă, venind de la Săpata „şi mergând tot în jos, pă apă", prin Cieşti şi Stolnici, până la Urlueni, unde a poposit, nu face nicio referire la satul Căcărezeni (Mitropolitul Neofit din Creta, *[Călătoria a doua]*, în *Călători străini despre Ţările Române*, vol. IX, îngrijit de † Maria Holban (redactor responsabil), M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Bucureşti, 1997, p. 344).

[4] *Mémoires Historiques et Géographiques sur la Valachie, avec un Prospectus d'un Atlas Géographique & Militaire de la dernière Guerre entre la Russie & la Porte Ottomane, publiés par monsieur de B****, a Francfort et Leipsic, chez Henry-Louis Broenner, 1778, p. 171. Cu siguranţă că satul exista în anul 1747,

În recent apăruta lucrare despre comuna Stolnici, deşi, pentru zona vizată se dă o fotografie greu lizibilă a hărţii austriece din 1790-1791, şi chiar se încadrează într-un dreptunghi satele Căcărezeni, Cieşti (în ciuda faptului că acesta din urmă n-a aparţinut niciodată comunei Stolnici) şi Stolnici, autorii omit să îl indice pe primul, atât în text, cât şi la explicaţia imaginii[5].

Nu putem preciza cine stăpânea moşia menţionată de Bawer, informaţiile ulterioare despre localitate datând abia de la 1 decembrie 1801[6], şi nefăcând referiri la situaţia proprietăţilor funciare ale satului.

Potrivit catagrafiei Mitropoliei Ţării Româneşti întocmite în anul 1810 – după cum bine se ştie, la cererea ocupantului ţarist, din raţiuni economice şi evident strategico-militare –, pe teritoriul încadrat din punct de vedere administrativ plasei Cotmeana a judeţului Teleorman, au fost înregistrate două localităţi cu numele Căcărezeni.

Cea dintâi catagrafiată, numită chiar astfel, era şi cea mai mare: alcătuită din 51 de case cu un număr de 187 locuitori, din care „96 parte bărbătească”, iar „91 parte femeiască”. La biserica acestui sat, „de lemn tare, h‹ramul› Cuvioasa Paraschiva, îndestulată cu podobile i cărţile deplin”, slujeau atunci trei preoţi („popa Gheorghe sin popa Ion”; „popa Mihai sin popa Nai”, „popa Radu sin popa Gherghe”) şi patru diaconi („Dumitru sin Radu”, „Călin sin popa Ion”, „Gheorghe sin popa Marin”, „Pană sin diaconu Bărcan”).

Celălalt sat, mai restrâns sub aspect demografic, Căcărezeni de Sus, se compunea din numai 20 de case locuite de 90 de persoane, din care 48 de sex masculin, iar restul, 42, de sex feminin. Şi biserica de aici era tot din „lemn tare”, cu hramul Cuvioasa Paraschiva, atât de întâlnit în Teleormanul istoric. De asemenea, celelalte detalii ale descrierii lăcaşului erau similare cu cele ale celui din Căcărezeni. Dacă numărul preoţilor era aici mai mic (numai doi: „Mihai sin popa Dragomir”, respectiv „Pârvu sin popa Dragomir”), cel al diaconilor se păstra (patru: „Crăciun sin popa Dragomir”, „Andrei sin popa Dragomir”, „Irimia sin diaconu Andrei”, „Stan sin diaconu Neagu”)[7].

Douăzeci şi unu de ani mai târziu, o altă catagrafie menţionează un singur sat cu numele Căcărezeni, înglobat aceleiaşi plase, Cotmeana. Acesta putea fi catalogat atunci, după numărul de familii – 126 –, drept unul mediu al structurii administrativ-teritoriale din care făcea parte. Conform aceleiaşi catagrafii, ajunsă până la noi numai graţie strădaniei lui Ion Donat, în anul respectiv, Căcărezenii erau un sat „megieşesc”,

când zona a fost tranzitată de mitropolitul Neofit Cretanul, căci biserica a fost datată în prima jumătate a secolului al XVIII-lea (Radu Creţeanu, *Bisericile de lemn din Muntenia*, Bucureşti, 1968, p. 39).

[5] Valentin Motreanu, Marius Motreanu, Constantin Bălăceanu Stolnici, *Comuna Stolnici, judeţul Argeş: tradiţie, istorie, contemporaneitate*, Piteşti, 2012, p. 40-43. Oricum, până la catagrafia Mitropoliei Ungrovlahiei din anul 1810, aceştia nu cunosc nicio altă sursă istorică pentru satul Căcărezeni.

[6] DANIC, ms. 141, f. 165^v. Este vorba despre pâra preoţilor Radu şi Ion din Căcărezeni, împotriva protopopului plasei Cotmeana, Gheorghe. Acesta a fost înmormântat în curtea bisericii Lereni, din satul Urlueni, comuna Bârla; crucea de piatră, care i-a fost pusă la căpătâi, înregistrează şi anul morţii sale: 1841 (Marius Păduraru, Aurelian Chistol, *Comuna Bârla, judeţul Argeş. Studiu monografic*, Bucureşti, 2010, p. 271 şi fig. 100).

[7] BAR, Doc. ist., CMXVII/4, f. 923-924; vezi şi I. Ionaşcu, *Catagrafia eparhiei Argeşului la 1824*, cu o prefaţă, indice şi o hartă, Bucureşti, 1942, p. 66-67.

fiind stăpânit de către dascălul Grigore Ardeleanu şi de către moşneni „de-a valma". Numărul feciorilor de muncă era de 17, după cum ne arată aceeaşi statistică[8].

Mai multe indicii ne oferă catagrafia din 1838, cea mai bine executată şi păstrată dintre cele ale perioadei regulamentare. Satul Căcărezeni era alcătuit, în anul menţionat, din 148 de familii. Conform calculelor recenzorilor de atunci, comunitatea cuprindea 114 cupluri, 11 văduvi, 20 de văduve, trei flăcăi, 146 de băieţi şi 165 de fete.

Potrivit statisticii din 1838, satul Căcărezeni era unul mixt, format atât din moşneni, cât şi din clăcaşi, cea dintâi categorie fiscală predominând, fapt subliniat şi în catagrafia din 1831.

După cum se ştie, catagrafia din 1838 conţine preţioase informaţii care conturează o imagine veridică a economiei Principatului Ţării Româneşti, cu ramurile sale: creşterea animalelor, cultura cerealelor, apicultura, pomicultura. În acest caz, prima ramură a înregistrat: 46 de cai, 214 boi, 297 vaci, 1.424 de oi, 139 de capre, 356 de porci. Cerealele cultivate, a căror pondere nu a fost calculată de către recenzori, erau: porumbul, grâul şi fânul. Totodată, pe teritoriul satului s-au înregistrat 54 de familii de albine, 5.805 pruni şi numai cinci „pometuri" - pomi fructiferi de altă natură[9].

*

Cele trei documente (zapisele din 1841 iunie 16, 1847 mai 13, 1850 martie 19), ale căror fotografii şi transcrieri le-am anexat articolului de faţă, şi care acoperă o perioadă de mai bine de nouă ani, au în prim-plan un moşnean din Căcărezeni, Badea Chiriţoiu, care investeşte, după posibilităţile lui, în pământ, bunul cel mai de preţ al epocii.

Badea Chirițoiu, fiul lui Radu, de naționalitate română, a fost catagrafiat în 1838 cu vârsta de 35 de ani. Aşadar, se născuse pe la 1803. Potrivit aceleiași bine documentate catagrafii, personajul nostru era căsătorit cu Păuna, atunci în vârstă de 30 de ani, și avea doi copii: un băiat, Dumitru, și o fată, Alexa, de şase, respectiv şapte ani.

Plugar de meserie, Badea făcea parte din categoria fiscală a moștenilor și era plătitor de bir. Încă de pe atunci un moștean înstărit, posedând patru pogoane de porumb, două de grâu și opt de fân, el a continuat să achiziționeze și alte terenuri, după cum o arată documentele date în anexe. Și numărul animalelor era destul important, familia lui Badea Chiriţoiu fiind la 1838 în posesia a doi boi, trei vaci și opt oi. De asemenea, în proprietatea ei mai intrau un stup și 100 de pruni[10].

Pe lângă faptul că ne dezvăluie aspecte – altfel necunoscute – din viaţa unui moşnean, categorie socială şi fiscală al cărei trecut nu a fost suficient de mult cercetat, cât şi despre conducerea satului Căcărezeni în perioadele menţionate, documentele analizate prezintă importanţă şi pentru două ştiinţe complementare istoriei, sigilografia, respectiv toponimia.

---

[8] Ion Donat, Ion Pătroiu, Dinică Ciobotea, *Catagrafia obştească a Ţării Româneşti din 1831*, Craiova, 2000, p. 152.

[9] DANIC, fond Catagrafii şi catastife, Ţara Românească (1818-1870), dosar 50/1838, plasa Cotmeana, judeţul Teleorman, f. 120v-129v.

[10] *Ibidem*, poziţia 67.

Sigiliile. Pe toate cele trei zapise (din 16 ianuarie 1841, 13 mai 1847 şi 19 martie 1850) s-a păstrat sigiliul circular al satului Căcărezeni.

Cel dintâi act conţine sigiliul satului Căcărezeni realizat în anul 1839. Circular, cu D = 3 cm, imprimat în tuş negru, prezintă în câmpul sigilar, pe o terasă verde, acvila cruciată, încoronată, cu zborul deschis şi capul aplecat spre dreapta, dar poziţionată contrar cerinţelor artei heraldice, întrucât este văzută din spate. Sub terasă, anul confecţionării sigiliului: 1839. Legenda, înspre exteriorul spaţiului sigilar, cu caractere româno-chirilice: „† **САТ КЪКЪРЕЗЕНЇ**, **П‹ЛАСА› КОТ‹МАНИ›**, **Ж‹ȣДЕЦȣЛ› ТЕЛЕОР‹МАН›**" („† SAT CĂCĂREZENI, P‹LASA› COT‹MANII›, J‹UDEŢUL› TELEOR‹MAN›"). Sigiliul confirmă apartenenţa satului Căcărezeni la plasa Cotmeana, judeţul Teleorman.

Fig. 1. Sigiliul satului Căcărezeni, aplicat pe zapisul de la 16 ianuarie 1841.

Al doilea sigiliu, prezent pe actele din 13 mai 1847 şi 19 martie 1850, este, de asemenea, circular. Având D = 3,2 cm, el face parte din categoria sigiliilor „împărţite" (confecţionate pentru siguranţă din trei părţi, două jumătăţi plus mâner, prin care se făcea îmbinarea) şi a fost imprimat în tuş negru; în câmpul sigilar, pe o terasă cu iarbă, un corb, cu zborul strâns, în profil spre dreapta; legenda – scrisă într-o combinaţie de litere româno-chirilice şi latine, specifică alfabetului de tranziţie – începe de sub câmpul sigilar: „* **САТȣЛ КЪКЪР**EZENI *" („* SATUL CĂCĂREZENI *") şi se continuă în exergă, între două cercuri liniare,: „**ЖȣД**: **АРЏ**ЕШȣ. **ПЛ**: **КОТМЕН**I" („JUD‹EŢUL› ARGEŞU, PL‹ASA›: COTMENI‹I›").

Fig. 2. Sigiliul satului Căcărezeni, aplicat pe zapisele din 13 mai 1847 şi 19 martie 1850.

Interesant este şi sigiliul subocârmuirii plasei Cotmeana, aplicat pe rezoluţia pusă la 19 august 1847, pentru zapisul din 13 martie 1847.

Înainte de a face descrierea acestuia, se impun câteva precizări despre plasa Cotmeana. Iniţial, judeţul istoric Argeş nu a avut o plasă cu un astfel de nume. Ea a aparţinut Teleormanului, judeţ care se întindea de la Dunăre, ajungând să înglobeze, în partea sa nord-vestică, satele actualmente argeşene: Bradu, Albota, Moşoaia, Hinţeşti, Smeura, Lunca Corbului, Mârghia etc. Localităţile menţionate, dar şi altele, de pe valea râului Cotmeana – afluent al Vedei, pe teritoriul satului Bădeşti, comuna Bârla - alcătuiau plasa omonimă. Cea mai mare parte a acestei plase - de la Hârseşti în sus - a intrat, cu acelaşi nume, în componenţa judeţului Argeş, abia la sfârşitul anului 1845, mai exact la 1 ianuarie 1846. A fost o consecinţă a amplei reforme administrative din 1845, soldată cu desfiinţarea judeţului Săcuieni şi mutarea a numeroase sate, sau chiar a unor plase întregi, de la un judeţ la altul.

Fig. 3. Sigiliul subocârmuirii plasei Cotmeana, judeţul Teleorman, aplicat pe un act din 1838.

Anterior, am publicat sigiliul subocârmuirii acestei plase teleormănene[11], aplicat pe un document din anul 1838. Creat, probabil, la începutul perioadei regulamentare, sigiliul, circular, având D = 3 cm, prezintă în câmpul său, pe o terasă verde, acvila cruciată, cu zborul deschis şi capul aplecat spre dreapta. Legenda, înspre exteriorul spaţiului sigilar, este scrisă cu caractere româno-chirilice: „† **Ж‹ȢДЄЦȢЛ› ТЄЛЄОРМАН**, **ПЛ‹АСА› КОТМАНИ**” („J‹UDEŢUL› TELEORMAN, PL‹ASA› COTMANII”)[12]. Acest sigiliul a fost în uz, inclusiv până în anul 1845.

Fig. 4. Sigiliul subocârmuirii plasei Cotmeana, judeţul Argeş, aplicat la 19 august 1847.

Revenind la sigiliul de la 19 august 1847, precizăm că acesta a intrat în uz la 1 ianuarie 1846, când plasa Cotmeana a devenit o structură administrativ-teritorială a judeţului Argeş. Descrierea sa este următoarea: sigiliu circular, D = 3 cm, imprimat în tuş negru. În câmp, pe o terasă cu flori, acvila cruciată, încoronată, cu zborul deschis şi capul spre dreapta; sub terasă, data: „1846 iанȢ. 1” (1846 ianu‹arie› 1). Legenda este inscripţionată, de asemenea, cu alfabet de tranziţie: „**СȢПТКЂРМȢИР**EA **ПЛЪШ**I

[11] Marius Păduraru, *Reorganizarea administrativă din 1831 a judeţului Teleorman*, în „Miscellanea Historica et Archaeologica in Honorem Professoris Ionel Cândea”, editori: Valeriu Sârbu, Cristian Luca, Brăila, 2009, p. 529, fig. 1; M. Păduraru, A. Chistol, *op. cit.*, p. 87, fig. 29.

[12] S.J.A.N. – Teleorman, fond Prefectura (Ocârmuirea) judeţului Teleorman, dosar 1020/1838, f. 7[r].

КОТМENI **ЖȣД. ѦРГЄШ**” („SUPTCÂRMUIREA PLĂŞI‹I› COTMENI‹I›, JUD‹EŢUL› ARGEŞ”)[13].

Consideraţii toponimice. Etimologic, denumirea Căcărezeni provine din numele de grup căcărezeni, care derivă de la numele propriu Căcărează[14]. Interesant este toponimul Băleanca, aici, desemnându-l, potrivit textelor celor trei documente, o moşie. Însă, tot la Bawer se menţionează: „Boleni, petit village”[15]. Aşadar, Băleni a fost un mic sat, situat lângă Căcărezeni şi Stolnici, dispărut, la un moment dat, în secolul al XIX-lea. Fără îndoială, toponimul poate fi asociat patronimicului Băleanu, al cunoscuţilor boieri dâmboviţeni şi impune două ipoteze: fie satul a aparţinut cândva familiei Băleanu, fie a primit acest nume în urma unei înrudiri între Băleni şi Bălăceni, mult înainte de cea de-a treia căsătorie, în 1845, a marelui vornic Emanoil Băleanu (1794-1865), preşedintele Înaltului Divan la 1859, cu Elena (1820-1865), fiica vornicului Constantin Bălăceanu şi a Mariei Văcărescu[16].

Hidronimul Cupenului provine din antroponimul Cupen[17]. Făgeţelul este şi astăzi denumirea unei suprafeţe încă împădurite, aflată pe partea dreaptă a DJ 679, Piteşti-Mozăcenii Vale. Ca toponim Făgeţelul desemnează o pădurice de fag şi constituie o mărturie a existenţei, fie ea şi sporadică, a acestui arbore, în perimetrul actualei comune Stolnici, teritoriu aparţinând, sub aspect geografic, Câmpiei Piteştiului.

Denumirea hotarului Ciorna e de comparat cu rusescul чёрный (= negru).

---

[13] Vezi şi Maria Dogaru, *Sigiliile mărturii ale trecutului istoric. Album sigilografic*, Bucureşti, 1976, p. 202, fig. 211.

[14] *Dicţionarul toponimic al* României, Muntenia (DTRM), vol. 2 (C-D), sub redacţia prof. univ. dr. Nicolae Saramandu, Bucureşti, 2007, p. 35.

[15] *Mémoires Historiques et Géographiques…,* p. 171.

[16] Mihai Dim. Sturdza (coord. şi coautor), *Familiile boiereşti din Moldova ţi Ţara Românească*, enciclopedie istorică, genealogică şi biografică, vol. I, Bucureşti, 2004, p. 222.

[17] DTRM, vol. 2 (C-D), p. 202.

ANEXE

1

1841 ianuarie 16*. Anca Chirițeasca și fiii ei, Alecu și Ion, vând finului lor, Badea, nouă stânjeni de moșie din hotarul Băleni de Sus, lângă apa Vlăşcuţei ‹jud. Teleorman›, cu câte 54 de lei stânjenul.*

Adică noi, care mai jos ne vom iscăli, dat-am bun și încredițat zapisul nostru la mâna finului Badea, precum să să știe, că de bună voia noastră i-am vândut stânjăni de moșie 9, adică noo, însă tocmeala ne-au fost de fieștecare stânjăn câte lei 54, adică cincizeci și patru: din hotaru Băleni de Sus, din apa Vlășcuți‹i› duspre răsărit, până în coada Făgeță‹lu›lui duspre apus, din câmp, din luncă, din pădure, de peste tot hotaru, să aibă a stăpâni numitu, cu bună pace de către noi, ohabnică, neam dă neam, copii de copii, până în veci.

Și când s-au făcut acest[1] zapis au fost molți oameni, răzași ai noștri, faţă.

Și spre a fii cu temei acest zapis, rugăm și cinstita suptocârmuire a părți‹i› lucale a să adeveri.

Și pentru crendiță, ne-am iscălit și am pus și degetile în loc de pecetie, în drept numele nostru. 1841, ghenarie 16.

Eu Anca Chirițasca, vânzătoare
Alecu, sin Anca, vânzător
Ion, brat, vânzător
Eu A‹n›drei deaconu, adeverez
Eu Bagea, martor[2]
Eu Stan, martor[2]
Eu Călin, sin diconeasa Eana, martor[2]
Eu Burciu sin Stan, martor
Pană }
Pătrașcu } aleși, am fostu faţă.
Marin }
Scriitoru satului, Ivan [Iz][3]bășescu[2].

[Verso]

Dintr-acest zapis cu stânjăni nooâ, s-au răscu‹m›părat unul, de popa Dumitru, zet Neacșa Corboica. 1841 ghenarie 20.

[Adăugat ulterior, de altă mână]

Trecut în hotarnicie. ‹1›850 dechemvrie.
Teodor Marsanov‹ici›[2].

Colecția particulară Ilie Ciocan.

Orig. rom., hârtie (36 x 22), difolio, filigran, sigiliul în tuș al satului Căcărezeni, cu anul 1839.

[1] Cuvânt repetat.
[2] Semnături autografe.
[3] Loc rupt în original.

2

***1847 mai 13**. Stanca diaconeasa cu fiii ei, Stan și Neacșu, vând lui Badea Chirițoiu trei stânjeni de moșie, în hotarul Băleanca, între apa Vlășcuței și apa Cupenului ‹jud. Argeș›, cu câte 90 de lei stânjenul.*

Adică eu, cea mai jos iscălită, înpreună cu feciori‹i› miei, dau bun și încredințat zapisul mieu la mâna lui Badea Chirițoiu, spre a fi știut că am vândut, de a mea bună voe, trei stânjini de moșie, din hotarul nostru, Băleanca,în coprindere, în lung despre răsărit la apa Vlășcuți‹i› și la apus la apa Cupenului, care stăpânire s-o ș-o aibă cu ce venit va avea, de deal în de vale, de pădure, întocmai cu ceilalți rezași, după cum ocolul nostru arată. Și tocmeala așa ne-au fost, de stânjin lei noaăzeci (no. 90). Ear de va iși vreo lipsă, când să va hotărnici moșia noastră, să am a-i da eu înapoi cusuru ce va lipsi, care stăpânire, să o aibă hamnică în veci, copii de copii, neam de neamul său, câți Dumnezeu îi va înmulți, nesupărat de mine și copii‹i› miei și neamul meu, în veci.

Și când s-au făcut acest zapis, au fost mulți moșneni de ai miei față, care să văd iscăliți.

Și spre temei, am rugat pă scriitori de m-au iscălit, supt pusul degetului mieu și al fiilor miei.

Și tot deodată și pre aleși‹i› satului Căcărezeni, de au adeverit după orânduiale. ‹1›847 mai 13.

Eu diconeasa Stanca, sin deaconu Crăciun, vânzătoare
Eu Stan, sin diconeasa Stanca, vânzători
Eu Neacșu, brat, vânzători
Eu Călin, deaconu Duță
Eu Marin, diconeasa Stanca } moșneni și martori
Eu Nuță cizmariu
Popa A‹n›drei[1]
Eu Ion Marina ot Căcărezeni, martor.
Niculae Mândreanu
Vasile Vasile } aleși Căcărezeni
Enache Nacu
S‹cris-am› cu zisa numiților, și martor, Iorga Fîlfănescu[1].
[Verso]

Suptcârmuirea Plășii Cotmenii

Acest înscris, făcut cu arafa suptiscăliților vânzători, ca să nu anirisească în vreme ale lor păcătuiri, le adeverează și suptocârmuirea, până va face forma cuvenită prin canal j‹udecătoresc›. 1847, avgust 19.

Suptcârmuitor, N. Cornățeanu[1].

No. 2052

[Adăugat ulterior, de altă mână]

Hotarnicul moși‹i›i Băleni

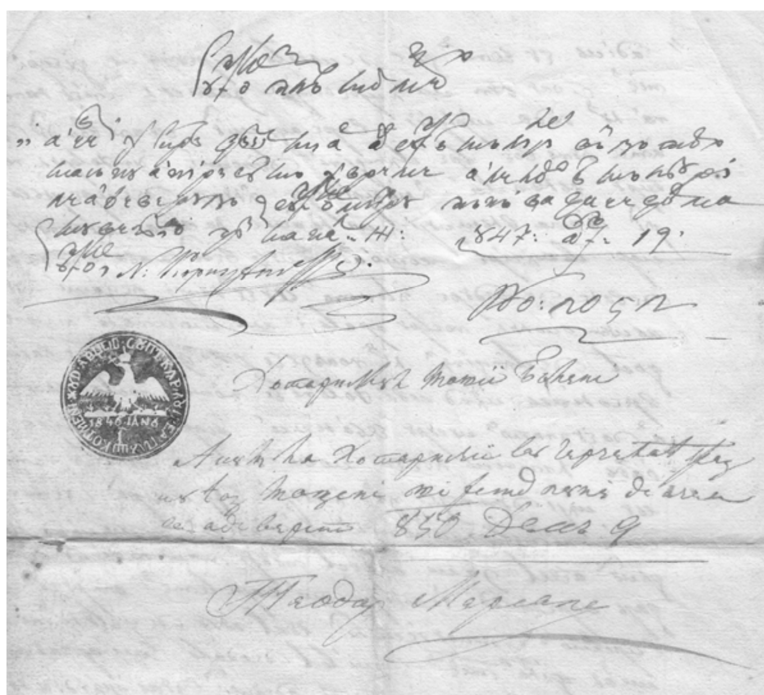
Acum, la hotărnicii, s-au cercetat față cu toți moșneni‹i›, și fiind bune, de aceea s-au adeverit. ‹1›850, dechemvrie 9.

Teodor Marsanov‹ici›[1].

Colecția particulară Ilie Ciocan.

Orig. rom., hârtie (28,9 x 20,2), difolio, filigran, cu două sigilii în tuș: unul al satului Căcărezeni, celălalt al subocârmuirii plasei Cotmeana, cu data 1846 ianuarie 1.

[1] Semnături autografe.

3

1850 martie 19. *Popa Bicu și diaconul Biță, ginerele diaconului Marin, vând lui Badea Chirițoiu, doi stânjeni de moșie, din hotarul Băleanca, lângă apa Vlășcuței ‹jud. Argeș›, cu câte 94 de lei stânjenul.*

Noi, suptiscăliți‹i›, încredințăm cu acest zapis la mâna lui Badea Chirițoiu, spre a fi știut că la răscumpărătoarea la doi stânjeni de moșie, care au vândut Ion și Florea, feciorii lui Marin Roșu, lui Tache Petrovici, au înplinit bani pă un stânjen, numitu Badea, lei noaăzeci și patru (no. 94), prin bună învoiala noastră, cu tocmeala arătată, să stăpânească acei stânjeni hamnici în veci, în hotaru nostru, Băleanca, între pietre, cum și zapisile care le-am răscumpărat, ză fie nesupărat de noi și neamul nostru în veci, după cum în hotar să arată moștenirea: adică în lung despre răsărit, la apa Vlașicuța și la apus în apa Cupenu, în hotaru Ciorna, învecinatu capu.

Și ca să-și aibă temeiul, am iscălit noi cu mâinile noastre, față cu martori și aleși, care să văd iscăliți. Iar știut să fie că acea răscumpărătoare, este numai pă fașa lui Biță, zet deaconu Irimiia, și acest Badea și zapisele răscumpărate sânt la Biță, în păstrarea sa.

Popa Bicu adeverez[1]

Biță, zet deaconu Marin, adeverez[1]

Eu Stanu Marin Pusiu, moșnean, adeverez

Eu Stan Mândălan, martor
Eu Nică Floarea, martor
Rugați am fost și noi, aleși‹i› satului, de am adeverit cu iscălitura și punerea peceți‹i›. ‹1›850 martie 19.

Pană Pătra
Dumitru Mihalcea } aleși
Niculae Mândreanu

S‹criitor› și martor, Iorga Fîlfănescu[1].

[Verso]
La facerea zapisului acesta s-au făcut cheltuială cu arătați‹i› moșneni, lei zece. ‹1›850 martie 19.
[Adăugat ulterior, de altă mână]

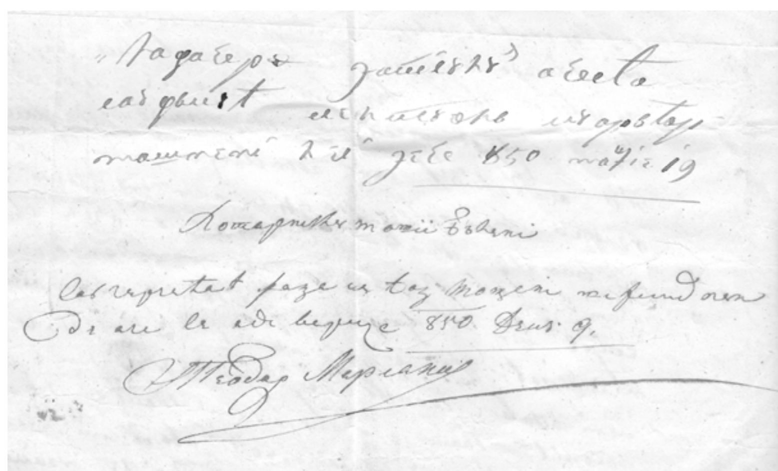
Hotarnicu moși‹i›i Băleni

S-au cercetat fața cu toți moșneni‹i› și, fiind bun, de ace‹ea› se adeverează. ‹1›850 dechemvrie 9.
Teodor Marsanov‹ici›[1].

Colecția particulară Ilie Ciocan.
Orig. rom., hârtie (36,8 x 22), difolio, sigiliul în tuș al satului Căcărezeni.

[1] Semnături autografe.

THREE INEDITED DOCUMENTS FROM THE FIFTH DECADE OF THE 19-th CENTURY REGARDING THE EX-VILLAGE CĂCĂREZENI (TODAY COTMEANA, STOLNICI PARISH)

Abstract

From an administrative viewpoint, the village Căcărezeni belonged, from the founding of the historical counties to 1845, to Teleorman County. From 1846 to 1950 it belonged to Argeş County, then to the regions Piteşti and Argeş. From 1968, when the Argeş County was founded it is part of the parish Stolnici; then its name changed from Căcărezeni to Cotmeana.

The three documents (deeds from 16 June 1841, 13 May 1847, and 19 March 1850) added to the present paper, regard a freeholder from Căcărezeni, Badea Chiriţoiu, who bought some plots of land, which represented the best investment of that times.

Beside the fact that some unknown aspects from the life of a freeholder (a social and fiscal category not enough studied in the past) are revealed, the documents, which are a fit complement of the census from 1838, are also important for two complementary sciences to history, i.e. the sigillography and the toponymy.

Thus, the seals of the village Căcărăzeni could be found on the acts from 16 June 1841 and 19 March 1850 while the seal of the small rural district Cotmeana is found on the document from 13 May 1847, a seal unknown till today. Around the seal could be seen the inscription: „1846, anul I-iu", fact that confirms that a part of the small rural district Cotmeana from Teleorman County passed (under the same name) to Argeş County.

Some names which today are no longer in use – such as: Băleanca, Ciorna (estates), Făgeţelul (forest) and Cupenul (rivulet) – are important for the toponymy.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

PREGĂTIREA UNEI REFORME ADMINISTRATIVE DE CĂTRE I. C. BRĂTIANU DUPĂ PROCLAMAREA REGATULUI ROMÂNIEI

ALEXANDRINA DANIELA CIOBOTEA-GAVRILĂ*

În epoca reformelor de modernizare a statului naţional sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza, administraţiei i s-a rezervat rolul de factor fundamental al implementării formelor civilizaţiei occidentale[1]. Cuza vodă a apelat chiar şi la specialişti francezi pentru ca „ordinea să urmeze dezordinei”[2]. Legile administraţiei şi împărţirii administrative a statului din anii 1864-1865 au declanşat un amplu proces de reorganizare ce a creat principiile de drept pentru toţi anii de atunci şi până astăzi. Concomitent cu formarea unui nou climat de autonomie administrativă locală, în care comunelor şi judeţelor li s-a atribuit calitatea de persoană juridică, s-au configurat unităţile noi ale împărţirii teritoriului ţării. Împărţirea administrativă începută prin legea de alcătuire a comunelor în 1864, care prevedea reunirea lângă un sat „principal” a satelor şi cătunelor „ înclinate” şi „anexate”, a necesitat timp îndelungat într-o fixare statornică a fiecărei comune, plasă şi judeţ. De aceea, statul a revenit de mai multe ori după 1864 în alcătuirea unităţilor administrative, în 1868, 1871, 1874 şi 1876.

Încercările de „rotunjire” a unităţilor administrative din deceniile şapte şi opt ale secolului al XIX-lea au devenit tot atâtea căutări politice pentru organizarea unei administraţii eficiente[3]. După cucerirea Independenţei de stat şi proclamarea Regatului României aceste demersuri politice au fost reluate de I. C. Brătianu în calitatea lui de ministru de Interne. În 1881, preocupările lui în acest sens sunt reflectate prin ordinele Ministerului de Interne către prefecturi ce vizau o decizie guvernamentală ce trebuia aşezată pe informaţii istorice, sociale şi economice certe („numai ştiinţe bine constatate”). Erau cerute informaţii despre dimensiunea judeţelor şi plăşilor în evoluţia lor, numirea hotarelor acestora, sau despre „confinele comunei despre istoria ei, despre proprietate, în a cui mână a fost în vechime şi în a cui se află astăzi şi prin ce eveniment”.

Toate cerinţele Ministerului de Interne au dus la alcătuirea unor interesante studii despre hotarele judeţelor şi plăşilor ce cuprindeau două părţi: „partea istorică” cu „toate modificările ce treptat s-au introdus cu timpul în circumscripţiile administrative

* Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale Dolj.
[1] E. Lovinescu, *Istoria civilizaţiei române moderne*, Bucureşti, 1997.
[2] Constantin C. Giurescu, *Viaţa şi opera lui Cuza Vodă*, Bucureşti, 2000, p. 331.
[3] Nicolae Băbălău, Dinică Ciobotea, Ion Zarzără, *Din istoria instituţiilor administrative ale judeţului Dolj*, Craiova, 2004, p. 17 şi urm.

din cea mai depărtată vechime" şi partea a doua cu hotarele din 1881 ale fiecărei plasă şi judeţ.

Noi avem ca model dosarul 221/1881 din fondul „Prefectura judeţului Dolj", cel care a reţinut datele referitoare la acest judeţ în urma conlucrării Prefecturii cu subprefecţii plăşilor. Acest dosar[4] putem să-l evaluăm ca o primă încercare de formare a unei baze documentare ştiinţifice pentru monografiile judeţelor şi comunelor, iniţiată din considerente politico/administrative de I. C. Brătianu.

Marele om politic nu a fost doar cu acest prilej racordat la istoria poporului său, iniţiativele de investigare şi documentare regăsindu-se şi în problemele genealogiei, arheologiei, geografiei şi etnografiei.

De asemenea, remarcăm faptul că administraţia ţinutală a devenit o preocupare specială a liberalilor în anii 80 ai secolului al XIX-lea prin care se urmărea o distribuţie nouă a comunelor între plăşi, scurtarea distanţelor cetăţenilor până la reşedinţele de comună şi subprefectură, sau „adăugările de funcţionari" ce au frământat societatea românească şi organismele statului în direcţia „satisfacerii intereselor publice".

THE PREPARATION OF AN ADMINISTRATIVE REFORM BY I. C. BRĂTIANU AFTER THE FORMATION OF THE ROMANIAN REIGN

Abstract

After achieving the Independence the Romanian Reign was proclaimed. Then the steps for the reorganization of the administrative units were performed by I. C. Brătianu as a Ministry of the Internal Affairs.

The territorial administration became a goal of the liberals in the 19-th century. Thus they wanted to redistribute the parishes.

[4] Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale Dolj, fond Prefectura judeţului Dolj, serv. Ad-tiv, dosar 221/1881. Dosarul cuprinde Ordinul Ministerului de Interne nr. 332 către Prefectura judeţului Dolj, Adresa Prefectului judeţului Dolj, Anton Brăiloiu către subprefecţi, şi Răspunsurile înaintate de prefectul Anton C. Brăiloiu către Ministerul de Interne la 19 aprilie 1881. Se menţionau hotarele judeţului Dolj şi ale plăşilor. După legea din 1876, judeţul avea şapte plăşi (Amaradia, Balta, Dumbrava, Jiu de Jos, Jiu de Sus, Ocolu, Câmpu), 14 comune rurale şi 2 urbane (Craiova şi Calafat). Între anii 1874 şi 1876 fuseseră 94 comune rurale şi 2 urbane, iar între legile administrative din 1864 şi 1874 numărul comunelor rurale a fost 146 şi al celor urbane 2. Înainte de 1864 au fost 272 „comune rurale", adică sate, şi 2 oraşe: Craiova şi Calafat, cu aceste statute din 1582 şi, respectiv, 1856.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

AMINTIRILE ELENEI PERTICARI DAVILA DESPRE PRINCIPESA MARIA ÎN RĂZBOIUL BALCANIC DIN 1913

IONELA NIŢU*

În iunie 1913, armata română trecea Dunărea, în Bulgaria în cadrul celui de-al doilea război balcanic. Nu au avut loc lupte, dar soldaţii români, ajunşi la nord de Sofia, ca şi cei turci care îşi recuperaseră fostele posesiuni din Tracia, inclusiv Adrianopolul abandonat de bulgari la 23 iulie, au avut de înfruntat un duşman comun mult mai eficient decât trupele bulgare şi anume, holera izbucnită la 31 iulie.

Mijloacele sanitare precare au dus la îmbolnăvirea a 15.000 de soldaţi români, din care 1.600 vor muri, cei mai mulţi în număr de 1.000 la Orhanie. La reîntoarcerea trupelor în ţară, epidemia de holeră asiatică se va extinde şi în România, afectând un mare număr de oameni din judeţele Romanaţi, Dolj şi Teleorman.

Imediat după izbucnirea epidemiei pe teritoriul Bulgariei, Crucea Roşie Română a acordat asistenţă militarilor bolnavi intervenind cu corturi de mare capacitate, materiale sanitare şi echipe medicale care au reuşit să îngrijească şi să salveze mii de bolnavi.

În Spitalul Mobil organizat la ordinul preşedintelui Crucii Roşii, Alexandru Marghiloman, precum şi în spitalul de la Zimnicea au lucrat infirmiere şi voluntare, alături de cadrele militare, mobilizate de Principesa Maria care s-a implicat direct în luarea de măsuri pentru stoparea epidemiei până la producerea vaccinului antiholeric de către doctorul I. Cantacuzino. De asemenea, s-au dedicat bolnavilor de holeră de la Lazaretul din Zimnicea şi monseniorul Vladimir Ghika (1873-1954), împreună cu surori de caritate, pentru care va primi şi o medalie militară, doamne din înalta societate, precum şi Elena Perticari-Davila.

Aceasta o cunoştea pe principesă de când a sosit în ţară, după căsătorie, fiindu-i prezentată personal de regele Carol I la marea recepţie dată în cinstea ei, în sala tronului, la Palatul Regal din Bucureşti[1]. Principesa Maria era atât de tânără şi de timidă, încât nimeni, privind-o, nu şi-ar fi putut închipui „felul cum înfăţişarea şi personalitatea ei s-au transformat mai târziu…”. „Păşea cu paşi mărunţi alături de rege pe braţul căruia se rezema, ţinea capul niţel plecat şi zâmbetul ce-l flutura pe buzele întredeschise părea sfios… Când s-a oprit în faţa mea, regele a spus, este doamna Perticari pe al cărei soţ îl cunoşti şi poţi să ţi-o faci prietenă”. Acest lucru a devenit

* Serviciul Judeţean Vâlcea al Arhivelor Naţionale.

[1] Serviciul Judeţean Argeş al Arhivelor Naţionale (în continuare S.J.A.N. Argeş), *fond familial Elena Perticari-Davila*, pachet XLV/60, f. 1.

posibil deoarece Elena Perticari Davila a locuit mult în intimitatea regilor, atâta timp cât soţul său a fost guvernantul prinţului Carol, viitorul rege Carol al II-lea.

Potrivit memoriilor Elenei Perticari, vineri 19 iunie 1913, a fost declarată mobilizarea armatei române „într-un entuziasm general pe străzi". Generalul Jean Perticari, soţul ei, conform declaraţiilor regelui Carol I a cerut să comande o divizie românească pentru a participa la război, dar a fost refuzat politicos, el rămânând la început la Palat, împreună cu prinţul Carol.

Generalul, aghiotant a regelui Carol I din 1911, plecând la Berlin în februarie 1913, să asiste în numele regelui, la botezul fiului prinţului imperial August Wilhelm de Prusia, îl atenţiona pe rege, astfel: „Sire, planul nostru referitor la Bulgaria nu este unul defensiv, de apărare a frontierelor, el este al unei armate de ocupaţie în drum spre Sofia". La revenirea de la Berlin unde a discutat cu şeful Statului Major şi cu ofiţeri superiori germani a constatat că opinia Germaniei întregi s-a schimbat, nemaifiind favorabilă Bulgariei. Nu a comandat armate dar a plecat totuşi pe front cu Regimentul 7 Vânători al prinţului Carol şi a străbătut câmpul de lupă şi spitalele cu bolnavi din Bulgaria împreună cu acesta.

Cartierul General al Armatei Române s-a stabilit la Segarcea, iar trupele române au trecut Dunărea pe la Corabia. Corespondenţa înaintată în ţară de către generalul Perticari îl arată pe acesta descriind greutăţile ce le întâmpină cu populaţia bulgară şi atitudinea de duplicitate pe care aceasta o are faţă de armata română[2].

Sosind în Bulgaria, el a constat că în primul sat „toate casele erau închise". Ca urmare, au fost convinşi să iasă copiii cărora acesta le-a vorbit spunându-le că: „Românii nu au venit pentru a se bate cu bulgarii ci pentru a face pace…ca şi în 1878, armata a venit să îi salveze". Încetul cu încetul toată lumea a ieşit dar o bătrână din sat i-a spus în româneşte „Voi sunteţi proşti, le-aţi luat Plevna şi le-aţi dat-o în '78! Tot aşa o să faceţi şi acum!".

Bulgaria era întinsă, fără muşcele şi vâlcele, cu imense câmpii, cu animale admirabile şi grâu în cantităţi enorme, dar în acest timp trupele noastre disciplinate nu au luat nimic „crăpând de foame". Ca urmare, s-au făcut rechiziţii pe loc de batoze care au fost puse să bată grâul, iar sătenii forţaţi să facă pâine pe care au cumpărat-o, toate casele participând la acţiune[3]. Bulgarii nu mâncau deloc „mămăligă", dar nimic altceva, decât pâine. Din declaraţiile ofiţerilor care veneau de pe front se putea asigura contracost hrana necesară, o oaie costând 5 franci, un pui 2 franci iar o găină între 3-3,50 franci.

Într-o scrisoare adresată principesei Maria cu ştiri despre prinţul Carol, generalul Perticari se arăta supărat că nu au participat ataşaţii militari de la Bucureşti la trecerea Dunării de către armata română pe la Corabia.

„Niciodată, spunea el, „nu am văzut un entuziasm mai mare şi niciodată nu am crezut să-i văd pe ţăranii noştri strigând entuziasmaţi. Mii şi mii de oameni au defilat corect cu steagurile în faţă şi tunicile închise înaintea regelui strigând din tot sufletul „Trăiască România! Ura, trăiască Regele!". „A fost un adevărat entuziasm, ardoare, încredere, tandreţe faţă de rege, nebunie, dorinţă de victorie de cucerire a lumii". „Cu

[2] *Ibidem*, pachet VI/51, f. 1.
[3] *Ibidem*, pachet XLV/15, f. 18-19.

aceste trupe - spunea el mai târziu în faţa regelui şi a reginei - puteam să ajungem la Constantinopol”.

În ceea ce priveşte populaţia Bulgariei, Jean Perticari nu credea că sunt doar 50.000 de români, în realitate, spunea el, erau mai mulţi de 250.000, tot malul Dunării vorbea doar româneşte, însă cu o singură biserică şi doar şcoli bulgăreşti[4].

Un bătrân bulgar, întâlnit în acele zile îi spunea: „Noi ţăranii, suntem mai bogaţi ca voi, dar ţăranul nostru nu se primeneşte duminica, nu se rade, nu joacă. La voi, ţăranul se primeneşte, ţăranul cântă, ţăranul joacă…” Era un mod de a înţelege originile. Generalul Averescu, vorbea despre bulgari ca despre nişte slavi, dar Perticari i-a replicat că „sârbii sunt slavi, în timp ce bulgarii erau un popor mongol, fino-turc, descendenţi ai unor populaţii nomade”.

Separarea serviciilor sanitare militare de Statul Major şi lăsarea lor ca unităţi independente au însemnat greşeli ireparabile care s-au dovedit aşa în momentul apariţiei holerei când nu s-au luat primele măsuri de prevenire şi de igienă ce ar fi fost necesare. Ca urmare, în luna iunie, primele semnale ale bolii au determinat totuşi deschiderea unui spital militar la Turnu-Măgurele, în care opt trenuri au transportat peste 200 de răniţi, dar şi vagoane cu bolnavi.

Colonelul Anghelescu mărturisea că în viaţa sa nu îşi imagina că se putea întâmpla aşa ceva. Câtă suferinţă şi oroare de pe urma bolii pentru care nu existau atunci decât doi doctori pe front şi anume: Constantinescu, care a refuzat să se ocupe de bolnavi spunând că „El a venit pentru răniţi nu pentru holerici” şi Cantacuzino, admirabil, iar apoi Teoharie, plin de devotament. Generalul Călinescu, şeful Serviciului Sanitar, plângea în faţa morţii privind bolnavii contorsionaţi, cu convulsii şi care strigau pentru ultima dată „vreau să beau”. Au existat doctori care au refuzat să intre la bolnavi, printre care dr. Hierăscu care pentru gestul său accepta chiar să fie trecut în rezervă cu toate că ştia că este protejatul lui Marghiloman în faţa căruia se făcea „muşama”.

Împreună cu generalul Perticari, precum şi cu prinţul Ferdinand, principele Carol a slăbit şapte kg străbătând toate drumurile unde erau comasaţi soldaţii români. Peste tot trecerea sa se transforma într-un delir, o nebunie, promisiuni din inimă pentru tânărul căruia îi doreau să-şi realizeze idealurile[5]. Pentru a fi peste tot şi de a vedea totul, tip de 10 nopţi nu au dormit mai mult de două ore, făcând sute de kilometri pe drumuri desfundate, aproape deşert. A fost o mare şansă, nesperată, pentru desăvârşirea studiilor sale militare şi pentru a vedea cu ochii săi cum se desfăşoară marile aplicaţii şi manevre ale armatei.

Pentru primirea răniţilor de pe front fuseseră amenajate spitalele din Bucureşti: Filantropia, Colţea, Colentina, Brâncovenesc, Militar şi Israelit. Până la urmă, în saloanele acestor spitale unde au ajuns puţini răniţi, vor fi aduşi bolnavii de holeră.

Doamna Perticari membră a Societăţii Ortodoxe Naţionale a Femeilor Române constituită în 1910 şi care lucra ca voluntară la Spitalul Militar din Bucureşti încă din 1912, a determinat mai multe doamne din înalta societate să participe la activitatea şi amenajarea acestuia, inclusiv pe prinţesa Elisabeta care dorea să lucreze într-un spital

[4] *Ibidem*, f. 20.
[5] *Ibidem*, f. 23.

în care nu mai pusese piciorul de când se reîntorsese în ţară[6]. Din anul 1911, aşa cum generalul Ion Perticari se ocupa de educaţia prinţului Carol şi Elena Perticari, chemată la Palat, se va ocupa de educaţia prinţesei Elisabeta.

Fire sensibilă şi capricioasă, extrem de cultivată, ea va accepta la început propunerea, astfel că însoţită de guvernanta sa, miss Milne şi Elena Perticari, va începe lucrul la spital. Sosirea acesteia i-a determinat, pe bună dreptate, ca într-una din zile dr. Buicliu şi dr. Costinescu să exclame către personalul medical următoarele: „Acum, ura!, pentru fata generalului Davila care ne-a adus prinţesele pentru prima oară la spital!".

Prinţesele nu au pus niciodată picioarele lor într-un spital de când se născuseră, dar fuseseră instruite să reziste la ceea ce vor vedea. Spitalul Militar deţinea: autoclave, chiuvete de spălat pe mâini, sală de pansamente, serviciu chirurgical. La vizitarea acestora, într-una din zile, doamna Milne a cerut doctorilor care le însoţeau să le ofere explicaţii în limba franceză deoarece ele nu înţelegeau româneşte. Doctorii Vicol şi Christian şi-au cerut scuze domnişoarei precizând că „explicaţiile se fac într-un spital militar român pentru o prinţesă româncă şi nu pot să vorbească decât în româneşte".

Impresionată de vizita prinţesei Elisabeta la spital, Elena Perticari-Davila îi scrie următoarele: „Îngăduieşte-mă să-ţi urez tot ce sufletu-ţi poate dori, rugându-te să binevoieşti a primi această mică amintire de la o prietenă care te iubeşte cu adevărată dragoste părintească. Flori nu-ţi trimit, ai aşa de frumoase în grădina Cotrocenilor şi apoi este cartea acoperită de mici trandafiraşi împletiţi şi într-însa vei găsi la îndemână cu ce poţi scrie.

Florile au fost aduse de mine însumi la spital şi împărţite în cele trei săli de la serviciul chirurgical care aveau răniţi. Am luat voia, de care nu te vei supăra a le duce şi portocale şi dulceaţă din partea Măriei Tale, astfel ca pe lângă mângâierea sufletească să aibă şi o îmbunătăţire a regimului zilnic. Dumnezeu să te ţie cum îţi doresc din adâncul inimii"[7].

La rândul ei, în data de 19 iulie 1913, prinţesa Elisabeta îi scria Elenei Perticari: „Spitalul meu este gata organizat şi am deja vreo 15 bolnavi. Dacă crezi că ar fi bine sunt gata să mai primesc unul, doi de la Spitalul Militar. De exemplu, băiatul care a avut accidentul cu aeroplanul şi alţii care crezi că au nevoie de puţină odihnă, de aer şi hrană mai bună. Nu mai pot să vin să lucrez la spital, fiindcă sunt aşa de ocupată şi fiindcă nu vreau să fur din timpul celorlalţi. Doctorii au deja atât de mult de făcut. Ce grozăvie acum că a venit şi holera între trupele noastre! Cu multe mulţumiri miss Milne îţi înapoiază cartea. Te sărut cu multă iubire şi pe fetiţă. A ta prietenă, Elisabeta".

Elena Perticari îi scrie şi ea următoarele: „Domniţa mea, iacă bolnavul cerut de Măria ta, nu găsim nici unul alt care ar fi destul de nevoiaş ca să se bucure de îngrijirea Măriei tale. Singurul pentru care condiţiile speciale de trai ale Maternei ar însemna însănătoşire şi viaţă - ar fi un nenorocit operat alaltăieri de o pleurotomie – şi pe care l-am transportat peste câteva zile dacă Măria ta îl primeşte printre bolnavii săi".

Faptul că Elisabeta o lua cu ea pe Elena Perticari va stârni resentimente unor doamne cu ar fi Mavrodi şi Lili Fălcoianu care simţindu-se rănite i-au reproşat acesteia

[6] *Ibidem*, pachet XLVI/4, f. 105.
[7] *Ibidem*, pachet XLVII/27, f. 182.

o oarecare „inactivitate”: „Tu care nu faci nimic şi te plimbi cu prinţesa, tu care n-ai fi în stare să stai un ceas lângă un bolnav, tu care…” şi multe alte vorbe grele împotriva unei femei care avea 48 de ani şi 31 de ani de căsătorie.

Împreună cu prinţesa Elisabeta, în 9 iulie, va vizita Spitalul Israelit unde erau deja internaţi 10 soldaţi. La început, spitalul era dezorganizat dar cu sprijinul şi munca medicilor, acesta îşi va schimba înfăţişarea fiind organizat chiar şi un serviciu de pansamente.

Prinţesa i-a servit personal pe bolnavi cu supă de roşii cu orez, carne cu fasole verde, pâine albă – care se dădea de două ori pe săptămână şi compot; dimineaţa se servea cafea cu lapte, ceai după-amiaza şi seara ceva lejer. Cu acest regim „ei nu ar mai fi părăsit deloc spitalul”. Prinţesa a vorbit puţin cu personalul, dar graţia ei, drăgălăşenia şi surâsul său au salvat situaţia. La plecare, directorul spitalului, dr. Schachmann, afirma că: „copiii dumneavoastră (soldaţii) sunt ai noştri, îi vom îngriji din adâncul inimii”[8].

Miercuri, 27 iunie 1913, trupele române au intrat în Silistra de unde au respins două divizii bulgare şi au continuat marşul spre Turtucaia şi Balcic pentru a ocupa tot Cadrilaterul. La Sofia, după retragerea de la legaţie a lui Dimitrie Ghika, românii au fost lăsaţi sub protectorat italian.

Ca urmare, Nicolae Iorga a solicitat intervenţia lui Jean Perticari la prinţul Ferdinand pentru ca Marele Stat Major să introducă cenzura la scrisorile şi articolele din ziarele străine şi care până atunci nu fusese introdusă.

Regele Carol I, a trebuit să ordone armatei să se oprească tocmai când era gata să ocupe Sofia la 15 km, datorită telegramei regelui Bulgariei care afirma că „Intrarea trupelor noastre însemna sfârşitul dinastiei”. Bulgarii însă nu au vrut să semneze tratatul de pace, trebuind să se facă presiuni şi avertizări. Ca urmare, Titov a declarat „să ne prezinte nota şi vom plăti şi semna”. Atitudinea semeaţă a bulgarilor s-a putut vedea şi din declaraţia unui bolnav bulgar aflat în spital „Lasă doamnă, noi nu suntem ca dânşii, suntem altă sămânţă de neam…”.

Cunoştea cruzimea grecilor care era teribilă, dar şi bulgarii erau fioroşi, lăsând peste tot pe unde treceau cadavrele holericilor şi răniţilor în puţurile cu apă pentru a le contamina. „Noi i-am creat, în 1877, spunea el, iar ei sunt ingraţi, răi şi cruzi”.

Personal, nu dorea restrângerea teritorială a Bulgariei, ci dorea menţinerea la marea Egee a Adrianopolului. Lupta nu a fost pierdută fizic ci moral, tocmai după ce învinsese inamicul şi se cucerise Silistra, Dobrici şi Balcicul. Au fost luaţi 10.000 de prizonieri bulgari, dar se punea problema hranei care costa foarte mult, fiecare zi costându-i pe români 1.300.000 de franci. Ca urmare, a adresat o telegramă sultanului de a reintra cu trupele în Adrianopol şi de a sta liniştit precum şi de a prelua pe prizonieri.

La Plevna, în 24 iulie, toată lumea se întreba, cum a fost posibil să contactăm holera. Am intrat în contact şi cu trupele bulgare şi cu trupele sârbe, „dar ce neşansă, ce ghinion, ce fatalitate”. „Ne-am gândit la toate, spunea Elena Perticari, la posibilii răniţi de sabie, de gloanţe, de tunuri, dar nu la holeră”. Nimeni nu a luat însă vreo măsură de precauţie contra acestui flagel. Din momentul apariţiei teribilei maladii, românii nu aveau nici un mijloc de apărare. Fără paturi pentru bolnavi, fără medicamente, fără

[8] *Ibidem*, pachet XLVII/27, f. 189.

dezinfectante, fără instrumentar, nimic. Peste tot nicio direcţie precisă, putându-se crede că ţara era lipsită total de mijloace de acţiuni, că nu exista nimic[9].

În disperare de cauză, prinţul Ferdinand a sosit pe 22 iulie la Turnu-Măgurele şi a dat el însuşi ordine spitalelor şi doamnelor care le deserveau să treacă Dunărea. Eliza Brătianu în timp de cinci zile a primit patru ordine diferite: să monteze barăci, să demonteze barăcile, să lase toate barăcile acolo, să pună baracă lângă baracă…să le remonteze… S-a trecut Dunărea cu vagoane sanitare, barăci, paturi, medicamente, personal medical, pentru a se ajunge la Orhanie, unul din punctele cele mai intense ale epidemiei.

Constanţa Cantacuzino a constituit o secţie sanitară cu care a trecut Dunărea pentru a merge mai adânc în zona holerei şi unde erau alte servicii ale armatei. Mai târziu, pentru faptele sale, regele Carol, la recomandarea generalului Perticari, a fost decorată cu „Virtutea Militară”[10].

Prinţul Carol a cerut comandantului primului corp de armată, doctorilor să vadă situaţia bolnavilor solicitând să vadă personal un spital. Înconjurat de ofiţeri, el nu a avut nici un moment de ezitare, fiind totuşi avertizat de generalul Perticari să nu atingă pe nimeni şi să nu apuce nici un obiect. Acest lucru a fost acceptat şi au vizitat o mare cazarmă bulgară cu clădiri goale doar cu pereţii goi, nimic altceva. Pe jos, pe paie, câteva sute de bolnavi, lângă propriile dejecţii, cu ochii pierduţi şi corpurile încordate, de teribile crize şi suferinţe implorau: de băut… de băut… Doctorii în disperare nu puteau să ia măsuri de apărare a noastră foarte emoţionaţi la vederea unei atât de mari mizerii, dar care îi încurajau prin gesturi şi vorbe pe bolnavi, înţelegând situaţia de disperare. Am ieşit, spune generalul Perticari, „promiţând ajutoare urgente”, în timp ce afară soarele a reapărut, luminând inima Balcanilor în toată splendoarea fără mizerii.

Situaţia nu era peste tot disperată cum se putea crede. Corpurile de armate au făcut tot posibilul împotriva răului. Au dat soldaţilor ceai, au fiert pe cât posibil apa, au lărgit bivuacurile şi au acordat mai multă pâine, astfel că maladia nu a progresat prea mult. Din rapoartele armatei, la Corpurile 1 şi 2 erau 1.800 de cazuri din care 350 de morţi, la al 3-lea corp (condus de generalul Lambrino) care era de asemenea contaminat, nu erau decât 2 cazuri. Nu erau prea multe date privind cel de-al 4-lea corp. Diviziile de rezervă nu aveau bolnavi, dar exista un bolnav la cartierul general, un brigadier ataşat cartierului şi care ducând corespondenţa călare s-a infectat.

În plin armistiţiu, Statul Major s-a mutat la Cervenibreg, în plin focar de holeră. Generalul Perticari a propus mutarea acestuia la Plevna, dar generalul Averescu s-a opus. Ca urmare, pentru a-l proteja pe prinţul Carol, generalul Perticari a decis să plece la Plevna unde se puteau lua chiar dacă cu dificultate măsuri serioase profilactice de către doctorul Romalo, doctorul Statului Major[11]. Elena Perticari Davila, probabil influenţată, şi de soţ, nu-l agrea pe general despre care afirma că „Îi era antipatic (evreu de origine), fără principii, fals, turnător care se contrazicea cu toţi, capabil de tot pentru profitul său personal – ţara şi poporul nu contau”[12]. Peste tot el afirma că nu a prevăzut

[9] *Ibidem*, XLV/15, f. 27.
[10] *Ibidem*, XLVII/27, f. 221-222.
[11] *Ibidem*, pachet XLVII/27, f. 196.
[12] *Ibidem*, pachet XLVII/27, f. 217.

holera şi nimeni nu era vinovat, nici statul major, nici ministrul de război şi nici serviciile sanitare.

La unul din dineurile de la palatul Cotroceni, Elena Perticari a aflat de la Şutzu că armata greacă a fost vaccinată cu ser antiholeric cu 15 zile înainte de intrarea ei în campanie cu efect care dura 6 luni. Şeful serviciilor sanitare era un francez, dr. Fauber care a organizat admirabil trupele şi nu a uitat nici un ajutor. După statistica întocmită la sfârşitul campaniei 50% din soldaţi au fost imuni, 49% atinşi uşor şi 1% grav.

„Armata română a făcut în acele momente grele sacrificii pentru naţiunea bulgară a cărei duplicitate era incredibilă. Pe de o parte, se puneau în genunchi înaintea noastră, iar pe de altă parte strigau din inimă pentru binefăcătorii lor, cu glas înalt şi autoritar românii sunt prietenii noştri, fără rezistenţă, acordaţi-le toate facilităţile", dar pe ascuns dădeau ordine de distrugere a căilor de comunicaţie şi a telegrafului, îi scria generalul Perticari principesei Maria.

Crucea Roşie, bărbaţi şi femei, deţineau în ţară sute de paturi, depozitele din Bucureşti conţineau medicamente şi dezinfectante, dar paturile Crucii Roşii zăceau la Turnu-Măgurele iar medicamentele se plimbau de la un depozit la altul prin Bucureşti.

În spitalele de la Turnu Măgurele (de care răspundea doamna Câmpineanu ajutată de doamna Radu Migai) şi Zimnicea, viitoarea regină a României a stat nepăsătoare la primejdia holerei care îngrozea chiar şi pe cei ce nu se temeau de gloanţe, nici de lupte crâncene, dând pilda curajului şi abnegaţiei, aducând bolnavilor şi tuturor acelor ce prin jertfă şi muncă luptau împotriva nemilosului flagel, mângâierea şi îmbărbătarea prezenţei sale[13]. De asemenea, a vizitat barăcile de la Nicopole de care răspundea Sabina Cantacuzino şi unde bolnavii de holeră erau admirabil îngrijiţi beneficiind de servicii excelente şi de medici competenţi care se ocupau numai de bolnavii lor. Tuturor le împărţea ţigări, haine, mâncare, îmbărbătându-i şi adresându-le vorbe frumoase[14].

Revenită din saloane, principesa Maria se dezinfecta şi împreună cu celelalte doamne şi doctori cum ar fi dr. Slătineanu, dr. Romalo şi dr. Cantacuzino, serveau masa în timp ce discuţiile despre îngrijirea bolnavilor continuau într-o atmosferă de lucru. Însoţită de prinţul Carol, trecea Dunărea cu vaporaşul „Ştefan cel Mare" sub comanda căpitanului Şerban, iar de acolo cu maşina în oraşul Şiştov, unde se organizase o ambulanţă într-o cazarmă bulgară şi unde erau aduşi bolnavii de holeră.

Existau doar doi doctori, dar la început nu a fost hrană, medicamente, cine să facă injecţii intravenoase, nimic…nimic… Timp de trei zile bolnavii au trăit doar cu pâine, câteva măsline şi un pic de brânză. Prinţul Carol, admirabil, energic, plin de iniţiativă, tot timpul în maşină, a adus el însuşi provizii pentru cei bolnavi şi sănătoşi şi anume: lapte concentrat, carne, pâine şi ţuică şi vin pentru doctori. Înainte de a părăsi Şiştovul dr. Veber a rugat-o pe principesă să le vorbească sanitarilor „doamnă, dumneavoastră ştiţi să le vorbiţi, vorbiţi-le, nici unul nu vrea să intre la bolnavi". Aceştia i-au răspuns: „Bine, dar noi suntem nişte bieţi ţărani, nu ştim să căutăm, n-avem ţoale, n-avem schimburi, nu ne dă de mâncare, de ce să ne lăsăm oasele pe aici". În faţa acestei situaţii, li s-a explicat că holera este boala cea mai uşor de evitat şi că îi

[13] *Ibidem*, pachet XLV/60, f. 2.
[14] *Ibidem*, pachet XLV/15, f. 33-34.

vom recompensa cu bani atunci când ne vom întoarce. „Le-am vorbit despre Dumnezeu, de ceea ce este scris, de fatalismul pe care ei îl exprimau cu cuvintele „Cum o vrea Dumnezeu”[15].

Într-o scrisoare din Bucureşti, adresată generalului Perticari care împreună cu principele Carol vizita cele mai bântuite locuri cu holeră, principesa scria: „Trăim aici într-o emoţie nesfârşită; de grijă, Elisabeta slăbeşte pe zi ce trece. Eu sufăr de inacţiunea mea şi regret că nu pot fi de folos spre pildă ca agent de legătură, căruia i s-ar încredinţa misiuni delicate…”.

Din notele zilnice ale Elenei Perticari Davila rezultă că ea o însoţea pe principesă ori de câte ori vizita Turnu Măgurele şi Zimnicea. „Principesa a vizitat spitalul holericilor unde a fost primită de doctorul Bruckner cu tot personalul său. În veşmântul imaculat al surorilor de caritate e atât de frumoasă şi are atât curaj, încât ar însufleţi pe orişicine. Se opreşte lângă fiecare pat, împărţind daruri, vorbind fiecărui bolnav în stare de a o pricepe, îmbărbătând, luând notă de toate lipsurile. A doua zi dimineaţă plouă şi suflă un vânt rece; principesa totuşi stăruie, mai mult ca orişicând, să viziteze Lazaretul, transformat în mocirlă de ploaia care nu a contenit toată noaptea. Pleacă fără a şovăi.

După dejun, cu toate că iar ploua cu găleata, se duce din nou la Lazaret. Într-adevăr, nu putem aduce destule laude principesei şi principilor pentru tot ce au făcut. Au fost admirabili şi la înălţimea misiunii lor prin zelul ce au depus pentru alinarea suferinţelor, căutând prin toate mijloacele să îmbunătăţească traiul tuturor.

E o adevărată sărbătoare şi un îndemn pentru cei ce o privesc oprindu-se la fiecare pat fără teamă, împărţind cu zâmbetul pe buze tutun, flori, zahăr, aducând mângâiere bolnavilor”.

Alături de barăcile doamnei Eliza Brătianu, dincolo de calea ferată, s-au ridicat încet-încet barăcile doctorului Obregia unde au fost adunaţi vreo 2.000 de oameni - izolaţi şi dubioşi - care toţi se plângeau că nu aveau ce mânca, n-aveau ce bea, n-aveau apă cu ce să se spele. Ca urmare, s-au forat în grabă puţuri adânci din care va ţâşni apa, dar până atunci, ce jale a fost, e greu de închipuit. De sub un cort mai izolat „se aud gemete, vaiete sfâşietoare şi ce e mai îngrozitor, râsetele celor care delirează… E înfiorător!”.

Principesa Maria alături de celelalte personalităţi împart ţigări, tutun, vorbă de îmbărbătare şi făgăduiesc că se vor ocupa de soarta lor. Dar prezenţa principesei fiind semnalată, a fost împresurată de o mulţime ce a dat năvală asupra ei şi a celor ce o înconjurau. Toţi acei nenorociţi strigau în gura mare „să ne dea drumul, nu suntem bolnavi, n-avem nimic…!”.

Cu feţele îngrozite de spaimă, firave, galbene, aceşti soldaţi viteji tremurând de frica molimei, fiecare ferindu-se de vecin, bănuindu-l că l-ar putea contamina, vor să fugă, să iasă din ţarcul făcut împrejurul lor şi păzit de santinele, câmp de nenorociţi ca cei mai nenorociţi prizonieri. „E gura iadului!”, spun ei.

Cu mare greutate, doctorii şi ofiţerii prezenţi au făcut zid împrejurul principesei care nu şi-a pierdut cumpătul, ci a rămas senină dar adânc mişcată şi zbuciumată în sinea ei de atâtea suferinţe ce nu le putea curma.

[15] *Ibidem*, pachet XLV/15, f. 35-36.

În sfârşit, a fost scoasă din acest infern, aproape strivită, primejdia în care s-a aflat fiind tot atât de mare ca holera, căci nimeni nu şi-ar fi putut închipui, aducând-o, reacţia celor nenorociţi care nu doreau să mai ştie de nimic altceva decât de „libertate”.

Principesa a asistat la parastasul oficiat în noul cimitir unde au fost înmormântaţi atâţia holerici, creştini şi musulmani laolaltă, punând flori pe fiecare mormânt. După alocuţiuni „atât de demne şi adevărate”, dr. Nicolae Lupu a vorbit asistenţei, apelând la prinţesa Ileana Cosânzeana cu părul de aur şi prinţul Carol Făt-Frumos: „în sfârşit un discurs mai mult decât deplasat şi foarte prost care nu-şi avea rostul în acele circumstanţe”.

Într-un spital din Zimnicea i-a oferit unui bolnav care trăgea să moară un fir de busuioc. Acesta, aproape inconştient l-a mirosit cu dor şi nesaţ. Bolnavul a scăpat cu viaţă. „Cine ştie, spun eu principesei, dacă această fericire neaşteptată nu a adus bolnavului reacţia care l-a ajutat să intre în convalescenţă”.

Printr-o muncă colosală ea transporta de la un port la altul medicamentele necesare bolnavilor în timp ce serviciile sanitare se organizau din ce în ce mai bine. De la Spitalul Militar din Bucureşti, dr. Mihăescu îi făcea cunoscut că toate medicamentele solicitate au ajuns la depozitele de la Turnu, iar efectele spitaliceşti pentru 2000 de bolnavi au ajuns la depozitul de la Plevna. Barăcile erau păstrate pentru izolarea bolnavilor de unde erau apoi transportaţi la spital.

În Bucureşti, dintr-o maşină deschisă, principesa, doamna Mavrodi şi Elena Perticari, împărţeau biscuiţi, ţigări şi şampanie trupelor pe care le întâlneau şi care îşi exprimau entuziasmul prin vii aclamaţii cum a fost cazul Regimentului III Călăraşi care avea trei cazuri de holeră sau la Regimentul IV Roşiori unde într-un delir total au distribuit tutun şi şampanie ofiţerilor.

Vladimir Ghika, însoţit de surori catolice, cum era sora Pucci, distribuia bolnavilor de la Zimnicea: paturi, cuverturi, perdele, perne, provizii etc. Însoţit permanent de el, acorda toată solidaritatea bolnavilor de holeră, mai ales că femeile se ocupau şi de bucătărie. La Zimnicea, mai erau 600 de bolnavi în luna august 1913 iar principesa Maria distribuia permanent tutun şi flori luând măsuri pentru organizarea mai bună a bolnavilor şi a confortului lor, precum şi a personalului medical. A instalat o mare maşină cu filtru pentru livrarea a 1000 de litri de apă, permanent sterilizată şi rece.

Vaporaşul „Ştefan cel Mare” era cel care făcea drumuri permanente între Turnu - Zimnicea împreună cu doamnele de onoare: Elena Perticari, Elena Sturza, Caterina Ghika, Câmpineanu, Tomassini, Mihai, Constanţa Cantacuzino, Brătianu, alături de doctorii Obreja, Angelescu şi Bruckner. Era o permanentă deplasare între oraşele dunărene şi Bucureşti pentru a rezolva cât mai repede problema medicamentelor, a bolnavilor, precum şi a cazării acestora cât mai bine.

Ori de câte ori putea principesa Maria participa la Zimnicea la serviciile funebre. Trecea prin toate barăcile şi îi revedea pe toţi bolnavii. S-a făcut iubită, admirată, în opera admirabilă pe care a întreprins-o cu atâta simplitate şi curaj de care Elena Perticari Davila nu era străină. În seara zilei de 27 august 1913 a avut loc la cazinoul din Sinaia o reprezentaţie pentru bolnavii de holeră unde nu a participat prinţesa Elisabeta deoarece spectacolul nu era pentru tinerele femei.

De atunci, principesa Maria, înfrânându-şi durerea, s-a aruncat în luptă înălţându-şi cugetul şi ruga spre Dumnezeu căci vor urma alte ceasuri de deznădejde în marele război pentru întregirea neamului din 1916-1918.

THE MEMORIES OF ELENA PERTICARI DAVILA ABOUT THE PRINCESS MARIA DURING THE BALKANS WAR FROM 1913

Abstract

The paper briefly presents the situation of the Romanian Army during the Balkans war from Bulgaria, when the cholera was spread. All the personalities of the country, including the royal family rally themselves to establish field hospitals and to vaccinate the soldiers and the civilians.

Queen Maria and the ladies belonging to the high classes had a remarkable attitude when they directly participated to that action.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

ION I. C. (IONEL) BRĂTIANU ŞI PROIECTUL ANTANTEI DE A CREA UN BLOC BALCANIC (NOIEMBRIE 1914 - MARTIE 1915)

GEORGE UNGUREANU*

Având ca pretext declanşator un atentat săvârşit în Balcani, Primul Război Mondial sau, aşa cum a fost cunoscut în epocă, „Marele Război“, a reprezentat, de fapt, un rezultat al conduitei mai mult sau mai puţin transparente din partea Marilor Puteri. Parafrazând o cunoscută sintagmă despre aria sud-est europeană, am putea spune că Balcanii reprezintă „butoiul cu pulbere al Europei“, însă fitilurile duc mult mai departe, în spaţiu, ceea ce nu exclude existenţa unor numeroase probleme litigioase în zonă.

În anul 1914, principala problemă litigioasă a Balcanilor era cea macedoneană. Macedonia, împărţită în urma războaielor balcanice (1912-1913) între Grecia, Serbia şi Bulgaria, avea o mare importanţă strategică, o populaţie foarte amestecată, cu o majoritate relativă de slavofoni, a căror identitate etnică şi naţională rămâne şi astăzi un subiect de dispută între Sofia şi Skopje. La vest de Macedonia se afla Albania, a cărei statalitate era încă fragilă şi incertă. Alte potenţiale focare de conflict erau Dobrogea, Banatul şi Tracia apuseană.

La scurt timp după izbucnirea ostilităţilor, prin atacul Austro-Ungariei asupra Serbiei, în mediile Triplei Înţelegeri s-a vehiculat varianta (scopul) creării unui Bloc Balcanic, alcătuit din România, Bulgaria şi, Grecia, care să conlucreze cu Serbia şi cu Antanta împotriva Puterilor Centrale şi eventual, a Imperiului Otoman. Muntenegrul se alăturase statului sârb, încă de la începutul lunii august a anului 1914, ceea ce nu a scutit micul stat cu capitala la Cetinje de dispariţia de pe harta Europei, după 1918[1]. Scopul Puterilor Antantei (de a reuni în aceeaşi constelaţie România, Bulgaria, Grecia şi Serbia) era deosebit de ambiţios, din cauza aspiraţiilor diferite şi divergente ale tinerelor state naţionale menţionate. Influenţa Antantei la Bucureşti, Sofia şi Atena se situa, de asemenea, la cote diferite.

În mediile româneşti, opţiunea antantofilă era net majoritară, iar moartea regelui Carol I a slăbit şi mai mult marja de manevră a Puterilor Centrale. Pe de altă parte însă, temerile de Rusia erau potenţate de retorica panslavistă, revitalizată la Petrograd, imediat după izbucnirea războiului, ca şi de aspiraţiile ruseşti spre Strâmtori[2].

---

* Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.

[1] *Enciclopedia Statelor Lumii*, ediţia a XI-a, Bucureşti, Editura Meronia, 2008, p. 454-455.

[2] Hadrian C. Gorun, *Relaţii politico-diplomatice şi militare ale României cu Franţa în Primul Război Mondial*, Cluj Napoca, editura Arganaut, 2009, p. 41-42.

În privinţa României, trebuie remarcate două aspecte, ţinând eminamente de personalitatea lui Ionel Brătianu. Pe de o parte, avem în vedere tenacitatea sa în tratativele cu Tripla Înţelegere, în scopul de a-i fi recunoscute în totalitate o serie de exigenţe, pe care fiul său natural, marele istoric Gheorghe Brătianu le clasifica în două: de principiu şi de oportunitate[3]. Pe de altă parte, trebuie consemnată şi relaţia de încredere existentă în anii 1914-1916, între Brătianu şi marele său adversar politic intern, Alexandru Marghiloman. Confruntând notele acestuia din urmă cu documente edite, din alte surse, avem imaginea unui Ionel Brătianu care nu ezită să îl informeze pe Marghiloman despre tratativele cu Antanta, având o încredere, de altfel pe deplin justificată, în patriotismul interlocutorului său filogerman.

Pe plan regional, principalele nelinişti ale României, excluzând Marile Puteri vecine, erau legate de Bulgaria. În mod tradiţional, ţara vecină la sud era foarte divizată între rusofili şi rusofobi, de la redobândirea *de facto* a statalităţii, în anul 1878. Ambivalenţa bulgară făcea destul de probabil un atac de la sud de Dunăre, în cazul intrării României în război, indiferent de partea cui ar fi fost această intervenţie. Totuşi, orientarea regelui Ferdinand al Bulgariei şi a primului-ministru, Vasil Radoslavov, către Puterile Centrale era destul de cunoscută. Acordul româno-rus din 18 septembrie/1 octombrie 1914 garanta integritatea teritorială a României[4].

Cele mai mari clivaje interne le prezenta Grecia, unde şeful guvernului, Eleutherios Venizelos[*] (1864-1936), un personaj politic („marele cretan"), asemănător în unele privinţe cu Ionel Brătianu, înclina evident spre Tripla Înţelegere, în timp ce regele Constantin, mai mulţi ofiţeri (Ioannis Metaxas etc.), precum şi ministrul de externe, Gh. Streit, susţineau o atitudine mai binevoitoare faţă de Germania[5].

Eforturile Antantei în vederea ralierii celor trei state balcanice neutre s-au amplificat după intrarea Turciei în război, de partea Puterilor Centrale, la 1 noiembrie 1914, prilej cu care, în mediile politico-diplomatice europene s-a lansat şi un joc de cuvinte *Deutschland übber Allah*[6]. „Noul" inamic nu mai avea de mult timp forţa de odinioară şi putea reprezenta o pradă tentantă pentru Bulgaria şi Grecia. Pe de altă parte, aluziile la ocuparea de către Rusia a Strâmtorilor, strecurate în proclamaţia de război a ţarului Nicolae al II-lea trezise nelinişte la Bucureşti[7]. Iarna 1914-1915, se caracterizează printr-o evoluţie a ostilităţilor în general favorabilă Antantei, inclusiv în Balcani, unde ofensiva antisârbă din luna noiembrie este urmată în decembrie de o viguroasă contraofensivă a sârbilor, în urma căruia Belgradul este eliberat, iar generalul Potiorek suferă o puternică depresie nervoasă[8].

Eforturile de edificare a unui bloc balcanic aveau ca sarcină principală atragerea Bulgariei în cadrul Antantei. Dintre cele trei Mari Puteri adversare ale

---

[3] Gheorghe I. Brătianu, *Originile şi formarea unităţii româneşti*, ediţie de Aurel Pentelescu şi Petre Otu, Bucureşti, Editura A.I.S.M., 1999, p. 120-121.
[4] *Istoria politicii externe româneşti în documente*, coord. I. Calafeteanu, Bucureşti, editura Enciclopedică, 2003, p. 212.
[*] Fără legătură de rudenie cu Evangelor Venizelos, membru marcant al PASOK, în prezent.
[5] Constantin Iordan, *Venizelos şi românii*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Omonia, 2010, p. 49.
[6] Misha Glenny, *The Balkans Nationalism, War and the Great Powers 1804-1999*, Penguin Group, 1999, p. 317.
[7] H. C. Gorun, *op. cit.*, p. 41-42.
[8] Mircea N. Popa, *Primul Război Mondial (1914-1918)*, Bucureşti, editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979, p. 194-195.

Germaniei, cea mai dornică de concursul Bulgariei era Rusia panslavistă. Bulgaria era singurul stat slav independent care nu se alăturase Serbiei. Astfel, la scurt timp după declanşarea războiului, la Petrograd a fost pusă în circulaţie o broşură intitulată *Condiţiile unei păci glorioase*. Printre aceste condiţii, pentru a prelua terminologia publicaţiei în cauză, menţionăm la punctul 10, câştigarea Transilvaniei de către România, dar numai cu condiţia de a ceda Bulgariei Dobrogea de Sud, obţinută în 1913, inclusiv Silistra şi Turtucaia, aşa cum se precizează la punctul 4[9]. În momentul intrării Turciei în război, în capitala imperială rusă era preconizată o acţiune militară simultană româno-bulgară în Transilvania, respectiv în Tracia orientală. Merită amintită în acest sens cu, titlul de reparaţie morală, discursul ţinut în Dumă de către deputatul naţionalist rus Krupenski. Acest membru al Dumei propunea chiar retrocedarea Basarabiei (probabil, numai a părţii de sud a teritoriului dintre Prut şi Nistru, Basarabia în sensul originar al termenului) către România, cu condiţia renunţării de către ţara noastră la Cadrilater şi a realizării unei joncţiuni teritoriale ruso-bulgare în zona Strâmtorilor[10].

Dacă Bulgaria era ţara cheie a Blocului Balcanic preconizat, pentru guvernul de la Sofia, problema cheie era cea a Macedoniei, în speţă a Macedoniei Varderiene, stăpânită de Serbia, unde existau mai mulţi slavofoni decât în Macedonia egeeană obţinută în 1913 de Grecia.

La 9/22 noiembrie 1914, Brătianu era în măsură să îl informeze pe Alexandru Marghiloman despre eforturile Triplei Înţelegeri în vederea perfectării unui acord de compromis bulgaro-sârb. Potrivit preşedintelui Consiliului de Miniştri al României şi diriguitorului *de facto* politicii externe, răspunderea pentru eşecul tratativelor revenea Serbiei, foarte reticentă la ideea unor concesii în Macedonia, şi Greciei, ţară încă şi mai intransigentă, care pretindea şi Serbiei să nu cedeze[11]. Într-adevăr, obiecţiile Atenei faţă de eventuala intenţie a Belgradului de a ceda zona Monastir, sunt confirmate şi din alte surse[12].

Demersurile Antantei la Sofia au continuat, la data de 13/26 noiembrie fiind consemnat un moment de vârf, anume transmiterea unei note colective către guvernul Radoslavov, document având următorul conţinut: „Dacă Bulgaria se angajează să păstreze o strictă neutralitate faţă de România, Serbia şi Grecia, statele Antantei garantează că la sfârşitul războiului, când toate chestiunile vor fi definitiv reglementate, maniera sa de a acţiona, nu va fi uitată şi mari compensaţii teritoriale îi vor fi rezervate“[13]. O altă notă, emisă cu două zile mai devreme, menţiona explicit linia Enos-Midia în Tracia orientală, respectiv unele concesii în Macedonia[14].

Manifestându-şi în mod destul de transparent neîncrederea în ofertele Antantei, Vasil Radoslavov declara în faţa *Săbranjei*, la 16 decembrie 1914, că pentru

---

9 Un exemplar al broşurii - anexată la C.S.P.A. M. I., fond Biroul ataşaţilor Militari, 1896-1921 (în continuare B.A.M.), dosar 40.
10 H. C. Gorun, *op. cit.*, p. 47.
11 Alexandru Marghiloman, *Note politice*, sub îngrijirea lui Stelian Neagoe, vol. I, Bucureşti, Editura Scripta, 1993, p. 232.
12 H. C. Gorun, *op. cit.*, p. 54.
13 Constantin Iordan, *Venizelos şi românii*,… p. 132.
14 Vasil Radoslavov, *Bălgarija i svetovnata briza,* vtoro fototipno izdanie, predgovor ot Milen Kumanov, Sofia, Izdatelstno na B.A.N., 1999, p. 100-102.

neutralitate nu se vor putea obţine decât concesii minimale, nimeni nespunând deschis: nimic pentru inacţiune", din precauţie. În acelaşi discurs, Macedonia a fost amintită în două rânduri, zonele Kavalas, Dramos, Serres - o dată, iar Dobrogea niciodată[15].

Întrucât principalele aspiraţii teritoriale bulgare mergeau împotriva acelui stat (Serbia) a cărui distrugere era dorită cel mai mult la Viena, Puterile Centrale aveau o marjă de manevră mult mai mare în relaţia cu Sofia. Mai rămânea să fie găsit un moment oportun pentru angajarea directă în conflagraţie.

Tot un moment oportun aştepta şi Ionel Brătianu, însă pentru angajarea de partea Antantei. O precondiţie esenţială a acestui pas decisiv era, pentru Brătianu, dobândirea a maximum de asigurări în privinţa Bulgariei, adică, fie implicarea acesteia în război, de partea Antantei, fie, în caz contrar, angajamente ferme din partea Triplei Înţelegeri contra Bulgariei. Într-adevăr, un angajament bilateral româno-bulgar avea puţine şanse de a rezista în condiţiile unui război general, unde apartenenţa la o coaliţie dictează multe gesturi politico-militare greu de imaginat. Era nevoie de un acord mai larg şi complex, sub auspiciile Antantei. Or, aşa cum am văzut, în noiembrie 1914, Marea Britanie, Franţa şi Rusia căzuseră de acord că maximum posibil era neutralitatea binevoitoare a statului bulgar[16].

În faţa sugestiilor reprezentanţilor Antantei, în sensul unor concesii teritoriale în Dobrogea de Sud, şeful guvernului român pune problema unui acord prealabil între Bulgaria, Serbia şi Grecia în chestiunea macedoneană, veritabilă piatră unghiulară a relaţiilor politico-diplomatice interbalcanice. La 27 octombrie / 9 noiembrie 1914, Brătianu i se adresează astfel diplomatului rus De Giers: „Reglează dumneata afacerile între sârbi şi bulgari, apoi voi rezolva şi eu problemele cu Bulgaria!"[17].

În alte discuţii cu reprezentanţii Rusiei şi Franţei, Poklevski şi Camille Blondel, Brătianu nu mai ezită să facă afirmaţii de genul: „Se poate trăi fără Transilvania. Nu însă şi fără Dobrogea!"[18], fraze care, fără îndoială, nu reprezentau punctul său real de vedere, dar prin care îşi manifesta lipsa de disponibilitate pentru concesii teritoriale în Dobrogea de Sud. Intransigenţa lui Brătianu era greu digerabilă de către reprezentanţii Puterilor Antantei, mai ales că liderul român a refuzat, în cursul lunii noiembrie, asocierea la un nou demers colectiv către Sofia, având menirea de a obţine garanţii de neutralitate din partea Bulgariei, pentru Grecia, în cazul unei intervenţii elene în sprijinul Serbiei. Refuzul lui Brătianu era motivat de dorinţa de a nu provoca Bulgaria[19], ceea ce ar fi pus România în situaţia unei intrări precipitate în conflagraţia mondială şi a unei confruntări armate pe două fronturi: pe Carpaţi şi în Sud.

În urmă cu mai multe zile, mai precis la 14/27 noiembrie 1914, la locuinţa lui Ionel Brătianu avusese loc o reuniune la care participaseră, generalii Vasile Zottu şeful Marelui Stat Major, Ioan Culcer, Constantin Cristescu, Alexandru-Iarca, viceamiralul Sebastian Eustaţiu şi comandorul Constantin Bălescu.

[15] Veličko Gheorghiev, Stajko Trifonov, *Istorija na Bălgarite 1878-1944 v dokumenti*, T II 1912-1918, Sofia, Prosveta, 1997, p. 256.
[16] H. C. Gorun, *op. cit.*, p. 53.
[17] Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 222.
[18] *Ibidem*, p. 215; H. C. Gorun, *op. cit.*, p. 52.
[19] Constantin Iordan, *Venizelos şi românii*,… p. 142; Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 240-241.

La întrebarea gazdei, dacă România putea face faţă unui război pe două fronturi, răspunsul negativ este unanim. Totuşi, preşedintele Consiliului de Miniştri ordonă ca şi această ipostază să fie studiată la Marele Stat Major[20].

Tonul lui Brătianu se moderează în cursul lunii decembrie 1914, când, în cadrul unei discuţii cu Camille Blondel, se declară de acord cu unele concesii teritoriale în Dobrogea de Sud, în schimbul cooperării Bulgariei, nu neapărat al intrării în război. Totuşi, precondiţia unui acord sârbo-greco-bulgar este menţinută[21]. Întrucât un asemenea acord întârzia să se perfecteze, la 26 ianuarie, Brătianu îşi sfătuieşte virtualii parteneri din Antantă să nu aibă nicio ezitare în a exercita presiuni asupra Serbiei, pentru concesii în Macedonia[22]. Era un punct de vedere rezonabil, din perspectiva dreptului etnic; macedonenii slavi nu erau sârbi.

În raporturile diplomatice directe româno-bulgare, un rol important au avut ministrul bulgar la Bucureşti, Simeon Radev (1873-1967), respectiv omologul său român de la Sofia, Gheorghe Derussi. În relaţia cu Bulgaria , Ionel Brătianu dorea să evite un conflict cu vecinul de la sud, atât imediat, cât şi în perspectivă. Şeful guvernului român nu dorea să se alăture automat Serbiei, în caz de atac bulgar asupra acesteia, însă îşi dădea seama că, într-o asemenea eventualitate, în perspectivă, un catastrofal război pe două fronturi devenea greu evitabil.

La 29 octombrie / 11 noiembrie 1914, S. Radev cere instrucţiuni directe de la Vasil Radoslavov, în caz că Brătianu avea să-l întrebe direct ce ar face Bulgaria dacă România ar ataca Austro-Ungaria[23]. În telegrama de răspuns, trimisă a doua zi, şeful guvernului sofiot îl instruieşte pe Radev să nu dea nicio declaraţie clară şi categorică în acest sens şi să afirme că nu a fost luată nicio decizie[24].

Pentru România existau destule indicii asupra orientării viitoare a Bulgariei. Printre acestea se număra şi faptul că, după intrarea Turciei în război, statul bulgar permitea tranzitarea propriului teritoriu de către etnicii turci din Cadrilater, dornici de înrolare în armata Imperiului Otoman[25].

După o perioadă în care lăsase să se înţeleagă că România este dezinteresată de salvgardarea dispoziţiilor Tratatului de la Bucureşti, din 1913, în privinţa Serbiei, tot în luna noiembrie, probabil din cauza semnalelor primite în legătură cu atitudinea Bulgariei, Brătianu îi declară tranşant lui Radev că România va ataca Bulgaria în caz de agresiune bulgară asupra Serbiei (ceea ce nu avea să se întâmple în 1915). Înştiinţat la 7/20 noiembrie de această poziţie a lui Brătianu, Vasil Radoslavov îşi reafirmă în faţa ministrului englez la Sofia bunele intenţii referitoare la România[26].

Demersurile mai mult sau mai puţin speculative în sensul unei înţelegeri româno-bulgare nu puteau ocoli problema graniţei terestre în Dobrogea. Ministrul

---

[20] Petre Otu, *Bulgaria în planurile de campanie ale Armatei Române în anii 1912-1916*, în „Români şi bulgari. Provocările unei vecinătăţi", coord.: Fl. Anghel, Mariana Cojoc, Magdalena Tiţă, Bucureşti, 2007, p. 164-165.
[21] H. C. Gorun, *op. cit.*, p. 55.
[22] *Ibidem*, p. 59.
[23] *Izvori za istorijata na Dobrudža,* T I, *1878-1919*, Sofia, Izdatelstvo na B.A.N., 1992, *vtora čast* 1913-1919, doc. 27, p. 270.
[24] *Ibidem*, doc. 28, p. 270.
[25] C.S.P.A. M. I., fond cit, dosar nr. crt. 39, f. 49.
[26] Constantin Iordan, *Venizelos şi românii*,… p. 133.

bulgar la Bucureşti, Radev, originar din Ressen dovedea o anumită flexibilitate în această privinţă, limitând revendicările Sofiei la acele zone din Cadrilater unde bulgarii erau în netă majoritate, iar elementul românesc cvasiinexistent (probabil zona Caliacra, n.n.). Un punct de vedere similar, destul de pertinent în principiu, era susţinut şi propagat de Gh. Derussi la Sofia[27]. Un asemenea scenariu depăşea însă net disponibilitatea spre concesii şi compromis a celor doi şefi de guvern.

În acest sens, vom cita într-un raport de sinteză, elaborat în aprilie 1915, dar referitor la întreaga perioadă a toamnei lui 1914 - primăverii lui 1915, Simeon Radev trecea în revistă opiniile mai multor oameni politici români antantofili, în privinţa graniţei sud-dobrogene. Astfel, Take Ionescu aprecia că România ar fi trebuit să renunţe la cea mai mare parte a Cadrilaterului, E. Costinescu era şi mai concesiv, fiind de acord cu abandonarea întregului teritoriu dobândit în 1913, în timp ce N. Filipescu îşi limita concesiile la zonele Dobrici (Bazargic) şi Balcic. În contrast cu aceşti politicieni, Brătianu abordase o singură dată în faţa lui Radev subiectul „Dobrogea de Sud", a cărei importanţă strategică o exagerase mult, comparând-o cu întreaga Transilvanie. Totuşi, scria Radev, unii politicieni din opoziţie precum şi Costinescu, îi dăduseră de înţeles că intransigenţa lui Brătianu era rezultatul unor calcule de oportunitate, şeful guvernului român fiind dispus să cedeze zonele Dobrici-Balcic. În rezoluţia pusă pe document, Radoslavov se mulţumea să constate că şi Gh. Derussi începuse să îşi tempereze elanurile conciliatoriste, limitându-se să declare că existau posibilităţi de compromis[28].

În realitate, pentru cercurile guvernamentale bulgare, principala revendicare rămânea Macedonia, iar Dobrogea de Sud era doar o exigenţă minimală în raport cu România, diplomaţii şi politicienii bulgari folosind destul de ambiguu termenul de „Dobrogea". Pe măsură ce situaţia Puterilor Centrale s-a ameliorat, mai ales pe Frontul de Est, interesul lui Radoslavov pentru o înţelegere cu România a scăzut[29].

Relaţiile României cu Serbia s-au caracterizat, în perioada analizată, mai degrabă prin concurenţă decât prin amiciţie şi colaborare.

Guvernul Pašić, refugiat la Niš, era prea puţin dispus la concesii teritoriale în favoarea Bulgariei, în Macedonia, deşi populaţia de aici nu era în nici un caz sârbească, aşa cum pretindea propaganda belgrădeană. Maximum de concesii admisibile, din punct de vedere sârbesc însemna cedarea districtelor Štip şi Koč[30], în noiembrie 1914. Insistenţa lui Brătianu pentru reîmpărţirea Macedoniei, având ca bază de discuţie Tratatul din 1912 era iritantă pentru diplomaţia sârbă. Ministrul sârb la Bucureşti, Marinković, observa cu maliţie, în aprilie 1915, că tratatul din 1912, invocat de Brătianu, conţinea şi prevederi ofensive contra României[31].

Scopurile expansioniste şi hegemonice pe care Serbia le nutrea în Banat, respectiv în Albania, veneau direct şi indirect în contradicţie cu poziţia guvernului român faţă de viitorul acestor entităţi. În plus, tendinţa guvernului român de a-şi coordona poziţia cu Italia trezea şi ea suspiciuni printre sârbi.

[27] H. C. Gorun, *op. cit.*, p. 50.
[28] *Izvori za istorijata…,* T I, vtora čast, doc. 30, p. 271-272.
[29] Alberto Basciani, *Un conflitto balcanico - La contesa fra Bulgaria e Romania in Dobrugia del Sud (1918-1940),* Cosenza, Periferia, 2001, p. 26.
[30] Constantin Iordan, *Venizelos şi românii,…* p. 132.
[31] Apud Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 278.

Mult mai bune au fost, în 1914-1915, relaţiile româno-elene, de fapt relaţia Venizelos-Brătianu, deşi raporturile bilaterale trecuseră prin numeroase momente de criză la cumpăna secolelor XIX-XX, iar „marele cretan“ era bun prieten cu Take Ionescu.

România şi Grecia aveau poziţii asemănătoare în raporturile cu Bulgaria şi Rusia. Existau şi diferenţe de nuanţă, legate mai ales de atitudinea faţă de Serbia (Venizelos fiind ferm hotărât să intervină în caz de atac bulgar) şi cu atât faţă de Italia.

De altfel, Venizelor dorise încă de la începutul războiului să se alăture ferm Antantei, dar sir Edward Grey, temându-se de reacţia Imperiului Otoman şi a Bulgariei, a declinat oferta[32].

Trebuie remarcat faptul că, în a doua jumătate a lunii august 1914, la Bucureşti, doi oameni politici de prim rang, Alexandros Zaimis şi Taloot-bey, au purtat convorbiri, într-o încercare eşuată mediată de România, de a aplana divergenţele greco-turce[33].

În ianuarie 1915, Venizelos a acceptat planul lui sir Edward Grey de a contribui la edificarea Blocului Balcanic, prin cedarea zonelor Kavalla, Dramos şi Serres, în schimbul unor „concesii teritoriale importante pe coasta Asiei Mici“ (formulă vagă, pentru a nu irita Italia) şi a Epirului de Nord[34].

Cele două mici state sud-est europene au reuşit atât să reziste presiunilor Antantei, cât şi să menţină o atitudine echilibrată faţă de Bulgaria. Astfel, în noiembrie 1914, Brătianu s-a opus ca România şi Grecia să intervină foarte energic la Sofia în favoarea Serbiei, pentru a nu încuraja intransigenţa guvernului Pašić[35]. La finele lui 1914, Brătianu căuta să îl convingă pe Venizelos că o schimbare de graniţe în favoarea Bulgariei, nu viola spiritul Tratatului de la Bucureşti, dacă şi celelalte state balcanice îşi măreau teritoriul, probabil pe seama Austro-Ungariei şi a Imperiului Otoman[36]. Oricum, sugestiile lui Brătianu pentru un compromis erau mult mai moderate, referitor la Grecia, comparativ cu Serbia.

În pofida unor deosebiri inerente de vederi, între România şi Grecia a existat în această vreme o conivenţă care a imprimat la Sofia o conduită mai prudentă. De exemplu, la data de 10 decembrie 1914 (stil nou), chestionat de von Jagow asupra atitudinii Bulgariei, ministrul bulgar la Berlin, Petăr Markov, declară că toate simpatiile bulgare merg spre Puterile Centrale, însă cere garanţii contra unui contra-atac româno-elen, ca o precondiţie a angajării în război. Demnitarul german declină răspunsul, Bulgaria rămâne neutră, iar armatele sârbeşti îşi continuă contraofensiva victorios[37].

În luna martie 1915, războiul a luat o altă turnură. Acţiunea aliată de la Dardanele a eşuat, iar Venizelos, care intenţionase, iarăşi, să se angajeze militar prompt, a demisionat[38].

Un atac al bandelor teroriste bulgare pe teritoriul Macedoniei Vardar, urmat de sângeroase represalii sârbeşti, a dus la întreruperea discuţiilor sistematice între Bulgaria

[32] Richard Clogg, *Scurtă istorie a Greciei*, traducere de Lia Brad Chisacof, Iaşi, Editura Polirom, 2006, p. 98.
[33] Constantin Iordan, *Venizelos şi românii*,… p. 131.
[34] Richard Clogg, *op. cit.,* p. 99.
[35] Constantin Iordan, *Venizelos şi românii*,… p. 142.
[36] H. C. Gorun, *op. cit.*, p. 54.
[37] Constantin Iordan, *Venizelos şi românii*,… p. 138-139.
[38] *Ibidem*, p. 50-51.

şi Antanta[39]. Atunci când contactele au fost reluate, circumstanţele erau şi mai puţin favorabile unui acord. Armata rusă suferea înfrângeri grave[40], iar intrarea Italiei în război, cu toate concesiile aferente, mărise şi mai mult nemulţumirea şi intransigenţa Serbiei[41].

Finalmente, spre toamnă, Bulgaria s-a alăturat Puterilor Centrale, România nu a găsit de cuviinţă să intervină, iar o nouă încercare a lui Venizelos revenit la conducerea guvernului grec în iunie, pentru câteva luni, de a implica activ Grecia în război a fost iarăşi blocată de regele Constantin şi gruparea acestuia[42].

Proiectul Blocului Balcanic se dovedise o himeră. Cauza specifică a eşecului său, dincolo de cauzele generale ţinând de natura relaţiilor interbalcanice, rezidă în nerezolvarea problemei macedonene, în avantajul Bulgariei. Practic, Puterile Centrale au putut oferi întotdeauna mai mult în această problemă decât Antanta, întrucât ele urmăreau distrugerea Serbiei. Atitudinea lui Brătianu în această problemă a fost una realistă. Anumite variaţii (schimbări) şi discrepanţe între diverse luări de poziţie ale sale, pot fi uşor identificate, însă ele sunt mai mult decât explicabile şi justificabile într-un context internaţional atât de dramatic, în care transparenţa şi consecvenţa, absolutizate, erau nu atuuri, ci slăbiciuni fatale.

ION I. C. (IONEL) BRĂTIANU AND ENTENTE' S INTENTIONS TO ESTABLISH A BALKAN BLOCK (NOVEMBER 1914-MARCH 1915)

Abstract

This article is focused on Ion I. C. Brătianu's cleverness and intransigence as a diplomat in the moment he wanted to obtain the best possible terms for Romania, in every circumstances. For instance, during the period November 1914-March 1915, this Romanian statesman was very skeptical on the idea of giving up some territory in Southern Dobrodja as a price for Bulgarian friendship, by constantly requesting to the Entente's Great Powers that an agreement on Macedonian Question, between Bulgaria, Serbia and Greece should be reached, as a basic condition for any concession from Romania towards Bulgaria. On the other hand, the solidarity between Romania and Greece, in the late 1914, discouraged Bulgaria to join Central Powers and facilitated Serbian's offensive, despite some miss agreements between Romanian and Serbian diplomacy.

[39] Constantin Iordan, *Naţionalism, comunism, terorism în Balcani: Organizaţia Revoluţionară Internă Macedoneană şi sfârşitul lui Toder Aleksandrov*, în Idem, „Minorităţi etnice în SE European după Primul Război Mondial: dimensiunile unei probleme europene“, p. 88-89.
[40] Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 208-211.
[41] Gheorghe Zbuchea, *Istoria Iugoslaviei*, Bucureşti, Editura Corint, 2001, p. 33.
[42] Constantin Iordan, *Venizelos şi românii*,… p. 54-55.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

UN PROCES POLITIC RĂSUNĂTOR? HONORIU BĂNESCU DE LA PARTIDUL NAŢIONAL LIBERAL CU ARMAND CĂLINESCU DE LA PARTIDUL NAŢIONAL ŢĂRĂNESC

AUREL RADU[*]

Partidul Naţional Liberal reprezentat de figura emblematică a lui Ionel Brătianu, decedat în 1927, pierde în 1928 alegerile naţionale după o perioadă lungă de timp la conducerea ţării, în favoarea Partidului Naţional Ţărănesc condus de Iuliu Maniu şi argeşeanul Ion Mihalache.

În acest context, în judeţul Argeş este numit prefect piteşteanul Armand Călinescu[1], cu domiciliul pe atunci în Piteşti, în bulevardul Elisabeta, nr. 38. Cu ocazia şedinţei Consiliului Judeţean Argeş, de la 1 iunie 1929, se afirma că nou numitul prefect, a găsit în urma unei anchete nereguli cu privire la modul în care au fost cheltuiţi în trecut banii publici: „Cu prilejul anchetei cerute de prefect la serviciul contabilităţei şi făcută acum de dl. inspector general Ştefănescu, s-au găsit peste 6.000.000 lei cheltuiţi fără acte justificative. Şi cum să nu fie mare dezordinea când chiar oameni ca fostul prefect Bănescu şi fostul subprefect Păunescu au cheltuit primul de 250.000 lei şi al doilea de 160.000 lei, fără a avea grijă să prezinte acte justificative”[2]. Inclusiv într-un ziar local din Piteşti se arată că la Prefectură s-a practicat sistemul „fondurilor secrete”: „Şi ceea ce este mai trist, este că de multe ori aceste sume cheltuite fără paza formelor legale, proveneau din diferite subvenţii, pe care din oficiu delegaţia permanentă le impunea în bugetele bietelor comune. Şi nu sunt mici aceste sume cheltuite fără acte justificative”[3]. Trebuie menţionat că aceste „verificări” în actele contabile ale prefecturii se făceau într-o perioadă care a coincis pe plan naţional cu gravele probleme economice cauzate de marea criză economică mondială (1929-1933).

La recomandarea Inspectoratului General Administrativ şi a Ministerului de Interne, prefectul ţărănist Armand Călinescu îi trimite o adresă fostului prefect liberal şi avocat Honoriu Bănescu[4], domiciliat în Piteşti, pe strada Brătianu, nr. 35, cu următorul conţinut: „Cu onoare vi se face cunoscut că ni s-a depus de către Administraţia

[*] Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale - Argeş, Piteşti.
[1] A fost prefect de Argeş pentru o scurtă perioadă de timp, între noiembrie 1928 - iunie 1929.
[2] Monitorul Judeţului Argeş, anul XL, nr. 1210 din 10 iunie 1929, p. 4.
[3] Tribuna Comerţului, Piteşti, anul III, nr. 44, din 10 iunie 1929, nr. 7, p. 2.
[4] A fost prefect de Argeş în două rânduri, între februarie – septembrie 1919 şi între ianuarie 1922 - martie 1926. A fost, de asemenea, şeful PNL Argeş.

Financiară de Argeş, ordinele de plată mai jos notate emise pe numele dv. la care nu aţi anexat actele cu care urma a justifica întrebuinţarea sumelor în scopul ce vi s-a dat. În consecinţă, vă rugăm să binevoiţi ca de urgenţă să ne depuneţi actele în chestiune spre a fi ataşate de noi la ordinele de plată urmând a fi înaintate Înaltei Curţi de Conturi ordinul de plată nr. 63/1924 în sumă de lei 115.017”[5]. Sumele de bani menţionate în adresă s-au dat comunelor din judeţul Argeş, imediat după Primul Război Mondial, pentru a fi folosite la construirea unor localuri de şcoală sau la reconstrucţia celor afectate în urma conflagraţiei.

În loc să dea lămuriri impuse de această adresă, fostul prefect, dă următorul răspuns reprodus textual: „Această adresă trimisă mie, după ce v-aţi permis ca în Consiliul Judeţean să faceţi insinuaţiuni incalificabile pe contul meu, îmi apare ca o încercare stângace prin care căutaţi a vă legitima uşuratica procedare. Lipsa de loialitate v-a determinat a face simple insinuaţiuni, fără a îndrăzni să riscaţi afirmaţiuni categorice care v-ar fi putut duce înaintea justiţiei pentru calomnie. Aceste insinuaţiuni aţi avut grijă a le da şi publicităţei în organul local pe care, probabil, nu cu sacrificii personale, l-aţi pus în serviciul de reclamă al persoanei voastre care, se pare, este grav afectat de hipertrofia eului. Consideraţiuni de oportun bizantinism, v-au determinat ca după aceste incalificabile fapte, să-mi trimiteţi această adresă pe care aţi socotit-o necesară […] multor eventualităţi. Veţi înţelege, sper, că v-aţi înşelat nădăjduind că mă voi preta acestui genial joc! Dacă totuşi această insolită adresă, făcând excepţie de la obişnuita ipocrizie a actelor voastre, reprezintă cu adevărat sfânta dv. Inocenţă […] în materie administrativă, în acest caz, daţi voie să deplâng administraţiile în fruntea cărora conducătorii sunt puşi pentru merite cu totul străine de administraţie. Primiţi consideraţiunea ce vi se cuvine”[6].

Având în vedere acest răspuns, prin care Honoriu Bănescu refuză categoric de a da lămuririle cerute, se ajunge la punerea unui sechestru pe unele bunuri mobile (două paturi, un birou, două fotolii, o canapea, două şifoniere şi şase scaune) ale acestuia, în contul ordonanţei de plată fără acoperire din contabilitatea Prefecturii Argeş.

Acesta a fost motivul care îl determină pe fostul prefect liberal Honoriu Băncescu să intenteze în 1930, la Tribunalul Argeş, un proces cu iz politic împotriva lui Armand Călinescu, aşa cum reiese din dosarul cauzei de judecată: „Numitul pârât Armand Călinescu, folosind funcţiunea ce ocupa şi abuzând de ea, a recurs la această măsură în contra mea numai din consideraţiuni de ordin politic, cu vădită rea intenţiune de a mă vexa şi defăima şi a stăruit în ea” şi îi cere acestuia din urmă, daune morale şi materiale fixate global la suma de 100.000 lei[7].

În sprijinul cauzei sale, Honoriu Bănescu deţine şi el un certificat din octombrie 1929, eliberat de secretarul Consiliului Judeţean Argeş, Ştefan Aricescu, prin care justifică o parte din suma care îi era imputată, avându-se în vedere „dezordinea în care s-au găsit scriptele contabilităţei Prefecturii”.

---

[5] Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale – Argeş (în continuare, S.J.A.N. - Argeş), fond Tribunalul Argeş, dosar 91/1930, nenumerotat.

[6] *Ibidem*.

[7] *Ibidem*.

Ministrul de Interne ţărănist, Alexandru Vaida Voievod, dă, la scurt timp, un ordin prin care solicita deschiderea unei anchete la Prefectura Argeş de către inspectorul M. Miloteanu. Acesta consemnează, în noiembrie 1929, că secretarul Consiliului Judeţean, Ştefan Aricescu este principalul vinovat, întrucât a eliberat un certificat cu „afirmaţiuni neexacte spre a fi folosit într-un proces contra Prefecturei”, în timp ce subprefectul Antoniu este exonerat de orice răspundere: „Socotim că dl. subprefect Antoniu nu cu rea credinţă a schimbat acel certificat, ci din prea multă încredere pe care o avea în subalternii săi şi din cauza firei sale slabe şi încrezătoare”. Urmează o sarabandă a actelor contradictorii, astfel că, dintr-un alt certificat, din octombrie 1931, eliberat tot de subprefectul Antoniu, reiese în mod clar că Honoriu Bănescu, nu are vreo restanţă financiară faţă de Prefectura Argeş[8]!

Conflictul juridic dintre cei doi politicieni, se mută în mod făţiş, din sala de judecată, pe terenul şicanelor parlamentare, când, în 1935, deputatul Honoriu Bănescu îl acuză „în mod calomnios” pe Armand Călinescu că în calitatea sa de secretar general la Ministerul Agriculturii, în 1929, a primit un onorariu de 500.000 lei în „Afacerea Tischler Burger” referitoare la exproprierea pentru reforma agrară din 1921 a unui domeniu de 16.000 jugăre cadastrale, proprietatea soţilor Tischler din plasa Huedin, judeţul Cluj[9]. Armand Călinescu, fiind recunoscut pentru calitatea sa oratorică, nu iroseşte ocazia şi îşi atacă adversarul: „Vedeţi domnilor deputaţi ce cuvântare mediocră a ţinut domnul Bănescu, vedeţi cu cine fac eu politică la Argeş, propriu-zis mă joc cu el sau mai exact îmi bat joc!”[10].

Deşi exista o lege prin care trebuia să se urgenteze soluţionarea cauzelor civile, de abia după zeci de amânări, cu motivaţii dintre cele mai hilare (având „în vedere că orele sunt înaintate, trecute de 7 PM, amână din oficiu cauza”), Tribunalul Argeş dă o decizie cu apel în anul 1933, prin care Honoriu Bănescu pierde procesul intentat lui Armand Călinescu. Tribunalul constată că prefectul Armand Călinescu a acţionat cu bună credinţă când a solicitat verificarea ordonanţei de plată efectuată în numele fostului prefect Honoriu Bănescu şi că „procedura sa a fost cel mult o culpă de serviciu, care nu-i atrage responsabilitate personală”[11].

În aceste condiţii, avocatul liberal Bănescu face recurs la Curtea de Apel Bucureşti, Secţia a III-a, care, prin decizia din 1937, arată că Armand Călinescu, în calitate de prefect, nu avea „dreptul de a verifica şi aproba conturile judeţene, astfel că ordinul său de executare depăşea atribuţiile sale de prefect şi constituia o culpă care îi atrăgea răspunderea civilă” şi-i acordă, aşadar, avocatului Honoriu Bănescu suma de 5.000 de lei, cu titlu de daune[12].

Pus în faţa acestei decizii, Armand Călinescu, atunci cu domiciliul în Bucureşti, strada Clunet, nr. 12, face, în anul următor, recurs la Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie. Înaltul for nu a mai apucat să dea sentinţa definitivă, întrucât, în septembrie 1939, Armand Călinescu a fost asasinat de legionari. Practic, procesul pornit în urmă cu 10 ani, se încheie fără a exista o hotărâre definitivă şi irevocabilă, însă teoretic, de

---

[8] *Ibidem*.
[9] Dima Romus, *Armand Călinescu*, Bucureşti, 2001, apud www.armandcalinescu.go.ro, 2012.
[10] General Marin Ionescu, *Armand Călinescu, 3 iulie 1972, (Arhiva familiei)*, apud www.armandcalinescu.go.ro, 2012.
[11] S.J.A.N. – Argeş, fond Tribunalul Argeş, dosar 91/1930, nenumerotat.
[12] *Ibidem*.

abia în ianuarie 1956, Tribunalul Suprem al RPR, cel mai înalt for judecătoresc din perioada comunistă, care înlocuia fosta Înaltă Curte de Casaţie şi Justiţie, printr-un exces de legalitate specific regimului, constată că recursul declarat de fostul prim-ministru Armand Călinescu e perimat, după 18 ani de la asasinarea acestuia!

În urma cercetării întregului dosar al cauzei de judecată, reiese modul de-a dreptul suspect, al instanţelor de judecată din perioada interbelică care îşi poziţionează de fiecare dată decizia în chip diferit ţinând cont de partidul aflat la conducerea ţării. Aşadar, în timpul guvernului ţărănist condus de Alexandru Vaida Voievod, în care Armand Călinescu este subsecretar de stat la Ministerul de Interne, avocatul liberal Honoriu Bănescu pierde procesul intentat lui Armand Călinescu la Tribunalul Argeş (sentinţa 297 din 10 iulie 1933), iar în timpul guvernării liberale a lui Gheorghe Tătărăscu, avocatul ţărănist Armand Călinescu pierde în recurs, la Curtea de Apel Bucureşti (decizia 280 din 23 iunie 1937). Cu alte cuvinte, justiţia română suferea de aceleaşi racile vechi, care însă nu i se pot imputa în totalitatea lor: tergiversarea proceselor „sensibile", imixtiune politică, părtinire şi interpretare în mod diferit a aceloraşi fapte şi prevederi legale.

A RESONANT POLITICAL TRIAL? HONORIUS BANESCU OF THE NATIONAL LIBERAL PARTY VERSUS ARMAND CALINESCU OF THE NATIONAL PEASANT PARTY

Abstract

A political conflict broke out between the newly appointed prefects of Arges County in 1928, Armand Calinescu, representing the National Peasant Party, and Honorius Banescu, the former prefect of Arges County and Liberal National Party leader of Arges. The former prefect was accused of using a part of public money for the building or reconstruction of the schools affected after World War I for his own personal interest.

The trial of the two politicians lasted for 10 years, until the last forum of the country's judiciary, the High Court of Cassation and Justice, which should have stated a final ruling in this trial, however it did not succeed, given that in 1939 the Prime Minister of the country, Armand Calinescu, was assassinated by legionnaires.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

CÂTEVA ASPECTE DIN ACTIVITATEA AVIAŢIEI GERMANE DUPĂ 23 AUGUST 1944

IONEL-CLAUDIU DUMITRESCU*

Secolul al XIX-lea a fost marcat de o permanentă creştere a producţiei industriale, ceea ce implica o permanentă cursă pentru resurse şi pieţe de desfacere. Prima conflagraţie mondială a rezolvat unele probleme ale hegemoniei mondiale, dar au apărut noi conflicte între marile puteri. Lichidarea industriei din statele concurente şi asigurarea unui spaţiu vital au dominat gândirea liderilor militari şi politici din perioada interbelică. Marea criză economică (1929-1933) a dus la apariţia unor idei originale de rezolvare a problemelor economice şi financiare. Statul a intervenit masiv în domeniul economic prin lansarea unor masive comenzi militare şi prin realizarea unor infrastructuri cu rol ofensiv. Soluţia s-a dovedit a fi una temporară, creşterea efectivelor militare impunând utilizarea acestora. Pactul Molotov-Ribbentrop din 23 august 1939 a permis descătuşarea energiilor distructive.

Al Doilea Război Mondial a fost marcat de o adevărată explozie a dezvoltării aviaţiei militare. Toate marile puteri au trecut la realizarea de mari armate aeriene. Proiectele au fost realizate cu mult înainte de declanşarea ostilităţilor, fabricile fiind ridicate sub motivul că trebuie redus şomajul. Biplanele şi avioanele cu structură din lemn şi pânză au fost înlocuite rapid cu aparate moderne din aluminiu şi oţel sau au fost trimise în şcolile de pilotaj. Mai puteau să fie utile pentru cercetare şi dirijarea focului artileriei. Puterea superioară a motoarelor a favorizat creşterea masei şi a cantităţii de armament transportat, dar a dus şi la o sporire a consumului de carburant şi astfel petrolul a devenit un necontestat rege al războiului. Germania lui Adolf Hitler a intrat extrem de nepregătită într-un conflict de amploare. Resursele de hidrocarburi erau limitate, iar benzina sintetică a firmei I. G. Farbenindustrie nu era utilă tuturor mijloacelor de luptă şi de transport. România a devenit astfel un pion extrem de interesant pe tabla de şah europeană şi cei patru jucători globali (Germania, URSS, SUA şi Marea Britanie) şi-au propus preluarea controlului asupra rafinăriilor sau distrugerea acestora. După înfrângerea Franţei şi în condiţiile unei depline izolări politico-militare, autorităţile de la Bucureşti au căutat şi obţinut sprijinul Germaniei oferind fundamentala monedă de schimb: petrolul. Soluţia sovietică nu era de preferat în condiţiile în care Iosif Stalin se manifesta extrem de agresiv la adresa „lumii vechi”.

După declanşarea războiului împotriva Uniunii Sovietice, o grijă fundamentală pentru Adolf Hitler a fost protejarea rafinăriilor româneşti. Campania din Crimeea a

* Colegiul Naţional „Alexandru Odobescu“, Piteşti.

fost o consecinţă a bombardamentelor sovietice asupra oraşelor Ploieşti şi Constanţa. Au fost deplasate unităţi de artilerie antiaeriană şi aviaţie de vânătoare pentru formarea unui Festung după raidul american cu bombardiere B-24 din iunie 1942. Dispozitivul şi-a dovedit din plin eficienţa la 1 august 1943 când a spart valurile de bombardiere americane trimise într-un atac la joasă altitudine. A fost un plan aproape sinucigaş de utilizare a marilor aparate de o manieră ce împiedica folosirea vizoarelor. Rezervoarele mari de carburant le făceau extrem de vulnerabile. Experienţe similare eşuaseră în timpul campaniei împotriva armatei germane în 1940. Chiar dacă resursele militare germane erau limitate, România a fost protejată de unităţi de elită din cadrul Luftwaffe. Astfel, Hans-Ulrich Rudel a încercat să oprească valurile de tancuri sovietice, iar Erich Hartmann a participat la luptele aeriene cu avioanele sovietice şi americane[1]. Eforturile aşilor erau insuficiente în condiţiile superiorităţii zdrobitoare a inamicului în oameni şi tehnică de luptă. Numai în perioada mai-august 1944 au fost pierdute 140 de aparate germane de primă clasă în luptele cu anglo-americanii.

Luftwaffe a beneficiat de tehnică modernă, revoluţionară chiar, dar a primit misiuni pe fronturi prea vaste pentru resursele de care dispunea. Nu se poate spune că a fost punctul slab al armatei germane. Conducătorii n-au ştiut să o utilizeze raţional şi să comande aparatele cele mai potrivite pentru misiuni. Nici industria n-a fost trecută suficient de repede pe picior de război pentru a asigura rapid completarea golurilor inerente într-un conflict de amploare. Pierderile în echipaje experimentate în timpul marilor bătălii aeriene (Bătălia pentru Anglia, Creta, Stalingrad) au fost imposibil de recuperat şi avioanele moderne au primit zburători mai puţin experimentaţi. Lipsa carburantului împiedica dezvoltarea programelor de instrucţie de durată, bobocii fiind victime sigure la primele întâlniri cu inamicul. Nici accidentele nu-i iertau pe începători. Industria punea la dispoziţie din ce în ce mai multe aparate, dar nu existau oameni şi carburant pentru creşterea eficienţei. Trupele terestre copleşite la sol de tăvălugul aliat n-au mai primit niciun sprijin din cerul devenit nemilos. Nici armamentul antiaerian nu era suficient pentru închiderea spaţiului aerian. Vremurile bune din 1940 sau 1941 deveniseră amintiri frumoase.

Arestarea mareşalului Ion Antonescu şi întoarcerea armelor au fost lovituri fatale pentru întregul dispozitiv aeronautic german din Europa. Aviaţia a primit ordin din partea lui Adolf Hitler să nimicească rezistenţa opusă de militarii români şi să-i lichideze pe conducătorii rebeliunii. Chiar dacă bombele au reuşit să distrugă o serie de clădiri importante din Bucureşti în zilele următoare actului de la 23 august 1944, s-a dovedit încă o dată că aviaţia germană nu avea serioase capacităţi strategice. Aviaţia românească dotată cu aparate Me-109 şi I.A.R.-80 a intervenit destul de eficient şi doar în ziua de 27 august 1944 au fost doborâte 10 avioane germane[2]. Forţele terestre române au capturat în urma unor lupte înverşunate 228 de aparate de diferite tipuri şi depozite însemnate de combustibil, piese de schimb şi arme[3]. Au fost anihilate şi unităţile de apărare antiaeriană, un adevărat coşmar pentru toţi piloţii aliaţi[4].

---

[1] Medin Robănescu, Carlos Lievens, *Erich Hartmann*, în *Aero Magazin*, nr. 3, martie 2002, p. 41.

[2] *23 august 1944, Documente*, vol. II, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984, p. 578.

[3] Cornel Scafeş (coord.), *Armata Română. 1941-1945*, Editura R.A.I., *Bucureşti, 1996, p. 165.*

[4] *23 august 1944*, vol. II, p. 536. În zona Prahova a fost distrusă o întreagă divizie antiaeriană. Capacităţi defensive au fost anihilate şi în alte regiuni. Au fost capturate numai la Drobeta Turnu Severin zece tunuri uşoare. Pierderilor tehnice li se adăugau pierderile în personal.

Unităţile Wehrmacht-ului, prinse între Armata Roşie aflată în plină ofensivă şi forţele române, au fost în cea mai mare parte capturate sau nimicite. Au reuşit să scape trupele aflate în preajma graniţei[5]. Au fost scoşi din luptă într-un timp extrem de scurt 580.000 de soldaţi şi ofiţeri germani[6]. Şi pierderile în tehnică de luptă au depăşit orice dezastru precedent. Unităţile Luftwaffe au reuşit să salveze o parte din materialul volant, dar au fost pierdute depozitele de carburant şi de piese de schimb. Nici personalul de întreţinere n-a putut să fie evacuat din lipsă de avioane de transport. Aparatele salvate au aterizat pe aerodromuri din Transilvania aflată sub controlul forţelor maghiare.

Se ştie că un necaz nu vine niciodată singur. Concentrarea aviaţiei germane a atras atenţia comandamentului american din Italia şi pe 31 august au fost trimise 48 de avioane P-51 Mustang din Grupul 52 Vânătoare. Cum posturile de observare şi staţiile radar fuseseră pierdute în România, germanii au fost luaţi prin surprindere. Aerodromul din Reghin a fost mitraliat de mai multe ori şi s-au desfăşurat lupte aeriene înverşunate. Pierderile germane au fost grele şi au fost estimate la 60 de aparate[7].

Totuşi, Luftflote 4 a rămas o forţă redutabilă pentru acoperirea unui front germano-maghiar încropit în mare grabă şi care nu se baza pe tăria unui aliniament pe Carpaţi. S-a profitat din plin de întârzierile legate de rebazarea unităţilor sovietice de aviaţie şi de problemele avioanelor româneşti care erau lovite din aer şi de la sol de noii aliaţi. Înlocuirea crucii lui Mihai cu cocardele tricolore nu asigura întotdeauna evitarea focului prietenesc. Atacurile germane au fost favorizate şi de atitudinea ostilă a sovieticilor faţă de români, multe posturi de observaţie fiind devastate şi tehnica însuşită. În aceste condiţii, Luftflote 4 a avut de îndeplinit misiuni diverse (cercetare în adâncimea teritoriului inamic, bombardarea nodurilor feroviare, mitralierea terenurilor şi convoaielor militare, raiduri de teroare, vânătoare liberă şi sprijinirea propriilor trupe) şi a obţinut succese notabile folosind un număr limitat de aparate din cauza lipsei de carburant şi personal navigant.

Zborurile de recunoaştere. Comandanţii germani erau într-o situaţie extrem de delicată după 23 august 1944 fiindcă nu aveau suficiente surse care să transmită în timp real informaţii despre deplasările coloanelor sovietice şi ale unităţilor româneşti. Observarea din aer rămânea singura posibilitate pentru OKW de a avea un contact cu realitatea de la sud de Carpaţi. Piloţii au primit ordinul de a survola fluviul Dunărea care era o importantă arteră de transport în condiţiile în care sovieticii dispuneau de flota românească şi de vasele germane capturate[8]. În ziua de 6 septembrie un avion

---

[5] *Ibidem*, p. 660.
[6] *23 august 1944*, vol. II, p. 661.
[7] Bernad Denes, Laszlo Marton, *Mustanguri peste Reghin*, în *Aero Magazin,* nr. 10, iulie 2003, p. 16. O altă unitate americană a lovit aerodromul din Oradea-Mare, acţiunea soldându-se cu circa 15 reuşite (Ibidem, p. 18). Autorii articolului citat amintesc de dorinţa pilotului John J. Voll de a doborî cât mai multe avioane inamice în urma unor lupte aeriene. Ju-52 era un avion lent de transport şi o ţintă facilă. Fără să mai verifice felul aparatului, zona de acţiune şi însemnele militare, pilotul american a lovit două avioane româneşti de acest tip. O sursă românească informează că la 11:30 Ju 52 nr. 4 a fost atacat de doi vânători (identificaţi drept inamici) şi s-a prăbuşit la Scurtu (judeţul Vlaşca). Au fost doi morţi (un carbonizat şi un împuşcat) şi doi salvaţi (elevul sergent Vlădoianu şi Porculea Vasile). Un alt avion românesc a fost doborât la Siliştea Vlaşca ducând la pierderea unui aviator şi la rănirea unui al doilea (Arhivele Naţionale, fond *Preşedinţia Consiliului de Miniştri*. *Serviciul Special de Informaţii*, dos. nr. 15/1941, f. 463).
[8] C. Scafeş, *op. cit.,* p. 81.

german era semnalat în zona localităţii Giurgiu (ora 13:13-14:42). Cursul fluviului a fost supravegheat între 14:08 şi 14:45 de alte două aparate care au zburat de la Giurgiu la Turnu Măgurele. A doua zi a fost analizat sectorul Bechet - Turnu Măgurele şi zona oraşului Craiova.

N-a fost neglijată nici reţeaua feroviară. Zona oraşului Piteşti a fost observată în dimineaţa zilei de 4 septembrie de un avion german care, la 7:45, a început să mitralieze localitatea Bănănăi, probabil cu intenţia de a lovi un tren şi a identifica prezenţa apărării antiaeriene sovietice, dar acţiunea n-a avut nici un fel de finalitate. În ziua de 11 septembrie s-a mitraliat gara Strehaia, dar rezultatele au fost nesemnificative.

Cam toate acţiunile din cel de-Al Doilea Război Mondial au avut miros de petrol, OKW-ul nu putea să uite judeţul Prahova şi rafinăriile. Şase avioane au fost trimise în cursul nopţii de 10 septembrie pe traseul Câmpulung - Moreni pentru a testa şi reacţia apărării antiaeriene. Nu s-a reuşit decât o identificare a aparatelor ca fiind inamice, ceea ce a încurajat trimiterea unei noi misiuni de cercetare în ziua următoare[9]. În cursul nopţii de 10 spre 11 septembrie un bombardier german a lansat câteva încărcături explozive la Ploieşti[10], dar măsurile de apărare pasivă şi-au dovedit eficienţa. Misiunile de observare au continuat şi, pe 18 septembrie, oraşul Titu era survolat[11], dar au început să se rărească pe măsură ce presiunea forţelor aliate a devenit accentuată în Podişul Transilvaniei.

Atacurile la sud de Carpaţi au dovedit slăbiciunea strategică a aviaţiei germane. Au fost trimise în general avioane de vânătoare care puteau să scape de urmăritori, dar mitralierele nu aveau nici un fel de eficienţă militară. Astfel, şapte avioane au acţionat la Drobeta Turnu Severin-Orşova fără rezultate. Activitatea este reluată la 8:30 cu 11 avioane şi istoria s-a repetat. Nici la Moldova Nouă trei aparate nu au obţinut mai mult succes[12]. Poate doar o terorizare a populaţiei civile, dar aceasta era deja obişnuită cu raidurile de teroare americane. Au fost trimise în misiuni chiar şi aparate de tip Henschel, dar cantitatea de bombe transportată era prea mică. Un avion a lansat bombele la Simianu şi apoi a căzut la Vânju Mare. S-a înregistrat un mort, iar ceilalţi doi aviatori au reuşit să se salveze cu paraşutele[13]. Dacă Henschelul din 30 august a fost distrus, un bimotor a fost capturat intact în comuna Isvoarele (judeţul Mehedinţi)[14] trei zile mai târziu.

Slabele rezultate obţinute, pierderile şi consumul important de carburant au dus la anularea misiunilor de recunoaştere. Toate mijloacele de luptă erau utile în sprijinirea unităţilor terestre.

[9] AN, fond *PSM. SSI*, dos. 15/1941, f. 468, 471, 474, 478, 479.

[10] *Ibidem*, f. 478. Nici un atac întreprins cu patru avioane de vânătoare n-a avut mai mult succes. Focul mitralierelor n-a provocat pierderi în ziua de 3 septembrie în zona Ploieşti - Brazi şi două ar fi fost doborâte de apărarea antiaeriană (*Ibidem*, f. 467).

[11] *Ibidem*, p. 493.

[12] În disperare de cauză, 9 aparate germane au tras cu tunul şi mitraliera asupra localităţii Băile Herculane. Tot fără efect (*Ibidem*, f. 471). Dacă mitralierea gării Filiaşi de către un singur avion în ziua de 5 septembrie (ora 11), se poate justifica prin necesitatea paralizării reţelei feroviare (*Ibidem*, f. 469), efortul depus la Băile Herculane nu are nici un fel de raţionament militar.

[13] *Ibidem* f. 461.

[14] *Ibidem*, f. 466.

Bombardarea nodurilor feroviare. A avut întotdeauna ca justificare împiedicarea concentrărilor de trupe inamice, dar cum obiectivele erau în localităţi sau la marginea acestora pot fi incluse şi în categoria raidurilor de teroare. Nu s-a folosit un număr mare de avioane din cauza subţirimii înzestrării cu material volant. Au fost vizate în mod deosebit oraşele Arad şi Timişoara de unde se puteau lansa atacuri asupra deschisei câmpii maghiare. Aeroporturile aflate în imediata vecinătate ar fi fost utile pentru economisirea carburantului în încercarea de a opri din aer trecerea forţelor române şi sovietice prin pasurile munţilor Carpaţi. Cum trupele terestre au eşuat în tentativa lor, aviaţia a primit ordin să lovească gările şi aerodromurile. Pe 15 septembrie 1944 au fost trimise 16 avioane asupra aeroporturilor Moşniţa şi Giarmata, dar s-a lovit şi colonia Plopi de lângă Giarmata şi s-a mitraliat oraşul Timişoara, unde s-au înregistrat mai multe victime[15]. Loviturile asupra obiectivelor militare s-au soldat doar cu un rănit[16]. Mult mai violent a fost bombardamentul din 30 octombrie atunci când alarma s-a dat prea târziu[17]. Au fost lansate 120 de bombe din care nu au explodat 20 (16,6%), dar numai una a fost de 500 Kg. S-au înregistrat trei morţi în rândurile sovieticilor şi 17 printre militarii şi civilii români. Scena noii Guernica a fost întregită de 35 de răniţi. Alte două avioane au atacat în cursul nopţii (1:33) şi cu trei bombe plasate în gara Domniţa Elena au avariat o locomotivă şi două vagoane[18].

Oraşul Arad era important pentru asigurarea unei ofensive de-a lungul văii Mureşului. Un atac al trupelor terestre fusese respins în 29 august[19]. Primele acţiuni s-au înregistrat în 5 octombrie când opt avioane au lansat 20 de bombe. Au fost victime, dar efectele au fost neînsemnate. A doua zi au apărut 12 avioane la mare altitudine şi s-au vizat gara şi uzina electrică. Cele 10 bombe au făcut 16 morţi şi un număr de răniţi, dar pagubele materiale au fost neînsemnate. Circulaţia trenurilor militare nu a fost afectată. Un atac de noapte (ora 23:44) cu doar două bombe în zona gării n-a însemnat decât provocarea de panică prin declanşarea alarmei[20]. A fost doar un preambul. După miezul nopţii cinci-şase avioane germane au lansat rachete şi zece bombe, apoi au fost slobozite alte şapte sau opt spre gară şi uzina de apă[21]. După un alt raid cu efecte limitate în 27 octombrie, au urmat şocurile principale. Pe 31 octombrie au fost lansate 34 de bombe de 50 şi 100 kg. care au afectat trei trenuri sovietice cu diferite materiale şi unul cu muniţii. Au fost cinci soldaţi sovietici ucişi şi 10 răniţi. Precizia bombardamentului a fost totuşi afectată de focul apărării antiaeriene care a doborât un avion. A urmat un raid de noapte, dar eficienţa a fost minimă. Cum bombele n-au reuşit să distrugă infrastructura feroviară (nici nu aveau suficientă forţă pentru astfel de obiective vaste), în noaptea de 5 spre 6 noiembrie a fost repetat atacul la lumina paraşutelor. În zona gării s-au înregistrat nouă morţi si 17 răniţi printre sovietici, iar în

[15] *Ibidem*, f. 482.
[16] *Ibidem*, f. 484. Un alt atac în forţă se produsese deja la 7 septembrie, ora 18:14, când a fost atins cartierul Freidenthal. N-a lipsit nici obişnuita mitralieră pentru a se provoca victime civile, vizată fiind zona Prefecturii. (*Ibidem*, f. 475).
[17] *Ibidem*, f. 517. Situaţia n-a fost una singulară pe teritoriul României în cel de-al doilea război mondial. Şi în oraşul Piteşti s-a dat alarma după trecerea bombardierelor americane şi norocul locuitorilor a fost că avioanele aveau ţinte mai importante din punct de vedere strategic.
[18] *Ibidem*, f. 518 - 520.
[19] *Ibidem*, f. 518 - 520.
[20] AN, fond *PCMSSI*, dos. 15/1941, f. 504, 506.
[21] *Ibidem*, f. 506. Numărul de victime era încă necunoscut.

centrul oraşului 10 bombe (una neexplodată) au provocat 8 morţi şi au avariat o casă. Au mai fost avariate clădiri pe străzile Doamna Bălaşa, Brezoianu şi Sigma (tot bombe de 50-100 Kg). Asaltul asupra aeroportului s-a soldat cu un eşec total, cele 15 bombe neprovocând pagube sau victime. O altă misiune a fost executată pe 8 noiembrie şi 8-9 bombe au afectat trei linii de cale ferată, dar rezultatele nu au fost de durată[22].

Nici localitatea Lugoj n-a fost ocolită de ororile războiului pentru că dispunea de un aerodrom şi cale ferată. Ziua de 14 septembrie a fost un adevărat coşmar. Două avioane au lovit gara Jiena şi linia de cale ferată pe 100 de metri (12:45-13:20). Două ore mai târziu, tot două avioane s-au ocupat de uzina electrică şi cazarma Regimentului 42 Artilerie. S-au înregistrat şase răniţi şi un mort şi 10 cai au fost ucişi (14:58-15:50). Istoria se repetă peste nici un sfert de oră, cele două avioane urmărind obiective industriale (16:03-16:50). Coşmarul nu se terminase. Alte două aparate au lovit oraşul timp de 50 de minute (17:20-18:10). Rezultatul a fost însă dezamăgitor pentru germani. N-au fost decât doi morţi şi nouă răniţi militari la cazarmă, un soldat împuşcat pe strada Buziaş şi o femeie lovită de gloanţe în comuna Iena. Uzina electrică n-a fost atinsă, iar un avion decolat de pe aerodrom a fost avariat. În localitatea învecinată au fost rupte firele telefonice şi avariate mai multe clădiri[23].

Fiind folosite puţine avioane, bombe de calibru mic şi mitraliere, raidurile germane nu au putut să contribuie în mod semnificativ la oprirea ofensivei sovietice. Mai mult stânjenea diferenţa de ecartament dintre România şi Uniunea Sovietică.

Avioanele de vânătoare-bombardament în special de tipul FW-190 sau Me-109 aveau calităţi remarcabile pentru executarea atacurilor asupra unor ţinte punctiforme (trenuri şi camioane) fără a permite apărării antiaeriene să riposteze în timp util. Nu se ţinea cont dacă obiectivul era civil sau militar, importante fiind doar distrugerile. În ziua de 10 septembrie a fost mitraliat de două ori un tren civil în gara Simeria (judeţul Hunedoara). Cinci zile mai târziu a fost mitraliat trenul care se deplasa pe ruta Lugoj-Ilia şi s-au înregistrat trei morţi şi 26 de răniţi. O greşeală de planificare a dus la staţionarea a trei trenuri în staţia Subcetate (Hunedoara), ceea ce însemna o ţinţă ideală pentru aviatorii germani. Atacul cu bombe şi mitraliere a provocat în ziua de 14 octombrie 38 de morţi şi mulţi răniţi printre oamenii lipsiţi de apărare.

Nici cursele militare n-au fost ferite de atacurile prin surprindere. În 15 septembrie a fost mitraliat un tren la Sântandrei (Timiş, la 13 km de Timişoara), dar nu s-au obţinut rezultate semnificative. În aceeaşi zi, în zona gării Marginea (58 km de Lugoj) a fost lovit un tren sovietic fiind răniţi mecanicul, fochistul şi şeful de tren român, iar locomotiva a fost distrusă. Cea mai spectaculoasă lovitură a fost realizată în octombrie prin lovirea unui tren plin cu muniţii, ceea ce a contribuit la diminuarea intensităţii focului aliat.

Gările din partea de vest a ţării reprezentau ţinte favorite pentru că ofereau încărcături preţioase şi nu dispuneau de o apărare eficientă. În 14 septembrie a fost lovită gara Topolăvăţul Mare (Timiş, la 24 km de Lugoj şi 31 km de Timişoara), dar s-au înregistrat avarii la 11 locuinţe şi au fost nouă victime (din care doi morţi)[24]. Mintia şi Simeria aveau însă un trafic mult mai intens şi loviturile au fost mai precise. Pe 15

[22] *Ibidem*, f. 516, 518, 520, 522, 523.
[23] *Ibidem*, f. 483, 485.
[24] *Ibidem*, f. 478, 484, 488, 513

septembrie doar două avioane reuşesc să distrugă patru vagoane de marfă şi două de călători. Au fost cinci morţi şi mulţi răniţi. N-a scăpat nici Mintia. Au fost lansate doar cinci bombe (două neexplodate) şi s-au efectuat mitralieri. Trei vagoane cu echipament militar şi două cu alimente româneşti au fost distruse. Trei barăci ale societăţii Deruban şi mai multe butoaie cu benzină au ars. Au fost şi victime (trei morţi şi opt răniţi)[25]. Grav lovită a fost şi gara Subcetate în 16 septembrie. Au fost scoase din uz două vagoane de clasă, dar pierderile civile au fost dureroase (18 morţi şi 40 de răniţi). Gara Simeria dobândise în concepţia comandantului german o importanţă strategică deosebită. Pe 6 octombrie au fost lansate circa 100 de bombe, dar de data aceasta precizia a fost slabă şi n-au fost afectate instalaţiile feroviare. Au plătit în schimb civilii prin 50 de case avariate şi şase morţi. Având informaţii că traficul se desfăşoară normal, germanii au atacat din nou pe 8 spre 9 octombrie şi linia Simeria-Turdaş a fost atinsă. Echipele de intervenţie au restabilit circulaţia chiar în ziua de 9, ceea ce dovedeşte încă o dată slaba capacitate de lovire a aviaţiei germane. Celebrul avion Me-109 a mai acţionat şi împotriva Mintiei pe 7 octombrie, dar nu s-a reuşit decât lovirea a patru case şi uciderea a cinci civili în zona gării[26].

Avioanele se înverşunau şi asupra ţintelor aflate în deplasare pe şosele pentru a întârzia sosirea forţelor terestre sovietice şi române. În comuna Găvăjdia a fost atins în ziua de 16 septembrie un camion rusesc cu muniţii şi pe 17 au fost mitraliate coloanele aflate în marş spre linia frontului[27]. Efecte nesemnificative pentru că Luftwaffe nu putea să asigure permanenţa atacurilor aşa cum procedau anglo-americanii în vestul Europei.

Atacurile germane asupra reţelei feroviare au demonstrat ineficienţa unui astfel de demers militar. Experienţa din Rusia nu era suficientă şi erorile s-au repetat.

Activităţi aeriene în Transilvania

După 23 august 1944 armata germană a încercat să ocupe poziţiile care să împiedice debuşeul forţelor româno-sovietice la nord de Carpaţi, dar resursele limitate au făcut imposibilă realizarea misiunii. Luftwaffe a primit ordinul să distrugă postul de radio Bod[28] şi să joace rolul de ariergardă. Principalul obiectiv a rămas reţeaua de transport prin folosirea rapidelor avioane de tip FW-190 şi Me-109. Şi aici s-a profitat de slăbiciunea apărării antiaeriene şi de slaba activitate a aviaţiei române. Sovieticii, surprinşi de rapiditatea prăbuşirii frontului german, aveau probleme cu rebazarea unităţilor de aviaţie şi abia la 17 septembrie se vorbea de amenajarea unui mare aerodrom la Prejmer[29].

O primă acţiune a vizat trenul 2.360 aflat în staţia Războieni şi rafalele au provocat moartea a 30 de persoane şi mulţi răniţi. A urmat gara Racosul (3 septembrie) şi s-au distrus trei clădiri învecinate şi reţeaua telegrafică. Nici acoperişul clădirii gării

[25] *Ibidem*, f. 486. Un alt raport precizează pierderile de le Simeria (clădirea gării avariată, două vagoane cu păcură incendiate, şase case distruse şi 15 avariate). Morţii de la Mintia erau sovietici, iar dintre răniţi doar trei erau români (*Ibidem*, f. 489). Prin lovirea triajului din Simeria au fost scoase din uz 20 de vagoane, 4 linii şi reţeaua de telegraf şi telefon (*Ibidem*, f. 491).
[26] *Ibidem*, f. 491, 506, 507, 508.
[27] *Ibidem*, f. 488, 490.
[28] S-au înregistrat patru morţi şi doi răniţi între care două femei şi un copil (*23 august 1944*, vol. II, p. 605).
[29] AN, fond *PCMSSI*, dos. 15/1441, f. 486.

n-a scăpat de schije şi au fost rănite 6 persoane[30]. Oraşul Blaj, aflat la o intersecţie de drumuri, a fost o ţintă favorită. Raidurile s-au succedat în zilele de 4, 5 şi 7 septembrie. Au mai fost asaltate localităţile Mediaş, Teiuş, Alba Iulia, Copşa Mică şi Coşleriu. Pierderile civile au fost însemnate.

Chiar dacă au avut un număr limitat de aparate, reuşitele militare au fost deosebite. Bombardamentul din 6 septembrie de la Copşa Mică a dus la distrugerea a două vagoane cu muniţie de infanterie, un vagon cu tuburi de aramă pentru Astra Braşov, un vagon cu paste făinoase şi trei cu tutun. A mai fost lovit un tren militar şi au rezultat 5 morţi şi 6 răniţi[31]. Concentrarea unităţilor armatei române s-a efectuat fără acoperire aeriană în primele zile ale lunii septembrie[32]. Escadrilele germane au profitat din plin de lipsa aparatelor de primă linie şi mitraliau de la joasă altitudine cu precizie maximă. A fost un adevărat masacru. Zburând de-a lungul şoselei Sibiu-Mediaş, piloţii au observat în zona localităţii Griveceni coloanele cu muniţii şi combustibil ale Corpului 6 armată şi le-au nimicit în totalitate. N-au scăpat nici camioanele Diviziei 8 cavalerie[33]. Circulaţia a fost complet întreruptă de fumul incendiilor, fiarele calcinate şi exploziile lăzilor cu muniţii.

Activităţi împotriva aviaţiei române. Dubla ofensivă aeriană din 1944 a fost întâmpinată cu curaj de către aviatorii români dispunând de avioane Me-109 şi I.A.R.-80. Superioritatea aliaţilor era însă zdrobitoare şi după dobărârea căpitanului Alexandru Şerbănescu moralul piloţilor a scăzut. Avioanele I.A.R.-80 erau depăşite tehnic, iar rezervoarele de carburant plasate defectuos le transformau în adevărate torţe zburătoare. Evenimentele de la sfârşitul lunii august 1944 a dus însă la pierderea a 161 de aparate, dar au fost capturate 228 aparţinând Luftwaffe[34]. Cum până la întoarcerea armelor, Ungaria era privită teoretic ca un aliat şi, dispunând de puţine forţe aeriene, nu era considerată ca un pericol iminent, aerodromurile au primit doar avioane de categoria a doua. Doar în zona Ghimbav au fost dispuse aparate I.A.R.-80, iar Brigada 1 artilerie antiaeriană era insuficientă pentru a acoperi întreaga linie de demarcaţie.

Lipsa aviaţiei de vânătoare a permis o activitate nestingherită a zburătorilor germani. Chiar şi cei care nu aveau experienţă puteau să devină în scurt timp aşi. Pe 2 septembrie au fost trimise spre Turda opt bombardiere Junkers şi opt avioane de şcoală au fost distruse[35]. A doua zi au fost neutralizate 12 aparate la Mediaş[36]. Pe 4 septembrie avioanele germane revin şi mai sunt incendiate două aparate şi avariate uzinele A.S.A.M. Două Rotte au fost dirijate spre aerodromul din Ghimbav şi au distrus două I.A.R.-80 şi un avion B-24 „Liberator". Aerodromul Blaj mai dispunea de avioane şi germanii s-au înverşunat să le distrugă. Pe 7 septembrie 1944 au fost incendiate 6 unităţi[37], iar a doua zi a fost doborât în flăcări în regiunea Alba Iulia un avion românesc

---

[30] *Ibidem*, f. 465, 467.
[31] *Ibidem*, f. 471.
[32] Vasile Tudor, *Bf 109 vs. Bf 109*, în *Aero Magazin*, nr. 4, aprilie 2002, p. 27.
[33] AN, fond *PCMSSI*, dos. 15/1941, f. 472.
[34] Cornel Scafeş, Horia Şerbănescu, Ioan Scafeş, *Armata Română 1941-1945*, Editura R.A.I., Bucureşti, 1996, p. 165.
[35] AN., fond *PCMSSI*, dos. 15/1944, f. 466. Unele surse afirmă că situaţia era mult mai dezastruoasă pe aerodromul din Turda. Pierderile s-au ridicat la circa 50 de aparate. (V. Tudor, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 26).
[36] V. Tudor, *op. cit*, în *loc. cit*, p. 27.
[37] AN, fond *PCMSSI*, dos. 15/1941, f. 468, 475.

de vânătoare[38]. Rezultatele obţinute par spectaculoase la prima vedere, dar ţintele distruse nu erau avioane de luptă moderne.

Sosirea C.A.R. a complicat situaţia, dar zburătorii germani reuşeau unele surprize. Un avion, care decolase de la Balomir (Hunedoara), a fost surprins de trei vânători inamici şi n-a avut şanse de scăpare. Cei doi piloţi români au pierit în urma atacului concertat[39].

Românii nu aveau prea mult sprijin de la aliaţii sovietici. Aceştia executau doar ordine pe criteriu ideologic şi zburătorii români nu păreau de încredere. Se deschidea focul asupra aşezărilor pentru a se semăna panica şi pentru a demonstra cine deţine controlul. Un avion He-111 a fost interceptat de trei vânători cu stele roşii şi a fost obligat să aterizeze forţat la Flămânda (Vlaşca). Incidentul se petrecea la 9 octombrie 1944 şi s-a soldat cu rănirea a trei aviatori români[40].

Concluzii. Activitatea aviaţiei germane a fost deosebit de intensă în condiţiile lipsei de avioane şi a vremii nefavorabile.

Lipsa aviaţiei de vânătoare româneşti şi a apărării antiaeriene a permis atacurile repetate şi de la mică altitudine, uneori cu eficienţă maximă[41].

Lipsa bombardierelor şi a bombelor grele a împiedicat distrugerea infrastructurii rutiere şi feroviare, pagubele produse fiind înlăturate în timp scurt. Chiar dacă industria germană a fost orientată spre producţia de avioane de bombardament în dauna celor de vânătoare şi asalt, n-a reuşit să asigure suficiente forţe pentru neutralizarea inamicului de pe frontul românesc.

Ofensiva terestră româno-sovietică a dus la capturarea aerodromurilor din Transilvania şi la rărirea raidurilor. Penuria de carburant nu justifica acţiunile ofensive în adâncimea teritoriului inamic pentru că efectele erau minime. Lipsa combustibilului pentru avioane şi pentru camioanele de aprovizionare a fost principala cauză a acţiunilor anemice ale Luftwaffe după septembrie 1944[42].

Atacurile aviaţiei germane au fost lipsite de o eficienţă deosebită din cauza lipsei de avioane de asalt, aparatele de vânătoare fiind concepute pentru lupta în mare viteză şi implicit aveau o structură vulnerabilă la focul terestru. Nici cantitatea de muniţie transportată nu era spectaculoasă.

Prezentul material a fost realizat pe baza rapoartelor prezentate conducerii ţării şi nu are pretenţia să fi expus toate operaţiunile aeriene germane din perioada 23

---

[38] *Ibidem*, f. 477. Raportul spune că ar fi fost un Me-109, dar alte surse afirmă că prima victimă ar fi fost adj-av. Gh. Buholtzer în ziua de 9 septembrie 1944, dar pierderea s-ar fi datorat focului prietenesc sovietic (V. Tudor, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 27). Probabil a fost vorba despre un alt tip de avion şi martorii le-au confundat.

[39] AN, fond *PCMSSI*, dos. 15/1941, f. 479. A doua zi, 16 septembrie 1944, un alt avion a căzut pe muntele Plaju (14 km de punctul Poiana Mărului, jud. Severin) şi a ars în totalitate. Ambii piloţi au pierit, dar nu se precizează cauza dezastrului (*Ibidem*, f. 492). Pe raza comunei Bodo-Severin a căzut un avion din Flotila I Aviaţie Iaşi şi au pierit locotenent rezervă Buroga Andrei, adj. st. Buzdugan Aristotel şi sergent mitralior Rusu Eugen (14 octombrie 1944) (*Ibidem*, f. 515). Cea mai mare reuşită a fost dată de o formaţiune de vânătoare în 7 octombrie 1944 în apropiere de localitatea Mintia. A fost interceptat un lent avion de transport sovietic (probabil un Li-2, varianta sovietică a modelului american C-47) şi l-au doborât. Au fost 18 morţi şi patru răniţi, iar aparatul a ars în totalitate (*Ibidem*, f. 508).

[40] *Ibidem*, f. 509.

[41] Un singur avion a reuşit în apropiere de Tălmaciu (Sibiu) să distrugă două maşini şi să provoace 15 morţi şi patru răniţi. A continuat misiunea prin bombardarea localităţii Şeica Mare, dar calea ferată n-a suferit avarii (7 septembrie 1944) (*Ibidem*, f. 474).

[42] Albert Speer, *În umbra lui Hitler Memorii*, vol. II, Nemira, Bucureşti, 1997, p. 111.

august-noiembrie 1944. Viitoarele studii în arhive vor completa datele descoperite până la momentul redactării finale.

SOME ASPECTS OF THE ACTIVITY OF THE GERMAN AIR FORCES AFTER 23 AUGUST 1944

Abstract

The World War II was the moment of the incredible development of the air forces for all the great military powers.

Luftwaffe benefited of a modern, even revolutionary, technique, but its resources were too small for the missions it needed to execute.

The capturing of the marshal Ion Antonescu and the raising of the Romanian army against Germany were fatal for the entire German Air Force from all over Europe.

The attacks were not because of the lack of assault airplanes, as long as the hunting airplanes were designed for quick fight and consequently their structure was not fit for the terrestrial fighting.

Although the German industry was oriented toward the production of the bombing airplanes more than for those for hunting and assault, it was not able to produce enough in order to win.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

CONFERINŢELE ADMINISTRATIVE DIN ANUL 1943 PRIVIND DEZVOLTAREA ECONOMICĂ ŞI SOCIALĂ A JUDEŢELOR ARGEŞ ŞI MUŞCEL

DAN OVIDIU PINTILIE*

Prin adresa nr. 1905 din 6 februarie 1943 înaintată Ministerului Agriculturii şi Domeniilor, prefectul judeţului Argeş, Constantin C. Popescu, preciza că în urma grelelor încercări prin care trecuse judeţul, respectiv inundaţiile din 1941, care au pricinuit pagube imense şi lucrări de refacere necesare, judeţul a fost ales şi declarat de guvern, „judeţ model".

Judeţul Argeş „care de atâtea ori a stat creştet de lumină şi de putere pentru neamul nostru", trebuia să-şi găsească mijloacele pentru afirmarea posibilităţilor lui economice şi pentru o minimală dezvoltare tehnică a condiţiilor în care trăiau locuitorii judeţului. Pentru aceasta, autorităţile trebuiau să se ocupe de probleme mari, de perspectivă şi de lucrări cu caracter general şi de durată.

Pentru realizarea programului judeţean, pe care îl urmărea guvernul şi în special mareşalul Ion Antonescu, originar din Piteşti, era necesară îmbunătăţirea activităţilor administrative prin metode, mijloace şi experienţe care trebuiau aplicate, în comun, de toţi specialiştii pentru realizarea modernizării judeţului şi a oraşului Piteşti.

La lucrările Conferinţei Administrative organizată la Piteşti în 16 mai 1943 la care a participat şi vicepreşedintele Consiliului de Miniştrii, Mihai Antonescu, primarul oraşului, lt.col. Emil Poruţiu arăta că, conform dorinţei mareşalului, „oraşul Piteşti va deveni un centru mult mai important decât în trecut", fiind necesare lucrări de sistematizare şi anume: construirea bulevardului Eroilor, de la Grădina Publică până la Cimitirul Eroilor, realizarea unui centru civic al oraşului, în faţa Cercului Militar, unde urma să fie situate clădirile autorităţilor, transformarea pădurii Trivale într-un parc protejat pentru recrearea populaţiei şi a străinilor care ar fi vizitat oraşul, iar în partea de jos a oraşului, construirea unui parc sportiv protejat de un dig[1].

Pentru realizarea programului de investiţii pe anul 1943-1944, erau necesare refacerea şi repararea şoselelor, a podurilor şi podeţelor pentru care erau însărcinaţi ministrul lucrărilor publice, ing. C. Buşilă, un tehnician desăvârşit şi secretarul general de la finanţe, Eugen Demetrescu.

---

* Serviciul Judeţean Argeş al Arhivelor Naţionale, Piteşti.

[1] Serviciul Judeţean Argeş al Arhivelor Naţionale (în continuare S.J.A.N. Argeş), *Colecţia de Documente*, pachet XC/16, f. 4.

În ceea ce priveşte lucrările edilitare, cu toată dorinţa pe care conducătorii ţării din acea vreme o aveau ca mai ales Argeşul „să primească o înfăţişare potrivită cu sensul său istoric şi cu temeiurile de tradiţie românească pe care le cuprindea, ca şi prestigiul pe care trebuia să-l aibă o necropolă de regi şi voievozi", „împrejurările de război" cereau ca toate cheltuielile să fie „închinate armatei şi conservării statului". Cu toate acestea, cu toate greutăţile şi cheltuielile a un miliard de lei pe zi pentru nevoile statului, trebuiau totuşi declanşate unele opere de perspectivă mai lungă, trebuiau făcuţi paşi înainte în această realizare[2].

Era necesar, pentru Piteşti şi Curtea de Argeş o gândire nouă pentru evoluţia celor două oraşe în viitor, iar cu ajutorul tehnicii noi să se evite unele greşeli făcute până atunci în dezvoltarea acestora.

Aceste greşeli erau unele „omisiuni sau modul" cum au fost pavate unele străzi, precum şi „înspăimântătoare greşeală pentru Curtea de Argeş de a lăsa mânăstirea lui Manole, Necropola Voievozilor şi regilor năpădită de o serie de case care nici măcar nu arătau mai bine". Mihai Antonescu declara: „ori de câte ori trec la mânăstirea Curtea de Argeş, vă mărturisesc, fără să ofensez prin aceasta pe cei de la Curtea de Argeş, am sentimentul că mi-ar face bine să închid ochii până când intru în curtea mânăstirii… Văd cum marea mănăstire, mormântul regilor întemeietori de ţară, stă ca o parte răstignită între un mal surpat şi un pod ca oricare altul, mă cutremur de lipsa de răspundere pe care o punem şi în lucrurile mari, nu numai în lucrurile mici". De aceea, lucrul care trebuia făcut cel dintâi era ajutorul pentru oraşul Curtea de Argeş şi mânăstire: „Este o datorie de pietate, de recunoştinţă, de respect; nu este nici vanitate argeşeană, nici voinţa de a transforma un mic oraş de provincie în nu ştiu ce monument urbanistic sau instrument de propagandă internaţională, este vorba pur şi simplu, de decenţa de a şti să facem din locul unde ne aşezăm recunoştinţa pentru întemeietorii neamului".

Se solicita ministrului Buşilă, publicarea organizării unui concurs pentru cea mai bună lucrare, cel mai bun proiect de reconstrucţie „a cartierului mânăstirea Curtea de Argeş" şi de fixare a unei noi şosele „care să poată să arate şi străinului şi tânărului cu simţ moral şi simţ estetic care va veni la Curtea de Argeş, că cel puţin, pentru viitor ne pregătim să creăm ceva care să înfrunte vremea".

Acest proiect trebuia însă legat de dezvoltarea industrială care urma să fie făcută, şi anume, aducerea unei fabrici pentru dezvoltarea industriei lemnului, precum şi a unei fabrici de placaje. Se iniţiase deja construirea unui abator comunal care se ridica la suma de 6.000.000 lei.

Trebuia studiat care străzi şi cartiere puteau fi refăcute prin exproprieri, dărâmări sau reconstrucţii şi care din marile construcţii care existau deja în Curtea de Argeş puteau fi valorificate prin creări de pieţe înconjurătoare, prin dezvoltări edilitare noi sau prin refacerea unora din cartierele vechi.

Toată dezvoltarea industrială a oraşului nu ar fi fost posibilă din cauza lipsei de comunicaţii şi a planurilor cu drumuri şi şosele care erau, fie în fază de proiect, fie nu existau deloc. În fază de proiect, dar din păcate de 40 de ani, era linia Curtea de Argeş la Râmnicu-Vâlcea, precum şi drumurile care se îndreptau spre Piteşti sau spre Transilvania. Era nevoie şi de o gară nouă care să deservească pe toţi cei care veneau

[2] *Ibidem*, f. 9.

sau plecau din oraş. Ca urmare, s-a hotărât constituirea unei comisii de sistematizare formată din arhitecţi şi oameni pricepuţi în urbanism atât de la Ministerul Lucrărilor Publice cât şi de la Ministerul de Interne, pentru dezvoltarea localităţii Curtea de Argeş, din punct de vedere administrativ, cultural, economic etc.

Prefectul judeţului împreună cu secretarul general al Ministerului Finanţelor, au stabilit un program pentru refacerea unor poduri importante cum era podul de pe Vâlsan, de pe drumul Merişani-Brădet, de la Muşeteşti, precum şi alte poduri din care unele trebuiau neapărat refăcute, urmând ca suma totală conform unui proiect să se ridice la 33.000.000 lei, bani ce urmau să fie daţi de Ministerul de Interne, respectiv de generalul C.Z. Vasiliu, ministru subsecretar de stat la Ministerul de Interne.

Desigur, intenţiile erau bune, dar nu existau bani suficienţi, pe lângă faptul că ministerele nu colaborau între ele, astfel că exista riscul ca anumite lucrări de la un minister să nu fie cunoscute de alt minister cu toate că aveau aceeaşi profil. De aceea, se propunea alcătuirea unui program de lucru lunar întocmit de Consiliul de Miniştri, pe departamente.

Conducerea de atunci a ţării era „obsedată” de două probleme economice pe care doreau să le rezolve şi anume: canalul Dâmboviţei şi problema „turbinei electrice” de la Curtea de Argeş.

Dintre lucrările cu caracter tehnic care se preconizau a se efectua la Curtea de Argeş era construirea unui baraj pentru captarea apelor ce ar fi putut rezolva, printr-o uzină electrică, problema furnizării luminii electrice pentru Curtea de Argeş. Totodată, s-ar fi rezolvat şi problema inundaţiilor, care chiar dacă ar fi însemnat cheltuieli deosebite, „trebuia, la un moment dat să avem curajul să privim în faţă problema şi să încercăm să rezolvăm lupta cu natura”. S-ar fi evitat astfel prin acele investiţii plata cheltuielilor care trebuiau făcute în fiecare an cu despăgubirea celor inundaţi, pe lângă faptul că se putea crea acolo „o stare de aşezare şi de economie creatoare, în locul neliniştii şi nestatorniciei de azi”. Uzina ar fi trebuit să aibă o capacitate de 1.000 de megawaţi, costurile urmând să se ridice la un miliard de lei, dar se rezolva problema inundaţiilor atât la particulari cât şi la Stat, în regiunea de nord a judeţului. Numai pagubele din inundaţii se ridicaseră în ultimii trei ani (1941-1943) la 600.000.000 lei şi inundarea a 25.000 de ha. În cadrul conferinţei de la Piteşti, ministrul C. Buşilă afirma că nu putea să estimeze sumele necesare pentru începerea lucrărilor, existând doar un studiu pe această problemă.

S-a ridicat problema restaurării „Cetăţii lui Ţepeş Vodă” de la Poienari, care suferea din cauza inundaţiilor anuale din acea regiune, monument medieval, aproape dărâmat ca şi Cetatea Neamţului. La acest monument, în fiecare an, avea loc o solemnitate, o tradiţie care aducea acolo nu numai pe cavalerii ordinului „Mihai Viteazul”, dar şi foarte mulţi străini care participau din curiozitate.

În judeţul Argeş unde mişcarea cooperatistă, ca şi în Muşcel, era dintre cele mai vechi, s-a constatat că sistemul bancar şi cooperatist din zonă era format din peste 120 de firme şi foarte multe bănci populare care aveau o activitate mică, fiind firme de lichidare a creanţelor de succesiune sau lăsau să se scurgă termenul pentru care au intrat în conversiune conform legii. Pentru rezolvarea acestei probleme, se cerea generalului C. Constantin, subsecretar de stat al Aprovizionării constituirea şi repartizarea mai bună în judeţ a cooperativelor, mai ales a celor de producţie în regiunea de sud, regiune pomicolă, „unde nenorociţii de producători erau speculaţi de

intermediari", iar în regiunea de nord se dorea existenţa unor cooperative de producţie forestiere foarte importante pentru exploatarea şi protejarea pădurilor. În regiunile pomicole se dorea construirea de fabrici de marmeladă, cel puţin trei, în primă instanţă.

Existau o serie de societăţi petroliere deţinătoare de rafinării care cereau să fie mutate în judeţul Argeş, mai ales ţinând seamă de perspectiva exploatării petrolului, în regiunea Săpata, precum şi a proiectelor de deplasarea a industriei aeronautice militare. Planurile necesitau proiecte şi studii în colaborare cu Ministerul Economiei Naţionale şi Ministerul Aerului, dar care depăşeau perioada anilor 1943-1944, urmând să se aloce sume atunci când acestea erau gata[3].

Era greu să se realizeze în câteva luni ceea ce nu s-a făcut ani de-a rândul iar sumele vehiculate se ridicau la 300.000.000 lei pentru construcţii şi 200.000.000 lei pentru lucrări edilitare. Desigur, se dorea a se face din Argeş un judeţ model dar nici nu se putea crea regimuri preferenţiale între judeţe pentru că se putea ajunge „să dezechilibrăm şi să avem stări de nelinişte în ţară".

Pentru refacerea celor 166 de biserici şi terminarea celor 19 în construcţie, Emilian, episcop al Argeşului, socotea că erau necesari 70.000.000 lei într-un singur an, dar neputându-se aloca aceste sume, trebuia o ordine de preferinţă a acestor lucrări. Problema sanitară care în judeţ, în parte, era rezolvată trebuia continuată cu construirea de dispensare în diferite comune, precum şi a unui spital cu 150 de paturi în Piteşti sau Curtea de Argeş. În ceea ce priveşte învăţământul, era foarte greu în perioada de război să se facă construcţii noi. Trebuiau făcute reparaţii acolo unde acestea erau indispensabile, iar clădiri noi numai acolo unde ar fi fost nevoie de un local care să deservească o populaţie lipsită de şcoală. Era nevoie de asemenea de construirea unui funicular pe Valea Vâlsanului pentru transportul materialelor lemnoase, a unui local propriu pentru Direcţia Silvică din Piteşti şi o atenţie specială pentru regiunea Loviştea unde oamenii „până acum nu au văzut un tren".

Valea Argeşului era dominată de farmecul naturii care la data ţinerii conferinţelor, efectele nocive ale civilizaţiei nu pătrunseseră. Exploatându-se inteligent climatul, altitudinea, vegetaţia şi bogăţia de ape se putea realiza un centru climateric de mare viitor. Brădetul, Cumpăna şi Curtea de Argeş, puncte balneoclimaterice, deschideau posibilităţi mari pe dealurile înconjurătoare pentru amenajarea unor terenuri pentru „sportul alb" şi înfiinţarea unor şcoli de schiori pentru atragerea unui mare număr de sportivi. Brădetul era punctul de unde se putea face uşor ascensiunea muntelui Moldoveanu, cel mai înalt dintre toţi munţii României şi tot aici, Cheile Vâlsanului cu vegetaţie braziliană, puteau fi abordate imediat. Apele sale erau pline de păstrăvi iar regiunea încă necunoscută şi neexploatată raţional[4]. Un prim pas în această direcţie a fost refacerea legăturii între Curtea de Argeş şi Cumpăna, printr-o linie ferată îngustă construită după inundaţiile din 1941. Drumul pe calea ferată se putea face cu o drezină pe care prefectul C. Popescu o primise în dar de la societatea Reşiţa, prin administratorul său delegat, col. Levezeanu, pentru un studiu juridic pe care prefectul îl efectuase pentru societate. Valoarea acestei drezine dăruite de prefect judeţului Argeş depăşea totalitatea sumelor primite ca salariu pentru 27 de luni de activitate în Argeş. Astfel, 17 octombrie 1943, s-au inaugurat cei 22 de km de la Oieşti la Cumpăna,

[3] *Ibidem*, f. 59-60.
[4] *Ibidem*, XC/8, f. 28-29.

reprezentând şosele, poduri şi cale ferată îngustă care reprezenta o operă exclusivă a guvernului. Această linie de exploatare refăcută a putut să pună în valoare imensul bazin forestier şi viaţa să fie readusă la cele normale, pentru că linia era singurul drum de legătură prin munte pentru toţi localnicii.

În ceea ce priveşte Piteştiul, pentru care exista un plan de sistematizare aprobat de Ministerul de Interne, acest oraş trebuia îngrijit şi refăcut şi al cărui centru, până la 1916, „era un adevărat exemplu de aşezare morală şi dezvoltare echilibrată". Doar până la 1916, într-o perioadă de mai puţin de 30 de ani, Piteştiul a izbutit să aibă liceu şi spitale, a izbutit să-şi fixeze o serie de lucrări urbanistice, ca parcul Trivale, să-şi dezvolte o serie de artere importante, ca bulevardele lui, dar de atunci oraşul a amorţit[5]. De la 1916 până în 1943, Piteştiul a stat pe loc şi în unele privinţe, chiar a amorţit.

Piteştiul trebuia refăcut, „nu cu un spirit de revoluţie costisitoare şi tulburătoare, ci cu o măsură de idealism şi cu o voinţă neînduplecată de realizări, care trebuie să fie cuprinse în programul edilitar şi în planul de sistematizare, pe care să-l urmeze de acum înainte toţi cu sfinţenie".

Cu toate că poporul român „era un popor de oameni deştepţi, idealişti, creatori…avea cel mai penibil simptom de lipsă de continuitate. În orice domeniu, ne-am făcut aproape întotdeauna o pasiune chiar nu numai din a recunoaşte numai opera noastră şi a denigra şi contesta ceea ce a făcut altul, dar am avut adesea, alături de lipsa de coeziune şi de voinţa de împlinire printr-un sistem comun, am avut aproape pofta searbădă, aspră, de a dărâma ceea ce a făcut altul şi de a face altfel decât cum a făcut predecesorul, indiferent de ceea ce ar fi făcut".

Din acest neastâmpăr lipsit de religie şi de continuitate, România nu avea nici până la data când avea loc conferinţa un plan naţional, nici în domeniul spiritual şi nici în domeniul instituţional. Se preciza că biserica şi şcoala, de exemplu, trec de la o improvizaţie la alta, fiecare ministru venind cu câte o lege, astfel că: unul vroia liceu de şapte clase, altul liceu de opt clase, altul liceu real, altul liceu modern, alţii doreau învăţământ teoretic sau învăţământ practic. În domeniul biserici, de asemenea, unii veneau cu metode administrative iar alţii cu metode canonice. Aceeaşi lipsă de sistem naţional, aceeaşi lipsă de coeziune exista şi în domeniul spiritual, economic etc. Statul, „după ani de gălăgios naţionalism", nu avea un plan de apărare al economiei naţionale. Industria şi comerţul, respectiv toată viaţa economică a ţării era lăsată în bătaia vânturilor. Din păcate, majoritatea economiei româneşti era deţinută de capitalurile străine investite în lipsa capitalului românesc şi care nu se puteau inventa foarte repede. Pe lângă aceasta „…avem slăbiciunea psihologică, morală, ca să urâm aproape pe românul care se îmbogăţeşte şi să aplaudăm sau în orice caz să fim indiferenţi, atunci când se îmbogăţeşte un străin". Dacă se realiza ceva, în orice domeniu de activitate economică de către un cetăţean, proprietar român, munca lui trebuia să fie bănuită sau că a fost furată sau că a fost ajutat de vreunul din oamenii politici, iar atunci când nu se izbutea al denigra erau minimalizaţi, declarându-se că: am moştenit totul şi nu are niciun merit în realizările sale.

Piteştiul, prin populaţia care a locuit şi a trăit aici, prin elitele sale, prin oamenii pe care i-a dat adesea Argeşul la conducerea ţării şi prin tradiţionalismul

[5] *Ibidem*, XC/16, f. 12-13.

politic pe care l-a avut întotdeauna Argeşul, va rămâne, sigur, un oraş de cultură, de şcoli, un oraş care să poată sta temelie la tradiţiile româneşti.

Ţinând seama de nevoile creatoare în viaţa economică şi de nevoile apărării naţionale, Argeşul care avea atâtea zone pomicole şi agricole, trebuia dotat cu o industrie legată de structura lui şi anume: fabrici pentru prelucrarea fructelor, pentru prelucrarea pastelor făinoase, pentru folosirea grânelor din zona de sud, dar în acelaşi timp, fabricile trebuiau să fie legate de o reţea de căi de comunicaţie necesare şi pentru apărarea naţională.

Cele mai frumoase oraşe, erau acelea aşezate pe coline, cum era Roma, din înălţimea celor şapte coline ale sale, cântate de Ovidiu şi ca urmare, Piteştiul, situat între două dealuri trebuia dezvoltat în sus, care împreună cu apele existente puteau face frumuseţea oraşului. Ca urmare, se dorea dezvoltarea industrială spre sud şi spre nord a judeţului, oraşul Piteşti ridicat pe culmi şi folosirea terenului de la poalele lui ca parcuri, terenuri sportive care să dea oamenilor clipe de linişte şi să ducă la o dezvoltare simplă a oraşului.

Bulevardul Eroilor care se oprea la strada Exerciţiu, trebuia să capete o însemnătate mare, iar pentru centrul oraşului, transformarea dintr-o zonă liniştită, tradiţională, conferită de Grădina Publică, prin dărâmarea acesteia şi înlocuirea cu o piaţă în faţa Cercului Militar, prin dărâmarea caselor dintre Şerban Vodă şi Grădina Publică, deschizându-se astfel un mare spaţiu. Se socotea că dărâmarea din faţa Cercului Militar ar putea avea sens numai dacă s-ar întinde spre stânga degajând tot spaţiul până la Biserica Sf. Nicolae, pentru a pune în valoare şi acest monument religios şi dacă se putea merge mai departe – în funcţie de bani care se puteau obţine – spre piaţă, pe strada Doamna Bălaşa.

Înainte de dărâmare trebuia să se studieze dezvoltarea în viitor a oraşului şi să se traseze noile bulevarde. Trebuia rezervată în regiunea apelor de jos a cât mai mult teren pentru parcuri şi terenuri sportive, iar în regiunea de sus, de la pădurea Trivale, trebuiau realizate parcuri „sănătoase” şi cartiere noi care urmau a fi construite prin lucrări edilitare, deschideri de străzi, iar apoi să fie vândute de către primărie astfel încât doritorii „să-şi cumpere…într-un cartier frumos şi sănătos casele lor, ei fiind atraşi de preţurile care nu trebuie să fie excesive, fiindcă numai aşa vom izbuti să dezvoltăm mai repede oraşul”[6].

Fiindcă proprietatea era temelia neamului, iar în Argeş, întotdeauna a fost un tradiţionalism legat de proprietate, se dorea înfiinţarea unor societăţi de construcţii care prin acordarea de credite pe termen mare să lucreze la dezvoltarea oraşului în cele mai bune condiţii, prin construirea unor case de acelaşi tip şi care să se poată constitui într-un ideal pentru populaţia „aşezată a Piteştiului” şi despre proprietatea lui.

În primăvara anului 1943, convocaţi la cabinetul mareşalului Antonescu, factorii economici din guvern, împreună cu prefectul din Argeş, au discutat problema reamplasării uzinelor I.A.R. de la Braşov la Piteşti[7]. Mareşalul a hotărât, singur, ca fabrica de motoare pentru avioane să fie construită la Colibaşi, cea pentru fuzelaje la

[6] *Ibidem*, f. 20-21.
[7] *Ibidem*, XC/8, f. 54.

Piteşti, iar cea pentru elice la Curtea de Argeş „Nu vreau să vă stric Trivalea, afirma mareşalul, uitându-se la prefectul Constantin C. Popescu”[8].

Reamplasarea uzinelor IAR reprezenta o mare „lucrare industrială” apreciată atunci la valoarea de 18 miliarde de lei. S-au dat dispoziţii arhitecţilor Doicescu şi Ioţu să sistematizeze regiunea Colibaşi, înglobând-o la Piteşti, unde stabilirea sediului principal, presupunea proiectarea unui cartier nou, pe platoul cimitirului, în imediata apropiere a pădurii „Trivale”.

Prefectul judeţului, avea şi el un plan cu pădurea şi anume construirea unui Institut de Hidroterapie şi ridicarea unui mare hotel turistic mai ales că Piteştiul avea o climă admirabilă cu o altitudine de 272 de metri, verile fiind răcoroase iar iernile lipsite de vânturi. Apropierea numai la 114 km de Bucureşti, ar fi permis atragerea, săptămânală, de turişti de pe sufocanta Valea Prahovei. Ca să se poată realiza aceste lucruri era nevoie de o şosea asfaltată între Bucureşti şi Piteşti care însă nu era realizată decât până la km 32. Prefectul a fost ascultat cu atenţie şi chiar a fost aprobat la început acest proiect. Ulterior, când şoseaua a început să se realizeze s-a constatat că devizele până la Piteşti depăşeau suma de un miliard de lei, costul unui km asfaltat ridicându-se atunci la 18.000.000 lei. S-a mai aprobat accelerarea construcţiei şoselei Piteşti - Curtea de Argeş care era construită doar până la Merişani. Prefectul împreună cu generalul Nicolau au prospectat de asemenea locul pentru construirea Fabricii de Fuzelaje, în comuna Prundu, lângă Piteşti, mai ales că deasupra acesteia se afla şi noul aeroport înfiinţat la Geamăna.

În cadrul Conferinţei administrative ţinută la Preşedinţia Consiliului de Miniştri din 27 mai 1943, s-au prezentat reprezentanţilor principalelor ministere (Interne, Finanţe, Lucrări Publice, Agricultură, Educaţie Naţională, Mine, Aprovizionare, Sănătate etc.) unele proiecte de programe de investiţii pe anul 1943-1944 pentru refacerea drumurilor judeţene în valoare de 67.300.000 lei; pentru refacerea podurilor importante, 90.600.000 lei; pentru refacerea drumurilor distruse de ape, diguri, asanări şi stabilizări de terenuri, în valoare de 50.000.000 lei, în total 207.000.000 lei. Desigur, acestea fuseseră stabilite în proiecte, dar în realitate, legea creditului judeţean şi comunal stabilea că ceea ce dădeau ministerele din bugetele lor, ca ajutoare, trebuiau restituite de către oraşe. Din păcate, acestea nu aveau bani nici pentru acoperirea nevoilor locale, cu atât mai puţin de a rambursa sumele alocate pentru refaceri. Ar fi fost o iluzie din partea Ministerului Finanţelor să creadă că sumele împrumutate pentru şosele, poduri, diguri, îndiguiri, investiţii ar mai putea fi rambursate vreodată. Pentru rezolvarea problemelor financiare s-a stabilit schimbarea legii, în primul rând, al articolului 8, şi anume „investiţii specificate” astfel încât şi condiţiile de rambursare să fie mult mai uşoare pentru comune.

În ceea ce priveşte Costeştiul, participanţii la Conferinţă, arătau că deşi „este un orăşel”, acolo era o problemă, o dramă întreagă, deoarece „nu e nici oraş, nici sat, este ceva condamnat de când s-a născut”. Nu aveau nici local administrativ ca lumea. Era necesar întocmirea unui plan de sistematizare urmărindu-se dacă unele clădiri din Costeşti, puteau fi vândute iar altele transformate, astfel încât să se construiască un palat administrativ fie în combinaţie cu judecătoria, fie cu o altă autoritate[9].

[8] *Ibidem*, f. 54.
[9] *Ibidem*, XC/16, f. 65.

Pentru judeţul Muşcel era necesară examinarea problemei mânăstirii „Negru Vodă", precum şi a celor de la Aninoasa şi Vieroşi. Trebuia terminat liceul de la Câmpulung şi refăcute şcolile din lemn de la Valea Mândrei, Slobozia, Furnicoşi şi Vlădeşti care funcţionau „în condiţii îngrozitoare". Nu se dorea refacerea sanatoriului de la Mihăieşti care ar fi costat câteva sute de milioane de lei, sume care nu puteau fi găsite în starea prin care trecea ţara. Era necesară îmbunătăţirea alimentării cu apă a oraşului Câmpulung, luându-se apă de la Vişoiu care ar fi costat doar 100.000.000 lei pe an şi nu de la Lereşti, unde exploatarea ar fi costat mai mult.

Totalul sumelor care se puteau aloca pentru lucrările din anul 1943 se ridicau la 60.000.000 lei cu o treime mai mult decât la celelalte judeţe şi jumătate decât s-a dat la Argeş[10].

Din păcate, evoluţia ulterioară a evenimentelor va determina ca programele stabilite pentru dezvoltarea judeţelor Argeş şi Muşcel să fie abandonate atât din cauza lipsei fondurilor, cât şi a operaţiunilor militare. Ca exemplu, poate fi prezentat faptul că, în anul 1944, din cauza bombardamentelor a fost evacuată fabrica de motoare pentru avioanele I.A.R. de la Braşov la Colibaşi, iar componente ale armamentului de bord şi elicea avionului se vor fabrica la Câmpulung Muşcel, în cadrul Fabricii Letea, ulterior devenind uzina ARO Câmpulung.

Cu toate acestea, majoritatea celor stabilite în Conferinţele administrative din anul 1943, vor fi reluate după anul 1948, de către urmaşii prefectului Constantin C. Popescu şi care au reuşit de-a lungul anilor, până în prezent, să facă din judeţul Argeş, un judeţ cu putere economică, iar oraşele Piteşti, Curtea de Argeş şi Costeşti să devină adevărate centre social-culturale şi economice.

THE ADMINISTRATIVE CONFERENCES FROM 1943 REGARDING THE ECONOMICAL AND SOCIAL DEVELOPEMENT OF THE COUNTIES ARGEŞ AND MUŞCEL

Abstract

The report describes the performance of the administrative conferences, dated on 1943, that took place in Pitesti, concerning the economical and social development of Arges and Muscel counties. The Arges County was selected and declared by the government of that time a "county of reference", having as aim for Pitesti and Curtea de Arges towns to become important social-cultural and economical centers.

[10] *Ibidem*, f. 76.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

ISTORIA CULTURII, PERSONALITĂŢI

SOCIETĂŢI PREOŢEŞTI ÎN PITEŞTI

CONSTANTIN DEJAN*
OCTAVIAN C. DEJAN**

Ideea înfiinţării unei societăţi cultural-filantropice preoţeşti în Piteşti a apărut încă de pe la anul 1876, aceasta fiind lansată de către episcopul Ghenadie Petrescu (14.02.1876 - 18.05.1893) ca un pas important în ridicarea nivelului cultural al preoţimii argeşene şi întrajutorarea acesteia, concretizată la data de 15.03.1881, prin înfiinţarea în Piteşti a societăţii preoţilor denumită „Ajutorul".

Între membrii fondatori ai societăţii „Ajutorul" a fost preotul Ion Becescu (1850 - 10.06.1939), care a îndeplinit funcţia de casier până la data decesului. Pr. Ion Becescu a fost paroh la biserica Sf. Vineri din Piteşti şi a coordonat zidirea actualului edificiu monumental, cu acelaşi nume din Piteşti. A fost decorat cu ordinal „Steaua României" în grad de cavaler. Pr. Ion Becescu (Fig. 1) s-a născut în comuna Homorod, judeţul Odorhei, din Transilvania şi alături de el au fost preoţi şi cântăreţi din protopopiatul Piteşti din care menţionăm:

Pr. Gh. Floru (Fig. 2), născut în 1842 în cătunul Vizureşti, comuna Bogaţi, judeţul Argeş; mort în anul 1890. A participat la Războiul de independenţă, 1877-78 şi a fost decorat cu ordinul „Coroana României" şi medaliile: „Virtutea militară", „Trecerea Dunării", „Apărătorii independenţei" şi Medalia comemorativă rusă.

Fig. 1. Pr. Ion Becescu.

Fig. 2. Pr. Gh. Floru.

Fig. 3. Pr. Pestreanu.

* Fost protopop de Piteşti.
** Bucureşti.

Pr. Pestreanu (Fig. 3), era preot în Piteşti, însă nu ştim la ce biserică a funcţionat şi nu posedăm alte informaţii.

Pr. Marin Urzică (Fig. 4), născut în comuna Moşoaia, jud. Argeş, în anul 1856 şi decedat la data de 13.08.1939. A fost preot la biserica Sf. Vineri din Piteşti timp de 61 ani, adică de la 1878, când s-a preoţit. A fost şi profesor de religie şi un păstor cucernic, generos, plin de bunătate, care asculta cu răbdare păsurile şi mărturisirile atâtor generaţii.

Fig. 4. Pr. Marin Urzică.

Fig. 5. Pr. Nae Boerescu.

Fig. 6. Pr. Vasile Constantinescu.

Pr. Nae P. Boerescu (1845 - 28.11.1922). A fost protopop de Piteşti în perioadele: 1887-94; 1896-99 şi 1900-01. În Fig. 11 este în rândul I - poz. 5 şi fost paroh la biserica Sf. Gheorghe din Piteşti (Fig. 5).

Fig. 7. Dascălul Ioniţă Popescu.

Pr. Vasile Constantinescu, (Fig. 6), în afară de fotografie nu deţinem şi alte date.

Dascălul Ioniţă Popescu (Fig. 7), din Piteşti, la vremea respectivă era considerat ca fiind „cântăreţul cel de mare valoare".

Tache Rusescu (Fig. 8), zis Urlă, a fost cântăreţ psaltichist la biserica Sf. Vineri din Piteşti. În luna martie 1901 a decedat. Se spune că era retribuit cu 150 lei aur/lună, faţă de preoţii Becescu şi Urzică retribuiţi cu 120 lei/lună. În 1901 postul II de cântăreţ la biserica Sf. Vineri era ocupat de cântăreţul Fl. Săraru.

Pr. I. Petculescu (1846 - 29.11.1908) în anul 1886, cu zece ani înainte de constituirea societăţii „Frăţia" proclama „Frăţie Unire" - Fig. 11, poz. 2 şi Fig. 9. A fost un preot activ care a militat pentru constituirea societăţii cultural filantropică a Eparhiei Argeşului.

Fig. 8. Tache Rusescu.

Alături de cei prezentaţi mai sus, ca membrii ai societăţii „Ajutorul“, au fost şi următorii (Fig. 11): Pr. Radu Bădescu (1846-15.09.1900), poz. 1; Pr. Nae Mateescu (1832-22.04.1901), poz. 3; Pr. Radu Budescu (1853-20.03.1928), poz. 8; Pr. Ştefan Teodorescu (1857-27.11.1932), poz. 9; Pr. Ion Sălcescu (1856-07.04.1921), poz. 10; Pr. Dimitrie Giorgian (1859-17.08.1941), poz. 12; Pr. Theodor Băjenaru (1853-29.07.1931), poz. 13.

Legea Clerului mirean din 1893, la art. 10 şi art. 28 din Regulamentul de aplicare, prevedea ca „preoţii să se instruiască reciproc, în ceea ce priveşte misiunea bisericească, dar, totodată, să caute ca prin ele să dezvolte şi să întărească în enorie respectul legii, spiritul de economie şi iubire de muncă, să dea tot sprijinul iniţiativelor care tind la bunăstarea morală şi materială a poporenilor“.

Fig. 9. Pr. Ion Petculescu.

Fig. 10. Pr. Dimitrie Lascăr.

În Eparhia Argeşului conferinţele pastorale deveniseră o realitate înainte de apariţia Legii clerului mirean, fiind introduse şi susţinute de către episcopul Gherasim Timuş (14.03.1894 - 22.12.1911). Din îndemnul lui, care s-a întâlnit în chip fericit cu entuziasmul protopopului Dimitrie Lascăr (Fig. 10), s-a înfiinţat Societatea cultural-filantropică „Frăţia“ a clerului Eparhiei Argeşului, în cadrul unei asemenea conferinţe, din luna iunie 1896.

Fig. 11 - Membrii fondatori ai societăţii „Ajutorul“ din Piteşti, factori activi la constituirea societăţii „Frăţia“ a clerului din Eparhia Argeşului: **Rândul I -** *de la stânga: 1. Pr. Radu Bădescu (1846 - l 5.09.1900); 2. Pr. Ion Petculescu (1846 - 29.11.1908); 3. Pr. Nae Mateescu (1832 - 22.04.1901); 4. Protopop Dimitrie Lăscar (12.03.1859 - 05.10.1917); 5. Pr. Nae Boerescu (1845 - 28.11.1922); 6. Pr. Gh. Popescu (1846 - 26.12.1908); 7. Pr. Rizea Dobrescu (1842 - 13.10.1927).*

Rândul II - *de la stânga: 8. Pr. Radu Budescu (1853 - 20.03.1928); 9. Pr. Ştefan Teodorescu (1857 - 27.11.1932); 10. Pr. Ion Sălcescu (1856 - 07.04.1921); 11. Pr. Ion Becescu (1850-10.04.1939); 12. Pr. Dimitrie Georgian (1859 - 17.08.1941); 13. Pr. Theodor Băjenaru (1853 - 29.07.1931); 14. Pr. Marin Urzică (1856 - 13.08.1939).*

În Procesul Verbal de constituire se arăta că preoţii s-au sfătuit cum s-ar putea înjgheba o societate clericală, în care se întrevedeau împlinirea unor speranţe de mult simţite şi gândite a se realiza la nivel eparhial. În acest scop a fost aleasă o comisie care a fost delegată să elaboreze un statut al societăţii preconizată şi în anul următor, 1897, aceasta formată din: protopop Dimitrie Lăscar, Pr. Platon Ciosu, Pr. Nicolae Boerescu - protopop - Fig. 5 şi Pr. Ion Becescu - casier al societăţii „Ajutorul“, după terminarea conferinţei, în prezenţa a 194 preoţi din Eparhia Argeşului, au prezentat actul de ctitorire al societăţii cultural-filantropice a clerului din Eparhia Argeşului, care, cu unanimitate de voturi l-au aprobat şi au ales organele de conducere: Comitetul, Comisia de cenzori şi Consiliul General. Cu acest prilej, a fost aleasă denumirea societăţii „Frăţia“ şi s-a stabilit ca patronul societăţii să fie „Soborul Sfinţilor Apostoli”.

Obiectivele societăţii „Frăţia“ au fost enunţate limpede în primele articole ale statutului ei, respectiv cultivarea înfrăţirii şi armoniei între membrii săi, având următoarele ţeluri: l. Pe latura culturală: a) - Să ţină conferinţe preoţeşti; b)- Să înfiinţeze, să întreţină şi să susţină o şcoală de cântăreţi bisericeşti în fiecare capitală a judeţelor Eparhiei Argeşului, respectiv la Piteşti şi Slatina; c) - Să editeze o revistă; d) - Să înfiinţeze şi să întreţină într-un local propriu din Piteşti un internat de băieţi; e) - Să întreţină şi să susţină o grădiniţă de copii; f) - Să înfiinţeze o bibliotecă pentru preoţi; 2. Pe latura filantropică : a) - Să dea ajutoare de înmormântare pentru preoţii decedaţi, în raport cu anii de cotizare la fondul respectiv; b) - Să acorde ajutoare văduvelor de preoţi şi cântăreţi, burse şi premii fiilor de preoţi, şi mai ales orfanilor acestora; c) - Să ridice la Curtea de Argeş un orfelinat; d) - Să înfiinţeze la Piteşti şi Slatina cămine pentru preoţii drumeţi; e) - Să înfiinţeze o casă de odihnă şi de tratament pentru preoţii bolnavi şi neputincioşi, precum şi o colonie de vacanţă pentru fiii de preoţi, la mânăstirea Turnu şi la schitul Păuşa, din judeţul Vâlcea; 3. Pe latura gospodărească: a) - Să înfiinţeze o fabrică de lumânări, numai din ceară de albine; b) - Să înfiinţeze la una din mânăstirile de maici, un atelier de haine şi veşminte preoţeşti. c) Să aprovizioneze cu lemne atât Şcoala de cântăreţi, internatul de băieţi, fabrica de lumânări, cât şi bisericile.

Înfiinţarea societăţii cultural filantropice „Frăţia“ a clerului din Eparhia Argeşului, nu a dus la dizolvarea societăţii clericale „Ajutorul“ din Piteşti, cu toate că membrii acestei societăţi s-au înscris şi au activat şi în noua societate cultural-filantropică, denumită „Frăţia“. În mod tacit, cam în anii 1938 societatea „Ajutorul“, a clerului din protopopiatul Piteşti, a fost dizolvată fiind absorbită de societatea „Frăţia“, însă cotizaţiile membrilor societăţii „Ajutorul“ au mărit cota parte a contribuţiei acestora la fondul respectiv din cadrul societăţii „Frăţia“.

Cea dintâi realizare a societăţii a fost Şcoala de cântăreţi bisericeşti, din Piteşti care a luat fiinţă chiar din primul an de existenţă al societăţii, 1897, directorul său fiind protopopul Dimitrie Lascăr, iar profesorii recrutându-se dintre preoţii şi cântăreţii piteşteni. Abia prin Legea clerului din 1906, cunoscută sub numele de Legea Spiru Haret, s-a hotărât ca pe viitor cântăreţii bisericeşti să fie absolvenţii unor şcoli speciale, pe lângă fiecare eparhie a ţării. Până la această dată cântăreţii bisericeşti proveneau dintre săteni, care învăţaseră pe lângă bisericile parohiale, sau mânăstiri, rânduielile şi cântările bisericeşti.

În lipsa unui local propriu în Piteşti, Şcoala de cântăreţi bisericeşti cu o durată de trei ani, a funcţionat în casele bisericii Greci - Buna Vestire - care era filiala bisericii Maica Precista din Coastă - Piteşti, la acea dată.

La 29 aprilie 1905 societatea a cumpărat de la moştenitorii decedatei Linţa Zamfirescu un teren situat în strada Brătianu nr. 17 din Piteşti. Executarea proiectului Şcolii de cântăreţi bisericeşti a fost încredinţată Ing. Dumitru Dima la preţul total de 11.175 lei aur. La data de 30 iunie 1905 s-a pus piatra de temelie a noului local, în prezenţa episcopului Gherasim Timuş - preşedintele de onoare al societăţii „Fraţia", care a ţinut şi slujba oficială, pentru ca numai în cinci luni să se realizeze un edificiu cu o suprafaţă de 180 m^2, care adăpostea trei săli mari de clasă de câte şase pe şase metri, plus două antreuri a câte patru pe şase metri şi alte anexe, însumând circa 60 m^2.

Separat s-a construit şi o locuinţă pentru familia directorului, compusă din două camere, bucătărie şi cămară, iar în faţa şcolii, pe latura de miazăzi, în acelaşi stil s-a ridicat cel de al doilea corp de clădire, destinat Fabricii de lumânări şi Cancelaria societăţii „Frăţia". La data de 14 noiembrie 1905 a fost inaugurată cu o deosebită solemnitate investiţia, în prezenţa episcopului Gherasim Timuş, a prefectului judeţului, a primarului Piteştiului şi a altor oficialităţi şi cu participarea unui mare număr de preoţi. Însă, vrednicul protopop Dimitrie Lascăr, ctitor al acestui aşezământ, nu a mai apucat să se bucure de roadele strădaniei sale, deoarece doar cu câteva zile înainte s-a retras din eparhie dându-şi demisia, în locul său în funcţia de protopop şi preşedinte al societăţii Frăţia fiind numit Pr. Platon Ciosu, viitor arhiereu vicar al Patriarhiei Române.

În noul local, şcoala a funcţionat în continuare cu un număr de la 120 la 150 de elevi, fii ai satelor, fiind strămutată la Curtea de Argeş mai întâi în perioada 1912-1919 şi a doua oară în perioada 05.06.1923 - 16.04.1930. La Curtea de Argeş şcoala a funcţionat într-o clădire ridicată pe un teren aparţinând societăţii „Frăţia", în suprafaţă de un pogon, situat în vecinătatea de miazăzi a parcului Mânăstirii Curtea de Argeş. Clădirea şcolii de la Curtea de Argeş a fost ridicată de episcopul Nichita Duma la data de 1 septembrie 1928, iar terenul a fost cedat Episcopiei în anul 1932, societatea „Frăţia" contribuind şi cu o donaţie de o sută de mii lei.

În 31 de ani, cât a funcţionat la Piteşti, Şcoala de cântăreţi bisericeşti i-a avut ca directori pe: Dimitrie Lascăr, Platon Ciosu, I. Panţurescu, I. Budescu, Marin D. Preoţescu şi I. T. Nicolescu.

Prezentăm câţiva profesori ai şcolii de cântăreţi din Piteşti (Fig. 11): Pr. Dimitrie Lascar - protopop - profesor de religie şi director 1897 - 01.11.1905, poz. 4 şi Fig. 10; Pr. Platon Ciosu, protopop, director şi profesor de religie în perioada 1905-1906; Pr. Theodor Bejănaru, profesor muzică vocală 1897-1906, poz. 13; Pr. Nicolae P. Boerescu, profesor de religie 1897-98, poz. 5 şi Fig. 12; Pr. Ion Panţurescu, director şi profesor de muzică vocală 1906, poz. 12 şi Fig. 13; Pr. Radu Budescu (07.11.1853-03.03.1928), profesor din anul 1897 timp de 31 ani şi director în perioadele 1918-22 şi 1925-26. S-a născut în comuna Budeasa, judeţul Argeş ca fiu al Pr. Paraschiv Duhovnicul. În anul 1877 a fost hirotonit diacon pe seama bisericii Maica Precista din Coastă, Piteşti şi preot în 1886 la aceeaşi biserică. Prin Ordonanţa Sf. Episcopii nr. 820/09.10.1897 a fost numit profesor (Fig. 14); Pr. Ion Dragnea din Piteşti. În anul 1897 se aflǎ la biserica Buliga, iar după demolarea acesteia s-a transferat la Sf. Ioan şi apoi la biserica Maica Precista din Coastă, Piteşti. Era un bun cântăreţ având o

frumoasă voce de tenor (Fig. 15); Pr. Marin D. Preoţescu, s-a născut la 28.01.1882 şi a decedat la data de 19.11.1943. Înainte de a fi hirotonit preot, în urma raportului nr. 44/01.09.1907 al societăţii „Frăţia", a fost numit la data de 25.09.1907 profesor de limba română, drept cetăţenesc şi istoria românilor la Şcoala de cântăreţi bisericeşti; Ion Zmeu (Fig. 16) s-a născut în anul 1860 în judeţul Botoşani. Şi-a însuşit cultura muzicii de la tatăl său Mandache Zmeu şi ajunge protopsalt la biserica boierilor Balş din Dumbrăveni Botoşani. În 1881 trece ca protopsalt şi profesor de cântări la seminarul Episcopiei Râmnicului Noului Severin. În 1888 trece la Episcopia Argeşului. În perioada 1893-1910 a funcţionat ca psalt la Mitropolie în Bucureşti. În 1910 s-a căsătorit la Curtea de Argeş şi a funcţionat ca profesor de muzică bisericească la Piteşti şi Curtea de Argeş, în perioada 1910-1922.

Fig. 12. Pr. Nicolae P. Boerescu.

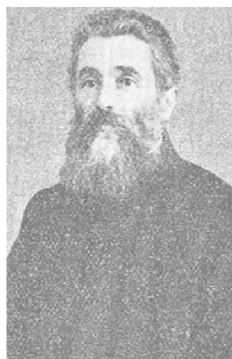

Fig. 13. Pr. Ion Panţurescu.

Fig. 14. Pr. Radu Budescu.

Pr. Ioan T. Nicolescu s-a născut în comuna Săpata de Sus, judeţul Argeş. A fost hirotonit preot pe seama bisericii Mărăcineni - judeţul Argeş. S-a transferat la Piteşti întâi la biserica Sf. Ilie, apoi la biserica Mavrodolu Piteşti. A fost protopop de Piteşti, director al şcolii de cântăreţi şi profesor de limba română şi istoria bisericii ortodoxe române; Pr. Constantin Bărănescu - s-a născut la data de 19.07.1889. A fost hirotonit diacon pe seama bisericii Sf. Gheorghe Ionaşcu - Slatina, la 31.03.1915 şi preot în 1918 pe seama bisericii Crâmpoteni Argeş. În anul 1925 s-a transferat ca preot ajutător la biserica Maica Precista din Coastă Piteşti, iar la 01.09.1926 a fost numit director al şcolii din Piteşti şi a funcţionat în această calitate până la strămutarea şcolii de cântăreţi la Curtea de Argeş. A fost profesor de istoria bisericii; Pr. Dumitru Angelescu - s-a născut la 28.02.1855 şi a fost hirotonit preot pe seama Bisericii Domneşti din Curtea de Argeş. S-a transferat la biserica Sf. Nicolae Piteşti şi a predat la şcoala de cântăreţi, în diferite intervale, Istoria Vechiului şi Noului Testament, Catehism şi Liturgică; Pr. Marin Popescu - s-a născut la data de 25.01.1892. La data de 01.08.1925 s-a transferat la biserica Sf. Ilie Piteşti. A fost numit profesor pentru: explicarea Evangheliilor, morală, istoria românilor, geografie şi matematică în perioada 1926-28. A decedat în ziua de 29.05.l981; Pr. Petre Vintilescu - s-a născut în comuna Căteasca judeţul Argeş la data de 25.09.1887, într-o familie de preoţi şi a decedat la

12.06.1974. A fost hirotonit preot pe seama bisericii Răteşti Argeş. S-a transferat la biserica Maica Precista din Coastă Piteşti şi apoi la biserica Sf. Ioan Piteşti. A predat la şcoala de cântăreţi în perioada 1922-24 istoria bisericii; Pr. Marin Urzică (Fig. 17) s-a născut la data de 10.04.1856 şi a decedat la 21.08.1939. A fost hirotonit preot pe seama bisericii Sf. Vineri Piteşti. După reînfiinţarea şcolii de cântăreţi în anul 1919 a predat Istoria Vechiului şi Noului Testament.

Fig. 15. Pr. Ion Dragnea.

Fig. 16. Ion Zmeu.

Fig. 17. Pr. Marin Urzică.

Ioniţă Popescu (Fig. 18), a fost un cântăreţ vestit la biserica Sf. Gheorghe Piteşti, şi profesor la şcoala de cântăreţi.

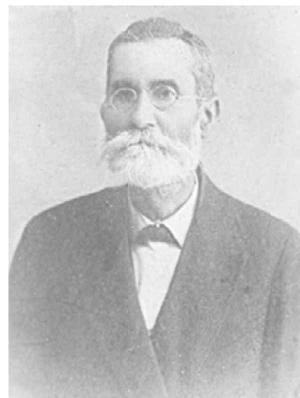

Fig. 18. Prof. Ioniţă Popescu.

Fl. Săraru - a fost cântăreţ la biserica Sf. Vineri Piteşti şi a funcţionat ca profesor de psaltichie în perioada 1906-12; în anul 1912 şcoala fiind mutată la Curtea de Argeş, s-a reîntors la Piteşti în anul 1919; Nicolae Bălăşoiu a fost absolvent al şcolii de cântăreţi şi s-a născut la 05.04.1895. A funcţionat la bisericile Sf. Ioan şi apoi la Sf. Ilie. La reînfiinţarea şcolii în anul 1919 a fost numit maistru de lucru manual; Ioan I. Iliescu - absolvent al şcolii de cântăreţi, s-a născut la data de 10.04.1885. A predat ore de muzică în anii 1921-22 şi a fost secretar al şcolii în perioada 1923-28, în anul 1928 şcoala fiind mutată din nou la Curtea de Argeş; Gheorghe Gheordunescu - s-a născut în comuna Drăguţeşti judeţul Argeş şi este unul din absolvenţii primei serii ai şcolii de cântăreţi din Piteşti. În perioada 1926-28 a fost profesor de muzică bisericească. Mutându-se şcoala la Curtea de Argeş a funcţionat în această localitate ca profesor de psaltichie, cântări practice şi tipic, în timp ce era cântăreţ la Sf. Episcopie a Argeşului; Gheorghe Mircescu a predat ore de muzică vocală la şcoală în perioada 1925-28; Gheorghe Săvulescu este absolvent din prima serie a şcolii şi a predat muzică bisericească în anul 1902 şi muzică vocală în perioada 1921-24, fiind cântăreţ la Maica Precista din Coastă Piteşti; Doctor Şt. Simionescu - a predat ore de igienă în perioada 1922-23.

Întemeietorii societăţii „Frăţia“ au înţeles încă de la început importanţa, necesitatea şi folosul unei reviste, ca cel mai bun mijloc de promovare a scopurilor propuse. Cuvântul scris are asupra cuvântului rostit avantajul de a cuprinde în vraja lui cercuri largi şi de a permite cititorului să mediteze asupra conţinutului ideilor expuse. Cuvântul rostit încântă, înflăcărează, mişcă, dar zboară, faţă de cuvântul scris care rămâne şi ecoul lui pătrunde pretutindeni, prelungindu-se cu aceeaşi forţă peste veacuri. O revistă este steagul unei idei, unei mişcări, unei asociaţii, dar mai înainte înseamnă un program, înseamnă colaboratori, redacţie, difuzare, înseamnă de asemenea publicul, cititorul statornic, care o susţine, înseamnă crezuri şi aspiraţii. Aceştia sunt principalii factori care determină destinul unei reviste. Istoria literaturii şi culturii de pretutindeni este un cimitir de nume de reviste, publicaţii, ziare şi foi, care de care cu o existenţă mai mult sau mai puţin efemeră, determinate de nefuncţionarea unuia, sau a mai multor factori prezentaţi mai sus. Revista „Păstorul Ortodox” ca puţine alte reviste din ţară, de acest profil, cu unele fatale întreruperi, a apărut timp de 31 de ani, începând cu anul 1901, afirmându-se ca un organ publicistic de prestigiu, cu care societatea Frăţia a putut să se identifice, să se afirme şi să se impună timp de o jumătate de secol. Revista a fost susţinută de condeiele consacrate ale unor personalităţi cu rezonanţă în scrisul şi câmpul vieţii bisericeşti. Ea a fost tribuna de la care s-au rostit de-a lungul anilor toţi cei care au avut ceva de spus pentru bunul mers al vieţii bisericeşti. În paginile revistei „Păstorul Ortodox“ şi-au făcut debutul în ale scrisului arhimandritul Iuliu Scriban înainte de a intra în monahism, Irineu Mihălcescu, viitor profesor şi mitropolit şi vlădicii ardeleni Nicolae Bălan şi Nicolae Colan. Venirea la cârma Eparhiei a episcopului Calist Ialomiţeanu în anul 1912 a condus la un nou avânt al revistei, care îşi schimbă numele în perioada 1912-15 în „Adevărul Bisericesc”. După trecerea la cele veşnice a episcopului Calist la data de 18.05.1917 au urmat vremuri tulburi pentru ţară şi Biserică, la conducerea Episcopiei Argeşului în şase ani, 1917-23, trecând efemer patru arhierei-vicari şi doi episcopi. Firul lucrării societăţii „Frăţia“ şi a revistei a pornit să se toarcă mai cu spor după ce frânele societăţii au trecut în mâinile pline de energie ale Pr. Marin D. Preoţescu, profesor de religie la liceul „I. C. Bratianu“ din Piteşti, om cu multă putere de muncă, cu mare influenţă şi strânse relaţii cu cercurile politice ale partidului liberal. Ca preşedinte al societăţii cultural-filantropice „Frăţia“ a dominat-o cu mare autoritate şi fiind ales de patru ori senator a dorit să-şi impună o poziţie de forţă şi în raporturile cu cei cinci ierarhi.

Alături de Pr. Marin D. Preoţescu, ca al doilea preot la biserica Sf. Gheorghe Piteşti, începând din anul 1931 a venit Pr. Marin S. Diaconescu. Asocierea acestor două voinţe şi forţe excepţionale a făcut ca societatea „Frăţia“ să cunoască cea mai înfloritoare epocă din cei cincizeci de ani de existenţă.

Din anul 1941 în funcţia de secretar şi un an mai târziu de secretar general al societăţii „Frăţia“ a venit şi Pr. Constantin Dejan recomandat călduros de către preşedintele Academiei Române prof. Dimitrie Gusti. Tenacitatea celor trei personalităţi în urmărirea ţelurilor propuse şi transpuse toate în viaţă de înaintaşi, a făcut ca toate resorturile societăţii să fie reactivate şi duse la cele mai înalte cote în contextul vieţii sociale din timpul celui de Al Doilea Război Mondial, în ţara noastră. Sfârşitul neaşteptat, în plină forţă de muncă, la numai 61 ani, al Pr. Marin D. Preoţescu la 19 noiembrie 1943, nu a putut opri în loc impetuoasa activitate a societăţii şi a revistei sale, ea a fost continuată de ceilalţi doi, care de fapt au dus tot greul şi

răspunderile de la munca de redacţie, până la corectura şi expediţia revistei, dovedind o deplină maturitate intelectuală, o solidă informare şi pregătire teologică şi un remarcabil talent literar.

După o apariţie lunară perfect regulată în ultimii 17 ani, 1930-1947, cu un tiraj mereu în ascensiune, datorită împrejurărilor cunoscute, toate societăţile şi asociaţiile religioase fiind desfiinţate de către regimul comunist, revista îşi anunţă în anul 1947, printr-un număr festiv marcând cei 50 ani de existentă ai societăţii „Frăţia", încetarea apariţiei. „Este de nădăjduit - scria un intelectual, colaborator constant al revistei, în acest din urmă număr - că atunci când vremurile cele aspre vor ajunge la asfinţit, se vor găsi preoţi, alţi ostenitori, care să-i redea zborul spre cele înalte".

Prima grădiniţă de copii, şcoala fröbeliană în limba română, din Piteşti, a fost vlăstarul societăţii „Frăţia" a clerului argeşean. În data de 16 septembrie 1912 episcopul Calist Ialomiţeanu, preşedintele de onoare al societăţii, a expus raţiunea înfiinţării acestei grădiniţe în Piteşti astfel: „Au existat şi există aici şcoli de tot felul, dar ele nu sunt ale noastre, naţionale, ori bisericeşti, ci ale străinilor, ale bisericilor lor, conduse şi administrate de preoţii lor, de oameni de-ai lor, care îi instruiesc pe copilaşii noştri în sensul realizării idealurilor lor, ale străinilor, într-o completă rătăcire de ţara aceasta şi o totală înstrăinare de învăţătura Bisericii noastre. Un astfel de învăţământ este în detrimentul ţării şi a scumpei noastre Biserici. Şi aceasta este şi ruşinea noastră, căci nu ne ocupăm de iluminarea micilor copii, care mai târziu vor deveni conducătorii ţării de mâine şi care vor trebui să fie iubitori de patrie, de neam şi de Biserică. În vederea aceasta, smerenia noastră, dimpreună cu preoţii din această eparhie, constituiţi în societatea «Frăţia», am ajuns la ideea înfiinţării unei şcoli fröbeliene, sau a unei grădiniţe de copii".

Funcţionarea şcolii fiind aprobată de către autorităţile şcolare competente, societatea „Frăţia" şi-a asumat sarcina întreţinerii acesteia, precum şi a salarizării conducătoarei, căreia i s-a acordat gratuit locuinţă în aripa din faţă a Şcolii de cântăreţi bisericeşti, în clădirea căreia, într-una din săli, urma să funcţioneze această grădiniţă de copii. Ca iniţiator şi ctitor, episcopul Calist la data de 17 iunie 1913 a donat societăţii pentru susţinerea grădiniţei de copii suma de trei sute de lei aur. Şcoala a funcţionat în localul Şcolii de cântăreţi bisericeşti până în anul 1945.

Pe măsură ce lucrarea societăţii cultural-filantropice „Frăţia" a clerului argeşean înainta, concretizându-se în lucrări valoroase cum ar fi: sediu propriu, Fabrica de lumânări, Şcoala de cântăreţi bisericeşti - cu un impunător local propriu, revista „Păstorul Ortodox" şi Grădiniţa de copii, orizonturile preocupărilor ei se lărgeau mereu spre noi iniţiative şi acţiuni. Astfel s-a ivit ideea înfiinţării în Piteşti a unui internat de băieţi (Fig. 19), ca sprijin, în primul rând, pentru membrii societăţii din mediul rural şi spre a asigura copiilor acestora condiţii decente de întreţinere în timpul şcolarizării în şcolile din Piteşti precum şi îndrumarea şi educarea lor în spirit creştinesc. Iniţiativa a aparţinut protopopului Platon Ciosu şi a tânărului Pr. Marin D. Preoţescu. În acest sens societatea a cumpărat prin licitaţie casele din strada Şerban Vodă nr. 138, fosta proprietate a familiei Toma Lerescu, achitând Creditului Funciar din Bucureşti creanţele ce grevau această proprietate. Fosta locuinţă boierească pe două nivele putea adăposti corespunzător un număr de cincizeci de elevi. După împrejmuirea întregului teren de două hectare, substanţiale reparaţii ale clădirii, dotarea cu mobilierul şi inventarul necesar, internatul a început să funcţioneze de la 1 septembrie 1911, sub

conducerea neîntrecutului gospodar şi organizator, care a fost energicul Pr. Marin D. Preoţescu. La conducerea internatului au urmat Pr. Gh. Popescu - Broşteni, viitor consilier Episcopal, Pr. I. Popescu Albota, de la biserica Sf. Ilie Piteşti, Pr. Nicolae Popescu - Brădet, de la biserica Sf. Ioan din Piteşti şi începând cu anul 1931, timp de zece ani sub administrarea Pr. Marin S. Diaconescu (Fig. 20) şi a soţiei sale, Elena Diaconescu, profesoară de menaj, internatul va cunoaşte cea mai înfloritoare organizare şi funcţionare.

Fig. 19. Internatul de băieţi, din Piteşti.

Gestionarea şi gospodărirea internatului de către noua direcţie, mai presus de orice aşteptare, scrupulozitatea pusă în cele mai mărunte aspecte ale funcţionării internatului, au permis ca vechii clădiri să i se adauge în 1935, din fondurile proprii create în câţiva ani, o nouă aripă de două nivele, gradul de confort putând astfel să fie considerat la nivelul unui pension.

Fig. 20. Pr. Marin S. Diaconescu.

Grădina de patru pogoane, din jurul internatului, cultivată cu desăvârşit spirit gospodăresc, asigura internilor nu numai o bună parte din alimentele de bază ale întreţinerii lor, dar şi un ideal spaţiu de recreere, internatul primind superlative aprecieri cu privire la dotare şi funcţionarea sa. În anul 1941 Pr. Ştefan Udrescu de la biserica Sf. Ioan din Piteşti devine directorul internatului, care se menţine în aceleaşi condiţii de exigenţă, solicitările făcând să urce la şaizeci numărul internilor.

Din nefericire acestei prestigioase realizări avea să-i pună capăt în ziua de 6 mai 1944 primul bombardament aerian american asupra Piteştului, când lovită în plin, clădirea internatului a fost transformată într-o grămadă de moloz. În perioada următoare războiului şi în perspectivele îngrijorătoare datorate ocupării ţării de către armata sovietică, de o reconstruire a internatului nu putea fi

vorba. Cu eforturi mari din dărâmăturile rămase au fost recuperate unele materiale, considerate a fi refolosibile şi care transportate la sediul societăţii „Frăţia", în strada Brătianu nr. 15, denumită ulterior str. 1 Mai, au servit chiar în vara aceluiaşi an la înjghebarea unei bucătării şi a unei sufragerii. Aici internatul, intrat în tradiţia oraşului şi-a putut relua existenţa, sub direcţia diaconului Mihai Marinescu, de la biserica Sf. Gheorghe din Piteşti, mai târziu consilier al Arhiepiscopiei Bucureştilor şi paroh al bisericii Domniţa Bălaşa din Bucureşti. La apelurile preşedintelui societăţii „Frăţia", Pr. Marin S. Diaconescu şi a secretarului general al societăţii Pr. Constantin Dejan, preoţimea argeşeană a răspuns masiv cu donaţii în grâu, porumb, ţuică, etc. banii devalorizându-se vertiginos datorită unei inflaţii catastrofale, pentru ca internatul să rămână în funcţiune. Acţiunea a fost sprijinită direct şi nelimitat de noul episcop al Argeşului Iosif Gafton (Fig. 21).

Fig. 21. Episcopul Iosif Gafton.

Ochi lipsiţi de bunăvoinţă erau aţintiţi atât asupra a ceea ce rămăsese din fostul internat de pe strada Şerban Vodă nr. 138, cât şi asupra imobilului din strada Brătianu nr. 15, fosta Şcoală de cântăreţi bisericeşti, grădiniţa de copii şi fabrica de lumânări, la această adresă fiind şi sediul protopopiatului Piteşti şi locuinţa diaconului Mihai Marinescu.

În august 1951 la cererea Sfatului Popular Piteşti, la care s-au asociat „organele", Comitetul societăţii „Frăţia", care încă mai supravieţuia, a fost nevoit să cedeze cea mai mare parte a localului fostei şcoli de cântăreţi, pentru înfiinţarea unui internat de fete al Liceului Comercial, apoi trecut din mână în mână, de la o instituţie, sau întreprindere la alta, localul este naţionalizat. Printr-o intervenţie directă pe lângă fostul prim-ministru Petru Groza, efectuată de Constantin Doncea - lider comunist originar din comuna Cocu - judeţul Argeş şi deputat de Piteşti se reuşeşte scoaterea localului de sub naţionalizare, fiind sediul Protoieriei Piteşti, pentru ca în vara anului 1974 să fie expropriat şi demolat pentru a se ridica restaurantul Cina.

Tot la insistenţele aceloraşi organe în anul 1952, după tergiversări inutile, Comitetul societăţii „Frăţia" a fost obligat să cedeze din nou, de această dată, terenul în suprafaţă de patru pogoane şi ruinele fostului internat de pe strada Şerban Vodă nr. 138, rămase de la bombardamentul american, în locul lor ridicându-se în anul 1953 sediul Inspectoratului General al Ministerului de Interne: Securitatea şi Miliţia fostei

regiuni Argeş, anexele sale ocupând întreaga suprafaţă de două hectare ce au aparţinut societăţii cultural-filantropice „Frăţia“ a clerului Eparhiei Argeşului.

Cantitatea de 3.000 kg. var stins şi depozitată în curtea fostei şcoli de cântăreţi bisericeşti - unde s-a instalat protoieria Piteşti - situată în acum numita strada l Mai nr. 15, a fost donată bisericii Sf. Ilie Piteşti şi ea lovită de bombardamentul din 6 mai 1944. Din această cantitate s-au refăcut altarul şi naosul bisericii, iar restul cantităţii de var a fost folosit pentru executarea picturii în frescă. Tot acestei biserici sinistrate, Sf. Ilie, i s-a donat la încetarea activităţii societăţii „Frăţia“ şi soldul ei numerar de 69.584 lei, la data respectivă sumă apreciabilă având în vedere că la 15 august 1952 avusese loc cea de a doua reformă monetară, care întărise considerabil valoarea monedei naţionale. Suma respectivă provenea din valorificarea donaţiilor preoţilor argeşeni, în vederea refacerii internatului.

Un pas important în ridicarea nivelului cultural al preoţimii s-a făcut prin înfiinţarea conferinţelor pastorale, ca mijloc de îmbunătăţire a nivelului cultural al preoţimii. Aceste seminarii au fost propuse între anii 1835-58, potrivit art. 361 din Regulamentul Organic. Pe la anul 1876 a apărut ideea conferinţelor pastorale, care s-au constituit sporadic, pe judeţe sau local pe cercuri, primele ţinându-se o dată pe an - în prima jumătate a lunii noiembrie - iar cele pe cercuri cel puţin de două ori pe an, în centre stabilite în aşa fel ca toţi preoţii să poată participa „mai cu înlesnire”. Subiectele practice tratate urmăreau cunoaşterea tipicului şi uniformizarea slujbelor, iar cele teoretice urmăreau a face din preoţi buni predicatori, sfătuitori şi îndrumători. Episcopul Gherasim Timuş (14.03.1894 - 22.12.1911) s-a silit să dea acestor conferinţe cea mai sănătoasă îndrumare, pentru ca ele să nu devină o formalitate, sau o inutilă corvoadă pentru preoţi. Societatea „Frăţia“ şi-a asumat rolul de organizare în Eparhia Argeşului şi a susţinut programul conferinţelor publicând în paginile revistei „Păstorul Ortodox“ cele mai bune conferinţe, întreţinând cel mai viu interes pentru acest mijloc de ridicare culturală a slujitorilor altarelor. S-a vehiculat ideea să se ţină conferinţe şi pentru preotese, deoarece acestea sunt primele colaboratoare ale preoţilor şi, de asemenea, să se ţină conferinţe pentru cântăreţii bisericeşti, însă aceste manifestări nu au avut loc.

Societatea „Frăţia“ a organizat însă conferinţe pe teme religioase pentru marele public piteştean între anii 1933-44. Datorită personalităţilor ce le-au susţinut, acestea au atras un larg public, în amfiteatrul Liceului Brătianu, sau în sala Teatrului piteştean, unde s-au ţinut în primele duminici ale Păresimilor. Cu aceste ocazii s-a vorbit despre puterea şi bucuriile credinţei, sublimitatea Evangheliei Mântuitorului nostru Iisus Hristos şi despre locul şi rosturile Bisericii naţionale în istoria şi viaţa românilor. Au conferenţiat academicieni, prelaţi, profesori universitari, scriitori renumiţi, prezenţa şi prestigiul acestora transformând în adevărate evenimente aceste conferinţe.

Scopurile filantropice înscrise în statutele societăţii „Frăţia“ decurgeau din situaţia precară în care clerul de mir se zbătea. Până la Cuza preoţii aveau privilegiul scutirii de biruri şi de clacă. În acest sens documentele vremii consemnează „soarta şi starea umilă a preoţilor” şi faptul că „strâmtoraţi de multele lor lipsuri, ei nu pot trăi din câştigul slujbei lor, fiind siliţi să se apuce de muncă ţărănească”.

Regulamentul Organic (1835-58) aducea şi în această privinţă unele reglementări, de exemplu se prevedea ca proprietarii de moşii să dea bisericilor pământ, iar acesta să fie lucrat gratuit de către săteni în folosul preoţilor. Prin Legea rurală a lui Cuza, în vederea îmbunătăţirii situaţiei preoţilor, bisericile au fost împroprietărite cu câte 17 pogoane în Muntenia şi opt fălci în Moldova, în satele de pe moşiile boiereşti, măsură ce nu s-a aplicat satelor de moşneni şi de răzeşi. Prin Legea lui Cuza se prevedea ca primarii comunelor să aibă în vedere ca în bugetele lor să prindă sume de 50-100 de lei aur anual, pentru plata preoţilor, măsură care în cele mai multe cazuri a rămas literă moartă prin refuzul primăriilor de a o duce la îndeplinire.

Legea Tache Ionescu care era Legea clerului mirean şi a seminariilor, a stabilit principiul salarizării clerului de către stat, acordarea gradaţiilor de vechime şi dreptul la pensionare a preoţilor. Salariile prevăzute au reprezentat un real progres, însă au fost mult sub exigenţele poziţiei sociale şi nevoilor reale ale unui preot.

Acţiunile filantropice ale societăţii „Frăţia“:

a) Societatea „Frăţia“ a pus pe acelaşi plan acţiunea de întrajutorare a membrilor şi prin: ajutoare de înmormântare, de boală, de infirmitate, pentru văduvele şi orfanii preoţilor, prin acordarea de burse şi altor înlesniri fiilor de preoţi elevi. Ajutoarele de înmormântare s-au acordat cu promptitudine, în funcţie de anii de cotizare, începând cu suma de 100 de lei aur. De generozitatea societăţii „Frăţia“ au beneficiat familiile preoţilor lovite de nefericite întâmplări, societatea fiind pentru toţi un sprijin de nădejde.

b) Tot pe linia scopurilor filantropice, pentru înfiinţarea unui orfelinat în Curtea de Argeş, „Frăţia“ a cedat societăţii Ocrotirea Orfanilor de Răsboi, localul ce-l avea în acest oraş, pe timp de 15 ani, punându-i la dispoziţie tot gratuit şi terenul în suprafaţă de 5.000 m^2 din jurul clădirii. Orfelinatul şi-a încetat activitatea după cinci ani, iar clădirea societăţii a fost oferită Seminarului Curtea de Argeş, până ce acesta a izbutit să-şi construiască propriul local pe terenul societăţii „Frăţia“ din Curtea de Argeş.

c) La data de 17 septembrie 1928 conducerea Eparhiei dispunând mutarea de la Piteşti la Curtea de Argeş a Şcolii de cântăreţi bisericeşti, societatea „Frăţia“ a donat Episcopiei atât localul, cât şi terenul în suprafaţă de un pogon din Curtea de Argeş şi din iniţiativa episcopului Nichita Duma pe acest teren s-a construit o nouă clădire, existentă şi astăzi, iar la realizarea acesteia societatea a contribuit şi cu suma de 100.000 de lei.

d) Ultima acţiune a societăţii „Frăţia“ pe linia obiectivelor filantropice s-a realizat la data de 5 august 1953 şi a constat în donarea către mânăstirile Văleni, Bascovele şi Robaia din judeţul Argeş, a întregului mobilier, veselei şi inventarul ce aparţinuseră internatului de băieţi bombardat de americani, o parte din acestea revenind şi Protoieriei Piteşti, ca şi altor instituţii şcolare din Piteşti.

În ordine cronologică cea dintâi realizare a activităţilor gospodăreşti ale societăţii „Frăţia“ începând chiar din anul 1897, a fost înfiinţarea unei fabrici de lumânări numai din ceară curată de albine, procurându-se în acest scop întregul inventar necesar şi angajându-se personal de specialitate.

Fabrica de lumânări a funcţionat în condiţii optime aproape zece ani, aducând societăţii venituri care nu erau de neglijat.

Cerut stăruitor, ca o necesitate îndelung resimţită, căminul pentru preoţii drumeţi a devenit o realitate începând cu anul 1940, acesta funcţionând cu patru paturi

în localul fostei şcoli de cântăreţi, pe lângă Protoieria Piteşti, în strada 1 Mai nr. 15, până la expropriere şi demolare, mai apoi în clădirea sediului Protoieriei, sediu aparţinând bisericii Sf. Vineri, pe strada Ţepeş Vodă în vecinătatea bisericii.

Scopurile societăţii „Frăţia" puteau fi considerate ca fiind utopice, ori prea ambiţioase, raportate la posibilităţile existente în acel moment. Totala dăruire, aleasa conştiinţă, puterea de muncă a doi episcopi: Gherasim Timuş şi Calist Ialomiţeanu şi identificarea deplină a protopopilor de Piteşti cu misiunea lor, împreună cu trei preoţi Ion Becescu, Marin D. Preoţescu şi Marin S. Diaconescu, puneau temelii trainice acestor năzuinţe. În cei peste cincizeci de ani de existenţă, societatea „Frăţia" şi-a afirmat viguros prezenţa în viaţa Eparhiei Argeşului, constituind organul de exprimare şi de promovare a intereselor preoţimii din Eparhia Argeşului şi contribuind la ridicarea prestigiului preoţimii argeşene, creând în rândul preoţimii un spirit înnoitor, împiedicând instalarea inerţiei şi a rutinei în viaţa parohiilor.

Succesul societăţii cultural-filantropice „Frăţia" a clerului Eparhiei Argeşului s-a datorat de la data constituirii, în anul 1897, şi faptului că a beneficiat de experienţa societăţii „Ajutorul" a clerului din Piteşti, înfiinţată cu 15 ani înainte, adică în anul 1881.

Ultimul Comitet de conducere al societăţii „Frăţia" alcătuit din preoţii Marin S. Diaconescu - preşedinte; Constantin Dejan - Secretar General; Mihai Chiriţă - fost director şi ctitor al localului Seminarului Curtea de Argeş; Marinache Popescu - fost protopop; Marin Branişte; I. Iordăchescu - fost consilier eparhial, Florin Sămărăscu şi diaconul Mihail Marinescu - secretar şi contabil, constată, printr-o încheiere, că în împrejurările date, nu-i mai rămâne altceva de făcut „decât să se supună şi să se încadreze măsurilor în vigoare, privind societăţile clericale" declarate dizolvate în toată ţara, şi ca atare solicită Episcopiei Râmnicului şi Argeşului trecerea patrimoniului societăţii pe seama Episcopiei.

Cu scrisoarea nr. 4067/1953 Episcopia Râmnicului şi Argeşului acceptă patrimoniul societăţii „Frăţia", aducând mulţumiri Pr. Marin S. Diaconescu „pentru neobositul entuziasm şi râvnă ce a depus pentru bunul mers şi continua propăşire a Societăţii «Frăţia», cu care s-a identificat tot timpul cât preoţimea i-a încredinţat sarcina conducerii".

Fig. 22. Pr. Constantin Dejan.

Preotul Constantin Dejan (Fig. 22) la puţin timp după desfiinţarea societăţii „Frăţia" a fost numit protopop de Piteşti şi timp de 31 de ani în această funcţie s-a străduit să menţină activitatea cultural-filantropică a preoţimii piteştene.

În acest sens a fost ajutat de secretarul Protoieriei Piteşti - Pr. Marin N. Drăguşin, în această funcţie 25 de ani, menţinând căminul pentru preoţii drumeţi la Protoierie, realizând conferinţele pastorale pentru ridicarea nivelului cultural şi social şi o activitate inedită, concertele de Crăciun, ţinute la bisericile Sf. Vineri şi Sf. Ioan din Piteşti. De asemenea, întrajutorarea preoţilor din municipiul Piteşti şi ajutorarea orfanilor minori ai acestora a constituit o activitate permanentă şi

un scop de la care nu s-a abătut protopopiatul Piteşti în cei 31 de ani în care a fost condus de Pr. Constantin Dejan.

La insistenţele unor bătrâni preoţi, în anul 1995 Episcopia Argeşului, Muscelului şi Teleormanului, a reeditat revista „Păstorul Ortodox“ - Serie nouă - din păcate cu o existenţă efemeră, revista fiind înlocuită cu revista „Lumină lină“, care de asemenea nu a supravieţuit, fiind editat în prezent pe lângă cotidianul „Argeşul“, săptămânal un supliment denumit „Argeşul Ortodox“.

Ţelurile societăţii cultural-filantropice „Frăţia“ a clerului argeşean departe de a fi perimate, depăşite sau învechite, aşteaptă să fie scoase la lumină şi purtate mai departe, cu un nou avânt, de către noile generaţii de preoţi.

ANEXA 1

STATUTELE
SOCIETĂȚEI CLERULUI MIREAN
„FRĂȚIA“
DIN
JUDEȚUL ARGEȘIU
CU REȘEDINȚA PRINCIPALĂ
în
PITESCI.

PITESCI
Tipografia Gheorghe Popescu
1897

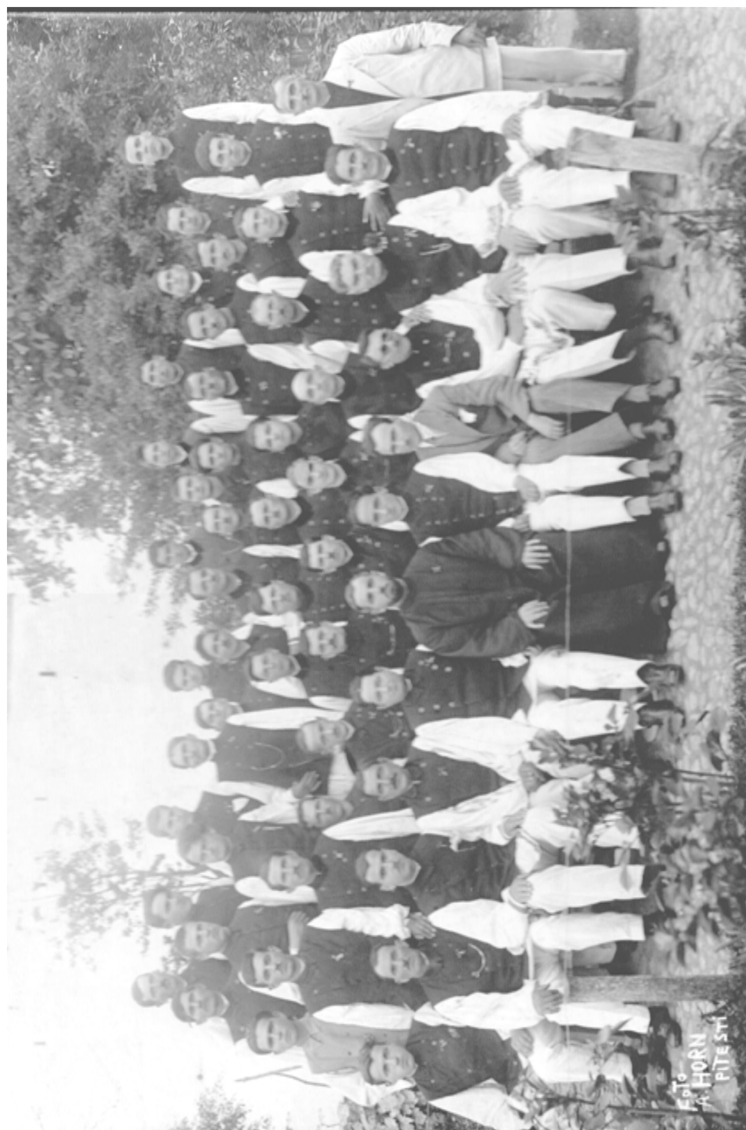
Coperta statutului Societăţii Frăţia, 1897.

ANEXA 2

Coperta revistei Societăţii Frăţia, „Păstorul Ortodox“, 1911.

ANEXA 3

Absolvenţi ai primelor serii ale Şcolii de Cântăreţi Bisericeşti din Piteşti, în anul 1930; în centru directorul preot Marin D. Preoţescu.

ANEXA 4

Procesul-verbal de constituire a Societăţii Frăţia, în anul 1897 cu indicarea numelor, şi a localităţilor membrilor Societăţii Frăţia, din Eparhia Argeşului.

„Proces-Verbal
Astăzi anul 1897 iulie întâiu

Subsemnaţii, preoţi din comuna urbană Pitesci şi din întregul judeţ Argeş, ne-am întrunit în oraşul Pitesci, în localul şcoalei de băieţi No. 2, în orele de dimineaţă la întâiu Iulie corent, spre a asculta conferinţa ce să ţinea de către părintele V. Predeanu Revizorele Eclisiastic al Sf. Episcopii de Argeş, cu care ocaziune, a ne mai sfâtui şi noi preoţii asupra multor nevoi, ce ne apasă. La orele nouă părintele conferenţiar şi începe conferinţa sa, relativ la frăţie.

După terminarea conferinţei, preoţii toţi se sculară şi mulţumiră părintelui conferenţiar de onoarea ce le-au făcut, cu o asemenea desertaţiune. Fiindcă noi preoţii, au mai avut o întrunire în luna Iulie din anul 1896, când ne-am sfâtuit cum am putea însgheba o societate clericală, pentru care am delegat o comisiune spre elabora un proect de statut şi acum fiind gata şi preoţii întruniţi într-un număr destul de însemnat şi comisiunea delegată fiind presentă, să decise de unanimitatea preoţilor ca să se dea lectură proectului de statut, fiind ca raportor părintele Dimitrie Lascăr - Protopopul respectiv - şi în acelaşi timp se declară ca Preşedinte părintele V. Predeanu (obs. n. 869 - m. 1941) şi asistat de doi secretari, spre a conduce desbaterile asupra proectului şi votarea statutelor. Părintele D. Lascăr, dete cetire proectului de statut şi după o discuţie destul de animată să votă statutele societăţii cu sediul în Pitesci şi cu începere de la 1 Iulie 1897 sub numele de societatea clerului mirean FRĂŢIA. Îndată după această lucrare să procedează la alegerea comitetului administrativ compus dintr-un preşedinte, doui vici preşedinţi, trei membrii, un secretar şi un casier şi anume: Părintele D. Lascăr - Preşedinte; Preoţii: I. Petculescu, D. Georgeanu - Vici-preşedinţi; Membrii: pr. N. Mateescu, pr. R. Bădescu, diaconul T. Băjenaru; secretar I. Dragnea şi casier Pr. I. Becescu; Comisiunea de control: Pr. Ştefan Bradu, pr. I. Sălcescu, pr. I. Dobrinescu; Consiliul general preoţii: N. Boerescu, N. Fâlfănescu, Feţeanu, Ştefan Dimitrescu, Dobre Ghinescu, N. Topologeanu, V. Zanfirescu.

Toate aceste persoane au fost alese cu unanimitate de voturi esprimate şi cari au subscris acest proces, autorisând comitetul ca statutele societăţii formate, să se tipărească şi să înceapă înscrierile şi vărsarea cotisaţilor trimestriale. După terminarea operaţiunilor arătate mai sus, toţi preoţii în unanimitate au declarat cu cel mai profund respect, ca reverenţa sa (sic!) părintele protopop, să bine voească a interveni pe lângă Prea Sfinţitul Chiriarh respectiv, ca să bine voiască a primi să fie Protectorul acestei temeinice şi frumoase Instituţiuni, dându-i şi înalta bine cuvântare, ca această mare dorinţă de mult simţită a clerului din acest judeţ, să devină adevăratul pedestal de ajutorare cu care să se poată da ajutor la „Marea familie împărătească după cum o numeşte Sf. Marele Vasile".

Pentru care s-a dresat presentul proces - verbal semnat de un număr de preoţi de peste 194 ce a luat parte şi au votat statutul de faţă trimiţându-se şi o copie părintelui Protopop respectiv.

Preoţii din Oraşul Pitesci.

Dumitru Lascăr Econom, Protoereul jud. Argeş, V. Predeanu revisor eclisiastic al Eparhiei Argeş, Ion Petculescu, N. Mateescu, N. Boerescu, G. Popescu, Radu Bădescu, Ion Becescu, Marin Urzică, D. Georgeanu, I. Sălcescu, Ştefan Teodorescu, Ion Dragnea, Al. Vrănescu şi Diacon Th. Băjenaru.

Preoţii din Plasa Pitesci.

Ilie Băjescu com. Crucişoara, Ştefan Bradu com. Sămara, Ioan Popescu com. Băbana, Petre Sămărescu com. Sămara, Radu Dinculescu com. Moşoaia, I. Postelnicescu com. Moşoaia, Florea Popescu com. Moşoaia, I. Stănescu com. Groşi, C. Popescu com. Bascovu - Fleşti, I. Săndulescu com Vălcelile, Th. Nicolae com. Săpata, I. Popescu com. Budeasa, G. Stoicescu com. Săpata, G. Dobrescu com. Găvana, V. Zanfirescu com. Groşi, Şt. Alboteanu com. Albota, Oprea Niculescu com. Băbana, I. Gh. Arsenescu com. Richiţelele de jos, R. Comănescu com. Crucişoara, C. M. Drăjăneanu com. Drăgani - Bascovele, I. Chiorescu com. Bascovele, I. Preoţescu com Poiana Lacului, I. Lambescu com. Borleşti - Vărzari, C. Sălcescu com. Merişani, Trandafir Marinescu com. Valea Mărului, I. Smeoreanu com. Prundu, M. Popescu com. Păduroiu, G. Mânţescu com. Săpata, C. Dinulescu com. Cucu - Popeşti, Barbu Marinescu com. Bascovu - Fleşti, I. Diaconescu com. Mareşiu, M. Diaconescu com. Mareşiu, M. Dimitrescu com. Bradu - Geamăna, Ilie Enescu com. Hinţeşti - Zmeura, D. Diaconescu com. Dealu - Bradului, Luca Duhovnicu com. Dealu - Bradului.

Preoţii din Urba Curtea - de - Argeş.

Şefan I. Dumitrescu, Ştefan Schinţescu, Gavril Hristescu, I. Cristescu, C. Eşeanu. Diacon N.Oancea.

Preoţii din Plasa Argeşiu.

I. Georgescu com. Tutana, N. Stroianu com. Costeşti - Stroesci, St. Diaconescu com. Mălureni - Bădiceni, M. Barascu com. Bascovele, Gh. Duţeanu com. Albeşti - Brătesci, Gh. Diaconescu com. Cacaleţi - Zărnesci, I. Mielcescu com. Bascovele, C. Cosmescu com. Buneşti, Gh. C. Corbeanu com. Corbeni, Gh. I. Vega com. Schitu Brătăşeşti, N. Tomescu com. Vălsănesci, Gh. Iliescu com. Costesci - Stroesci, I. Popescu com Cerboreni - Iaşi, Marin Ionescu com. Băiculeşti, I. Pungoci com. Zâgoneni, I. C. Panţurescu com. Tutana, N. Mălureanu com. Mălureni - Bădiceni, Gh. Popescu com. Măniceşti, I. Stănescu com. Buneşti, M. Gorunescu com. Albeşti, Al. Bunescu com. Verneşti, Gh. Gorunescu com. Albeşti.

Preoţii din Plasa Oltu - Topolog.

Ioan Ion Popian com. Cremenari - Flămânda, Gh. Delrinescu com. Dădulesci-Vărzari, Eustaţiu Marinescu com. Buzesci, Moise Filipescu com. Ciofrângeni, I. Ciogescu com. Dealu - Bălcesci, I. Marian com. Bărsesci, Marin Cioagă com. Măngureni, Gh. Ţurlescu com. Bleici, Ilie Cuceanu com. Lăunele de jos, D. Găliceanu com. Cremenari - Flămânda, Marin Ionescu com. Alimăneşti - Poenari, C. Ciopringeanu com. Alimăneşti - Ciofrângeni, D. Stănescu com. Isbăşesci, I. Duhovnicu com. Topşinari, D. Bestea com. Bleici, I. Stănescu com. Stoiceni - Pleşoiu, C. Murărescu com. Măcăi, M. Zamfirescu com. Săpunari, I. Pielescu com. Bascovele, N. Topologeanu com. Tigveni, P. Bestea com. Goleşti, D. Popescu com. Şuricari, Malei

Vega com. Bleici, Florea Barşan com. Rădălcei, Marin Boncescu com. Ciofrângeni, Th. Dumitrescu com. Tigveni, M. Petrache com. Alimăneşti - Poenari, M. Budeanu com. Uda de jos, Atanasiu Ion com. Fedeleşoiu, I. Bărbulescu com. Uda de sus, D. Marinescu com. Ciomăgeşti, R. Poenari com. Alimăneşti - Poenari, Şerban Runceanu com. Opăteşti, I. Furtunescu com. Golesci, I. Runceanu com. Bonceşti, G. Menţescu com. Uda, C. Verdeanu com. Giurgiuveni, I. Rădulescu com. Milcoiu - Isbăsesci, N. Florescu com. Milcoiu - Isbăseşti, Gh. Ţurlescu com. Bleici, St. Ionescu com. Valea - Dângeşci, D. Ghoţulescu com. Corbi - Măngureni, Floreaa Velescu com. Cepari - Bârseşti, N. Ioaniţescu com. Olanu, I. Rădulescu com. Milcoiu - Isbăseşti, Gh. Mihăilescu com. Giurgiuveni - Vătăseşci, St. Gibescu com. Cinţesci, I. Blăjan com. Cepari-Bârseşti, N. Manolescu com. Lăunele de sus, D. Popescu com. Valea Ungureni.

Preoţii din Plasa Cotmeana - Găleşeşti

C. Venescu com. Mârghiea, Cristea Cristescu com. Mârghiea, N. Flâlfănescu com. Căcărăzeni, D. Ghinescu com. Ungheni, Zanfir Stănescu com. Gliganu, N. Silveanu com. Pădureţi - Cieşti, Marin Vintilescu com. Căteasca - Popesci, Pavel Constantinescu com. Răscăeţi - Drăghineasca, I. Musicescu com. Mozăceni, I. Stoicescu com. Şerboeni, P. Nenciulescu com Isvoru de jos, Marin Tomescu com. Podu - Broşteni, I. Stănculescu com. Băseni - Stărci, Marin Bradu com. Cornăţelu, C. Crăciunescu com. Răteşti - Furdueşti C. Ionescu com. Găujani, I. Ioniţiu com. Buzoeşti, Voicu Bărbulescu com. Cochineşti, D. Boerescu com. Căcărăzeni, I. Bădulescu com. Isvoru de jos, Şt. Dragomirescu com. Broşteni V. Demetrescu com. Humele, D. Tomşanu com. Ioneşti, M. Crinteanu com. Deagurile, G. Necşulescu com. Mozăceni.

Preoţii din Plaiul Loviştea.

Radu Popescu com. Sălătrucu, I. Vasilescu com. Şuici, Petre Ionescu com. Cicăneşti, Andrei Bumbescu com. Boişoara, I. Iliescu com. Cucoiu, D. Diaconescu com. Băbueşti, I. Feţeanu com. Perişani, G. Ciprian com. Jiblea, G. Perişanu com. Perişani, C. Sandu com. Perişani - Spin, G. Şerbeanu com. Şerbăneşti, G. Popescu com. Titeşti.

THE SOCIETIES OF THE PRIESTS IN PITEŞTI

Abstract

From 1881 to 1953 two clergy societyies existed in Piteşti, Argeş County: ”Ajutorul“ (the headquarter in the courtyard of Sfânta Vineri Church) was founded in 1881 and dissolved in 1938, and the second society, a cultural and philanthropic one, ”Frăţia“ (the headquarter on 17 I. C. Brătianu Street), founded in 1897, and dissolved under the pressure of the communist regime in 1953.

The main goal of the first society, ”Ajutorul“, was to help the priests from Piteşti, unlike the other society, ”Frăţia“, whose members were all the priests from the Argeş Eparchies.

The goals of the cultural and philanthropic society ”Frăţia“ were the following:

1. the cultural side: to organize conferences of the priests; to finance and support two church singers schools in Piteşti and Slatina; to edit a magazine; to found and finance a boys boarding school; to found and finance a kindergarten and to found a library for priests;

2. the philanthropic side: to give money for the priests' funerals; to help the priests' widows, as well as to give scholarships to the priests' sons; to build an orphanage in Curtea de Argeş; to found houses for wanderer priests in Piteşti and Slatina; to found leisure and health houses for the ill priests to Turnu Monastery and Păuşa Convent - Vâlcea County;

3. the household side: to found a candle factory in Piteşti; to found a surplice workshop near a nuns monastery; to provide wood to the directly subordinated societies, and the churches from Piteşti.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

MENŢINEREA VITALITĂŢII DE CĂTRE UNELE OBICEIURI TRADIŢIONALE ÎN ANUMITE SUBZONE

MIHAIL M. ROBEA*

În epoca contemporană, în anumite microzone etnofolclorice, o serie de obiceiuri tradiţionale, ca cele de mai jos, datorită unor condiţii locale culturale favorabile, şi-au menţinut vitalitatea. Ceva mai mult, unele dintre ele au suferit o adevărată regenerare.

I. Buhaiul.

Obiceiul. Se practică în seara şi dimineaţa Anului nou, în special în sudul văilor Vâlsanului, Argeşelului (Costeşti, Cacaleţi, Buneşti, Zărneşti, Valea Mărului, Mioveni etc.), cu funcţia urării. Denumirea obiceiului provine de la principalul lui obiect *ritual - buhaiul*. În majoritatea satelor, buhaiul a fost introdus, într-o formă locală, la începutul perioadei interbelice prin împrumutarea lui din Moldova în timpul Primului Război Mondial. Buhaiul e puternic înrudit cu pluguşorul prin desfăşurare, prin obiectele rituale şi, parţial, prin tematica repertoriului. Încă în câteva sate (Muşeteşti, Vâlsăneşti, Mălureni) unde obiceiul pluguşorului a împrumutat obiectul buhaiului şi a renunţat la purtarea pluguşorului, s-a produs o confuzie în terminologie, termenul de *buhai* substituind pe cel de *plugușor*. Cele două obiceiuri posedă totuşi particularităţi distincte în desfăşurare, în repertoriu.

Organizarea obiceiului se face în a doua jumătate a lunii decembrie. La organizarea lui participă numai băieţi (10-16 ani), care formează grupuri de buhaie, de 3-4 persoane (un băiat cu buhaiul, un băiat ou clopotele şi 1-2 băieţi cu bicele). În perioada pregătirii, ei îşi confecționează buhaiul şi bicele, îşi procură clopote şi, după caz, memorează (de la coleg sau rude) sau rememorează textele repertoriului.

În seara Anului nou, grupurile de buhaie se pun în mişcare, colindând satele natale. Obiceiul se desfăşoară aproape ca cel al pluguşorului. Se cere permisiunea, se cântă în curte sau la fereastră 1-2 colinde (*Ia sculaţi, sculaţi; Mâine anu să-nnoieşte* etc.) şi apoi se execută „partitura“ sonoră. Mugetul prelung al buhaiului, pocniturile repetate ale biciului şi clinchetul neîntrecut al clopotelor, toate unite într-un crescendo asurzitor, cu darul de a sugera tabloul încordat al muncii agrare şi de a accentua urarea din textele literare şi literar-muzicale. La buhai, spre deosebire de pluguşor, aspectul sonor, deşi se produce 1-2 ori, e extrem de intens, chiar asurzitor. La terminarea urării, tinerii sânt „dăruiţi“ cu bani.

Repertoriul. Introdus relativ recent, obiceiul buhaiului împrumută colinda pentru repertoriul său din repertoriul altor obiceiuri apropiate şi vechi. Textele sunt

* Mioveni, jud. Argeş.

reţinute aici cu termenii: „colinde“, în cercurile largi, şi „urătură“, în grupurile restrânse. Repertoriul obiceiului numără numai patru tipuri, având patru texte. Se disting două categorii de urături: 1. *Colinde laice* (nr. 1-2), cu două tipuri, şi 2. *Colinde mitologice* (nr. 3-4), cu două tipuri.

Piesele nu sunt lipsite de valori artistice. Se întind pe un spaţiu restrâns (9-32 versuri) cu o formă închegată şi o structură lirică şi epică. Înserarea textelor în repertoriu e numerotată.

1. *Mâine anu să-nnoieşte* (tip. l).

Inf. Gheorghe I. Drăgănoiu, 14 ani, Zărneşti, culegător Mihail Robea, 31. XII. 1968. Învăţat: „dă la părinţi“.

Tip atestat în multe provincii ale ţării. Un tip împrumutat din repertoriul pluguşorului şi adaptat parţial la colindarea „cu buhaiu“. În repertoriul lui, piesa reprezintă tipul 1. Posedă aceleaşi trăsături artistice deja relevate.

2. *Ia sculaţi, sculaţi* (tip. 2).

Inf. Petre N. Iordăchioiu, 14 ani, Zărneşti, culegător M. R., 1. I. 1968. Învăţat: „dă la bunici“.

Alt tip împrumutat de obiceiul buhaiului, însă din repertoriul colindatului din Ajunul Crăciunului (tip. 5). Colind de gospodar, el corespunde structurii obiceiului buhaiului. Însă în repertoriul buhaiului, apare secţionat într-*un con*text circumscris la două-trei motive.

3. *Sfântu Vasile, sărbătoare* (tip. 3)

Inf. Filofteia C. Dragomir**,** 14 ani, Zărneşti, culegător M. R., 15**.** I. 1969. Învăţat: „dă la bunicii mei“.

Tip atestat mai ales în nordul Munteniei. Colind caracteristic îndeosebi repertoriului obiceiului *Nuiele* (tip 4), de unde a fost probabil împrumutat aici. Posedă o schemă epică clasică şi o fabulaţie parţial modificată. Episodul scenizat, din variantă are ca personaje pe Dumnezeu şi un „îngeraş“. Un îngeraş „călare“ se duce spre rai şi se întâlneşte cu Dumnezeu. Le întrebarea acestuia, îngeraşul îi răspunde că merge la rai ca să ia „zece copilaşi“ cu „bicele dă foc / Ca să aibă toţi noroc“. Text (17 vers.) închegat, fluent, sobru.

4. *Pă poteca lucioasă* (tip. R 19)

Inf. Daniil M. Pană, 14 ani, Zărneşti, culegător M. R., 15 I 1969. Învăţat: „dă la alţi băieţi din sat“.

Alt tip comun mai multor repertorii de obiceiuri. Repertoriul buhaiului reţine din cel al colindatului de Crăciun (tip. R 19) cu schema epică similară (cu două motive), însă cu fabulaţia puţin modificată. Numele personajelor sunt substituite cu altele. Dar atmosfera rămâne tot terestră.

II. Sorcova

Obiceiul. Colindul cu sorcova, un obicei străvechi[1] şi practicat în toate satele vâlsănene; se desfăşoară în seara şi în dimineaţa Anului Nou. Participă copiii, de 4-7 ani, dimineaţa, şi băieţii şi fetele, de 8-15 ani, seara şi dimineaţa, constituiţi în grupuri (2-3 sau 4-5 persoane).

Pregătirea prealabilă a obiceiului se reduce la următoarele momente: alcătuirea grupurilor, procurarea sorcovei şi memor*iza*rea repertoriului.

[1] Du Cange, *Glosarium médise et infimae latinitatis*, Paris, 1844, III, p. 962.

Înaintea Primului Război Mondial, sorcova era confecţionată în casă, de obicei dintr-o „nuia dă măr“, „gătită“ cu „fire dă amici colorat“.

Alcătuiţi în grupuri la familiile unora din membrii lor, sorcovarii, seara sau dimineaţa, pornesc să sorcovească pe oameni în sat, de obicei casă cu casă. În privinţa modalităţii de practicare a obiceiului, se disting două tipuri: „tipul sudic“ şi „tipul nordic“.

Tipul sudic de sorcovire e practicat în partea de sud a Vâlsanului (Valea Mărului, Zărneşti, Cacaleţi, Buneşti, Bohari, Bădiceni). Este un tip mai complex, căci cuprinde două momente: anunţarea obiceiului şi sorcovirea posedă un repertoriu bogat şi variat de texte. Solicitând sau nu încuviinţarea gazdei, colindătorii intră în curte, se aşază la fereastră sau la uşă şi cântă unu-două colinde de anunţare a sorcovei: *Sorcoviţa, La tufanul retezat*, *A venit Sfântu Vasile* etc. Apoi intră în casă şi sorcovesc pe fiecare persoană în parte, atingând-o uşor în ritmul colindului *Sorcova*. Copiii, dimineaţa, n-au un repertoriu atât de bogat. La sfârșitul „sorcovii“, copiilor şi tinerilor li se oferă daruri în bani. Tipul nordic al sorcovei se practică în restul satelor, Stroeşti-Brădet. Acest tip este simplu, numai cu momentul sorcovirii, şi posedă colinde exclusiv cu această funcţiune. Cu tradiţionalul „La mulţi ani!“, se încheie felicitarea, după care primesc darul în bani.

Repertoriul - Repertoriul obiceiului este destul de bogat şi de variat. Comunităţile vâlsănene cunosc colindul cu termenul de *sorcovă*. Repertoriul însumează tipuri specifice obiceiului şi tipuri comune altor obiceiuri, cu structuri individuale şi cu structuri combinate. Tipurile în număr de opt au un caracter laic. Sub raportul funcţiei se împart în două categorii: 1. *Sorcove de vestire a obiceiului* (nr. 1-4), cu patru colinde şi *2. Sorcove de felicitare directă* (nr. 5-8), cu patru colinde. Prima categorie *de* tipuri se defineşte prin structuri epice, uneori asemănătoare cântecelor de copii, geometrice şi sobre. Schema grafică a majorităţii acestor tipuri: 1. *anunţarea sorcovei* + 2. *îndemnul adresat gazdei de a ieşi din casă* + 3. *motivarea chemării ei*. Ultima categorie de tipuri are o structură lirică şi este încărcată de figuri de stil. Această categorie concretizează sorcovirea, felicitarea, în ambele tipuri de practicare a obiceiului.

Textele se introduc, în corpusul sorcovei, potrivit funcţiei colindelor în succesiunea categoriilor lor, după o numerotare proprie, în esenţa uneia naţionale.

1. *Sorcoviţă* (tip. 1)

Inf. Elena C. Turcescu, 15 ani, Zărneşti, culegător, M. R., 10. I. 1969. Învăţată: „la bunicii mei“.

Tip atestat în special în nordul Munteniei. Varianta vâlsăneană, cea mai simplă din prima categorie de sorcove, posedă o schemă epică clasică. Se anunţă obiceiul şi gospodarul este îndemnat să iasă afară din casă să-i primească. Spre a-l determina să iasă, motivează că ei, colindătorii, i-au intrat „în grădiniţă“ şi i-au rupt „garofiţa cea frumoasă“. Variantă închegată (13 versuri), fluentă şi sobră.

În judeţul Argeş, tipul mai este atestat prin variante similare: 1. *Sorcoviţa*: Nanu, p. 51.

2 - *Sorcoviţă* (tip. 1 + R 11 + 1 + R 19 + R 11).

Inf. Marina N. Constanţa, 14 ani, Zărneşti, culegător M. R., 1. I. 1969. Învăţată: „dă la mama“.

Tip amplu (38 vers.) şi complex. Cu structura epică alcătuită din motive din diferite colinde: 1. *îndemnul adresat gospodarului de a le ieşi în întâmpinare* (tip. 1) +

schimbarea timpului de către Sf. Vasile (tip. R 11) + *îndemnul unei „maici“ de a-i primi pe colindători* (tip. 1) + *chemarea afară, dintr-o casă,* a *lui Dumnezeu* (tip. R 19) + *întâietatea florilor* (tip. R 11). Colindul cu cele mai multe combinaţii de pe Vâlsan şi cu cea mai reuşită sudură dintre variantele argeşene.

Colind atestat *în* alte părţi ale jud. Argeş, prin variante succinte şi insuficient de sudate**: 1.** S*orcova*: Nanu, P**.,** p. 50-51 (Costeşti).

3 - *Sorcoviţă* (tip 2)

Inf. Mariana Mateescu, 12 ani, Zărneşti, culegător M. R, 10. I. 1969. Învăţată: „dă la părinţi”.

Tip atestat îndeosebi *în* Muntenia. Varianta locală cu schema şi fabulaţia clasică. Colindătorii vestesc sorcova şi gospodarul este îndemnat, alegoric, să iasă afară şi să-i primească. Motivarea alegorică: a venit Dalion, fecior de domn, cu caii, a intrat în „grădiniţă şi i-a rupt o garofiţă“ ce s-a uscat. Text închegat şi sobru.

4. *La tufanu retezat* **(**tip. 3).

Inf. Ioana Maria Cârstea, 70 de ani, Valea Mărului, culegător M. R., 30. XII. 1969. Învăţată: „dă la oameni d-aici“.

Tip rezultat din combinarea a două motive din două colinde diferite: 1. *Colind de tineri căsătoriţii* (tip. 10) + 2. *Sorcovă* (tip. 1). La tufanul retezat se află un pat mare încheiat în care dorm cei doi tineri căsătoriţi. Colindătoarele o îndeamnă pe nevastă să se scoale şi să le primească. Între timp, ele intră în grădiniţă şi îi rup o „garofiţă”, spre a o duce acasă. Colind închegat, geometric şi frumos.

Atestări sporadice şi aproximative ale tipului în alte comunităţi argeşene: 1. *La tulpină la doi meri*: Nanu, P., p. 43 (Mălureni); 2. *La tulpina unui brad*: culegător M. R., 11. IX. 1972 (Broşteni); 3. *La tulpina cu doi meri*: culegător M, R., 25. XI. 1972 (Ciumeşti).

5. *Sorcova* (tip. 4).

Inf. Al. Uţa, 78 de ani, Stroeşti, culegător, M. R., 31. I. 1968. Învăţată: „dă la moşi-strămoşi”.

Tip atestat în toate provinciile ţării. Varianta locală cu schema şi fabulaţia clasică. O sorcovă obişnuită şi tradiţională (14 vers.).

Tip cu numeroase atestări identice în alte sate din jud. Argeş: *Sorcova*: Arhivele Statului, Bucureşti, dos. 667/1342, f, 147 (Podu Dâmboviţei); 2. *Sorcova*: ibidem f. 389 (Piscani); 3. *Sorcova*, ibidem, dos. 668/1942, f. 390 (Rădeşti).

6. *Sorcova* (tip. 4 + R 19).

Inf. Elena I. Diaconescu, 14 ani, Zărneşti, culegător, M. R., 10. I. 1969. Învăţată: „dă la părinţi“.

Tip atestat îndeosebi în nordul Munteniei. Colind rezultat din combinarea a două tipuri de colinde felurite: 1. *Sorcovă* (tip. 4) + 2. colind mitologic (tip. R 19). Text închegat, variat.

7. *Sorcova vesela* (tip. 4 + 5).

Culegător, G. Florescu, Vâlsăneşti, Bălăşel, VRI, p. 75-76.

Tip răspândit sporadic în Muntenia. Colind rezultat din combinaţii: 1. *Sorcovă* (tip. 4) + 2. *Colind de gospodar* din Ajunul Crăciunului (tip. 5). Text variat.

8. *Sorcova* dă *la bătrâni* (tip. 5).

Inf. Stelian M. Sorescu, 35 de ani, Stroeşti, culegător, 5. IV. 1969. Învăţat: „dă la şezătoare“.

Tip atestat sporadic în special în nordul Munteniei. Varianta locală deosebită de schema şi fabulaţia clasică. Cu unele aspecte contemporane. Sorcova este transmisă de la bătrâni la tineri ca un „fir dă belşugare“. În anul viitor, gazdele să fie tot sănătoase. Variantă unitară şi cu valenţe artistice.

III. Colindatul onomastic de Sf. Ioan

Obiceiul. În fine, obiceiul deşi nu are legătură directă cu Anul nou, încheie ciclul obiceiurilor de iarnă. Onomastica lui Ion, nume destul de frecvent aici, este cea mai importantă. Ea se celebrează prin două manifestări notorii: a) *Colindatul onomastic* şi b) *Vizita lăutarilor*. Funcţia lor: felicitarea festivă a lui Ion (Ioana).

1. Colindatul onomastic e cea mai de seamă manifestare de felicitare. Data practicării: noaptea de 6-7 ianuarie; aria de răspândire: centrul şi nordul văii (Costeşti-Brădet), adică în satele cu o populaţie ardelenească masivă, emigrată din sudul Transilvaniei. Obiceiul, practicat intens acolo cu denumirea *Zorit de Sf. Ion*[2], a fost adus aici de populaţia respectivă. Obiceiul, în contextul social muntenesc, a suferit anumite modificări structurale. În satul contemporan, el se practică în două forme: 1. *colindatul cetelor de flăcăi* şi 2. *colindatul cetelor da fete*. Deosebirile se datoresc atât sexului participanţilor cât şi modalităţii de desfăşurare fa obiceiului 1. *Colindatul cetelor de flăcăi*. Caracteristici proprii - aria de răspândire: Robaia, Valea lui Maş, Muşeteşti, Vâlsăneşti şi Costeşti; participanţii: flăcăi de 18-30 de ani; forma de organizare: ceata cu un fluieraş, sub conducerea vătafului. Cetele colindă în noaptea onomasticii la toate persoanele cu numele Ion (Ioana). Cu sau fără încuviinţarea gospodarului, ele se aşază la fereastră şi cântă, acompaniate, colindul *Zorile*. Ceata este apoi invitată în casă, unde felicită direct pe Ion (Ioana). În plus, la Costeşti, ceata, denumită *iordănitori*, iordăneşte pe cel felicitat, ridicându-l de trei ori. Persoana felicitată răsplăteşte ceata, prin vătaf, cu dar în bani, deseori oferindu-i produse de patiserie şi cinstind-o cu băutură. b) *Colindatul cetelor de fete*. Caracteristici proprii - aria de răspândire: Brădet, Brăduleţ şi Galeş; participantele: fete de 10-18 ani; forma de organizare: ceata (4-6 fete),fără fluieraş. Colindul se desfăşoară, cu unele deosebiri, ca cel al cetei de băieţi. Deosebirile: colindă la toate casele, mai întâi la cele cu Ion (Ioana) şi cântă vocal *Zorile*.

2. *Vizita lăutarilor*. O manifestare larg răspândită în ţară. Caracteristici proprii - data practicării: zorii dimineţii; aria de răspândire: toate satele vâlsănene; forma de organizare: taraful (2-3 lăutari). Desfăşurarea acestui tip de obicei este aproape similară cu cea a tipului precedent. Taraful colindă casele lui Ion (Ioana), le cântă *Zorile* şi primesc un dar în bani şi li se oferă cozonac şi băutură.

Repertoriul. Acesta este al doilea repertoriu cu un singur tip de colind, având variante deosebite stilistic. Colindul se cunoaşte în centrul văii cu termenul de *Cântecul lui Ion*, iar în nordul ei cu denumirea de *Zorile*. Textul colindului se asemănă cu cântecul *Zorile*, executat la nuntă, luni dimineaţa. Între cele două texte există deosebiri funcţionale - unul de felicitare, altul de „deşteptare“ a unor tineri atunci căsătoriţi. Se pare că a fost împrumutat din repertoriul nupţial.

1. *Cântecu lu' Ion* (tip. 1)

Inf. Constantin C. Ciolan, 17 ani, Costeşti, culegător M. R., 31. I. 1968.

[2] Ov. Bârlea, *Colindatul în Transilvania*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, anii 1965-1967“, Cluj, 1969, p. 287.

Învăţată: „dă la oameni bătrâni d-aici“.

Tip general cunoscut. Varianta locală cu schema şi fabulaţia aproximativ clasice. În noaptea Sf. Ion, toate păsările dorm; numai una nu are somn. Ea îl cheamă pe Ion ca să-l mângâie. Deşteptate, toate păsările îl felicită direct: „La mulţi ani cu fericire,/ Fără grije, fără mâhnire;/ La mulţi ani cu sănătate,/ Fericire în orice parte!”. Varianta omogenă, cursivă, şi cu unele ornamente stilistice.

IV. Strigarea pe roată.

Obiceiul. Cu o existenţă milenară, *strigarea pe roată* este denumirea locală a *strigării peste sat*. Termenul, poate cel mai potrivit provine de la denumirile textului folcloric („strigare“) şi obiectului ritual principal utilizat („roata“) şi alcătuia în satul tradiţional un bilanţ social periodic[3] în planul respectării anumitor norme sociale şi al prevenirii unor abateri de la viaţa morală sănătoasă. În satul contemporan, datorită mutaţiilor survenite în mentalitatea oamenilor, obiceiul a început să dispară complet.

În Valea Vâlsanului, obiceiul apare cu un singur tip de pregătire şi de organizare. Caracteristici: aria de răspândire - toată valea; data manifestării - noaptea de Anul Nou, de Lăsata secului, şi de Mânicătoare (22 aprilie); frecvenţa grupurilor într-un sat - două grupuri (4-5 flăcăi într-unul), cu măsuri de maximă precauţie; participanţii - flăcăi receptivi de 18-30 da ani. În perioada de pregătire, care precede data de manifestare a obiceiului cu 2-3 săptămâni, tinerii fruntaşi organizau obiceiul, procurau şi confecţionau elementele rituale - o oală, o roată uzată cu spiţele acoperite de paie, alegeau poziţiile de strigare pe dealuri şi compuneau strigările.

Astfel pregătite cele două grupuri dintr-un sat, la *da*tele stabilite în jurul orei 21^{00} (sudul văii) sau 23^{00} (centrul văii) urcau pe cele două dealuri opuse şi se aşezau pe locurile alese dinainte. Aprindeau focul la roata pregătită şi îi dădeau drumul pe coastă devale. Comunităţile sociale, deja aflate în aşteptare, luau astfel cunoştinţa de începerea strigării. Ei se desfăşurau în cadrul unui dialog viu şi concentrat, îndeosebi în versuri, cu întrebări succinte şi răspunsuri precise, purtat între cele două grupuri de flăcăi. Nelăsându-se identificaţi de tinerii şi rudele lor mâhnite, flăcăii căutau să-şi schimbe vocea prin folosirea unei oale. În centrul văii, strigarea abaterilor se făcea o singură dată; obiceiul dura una-două ore. În sudul văii, strigarea se repeta de trei ori; obiceiul dura toată noaptea. La sfârşitul obiceiului, flăcăii se întorceau discret în sat. Evident în special în timpul desfăşurării lui, colectivitatea socială era atentă şi receptivă într-un sens sau altul.

Repertoriul. Pe Vâlsan, specia, declamată, este cunoscută cu termenul de *strigare*. Repertoriul obiceiului cuprinde cele trei categorii deosebite de strigări, existente pe plan naţional.

1. *Strigările privind nerespectarea normelor tradiţionale ale căsătoriei* (nr. 1-2), cu două tipuri. Strigările acestea satirizează. îndeosebi fetele necăsătorite în toamnă şi în câşlege. Ele erau spuse în nopţile de Anul Nou (centrul văii) şi de Lăsata secului (centrul şi sudul văii). Sub aspectul structurii compoziţionale şi al comicului, se disting două categorii de strigări. Una era adresată direct tatălui fetei, răspunzător de necăsătorirea fiicei sale, pe un ton de reproş, persoana lui fiind substituită în dialog de către unul dintre flăcăii grupului. Comicul rezidă din duritatea limbajului şi din

[3] M. Pop, *Cîşlegile, un ciclu al obiceiurilor de iarnă*, în „Albina“, 12 ian. 1966, p. 2; G. Vrabie, *Folclorul*, p. 189-190.

imposibilitatea realizării situaţiei preconizate (măritarea cu „năbleg“, „om bătrân“). Prin modalitatea singulară a expresiei, pare a avea un caracter local. O altă categorie de strigări e adresată indirect fetei orgolioase, tot pe un ton de reproş, ea însăşi răspunzătoare pentru întârzierea căsătoriei. Comicul rezultă din reclamarea năboirii (năvălirii) fetelor asupra băieţilor şi din situaţia preconizată pentru pedepsirea lor. Categoria se încadrează în tipologia generală de strigări. Strigările de pe Vîlsan se particularizează în ultimele două versuri, la situaţia preconizată. 2. Strigările, privind abaterile de la conduita morală (nr. 3) cu un tip. Însumează strigările care satirizează îngâmfarea, lenea şi frivolitatea, îndeosebi a tinerilor. Erau spuse în special în noaptea Anului Nou, în centrul văii. Modalitatea lor de expresie e similară cu cea a strigărilor despre fetele nemăritate. 3. Strigările privind denunţarea descântătoarelor şi fermecătoarelor (nr. 1), cu un tip. Aceste strigări, cu un rost preventiv, satirizează violent descântătoarele şi vrăjitoarele care potrivit unei vechi credinţe, luau „mana“ vitelor. Erau frecvente în sudul văii, la Mânicătoare, adică în seara când descântătoarele încercau să ia „laptele vacilor“. Î*n* strigările respective domină elementele sarcastice. Strigările nu sunt astfel lipsite de interes moral şi artistic. În corpusul lor se inserează în ordinea categoriilor, cu o numerotare proprie.

1. *Bă-ă-ă- Lisandre, bă-ă-ă!* (tip. 1).

Inf. Maria R. Alexandru, 76 de ani, Valea Mărului, culegător: M. R., 11. X. 1969. Învăţată: „dă mult am auzit-o“.

Strigare adresată tatălui fetei necăsătorite. Un flăcău din primul grup îl strigă pe Lisandru, tatăl fetei nemăritate, substituit de un flăcău în grupa a doua. La „răspunsul“ său, el este îndemnat să-şi mărite fiica cu altcineva, fiindcă Ilie Pascu nu se mai uită la ea, căci a îmbătrânit. Grupurile râd zgomotos. Text închegat (opt versuri), fluent, cu deschidere directă. Comicul rezultă din limbajul dur, de batjocorire a fetei şi a „iubitului“ ei. Tip cu caracter local.

2. *Aoleu, aoleu* (tip. 2).

Inf. Petre M. Radu, 34 de ani, Valea lui Maş, culegător: M. R., 26. VI. 1969. Învăţat: „făcut dă noi aici“.

Tip atestat în unele provincii ale ţării. Strigătura adresată indirect fetei nemăritate. Varianta vâlsăneană mai posedă o schemă şi o fabulaţie aparte, locală. Un flăcău din primul grup se vaită că l-a năboit o fată nemăritată (Lenuţa lu' Dinu Crăcea). Un alt flăcău din celălalt grup, la întrebarea ce să-i facă, îl îndeamnă s-o azvârle împreună „la Dodu Geantă-n curte”. Text omogen, cursiv, puternic dramatizat şi cu formulele iniţială şi finală. Cu comic de caracter şi situaţie.

Tip atestat în alte aşezări din judeţul Argeş, cu o schemă şi o fabulaţie variate: 1. *Măi Dimitre, măi*: Arhivele Statului, Bucureşti, dosar 470/1942, f. 112 (Humele).

3. *Aoleu, aoleu* (tip. 3).

Inf. Petrică Tiţa, 50 de ani, Robaia, culegător: M. R., 11. VII. 1969. Învăţată: „auzită aici“.

Tip atestat în unele zone ale ţarii. Satirizează imoralitatea. Varianta locală cu o schemă şi o fabulaţie apropiate de cele ale variantei precedente. Flăcăul dintr-un grup se vaită că l-a năboit Maria Pătru Stan, Flăcăul din celălalt grup hotărăşte s-o pună „p-o saltea/ Să nu mai rămână grea“. Text închegat şi cursiv.

Tip atestat frecvent în alte sate din judeţul Argeş: *Fă Măria cutăruia*: Hasdeu, R., f. 148 (Albeşti de Muscel); 2. *Aoleau, măăă*! Arhivele Statului, Bucureşti, dosar

667/1942, f. 14 (Podul Dâmboviței).

4. *He-he, măre, măre* (tip. 4).

Inf. Nicolae Ilie Morărescu, 88 de ani, Zărneşti, culegător: M. R., 22. VIII. 1969. Învăţată: „o ştiu dă mult, dă la băieţi".

Tip atestat în unele provincii ale ţării. Varianta locală cu schema clasică parţială. Un flăcău dintr-un grup se vaită că fermecătoarele iau laptele vacilor. Întrebat care anume sunt acestea de un flăcău din celălalt grup, el le strigă numele. Flăcăul din ultimul grup le batjocoreşte. Ambele grupuri râd în hohote. Text omogen şi cu un limbaj dur.

THE CONTINUITY OF SOME TRADITIONAL CUSTOMS IN CERTAIN SUB-ZONES

Abstract

In the contemporary era a series of traditional customs (like the ones presented in this paper) from certain ethnical and folk micro-zones maintained their main features due to some favorable cultural conditions.

Moreover some of them were even regenerated.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

SLATINA.
CERCETARE ISTORICO-GEOGRAFICO-ARHITECTURALĂ[1]

ALEXANDRU MULŢESCU[**]
MARIA MULŢESCU

Aşezare. Municipiul Slatina are următoarele coordonate geografice: paralela 44°26'3" latitudine nordică şi meridianul 24°1'57" latitudine estică. El s-a dezvoltat la punctul de contact dintre Platforma Cotmeana ce face parte din Piemontul Getic şi Câmpia Boianului, partea nord-vestică a Câmpiei Române, la un vad al Râului Olt, pe partea stângă a acestuia. Terasa Slatina care se înalţă peste lunca Oltului cu 50-60 m şi care se termină la cca 12 km spre sud de oraş prin dealul Prooroci, prezintă în zona Slatinei mai multe văi de eroziune dintre care două izolează martorul de eroziune care este „Grădiştea Slatinei". Dealul Grădiştii se află spre apus de oraş dar cuprins în acesta. La nord, din Valea Muierii (Strehareţ), gârlă azi secată, adunată din Valea Mariţei care curgea din vechea Pădure a Mariţei, se ridică Dealul Sopot, acoperit în trecut de păduri mari de gârniţă, stejar, ulmi, corn, meri şi peri pădureţi. Cu timpul pădurea a fost înlocuită de vii iar acestea de arătură şi păşuni.

În vechime acesta era locul de distracţie al slătinenilor. Pe la 1875 aceştia se reorientează spre sud, spre Dealul Caloianca. Acesta se continuă spre Olt cu un deal mai mare care se cheamă Malul Livezii datorită numeroaselor livezi de pruni cultivate aici. Oraşul Slatina este plasat în valea de la răsărit de Dealul Grădiştii, între celelalte dealuri amintite, până la Râul Olt, într-o pantă descendentă. El se află la 50 km depărtare de Craiova, la 189 km depărtare de Bucureşti şi la 75 km depărtare de Piteşti, pe artera rutieră E94 (D.N.65). În dreptul Slatinei, Oltul se află la 575,5 km de izvor şi atinge altitudinea de 105 m. De la Rm. Vâlcea, Râul Olt este în cursul său inferior.

Clima este pentru municipiul Slatina specifică de câmpie. Diferenţele de temperatură între vară şi iarnă sunt mari. Vânturile sunt neregulate. Crivăţul bate dinspre nord-nord-est iar Austrul dinspre sud-sud-vest. Viteza Crivăţului ajunge la 25 m/s când devine vijelios. Precipitaţiile variază între 400-600 mm/mp. Există ani cu inundaţii şi ani secetoşi.

Istoric. Lista evenimentelor care însoţeşte acest memoriu punctează ceea ce arheologia, monografiile, arhivele şi alte mărturii vin să lămurească despre evoluţia

[1] Această cercetare a însoţit *Studiul de fundamentare istorico-arhitectural* pentru P.U.G.-ul Municipiului Slatina alcătuit în anii 2000 la S.C. Proiect Argeş S.A.
[**] Piteşti.

vieţii pe aceste meleaguri. Este clar că viaţa omenească a existat aici din cele mai vechi timpuri, în paleolitic apoi în neolitic. Unelte şi apoi aşezări ale comunităţilor gentilice se găsesc peste tot atât în oraş cât şi în împrejurimi. Viaţa omenească este mult favorizată de condiţiile naturale. Numeroase culturi se succed din neolitic la Epoca Bronzului şi apoi a Fierului. Triburi de păstori, purtători ai culturii Coţofeni (din Olteni) sunt împinse de alte triburi de păstori, purtători ai culturii Glina (veniţi din centrul Munteniei), de pe teritoriul Slatinei, spre nord-vest. Această mişcare de oameni şi colectivităţi se continuă. Stăpânirile se succed după un algoritm în care se cuprinde creşterea populaţiei, perfecţionarea uneltelor, diverse variaţii de climă, etc.

În plină epocă a bronzului, comunităţile culturii Verbicioara folosesc în continuare unelte şi arme de silex sau piatră şlefuită. Metalul e adus prin comerţ (pe valea Oltului din Ardeal). Locuirea pe Valea Sopotului e aproape continuă din Epoca Bronzului până în sec. I î.Ch. Vasele descoperite aici mărturisesc evoluţia de la Villanovian la statul sclavagist de început, geto-dacic, de tip militar. Este de bănuit participarea acestei populaţii la evenimentele ce s-au succedat în antichitate: contactul cu grecii, cu perşii, cu macedonenii, cu romanii până când, la 106, Traian anexează Dacia Imperiului Roman.

Este sigură participarea acestor aşezări la viaţa economică şi politică a statelor dace ale lui Burebista şi Decebal. După anul 117, Slatina, plasată pe malul stâng al Oltului, e în afara noilor graniţe ale Daciei romane. Doar pe vremea lui Septimius Severus (191-211 d. Chr.) malul stâng al Oltului e reînglobat în imperiu până la Limesul Transalutan. Legăturile între malurile Oltului se perpetuează desigur şi în vremile de separaţie cu regim de graniţă.

La 245 d. Chr. graniţa se retrage din nou pe dreapta Oltului iar la 271 d. Chr. Dacia este părăsită de administraţia romană. Brazda lui Novac, fortificaţie destinată să apere coridorul Dunării, lasă Slatina şi aşezările din zonă în afara ariei controlate direct de bizantini. Comerţul cu Bizanţul se păstrează, ca de altfel şi legăturile umane.

Purtătorii culturii Ipoteşti-Cândeşti, romanici autohtoni, sunt organizaţi în obşti săteşti şi se ocupă cu agricultura, creşterea vitelor şi diverse meşteşuguri.

Pătrunderea slavilor duce la schimbări de stăpâniri şi are influenţă asupra comunităţilor locale. Pătrunderea lor la sud de Dunăre face posibilă asimilarea celor rămaşi. E posibil ca din această vreme să se împământenească diverse denumiri locale între care Grădişte şi chiar Slatina.

Dacă aceste denumiri sunt atât de vechi atunci ele stau mărturie despre existenţa unei întărituri pe Grădişte şi eventual a faptului că Slatina era o etapă pe un drum al sării existent încă de pe atunci. Este cert că aşezarea din secolele VI-VII de pe panta stângă a Sopotului e locuită şi în secolele IX-X. Aici s-au descoperit şi urme de locuire aparţinând culturii Dridu. Nu e exclus faptul că Slatina a putut fi încă de acum capitala unui cnezat (viitorul judeţ Olt?).

Migraţiile pecenegilor, cumanilor şi tătarilor lasă şi ele urme. Cumania avea graniţa sa cea mai de apus pe Râul Olt. Tătarii nu depăşesc nici ei această graniţă (în afara incursiunilor). Zona Slatinei e tot timpul o frontieră şi nu se exclus faptul că vadul de la Olt e circulat fie paşnic fie de oşti, foarte des. Domnia lui Basarab I (1310-1352) e un moment de cotitură.

Din „margine”, Oltul devine un ax al noului stat. Tradiţia de târg şi vama se păstrează. Prima menţiune documentară a Slatinei este la 20 ianuarie 1368, într-un act

de scutire de vamă dat de Vlaicu Vodă negustorilor braşoveni. Vocaţia comercială a Slatinei îşi găseşte expresia în faptul că aici se strâng o serie de drumuri consacrate: „al sării”, „al peştelui”, „al butiilor”, „al cerii şi mierii”, etc. Tot aici şi în zonă, descoperiri monetare, probează circulaţia oamenilor şi mărfurilor din cele mai neaşteptate colţuri ale Europei. Oltul, apropierea de Dunăre, fac mult în viaţa aşezării. Apele Oltului sunt o cale sigură până la fluviul, care a fost totdeauna un drum european important. Invaziile turceşti se pare că nu ocolesc Slatina. În acelaşi timp oştile române sau aliate care merg spre Nicopole şi Vidin fac popas sau se aprovizionează din zonă. Puţin din cronica acestor fapte este punctat în istoricul în date anexat.

Dar, înainte de toate, Slatina este un oraş, un organism de sine stătător, condus de un judeţ şi doisprezece pârgari, are o cancelarie cu logofeţi şi dieci şi este şi locul de reşedinţă pentru oficialităţile judeţului Olt, ceea ce înseamnă că aici se găseşte pârcălabul (mai târziu denumit şi căpitan sau ispravnic). Oraşul cu moşia lui sunt socotite moşie domnească. La 1532, un boier slătinean ce se dă din spiţa lui Radu cel Mare (se consideră fiu al acestuia) dar are un tată, pe Bragă, judeţ al oraşului iar el însuşi este judeţ înainte de 1532, devine domn sub numele de Vlad Voievod.

Vlad Voievod, cunoscut şi sub numele de Vlad Vintilă din Slatina, domneşte până la 1535. Între documentele emise de Vlad Vintilă, se mai păstrează unul cu specificaţia de dat din „cetatea de scaun Slatina”. Nici un indiciu până azi nu ne lămureşte unde ar fi putut fi această curte domnească a Slatinei.

La 1640 aflăm de la Petru Bogdan Bakic că oraşul are 100 de case deci circa 500 de locuitori şi toate bisericile lui sunt de lemn. Pe vremea lui Matei Basarab se ridică Biserica Sf. Treime cunoscută şi ca Biserica Domnească sau a lui Ghinea Brătăşanu vel vistier.

Este prima biserică de zid din oraş construită între 1641-1645. Ea se află în mijlocul zonei comerciale de azi a oraşului şi este sigur că în această parte, încă din vechime se ridică dughenele negustorilor importanţi. În viile din împrejurimi se ridică tot cam în această perioadă sau se refac, mănăstirile Strehareţ şi Clocociov, dar şi alte metohuri. În secolul al XVIII-lea se stabilizează traseele străzilor oraşului şi caracterul cartierelor. Zona Lipscani şi Mihai Eminescu (fostă Bucureşti) vor fi zone comerciale de dughene. Târgul săptămânal şi Bâlciul se vor ţine peste Olt până pe la 1794. Dinspre Lipscani spre nord-vest va fi o zonă rezidenţială bogată, cu o uliţă boierească.

La poalele Grădiştei se grupează cojocarii şi meşteşugarii ce prelucrează pielea. Ionaşcu Cupeţul dotează spre 1800 oraşul cu local de şcoală şi spital în jurul bisericii ctitorite de el. Tot secolul al XVIII-lea este un dute-vino de trupe străine. Războaiele aduc aici, în ţară, trupe turceşti, austriece şi ruseşti. Ele provoacă mari pagube, o sărăcie fără comparaţie, aduc boli şi necazuri populaţiei.

După pacea de la Adrianopol, lucrurile iau totuşi o turnură favorabilă ţărilor române. Regulamentul Organic favorizează dezvoltarea urbanistică a oraşului. O descriere de la 1831 spune că „oraşul Slatina ocupă o suprafaţă de 250 stânjeni în lăţime şi tot atâta în lungime. Uliţele sale sunt strâmbe, neregulate şi se găsesc în stare proastă… În oraş sunt 14 case boiereşti, 1 mănăstirească şi 320 ale orăşenilor”. Din acest an se iau iniţiative edilitare ca secări de lacuri, desfundări de cişmele, înfrumuseţări, etc. La 1832, Slatina e împărţită administrativ în patru „văpsele”.

Statistica din acest an ne spune că în oraş trăiesc 1594 suflete. La 1833-1835 se pavează cu piatră brută Uliţa Mare (Lipscani?) a oraşului, pe care sunt vreo 35 de

prăvălii. Dughenele sunt combustibile şi rudimentare. Incendiile le consumă uşor (1834). Faţă de 1820 când numărul breslaşilor era de 36, la 1836-1837 numărul acestora era de 57, la care se adaugă şi alţi 52 diferiţi negustori. Cutremurul de la 1838 (ca şi cel din 1802) este extrem de distrugător. El ţine în oraş două minute şi jumătate. Sunt menţionate după cutremur reparaţii la mai toate bisericile.

În 1843, Târgul de săptămână se mută de lângă Biserica Ionaşcu la vadul Oltului, pe traseul şoselei spre Craiova. Populaţia oraşului creşte simţitor. La 1846-1847 e construit de inginerul Bolzano primul pod stătător peste Olt la Slatina. Podul era de lemn şi era arcuit peste cele două braţe ale Oltului. El a fost distrus la 1864. În afara momentului politic 1821 pe care Slatina l-a trăit din plin, Revoluţia de la 1848 înflăcărează pe slătineni. Sunt sărbătorite toate succesele revoluţiei. E ars Regulamentul Organic devenit în scurt timp o stavilă în dezvoltarea naţiunii române.

După înfrângerea revoluţiei, la Slatina se instalează trupe turceşti şi tot aici vine şi Osman Paşa după 20 mai 1849.

Pe la 1850 se construiesc casele din str. Fraţii Buzeşti (dărâmate azi) şi clădirea fostului muzeu din apropierea Catedralei. E de menţionat faptul că deşi cunoscute multe din clădirile istorice ale oraşului au fost dărâmate sistematic în anii ’80. Războiul Crimeei început la 1853 cu ocuparea de către ruşi a ţărilor române se termină cu efecte pozitive pentru noi. În afara realipirii la Moldova a sudului Basarabiei, slăbiciunea Rusiei face posibilă unirea de la 24 ianuarie 1859 şi evoluţia favorabilă de după acest an. Cuza Vodă vizitează Slatina de două ori (la 1862 şi la 1864). Din stilul neogotic introdus de Bibescu Vodă se naşte un stil romantic cu influenţe neogotice care va fi foarte răspândit de pe vremea lui Cuza până la Războiul de Independenţă.

După 1877-78 stilul clasic îi va lua locul. Domnitorul Carol trece prin Slatina la 9 mai 1866 în drumul său de instalare la Bucureşti, venind de la Turnu Severin. Va mai trece pin Slatina de mai multe ori. La 1866-67 se produce o nouă schimbare urbanistică la Slatina. Piaţa se mută de la „răscruciu”, loc ocupat azi de parcul şi blocurile noi de vis-a-vis de Palatul Administrativ (neconstruit la acea dată), pe locul unde a funcţionat până la deschiderea actualei artere N. Titulescu.

O altă schimbare importantă este produsă de darea în funcţie a căii ferate la 1873-74. După Războiul de Independenţă şi proclamarea României ca Regat în 1881, viaţa economică şi culturală se dezvoltă vertiginos. Slatina intră într-un proces de mari transformări. Dughenele din centru sunt înlocuite de clădiri cu etaj, la început mai joase, mai apoi toate aliniate la aceeaşi cornişe (dovadă a existenţei unui regulament urbanistic). Stilul clasic simplist e înlocuit de un stil clasic bogat ornamentat.

La 1886 se construieşte Prefectura judeţului Olt (actualul muzeu). Se creează în faţa ei strada Palatului şi un mic scuar. La 1888 se construieşte după proiectul inginerului N. Davidescu, actualul pod peste Olt. Legătura dintre Bucureşti, Piteşti şi Craiova se face prin Slatina şi strada de traversare a oraşului e str. Bucureşti (actualmente str. M. Eminescu). Anii cei mai productivi din punct de vedere ai construcţiilor sunt în această perioadă la Slatina: 1890-1910.

O statistică din această epocă ne dă numărul meseriaşilor care au participat la această veritabilă revoluţie orăşenească. Este vorba de 17 dulgheri, 18 fierari, 19 geamgii, 20 lăcătuşi, 28 sobari, 32 tâmplari, 33 tinichigii, 37 zidari, 38 zugravi şi alţii. Corporaţia meseriaşilor cuprinde 475 de persoane. Numărul caselor din Slatina este de

1276, „toate sistem nou, învelite cu tinichea, puţine cu şindrilă sau ţiglă, multe cu două etajuri, una singură cu trei”.

La 1899 populaţia oraşului era de 8028 locuitori. De fapt, zona istorică grupează în principal aceste construcţii care alcătuiesc un ansamblu divers dar închegat. Ansamblul este divers deoarece clasicismul bogat ornamentat este depăşit de academism şi apoi de stilul românesc, a cărui apariţie şi dezvoltare îşi are originea în „art nouveau”-ul european. Nu există demonstraţie mai bună a acestui fapt decât exemplificarea cu clădirile în stil art nouveau de la Slatina şi anume: actuala bibliotecă de pe str. Lipscani, judecătoria de pe str. Lipscani, Primăria oraşului, Băile de pe str. Ionaşcu şi casele de pe str. Ionaşcu nr. 10.

Amploarea curbelor ne face să ne gândim păstrând proporţiile la Cazinoul de la Constanţa. Până la primul război mondial stilul românesc este cel dominant. După război, momentul stilistic arhitectural cel mai important e apariţia modernismului. La Slatina se pot semnala clădiri de o bună factură modernistă. În acelaşi timp se desfăşoară o renaştere a stilului românesc în lucrări de un suflu mai puternic decât al primei mişcări alături de Art Deco.

Pentru Slatina amintim în acest sens lucrările arhitectului Hermann de pe str. G. Poboran nr. 32 şi nr. 34. Stilul anilor ’40 numit de noi prin analogie europeană fascist, nu prea are exemplificare. Realism - socialismul de după al doilea război mondial nu are nici el exemple relevante în afara cinematografului „Lumina” şi a câtorva case particulare presărate prin oraş şi fără valoare arhitecturală.

Prin 1960 apar la Slatina primele blocuri în stil internaţional şi apoi cartiere de locuit. Din fericire zona istorică nu a fost grav afectată la început. Peste ea s-a întins doar o imensă indiferenţă care a dus la degradare şi la paragină. Doar ambiţiosul plan al deschiderii Bulevardului N. Titulescu a dus la demolarea unui mănunchi de case deosebit de valoroase din jurul Catedralei (e vorba în primul rând de casa Kiţulescu). Zona istorico-arhitecturală a Slatinei, grupată în special în trupul A - aşa cum l-au denumit proiectanţii acestei documentaţii - este fără îndoială o zonă închegată, grupând în linii mari construcţii dintre cele mai valoroase, de stiluri variate, ridicate peste un subsol arheologic promiţător dar încă necercetat.

Arhitectura. Trupul A şi celelalte zone propuse pentru a fi rezervaţii de arhitectură reunesc valori arhitecturale certe. Bisericile Slatinei sunt cele mai vechi construcţii păstrate. Ele au avut - ca şi întreg oraşul - o viaţă zbuciumată. Primele lor ediţii sunt din lemn. Din păcate această fază nu e cercetată deşi săpături arheologic ne-ar edifica asupra multor aspecte legate de aceste construcţii (dimensiuni, cauze ale distrugerii, faze intermediare, număr de hramuri, date mai exacte de construcţie, civilizaţia epocii, etc.).

În afara Trupului A, ansamblurile cele mai vechi păstrate sau nu sunt Schitul Clocociov (amintit în intervalul 1512-21 - domnia lui Neagoe Basarab - când primeşte o danie de la Manea mare clucer), Schitul Strehareţ (construit de episcopul Serafim al Buzăului între 1664-1668), Schitul lui Todor biv şetrar (construit înainte de 1680 şi dispărut) şi Schitul Sopot (construit la sfârşitul secolului al XVIII-lea) cu hramul Sfinţii Împăraţi, Sf. Nicolae şi Sf. Ilie.

Schitul Clocociov este şi cel mai vechi ansamblu mănăstiresc al Slatinei fiind refăcut de către Mihai Viteazul (1593-1601) şi apoi de către Diicu Buicescu, mare agă, la 1645. Cutremurul de la 1838 dărâmă cele trei turle ale bisericii care se refac din

tablă. El suferă o restaurare în anii 1970-80. Se găseşte într-o vale adiacentă oraşului, într-o zonă de detentă şi ar fi bine ca împrejurimile să-i fie protejate de orice construcţie. Schitul Strehareţ păstrează şi el resturi ale construcţiilor ce-i compuneau incinta. Se află şi el într-o zonă slab construită şi ar fi bine ca şi aici, să nu mai apară construcţii noi pentru prezervarea sitului. Biserica se pare că a fost „preânoită” la 1844 după cutremurul din 1838.

Schitul Sopot, construit de logofătul C. Rătescu şi Nicolae Mumuianu, a fost metoh al Mănăstirii Argeş şi apoi spital şi penitenciar.

În oraşul propriu-zis (Trupul A), cea mai veche biserică consemnată este Biserica Sf. Treime sau Biserica Domnească sau Biserica lui Ghinea Brătăşanu vel vistier, construită din zid între 1641-1645, dărâmată la 1768-74 şi rezidită la 1784, iar apoi reparată radical la 1886. La 1640, Bogdan Baksic aminteşte, fără a da numărul lor, că bisericile Slatinei sunt toate de lemn.

Următoarea biserică construită din zid este Maica Precista din Târg. E ridicată de Iane Slătineanu mare cămăraş şi Nicolae fratele său la 1735. E reparată la începutul secolului al XIX-lea de negustorii din Slatina. A fost metoh al Mănăstirii Xeropotanu, deci mănăstire.

La începutul secolului al XVIII-lea e construită din lemn Biserica Sf. Nicolae din Târg de către preotul Andrei. Ea e refăcută din zid la 1760-61 de Matei Căpitanul (deci prefect), fiul lui Oprea judeţul şi nepotul primului ctitor. Din păcate biserica a fost bombardată la 1917 şi nu a mai fost refăcută. În locul ei e un squar triunghiular.

Între 1780-86 se construieşte din zid Biserica Ionaşcu cu hramurile Sf. Nicolae, Sf. Gheorghe şi Sf. Dumitru. Faptul că are numeroase hramuri ne face să ne gândim că va fi existat şi înainte ca biserică de lemn. Ctitor al bisericii este Ionaşcu Cupeţul cu soţia sa Neaga. Biserica e reconstruită la 1873-77 şi pictată de G. Tăttărăscu. În jurul primei biserici au funcţionat la 1800 şcoala şi spitalul Ionaşcu.

Biserica Sf. Ioan Botezătorul mai are şi hramul Sf. Voievozi. Ea este cunoscută şi sub numele de Biserica de sub Grădişte şi e construită la 1796. La 1909 era ruinată dar azi e în funcţie. E posibil, luând în considerare cele două hramuri să fi existat şi înainte de 1796 ca biserică de lemn.

Ultima construită dintre bisericile Slatinei este Biserica Obrocari din mahalaua Galbenă cu hramurile Sf. Nicolae şi Învierea lui Lazăr (e posibil deci să fi preexistat ediţiei din zid, fiind construită din lemn). Ea e construită de Marin Udrescu şi alţi „obrocăreni” la 1820-21. E refăcută la 1877 şi zugrăvită la 1909.

La 1815, călători prin Slatina menţionează aici patru biserici, două de zid şi două de piatră. Într-o relatare din 1822 sunt menţionate în oraş cinci biserici şi o mănăstire. În ambele mărturii se pare că se strecoară o confuzie deoarece numărul bisericilor pare a fi de cinci iar cel al schiturilor de două. Putem remarca faptul că aproape toate bisericile sunt zidite sau rezidite între 1736, 1780-86 şi 1821 iar o parte rezidite prin 1877 deci stilul lor este fie tradiţional pentru secolul al XVIII-lea, fie cu influenţe romantice.

Aşa cum am mai menţionat, clădirile foarte vechi ale Slatinei, păstrate până de curând, au fost rase de pe faţa pământului în anii ’80 de edili curios de ambiţioşi. Nici o clădire istorică a oraşului nu a fost restaurată (în afara Schitului Clocociov). A dispărut astfel din oraş stilul caracteristic anilor 1850 (e posibil ca demisolurile unor clădiri sau subsolul arheologic să păstreze urme şi mai vechi dar sunt necesare cercetări). Clădiri

ulterioare acestui an ar mai putea fi prăvălii pe parter şi pivniţă păstrate în zona străzii Grădiniţei şi pe str. Lipscani sau M. Eminescu. Case boiereşti sau negustoreşti care să mai conţină astfel de substrucţii par a fi fostul muzeu şi o casă pe str. Fraţii Buzeşti nr. 5 precum şi casa de la nr. 36 pe str. Ionaşcu.

Evoluţia stilurilor se reia odată cu stilul romantic din vremea lui Cuza Vodă - casele parter de pe str. Ionaşcu nr. 45 şi 49 şi casele cu parter şi etaj din zona comercială a Lipscanilor (nr. 16 şi 32) şi străzii M. Eminescu (nr. 36 şi 52). Romantismul evoluează spre un clasicism cu urme romantice şi apoi spre un clasicism simplu ce se rezumă la pile clasice, frontoane drepte şi cornişe cu console. Clădirile au înălţime mai mică şi nu sunt aliniate strict.

Destul de curând, clasicismul se amplifică. Apar cornişe şi frontoane la ferestre, capiteluri elaborate la pilele de pe faţade, parterul are bosaje foarte pronunţate cu un profil bogat. Acesta e cazul caselor cu etaj, clasice de pe Lipscani şi Mihai Eminescu (fostă Bucureşti).

Este demnă de relevat aici seria de case de locuit doar cu parter sau parter şi demisol, clasice, cu marchiză pe faţada centrală care par a fi opera aceluiaşi arhitect sau meşter (str. Mihai Eminescu nr. 48, str. G. Poboran nr. 3, str. Ionaşcu nr. 16, str. 13 Decembrie nr. 14 şi str. Kogălniceanu nr. 9). Desprinsă de această serie deoarece era completată de un peron şi un portic ionic pe faţada spre stradă este casa Kiţulescu, azi dispărută care avea şi finisaje deosebite în interior.

Clasicismul dezvoltat mai are ca manifestare la Slatina casa cu prăvălie la parter şi etajul locuibil, cu ferestre cu partea superioară semicirculară, alternată cu coloane semiangajate. Este vorba de casele păstrate pe str. D. Lipatti (Restaurantul Grădiştea), str. Lipscani nr. 23 şi vis-a-vis str. Lipscani nr. 20. Interioare sunt ample cu picturi în saloane. Aş considera drept corespondent pentru acest gen în domeniul caselor de locuit, locuinţa (azi biserică adventistă) în stil Palladian de pe str. Vederii nr. 6. Acest gen de clasicism duce repede spre academismul ce se manifestă în stilul casei Caracostea sau al caselor cu magazin la parter şi locuinţă la etaj din str. D. Lipatti nr. 3 sau Lipscani nr. 1 precum şi a intrării Casei Şcolarilor din str. Dinu Lipatti sau a Tribunalului din str. G. Poboran.

Din păcate pentru toate aceste construcţii nu cunoaştem încă numele nici unui arhitect sau meşter. În acelaşi timp trebuie semnalată funcţionarea unor reguli urbanistice stricte care fixează nivelul cornişei, înălţimea parterului comercial şi câte odată, cer prelungirea decoraţiei clasice pe faţada alăturată a unei clădiri noi sau refăcute care nu aparţine aceluiaşi proprietar (vezi casele de pe str. Lipscani de la nr. 23, 25A, 25B, 25C sau Lipscani nr. 16 - cu două clădiri). Către 1900 se manifestă stilul românesc în paralel cu Art nouveau-ul european. La început, stilul românesc înlocuieşte decorul clasic cu elemente din vocabularul arhitecturii tradiţionale româneşti sub formă de benzi, bumbi, etc., dar pe şablonul clasic sub formă de socluri, brâuri, ancadramente, frize, cornişe. Este cazul clădirilor din str. Lipscani nr. 24-26, Lipscani nr. 31, etc.

Urmează un stil mai elaborat în care nu lipsesc frontoane jucate, lucarne, o structurare mai imaginativă a faţadelor, etc. E cazul clădirii Băncii Naţionale, caselor cu magazin de pe str. Lipscani nr. 31, Casei de Cultură - fost Casino - de pe str. Lipscani nr. 6, etc. Tot în stil românesc se construieşte clădirea Şcolii Ionaşcu pe str. Ionaşcu (actualul Inspectorat şcolar) şi clădirea anexă de pe str. Speranţei. Aici putem

spune că este vorba de o lucrare a arhitectului Buzoianu (autor al Gimnaziului Brătianu din Piteşti sau Liceului Sf. Sava din Bucureşti?).

Concomitent cu stilul românesc se manifestă şi Art - nouveau-ul. De altfel stilul românesc îşi are originea în acest stil european. Sunt create mai multe clădiri Art nouveau al Slatina între care se păstrează cele de pe str. Lipscani la nr. 33 - actuala bibliotecă - la nr. 49 - actualul tribunal a cărui faţadă a fost rasă din nenorocire din cine ştie ce motive - Primăria de pe str. Kogălniceanu nr. 1, Băile de pe str. Ionaşcu nr. 55 şi casa amplă, pe parter din str. Ionaşcu nr. 48. Mai există o casă cu un frumos decor din fier forjat în acest stil pe str. Fraţii Buzeşti şi în sfârşit casele de raport de pe str. Lipscani nr. 25 şi str. D. Lipatti nr. 11. Este interesant că decorul floral al clădirii bibliotecii şi finisarea câmpurilor e preluată şi la casa din str. Ionaşcu nr. 12 care are un foişor original în stil românesc preluat şi la casa din insula cuprinsă între str. 13 Decembrie şi str. G. Poboran cu nr. 12.

După Primul Război Mondial stilurile ce se manifestă sunt Art Deco (casa ce adăposteşte cinematograful pe str. Lipscani nr. 42), cel românesc în valul al doilea (str. Lipatti nr. 35, str. Ion Moroşanu nr. 8, str. G. Poboran nr. 32 şi 34, str. Ionaşcu nr. 51, 59, 61, 65 şi altele (un nume de arhitect cunoscut pentru lucrări în acest stil este Hermann) şi cel modernist cu creaţii de prima mână (cum ar fi Centrul de Calcul, casele din str. Mihai Eminescu nr. 44, str. Lipscani nr. 2 şi nr. 21 şi Blocul Cozia pe str. Dinu Lipatti precum şi căsuţa de pe str. 13 Decembrie nr. 16). Sunt de fapt ultimele creaţii de valoare în centrul istoric. Până prin anii ’60, clădirile în stil fascist sau realist - socialist nu se impun fiind, cel puţin cele din urmă, căsuţe realizate modest pe credit pe str. G. Poboran, M. Kogălniceanu, etc.

Primele blocuri realizate pe str. Vederii şi în faţa Prefecturii (str. M. Eminescu) sunt construcţii importante dar cu valoare arhitecturală mai redusă. Blocurile din anii ’70 - ’80 nu sunt nici ele mai speciale cunoscut fiind faptul că trebuia să se înscrie în indici şi să respecte standarde care oricum nu le puteau individualiza. În zona centrală a Slatinei s-au realizat şi câteva unicate cum ar fi Procuratura, Tribunalul - extindere, Dispensarul, etc. În afara dispensarului, acestea se integrează în ţesutul urban.

Suntem oricum la Slatina în faţa unei diversităţi impresionante de idei, stiluri, tendinţe ce reflectă pentru anumite epoci o bunăstare de mijloc şi de vârf trăită cu fervoare. Aceasta explică şi numărul mare de personalităţi pe care aceste locuri l-au propulsat.

SLATINA. A HISTORICAL AND GEOGRAPHICAL AND ARCHITECTURAL RESEARCH

Abstract

In the paper the author presents a short history of Slatina and a description of the geographical features of the place where it is situated, followed by a detailed analysis of its architectural evolution.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

HENRI MATHIAS BERTHELOT

CORNEL POPESCU*

Apărarea ultimului teritoriu unde mai pulsa încă fiinţa statului român era, după campania din 1916, obiectivul principal al autorităţilor militare româneşti. Printr-un uriaş efort s-a refăcut o forţă militară ce grupa 460.000 de soldaţi şi ofiţeri. A contribuit la aceasta şi înzestrarea cu armament modern cumpărat din străinătate (280.000 de puşti, 7.200 de puşti-mitralieră, 3.400 de mitraliere 500.000 de căşti, 800.000 de măşti de gaze, 300 de avioane, 25 de baloane, grenade şi telefoane de campanie)[1]. Maurice Despres (ataşat militar) cerea în august 1916 trimiterea unei Misiuni Militare Franceze în România pentru a ajuta la organizarea armatei române. Această misiune a fost condusă de Henri Mathias Berthelot (1861-1931), secondat de coloneii Petin şi Laffont.

Şeful misiunii şi experţii militari care-l însoţeau (277 ofiţeri dintre care 12 locotenent-colonei, 37 de piloţi şi observatori, 88 de medici, farmacişti şi doctori veterinari, 4 ofiţeri de marină, 8 ofiţeri de intendenţă şi un număr egal de grade inferioare, mecanici şi profesionişti civili ce completau misiunea)[2] au sosit în România pe 15 octombrie 1916 într-un context strategic nefavorabil pentru armata română ce suferise insuccese pe fronturile din Dobrogea şi din Carpaţii Orientali şi Meridionali şi aveau rolul de a ajuta armata română în acest moment de criză datorat precarei sale pregătiri de luptă, dar şi datorită nerespectării de către forţele aliate a promisiunilor făcute (aprovizionarea prin porturile ruse cu muniţii şi armament în cantitate de 300 de tone zilnic, în ziua decretării mobilizării generale un tren cu muniţii trebuia să se afle la graniţa României, armata rusă trebuia să desfăşoare mari operaţii în Galiţia şi Bucovina şi să participe la apărarea Dobrogei contra unui eventual atac din Bulgaria, iar trupele interaliate de la Salonic, conduse de generalul Sarrail trebuiau să declanşeze o ofensivă pentru a crea o diversiune şi să menţină forţele din Bulgaria spre această regiune)[3].

Prezenţa Misiunii Militare Franceze atesta interesul pe care Aliaţii îl manifestau faţă de frontul românesc, reconsiderarea locului şi rolului României în planurile strategice ale Antantei. Generalul Berthelot a fost trimis de generalul Joffrre pentru a servi interesele franceze şi ale Antantei şi aducea experienţa Statului-Major

---

* Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.
[1] Constantin Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea neamului,* Editura Meridiane, 1975, p. 200.
[2] *Ibidem,* p. 210.
[3] Gheorghe Nicolescu, *Relaţii româno-franceze în anii Primului Război Mondial (Misiunea H. M. Berthelot în România),* Editura Universităţii din Piteşti, Piteşti, 2005 p. 70.

Francez după doi ani de război, totodată făcea legătura între Paris şi Bucureşti, între România şi Aliaţi şi între comandamentul român şi comandamentul rus. La plecare, generalul Joffre i-a spus: „Votre mission lâ-bas sera ce que vous la saurez faire. La Russie ne vous verra pas venir d'un bien bon oeil. Quand aux Roumains, le rôle de conseiller est toujours bien délicat, il faut avant tout gagner leur confiance et leurs coeurs". Henri Mathias Bethelot la momentul aflării faptului că va conduce Misiunea Militară Franceză în România avea 55 de ani, gradul de general de divizie şi luptase în războiul pe care îl purta Franţa din 1914.

El s-a născut la 7 decembrie 1861, în localitatea Fleurs din regiunea Loire. Tatăl său, căpitan de jandarmi l-a influenţat în opţiunea sa vizând cariera militară. Pe data de 25 octombrie 1881 devenea elevul Şcolii Militare de la Saint-Cyr[4], va absolvi cursurile acestei şcoli în anul 1883, terminând al patrulea din 342 de elevi ai Promoţiei Egipt, cu gradul de sublocotenent de infanterie. Cariera militară şi-a început-o în colonii, activând în Regimentul I Zuavi din Algeria şi apoi în Indochina.

Aici s-a remarcat pentru înăbuşirea revoltei de la Than Mai[5], pentru acest fapt fiind decorat cu Ordinul Imperial al Dragonului. În anul 1887 s-a întors în Franţa şi va fi încadrat în Regimentul 96 Infanterie din Gan, iar între 1888 şi 1890 a urmat cursurile Şcolii Superioare de Război din Paris[6], el intrând al 16-lea şi va termina al 8-lea din 81 de cursanţi. Între 1892 şi 1893 va fi detaşat la Graz şi Viena pentru a-şi perfecta cunoştinţele de limba germană, iar din 1893 va fi detaşat Statului-Major Francez. În anul 1903, la data de 18 octombrie va fi avansat la gradul de maior şi va fi numit comandantul Batalionului 20 Vânători Pedeştri din Baccarat. Din anul 1906 a ocupat postul de secretar de Stat-Major, iar în 1910 a fost avansat la gradul de colonel, pentru ca în 1913 să fie avansat la gradul de general de brigadă şi 1915 general de divizie. După declanşarea Primului Război Mondial, a fost inclus în Marele Cartier General al generalului Joffre şi va fi astfel implicat în bătăliile de la Marna (1 septembrie 1914), Soissons (12/14 ianuarie 1915), Champagne (1915) şi Verdun (12 martie - 10 iunie 1916)[7]. Între 15 octombrie 1916 şi 9 martie 1918 va conduce Misiunea Militară Franceză din România, iar între noiembrie 1918 - mai 1919 a apărat cauza românească în vestul Transilvaniei în cadrul celei de a doua misiuni în România, contribuind la eliberarea ţării noastre şi coordonând acţiunile Antantei din sudul Rusiei contra bolşevicilor. În octombrie 1919 a fost numit guvernator al oraşului Metz şi comandant suprem al Lorenei. Din 1922 a fost numit guvernatorul oraşului Strasbourg, iar în 1926 s-a pensionat[8]. Berthelot a rămas un prieten fidel al României, devenită România Mare în 1918 şi la a cărui desăvârşire a contribuit şi el.

În ianuarie 1918 generalul Gurko, unul dintre comandanţii armatei ruse care au desfăşurat operaţii în ţara noastră l-a numit: „Plus Roumains que les Roumains eux-mêmes"[9], în cadrul unei Conferinţa interaliate, asta datorită susţinerii intereselor

[4]***, *General Henri Berthelot, jurnal şi corespondenţă 1916-1919,* Editura Cronica, Fundaţia Soroş, Iaşi, 1997, p. 34.
[5] *Ibidem,* p. 36.
[6] *Ibidem,* p. 43.
[7] Maria Georgescu, *Generalul Henri-Mathias Berthelot. Corespondenţă inedită (1919-1920),* „Argesis", Studii şi Comunicări, Seria Istorie, 2005. p. 583-590.
[8] Idem, *Radu R. Rosetti. Memorii,* Editura Politică, Bucureşti, 2005, p. 163.
[9] ***, *General Henri Berthelot...,* p. 94.

României şi ale românilor care îl numeau după victoriile din vara anului 1917, „taica Bertălău“. Berthelot i-a răspuns lui Gurko: „Nu eu sunt francez, dar în această chestiune interesele ţării mele sunt aceleaşi cu ale românilor, eu mă întreb la fel, dacă nu sunt mai rus decât dumneavoastră, căci interesele Aliaţilor, deci şi ale Rusiei, sunt aceleaşi cu ale României[10].

„Taica Bertălău“ era omul care întrunea în persoana sa toate calităţile spiritualităţii franceze: înflăcărat în sentimente, metodic în acţiune, a fost nepreţuitul prieten al soldaţilor români atât în zilele rele cât şi în zilele bune. Generalul Radu R. Rosetti îl descria în amintirile sale pe generalul Berthelot astfel: „Ca fizic o namilă de om atât de înalt încât nu se băga de seamă cât de gros era şi atât de gros încât înălţimea sa părea mai mică decât era în realitate. În proporţie cu talia sa era şi pofta sa de mâncare [...], un cap mare, rotund, cu ochi albaştri şi un mic barbişon completau înfăţişarea sa [...], avea o memorie fenomenală şi o judecată rece, muncitor meticulos şi cerea precizie în toate. Nu se lăsa niciodată deznădăjduit, ne-a fost mereu leal fără a înceta de a avea în inimă cauza ţării sale, dar cine l-ar putea învinui din această pricină“. Statul francez l-a investit pentru meritele sale cu gradul de Mare Ofiţer al Legiunii de Onoare, dar şi România (pe care el o considera a doua sa patrie) l-a declarat cetăţean de onoare, iar Parlamentul i-a oferit un lot de împământenire şi o casă în comuna Fărcădin (din Banat, devenită comuna General Berthelot), la iniţiativa lui Nicolae Iorga în 1922[11]. Armata Română i-a oferit o sabie de onoare, iar Academia Română la 5 iunie 1926 1-a declarat membru de onoare.

Contele de Saint-Aulaire, ministrul Franţei în România spunea că regele Ferdinand îl numea „Berthelot al nostru, prin calitatea sa de cetăţean român şi prin prietenia pentru ţara noastră“.

Sosirea generalului la comandamentul armatei române de la Periş a fost considerată ca o salvare de Regele Ferdinand şi Regina Maria, de militarii români - cu excepţia generalului Alexandrii Averescu - care era nemulţumit de puterea şi amestecul francezilor în treburile armatei române şi care spunea în 1917 „Îl cred pe Berthelor foarte răspunzător de dezastrele de la Jiu şi de pe Argeş, unde armata română a fost înfrântă, ceea ce s-ar fi putut evita“[12]. Şi oamenii politici l-au primit bine, dar mai ales soldaţii şi populaţia. În plus Ion I. C. Brătianu. primul ministru, vedea Misiunea Militară Franceză ca pe o contrapondere la influenţa rusă pe care contextul o impunea tot mai mult în această zonă. Ionel Brătianu i-a declarat generalului francez la sosire că: „Salut în dumneavoastră, dacă binevoiţi pe şeful Statului-Major General al armatelor Române“[13]. Berthelot a fost surprins neplăcut de situaţia armatei române, el exprimându-se „.românii sunt admirabil de dezorganizaţi“[14], dar a susţinut cauza românilor şi i-a ajutat la reorganizarea armatei române. A sfătuit Statul-Major Român pentru punerea la punct a bătăliei pentru Bucureşti (noiembrie-decembrie 1916), a contribuit în primăvara anului 1917 la reorganizarea armatei române retrasă în

[10] *Ibidem*, p. 152.
[11] Gheorghe Nicolescu, *op. cit.,* 2005 p. 73.
[12] Maria Georgescu, *Generalul Henri-Maihias Berthelot...., Ed. cit.* p. 583-590.
[13] ***, *General Henri Berthelot...,* p. 47.
[14] *Ibidem,* p. 48.

Moldova şi la elaborarea planurilor şi a strategiei contra armatelor Puterilor Centrale pentru bătăliile de la Porţile Moldovei, la care au participat şi militarii francezi.

În urma discuţiilor dintre Castelnau şi Gurko, ultimul a recomandat ca după încheierea reorganizării armatei române, Berthelot şi o parte din oamenii săi să se întoarcă în Franţa. Berthelot îl propunea astfel ca succesor pe colonelul Joseph Vouillemin. Dar Berthelot a rămas în continuare şi a ajutat România. El a informat pe ministrul de război francez despre realităţile româneşti şi sublinia că Regele, Ionel Brătianu şi Constantin Prezan erau la sfârşitul lui 1917 potrivnici încheierii păcii separate. În contextul încheierii acestei păci. Marghiloman considera că orice tratative cu Ottokar Czernin şi Kühlmann erau condiţionate de plecarea Misiunii Militare Franceze, pretenţie expusă şi de Mackensen[15]. Astfel, la 16 februarie 1918 Berthelot solicita retragerea Misiunii Militare Franceze din România şi propunea ca generalul Niessel să negocieze trecerea prin Rusia. Pe 9 martie 1918 o delegaţie condusă de Nicolae Iorga s-a întâlnit cu generalul. Delavrancea i-a prezentat adresa Parlamentului, dăruindu-i Biblia de la 1688 şi s-au încheiat pregătirile pentru plecare. În toamna lui 1918 în calitate de comandant al Armatei de Dunăre a lacul joncţiunea cu Armata Română care a reintrat în război în noaptea de 9-10 noiembrie 1918 alături de aliaţi. Dar apărând interesele Franţei (cum era şi normal) va susţine m 1918 ideea „Triunghiului morţii“ (Iaşi-Vaslui-Huşi)[16], adică rezistenţa armată română în acest sector şi retragerea administraţiei româneşti în Ucraina. Acest lucru ar fi nimicit armata română şi deşi privea România ca pe o posibilă colonie franceză, Berthelot a avut merite deosebite pentru salvarea României, a contribuit activ la realizarea României Mari.

Aşadar, primit cu o încredere de netăgăduit, el a confirmat aceste speranţe şi de aceea a fost iubit de români. La 7 mai 1918 generalul scria: „Mulţumindu-vă pentru binevoitoarea dumneavoastră atenţie, vă asigur că voi purta totdeauna un deosebit interes cauzei române, care-mi este aşa da simpatică, nu părăsesc România Mare decât lăsând aici o parte din inima mea“.

Se va reîntoarce în România Mare cu mai multe ocazii: încoronarea regelui Ferdinand şi a Reginei Maria ca monarhi ai României Mari, 1925, 1927. A murit la 28 ianuarie 1931, la Paris, a fost condus pe ultimul drum de mareşalii Petain, Lyautey şi Franehet d'Esperey, generalii Gamelin, Weygand, Maginot şi de o delegaţie de români. Nicolae Iorga afirma: „Generalul Berthelot a fost nu numai un general ci şi un prieten sincer al românilor, care a trăit alături de ei zilele ce au decis soarta neamului lor“[17]. Dispariţia acestei personalităţi a provocat o grea suferinţă românilor, probabil mai sinceră şi mai profundă decât a parizienilor. Pentru cinstirea memoriei generalului, Camera Deputaţilor de la Bucureşti a transformat dezbaterile din 3 februarie 1931 într-o „şedinţă solemnă pentru comemorarea generalului Berthelot“, I. G. Duca afirma: „şeful Misiunii Militare Franceze a luat repede înfăţişarea unui adevărat simbol, simbolul fraternităţii francezo-române“.

---

[15] *Ibidem.*
[16] Gheorghe Nicolescu, *op. cit.*. Editura Universităţii din Piteşti, Piteşti, 2005 p. 75.
[17] *Ibidem.*

Va rămâne suvenirul ce nu se va şterge niciodată din inima noastră şi care în persoana generalului Berthelol vedem contribuţia pe care a adus-o Franţa la renaşterea şi încrederea noastră in victorie.

Anexe

MISIUNEA MILITARĂ FRANCEZĂ ÎN ROMÂNIA
Marele Cartier General
17/30 octombrie 1916

Generalul Berthelot, şeful Misiunii Militare Franceze în România, către domnul general comandant al Marelui Cartier General

RAPORTUL nr. 1[18]

Am onoarea de a vă trimite mai jos:

1. Un rezumat al operaţiunilor desfăşurate din 7/20 până în 15/28 octombrie
2. O hartă la scara 1/750 000 a repartizării diviziilor române şi ruse care operează pe frontul românesc
3. O altă hartă, la aceeaşi scară, indicând localizarea forţelor inamice identificate până acum
4. Un studiu realizat sub conducerea noastră, prin grija Biroului 2 român, care reliefează modul în care Statul Major German a constituit din unităţi disparate o armată pe acest nou teatru de operaţiuni românesc

----

În prima jumătate a lui octombrie, retragerea forţelor româneşti în Transilvania, după succesul de la început, a provocat tulburare în sufletul tuturor.

Telegramele primite în timpul călătoriei m-au determinat să-mi grăbesc sosirea în România, care a avut loc la 15 octombrie.

Prezentându-mă imediat la Preşedintele Consiliului, apoi la Rege, am avut impresia foarte clară a unui haos moral.

Telegramele venite dimineaţa de pe front semnalau retragerea pe toată linia. Nu puteam, la început, să fac altceva decât să dau sfaturile obişnuite: era nevoie de tenacitate, fermitate, sânge rece, etc.

Şapte dintre ofiţerii mei au fost trimişi imediat (la 16 octombrie) în regiunea Câmpulung, unde retragerea era destul de neliniştitoare; în zilele următoare, ceilalţi au plecat către punctele ce păreau a fi în cel mai mare pericol.

Am folosit prima săptămână pentru a mă concentra asupra informaţiilor despre armate trimise de către ofiţerii mei de pe front şi pentru a-mi determina Statul Major să redacteze bilanţul referitor la situaţia militară şi la resursele în oameni şi arme.

Înainte de a înfiinţa şcolile, o chestiune de mai mare urgenţă era menţinerea la posturile lor a unităţilor slăbite, precum şi implantarea în conştiinţa tuturor – state-majore şi şefi – a ideii de rezistenţă cu orice preţ.

---

[18] Service Historique de l' Armée de Terre Franţa, 17N carton 540, Raportul nr. 1 al generalului Berthelot către Marele Cartier General francez, 17/30 [octombrie] 1916.

Având în vedere aceste priorităţi, i-am propus Regelui, care a aprobat-o prin decizia din data de 20, următoarea repartizare a ofiţerilor Misiunii:

a) Pe lângă fiecare armată, un grup de trei ofiţeri (1 artilerist, 1 infanterist, 1 mitralior);

b) La Marele Cartier General, un ofiţer la fiecare birou ; un ofiţer pentru Partea Sedentară, la Bucureşti;

c) Numirea colonelului Vouillemin în funcţia de Inspector al artileriei de câmp şi a colonelului Stéghens, pentru artileria grea

O dată pe săptămână, un ofiţer de la fiecare armată va trebui să vină să-şi prezinte raportul direct Regelui şi serviciilor competente.

Studiile întocmite la statele-majore de pe front, la Marele Cartier General şi la serviciile de la Partea Sedentară reflectă o lipsă de organizare care reprezintă pericolul fundamental la ora actuală.

Într-adevăr, depozitele se află în imposibilitatea de a trimite oameni pe front, deoarece:

- afluenţa de soldaţi instruiţi este insuficientă
- numărul armelor disponibile este inferior celui al oamenilor instruiţi
- cantitatea de efecte de îmbrăcăminte şi de echipament este limitată şi mult inferioară rezervelor de trupe care urmează a se constitui ulterior.

Această sărăcie din depozite împiedică aprovizionarea unităţilor de pe front. Ca urmare, nu este necesară menţinerea în linia întâi a unui număr exagerat de divizii, deoarece din aceasta decurge imposibilitatea constituirii de rezerve.

Absenţa marilor unităţi de rezervă este caracteristică etapei actuale; la 20 octombrie, ca urmare a slăbiciunii structurilor de comandă, extinsă până la nivelul comandanţilor de armată, nici o mare unitate nu mai era disponibilă. M-am străduit să remediez această situaţie, dar rezultatele nu se observă încă. De altfel, pentru moment, ele se vor mărgini la dislocarea unei divizii de la Armata de Nord şi regruparea acesteia în zona Bucureştilor, împreună cu Divizia 14; Armata a 9-a rusă este pregătită să execute înlocuirea în regiunea din vecinătatea Armatei de Nord.

Divizia 14, constituită din 24 de batalioane, va putea fi împărţită în două subunităţi. Vom avea, astfel, în zona Bucureştilor, o grupare de dimensiunea a trei divizii.

Pe de altă parte, am ordonat regruparea artileriei grele în regiunea Galaţi-Brăila, sub conducerea colonelului Stéghens, acţiune care va determina, peste câteva zile, disponibilizarea a aproximativ 70 de guri de foc de calibru mare.

Măsuri analoge sunt luate şi pentru a grupa, în zona Bucureştilor, o divizie şi jumătate de cavalerie.

Consideraţii asupra situaţiei militare actuale

Harta repartizării forţelor inamice ne îngăduie să constatăm că în faţa Armatei de Nord şi a Armatei a 9-a ruse, care se află în prelungirea flancului său drept, forţele inamice sunt aproape exclusiv austro-ungare şi relativ slăbite.

Pe acest front, Armata de Nord, bine comandată, de altfel, de generalul Prezan, menţine cu succes o atitudine ofensivă şi înaintează.

Dimpotrivă, pe frontul Armatei de Centru (Armata a 2-a, comandată de generalul Averescu) s-a constituit treptat, de vreo zece zile, o grupare de 6 divizii germane; la vest, pe Valea Oltului, a apărut a 7-a divizie (Divizia 11 bavareză). Deci, pericolul este pe frontul generalului Averescu.

Atacul german, constrâns să se fragmenteze de-a lungul văilor, a ajuns deja să se desfăşoare pe deplin? Sunt nemţii capabili să-şi intensifice atacul pe viitor? Acestea sunt întrebări la care nu pot răspunde.

Dacă presiunea va creşte, Marele Cartier General român nu-l va putea ajuta pe generalul Averescu decât cu rezervele menţionate mai sus, care, de altfel, sunt de-abia în curs de constituire, şi aceasta presupunând că ele nu vor fi cerute în altă parte, în zona Dunării. Deci, situaţia va depinde exclusiv de forţa de rezistenţă a trupelor generalului Averescu, căruia îi va fi greu să-şi aprovizioneze efectivele, din motivele arătate mai sus.

Începând din momentul în care Armata a 9-a şi Armata de Nord vor fi pregătite să treacă la ofensivă şi să coboare în partea superioară a Văii Oltului, pericolul va fi depăşit pentru generalul Averescu; adversarul, angajat în depresiunile româneşti, va fi obligat să reziste acestui atac şi să-şi oprească ofensiva.

Trebuie să aşteptăm cel puţin vreo 12 zile înainte de intrarea pe front a acestor armate.

O directivă a Marelui Cartier General a expus de curând generalilor de armată situaţia şi le-a dat instrucţiuni în legătură cu sarcinile ce le revin.

Evenimentele jalnice din Dobrogea agravează situaţia. Nu pot să-mi dau seama ce motive greu de înţeles au determinat o armată care avusese trei săptămâni de răgaz pentru a se instala pe poziţii, să se prăbuşească la prima lovitură de tun a artileriei grele, să treacă peste liniile organizate dinainte fără a le apăra, să evacueze Constanţa, linia Cernavodă, capul de pod Hârşova, etc.

Acuzaţiile şi căutarea vinovaţilor sunt acum inutile. Fapt este că, la ora actuală, diviziile 61 şi 115 ruse şi 4 divizii române sunt, practic, inexistente, mai puţin ca urmare a pierderilor, cât a dispariţiei oricărei legături tactice.

În fapt, legătura este ruptă între urmăriţi şi urmăritori. Mi-e teamă că, dacă duşmanul, după ce se va fi regrupat, va ataca imediat trupele amintite mai sus, care au fost întărite până acum numai cu Divizia 3 Siberiană şi cu cea mai mare parte a Corpului 4 Siberian, rezistenţa pe care o va întâmpina va fi mediocră. Capul nostru de pod în Dobrogea va fi distrus.

Dar generalul Zaharov a preluat comanda astăzi; peste 3 zile, ultimele elemente ale Corpului 4 Siberian şi Corpului 4 Linie vor fi ajuns în totalitate. Sper că în acel moment, datorită acestui comandant energic, vom rezista cel puţin pe linia ocupată, aşteptând reluarea ofensivei.

Victoria forţelor germano-bulgare şi turceşti a determinat îndepărtarea pericolului care le ameninţa flancul drept; ea îi permite generalului Mackensen să încerce trecerea Dunării. De câte forte forţe dispune pentru această operaţiune; este în măsură s-o încerce din nou?

Absenţa momentană a rezervelor ne obligă, şi acolo, să acceptăm provizoriu iniţiativa inamicului.

Concluzii: Traversăm o perioadă critică de vreo 12 zile, în timpul cărora, rezervele noastre fiind în curs de constituire şi depozitele încă neconstituite, armata lui Falkenhein şi armata lui Mackensen îşi pot executa ofensiva, separat sau împreună.

După aceea, intervenţia combinată a armatelor a 9-a şi de Nord va face imposibilă o ofensivă puternică împotriva armatei Averescu.

Constituirea rezervelor în regiunea Bucureştilor ne va da posibilitatea, în acelaşi timp, să rezistăm în cazul unei eventuale treceri a Dunării de către inamic, iar armata lui Zaharov va putea relua ofensiva. Deci, trebuie să rezistăm timp de 12 zile, repet asta tuturor şi fiecare pare să înţeleagă.

Resurse materiale

Pentru a aproviziona efectivele este nevoie de echipament, de îmbrăcăminte, de arme portative; de asemenea, este nevoie de muniţii şi de tunuri.

Vă voi trimite telegrame pentru a vă informa care sunt, după părerea mea, nevoile reale ale României, ferindu-mă de orice exagerare şi refuzând să înfiinţez unităţi noi.

Efectele de îmbrăcăminte şi de echipament trebuie mai degrabă cerute din Rusia decât din Franţa; majoritatea muniţiilor va fi furnizată, desigur, de Franţa şi de Anglia. Totuşi, pentru a nu avea soldaţi neinstruiţi din lipsă de puşti, v-aş fi recunoscător dacă aţi insista pe lângă guvernul şi comandamentul rus să trimită înainte puştile şi cartuşele necesare.

În privinţa muniţiilor de artilerie, încă nu cunosc stadiul aprovizionărilor de la armate. În cazul acestora, se face greşeala de a le mări peste măsură în detrimentul rezervelor Comandamentului. Aceste rezerve, după cum indică tabelul adus la conferinţă, sunt destul de precare; sunt, totuşi, după părerea mea, suficiente pentru a face faţă diferitelor nevoi ale campaniei de iarnă. Condiţia este impunerea unei economii severe în ceea ce priveşte distribuirea muniţiilor. Rămâne să se înfiinţeze un organ de control obligatoriu.

Armata română a intrat în campanie nepregătită pentru realităţile dure ale luptei. După succesele uşoare de la început, contactul cu artileria grea şi contraofensiva inamică au determinat o cădere nervoasă resimţită cu brutalitate, nu numai în armată, ci şi în cercurile conducătoare, unde se face prea multă politică, precum şi în rândul categoriilor bogate din rândul populaţiei, prea legate de bunurile lor.

Panica abătută asupra ţării începe să dispară, dar ar fi bine, totuşi, ca guvernele Aliaţilor să-şi facă auzite cuvintele de dojană. Aceasta nu exclude acordarea sprijinului pe care îl impune salvarea intereselor României, care sunt, la urma urmelor, şi cele ale Aliaţilor :

- sprijinul ruşilor, care trebuie să trimită în iarna asta pe teatrul de operaţiuni românesc efective mult mai numeroase decât cele pe care le pot concentra aici Puterile Centrale.
- sprijinul Franţei, care va încuviinţa fără regrete trimiterea cadrelor necesare pentru a susţine, cu cheltuieli puţine de fapt, un material uman excelent în sine, şi care va aproba şi muniţiile şi materialele cerute;
- ajutorul Angliei, în condiţii analoge, în cazul materialului de război;
- în fine, sprijinul tuturor aliaţilor, care vor da Armatei de la Salonic posibilitatea de a câştiga o superioritate zdrobitoare asupra bulgarilor.

Ameliorarea reţelei de joncţiuni între căile de transport ruse şi române se impune ca o urgenţă extremă, ea trebuie, în linii mari, începută imediat (şine de cale ferată trebuie cerute din Japonia şi America). Este condiţia necesară a operaţiunilor de mare anvergură care se vor desfăşura în Peninsula Balcanică. Insist foarte mult asupra acestei chestiuni.

Berthelot

HENRI MATHIAS BERTHELOT

Abstract

The defending of the last battlefield of Romania in 1916 was very hard. With one last effort, we succeeded to gather one small army with new weapons from foreign countries. We received some help from French army represented by Berthelot He came into Romania on 15 October 1916, when Romanian army was defeated in Dobrogea and Carpathians. Berthelot was sent by Joffre to serve French interests and. Antanta. When Berthelot came into Romania, he was a general and he had fought in wars since 1914. He was born *on* 7 December 1861 in Fleurs, in the Loire's province. He graduated military school from Saint-Cyr on 1883.

Between 1892 and 1893 he was in Graz and Viena to improve his German language. Between 15 October 1916 and 9 March 1918, he was the leader of the French Military Mission in Romania. His arrival on Periș was considered a sort of salvation by the king Ferdinand and Queen Maria, but Averescu considered that Berthelot was responsible for the defeat from Jiu and Argeş, and Averescu thought that this disaster shouldn't have happened. He had advised the Romanian Commandment regarding the plan of the battle from 1918 and helped our army to retreat in Moldova. On 10 February 1918, Berthelot wanted the French Military Mission to retreat from Romania. On 9 March 1918, Iorga met Berthelot.

He demanded us to retreat the Romanian Administration in Ukraine, but he helped a lot the Great Romania to be cnstructed. Berthelot returned in Romania on different occasions. He died on 28 of January 1931 in Paris. He will remain a great man to us, because he helped us to build the Great Romania and gained the victory in the greatest battles of 1917.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XX**, 2011

RECENZII ŞI NOTE BIBLIOGRAFICE

IN *CHRONICO PICTO VINDOBONENSI,* AUCTOR VOCABULA *„FERIA SECUNDA”* OMITTIT. ***VIATOR!*** **„FABULA DE TE NARRATUR…”** - MARGINALII LA UN INEPT ŞI AROGANT *„RĂSPUNS”* -

NICOLAE CONSTANTINESCU*

Rar se întâmplă - în materie de tipărituri - ca o lucrare ce vede lumina zilei, indiferent de locul de apariţie, să ajungă în scurtă vreme şi la una „revăzută şi adăugită” (a III-a !), dar care să menţioneze lămurit că trimiterile din subsol rămân cele din ediţia *princeps*. Este chiar cazul volumului ***Thocomerius***… etc. al d-lui Neagu Djuvara, apărut în anul 2007 la Humanitas (pe care l-am şi recenzat - cf. „Argesis“, XVI, Istorie /2007, p. 509-514, în corelaţie cu un articol /*reprint*/, menit să evidenţieze unele priorităţi în materie de folosire şi interpretare a izvoarelor, ibid., p. 103-126). Este vorba, aşadar, de un opuscul chipurile reînnoit şi difuzat la Gaudeamus - 2011, însoţit însă anume de un altul, de 120 pagini, prin care d-l Djuvara, în patru ani de zile (!!), a confecţionat - ce?: un ***Răspuns criticilor mei şi neprietenilor lui Negru Vodă*** (Bucureşti, 2011, /pe coperta I: seriile de **Autor** Humanitas/, iar pe coperta IV o prezentare encomiastică a „fermecătorului şi elegantului” autor). Acesta din urmă, de reţinut, s-a bucurat de o multiplă (şi deşănţată) campanie promoţională, de un aşa-zis flux mediatic, un soi de „marketing” (abil dirijat şi întreţinut); un ştab, istoric de meserie, din fruntea unui serviciu naţional, scria undeva că vajnicului autor i-ar sta împotrivă „ţâfna academică”; iar recent, la Gaudeamus, între alţii, redactorul-şef al unui cotidian ce se pretinde în van că ar fi un „Le Monde” de la noi, i-a şi vituperat pe adversarii d-lui Djuvara, cu infamantul calificativ de „dobitoci patriotarzi”…; în fine, însuşi vajnicul autor, într-un interviu, s-a referit (imprudent, dar vrând să fie ironic) la criticii săi folosind o sintagmă latină - *stercus*… neştiind probabil că de pe urma acestui produs ovi-caprin /cf. infra, Gh. Guţu, s.v., inclusiv *stercuratus*, ogor gunoit/ s-a ajuns pe terenul limbii române la *strecurătoare*... Aferim discernământ!

Din mai multe puncte de vedere, acest ***„Răspuns”*** ne oferă cu dărnicie - a câta oară? - detalii de oarecare consistenţă privind laboratorul de „creaţie” al d-lui Djuvara. Înainte de toate, de citit cu atenţie acest Cuprins: ar reieşi faptul, că aparent, d-sa ar avea treabă cu doar 17 critici /de fapt 20 la număr/, „neprieteni ai lui Negru Vodă”, deci şi ai d-sale, care l-au băgat în seamă - şi doar acestora, pe trepte de ripostă, li s-ar adresa, pe alocuri şugubăţ, bătându-i pe umăr. În realitate, relativ cuprinzătorul grup criticant e defalcat pe categorii, de amplitudine, să zicem - de pildă: demersuri,

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan“, Bucureşti.

majoritar ostile (I) /acad. R. Theodorescu, Denis Căprăroiu/ singurul cu un viitor de aur proorocit, cu condiţia să stăruie pe pista cumanică, făcând „un serviciu major ţării”, cf. p. 35-36!!/, Fl. Constantiniu, Tudor Sălăgean/; urmează „critica” unor articole din cotidiane /unul, chiar astfel denumit, dar falimentat cu mulţi ani în urmă, n. N.C./ - şi reviste, inclusiv interviuri *comme si, comme ça* considerate de d-l Djuvara *„(mai mult favorabile)”* (II) /Ş. Papacostea, Ovidiu Pecican, Marius Turda, Eug. Istodor, Doru Buşcu, Traian Ungureanu, „Din nou Ovidiu Pecican”, Nicolas Trofin (Aici, o *N.B*: a fost uitat un literat de talia d-lui Nicolae Manolescu, care în revista „Argeş”, de conivenţă cu d-l Djuvara, susţine că tatăl primului Basarab a fost de neam cuman!!)/; apoi, în acest veritabil **mixtum-compositum** alcătuitor se desprind, distinct, „Cele trei articole din Revista istorică” (III), urmare a unui colocviu de la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, din 16 XI 2007 /Andrei Pippidi, Sergiu Iosipescu, Matei Cazacu/, despre care d-l Djuvara se pronunţă (inutil, altminteri, în privinţa articolului d-lui Pippidi, care doar îl citează în 4-5 rânduri, d-sa tratând cu totul altceva /v. Rev. ist., XIX (2008), 1-2, p. 5-20/[1]; cum inutilă într-un fel este şi aparenta reacţie, vizibil formală de-a binelea, la adresa d-lui Iosipescu, singurul care îi dedică studiul despre momentul - 1330…; dar destul de adversativ se arată faţă de afirmaţiile d-lui Cazacu[2], al cărui interesant şi solid studiu (doar acesta cu pagini indicate) l-a surprins într-un fel pe autor. În fine, reţin atenţia doar 3 (trei) *„Articole violent ostile”* (IV), p. 87 şi urm. /Adrian A. Rusu, N. Constantinescu, Radu Şt. Vergati/, de care mă voi ocupa îndeaproape, urmat de ultimul grup - *„Critici constructive”* (V), evident o „lipitură” de circumstanţă /Şt. Andreescu, Radu Zafiu, Victor Rizescu/: doar primul, d-l Andreescu, fiind un reputat istoric medievist, în măsură să-l „întoarcă” pe autor, silindu-l să reformuleze un „pasaj criticat” (v. p. 113).

De înţeles, acord atenţie în cele ce urmează paginilor din ***„Răspuns”*** care mă privesc direct, mărturisind altminteri deschis, că după anul 2007, în afară de probleme de sănătate, am fost absorbit de alte teme, direct legate, însă, de Curtea Domnească din Argeş şi de voievozii-rezidenţi /cf. Argesis, XVIII-XIX, Istorie, 2009-2010/, astfel încât, cu referire de pildă fie la Thocomerius /„cumanul” (recte „Thocomer”/ <Tugomir> Tihomir românul), fie la descălecatul inexistent al lui „Negru Vodă”, sau la **boljarii** atât de dragi d-lui Djuvara etc. - nu mi-a stat la îndemână nici unul din demersurile celor 19 citaţi mai sus, cu excepţia articolelor din amintita Revista istorică. Adaug îndată: îi cunosc, i-am citit şi am colaborat cu unii dintre Domniile lor, inclusiv

[1] Chiar din prima pagină, d-l A. Pippidi scrie în n. 2: capitolul despre „independenţa” Ţării Româneşti, din tratatul academic ***Ist. Rom***., III, 2001, p. 571 şi urm../redactat de subsemnatul/ - *„dezamăgeşte prin menţinerea stăruitoare a unor interpretări tradiţionale”*. Distinsul istoric ar prefera, poate, vederile d-lui Lucian Boia…

[2] Studiu documentat, decis împotriva „interpretărilor” aiuristice ale d-lui Djuvara. Din nefericire, neştiind probabil de articolul meu din 1986, în care pusesem lucrurile la punct, d-l M. Cazacu comite, sigur involuntar, o deplorabilă inexactitate cronologică la p. 51: *„Ajungem acum la Thocomerius şi Basaraba, cel dintâi e citat o singură dată într-un act din 22 iunie 1332, cuprins împreună cu alte patru într-un act din 26 noiembrie 1332”* /subl. N.C./; pe drept cuvânt, însă, urmează un verdict răspicat - de pildă, cu privire la competenţa lui L. Rászonyi şi valabilitatea articolului său din 1935 despre obârşia lui Basarab I: cel amintit /Rásonyi, la d-l N. Dj./ este *„un turcolog, dar un istoric improvizat, iar ca lingvist confundă limbile română şi slavă”* (p. 52, n. 5). Cât de avizat este d-l Djuvara, rezultă din simplul fapt că în **Răspuns,** p. 80 preia data de 22 iunie 1332 de la d-l Cazacu, neostenindu-se să apeleze la Féjer G., **Codex dipl. Hung**, VIII-3,1832, p. 604-605, unde nici vorbă de „Thocomerius” şi Basarab… /cf. BAR, **II. 286376/.**

în calitate de co-autor sau chiar, ani în şir, în plan instituţional, iar pe istoricul clujean, d-l Pecican, îl văd prezent în paginile docte din „Tribuna". Aş mai atrage atenţia că, iată - în sfârşit! - aflu prin d-l Djuvara că „istoricul de artă", d-l Răzvan Theodorescu, unul dintre preopinenţii de marcă (pe care îl ştiu încă din studenţia sa de la Fac. de Istorie, Bucureşti, ca practicant pe Şantierul de la Suceava), îndrăzneşte cu mai mult curaj decât am fost eu în stare să sugerez în Recenzia amintită, adică de a-l considera pe d-l Neagu Djuvara, onorabil desigur, un „invitat" în materie - mai exact: un „venerabil amator de istorie", cum constată şi oftează obiditul autor (cf. p. 21). Unul criticat, chiar în cele de faţă de către subscrisul, şi nu pentru că s-a încumetat şi continuă să abordeze teme istorice diverse - ci cum îşi elaborează /vezi şi *infra*, în detaliu!/ şi mai ales prin ce mijloace îşi desface pe piaţă „marfa"… Căci în afară de orice îndoială, vizibilitatea şi prezenţa ostentativă, chiar debordantă până la saţietate a nonagenarului nostru în câmpul istoriografic şi mai cu seamă în cel mediatic, ne dezvăluie o problemă cu multiple faţete - absolut toate reunite în conceptul modern, pretenţios denumit ***deontologie!***

În secţiunea menţionată din ***„Răspuns"***, d-l Djuvara îmi acordă nr. 13 (nu sunt deloc superstiţios) şi mă pune alături, în *„violent-ostila"* companie a celor doi istorici - primul, clujeanul Dr. Adrian A. Rusu, un redutabil şi avizat medievist, al doilea - bucureşteanul Dr. Radu Şt. Vergati, mai larg în preocupări (cândva se numea şi semna Ciobanu)[3]. Este curios şi chiar semnificativ faptul, că numele subsemnatului, în contexte diferite, e semnalat ca atare de d-l Djuvara, ca un reproş în regulă: adresat pe rând celor abia menţionaţi, care mă citează (să mai reţinem că d-l Rusu l-a supărat în aşa măsură pe autorul ***„Răspuns"***-ului, încât acesta renunţă să mai lupte, scriind: *„cred că e de prisos să mai fac enumerarea celorlalte critici"* şi încheind cu „sfaturile" părinteşti de circumstanţă, p. 89-90).

Cele înfăţişate mai sus, din păcate atât de rezumativ (precizez din nou: nu am luat în considerare prezentarea exhaustivă a acestui ***„Răspuns"***, fiecare din ceilalţi 19 convivi invitaţi la festinul oferit de D-l Djuvara având căderea să intervină), nu mă vor împiedica să mă refer, cu maximă atenţie, şi la suculentul *Cuvânt înainte,* care prefaţează mai limpede **parti-pris**-ul d-lui Djuvara faţă de o istoriografie majoritară - des menţionată de d-sa, în acest moment, prin sintagma **Vulgata** /deloc peiorativă, căci înseamnă de fapt, cu răspândirea cea mai mare, obişnuită, comună, cf. Gh. Guţă, *Dicţ .Lat. Rom*., ed. II, Humanitas, 2003, p. 1440 (<**vulgo, vulgatus,** p. 1441; atenţie: ediţia foloseşte ubique pe „î", ascunzând în traducere etimologia latină a vocilor, *canis, panis, frango, plango* etc.…!)/.

De subliniat aici un alt aspect care ţine de „revizuirile şi adăugirile" autorului, că îndeosebi astăzi numele **Thocomerius** este „reconstituit" şi redat de d-l Djuvara (ostentativ, indiscutabil şi evident tezist, dar **în fals total**) drept **Thoctomerius,** aşadar mai lesne ataşabil de onomastica stepei cumane prin acel **ct** inexistent ca atare în diploma din 1332 În această privinţă, pe tărâm onomasiologic, în istoriografie au fost vehiculate destule ipoteze, admiţându-se, tacit desigur (lipsind izvoarele) că numele tatălui lui Basarab era deja cunoscut - dacă nu mai devreme, oricum în cursul invaziei angevine. Se auzise aşadar, fie de un **Tihomir** /sau **Tugomir,** fie - de ce nu? de un **Tatomir** (cum postula în 1910 J. Korácsonyi, v infra; atenţie la conţinutul notei!), redat

[3] Articolul îmi e inaccesibil, nefiind abilitat în materie de editare electronică…

însă **Thucomir /Thocomer/,** cum de altfel s-a şi întâmplat în scriptoriul cancelariei din Vişegrad: **Thocomerius**[4]. Despre acest pretins „Negru Vodă“ cuman, descălecător şi făuritor de ţară, încheiam astfel în Recenzia din 2007: *„În fine, un ultim aspect se cuvine relevat: lucrarea.* prin *autorul ei, ne* îndeamnă *să reţinem un dat istoric şi anume, că spre deosebire de vecini, care de timpuriu şi-au construit state puternice - românii, popor molatec, izbutesc abia către 1290 prin* descălecatul *din Făgăraş să simtă mâna forte a unui principe de neam „cuman"; mesaj subliminal transmis vremurilor în care ne aflăm"* (***Argesis,*** XVI, Istorie, 2007, 514, subl. N.C.) Acum, în 2011, stăruitorul autor îşi menţine ideea, altminteri veche şi de rezonanţă în istoriografia europeană.

Într-adevăr, fără a mă cita ca atare, aproape că îmi răspunde, totuşi, evocând Europa barbară, încreştinată şi creatoare de state în Apus, apoi pe protobulgari, pe unguri şi pe exemplarii secui a căror faimă era binecunoscută pe continent (*Cuvânt înainte,* p. 6-7). Pe alt plan, dar cu totul discordant din unghiul judecăţilor de valoare: dovedind - şi aici! - un discernământ îndoielnic, d-l Djuvara găseşte de cuviinţă să ovaţioneze demersurile de re-datare a Rovinelor /„ 17 mai 1395" în loc de 10 oct. 1394, chipurile, cum se afirmă în **Răspuns,** spre beneficiul şcolarilor noştri…! ?/[5]; ridiculizând, totuşi, viziunea triumfalistă a lui Dan Zamfirescu şi Al. V. Diţă, d-sa ne oferă inutile interpretări proprii cu privire la politica lui Sigismund, a lui Vlad I (ar fi fost fiul lui Dan I şi, ca Domn autentic dar nu şi „Uzurpator"/ din Argeş, desigur, cum am afirmat la rându-mi, de atâtea ori/, avea „să ne lase de acolo zapise şi hrisoave" /?/ etc. (ibid., p. 17), etc.

Dar să revin la ce îmi rezerva în ***„Răspuns"*** d-l Djuvara şi mai cu seamă în ce fel şi în ce direcţii. Aş putea sări şi eu în sus, vexat, aflând şi citind ce scrie /afirmă şi mai ales ce ocoleşte autorul cu privire la Recenzia subsemnatului. Înainte de toate, că am comis un „atac la persoană". Aşadar, supărat în lege pentru că am dezvăluit ceva, pe sărite desigur, din trecutul d-sale şi mai cu seamă de ascensiunea bruscă, de după 1989 (o vizibilitate solid întărită în plan mediatic); subsemnatul, ca recenzent, procedând nu prin cele auzite, ci îndeosebi pe citite, din chiar însemnările publicate de d-l Djuvara, sau pe văzute (memorabilă în toate privinţele secvenţa TV în care călătorul

---

[4] *„Dar citirea Tocomer nu pare cea mai corectă şi e mult mai probabilă citirea Totomer. Se ştie că în paleografia secolelor XIII-XIV literele c şi t se confundă în mod constant.. Numele Totomer sau Tatomir e destul de răspândit în această vreme. Însuşi vicecancelarul regelui purta acest nume. De altminteri, în acest sens s-a pronunţat încă din 1910 reputatul istoric I. Karácsonyi cu prilejul întocmirii unui „arbore genealogic" al voievozilor Ţării Româneşti, publicat în traducere românească în „Convorbiri literare", 1910, p. 1039 şi urm., care a declarat că părintele lui Basarab se numea Tatomir"* - Maria Holban, Din cronica relaţiilor româno-ungare în secolele XIII-XIV, Ed. Academiei, 1981, p. 103, n. 20. **(Lucrare cu studii fundamentale).** Astfel de consideraţii ne-ar îndemna să renunţăm şi la restituirea în latineşte a numelui personal - respectiv a lecţiunii *Thocomerius –ii /-y* din diploma angevină (26 XI 1332), cum ne-am obişnuit, luându-ne după DRH, D-I, nr. 25 p. 50. În originalul păstrat, se vede limpede: *Thocomery,* la genitiv, deci nominativul numelui personal redat în cancelaria din 1332 nu era altul decât un *Thocomer*. (de comparat, potrivit observaţiilor Mariei Holban, cu numele personal *Thatamer,* vicecancelarul regelui, în diploma citată: *per manus magistri Thatamery.* Consecinţa? Am ajunge să renunţăm la numele personal **Tihomir**, şi să îl reţinem de-acum încolo - în chip necesar şi chiar din unghi strict istoric– pe al lui **Tatomir**!! Probabil se va mai discuta…

[5] Vezi, pe larg şi cu exemplificări şocante în articolul subsemnatului „Remember. *O diversiune în istoriografie…",* „Argesis", Istorie, XIX / 2010, p. 155-175 / Erratum: 24 nov. 1843 (p. 156, în loc de nov. 1846); **A-4** (p. 158, în loc de **A-1**), **30 cópii** (p. 168, în loc de **3 copii**…).

nostru, **viator** şi **narrator** deopotrivă, „dezvăluia" trecutul Bisericii Domneşti din Curtea de Argeş aşezat cuvios pe treptele de la intrare…). Din păcate, autorul nostru apelează astăzi la disimulări în materie de memorie, deopotrivă şi la amnezii evidente! Dar sar într-adevăr în sus, de pildă, constatând maniera de joasă speţă prin care d-l Djuvara se referă la scrierile pe care le-am publicat.

Trecutul Bisericii Domneşti? D-l Djuvara a găsit prilejul de a frunzări volumul monografic publicat în 1984 (**Curtea de Argeş 1200-1400. Asupra începuturilor Ţării Româneşti**, reţinând d-sa doar o jumătate din titlu…), prin care valorificam amplele cercetări arheologice din anii 1967-1973. În **Răspuns**, tendenţios în toate privinţele şi neadecvat receptării unui demers arheologic, d-l Djuvara desconsideră investigaţiile menţionate; acestea ar fi urmărit - nimic altceva decât un triplu scop: *„să revizuiască importantul ansamblu de concluzii ale savanţilor care începuseră între 1920* /sic, în loc de 1911!/ *şi 1923 restaurarea Bisericii Domneşti de la Curtea de Argeş şi să facă săpături sub şi în jurul mormintelor aflătoare în interiorul bisericii"* (p. 97, subl. N.C.); *„să verifice acurateţea scrierilor apărute în 1923*" *(*adică în volumul X-XVI din BCMI, pe care îl menţionez de regulă prin acronimul CDA), îndeosebi, însă, *„notele istorice şi arheologice ale lui Virgiliu* Drăghiceanu *cu preţiosul său Jurnalul săpăturilor" Domnul Constantinescu, în cartea lui, dărâmă sistematic aproape toate concluziile lui"* (p. 97, subl. N.C..). Închipuiri şi interpretări de diletant. Oricine poate constata că explorarea începută în 1967 la Curtea Domnească a abordat mai întâi probleme privind incinta propriu-zisă, stabilind acolo faze şi etape de construcţii, pentru ca abia în a treia campanie, în anul 1969, să pătrund în Biserica Domnească, fără a urmări să „revizuiesc" exemplarele, într-adevăr, articole ale arhitecţilor Gr. Cerchez, N. Ghica-Budeşti, al savantului antropolog Francisc Rainer şi ale celorlalţi. Cât priveşte necropola din interior, apare evident faptul că am încercat aproape imposibilul: a mai recupera ceva din distribuţia mormintelor voievodale (haotic cercetate de V. Drăghiceanu, unele realmente inventate şi dezminţite de expertiza-Rainer; **mai mult, din unghiul interesului istoric, arbitrar identificate şi, deci, îndoielnic atribuite - inclusiv cazul celebrului M10, intact păstrat, atribuit nu ctitorului real, Vlaicu Vodă, ci lui Radu I alias „Negru Vodă";** o excepţie, singulară altminteri: **M7**, Nan Udobă, boierul cu faimosul inel sigilar /gemă antică!/, cel care a cedat lui Mircea cel Bătrân terenul pentru zidirea Coziei; a căzut probabil în luptă, la Rovine…). /Puneri la punct ale subsemnatului şi în articolele recente, v. ***Argesis***, XVIII-XIX, Istorie /2009-2010/. La exterior, mai precizez, din cimitirul găsit în jurul bisericii - absolut toate osemintele au rămas in situ).

Concesiv şi o singură dată, în ce mă priveşte, dându-mi dreptate: d-l Djuvara acceptă că locuirea de pe teritoriul fostei Curţi e documentată la finalul sec. XII, că un Seneslau şi apoi „Thoctomer" ar fi putut rezida aici. Totuşi, nici o iotă nu foloseşte d-sa cu referire la existenţa edificiului de cult, documentat atât de limpede şi adăpostit într-o incintă proprie, singura ce poate fi văzută şi astăzi, chiar şi de un profan!; este vorba de biserica denumită **Argeş I (care, prin ea însăşi dezminte**, **alături de Curtea Veche, de care depindea, aserţiunea tradiţiei despre descălecatul şi ctitoria din Argeş, după 1290 /pasămite…/ al „cumanului" „Negru Vodă"/*alias „Thoctomer")***[6]…

[6] Idem, *„Radu I şi Scaunul domnesc din Argeş. Repere din istoriografie",* Argesis, Istorie, XVIII /2009, p. 89-102 (I), 103-104 (II): idem, *„Basarab I şi Vladislav I la Argeş. - Mărturii din Biserica Domnească „Sf.*

În scurt, frunzărirea monografiei din 1984, constatările la adresa investigaţiilor lui V. Drăghiceanu îl determină pe d-l Djuvara să declare, ritos: *„n-am mai citit, după aceea, nicio carte sau articol ale domnului Constantinescu”* (p. 99). Ce urmează însă în **Răspuns ? -** nimic altceva decât o serie de invective inimaginabile cu privire la starea mea psiho-mentală, la „IQ“, ca să zic aşa, pentru ca neostoitul autor să treacă îndată la ceea ce eu am sugerat, cu destulă delicateţe, în Recenzie: anume, că d-sa cunoaşte ce am scris, dar nu citează - în speţă, dar nu numai: menţiunea din **Chronicon Pictum Vindobonense,** respectiv despre variantele care redau data calendaristică a luptei finale din 1330. Dar în **Răspuns -** vai! - luăm cunoştinţă de un nemaipomenit amalgam în materie de „proceduri“ care, chipurile, ar fi restituit acest aspect de ordin mai cu seamă strict documentar; şi chiar cu deplină acurateţe[7]… Cum şi în ce fel?

Deşi în **Răspuns** d-l Djuvara declară de câteva ori că nu a citit articolul dedicat lui Basarab I, apărut în 1986 (cu un *reprint* ce însoţea anume tocmai Recenzia la **Thocomerius,** ca o contra-pondere /date, desfăşurări şi etape, izvoare etc./), totuşi poate altcineva din anturajul d-sale a intervenit ca atare, deoarece - repet şi aici: intrigă faptul că din amintitul articol unele date şi un canevas interpretativ, care îmi e specific şi ca mod de tratare, apar quasi-similar sau fragmentar în cartea tipărită în acelaşi an, 2007)[8]. Inclusiv, de pildă, cu referire la invazia lui Carol Robert, despre care scriam /ortografia din 1986/: „Luptele au durat cîteva zile: de vineri (9) pînă luni (12) noiembrie 1330 *(feria sexta in vigilia beati Martini et post in sequenti <feria secunda*>; cum precizează Cronica Pictată” (1986 /p. 565, resp. 2007/ p. 118); în n. 59 din subsol trimiteam, în ordine, la ediţiile Popa-Lisseanu, IIR, XI, 1937, p. 111 şi Szentpétery, SRH, I, 1937, p. 499, precizând - atenţie!: „Numai în ultima ediţie, într-o variantă, se găseşte precizarea: *feria secunda*”. De asemenea, *expressis verbis*, arătam la rându-mi că sintagma ultimă, adică „luni [*feria secunda* <12 noiembrie 1339>]*”* o aflăm şi în actul de adeverire al capitolului de Alba Iulia (16 martie 1331, DRH, D-I, nr. 19, p. 41-42, orig. lat.) - „cel mai timpuriu document original păstrat, care menţionează şi data dezastrului final” (1986 /p. 565, resp. 2007/ 119, n. 62).

D-l N. Djuvara, roşu de mânie („ferormonii” săi, deşi moşulică îi caută la alţii) respinge ceea ce arătam limpede în Recenzie: a preluat, fără a cita (de neimaginat şi lipsită de orice bunăcuviinţă, fraza din **Răspuns** la adresa lucrărilor mele…, v. supra, n. **8**). Punctual, *ad rem,* este vorba şi de sintagma menţionată atât de frecvent aici, **dar prezentă nu în originalul lui Mark Kálti din 1358, ci într-o copie mai târzie cu două secole!!.** Iată ce mi se răspunde, cu o insolenţă de nedescris, (din lipsă de spaţiu, redau aici textual şi pe alocuri rezumativ, jenantele „lămuriri“ din paginile finale (**Răspuns,** 102-104): „Efectiv, la p. 188 din cartea mea se află citatul latin din *Chronicon Pictum* în forma următoare: *„feria sexta* /omite *in vigilia*, cum - mea culpa, omisesem la rându-mi în Recenzie…, n. N.C./ *beati Martini et post in sequenti <feria*

Nicolae” - 1. Data executării grafitului cu ştirea morţii lui Basarab I. - 2. Din nou despre Vlaicu Vodă - ctitor şi donator la Athos, „Argesis“, Istorie XIX /2010, p. 21-42 (ambele cu ilustraţii - unele în premieră!).

[7] Spaţiul limitat nu îmi îngăduie să reproduc aici pasaje întregi din ceea ce d-l Djuvara consideră că îmi răspunde azi la Recenzia din 2007 şi nici să stărui asupra chestiunilor de detaliu, unele de importanţă majoră, dar pe care d-sa nu le ia în seamă.

[8] Episodul Velbujd /Luccari, problema Mehadiei şi începutul domniei lui Basarab, misiunea Bako, faza *treuga ordinata* ş.a. Un neînsemnat amănunt: eroarea mea - „unei moşii” (1986, 561), „o moşie” (*Thocomerius*, 2007, 111), corectat de mine: „unor moşii”, căci erau cinci ! (2007, 113).

secunda>”. Ştiind oricum că nu citisem nici un articol al domnului Constantinescu, trebuia să regăsesc sursa mea, neapărat alta”. (p. 102 /Îşi deşartă sacul cu documentarea cărţii ce urma să apară/: „după ore de căutare foaie cu foaie, dau peste o fiţuică de 3 cm pe 3 cm cu acest conţinut: „Sergiu Iosipescu, în *Constituirea statelor feudale româneşti,* p. 80, nota 270, *Chron. Pict.,* SRH, I, p. 497”. *Eureka! Din Iosipescu luasem citatul.* Verific grabnic articolul…”. Apoi îndată: „Rămâne însă un mister acolo, la p. 88, cele două cuvinte *feria secunda* sunt efectiv trecute, dar nu sunt în paranteze unghiulare… A trebuit să am recurs la Sergiu Iosipescu în persoană pentru a elucida misterul, cu atât mai vârtos cu cât mă simţeam vinovat de un viciu de metodă - nu căutasem semnificaţia siglei SRH - prima dată când o întâlnisem, adică *Scriptores rerum hungaricarum!* Iată, deci, explicaţia (p. 103, subl. N.C.).

Şi ce urmează? **Ceva de genul unui „travaliu“ epuizant, de bună seamă antologic în materie de „inginerie“ documentară**; de fapt, avem în faţă un penibil „travaliu“ având ca rezultat un şi mai penibil eşafodaj de **omisiuni, inexactităţi şi inadvertenţe**!! De pildă:

- Împreună cu cel amintit, de la care, neîndoielnic, află d-l Djuvara, la bătrâneţe, cum devine cazul cu sigla SRH…, este evocat anul 1937 - al apariţiei binecunoscutei ediţii Popa-Liseeanu, citându-se doar în treacăt recenzia lui N. Iorga şi observaţia acestuia despre necesitatea consultării manuscriselor (dau aici, în continuare, un citat mai lung şi mai concludent în toate privinţele): „Dovada justeţei acestei observaţii a venit imediat: în 1937-1938, apărea la Budapesta seria *Scriptores rerum hungaricarum,* în ediţia savantului Imre Szentpétery, în care se aduce o corectură fundamentală *Cronicii pictate* publicate în veacul al XIX-lea (tocmai ediţia folosită de Popa Lisseanu). Acest text completat din SRH a putut deci fi cunoscut de oricare cercetător după 1938. Oricum, în 1980, deci şase ani înainte de articolul domnului Constantinescu, Sergiu Iosipescu, în articolul său din lucrarea colectivă *Constituirea statelor feudale româneşti,* a folosit textul complet din SRH, ediţia Szentpétery, reproducând şi textul” /p. 103-104 /

- Şi acum, atenţie mărită!, căci mai precizează d-l Djuvara, dacă nu chiar esenţialul în materie de „documentare“: „Eu, când lucram la *Thocomerius-Negru Vodă*, avusesem întâi la îndemână doar textul cronicii publicat de Popa-Lisseanu, *am marcat atunci împreună cu Sergiu Iosipescu, pe fotocopia Cronicii în posesia lui*, aşa cum se face, *cu paranteze unghiulare, cele două cuvinte adăugate în SRH*. Acest adaos nu marchează de altfel decât diferenţa dintre două ediţii /subl. N.C./, cea folosită de Popa-Lisseanu şi cea a lui Szentpétery (publicate întâmplător cam în acelaşi timp) şi *nicidecum o intervenţie a domnului Constantinescu în 1986*. Acesta, însă, în vanitatea lui oarbă, vrea să fie crezut că el a fost primul şi singurul care să fi făcut acest fel de însemnare; şi şi-a permis, în consecinţă, să arunce asupra altui autor, din ură iraţională şi fără nici un temei, infamanta acuzaţie de plagiat! Acesta e omul!” (p. 104; finalul, o blasfemie!, amintind de o Caiaffă actualizată prin cele patru rânduri tipărite, nu merită a fi reprodus…).

Sfântă indignare!, vanitate atribuită altuia !, dar din păcate şi neînchipuită stângăcie în a justifica şi truca un deficit de informaţie documentară. Punctual, ofer aici detalii semnificative.

1.- „Diferenţe între cele două ediţii”, sunt mai multe decât se arată mai sus. G. Popa-Lisseanu a folosit ediţia M. Florianus, *Historiae Hungaricae Fontes domestici*, II,

Lipsiae, 1883, pe baza **„Cod. Vindob. Lat. No. 405”** /IIR, XI, 1937, p. XXI/, iar în pasajul de care tot vorbim lipsesc - evident - vocabulele „în paranteze unghiulare”, echivalentul zilei amintite fiind redat în două cuvinte: *et post* **in sequenti** (se înţelege, ziua următoare Fericitului Martin, care în calendarul catolic cade în 11 noiembrie, ibid., p. 111, 215, cu o traducere confuză). Astfel am şi citat în articolul din 1986/2007.

1.1. În schimb, precizează şi dl Djuvara, aflăm de la S. Iosipescu, în CSFR, 1980, p. 88 şi n. 312 (context: menţiunea din 16 mart. 1331, Alba Iulia), trimiterile, **atenţie!**: „DRH, D,I, p. 42; v. şi textul din *Chron. Pict.,* SRH, I, p. 499 („ feria sexta in vigilia Beati Martini et post in sequenti feria secunda”) /subl. N.C./. Eroare indiscutabilă - o „poticneală” ar fi zis Hasdeu - de percepţie înainte de toate*,* şi în al doilea rând de citare, de unde şi nevinovata rătăcire a d-lui Djuvara, amintită mai sus. **Căci, indiscutabil, reiese limpede că d-l Iosipescu redă aici un *citat latin combinat, din cele două ediţii*!!**

2.- Abia acum şi în pofida bâlbâielilor sus-arătate, precum şi ca o pavăză în faţa atâtor neaveniţi care şi-au făcut loc în istoriografie, se cuvine să stărui asupra ediţiei Imre Szentpétery din 1937. De fapt, aceasta are un titlu mai larg, respectiv **Scriptores Rerum Hungaricarum** *tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum,* Edendo operi, praefuit…, **Volumen I**, Budapestini, MCMXXXVII /citat obişnuit SRH, I/. Semnificativ este faptul că aproape deloc nu este menţionat şi cel care a restituit preţiosul izvor vienez - un specialist de renume -, **Alexander Domanovszky,** (l-am şi citat ca atare, alături de G. Popa Lisseanu, 1986, p. 554, n. 7).

2.1. Astfel, în SRH, I /1937, găsim Cronica pictată în secţiunea (p. 217 şi urm): ***VI. Chronici Hungarici compositio saeculi XIV.*** *Praefatus est, textum recensuit, annotationibus instruxit…*, iar partea din izvor privitoare la invazia din 1330 este redată în p. **496-501,** capitolul **„209. *Rex vadit cum exercitu contra Bazaraad*”**

2.1.1. Din **Praefatio** (p. **219-237**) aflăm prin Al. Domanovszky de un întreg ansamblu documentar, pagini întregi de observaţii pertinente şi de precizări. Ultimele ne interesează îndeaproape, deoarece se referă la tradiţia manuscrisă, la ce s-a întâmplat cu opera poruncită de Ludovic I de Anjou, adică a lui Marcus Kalti, din 1358 (*„nunc de familia Chronici Picti Vindobonensis esse videtur”*, p. **231**). Rezumativ:

2.1.2. Manuscrisul original, ajuns ulterior la Budapesta şi păstrat în 1937 /cred că am înţeles bine/ în Biblioteca Széchenyi a Muzeului Naţional Ungar /**Cod. Lat. medii aevi 404**/ (p. **231**) poartă sigla V_1 (p. **232**; altele, cu aceeaşi siglă, numerotate 2-5 sunt cópii, deci neîmpodobite cu miniaturi, cu omisiuni sau cu interpolări, începând cu sec. 15; **dar urmează precizarea:** *semperque littera V (sine numero) utimur*, p**. 236; vezi variantele menţionate la p. 499 -** infra, Anexa).

2.2. Iată, în sfârşit! şi locul împricinatei precizări calendaristice, *feria secunda* de la p. **499:** tipărită distinct, **dar ca interpolare** sub sigla ***S***, în stânga, iar în dreapta paginii, deasupra siglei **V** fiind textul original, cu un cuvânt legat: **insequenti…** (v. Anexa). De unde şi o elementară învăţătură: nu se adaugă sintagma respectivă, chiar cu ghilemele unghiulare, pe o fotocopie (şi încă una în culori…) a Cronicii pictate!

2.2.1 Explicaţie simplă, neluată totuşi în seamă de preopinenţii mei. Am arătat în 1986 locul celor două cuvinte:*„într-o variantă…*”, de aceea şi punerea lor, ca adaos, între croşete. Chiar despre acea variantă, nemaipomenitul Al. Domanovszky ne oferă şi precizarea („fundamentală”, ar mai zice d-l Djuvara, dar complet în neştiinţă) şi anume, că lecţiunea respectivă se află într-un codice din sec. XVI care conţine şi o copie a

Cronicii pictate, cu destule interpolări (şi adaosuri, de pildă *Sancti* în loc de *Beati* Martini)**, de unde şi respectiva siglă:** *„Codex qui in hac editione littera **S** significatur - saeculo XVI e hereditate a Ioanne Zsámboki (Sambucus)…**codex Sambuci apellatur**”* (p. **228.***)*. /Subl. N.C./. Mai clar, nici că era cumva posibil…(vezi Anexa). Probabil, copistul de mai târziu, ca şi prelucrarea din cronica germană /cf. 1986, 565, n. 59: *„von freytag uncs an den Montag”*/ a dorit să facă precizarea calendaristică (dacă nu cumva va fi ştiut şi de actul cu pricina, din 1331…).

Loc şi prilej de alte comentarii? Cred că e de ajuns. O tevatură inutilă s-a petrecut şi e întreţinută astăzi, **sub vremi** (Miron Costin), pe baze mai mult decât şubrede - inventate de-a binelea!; existente într-un insolent **Răspuns,** atât de inabil confecţionat de d-l Neagu Djuvara. Ca persoană, declar deschis că nu îl urăsc, şi încă „visceral” cum afirmă d-sa, dar îmi repugnă repetatele ifose boiereşti pe care le afişează, savantlâcul afirmaţiilor şi îndeosebi predilecţia pentru obscenitate şi stări „deocheate” însoţite - ca în **Răspuns** - şi de calificative suburbane, cu care operează până la inconştienţă. De aceea,

Nu îi zic, în încheiere, drumeţului nostru rătăcit pe cărările întortocheate ale istoriei naţionale nici **move!**, nici **via!** şi nici măcar **va t'en!** (toate, s-ar tălmăci **valea!**, **plimbă ursu'!)**, ci mai curând, pe suava moldo-sadoveniană - **Lipsăşti !**

IN ***CHRONICO PICTO VINDOBONENSI,*** AUCTOR VOCABULA *„FERIA SECUNDA”* OMITTIT. ***VIATOR!*** **„FABULA DE TE NARRATUR…”** - MARGINALII LA UN INEPT ŞI AROGANT *„RĂSPUNS”* -

Abstract

Replica autorului, pe baze strict documentare, la alegaţiile şi inadvertenţele unui pretins **Răspuns** formulat de Neagu Djuvara şi tipărit în anul 2011 (cu referire la Recenzia asupra volumului său, *Thocomerius*…, 2007). În Anexă, spre exemplificare, p. **499** din SRH, I, 1937. cu indicarea versiunilor **Chronicon Pictum Vindobonense.**

ADDENDA. Cu mare probabilitate (deşi Al. Domanovszky nu precizează acest amănunt), copistul din sec. XVI a preluat din *Chronicon Budense*, respectiv din acel incunabul ungar, tipărit în 1473 de Andreea Hess, adaosul de care ne ocupăm, căci iată ce consemna încă I. G. Scwandtner - vezi *Scriptores…*, I, 1746/Thuroczi/, p. 164: *Feria VI. In vigilia beati Martini et post in sequenti“*, aici n.1: „*Chr. Bud. Supplet*: *Feria secunda. Quorum quidem, etc.“* /Subl. N.C./. Faţă de cele înfăţişate - încă o dovadă că nepătrunse mai sunt cărările istoriei…

Anexa. *Exempli gratia,* **SRH, I/1937, 499**, sau pagină neluată în seamă nici măcar în anul de graţie 2011 /Bibl. Academiei Române, **II 632209**; exemplar provenind din Biblioteca Şcolii Române din Roma, o ştampilă cu anul MCMXX chiar pe p. 501!/.

in cunis moventur et agitantur infantes, vel sicut arundines, que vento[a] moventur. Facta est autem ibi[b] strages maxima[c] et cecidit militum et[d] principum ac[e] nobilium* inconputabilis[f] multitudo feria sexta in vigilia Beati[g] Martini et post insequenti

S

feria secunda**.

Ibi etiam[h] occubuerunt tres prepositi, videlicet[i] magister Andreas prepositus Albensis ecclesie[k], vir valde venerabilis, vice-cancellarius regie maiestatis existens, cum sigillo regis periit[1]. Item Michael prepositus de Posoga[l2] et Nicolaus prepositus[m] de Alba Transiluana[n3]. Item Andreas plebanus de Sarus[o] et frater[p] Petrus de ordine Predicatorum, vir honestus, dire mortis poculum acceperunt, quia in cerebra capitum eorum ligneos clavos miserabiliter affixerunt. ‖ Quidam etiam sacerdotes, qui erant capellani regis, sunt occisi. Cumanorum denique corruit[q] inestimabilis fol. 73'.

S

et plurima

multitudo. Cadavera enim omnium, tam virorum[r] ecclesiasticorum quam laicorum[s] nobilium in loco certaminis ibidem tempus resurrectionis generalis expectant[t]; nec cari eorum potuerunt suos dilectos propter hostium incursus aliquatenus rehabere. Tulerunt enim[u] Vlachi[v] multos captivos, tam vulneratos quam illesos et acceperunt plurima arma vestesque pretiosas[w] omnium elisorum[x] pecuniamque in auro et argento, in vasis pretiosis[y] et baltheis[z] et[a'] multa[b'] marsupia[c'] latorum[d'] grossorum[e'] et[f'] equos multos cum sellis

* principum et militum nobilium *A S R ;* principum et militum *B D*

** feria secunda *om. R ;* Quorum quidem miserabilem eventum iuvenes et senes, domine cum aulicis (ancillis *D)* in castro Themesuar, quod idem rex fundasse perhibetur, deplanxerunt et conturbata est illo die et hora felix Pannonia. Proch dolor propinavit illis amaritudinem, cuius memoria flebilis est. Nam *add. B D*

a) a vento *A S R B D;* agitantur seu *add.* b) magna *add. V3* c) maxima *om. V3* d) ac *V3* e) et *V3* f) incomparabilis *A* g) Sancti *S* h) etiam *om. B D* i) viri *V3* k) ecclesie Albensis *B D* l) Posaka *A ;* Pozoga *V2;* Posega *V3 V5* m) prepositus *om. V5* n) Transsiluana *S R V2 V5;* Transilvaniensi *V3* o) Saros *V3* p) et frater *om. A* q) corruit *om. A* r) licet *add. R* s) quam laicorum *om. B D* t) exspectavit *V3* u) enim *om. R;* multi *add. V3* v) Olachi *A;* Valachi *V3;* Ulachi *S B D* w) pretiosissimas *S* x) eliosorum *V5;* elissorum *S* y) et vasa pretiosa *B D* z) balteos *B D* a') et *om. B D* b') multaque *B D* c') marsubia *B D V3* d') latorum *om. B D* e') et florenorum *add. B D* f') ac *B D*

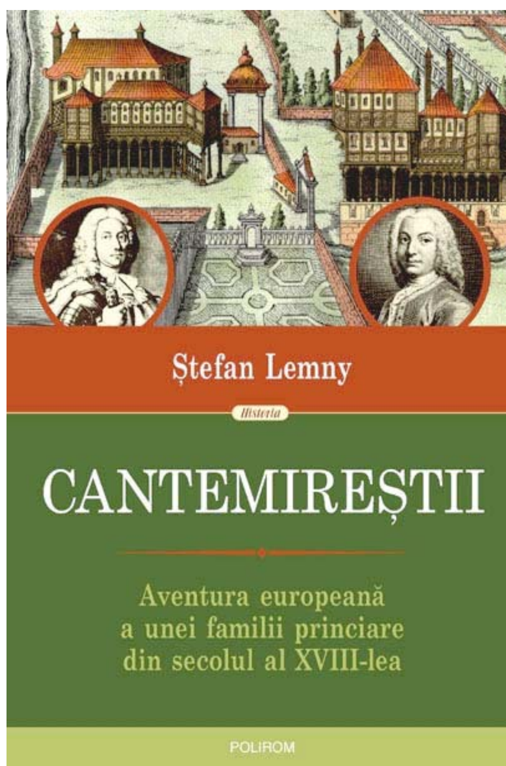
[1] *De amisso sigillo conf.* Fejér: Cod. Dipl. VIII, 4. p. 84.

[2] *Pozsega inter Dravum et Savum, in comitatu de Pozsega.*

[3] *Alba Transilvana, Hung.: Gyulafehérvár iuxta Marisum sita.*

32*

ŞTEFAN LEMNY, *Cantemireştii: aventura europeană a unei familii princiare din secolul al XVIII-lea*, cu o prefaţă de Emmanuel Le Roy Ladurie, traducere din lb. franceză de Magda Jeanrenaud, Editura Polirom, Bucureşti, 2010, 326 p.

Istoricul român Ştefan Lemny, care trăieşte la Paris de mulţi ani, a publicat în 2009 lucrarea intitulată Les Cantemir: l'aventure européenne d'une famille princière au XVIII-e siècle. Ea a fost tradusă în limba română sub numele Cantemireştii. Publicată în 2010 cu ocazia sărbătoririi a 300 de ani de la urcarea pe tronul Moldovei a lui Dimitrie Cantemir, scrierea lui Ştefan Lemny este o contrapondere la cartea puţin informată, cu multe erori, semnată de Teodor Dinu (Dimitrie Cantemir şi Nicolae Mavrocordat: rivalităţi politice şi literare la începutul secolului XVIII, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2011).

Ştefan Lemny, însă, şi-a propus şi a reuşit să realizeze o carte despre cele mai de seamă figuri ale familiei Cantemir, Dimitrie Cantemir şi fiul său, Antioh Cantemir. Lucrarea, adresată atât publicului din Franţa sau de limbă franceză, cât şi celui din România, discută documentat o serie de probleme legate de cei doi: pune problema numelui familiei şi ajunge la concluzia că acesta este de origine autohtonă, moldovenească, nu de origine tătărască, aşa cum a susţinut, poate din snobism, Dimitrie Cantemir.

În ceea ce priveşte data naşterii acestuia din urmă, Lemny arată că anul 1673 este relativ incert. Cu toate acestea, îl acceptă ca urmare a opiniei generale îndreptată către acel moment din viaţa viitorului domn. Sigură este numai ziua naşterii – 26

octombrie – Sfântul Dumitru, de unde şi numele primit de acest Cantemir. Remarcabil este că discutând problema educaţiei viitorului domn arată că aceasta a fost o principală preocupare a părinţilor săi. Constantin Cantemir, tatăl lui Dimitrie, era un bătrân oştean, înzestrat cu o inteligenţă nativă, care i-a permis să se ridice pe câmpul de luptă până la ocuparea tronului Moldovei. Paralel, trebuie remarcat talentul pentru limbi străine al lui Constantin Cantemir – acesta vorbea limba polonă şi limbile tătară şi turcă. Este impresionat că, în aceste ultime două limbi, putea vorbi atât de nuanţat încât a fost tălmaci între solii tătarilor şi turcilor şi boierii moldoveni. Această informaţie stârneşte şi azi uimirea, dacă se are în vedere că domnul Constantin Cantemir era analfabet, ştiind doar să se iscălească cu dificultate. În schimb, mama lui Dimitrie, Ana Bantăş, a treia soţie a lui Constantin Cantemir, era o femeie extrem de cultivată.

Pentru Dimitrie a fost adus ca profesor eruditul grec Ieremia Cacavela. Acesta petrecuse câţiva ani la Facultatea Artelor – Colegiul grecesc de la Cambridge. Probabil acolo a învăţat latineşte, limbă de comunicare între toţi intelectualii epocii. De la Ieremia Cacavela a învăţat şi Dimitrie să se exprime într-o elegantă limbă latină, în care va redacta o serie dintre operele sale. Ştefan Lemny a accentuat mult această perioadă de formaţie a lui Dimitrie Cantemir. A avut dreptate. Perioada de formare a fost extrem de importantă pentru viitorul domn. Ea, probabil, a pus bazele structurii mentale a viitorului prinţ al cărţii. Dimitrie Cantemir a cunoscut o primă perioadă de prinţ garant la Istanbul, pentru a asigura sultanii că tatăl său nu va trăda. Curând va fi înlocuit de fratele său major Antioh. La moartea tatălui – domnul Constantin Cantemir – Dimitrie a preluat pentru scurt timp tronul. În contextul luptelor dintre facţiunile boiereşti şi al duşmăniei lui Constantin Brâncoveanu, a putut rezista numai trei săptămâni. A fost obligat să plece din nou la Istanbul. Acolo şi-a continuat instrucţia intelectuală. Ceea ce precizează autorul cărţii de faţă este că Dimitrie s-a instruit în special în mediul intelectual otoman. Astfel, se corectează afirmaţia că ar fi învăţat la Marea Şcoală a Patriarhiei din Istanbul. Era imposibil: patriarhul oecumenic Chiril al II-lea nu avea fondurile necesare să întreţină Şcoala şi, ca atare, o închisese.

Dimitrie Cantemir a profitat de pe urma contactelor cu *ulama* din Istanbul şi cu ambasadorii Olandei şi ai Franţei. El şi-a cumpărat în Istanbul, pe malurile Bosforului, un splendid palat pentru care a plătit 25 000 galbeni. În felul acesta se spulberă legenda că tatăl său ar fi murit sărac. Dimitrie Cantemir şi-a amenajat palatul cu mult gust. În interiorul lui a putut organiza serate atractive. El, personal, cânta la un instrument numit tambură, un fel de chitară orientală. Muzica lui a fost atât de apreciată, încât se mai transmite şi azi la posturi de radio din Turcia. După o luptă vie cu familia Mavrocordat, în anul 1710 Dimitrie a reuşit să ocupe tronul Moldovei. Nu era idealul său. El ar fi dorit să devină domnul Ţării Româneşti. A fost împiedicat de abilul Constantin vodă Brâncoveanu. Influenţat de ambasadorul Rusiei la Istanbul, contele Tolstoy, Dimitrie a încheiat o alianţă cu Petru I. Ea s-a soldat cu înfrângerea din lupta de la Stănileşti (1711). Consecinţa a fost refugierea domnului moldovean în Rusia. Acolo a ajuns la maximul realizărilor sale intelectuale.

După ce, în 1698, publicase primul său roman, Divanul, după ce în 1703 scrisese Istoria Ieroglifică, în care îl idealizează pe fratele său Antioh, în Rusia, după 1714, poate să pună la punct Istoria Imperiului Otoman, Descrierea Moldovei şi Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor. Sunt, toate, lucrări care i-au făcut şi îi fac cinste, căci niciodată nu a uitat că este moldovean. Tocmai pentru a-şi aminti originea a

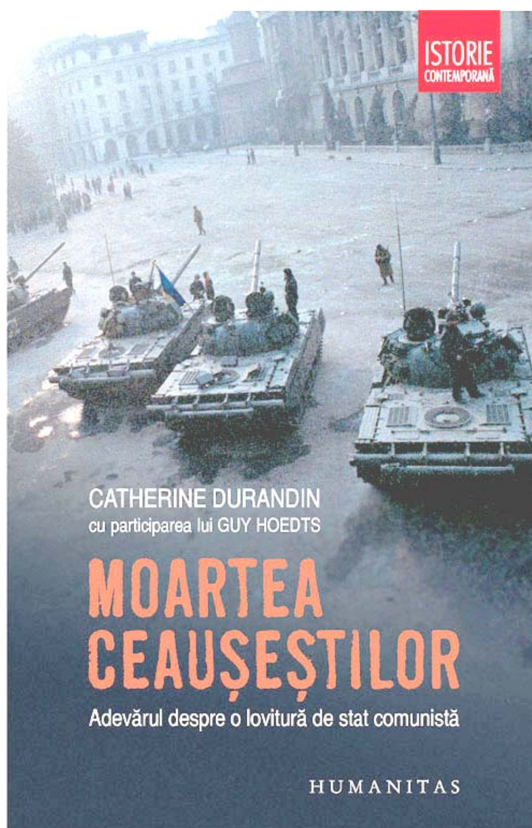
ales ca rezidenţă oraşul Harkov, aflat la mijlocul distanţei dintre Moldova şi Moscova. A devenit consilier personal al ţarului Petru I, ajutându-l cu numeroase informaţii în campania ţarului de cucerire a Transcaucaziei. Dimitrie şi-a educat copiii în mod strălucit. Fiica sa, Maria, era extrem de cultivată, situaţie care l-a impresionat pe ţarul Petru I. Antioh, fiul lui Dimitrie Cantemir, care purta accest prenume de la unchiul său patern, a fost strălucit educat şi format de tatăl său. În 1731 el a făcut parte din grupul de ofiţeri care a ajutat-o pe ţarina Ana să se menţină pe tron.

Ştefan Lemny relevă că răsplata pentru tânăr a constat în numirea ca ambasador al Imperiului ţarilor la Paris. Acolo tânărul s-a remarcat imediat prin cultura sa, prin cunoştinţele solide pe care le avea în domenii ca istoria, filosofia, literatura. Ştefan Lemny arată că tânărul Antioh vorbea de la egal la egal cu Montesquieu, cu Voltaire etc. Antioh a făcut o serie de traduceri din limba franceză în limba rusă şi invers. S-a afirmat ca primul poet din epoca modernă a literaturii ruse.

Deşi era ambasador al Sankt Petersburgului, el nu a uitat niciodată că este de origină moldoveană. În concluzie, din scrierea remarcabilă a lui Ştefan Lemny, rezultă că Dimitrie Cantemir a rămas prin două nestemate pe care le-a lăsat omenirii: opera sa ştiinţifică şi fiul său, Antioh.

Radu Ştefan Vergatti

Catherine DURANDIN (cu participarea lui Guy Hoedts), *Moartea Ceaușeștilor. Adevărul despre o lovitură de stat comunistă*, Ed. Humanitas, București, 2011, 228 p.

Catherine Durandin, cunoscuta specialistă în istoria perioadei contemporane a statelor din Europa de est, chiar conducătoare a unor teze de doctorat ale câtorva tineri cercetători români, și-a propus ca în scurta lucrare de față să prezinte propriile opinii în legătură cu revoluția desfășurată în decembrie 1989, în România. În acest scop a colaborat cu Guy Hoedts, cercetător la Institut National des Langues et Civilisations Orientales (INALCO) din Franța. Probabil, colaborarea a fost strânsă, căci în structura capitolelor nu se marchează contribuția fiecăruia.

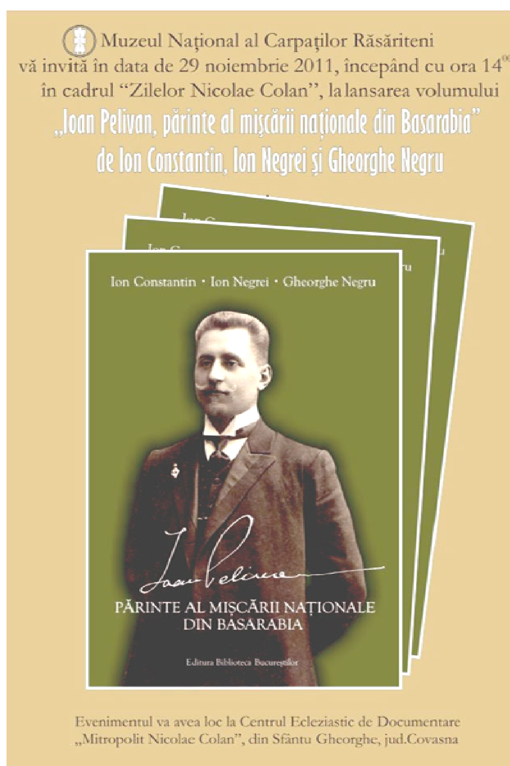
Problema principală constă în discutarea caracterului revoluției. Nici un moment nu s-a pus problema folosirii altui termen în locul celui de revoluție. Pentru cei doi autori a reprezentat un efort continuu demonstrația că în decembrie 1989 grupul de comuniști care formau linia întâi în vremea lui Nicolae Ceaușescu a fost înlocuit de un alt grup de comuniști aflați în liniile a treia / a patra în anii dictaturii aceluiași conducător. Teza nu este nouă. A fost susținută de mai mulți istorici români, din scrierile cărora s-au hrănit mai mulți slujitori ai Muzei Clio din Europa occidentală și din U.S.A. S-ar putea afirma că, datorită cunoașterii limbii române, autorii din cazul de

faţă au beneficiat de o documentare mai bună ca a confraţilor lor. Din păcate, este dificil să fie stabilite izvoarele pentru fiecare dintre probleme, căci lucrarea nu a fost înzestrată cu un aparat critic, ea rezumându-se la o bibliografie perfectibilă.

În orice caz, socot că această mică lucrare este utilă, deoarece reprezintă punctul de vedere discutabil al unor reputaţi specialişti din Franţa.

Radu Ştefan Vergatti

Ion Constantin, Ion Negrei, Gheorghe Negru, *Ioan Pelivan, părinte al mişcării naţionale din Basarabia,* Editura Biblioteca Bucureştilor, Bucureşti, 2011, 402 p., inclusiv anexe.

Înmănuncherea inspirată a celor trei autori pentru a scrie o carte despre Ioan Pelivan a fost mai mult decât fericită. Sigur că vrednicului cercetător Ion Constantin îi revine meritul de a impulsiona munca în vederea scoaterii la lumină a calităţilor unui mare român din Basarabia, luptător pentru unirea pământului său natal cu România.

Cartea de faţă, înscrisă într-o serie dedicată personalităţilor române din Basarabia, puţin cunoscute publicului român de azi, este împărţită în douăzeci de capitole şi reprezintă o amplă monografie care urmăreşte formarea şi evoluţia lui Ioan Pelivan. Totodată, sunt scoase în evidenţă momentele cruciale în formarea şi lupta lui pentru salvarea românismului şi a românilor de sub opresiunea ţaristă.

El a fost cel care a iniţiat în 1899 formarea asociaţia „Pământenia basarabeană" în cadrul universităţii din oraşul Dorpat (astăzi Tartu, Estonia), prima organizaţie cu caracter naţional şi politic, studenţească şi revoluţionară, din Rusia. Imediat a trecut la stabilirea de legături cu Regatul României. De exemplu, în anul 1906 a făcut o vizită la Universitatea de vară de la Văleni, înfiinţată şi condusă de profesorul Nicolae Iorga. Vizita a fost descrisă cu multă căldură de Apostol D. Culea, bunicul meu matern, care mi-a istorisit mai multe întâmplări legate de prietenia lui cu Ioan Pelivan.

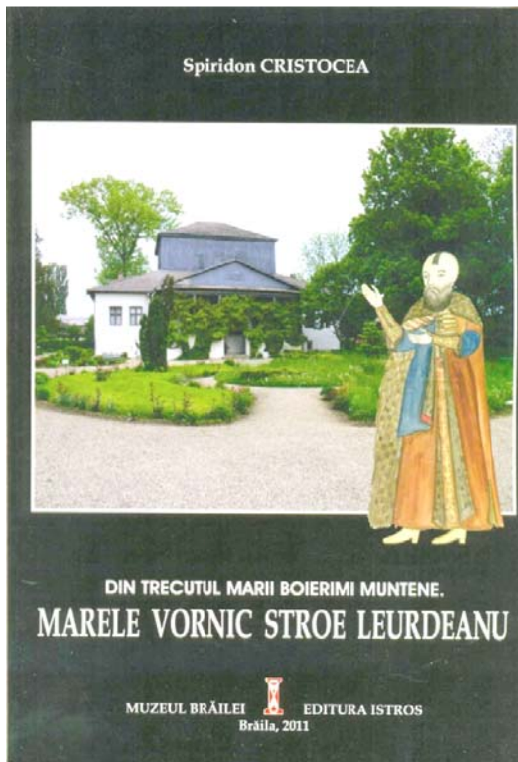
În Basarabia calităţile lui intelectuale au determinat autorităţile ţariste să-l numească judecător. În anul 1912 a fost destituit deoarece era membru al primei organizaţii naţionale româneşti de la Chişinău, care între altele a pus în operă comemorarea unui secol de la răpirea Basarbiei de către Imperiul ţarist. În timpul primului război mondial Pelivan a fost unul dintre animatorii de seamă ai luptei pentru unirea cu România. Aici aş face o remarcă referitoare la titlul prezentului volum – poate că nu ar trebui scris „părinte al mişcării naţionale din Basarabia", ci „unul dintre părinţii". Cred că această ultimă formulare ar fi mai lămuritoare pentru rolul jucat de Ioan Pelivan. El va trăi cu durere drama prin care a trecut Basarabia în anul 1940.

Ioan Pelivan a fost conştient că, de atunci înainte, Basarabia se va găsi din nou înglobată în Uniunea Sovietică. Cu toate acestea, nu a făcut parte dintre românii din Basarabia care s-au expatriat. A continuat să lupte pentru apărarea confraţilor săi români. Comuniştii nu au iertat poziţia adoptată de el. L-au închis în groaznica temniţă de la Sighet unde-şi va găsi sfârşitul în condiţii neelucidate. Din fericire, resturile sale pământeşti au putut să fie recuperate şi înhumate în colţul martirilor basarabeni din cimitirul Mănăstirii Cernica. Sunt elemente din viaţa unui om, evocate pe bază de documente bine alese de cei trei autori.

În finalul cărţii există o bibliografie şi bogate anexe. Meritul anexelor constă în reproducerea de documente în facsimil, re-creatoare ai anilor şi evenimentelor trăite şi create inclusiv prin eforturile lui Ioan Pelivan. Toate aceste elemente determină lucrarea să fie meritorie, fiind utilă atât specialiştilor, cât şi oamenilor de cultură.

Radu Ştefan Vergatti

Spiridon Cristocea, *Din trecutul marii boierimi muntene. Marele vornic Stroe Leurdeanu,* Muzeul Brăilei, Editura Istros, Brăila, 2011, 320 p.+ 16 planşe

Domnul Spiridon Cristocea, cercetător specializat în monografii dedicate marilor boieri munteni încă de la teza de doctorat dedicată boierului Mareş Băjescu[1], de data aceasta s-a preocupat de punerea în lumină a personalităţii marelui vornic Stroe Leurdeanu.

Desigur, domnia sa a ales pentru titlu dregătoria pe care a considerat-o a fi fost cea mai caracteristică pentru personajul discutat. S-ar fi putut foarte bine ca dregătoria aleasă să fi fost cea de vistiernic. Aceasta din urmă, deţinută de Stroe Leurdeanu timp de un deceniu, între 1641-1652, a adus marea avere Leurdenilor.

Aici dl. Spiridon Cristocea are meritul de a evidenţia bunăstarea lui Stroe Leurdeanu prin prezentarea domeniului acestuia. Este un adevărat inventar al moşiilor, în acea epocă în care principala avuţie era pământul. Autorul monografiei de faţă urmăreşte totodată dinamica familiei lui Stroe Leurdeanu şi înrudirile lui cu marile neamuri boiereşti din Ţara Românească.

Stroe Leurdeanu este o personalitate înzestrată cu un talent extraordinar în privinţa ascensiunii în ierarhia dregătoriilor. Deşi autorul nu o spune, lasă să se vadă clar că evul mediu a fost acea societate în care a existat o permanentă mişcare

1 În acest sens, poate fi amintită teza de doctorat condusă de regretatul Paul Cernovodeanu, al cărei subiect a fost marele ban Mareş Băjescu.

browniană a oamenilor: au putut să progreseze cei capabili, indiferent de locul de unde proveneau. A fost şi cazul lui Stroe Leurdeanu, care a ştiut să treacă de la mai mici dregătorii la cele mai înalte demnităţi în stat. El a ştiut să impună prin geniul său crearea unei grupări a boierilor pământeni – această grupare având destul de puţine legături de sânge care să o ţină închegată. Ea era unită prin interesele componenţilor săi, care doreau preluarea puterii politice. Aici autorul ar fi trebuit să accentueze că aceste interese au fost şi cele care au determinat dezbinarea grupării. În general, gruparea a fost numită a Bălenilor. Autorul propune în mod justificat ca aceasta să fie denumită a Leurdenilor, de la numele celui mai activ conducător al ei. Este un punct de vedere personal care ar putea fi acceptat în istoriografie.

Preluarea opiniilor exprimate în Istoria românilor, vol. V, sunt discutabile şi, de altfel, nu par să fie întru-totul împărtăşite de autor. În ceea ce priveşte implicarea lui Stroe Leurdeanu în asasinarea bătrânului postelnic Constantin Cantacuzino, conducătorul celei de-a doua facţiuni boiereşti, este evidentă. Practicarea asasinatului politic nu era o noutate. Din păcate, Stroe Leurdeanu a procedat într-un mod prea evident. Această acţiune a lui, care s-a dovedit o nereuşită în privinţa rezultatelor ei finale - imposibilitatea de preluare a puterii politice în ţară - a făcut mult rău lui Stroe Leurdeanu. Imaginea lui a fost compromisă, atât în interiorul Ţării Româneşti, cât şi în Transilvania, în Moldova şi la Istanbul. Poate că asasinatul biv-vel postelnicului Constantin Cantacuzino a reprezentat momentul de apogeu al puterii lui Stroe Leurdeanu, dar şi de început al declinului său. Este o remarcă pe care autorul o lasă a fi citită printre rânduri. În final, cartea se termină cu acţiuni de ordin cultural ale lui Stroe Leurdeanu. Acestea sunt remarcate în special prin ceea ce a lăsat el scris în piatră: monumentele laice şi monumentele eclesiastice, care au dăinuit peste secole. Concluziile care încheie cartea domnului Spiridon Cristocea sunt binevenite. Ele accentuează încă o dată personalitatea acestui mare boier, una din cele mai însemnate figuri ale secolului când se afirmă şi se impune umanismul românesc în sud-estul Europei.

Bibliografia care însoţeşte lucrarea este binevenită, indicele ajută mult lectorului grăbit. Scriitura, într-un stil alert, pigmentat cu multe citate din documente, alese cu grijă, fac ca textul să fie meritoriu şi de recomandat atât specialiştilor, cât şi oamenilor de cultură.

Radu Ştefan Vergatti